Justin

JUSTINUS

DE HISTORIIS PHILIPPICIS,

ET

TOTIUS MUNDI ORIGINIBUS.

INTERPRETATIONE ET NOTIS ILLUSTRAVIT

PETRUS JOSEPHUS CANTEL,

E SOCIETATE JESU:

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

EDITIO PRIMA AMERICANA,

QUINTA LONDINA, AD CUJUS EXEMPLAR ETIAMSI EXPRESSA, MULTIS EMENDATIOR.

ACCESSERE

JACOBI BONGARSII

EXCERPTIONES CHRONOLOGICÆ,

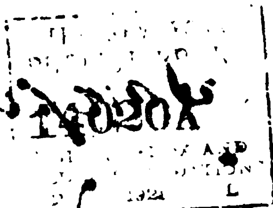
AD JUSTINI HISTORIAS ACCOMMODATÆ.

PHILADELPHIÆ:

IMPENSIS M. CAREY, JOHNSON & WARNER, E. PARKER, A. FINLEY, A. SMALL, J. F. WATSON, M. THOMAS, T. & W. BRADFORD, BENNET & WALTON, AND I. PEIRCE.

1815.

A. SMALL, Printer.

History (Ancient).

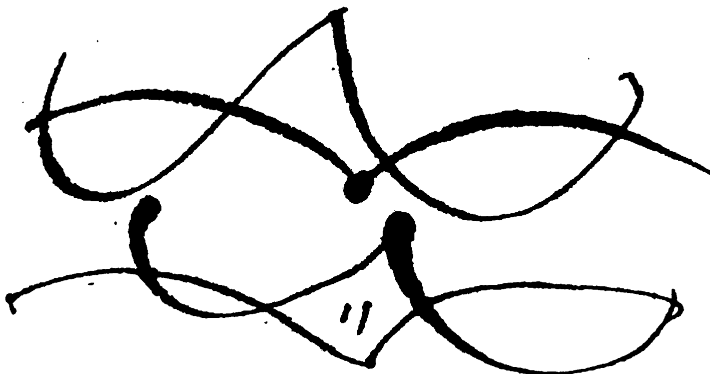
SERENISSIMO GALLIARUM

DELPHINO.*

SISTIT se tibi Justinus, SERENISSIME DELPHINE, felix sanè sorte suâ; quòd, et jussu Lodovici Magni prodit iterùm in lucem, et tibi, quantum conjicere nobis licet, nec inutilis, nec injucundus futurus est. Habet enim multa, quæ natum ad maxima quæque principem, et perpetuâ temporum rerumque varietate in legendo delectare, et ancipiti summorum virorum fortunâ varioque bellorum exitu erudire possint. Quod de Lucullo illo Mithridatis domitore prædicavit olim Italiâ, qui cùm esset Româ profectus, rei militaris rudis, totumque iter in rebus gestis legendis consumpsisset, in Asiam venerit jam factus Imperator; idem in te, *Serenissime Princeps*, intra paucos annos mirabitur Gallia, si hanc, quam tibi offero, Justini Epitomen, studiosè legeris. Summos dabit, et in scientiâ militari duces, et in civili prudentiâ Imperatores; ex quibus artem, tum belli gerendi sine ullo discrimine, tum regendi populos sine ullo labore addiscas: quodque mirum magis, sunt hujusmodi, ut tibi suis et virtutibus multùm prodesse, et vitiis nihil nocere possint; sed exemplo suo admoneant, illas ut sequaris, hæc ut fugias. Cyrus ille docebit, et diuturnâ felicitate, populos lenitate magìs quàm sævitiâ in officio retinendos; et tristiori exitu, ut imperiis, et gloriæ cupiditati modum quendam esse ponendum. Docebit Alexander ille Macedo, et victoriis, nullam esse tantam hostium multitudinem, quæ exiguo, sed robùsto exercitu vinci non possit; et, vulneribus sæpiùs acceptis, heroicæ fortitudini nihil esse temeritatis admiscendum. Docebit etiam Pyrrhi tum in bellis suscipiendis audacia, tum in iis, quæ susceperat, perficiendis, inconstantiâ, eum non esse perfecti Imperatoris laude dignum, qui, cum hostes fortissimos vicerit, partâ uti victoriâ nesciat. Habebis etiam in Romanis ducibus, Fabiis, Æmi-

* Is fuit Ludovicus, Ludovici XIV. filius unicus: qui ductâ in matrimonium Bavarâ tres habuit et reliquit filios; *Ludovicum*, Burgundiæ ducem; *Philippum*, regem Hispaniarum, et *tertium* Aurelianensis ducis generum. Ludovicus autem ille Delphinus nunquam regnavit, sed vidit patrem et filium regnantes; obiit autem anno Sæculi hujus undecimo; filiusque ejus natu major anno sequenti. Cujus et filius ultimus, Ludovicus XV. hodie regnat.

liis, Scipionibus, qui te constantes illas et austeras in rebus, tum secundis, tum adversis, virtutes edoceant. Ubi verò dotes illas omnes variis in principibus hactenùs dispersas in te uno collegeris, perfectum illum principem, cujus effigiem in Cyro adumbravit Xenephon, orbi universo exhibebis. Sed quid ego longinqua illa et externa exempla prŏfero, cum præsentia et domestica suppetant? Habes parentem Ludovicum magnum; hunc unum intuere, hunc specta, hunc sequere; illius in te si expresseris virtutes, erit sane cur heroibus, quotquot superioribus sæculis exstitêrunt, multum præstitisse te meritò gloriêris. Dum ille bella gerit, atteritque hostes Gallico nomini infensissimos, tu interim pacificum, quod sponte tibi deferunt eruditi omnes, literarum imperium accipe: tum duos simul sine ullâ dissentione reges, parentem et filium, quod nunquam contigit, universa obstupescit Gallia. Ille longè lateque leges et jura dabit populis; tu eruditis: ille præliis, captis urbibus, et victoriis; tu, singulari in literatos homines munificentiâ, patrem imitatus, Gallicum nomen commendabis: Regum ille, et apud suos, et apud exteros fortissimus audiet; tu eruditissimus. Gloriosum sanè utriusque munus; sed erit sors tua eò felicior, quod illi nullâ, nisi hostium sanguine cruentatâ; tibi viridi et innocuâ lauro cingere frontem liceat: ubi verò arma tractare per ætatem primùm fas erit, tum bellicas parentes laudes, scientiam rei militaris, in rebus ordinandis prudentiam, in perficiendis celeritatem et fortitudinem, cum eruditionis gloriâ ita jungere studeas, ut non solum litteratorum amor et decus, sed Gallici etiam imperii præsidium, hostiumque terror futurus sis.

PRÆFATIO.

CUM Justini Epitome omnium teratur quotidie manibus, non est hic operæ pretium, Candide Lector, explicare multis, quorum ille Regum, quarumve nationum res gestas complexus fuerit. Quis enim, vel leviter eruditus, nesciat scriptam ab eo omnium fere gentium historiam? ita tamen ut Macedonum præcipue Græcorumque imperium celebrandum sibi proposuerit; aliorum vero populorum ideo tantum attigerit præclare gesta, ne Macedonum historia, ad quam illa naturali quodam nexu pertinent, vel obscura vel mutila videretur. An plus utilitatis quam damni rei litterariæ hoc opere attulerit, incertum; cum omnia fuerit a Trogo Pompeio mutuatus: si Trogum, ut placet nonnullis, in compendium redactum ab interitu vindicarit, illi sane, cum Trogus ipse, tum eruditi omnes debent plurimum: si vero hac Epitome factum sit, sicut malunt alii, ut historiæ Trogi, sive ob nimiam molem neglectæ, sive Justini ipsius, quod vix putem iniquitate suppressæ perierint; non dubium quin Justinus, vel in Trogum fuerit, a quo omnia acceperat, periniquus, vel saltem de cupidis historiæ hominibus male meritus sit. Utut est,

ex tot tantisque Pompeii libris nihil nobis reliquum est, præter hanc Epitomen, quam, jussu REGIS CHRISTIANISSIMI, in usum SERENISSIMI DELPHINI, Notis illustrandam suscepimus. Quo vero majorem ex labore nostro fructum percipias, AMICE LECTOR, quæ sit horum Commentariorum ratio, paucis accipe.

Hoc in opere addidimus tria; Interpretationem, Chronologiam, et Notas. Primum, obscuris locutionibus clariores, translatisque proprias substituimus; non ita tamen ut Interpretatio esset continua; hoc enim et maxime operosum et omnino inutile visum est, cum in Justino pleraque plana sint, ad paginarum oras adscripsimus: ne vero multitudo memoriam obrueret potius quam juvaret, quatuor potissimum selegimus Epochas, quæ et notæ pluribus, et omnium maxime sunt necessariæ; ab orbe condito, ante Christum natum, ab initio tum Olympiadum, tum Urbis. Numerus vero ad marginem adscriptus, rebus gestis, quas Justinus memorat, ex æquo respondet: si tamen in ea re alicubi peccatum sit, id vel titulorum, qui etiam oppositi sunt, causa, vel Typographi vitio factum est.

Addidimus et Notas, quarum aliæ ad Geographiam, aliæ ad Historiam pertinent: vereor ut Geographicæ non placeant omnibus; sunt enim, qui urbium regionumque situs varios variasque tum appellationes tum mutationes

explicari velint, ita ut Lectoris animus nihil ultra requirat; nec desunt, qui contra vel admodum pauca opponi patiantur; quasi id vel minus sit utile, vel Lectori injucundum. Cum vero mihi non doctis tantum, sed indoctis etiam serviendum sit, mediam rationem secutus, nec plura nec pauciora opposui; sed ea tantum, quibus possit lector et indoctus erudiri, et eruditus ea meminisse quæ iisdem de locis apud auctores pluribus explicata legerit.

In Notis vero, quæ ad Historiam spectant, errores Justini, quantum in nobis fuit, corrigere conati sumus. Cum enim in multis, tum in his duobus potissimum peccavit, quod et secutus Historicos eorum temporum de quibus agit, non suppares, interdum aberraverit a vero, et ea quæ leviter attingenda erant, fuerit pluribus persecutus; quæ vero dicenda multis paucis perstrinxerit. Multa enim sunt hujusmodi, ut ea si nescias, dicere nihil cures; si vero didiceris, oblivisci et potius quam memoria tenere malis: alia vero sive quod per se magna sint, sive quod ad summorum virorum memoriam pertineant, nec sæpius repeti possunt, nec commemorari pluribus. His duobus incommodis, ut quodammodo mederemur in notis, primum auctores quam vetustissimos et illorum temporum æquales, hoc est, omnium maxime fide dignos, quoad licuit, adhibuimus. De-

rum adjumentum. Ad historiarum studium ut accedas, requirit ætas tua: requirunt hæc tempora, quibus maturè firmare animum expedit constantibus exemplis: ea unde petas, nisi in historiis? Historiarum autem cognitionem si inchoare à Sallustii, Livii, Taciti lectione volueris, neque rectè feceris, neque ordine: abrupta est, aut interrupta, in eorum libris, historiæ series. Ab hoc tibi auctore principium sit historici studii, Hic à Nino, qui primus est των εις ιστοριαν και μνημην παραδεδομενων *ad Augustum Cæsarem, non ut Atticus apud M. Ciceronem septingentorum, sed ut Corn. Nepos omne ævum, id est, duum millium annorum memoriam uno libro colligavit. Tu, Noeli dulcissime, utere, fruere, hâc qualicunque operâ meâ: quæ si promovendis studiis tuis fuerit, satis magnum laboris mei fructum tulero.*

EXCERPTIONES CHRONOLOGICÆ,

AD JUSTINI HISTORIAM ACCOMMODATÆ.

Henry EUSEBIUS. Saison

Cum Divinam Scripturam diligenter evolveris, à nativitate ABRAHAM usque ad totius Orbis DILUVIUM, invenies retrorsium annos DCCCCXLII. Item a DILUVIO, usque ad ADAM. II. CCLII.

Ann. mun	REGNUM ASSYRIORUM.	
3141	*Primus omni Asiá, exceptis Indis, regnavit* NINUS *F. Beli, annis.*	52
	de quo Justinus, 1. 1. 7.	
3193	ii. SEMIRAMIS. 1. 1. 10.	42
3235	iii. *Zameis, qui et Ninias, id.*	38
3273	iv. *Arius.*	30
3303	v. *Aralius.*	40
3343	vi. *Xerxes, qui et Balæus.*	30
3373	vii. *Armamitres.*	38
3411	viii. *Belochus.*	35
3446	ix. *Balæus.*	52
3498	x. *Altadas.*	32
3530	xi. *Mamitus.*	30
3560	xii. *Macchalæus.*	30
3590	xiii. *Sfærus.*	20
3610	xiv. *Mamilus.*	30
3640	xv. *Sparæthus.*	40
3680	xvi. *Ascatades.*	40
	Diluvium sub Deucalione, Eusebius retulit in annum 33 *Cecropis. Justinus ad tempora Amphictyonis refert,* 2 6 10	
3720	xvii. *Amyntes*	45
3765	xviii. *Belochus.*	25
3790	xix. *Bellepares.*	30
3820	xx. *Lamprides.*	32
3852	xxi. *Sosares.*	20
3872	xxii. *Lampares.*	30
3902	xxiii. *Pannias.*	45
	circa an. hujus 16. *Tyrus condita, vide* 18. 3. 1.	

Ann. mun	REGNUM HEBRÆORUM, et Atheniensium.	
3184	*Nini* xliii. *anno natus* ABRAHAM, *vixit annos.*	175
	de eo Justinus, 36. 2. 3.	
	Zoroastres clarus habetur 1. 1. 9.	
3283	*Abraham, cum centenarius esset, genuit filium* ISAAC, *is vixit ann.*	180
3344	*Sexagenario Isaac nascitur* JACOB, *qui posteà Israhel, à quo Israhelitæ, qui nunc Judæi, vixit ann.*	147
	de eo 36. 2. 3.	
3435	*Joseph natus: vixit ann.*	110
	venditur à fratribus annum agens xvii. 36. 2. 6.	
3609	MOYSES *nascitur: vixit ann.*	120
	REGNUM ATHENIENSIUM.	
3644	xxxv. *anno Moysis Cecrops regnat in Atticâ,* 2. 6. 7.	50
3689	*Moyses,* lxxx *annum agens, dux itineris ex Ægypto Hebræorum*	
3694	*gentis efficitur,* 36. 2. 11. *Atheniens.* 11. *Cranaus,* 2. 6. 8.	9
3703	iii. *Amphictyon,* 2. 6. 16.	10
3713	iv. *Erichthonius.*	50
3763	v. *Pandion.*	40
3803	vi. *Erichtheus.*	50
	Triptolemus frumenta distribuit, 2. 6. 12.	
3853	vii. *Cecrops secundus. Hujus ann.* 22. *Dionysius, qui et Liber pater, adv. Indos dimicans, Nisam urbem juxta Indum flumen condidit,* 12. 7. 6.	40

3947	xxiv. *Soïarmus.*	19
3966	xxv. *Mithræus.* *Vexoris rex Ægypti, secundum Oros. lib.* 1. *cap.* 4. *de quo.* 2. 3. 8. *Is,* 1. 1. 6. *antiquior Nino dicitur.*	27
3993	xxvi. *Tautanes* [illegible]	32
	LATINIS, *qui posteà Rom. nuncupati sunt, post tertium annum captivitatis Trojæ, sive ut quidam volunt, post annum* viii *regnavit* ÆNEAS, *annos* 3. *Ante Æneam Janus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus, in Italiâ regnavêrunt, annis circiter CL.* 43. 1. 6.	
	Post Æneam Ascanius, an. 38. 43. 1. 13.	
4025	xxvii. *Teutæus.*	40
4065	xxviii. *Thineus*	30
4095	xxix. *Dercylus*	40
4135	xxx. *Euphales*	38
4173	xxxi. *Laosthenes. Hujus anno* 14 *Carthago conditur à Didone, vide* 18. 5. 14.	45
4218	xxxii. *Piritiades*	30
4248	xxxiii. *Ofratæus*	20
4268	xxxiv. *Ofratanes*	50
4318	xxxv. *Acrazape*	42
4360	xxxvi. *Sardanapalus, qui vocatur Græcè Tonos Concoleros,* 1. 3. 1.	20
4380	*Regnum Assyriorum destructum.*	

3893	viii. *Pandion*	52
3918	ix. *Ægeus Pandionis F.* 2. 6. 14. *Sub quo Argonautarum navigatio,* 42. 2. 12. *Hercules consummat certamina,* 2. 4. 18.	48
3966	x. *Theseus,* 2. 6. 15. *Cocalus in Sicilia,* 4. 2. 2.	30
	xi. *Mnestheus* [illegible] *Priamo* [illegible] 31.	
4019	TROJA CAPTA. *Colligitur omne tempus à* 43. *ann. regni Nini, ad captam Trojam, anni* DCCCXXXV. *à nativit. Moysis, an.* CCCCX.	
	xli. *Demophoon Thesei F.* 2. 6. 15.	33
4019	*Pyrrhus Delphis in templo Apol. ab Oreste occiditur, proditione sacerdot. Machaer.* 17. 3. 7.	
4042	xiii. *Oxinthes*	12
4054	xiv. *Aphidas*	1
4055	xv. *Thymætes*	8
4063	xvi. *Melanthus*	37
4110	xvii. *Codrus Melanthi F.* 2. 6. 19.	21
4131	*Hoc interempto, regnum Erechthidarum destructum est, quod* CCCCLXXXVII. *annis perseverabat.*	
	Post Codrum, principes quos mors finiebat, quorum primus Medon Codri. F.	

Omnes anni regni Assyriorum, à primo anno Nini supputantur M.CCXL. inquit Eusebius; ex ipsâ ratione uno anno minus prodit. Justinus habet M.CCC. Georgius Monachus, aliâ regum serie, M.CCCLX.

Ann. mun	REGNUM MEDORUM. *Medorum primus.* ARSACES.	
4381	*annis* 1. 3. 6.	28
4409	ii. *Sosarmus*	30
4439	iii. *Medidas*	40
	Circa Olym. ix. *Lacedæmonii contra Messenios vicennale bellum habent,* 3, 4, *&c.*	

Ann. mun	Oly.	GRÆCORUM et LYDORUM.
4400		*Lycurgi leges in Lacedæmone juxta Apollodori sententiam, hac ætate susceptæ.* 2. 3. 7. *&c.*
4425	1	OLYMPIAS PRIMA *à captivitate Trojæ, an.* CCCCV. *Hic initium habet vera historia, nam superiora variis sunt implicita fabulis. Varro apud Censor.*
4449	6	*Athenis principes qui usque ad*

4479	iv. *Bardyceas*	13			*mortem præerant, esse desierunt: Et in* x *annos magistratuum consuetudo versa est; regnavitque primus Charops F. Æschyli.*
			4480	14	*Bellum quod in Thyria inter Lacedæmonios et Argivos gestum est, de quo Prolog.* 111.
			4484	16	CANDAULES, iv. *rex Lydorum, regnavit annos* 17. 1. 7. 14.
4492	v. *Dejoces*	54	4501		*Lyd.* v. *Gyges an.* 25.
4556	vi. *Phraortes*	24	4517	24	*Athenis annui principes constituti sunt*, 2. 7. 2.
4570	vii. *Cyaxares*	32	4605	16	*Solon leges scripsit Atheniensium, ut Gell.* xxxiii. *Tarquinius*, 2. 7. 4.
4602	viii. *Astyages*	38			

Ann. mun	MACEDONUM.		Ann. mun	Ann. ab urbe condita.	LATINORUM et ROMANORUM.	
4387	*Macedonum primus*, CARANUS, *annis* 7. 1. 7.	28	4381		xiv. *Latinorum rex*, PROCAS *Silvius. ann.*	23
4415	ii. *Cænus*	12	4404		xv. *Amulius, pulso numitore*, 43. 2. 1.	44
					Hujus anno xxiv. *Remus et Romulus generantur Marte et Iliâ*, 43. 2. 3.	
4427	iii. *Tyrimmas* *Theræi Cyrenem condidêrunt circa* iv. *Olymp.* 13. 7.	38	4446		*Anno* 111. *Olymp.* 6. *ut alii* 8. ROMA *Palilibus, qui nunc dies festus est, condita*, 43. 3. 1.	
	Olymp. ix. MIDA *regnavit in Phrygia*, 11. 1. 7. 4.				*Primus rex Romanus* ROMULUS, *ut alii*, 37. *et interregnum uno anno.*	38
4465	iv. *Perdicca*, 7. 2. 1.	51	4484	38	ii. *Numa Pompilius, ut alii*, 43.	41
4516	v. *Argæus*, 7. 2. 2.	38	4527	79	iii. *Tullus Hostilius.*	32
			4557	111	iv. *Ancus Marcius, ut alii*, 24.	23
4554	vi. *Philippus*, 7. 2. 5.	38	4580	134	v. *Tarquinius Priscus, ut alii*, 38.	37
4592	vii. *Europus*, *ibid.*	62			*Massilia condita*, 43. 3. 4.	

Omnes anni regni Medorum, CCLIX, si Eusebii λογισμον sequamur. Diodoro et Georgio in regum appellationibus et temporibus non convenit cum Eusebio, neque ipsi inter se consentiunt.

Ann. mun	REGNUM PERSARUM.		Ann. mun	*Oly.*	LYDORUM et GRÆCORUM.
4640	CYRUS *regnavit Persis, subverso Astyage*, 1. 6. 17.	30	4638	54	*Crœsus Lyd.* ix. *an.* 15. 1. 7. 3.
				55	*Pisistratus Atheniensium tyrannus*, 2. 8. 6.
4670	ii. *Cambyses*, 1. 9. 1.	8	5653	58	*Crœsus à Cyro captus est, et Lydorum regnum destructum, quod stetit an.* ccxxx.
4678	iii. *Fratres Magi, mensibns*, 7. 1. 9. 9.				
4679	iv. *Darius*, 1. 10. 9.	36	4709	72	*Darii an.* xxx. *Bellum quod in Marathone gestum est*, 2. 9. 7. *circa an.* U. C. CCLX. *Gellius, cui cum nostrâ ratione non convenit.*
4715	v. *Xerxes F. Darii*, 2. 10. 9.	20			
4735	vi. *Artabanus, de quo* 3. 1. 2. *menses* 7.		4721	75	*Xerxes an.* vi. *Bellum in Thermo-*

4736	vii. Artaxerxes, qui Longimanus cognominabatur, 3. 1. 3.	40			pylis, et apud Salaminam navale certamen, 10. 10. 12. et 2. 12. 21. an. U. C. ccxxli. ut Gellius, et insequenti ann. in Plateis et in Mycale, 2. 14. 7.
					Pausan. damnatus. 2. 15. 16.
4776	viii. Xerxes II. mensibus 2.		4740	79	Artax. ann. iv. Cimon juxta Eurymedontem Persas navali pedestrique certamine superat et Medicum bellum conquiescit, 2. 15. 18. Diod. retulit in ann. 111. Ol. lxxvii.
	ix. Sogdianus, mens. 7.				
4777	x. Darius cognomento Nothus.	19	4769	87	Ejus ann. xxxiii, initium belli Peloponnesiaci: quod Gellius refert in an. U. C. cccxxiv. nisi legas cccxix. 3. 6 8.
4796	xi. Artaxerxes, qui cognominatus est Mnemon, Darii et Parisatidis F. 5. 11. 2.	40	4782	90	Darii ann. v. clades quæ Atheniensibus accidit in Siciliâ, 4. 5.
	Cyri regis ascensus, de quo scribit Xenoph. 5. 11. 5.		4786	91	Ejusdem an. ix. Alcibiades profugus abit ad Tisapher. 5. 2. 5.
	Conon classi Persicæ præficitur, 6. 1. 9.		4801	94	Artax. an. v. Athen. sustinent tyranniden, ad an. ferè U. C. ccclvii. ut Gell. 5. 8. 2.
4836	xii. Artaxerxes qui et Ochus, 10. 3. 1.	26			Alcibiadem Pharnabazus interficit, 5. 8. 14.
			4806	95	An. 1. qui fuit 6. Artax. Tyranni Athenis oppressi, 5. 10. 9.
4862	xiii. Arses Ochi F.	4			
4866	xiv. Darius Arsani F.	6		140	Clearchus Heracleæ Tyrannus, an. xii. Diod. 16. 4. 6.

Ann. mun	MACEDONUM.		Ann. mun	An. ab U.C.	ROMANORUM et SICULORUM.
4618	viii. Alcetus.	29	4617	171	vi. Servius Tullius 34
4647	ix. Amyntas, 7. 2. 13.	50	4651	205	vii. Tarquinius Superbus 35
					Pythagoras in Italiam venit, auctor Gellius. Laërtius Olym. lx. floruisse scribit, vide Sol. cap. 21. Plin. lib. 2. cap. 8. Just. 20. 4. 2.
4697	x. Alexander, 7. 2. 1.	43	4686	240	
					Pulsi urbe reges.
					Rom. reges imperavêrunt annis ccxl, sive, quibusdam placet, ccxliii.
4740	xi. Perdicca.	28	4700	254	
					Circa Olym. 70, 70, 71. &c. Anaxilaus in Siciliâ regnat, et post eum Micythus, Olymp. 76.
4788	xii. Archelaus.	24			Diod. 11. Just. 4. 2. 4.
					Eodem ferè tempore Gelo obtinuit Syracusas à quo victi Carthaginienses 23. 4. 4.
	xiii. Orestes.				
4792	xiv. Archelaus.	3		Oly.	
4795	xv. Amyntas.	4	4794	93	Circa finem imperii Darii Nothi, Dionysius in Siciliam tyrannidem exercet, ann. 38. 20. 1, &c. anno ab U. C. 347. Gellius.
4799	xvi. Pausanias.	1			
4880	xvii. Amyntas, 7. 4. 3.	1			
4881		6			

4807	xviii. *Argæus.*	2			
4809	*rursum Amyntas*	18	4811	97	*Ut Diodor. et Halic.* 98. *Galli Senones Romam invasêrunt*, 6. 6. 5. *U. C. anno* 365. *Livius.*
4827	xix. *Alexander*, 1. 7. 4. 5.	1			
4828	xx. *Ptolemæus Alorites*	4			
4832	xxi. *Perdicca*, 7. 4. 5.	6		103	*Ut Diodor.* 105. *Dionysius rex Siciliæ anno* xxxviii. *moritur: Post quem Junior Dionysius regnum invadit*, 21. 1. 1.
4838	xxii. *Philippus circa ann. U. C.* CCCC. *ut Gellius*, 7. 5. 10.	10			*Is Ochi an.* x. *Siciliâ pellitur*, 21. 2. 8.
4864	xxiii. ALEXANDER *Phil. F Olym.* cxi. *sedit ann. mens.* 6. 11. 1. 7.	12			*Et ejusdem* xxi *Corinthum sub fœdere navigavit.* 21. 5. 2.

Ann. mun	Oly.	
		PERSARUM regnum stetit annis ccxxxii, 11. 14. 7, &c.
	131	Interfecto Dario, ALEXANDER regnum Asiæ, anno regni sui 7. occupat. Is 32 ætatis suæ anno moritur in Babylone, 12. 16. 1. Post quem translato in multos imperio regnavit.
4872	114	
4876	114	

		ÆGYPTO.		Ann. mun	Oly.	MACEDONIBUS.	
4876	114	i. *Ptolemæus. Lag. F.* 13. 4. 10	40	4876	114	xxiv. *Philippus, qui et Arideus, frater Alexandri* 13. 3. 1.	
		Lydiam et Thraciam et Hellespontum Lysimachus tenuit, 13. 4. 16.				*Bellum Lamiacum*, 13. 5. 1.	7
				4883	115	xxv. *Cassander*, 15. 2. 12.	19
		à quo Lysimachia in Thracia condita, 17. 1. 2.		4902	120	xxvi. *Filii Cassandri Antigonus (Justino est Antipater, et Georgio) et Alexander*, 16. 1. 1. et 2.	4
				4906	121	xxvii. *Demetrius*, 16. 1. 18.	
				4912	122	xxviii. *Pyrrhus mens.* 7. 16. 2. 3.	6
4916	124	ii. *Ptolemæus Philadelphus*, 26. 2. 7.	38	4913		xxix. *Lysimachus*, 16. 3. 2.	
				4918	124	xxx. *Ptolemæus cognomento Ceraunus* 17, 2. 4. *et* 24. 1. 8.	5
				4919		xxxi. *Meleagrus mens.* 2.	1
4954	133	iii. *Ptolemæus Euergetes, de quo* 26. 2. 1.				xxxii. *Antipater, dies*, 45.	
						xxxiii. *Sosthenes*, 24. 5. 13.	
				4921	125	xxxiv. *Antigon. Gonatus*, 25. 1. 1. *et* 26. 3. 8.	2
4980	140	iv. *Ptolemæus Philopator*, 29. 1. 4		4957	134	xxxv. *Demetrius*, 28. 1. 1.	6
			17	4967		xxxvi. *Antigonus*, 28. 3. 16.	10
				4982	140	xxxvii. *Philippus*, 28. 4. 16.	15
4997	144	v. *Ptolemæus Epiphanes*, 30. 2. 6 *et* 31. 1. 1	24	4997	-	*cum quo Germani bellum gessêrunt ab U. C.* 551. *Eutr.*	14
				5024	151	xxxviii. *Perses*, 32. 3. 4. 33. *per tot.*	10
5021	150	vi. *Ptolemæus Philometor*, 34. 2. 7	35	5026		*ub U. C.* 550. *bellum Persicum,*	
				5034	153	*Macedonum regnum defecit.*	

AM	Oly.	SYRIÆ et BABYLONIÆ.		AM	ASIÆ.	
				2478	*Agathocles Syracusis tyrannidem exercet. lib.* 22.	
4888	117	i. *Seleucus, Nicanor*, 15. 4. 1, &c.	32	4882	*In Asiâ primus regnavit Antigonus*, 13. 4. 14. &c.	18
4917	124	*Seleucus, capto Demetrio in Ciliciâ*, SYRIÆ et ASIÆ *pariter imperavit*, 16. 2. 6.		4900	ii. *Demetrius qui et Poliorcetes*, 15. 4. 22. &c.	

4920	125	ii. *Antiochus Soter*, 17. 2. 10.	19		
4939	129	iii. *Antiochus, qui vocabatur Theos*	15	4954	*Parthis à Macedonum imperio recedentibus, primus regnavit* ARSACES, 41. 4. 6.
4954	133	iv. *Seleucus Callinicus*, 27. 1. 1.	20		
4974	138	v. *Seleucus Ceraunus*.	3		
4977	139	vi. *Antiochus Magnus*, 29. 1. 3.	36		
5006		*Bellum Rom. Antiocho, anno ab U. C. 560, Eutr.*		4963	*Anno ab U. C. 517, ut Eutrop. Hamilcar occisus, cui succesit Hasdrubal*, 44. 5. 6, *et* 7.
5013	148 151	vii. *Seleucus, qui et Philopator.*	12	4986	*ab U. C. 534. Annibal imperator Carth.* 44. 5. 8.
		viii. *Antiochus Epiphanes* 34. 2. 7.	11	5011	*ab U. C. 534, bellum cum Gallogræcis.*

Ann. mun	*Oly.*	ÆGYPTO.	
5052	159	*Ab U. C. 606, bellum Achaicum*, 34. 1.	
5056		vii. *Ptolemæus Euergetes.*	29
5085	166	viii. *Ptolemæus Physcon, qui et Soter*, 38. 8. 2, *&c.*	17
5102	170	ix. *Ptolemæus, qui et Alexander*, 39. 4. 1.	10
5112	173	x. *Ptolemæus Physcon, qui à matre fuerat ejectus*, 20. 5. 1.	3
5120	175	xi. *Ptolemæus Dionysius.*	30
		xii. *Cleopatra.*	20
5150	182	*Cleopatra et Antonius semet interficiunt, et Ægyptus fit Romana provincia.*	
5172	187	*Lagidæi in Ægypto regnavêrunt ann.* CCXCV.	

Ann. mun	*Oly.*	SYRIÆ et ASIÆ.	
5036	154	ix. *Antiochus Eupater*, 34. 3. 1.	2
5038		x. *Demetrius Soter*. 34. 3. 9.	12
5050	157	xi. *Alexander*, 35. 1. 7. *mens.* 10.	9
			9
5060	160	xii. *Demetrius*, 35. 2. 2.	3
5063		xiii. *Antiochus Sidetes* 36. 1. 8.	9
5072	163	xiv. *Demetrius iterùm*, 38. 10. 11.	4
5076	164	xv. *Antiochus Grypus*, 39. 1. 9.	12
5088	167	xvi. *Antiochus Cyzicenus*, 39. 2. 16.	18
5106	175	xvii. *Philippus Antiochus in Parthos fugiens Pompeio se deinceps tradidit, post quem Philippus captus est à Gabinio.*	2
5108		*Hujusque Syria possessa per reges in Romanorum ditionem cessit.*	
		Bellum Mithridaticum anno ab U. C. 662. ut Eutrop. 37. 1. 7.	
5153	183	*Primus Rom. singulare imperium arripuit* C. JULIUS CÆSAR, *mens.* 6.	
5157	184	*Rom.* II. *Octavianus Cæsar* AUGUSTUS, *mens.* 6.	4
		Ab eo, an. U. C. 726, ut Eutr. Hispania domita Janus clausus, 44. 5. 8.	

PRÆFATIO

[1]JUSTINI.

[2]*QUUM multi ex Romanis, etiam Consularis dignitatis viri, res Romanas Græco peregrinòque sermone in historiam contulissent: sive æmulatione gloriæ sive varietate et novitate operis de-*

NOTÆ.

1 JUSTINI.] Tria potissimùm de Justino quærenda mihi visa sunt. Quis fuerit? quod habuerit nomen? quo vixerit tempore? 1. Eum cum Justino martyre confudit Martinus Polonus, sed malè: Hic enim Romanus, ille Syrus fuit, ex Flaviâ Neapoli Syriæ Palæstinæ urbe oriundus: ille Græcè, hic Latinè scripsit, ille Christianus, hic Gentilis, *teste Orosio:* quòd etiam patet, ex iis, quæ Lib. 30. de Mòsè, Josepho, et Israelitis absurda planè memorat: adde quòd nec Eusebius, nec Hieronimus, nec Photius historicam hanc epitomen inter Martyris scripta usquam reposuerint. 2. In libro Antoni Arnoldi dicitur Justinus Frontinus; at in codice Bibliothecæ Mediceæ vocatur M. Junianus Justinus, quod verius putem ob antiquitatem libri, quippe qui Longobardicis scriptus sit literis. 3. Fuerunt nonnulli qui Justinum vixisse dixerint, postquam Imperium Constantinopolim translatum fuerit, idque ob illa verba Libri 8. *Græciam etiam nunc, et viribus, et dignitate, orbis terrarum principem:* sed iis assentiri vix possum; illa enim particula, *etiam nunc,* non significat tempus quo scripsit, sed de quo scribit. Sub Antonino Pio cum vixisse probabilius dixerim: quod colligitur ex verbis istis Præfationis: *Quod ad te, Imperator Antonine, non tam cognoscendi, quàm emendandi causa transmisi.* Idem censuerunt Martinus Polonus, Philippus Bergomas, et Joannes Aventinus.

2 *Quum multi ex Romanis, etiam Consularis dignitatis viri.*] Duo præcipuè Græcè scripsisse memorantur, ambo Consules; quorum Alter A. Posthumius Albinus cum L. Lucullo; alter Publius Rutilius Rufus cum Caio Mallio Consul fuit: ille Romanam Historiam, hic bellum Numantinum, cui tribunus militum interfuerat, Græcè scripsit; Cum verò in Præfatione suâ imperitiæ veniam dari sibi peteret Albinus quòd homo Romanus Græcâ oratione uteretur, Marcus Cato dixisse fertur, Mirum esse sanè, quod Albinus culpam deprecari, quàm culpâ carere maluerit. Ita *Gellius.*

C

lectatus, [1]*vir priscæ eloquentiæ,* [2]*Trogus Pompeius, Græcas, et totius orbis historias Latino sermone composuit: ut, cum nostra Græcè, Græca, quoque nostrâ linguâ legi possent; prorsùs* [3]*rem magni et animi et corporis*† *adgressus. Nam cùm plerisque auctoribus singulorum regum vel populorum res gestas scribentibus, opus suum ardui laboris videatur: nonne nobis Pompeius Herculeâ audaciâ orbem terrarum adgressus videri debet: cujus libris omnium seculorum, regum, nationum, populorùmque res gestæ continentur? Et quæ historici Græcorum, prout commodum cuique fuit, inter se segregatim occupaverunt, omissis quæ sine fructu erant, ea omnia Pompeius divisa temporibus, et serie rerum digesta, composuit. Horum igitur quatuor et quadraginta voluminum (nam totidem edidit) per otium, quo in urbe versabar, cognitione quæque dignissima excerpsi: et omissis iis, quæ nec cognoscendi voluptate jucunda, nec exemplo erant necessaria, breve veluti florum corpusculum feci: ut haberent, et qui græca didicissent quo admonerentur: et qui non didicissent, quo instruerentur.* [4]*Quod ad te, non tam cognoscendi, quàm emendandi causâ transmissi: simul ut et otii mei, cujus, et* [5]*Cato reddendam operam* [6]*putat, apud te ratio constaret. Sufficit enim mihi in hoc tempore judicium tuum, apud posteros, cùm obtrectationis invidia decesserit, industriæ testimonium habituro.*

† Operis Ed Junt. et Oxon Codex.

NOTÆ.

1 *Vir priscæ eloquentiæ.*] Trogum severissimum auctorem *Plinius,* disertissimum *Vopiscus* appellat.

2 *Trogus Pompeius.*] E Vocontiis Galliæ Narbonensis populis, ut ipse fatetur libro 43, oriundus; illius avus Trogus Pompeius Sertoriano bello civitate donatus est à Cneio Pompeio, à quo Pompeii nomen illi fuit inditum; ejus pater sub Caio Cæsare militavit, epistolarum, legationum, et annuli curam habuit. Quare peccavêrunt graviter, et Joannes Gerundensis, cùm illum Hispanum facit, et Philippus Bergomas, cùm Justini præceptorem fuisse, et sub Antonino Pio floruisse scribit: certum enim ex aliis ferè omnibus, sub Augusto eum vixisse.

3 *Rem magni et animi et corporis.*] Non de corporis robore loquitur; modò enim corpus erudito labori ferendo par sit, satis est: sed legendum *Rem magni et animi et operis,* ut Livius habet, quem Justinus imitatus est, *res est præterea immensi operis.*

4 *Quod ad te.*] Editiones plurimæ antiquiores habent, *ad te Imperator Antonine,* opus enim suum Antonino Pio dicavit Justinus. [Quod absurdum.]

5 *Cato.*] Major, cui Censoris nomen fuit.

6 *Putat.*] In Principio Originum suarum, *ex Cicerone* pro *Plancio.*

JUSTINI

HISTORIARUM [1]PHILIPPICARUM,

ET TOTIUS MUNDI [2]ORIGINUM

ET TERRÆ SITUS

EX

TROGO POMPEIO.

LIBER I.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Assyriorum prima Monarchia sub Nino.*
2. *Semiramidis, à filio tandem interfectæ, Imperium.*
3. *Postremus Assyriorum Rex Sardanapalus.*
4. *Medorum Monarchia sub Astyage, Cyri avo.*
5. *Cyri pueritia, adolescentia; et Harpagi ad Cyrum admonitio, &c.*

NOTÆ.

1 PHILIPPICARUM.] Apud Græcos et Demosthenes Orationes suas in Philippum habitas, et Theopompus Chius, Isocratis, discipulus, historias de rebus à Philippo gestis Philippicas inscripserunt: Demosthenem imitatus Cicero orationes suas in Marcum Antonium dixit Philippicas, quòd quemadmodum ille in Philippum, ita ipse in Marcum Antonium inveheretur. Theopompum secutus Trogus, et ipse historias Philippicas appellavit; quòd de rebus à Macedoniæ regibus gestis agerunt: nam à libro 7, ad 41, agit de regno Macedonico, cujus dignitatem Philippus, Alexandri Magni pater, multùm amplificavit.

2 ORIGINUM ET TERRÆ SITUS.] Bongarsius censet libros septem primos, fuisse mundi origines: terræ verò situs, quos pollicetur inscriptio, putat esse regionum descriptiones, quæ à Justino omissæ, à Trogo non item,

6. *Sybarem belli comitem Cyrus nobili præmio donat, et Astyagem regno spoliat.*
7. *Crœsum vincit, et Lydos debellat, ac sub jugo astutè retinet. Candaulis tragœdia.*
8. *Bellum Scythicum, in quo initia Cyro felicia, finis autem luctuosissimus.*
9. *Cambyses Cyro succedit, et suomet gladio conficitur. Legitimo hærede Mergide sublato, Magi rerum potiuntur. Ostanes, aliorum principum operâ adjutus, Magos de medio tollit.*
10. *Darius ex equi hinnitu, servuli industriâ, fit tertius Persarum Rex, &c.**

CAPUT I.

Assyriorum prima Monarchia sub Nino.

Anno Mundi 1997. Ante Christum 2035.

I^aPRINCIPIO rerum, gentium, nationumque imperium penes REGES erat: quos ad fastigium hujus majestatis, non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio provehebat. Populus nullis legibus tenebatur: arbitria principum pro legibus erant. Fines imperii tueri magis, quàm proferre, mos erat. Intra suam cuique patriam regna finiebantur. [1]Primus omnium Ninus, Rex [2]Assyriorum, veterem, et quasi avitum gentibus morem, novâ imperii cupiditate mutavit. Hic primus intulit bella [3]finitimis, et [b]rudes adhuc ad resistendum populos, terminos usque [4]Libyæ, perdomuit. Fuêre quidem [5]temporibus

INTERPRETATIO.

a *Initio rerum Reges imperabant gentibus et nationibus.*

b *Gentes ignaras artis militaris usque ad fines Libyæ vicit.*

NOTÆ.

1 *Primus omnium Ninus.*] Filius Nembroth seu Beli, qui turris Babel ædificandæ Princeps, novum sibi rudes in populos usurpavit Imperium. Nimiâ in eum pietate Ninus Idololatriam induxisse fertur; dum reos, qui ad ejus statuam confugerent, puniri vetuit.

2 *Assyriorum.*] Eorum regio ferè totâ ultra Tigrim sita est, Mediam et Susianam versus. Ab Assur Semi filio dicti sunt: quare Assur, modò pro gente, modò pro Principe Assyriorum sumitur passim in sacris literis; ideò Ninus ab Epiphanio vocatur Assur, filius Nembroth.

3 *Finitimis.*] Assyriis: illius enim pater Belus, Chami nepos, Babyloniis tantùm imperavit; sed Ninus gloriæ cupidus, Assyriis bello victis, Assyriorum Rex dici quàm Babyloniorum, maluit; quòd hoc paternam, illud propriam virtutem commendaret.

4 *Libyæ.*] Libya multiplex fuit. Propriè dicta ab Ægypto ad Tripolitanam regionem, et Syrtim majorem juxta Æthiopiam, et mare Mediterraneum erat extensa; ubi nunc regnum Barcæ. Olim Libya strictè sumpta Marmarica et Cyrenaica.

5 *Temporibus antiquiores.*] Horum temporum historia fabulis corrupta est: Dynastiæ enim quindecim, quas ab Africano, sive Manethone mutuatas Eusebius ante Abrahamum memorat, commentitiæ sunt. Si enim annos dinumeres, earum initium 1735 annis Adami ortum antevertit. Quod quàm absurdum sit quis non videt? Primus enim Rex Ægypti Mesraim Cami filius, et Noëmi nepos ferè æqualis fuit.

antiquiores [1]Vexoris [2]Ægypti, et [3]Scythiæ [4]rex Tanaus; quorum alter [5]in Pontum, alter usque Ægyptum excessit. Sed longinqua, non finitima bella gerebant: nec imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant; contentìque victoriâ, imperio abstinebant: Ninus magnitudinem quæsitæ dominationis, continuà possessione firmavit. Domitis igitur proximis, cùm accessione virium fortior ad alios transiret, et PROXIMA quæque victoria instrumentum sequentis esset, totius Orientis populos subegit. Postremum illi bellum cum [6]Zoroastre, rege [7]Bactrianorum fuit: qui primus dicitur artes magicas invenisse, et mundi principia, siderùmque motus diligentissimè spectâsse. [8]Hoc occiso, et ipse [9]decessit, relicto impubere adhuc filio Ninyâ et uxore [10]Semiramide. A.M. 2044. Ant. C. 2008. A.M. 2048. Ant. C. 2004.

CAP. II. [a]Hæc nec immaturo ausa tradere Imperium, nec ipsa *Semiramidis imperium.*

INTERPRETATIO.

a *Hæc cùm videret tot ac tantos populos fæminæ non parituros, qui vix uni viro patienter obedirent; fingit se Nini filium esse, non uxorem; puerum, non fæminam; non ausa Imperium committere puerulo, nec ipsa palam regere.*

NOTÆ.

1 *Vexoris.*] Sesostris dicitur Herodoto et Diod. Ramestes Amm. Marcellino, Setosius Manethoni. Sed fabulosus est: nisi fortè sit Osiris ille, qui dictus est Bacchus Ægyptius, vel Orus ejus filius, Hercules Libyus nuncupatus; qui victoriis suis terrarum orbem illustrârunt, sed post Ninum regnârunt.

2 *Ægypti.*] Quæ hinc ad Sienam, et Æthiopiam, indè ad Arabiam, et Palæstinam pertinet.

3 *Scythiæ.*] Duplex est, citerior et ulterior: Citerior intra Imaum Montem, Mare Caspium, et Scythicum, *Moscowy.* Ulterior extra Imaum, quæ in Ortum longè extenditur, ubi nunc *Cathay.*

4 *Rex Tanaus.*] Hunc Taunasim vocat Jornandes; sed quis fuerit, quo tempore vixerit, an nomen fluvio Tanaï dederit, an potiùs ab ipso acceperit, incertum.

5 *In Pontum.*] Pontus Asiæ Minoris provincia propter Pontum Euxinum ex unâ parte, Bithyniam et Paphlagoniam ex alterâ.

6 *Zoroastre.*] Non Chus, Chami filius, avus Nini, ut *Greg. Tur.* Nec Nembroth, Nini pater, fuit, ut Græci putârunt, *ex Epiph.* sed nobilis Persa, *ex Euseb. Arnob. et Clem. Alexand.* qui in Asiæ interiore penetrans, Bactrorum oppidum condidit, Astrologiam calluit primus, et magiam exercuit. Ictus fulmine interiisse dicitur. *Chron. Alex.*

7 *Bactrianorum.*] Qui ultra mare Caspium, Indorum finitimi ad Oxum flumen habitant. *Usbeck.*

8 *Hoc occiso.*] Diodorus, et alii de illius morte nihil habent, sed Ninum ab eo semel victum, tandem repetito certamine victorem, arcem Bactrorum arte Semiramidis occupâsse, thesaurósque secum asportâsse memorant.

9 *Decessit.*] Ita Diodorus et alii plerique; sed Dinon rem aliter apud Ælianum narrat; vult enim eum jussu Semiramidis necatum; quæ, ubi summam ab eo potestatem ad quinque dies obtinuisset, illum occidi jussit.

10 *Semiramide.*] Fuit, *ex Chron. Alex.* Nini mater et uxor: undè Persæ matres pro uxoribus habuerunt. *Ex Diod.* Ascalonita filia deæ Derceto, cujus jussu in loco deserto exposita, à columbis nutrita fuit; deinde à pastoribus educata, ob pulchritudinem Menoni Syriæ præfecto nupsit; et post expugnatam Bactrorum arcem, eam Ninus duxit in uxorem, invito Menone, qui dedecoris impatiens, sibi cruentas intulit manus. *Diod. et Ctesias.*

A.M 2049. Ant. C. 2003. palam tractare, tot ac tantis gentibus vix patienter uni viro, nedum fœminæ, parituris, [1]simulat se pro uxore Nini, filium; pro fœmina, puerum. Nam et statura utrique mediocris, et vox pariter gracilis, et lineamentorum qualitas matri ac filio similis. Igitur brachia ac crura velamentis, caput tiarâ tegit: et ne novo habitu aliquid occultare videretur, eodem ornatu et populum vestiri jubet: quem morem vestis exindè gens universa tenet. Sic primis initiis sexum mentita, puer esse credita est. Magnas deinde res gessit: quarum amplitudine, ubi invidiam superatam putat, quæ sit fatetur, quèmve simulasset. Nec hoc illi dignitatem regni ademit; sed admirationem auxit; quòd mulier non fœminas modo virtute, sed etiam viros anteiret. Hæc [2]Babyloniam condidit, murùmque urbi cocto latere circumdedit, arenæ vice bitumine interstrato: quæ materia in illis locis passim è terrâ exæstuat. Multa et alia præclara hujus reginæ fuêre. Siquidem non contenta acquisitos viro regni terminos tueri, [3]Æthiopiam quoque Imperio adjecit. Sed et [4]Indiæ [5]bellum intulit; quò præter illam et Alexandrum Magnum nemo intravit. Ad postremum, cùm concubitum filii petiisset, ab eodem [6]interfecta est, duos et quadraginta annos post Ninum regno potita. Filius ejus Ninyas, [b]contentus elaborato à parentibus Imperio, [7]belli

A.M.2091. Ant. C. 1961.

INTERPRETATIO.

b *Contentus regno armis acquisito à parentibus.*

NOTÆ.

1 *Simulat se.*] Hoc simile vero non videtur: cùm Ninyas infantulus esset, natus extremis Nini temporibus: Semiramis verò *ex Diod.* nata annos 21; quippe quæ duos jam liberos Hypatem et Hydaspem ex Menone susceperat: pretereà nota erat omnibus ob res gestas in Bactrianos.

2 *Babyloniam condidit.*] Inchoatam à Belo amplificavit, ut Niniven à Nino conditam superaret. Murorum ambitus erat 365 stadiorum: altitudo 50 orgyorum, id est, ulnarum, *ex Plinio:* latitudo aliquando plus spatii, quàm duobus curribus satis esset, obtinebat: turres erant 250. Inter murum et domos erat via duorum olethorum, id est, 200 pedum, *ex Suidâ*. Pontem super Euphratem ad stadia 160 perduxit: tum ex utràque pontis regione extruxit arces, unde in totam regionem prospectum habèret: deindè hortos condidit amœnissimos, &c. Babylon ad Euphratem sita erat; ex illius ruinis Civitas condita ad Tigrim, quæ olim Seleucia magna, nunc *Bagdat* dicitur.

3 *Æthiopiam.*] Duplex est, superior et inferior. Prima sub Ægypto inter Nilum et finum Arabicum, *Abyssinia.* Altera ultra Æquatorum extenditur, et antiquis ignota fuit, *Monomotapa, Congo,* &c.

4 *Indiæ.*] Asiæ regio inter flumen Indum ad Occasum, et Serum fluvium ad Ortum extensa, duas in partes à Gange divisa est. *Indostan.*

5 *Bellum intulit.*] Cum ingenti exercitu Staprobatem Indorum regem bello lacessivit; et eum bis, semel in Indo flumine prælio navali, iterùm certamine terrestri vicit: sed paulò pòst ab eo victa et læsa fugit, amissâ tertia exercitûs parte, *Diod.*

6 *Interfecta est.*] Regno cessisse filio, et se subduxisse refert Diod. sed fidem Justino fecit nota omnibus mulieris improbitas.

7 *Belli studia, &c.*] Instituit tamen, ut singulis provinciis imperaretur certus militum numerus, qui semper in Urbe regiâ ipsi præstò essent; quibus post annum exauctoratis, alii sufficerentur, ut exercitum semper haberet

studia deposuit; et veluti sexum cum matre mutâsset, rarò à viris visus, in fœminarum turba consenuit. [1]Posteri quoque ejus, id exemplum sequuti, responsa gentibus per internuntios dabant. Imperium Assyrii, qui posteà [2]Syri dicti sunt, [3]mille trecentis annis [4]tenuêre.

CAP. III. Postremus apud eos regnavit [5]Sardanapalus, vir [6]muliere corruptior. Ad hunc videndum (quod nemini ante eum permissum fuerat) præfectus ipsius, Medis præpositus, nomine [7]Arbactus, cûm admitti magnâ ambitione ægrè obtinuisset; invenit eum inter scortorum greges purpuram colo nentem, et muliebri habitu, cùm mollitiâ corporis, et occulorum lasciviâ, omnes fœminas anteiret, pensa inter virgines partientem. Quibus visis, [a]indignatus tali fœminæ tantum virorum subjectum, tractantìque lanam, ferrum et arma portantes parere; progressus ad socios, quid viderit refert: negat se ei parere posse, qui se fœminam malit esse, quàm virum. Fit igitur [8]conjuratio; bellum Sardanapalo infertur. Quo ille audito, non ut vir regnum defensurus, sed ut metu mortis mulieres solent, primò [9]latebras circumspicit: mox deindè cum paucis et incompositis, in bellum progreditur. Victus, [10]in regiam se recepit; ubi,

Postremus Assyriorum rex Sardanapalus.
7 Arbaces *Grav.*
A.M.3235.
Ant.C.817.

INTERPRETATIO.

a *Ægrè ferens tantam hominum fortium multitudinem subditam esse regi effœminato.*

NOTÆ.

paratum, nullaque inter duces amicitia coalesceret.

1 *Posteri.*] Non Assyriorum tantùm Imperatores, sed multi etiam Asiæ reges hanc et vivendi, et regnandi rationem sequuti sunt.

2 *Syri.*] Qui inter Armeniam, Ciciliam, Mesopotamiam, Arabiam, Palæstinam ad Mare Mediterraneum habitabant. Nunc *Souristan.* Sæpè cum Assyriis confunduntur. Europæi enim regionum illarum ignari, quidquid à mari Sidonio ad Euphratem usque patet, modò Syriam, modò Assyriam; et populos modò Syros, modò Assyrios vocârunt.

3 *Annis mille trecentis.*] Ctesias numerat annos 1360. Velleius 1700, vel, ut Lipsius corrigit, 1230. Africanus 1484. Eusebius 1240, quod verius putem, Oros. 1164. Georgus Monachus 1360, sed alii initium sumunt à Nino, alii à Belo, qui ante Ninum annos 65 regnavit.

4 *Tenuêre.*] Reges recenset Africanus 41. Diod. 30. Eusebius 36. Velleius 33. Oros. 50.

5 *Sardanapalus.*] Vel Thonosconcoleras, non Assaraddon Senecheribi filius, ut vult Genebrardus: sed hæres et filius Anaxindaraxis Assyriorum regis.

6 *Muliere corruptior.*] Dum Jonas Ninivitas ad pœnitentiam hortaretur egit ille publicam: sed mox ad libidines rediit.

7 *Arbactus.*] Vel Arbaces, Medorum qui Niniven quotannis mittebantur, præfectus, à Beleso Chaldæo divinitationis perito ad imperium invadendum excitatus in regem conjuravit. *Diod.*

8 *Conjuratio*] Arbaces Medos, Persas, et Arabes: Belesus Babylonios ad partes suas traxit.

9 *Latebras.*] Diodorus tamen refert hostes ab eo ter superatos, sed Arbacem corruptis Bactrianorum copiis, et occiso Salemeno reginæ fratre, tandem vicisse.

10 *In regiam.*] Fortiter hostium impetus ad tertium usque annum repulit: sed cùm Tigris, ad quem Ninive sita erat, continuis excrescens imbribus, muros ad stadia 20 evertisset, Urbs capta est. *Diod.*

A.M.3235. Ant.C.817. extructâ [1]incensâque pyrâ, et se et divitias suas in incendium mittit: hoc solo imitatus virum. Post hunc rex constituitur interfector ejus Arbaces, qui præfectus [2]Medorum fuerat. Is Imperium ab Assyriis [3]ad Medos transfert.

Medorum Monarchia sub Astyage Cyro avo. CAP. IV. [4]Post multos deinde reges, per ordinem successionis, regnum ad Astyagen descendit. Hic per somnum vidit ex naturalibus filiæ, quam unicam habebat, vitem enatam, cujus palmite omnis Asia obumbraretur. Consulti harioli, ex eâdem filiâ nepotem ei futurum, cujus magnitudo prænuntietur, regnique ei amissionem portendi, respondêrunt. Hoc responso exterritus, neque claro viro, neque civi filiam, ne paterna maternâque nobilitas nepoti animos extolleret; sed ex gente, obscura tunc temporis, Persarum, Cambysi mediocri viro in matrimonium tradidit. Ac ne sic quidem somnii metu deposito, gravidam ad se filiam arcessit, ut sub avi potissimum oculis partus necaretur. A.M.3458. Ol. 46. 2. Urb.C.158. Ant.C.594. Natus infans [5]datur occidendus Harpago, regis amico et arcanorum participi. Is veritus, si ad filiam mortuo rege venisset Imperium, quia nullum Astyages virilis sexus genuerat, ne illa necati infantis ultionem, quam à patre non potuisset, à ministro exigeret; [6]pastori regii pecoris puerum exponendum tradit. Fortè eodem tempore et ipsi pastori filius natus erat. Ejus igitur uxor, auditâ regii infantis expositione, summis precibus rogat, sibi afferri ostendique puerum. Cujus precibus fatigatus pastor, reversus in sylvam, invenit juxta infantem canem fœminam, parvulo ubera præbentem, et à feris alitibùsque defendentem. Motus et ipse misericordiâ, quâ motam etiam canem viderat, puerum defert ad stabula, eâdem cane anxiè prosequente. Quem ubi in manum mulier accepit, veluti ad notam [puer] allusit: tantusque in illo vigor, et dulcis quidam blandientis infantis risus apparuit, ut pastorem uxor ultrò rogaret, [[a]quò suum partum

INTERPRETATIO.

a *Ut permitteret, et filium suum pro eo exponere, et hunc infantem educare, cui fortunam adfuturam sperabat. Sed hoc parum verisimile.*

NOTÆ.

1 *Incensâque pyrâ.*] Ita ferè omnes: Clitarchus tamen apud Athenæum refert, cum regno spoliatum in senio decessisse.

2 *Medorum.*] Persis, Parthis, et Assyriis finitimi, secundum mare Caspium habitant. *Sirvan.*

3 *Ad Medos transfert.*] Ita tamen, ut concesserit Beleso Babyloniam; et Nineven Phuli Assyrio, qui conjurationis fuerat particeps. Ille post Belesi mortem, occupatâ Babyloniâ Assyriorum imperium restauravit. De illius posteris frequens in sacris literis mentio.

4 *Post multos deinde reges.*] Alii septem alii novem numerant, sed omnes ferè nullius nominis, præter unum Arphaxet à Merodaco superatum.

5 *Datur occidendus.*] Eadem habent Herodotus et Diod. et alii omnes; excepto uno Xenophonte, qui diversa penitus memorat; sed cùm Cyropædiam, non ad historiæ fidem, sed ad effigiem justi imperii scripserit, aliis potiùs, quàm ipsi, fides adhibenda.

6 *Pastori.*] Cui nomen fuit Mithridates.

pro illo exponeret] permitteret [que] sibi, sive fortunæ ipsius, sive spei suæ puerum nutrire. Atque ita permutatâ sorte parvulorum, hic pro filio pastoris educatur: ille pro nepote Regis exponitur. Nutrice Spaco [1] posteà nomen fuit, quia canem Persæ sic vocant. *Herod. Σπακα.*

CAP. V. Puer deindè, cùm inter pastores esset imperiosus, [1]Cyri nomen accepit. Mox rex inter ludentes sorte delectus, cùm per lasciviam contumaces flagellis cecidisset, à parentibus puerorum querela est regi delata, indignantibus à servo Regio, ingenuos homines servilibus verberibus affectos. Ille accersito puero et interrogato, cùm nihil mutato vultu, *fecisse se ut regem*, respondissit; admiratus constantiam; in memoriam somnii responsique revocatur. Atque ita cùm et vultûs similitudo, et expositionis tempora, et pastoris confessio convenirent, nepotem agnovit. Et [a]quoniam defunctus sibi somnio videretur, [2]agitato inter pastores regno; animum minacem duntaxat in illo fregit. Cæterùm Harpago amico suo infestus, in ultionem servati nepotis, filium ejus interfecit, [3]epulandumque patri tradidit. Sed Harpagus ad præsens tempus dissimulato dolore, odium regis in vindictæ occasionem distulit. Interjecto deindè tempore, cùm adolevisset Cyrus, dolore orbitatis admonitus, scribit ei *ut ablegatus in Persas ab avo fuerit*; *ut occîdi eum parvulum avus jusserit; ut beneficio suo servatus sit; ut regem offenderit; ut filium amiserit*; hortatur, *exercitum paret, et pronam ad regnum viam ingrediatur*, Medorum transitionem pollicitus. Epistola, quia palam ferri nequibat, regis custodibus omnes aditus obsidentibus, exenterato lepori inseritur, lepùsque in Persas Cyro ferendus, fido servo traditur: addita retia, ut sub specie venatoris dolus lateret. *Cyri pueritia adolescentia, et Astyagis ad eum admonitio.*

CAP. VI. Lectis ille epistolis, eadem somnio aggredi jussus est: sed præmonitus, ut quem primùm posterâ die obvium habuisset, socium cœptis assumeret. Igitur antelucano tempore ruri iter ingressus, obvium habuit servum de ergastulo cujusdam Medi, nomine Sybarem. Hujus requisitâ origine, ut in Persis genitum audivit, demptis compedibus, assumptoque comite, [4]Persepolim *Sybarem belli comitem Cyrus assumit et Astyagem regno spoliat.*

INTERPRETATIO.

a *Et quia somnium jam sortitum effectum videbatur, imperio inter pastores simulato, illius mentem audacem minis terruit.*

NOTÆ.

1 *Cyri nomen.*] Cyrus Persico sermone solem significat, *ex Ctesiâ et Plutarcho.*

2 *Agitato inter pastores.*] Ab hariolis ne illum occideret, impeditus. Somnio enim jam factum esse satis dicebant, cùm ille Regem inter pastores egisset.

3 *Epulandumque patri.*] In cœna filium necatum partim assatum, partim elixum vorandum proposuit, et cœnâ peractâ jussit afferri reliquias, ut indè si quid placeret, sibi sumeret Harpagus.

4 *Persepolim.*] In medio Persidis, ad [illegible]omanem fluvium.

regreditur. Ibi, convocato populo, [1]jubet omnes præsto cum securibus adesse, et sylvam viæ circumdatam excidere. Quod cùm strenuè fecissent, eosdem postero die apparatis epulis invitat: deindè cùm alacriores ipso convivio factos videret, rogat, [a]*Si conditio proponatur, utrius vitæ sortem legant, hesterni laboris, an præsentium epularum? Præsentium*, ut acclamavêre omnes, ait; *Hesterno similem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: se secutos, hodiernis epulis.* Lætis omnibus, Medis bellum infert.
A.M.3493. Astyages meriti sui in Harpagum oblitus summam belli eidem
Ol. 54. 4. Urb.C.192 committit: qui exercitum acceptum statim Cyro per deditionem
Ant.C.559. tradidit, regisque crudelitatem perfidiâ defectionis ulciscitur. Quod ubi Astyages audivit, contractis undique auxiliis, ipse in Persas proficiscitur: et repetito alacriùs certamine, pugnantibus suis, partem exercitûs à tergo ponit, et tergiversantes, ferro agi in hostes jubet; ac denuntiat suis *nî vincerent non minùs fortes etiam post terga inventuros, quàm à frontibus viros: proinde videant, fugientibus, hæc, an illa pugnantibus acies rumpenda sit.* Ingens post necessitatem pugnandi, animus exercitui et vis accessit. Pulsâ itaque cùm Persarum acies paulatim cederet; matres et uxores eorum obviàm occurrunt: orant in prælium revertantur: cunctantibus, sublatâ veste, obscœna corporis ostendunt, rogantes, *num in uteros matrum vel uxorum velint refugere?* Hâc repressi castigatione, in prælium redeunt: et facta impressione, quos fugiebant, fugere compellunt. In eo prælio [2]Astyages capitur: cui Cyrus nihil aliud quàm regnum abstulit: nepotemque in illo magis, quàm victorem egit: eùmque maximæ genti [3]Hyrcanorum [4]præposuit. Nam in Medos reverti ipse noluit. Hic finis Medorum imperii fuit. Regnaverunt [5]annos CCCL.

INTERPRETATIO.

a *Si illis optio detur utrius vitæ conditionem eligant, an laboris hesterni, an convivii hodierni? Postquam omnes acclamavêrunt,* Se electuros conditionem convivii *hodierni addidit eos transacturos totam vitam similem labori hesterno, quamdiu obedirent Medis: similem verò convivio hodierno, si se sequerentur.*

NOTÆ.

1 *Jubet omnes.*] Libellum enim scripserat, quem se ex ipsâ Mediâ coram Persarum primatibus accepisse, simulat, in quo scriptum erat, Cyrum ab Astyage designatum esse Persarum ducem.

2 *Astyages capitur.*] Dum illi Harpagus filii cædem exprobrat, Harpago proditionem objecit Astyages, qua Medos insontes ob unius pueri necem in servitutem redegisset. *Herod.*

3 *Hyrcanorum.*] Qui inter mare Caspium et Oxum flumen habitant.

4 *Præposuit.*] Apud se retinuit *ex Herodoto*, ne bellum renovaret: sed apud Medos Darium; sive Cyaxarem, Astyagis, non natura, sed adoptione, filium regnare voluit: *Sic Pererius:* at ne res novas moliretur, ejus filiam in uxorem duxit. *Xenoph.*

5 *Annos* CCCL.] Ctesius et Herod. 317 numerant; si tamen, ab Arbace ad Astyagis cladem annos dinumeres, 258 tantummodò reperies. *Marshamus*, CL.

CAP. VII. Initio regni, Cyrus Sybarem cœptorum socium, quem juxta nocturnum visum ergastulo liberaverat, comitemque in omnibus rebus habuerat, Persis præposuit, sororemque suam ei in matrimonium dedit. Sed civitates, quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato Imperio, etiam conditionem suam mutatam arbitrantes, à Cyro defecêrunt: quæ res multorum bellorum Cyro causa et origo fuit. Domitis demùm plerisque, cùm adversus [1]Babylonios [2]bellum gereret, Babyloniis [3]rex Lydorum Crœsus, [4]cujus opes et divitiæ insignes eâ tempestate erant, [5]in auxilium venit: [6]victusque jam de se sollicitus, [7]in regnum refugit. Cyrus quoque post victoriam, compositis in Babyloniâ rebus, bellum transfert in Lydiam. Ibi fortuna prioris prælii perculsum jam Crœsi exercitum, [8]nullo negotio fundit: Crœsus ipse [9]capitur. Sed quantò bellum minoris periculi tantò et [10]mitior victoria fuit. Crœso et vita, et patrimonii partes, et urbs [11]Barce concessa sunt: in quâ etsi non regiam vitam, proxi-

Cyrus Crœsum vincit sub jugo retinet.

A.M.3494. Ol. 55. 1. Urb.C.193. Ant.C.558.

Vide notas.

A.M.3506. Ol. 58. 1. Urb.C.205. Ant.C.546.

NOTÆ.

1 *Babylonios.*] Ut hoc clariùs intelligatur aliquid breviter de regibus Babyloniis dicendum; primus fuit Phul, ut diximus; cui successêrunt Theclatphalazar, Salmanasar, Sennacherib, Assarhaddon, Merodachus ejus affinis, Benmerodach, Nabuchodonozor senior, Nabuchodonozor magnus, Evilmerodach et Balthazar. Hos omnes regnasse ex sacris Lateris constat: sed alii Darium Medum, alii Balthazarem victum à Cyro volunt: primam sententiam tuentur antiquiores multi, Berosus, Megasthenes, et Abydenus apud Eusebium: alteram recentiorum plerique, Xenophontem, et Josephum sequuti. Ille Laborassarchodo, id est, Balthazare, ob pravam indolem à suis occiso, volunt Darium patriâ Medum, conjurationis participem, à proceribus in regem electum fuisse, eumque Nabonidum vocant. Hi verò quibus adhæreo, dicunt Darium Medum Cyro, dum Babyloniam obsideret, adfuisse, et ab eo fuisse Babyloniis præpositum.

2 *Bellum gereret.*] Babyloniam post Crœsum devictum, captam referunt omnes ferè historici.

3 *Rex Lydorum.*] Asiæ Minoris populi propter Phrygiam Pactoli ripas incolebant.

4 *Cujus opes.*] Quatuordecim Asiæ populos intra Halym positos subegerat.

5 *In auxilium venit.*] Ulturus injurias Astyagi affini suo illatas. Aliatthes enim Crœsi pater filiam Artienen ad pacem firmandam dederat Astyagi filio Cyaxaris, quocum bellum ideò gesserat, quòd Aliatthes profugos Scythas recepisset. *Herod.*

6 *Victus.*] Propter Halym fluvium, quem Thaletis industria transierat. J. Fr. Gronovius legit, *victusque jam ac desolatus*, quod verum est.

7 *In regnum refugit.*] Ut socios, præsertim Ægyptios, in auxilium vocaret: fœdus enim cùm Amasi inierat.

8 *Nullo negotio.*] Cruentum tamen fuisse prælium refert Herod. Licet propter camelorum odorem dimissis equis Lydi pedites cum Persis equitibus pugnarent.

9 *Capitur.*] Non in prælio, sed expugnatâ quatuordecim diebus regiâ civitate, Sardi. Sociis auxilium ferre Crœso, per Cyri diligentiam non licuit.

10 *Mitior victoria fuit.*] Vinctus compedibus super rogum impositus fuit Crœsus, ut vivus cremaretur: sed cùm Solonem sæpiùs inclamaret, à quo audierat beatum in vitâ esse neminem; Cyrus ipse, reveritus fortunæ inconstantiam, illum flammis eripi jussit. *Herod.*

11 *Barce.*] Urbs est Pentapoleos, quo Cyri arma nondum pervenerant: hanc Barenem vocat Ctesias, quæ in Mediâ non procul ab Ecbatanis sita est. *Ex Stephano.*

mam tamen majestati regiæ degeret. [1]Hæc clementia non minûs victori, quàm victo utilis fuit. Quippe [2]ex universâ [3]Græciâ, cognito quod illatum Crœso bellum esset, auxilia velut ad commune extinguendum incendium confluebant. Tantus Crœsi amor apud omnes urbes erat: passurùsque Cyrus grave bellum Græciæ fuit, si quid in Crœsum crudelius consuluisset. Interjecto deindè tempore, [4]occupato in aliis bellis Cyro, [5]Lydi rebellavêre: [6]quibus iterùm victis, arma et equi adempti, jussique cauponias, et ludicras artes, et lenocinia exercere. Et sic gens industriâ quondam potens, et manu strenua, effœminata mollitie luxuriâque, virtutem pristinam perdidit; et quos ante Cyrum [7]invictos bella præstiterant, in luxuriam lapsos otium ac desidia superavit. Fuêre Lydis, [8]multi ante Crœsum reges, variis casibus memorabiles; nullus tamen fortunæ Candauli comparandus. Hic uxorem, quam propter formæ pulchritudinem nimium deperibat, prædicare omnibus solebat, non contentus voluptatum suarum tacitâ conscientiâ, nisi etiam matrimonii reticenda publicaret: prorsùs quasi silentium damnum pulchritudinis esset. Ad postremum, ut affirmationi suæ fidem faceret, nudam [9]sodali suo Gygi ostendit. Quo facto, et [10]amicum in adulterium uxoris solicitatum, hostem sibi fecit: et uxorem, veluti tradito alii amore, à se alienavit. *Namque brevi post tempore cædes Candauli, nuptiarum præmium fuit, et uxor mariti sanguine dotata, regnum viri et se pariter adultero tradidit.

Candaulis tragœdia

Pretium *J. Fr. Gron.*

NOTÆ.

1 *Hæc clementia.*] Refert Ctesius Crœsi filium obsidem Cyro datum in patris conspectu interfectum; illius matrem nimio dolore è muro se dedisse præcipitem, ipsumque Crœsum vinculis oneratum fuisse; quamvis Herodotus dicat illum apud Cyrum honorificè habitum ad Cambysis tempora vixisse.

2 *Ex universâ.*] Iones et Æoles, victis Lydis, Legatos ad Cyrum miserunt, quos ille sprevit; quòd illius amicitiam ante bellum contempsissent. *Herod.*

3 *Græciâ.*] Ex unâ parte Thessaliâ, et Epiro terminata est; reliquis ex partibus mari Mediterraneo alluitur. *Romeli.*

4 *Occupato, &c.*] Reversus enim in Persidem adversus Babylonios, Bactrianos, et Sacas bellum gerebat. *Herod.*

5 *Lydi rebellavêre.*] Duce Actya Lydo, cui Crœsi thesauros Cyrus crediderat.

6 *Quibus iterùm victis.*] A Mazare Medo, quem Cyrus in Actyam miserat; sed paulò pòst, mortuo Mazare, successit Harpagus, qui omnes Ionum civitates partim vi, partim deditione recepit.

7 *Invictos bella.*] Omnes populos ab Ioniâ ad Halim usque vicerant.

8 *Multi ante Crœsum.*] Unâ cum Olympiadibus cœperunt anno Mundi 3278, excisæ Trojæ 408, primus fuit Ardizes, deindè Aliad, Meles, Candaules, Gyges, Sadyathes, Alyatthes, et Crœsus.

9 *Sodali suo Gygi.*] Multa Auctores de illius annulo commenti sunt, quos inter Plato fingit eum, cum in antrum forte descendisset, annulum aureum è digito hominis mortui, qui in equo æneo erat inclusus, detraxisse, illiusque annuli virtute, cùm à nullo videretur, et reginæ stuprum, et mortem regi intulisse.

10 *Amicum.*] Regius pastor fuit, ex *Platone et Cicer.*

CAP. VIII. *Cyrus [1]subactâ Asiâ, et universo Oriente in *Bellum*
potestatem redacto, [2]Scythis bellum infert. Erat eo tempore *Scythicum:* *An. M.
Scytharum regina [3]Tamyris, quæ non muliebriter adventu ho- 3516.
stium territa, cùm prohibere eos [4]transitu Araxis posset, transire Ol. 60. 3.
permisit, et sibi faciliorem pugnam intra regni sui terminos rata, Urb.C. 215
et hostibus objectu fluminis fugam difficiliorem. Itaque Cyrus Ant.C.536.
trajectis copiis, cùm aliquantisper in Scythiam processisset, castra metatus est. Dein posterâ die, cum simulato metu, quasi refugiens castra deseruisset, [a][5]vini affatim, et ea quæ epulis erant necessaria, reliquit. Quod cùm nuntiatum reginæ esset, adolescentulum filium, ad insequendum eum cum tertiâ parte copiarum mittit. Cùm ventum ad Cyri castra esset, ignarus rei militaris adolescens, veluti ad epulas, non ad prælium venisset, omissis hostibus, [b]insuetos barbaros vino se onerare patitur: priùsque Scythiæ ebrietate, quàm bello vincuntur. Nam cognitis his, Cyrus reversus per noctem, [6]saucios opprimit omnesque Scythas cum Reginæ filio [7]interficit. Amisso tanto exercitu, et, quod graviùs dolendum, unico filio, Tomyris [c]orbitatis dolorem non in Dolet *ex*
lacrymas effudit: sed in ultionis solatia intendit; hostesque re- *MSS.*
centi victoriâ exultantes, pari insidiarum fraude circumvenit. Quippe [8]simulatâ diffidentiâ propter vulnus acceptum, refugiens, Cyrum ad angustias usque perduxit.* Ibi compositis in montibus Produxit
insidiis, ducenta millia Persarum cum ipso Rege trucidavit. In *Ed. Junt.*
qua victoria etiam illud memorabile fuit, quòd ne nuncius qui- A.M.3523. Ol. 62. 2.
dem tantæ cladis superfuit. [9]Caput Cyri amputatum* in utrem Cladi, *ex Cod. MSS.*

INTERPRETATIO.

a *Reliquit magnam vini copiam, et omnia necessaria ad epulas.*

b *Patitur* Scythas *barbaros, non solitos* vinum *bibere, vino inebriari.*

c *Filii mortem non lacrymis prosecuta est, sed ulcisci conata est.*

NOTÆ.

1 *Subactâ Asiâ.*] Victo Baltazaris exercitu, Euphratem in fossas et lacunas avertit Babyloniàmque per siccum fluminis alveum ingressus, regem interfecit, et urbe potitus est.

2 *Scythis bellum infert.*] Massagetas vocat Herod quos ad mare Caspium Orientem versùs constituit in maximâ planitie, quam fluvius Araxes claudit.

3 *Tamyris.*] Tomyris dicitur *Herod.* et aliis, et sic quoque legendum.

4 *Transitu Araxis.*] Qui è monte Tauro exiliens Armeniæ partem irrigat, et Orientem versùs defluens, Cyro flumini junctus, exonerat se in mare Caspium.

5 *Vini affatim.*] Crœsi sententiam secutus, qui Scythas vino faciliùs, quàm armis vinci posse dixerat. *Herod.*

6 *Saucios.*] Id est, vinolentos et mere saucios. Sic Ennius habet, *amore saucius*, et Tibullus, *percussus tempora Baccho.* Frienshemius *securos* legendum censet. Malènam *saucios* eodem sensu repetitur l. 24. c. 8. *Hesterno mero saucii.*

7 *Interficit.*] Non vult Herodotus occisum Spargabilem, sed captum, qui tamen solutus ebrietate, cùm impetrâsset ut vincula tollerentur, continuò sibi manus cruentas intulit.

8 *Simulatâ diffidentiâ.*] Aperto Marte Cyri exercitum vicit, *ex Herod.*

9 *Caput Cyri.*] Non credendum Xenophonti, qui Cyrum in lecto morientem describit.

Urb.C.222 Ant.C.529. humano sanguine repletum conjici Regina jubet, cum hâc exprobratione crudelitatis, *Satia te*, inquit, *sanguine quem sitisti, cujusque insatiabilis semper fuisti.* Cyrus regnavit annos xxx, non initio tantùm regni, sed continuo totius temporis successu, admirabiliter insignis.

Cambises Cyro succedit. Illo mortuo, Magi rerum potiuntur. Osthanes Magos de medio tollit. A.M.3528. Ol. 63. 3. Urb.C.227 Ant.C.524.

CAP. IX. Huic successit filius Cambyses, qui Imperio patris Ægyptum adjecit: sed [1]offensus superstitionibus Ægyptiorum, [2]Apis cæterorùmque deorum ædes [3]dirui jubet. [4]Ad Ammonis quoque [5]nobilissimum templum expugnandum, exercitum mittit: qui tempestatibus et arenarum molibus oppressus, interiit. Post hæc per quietem vidit fratrem suum [6]Mergim regnaturum. Quo somnio exterritus, non dubitavit [7]post sacrilegia etiam parricidium facere. Erat enim difficile, ut parceret suis, qui cum contemptu religionis [a]grassatus etiam adversùs deos fuerat. Ad hoc tam crudele ministerium, magum quendam

INTERPRETATIO.

a *In deos crudelis extiterat.*

NOTÆ.

1 *Offensus superstitionibus.*] Aliam belli causam refert Herodot. Cùm Cambyses. Amasis filiam in uxorem petiisset; metuens ille, ne pellicis potiùs, quàm uxoris loco haberetur; Nitetim Apryis, quem ipse occiderat, filiam pro suâ misit; quòd cum Nitetis Cambysi dixisset, ille fraudem ulturus, in Ægyptum arma movit, et Psammeticum, qui mortuo patri Amasi succèsserat, ad Pelusium vicit, Memphimque unà cum Rege cepit; quem, ex Ctesiâ, relegavit in Susâ cum sex Ægyptiorum millibus. Flebilem de illius liberis historiam narrat Herodotus.

2 *Apis.*] Vitulus est, Osiridi, id est, Soli consecratus, toto corpore niger, in fronte habens candorem quadratæ figuræ, in tergo effigiem aquilæ, cantharum in palato, duplices in cauda pilos, quem mater fulmine icta peperisset. Moris erat, ut Memphim, ubi inventus esset, continuo ingenti pompâ deduceretur, et ubique celebrarentur convivia; sed post ævi spacium sacris libris præscriptum necaretur immersus Nilo, moxque alter sacraretur.

3 *Dirui jubet.*] Amissâ exercitus parte, ex Æthiopibus Cambyses inglorius Memphim repetebat, dum fortè Ægyptii, quòd Apis apparuisset, festum diem celebrarent; quod ille malè, quasi de clade exercitûs lætarentur, interpretatus, Ægyptios occidi, Sacerdotes flagris cædi jussit, ipsèque Apim stricto gladio vulneravit; propter quod scelus dicunt Ægyptii illum continuò insanisse.

4 *Ad Ammonis.*] Ammon fuit rex Ægypti, qui, quòd galeam geminis cornibus insignem gereret, sub formâ arietis pictus est: unde Poëtæ hoc templum Jovi dicatum à Baccho commenti sunt; quòd ipsi fontem, dum exercitus in Lybâ siti periret, sub arietis figurâ ostendisset.

5 *Nobilissimum.*] Oraculis toto orbe celeberrimum, in mediis Libyæ arenis; undique multæ erant consitæ arbores, quas nitidi fontes irrigabant, licet fons nullus et arbor nulla in totâ Libyâ appareat. *Lucan.* Ab Ἄμμος, arena, Ammon dicitur.

6 *Mergim*] Smerdim vocat Herod, qui solus arcum ingentem, quem Æthiopiam rex miserat, inflectere potuit; quapropter invidus Cambyses eum in Persidem remisit. Ed. Junt. *Smerdim.*

7 *Post sacrilegia.*] Et Deorum templa everterat et sororem primus contra fas duxerat in uxorem, quam paulò post eò quod Smerdis lugeret necem, jussit interfici.

ex amicis delegit, [1]nomine Cometen. Interim ipse, [2]gladio suâ sponte evaginato, in femore graviter vulneratus, [3]occubuit; pœnàsque luit, seu imperati parricidii, seu sacrilegii perpetrati. Quo nuncio accepto, [4]magus [a]ante famam amissi regis occupat facinus; prostratòque Mergide, cui regnum debebatur, fratrem suum subjecit Oropasten. Erat enim ei oris, et corporis, lineamentis persimilis; ac nemine subesse dolum arbitrante, pro Mergide rex [5]Oropasta constituitur. Quæ res eò occultior, fuit, quòd apud Persas persona regis sub specie majestatis occulitur. Igitur magi, ad favorem populi conciliandum, [b]tributi et militiæ vacationem in triennium permittunt: ut regnum, quod fraude quæsierant, indulgentiâ et largitionibus confirmarent. Quæ res suspecta primo Ostani viro nobili, et in conjecturis sagacissimo, fuit. Itaque per internuntios quærit de filia, quæ inter regias pellices erat, an Cyri regis filius rex esset. Illa, *nec se ipsam scire*, ait, *nec ex alia posse cognoscere: quia singulæ separatim recludantur.* Tum pertrectare dormienti caput jubet. Nam mago [6]Cambyses aures utràsque præciderat. Factus deindè per filiam certior, sine auribus esse Regem, optimatibus Persarum rem indicat: et [c]in cædem falsi regis impulsos, sacramenti religione obstringit. Septem tantùm conscii fuêre hujus conjurationis, [d]qui ex continenti, [7]ne, dato in pœnitentiam spa-

INTERPRETATIO.

a *Ante rumorem* sparsum *de morte Regis crimen aggreditur, occisòque Mergide, in ejus locum fratrem suum inducit Oropasten.*

b *Permittunt ut* populi *tributa non* solvant, *nec gerant arma per tres annos.*

c Facit *ut se juramento obligent se mortem ficto Regi illaturos.*

d *Qui continuo, ne quis tempus haberet sententiam mutandi et conjuratio detegeretur, tendunt in palatium, gladio sub veste occultato.*

NOTÆ.

1 *Nomine Cometen.*] Vocatur ab Herodoto Prexaspes; à Ctesiâ, Spendadatus: sed de genere mortis non consentiunt: ille enim vult occisum à Prexaspe, dum venaretur: hic Spendadati fraude noctu hausto taurino sanguine interfectum.

2 *Gladio evaginato.*] Alii aliter illius mortem narrant. Strabo à Magis sublatum dicit: Ctesias Babylonem accessisse, et ibi lignum cultro polientem, tempus ut falleret, cum femoris percussisset musculum mortuum esse. At Herod. Justino consentit, ubi enim accepit regnum à magis occupatum, irâ concitus, in equum insiliit, et exercitum, ut erat animo præceps, quàm citò Susa versùs iter arripere jussit, sed in femore gladio vulneratus occubuit.

3 *Occubuit.*] Ecbatanis Syriæ vulneratus interrogavit, quodnam illi oppido nomen esset? Cùmque fuisset responsum Ecbatana: tum ille, *fatale est*, inquit, *Cambysen hoc loco decedere:* quòd oraculum ex urbe Buto, id ipsi prædixisset. *Herod.*

4 *Magus.*] Nomine Pitizithes, quem Cambyses rei domesticæ præfecerat, ille fratrem suum Smerdim, Smerdi Cyri filio corporis habitu simillimum, in regem eligi ante Cambysis mortem, curaverat. *Ex Herod.*

5 *Oropasta.*] Smerdim vocat Herod.

6 *Cambyses.*] Non Cambysis, sed Cyri jussu aures illi abscissas dicit Herod.

7 *Ne dato in pœnitentiam, &c.*] Auctor illius consilii fuit Darius Hystaspis

tio, res per quemquam narraretur, occultato sub veste ferro, ad regiam pergunt. Ibi obviis interfectis, ad magos perveniunt: quibus ne ipsis quidem animus in auxilium sui defuit: siquidem stricto ferro duos de conjuratis interficiunt. Ipsi tamen corripiuntur à pluribus: quorum alterum Gobryas medium amplexus, cunctantibus sociis, ne ipsum pro magno transfoderent, quia res obscuro loco gerebatur, [1]vel per suum corpus adigi mago ferrum jussit: fortuna tamen ita regente, illo incolumi magus [2]interficitur.

A.M.3532. Ol. 64. 3. Urb.C.231 Ant.C.520.

Darius ex equi hinnitu Rex creatur.

CAP. X. Occisis Magis, [a]magna quidem gloria recepti regni principum fuit: sed multò major in eo, quòd cùm de regno ambigerent, concordare potuêrunt. Erant enim virtute et nobilitate ita pares, [b]ut difficilem ex his populo electionem æqualitas faceret. Ipsi igitur [3]viam invenêrunt, qua de se judicium religioni et fortunæ committerent. Pactique inter se sunt, ut die statutâ omnes equos ante regiam primo mane perducerent: et cujus equus inter Solis ortum hinnitum primus edidisset, is rex esset. Nam et [4]Solem Persæ unum Deum esse credunt: et equos eidem Deo sacratos ferunt. Erat inter conjuratos Darius Hystaspis filius, cui de regno sollicito, [5]equi custos ait, *si ea res victoriam moraretur, nihil negotii superesse:* per noctem deindè equum pridie constitutam diem ad eundem locum ducit, ubique equæ admittit, ratus ex voluptate Veneris futurum, quod evenit. Posterâ die itaque, cùm ad statutam horam omnes convenissent, Darii, equus, cognito loco, ex desiderio fœminæ hinnitum statim edidit: et segnibus aliis felix auspicium domino primus emisit. Tanta moderatio cæteris fuit, audito auspicio; ut confestim equis desilierint, et Darium [6]regem salutaverint. Po-

INTERPRETATIO.

a *Principes magnam gloriam retulêrunt ob Imperium receptum, sed multò majorem habuerunt, quod concordes inter se fuerint, dum de regno disputarent.*

b *Ut difficile esset populo* unum *eligere in regem, ob æqualem omnium dignitatem.*

NOTÆ.

filius; Prexaspes etiam, frustrâ à magis tentatus, mortem veri Smerdis omnibus patefecit.

1 *Per suum corpus.*] Darius fuit, qui solus cum Gobriâ in Smerdis conclave penetraverat.

2 *Interficitur.*] Non Smerdis tantùm, sed illius etiam frater Pitizithes et Magorum plerique; unde dies illa Μαγοφωνια dicta est; quâ exire in publicum magis nefas erat. Ctesias tamen dicit Smerdim in lecto oppressum; postquàm aliquandiu sedili aureo frustrà se defendisset.

3 *Viam invenêrunt.*] Darius censuit omnium Primus, unum in regem eligendum.

4 *Solem Persæ.*] Nam et Solem Deum esse credunt, quem Mithram vocant, *Strab. Suid.* Cujus antistes perpetuæ pudicitiæ fœmina fuit.

5 *Equi custos.*] Nomine Oebarus.

6 *Regem salutaverint.*] Dum in Massagatas bellum gereret Cyrus, vidit in

pulus quoque universus, secutus judicium principum, eundem Regem constituit. Sic regnum Persarum, septem nobilissimorum virorum virtute quæsitum, [a]tam levi momento in unum collatum est. Incredibile prorsùs tantâ patienta cessisse eo, quod ut eriperent Magis, mori nòn recusaverint. Quanquam præter formam, virtutèmque hoc imperio dignam, etiam cognatio Dario juncta cum pristinis regibus fuit. Principio igitur regni, [1]Cyri regis filiam in matrimonium recepit, regalibus nuptiis regnum firmâturus: ut non tam in extraneum translatum, quàm in familiam Cyri reversum videretur. Interjecto deinde tempore cùm Assyrii descivissent et Babyloniam occupâssent, difficilisque [2]urbis expugnatio esset; æstuante Rege, [3]unus de interfectoribus Magorum, Zopyrus domi [4]se verberibus lacerari toto corpore jubet: nasum, aures, et labia sibi præcidi; atque ita Regi inopinanti se offert. Attonitum et quærentem Darium causas, auctorèmque tam fœdæ lacerationis, tacitus quo proposito fecerit, edocet; formatòque in futura consiliò, transfugæ titulo Babyloniam proficiscitur. Ibi ostendit populo laniatum corpus: queritur crudelitatem Regis, à quo in regni petitione, non virtute, sed auspicio; non judicio hominum, sed hinnitu equi superatus sit: jubet illos ex amicis exemplum capere, quid hostibus cavendum sit: hortatur, non mœnibus magis quàm armis confidant, patianturque se commune bellum recentiore irâ gerere. Nota nobilitas viri pariter et virtus omnibus erat: nec de fide timebant, cujus veluti pignora, vulnera corporis et injuriæ notas habebant. Constituitur ergo dux omnium suffragio: et acceptâ parva manu, semel atque iterùm cedentibus consulto Persis, [5]secunda prælia facit; ad postremò univer- A.M 3534. Ol. 65. 1. Urb C.233 Ant.C.518.

INTERPRETATIO.

a *Imperium Persarum datum est uni propter rem nullius ex se momenti.*

NOTÆ.

somniis Darium, quem propter ætatem in Perside Hystaspes reliquerat, habentem in humeris alas, quarum alterâ Asiam, alterâ Europam inumbraret, quare Hystaspi dixit, *Tuus filius mihi, et regno meo insidias molitur.*

1 *Cyri regis filiam Atossam.*] Phædimam tamen Othanis filiam, uxorem duxisse refert Herod. Inter eos enim convenerat, ut regi non liceret, nisi è familiâ conjuratorum uxorem sumere.

2 *Urbis expugnatio.*] Dum Babyloniam obsidet Darius, è muris Babylonii ausi sunt illum irridere, quod 20 mensibus nihil profecisset, urbemque à Dario capiendam jectare, cùm mula peperisset.

3 *Unus de interfectoribus.*] Non ipse Zopyrus, sed illius pater Magabysus, Magos interfecit.

4 *Se verberibus.*] Ejus mularum una pepererat, quo portento attonitus se ipsum, quò facilius hostes falleret, mutilavit.

5 *Secunda prælia.*] Prim[illegible] è ter[illegible] Persas tum duo millia, pos[illegible] millia ex condicto trucidavit.

sum sibi creditum exercitum Dario prodit, [1]urbemque ipsam in potestatem ejus redigit. Post hæc Darius bellum Scythis infert, quod sequenti volumine referetur.

NOTÆ.

1 *Urbemque ipsam.*] Dum Darium urbem omnibus copiis oppugnat, ipse, apertis Cissiis et Belidibus portis, Persas in urbem introducit, Darius, muris eversis, tria procerum millia affigi jussit patibulis, Babyloniamque Zopyrò, quoad viveret, dedit.

LIBER II.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Scytharum origo et antiquitas, de quâ cum Ægyptiis contendunt.*
2. *Descriptio Scythiæ, et morum gentis, quæ in plaustris degens justitiam colit et continentiam.*
3. *Scytharum fortitudo bellica: Ægyptios fugant, Asiamque reddunt tributariam.*
4. *Amazonum à Scythis origo, reginæ, res gestæ.*
5. *Bellum Scytharum adversùs servos, quos lepido stratagemate reprimunt. Darius Scythis, deinde Ionibus et Atheniensibus arma infert.*
6. *Atheniensium origo, gloriatio, industria, artes, Reges.*
7. *Respublica Atheniensis Solonis legibus et politico stratagemate firmata.*
8. *Pisistratus post fortiter gesta in Megarenses tyrannidem per 33 annos occupat.*
9. *Ejusdem filius Hippias, patriâ pulsus, Persarum exercitum in Græciam adduxit. Inde nobilis illa Marathonia pugna, in quâ victi Persæ. Athenienses victores duce Miltiade.*
10. *Dissidium fraternum de regno inter Darii filios. Xerxes bellum adversùs Græcos instaurat validissimo exercitu.*
11. *Fortitudine Spartanorum, quorum rex Leonidas, Persæ ad Thermopylas maximâ clade officiuntur.*
12. *Themistoclis industriâ Persarum classis ad Salaminium fretum novali prælio victa, post multam stragem fugâ sibi con-*[illegible], sed [illegible] *Mardonio terrestris exercitus commissus. Xerxes ægrè evadit piscatoriâ scaphâ: ejusdem pedestris exercitus fame obruitur: unde nova clades.*

14. *Mardonius in Bœotiâ ad Platæas, cum Persis à Græcorum copiis victus, cum paucis profugit. Eodem ferè momento adversùs Persas in Asiâ feliciter dimicatum est.*

15. *Athenienses, Spartanis delusis, urbem ex integro restaurant. Spartani Persarum fines depopulantur. Pausanias defectionis reus damnatur. Aristides proditoris consilia discutit. Xerxes iterùm arma movet infeliciter, à Cimone navali prælio superatus.*

CAPUT I.

Scytharum cum Ægyptiis contentio de antiquitate.

IN relatione [1]rerum ab Scythis gestarum, quæ satis amplæ magnificæque fuerunt, principium [2]ab origine repetendum est. Non enim minùs illustria initia, quàm imperium habuêre: nec virorum imperio magìs, quàm [3]fœminarum virtutibus claruêre. Quippe cùm ipsi [4]Parthos Bactrianosque, fœminæ autem eorum Amazonum regna condiderint; prorsùs ut res gestas virorum mulierumque considerantibus incertum sit, uter apud eos sexus illustrior fuerit. Scytharum gens antiquissima semper habita: quanquam inter Scythas et Ægyptios diu contentio de generis vetustate fuerit: [5]Ægyptiis prædicantibus, *initio rerum, cùm aliæ terræ nimio fervore solis arderent, aliæ rigerent frigoris immannitate, ita ut non modo primæ* [6]*generare homines, sed ne advenas quidem recipere ac tueri possent, priusquam adversus calorem vel frigus velamenta corporis invenirentur, vel* [a]*locorum vitia quæsitis arte remediis molirentur: Ægyptum ita temperatam semper fuisse, ut neque hyberna frigora, nec æstivi solis ardores incolas ejus premerent; solum ita fœcundum, ut alimentorum in usum hominum nulla terra feracior fuerit. Jure igitur ibi primùm homines natos videri debere, ubi educari facillimè possent.* Contra, Scythæ cœli temperamentum, nullum esse vetustatis argumen-

INTERPRETATIO.

a *Vel incommoda regionum vitarentur inventis* hominum *industriâ remediis.*

NOTÆ.

1 *Rerum à Scythis, &c.*] Scytharum originem, et res gestas fabularum licentia corrupit.

2 *Ab origine.*] Originem ducunt à Magog, qui inter Japheti filios secundus fuit.

3 *Fœminarum.*] Amazonas intelligit victoriis toto orbe celebres.

4 *Parthos.*] Qui Hircanis, Medis, et Persis sunt finitimi. *Corasan.*

5 *Ægyptiis prædicantibus.*] Omnium se populorum antiquissimos putarunt Ægyptii, hominûmque genus à Nilo benignâ quâdam caloris, humorisque temperie productum. *Diod.* Unde à primo Rege ad Sethon progenies 341, totidemque pontifices ac reges numerabant, quod decem millia annorum efficit, et ab Hercule Ægyptio ad regem Amasim annorum septendecim millia. *Herod.* Quæ quàm absurda, sint, quis non videt?

6 *Generare homines.*] Gentilibus olim sicut etiam nunc Sinensibus, non à Deo conditos homines, sed è terrâ, perindè ac stirpes, ortos fuisse persuasum erat.

tum putabat: [a]*quippe naturam, cùm primum incrementa caloris ac frigoris regionibus distinxit, statim ad locorum patientiam, animalia quoque generâsse: sed et arborum atque frugum, pro regionum conditione, aptè genera variata. Et quantò Scythis sit cœlum asperiùs quàm Ægyptiis, tantò et corpora et ingenia esse duriora. Cæterùm si mundi, quæ nunc partes sunt, aliquando unitas fuit: sive Eluvies aquarum principio rerum terras obrutas tenuit:* [1]*sive Ignis, qui mundum genuit, cuncta possedit, utriùsque primordii Scythas origine præstare. Nam* [b]*si ignis prima possessio rerum fuit. qui paulatim extinctus, sedem terris dedit; nullam priùs quàm Septentrionalem partem, hyemis rigore ab igne secretam; adeò ut nunc quoque nulla magis rigeat frigoribus. Ægyptum verò, et totum Orientem, tardissimè temperatum: quippe qui etiam nunc torrenti calore solis exæstuet. Quòd si omnes quondam terræ submersæ profundo fuerunt; profecto editissimam quamque partem decurrentibus aquis primùm detectam; humillimo autem solo eandem aquam diutissimè immoratam, et quantò prior quæque pars terrarum siccata sit, tantò prius animalia generare cœpisse. Porrò Scythiam* [2]*adeo editiorem omnibus terris esse, ut cuncta flumina ibi nata,* [3]*in Mæotim, tum, deinde in* [4]*Ponticum, et* [5]*Ægyptium mare decurrant.* [c]*Ægyptum autem, quæ tot regum, tot seculorum curâ impensâque munita sit, et adversùs* [6]*vim incurrentium aquarum tantis structa molibus, tot fossis concisa, ut, cùm his arceantur, illis recipiantur aquæ, nihilomi-*

INTERPRETATIO.

a *Ubi primum regiones distinctæ fuêrunt per diversos caloris et frigoris gradus, natura produxit quoque animalia, quæ pati possent locorum incommoda.*

b *Si initio rerum ignis omnem orbem occupavit.*

c *Ægyptum non posse videri, si hominum vetustas* consideretur, *antiquissimam, quæ licet immensis sumptibus munita sit à tot regibus, et per tot sæcula, et defensa tantis aggeribus contra impetum aquarum confluentium, divisa in tot fossas, ut aquæ recipiantur in alias, dùm prohibentur, ne in alias influant, tamen non potuerit, coli nisi Nilo incluso in proprio alveo, quæque appareat novissima terrarem, propter aggerationis* fac*tas, sive à regibus, sive à Nilo adlucente limum.*

NOTÆ.

1 *Sive ignis, qui, &c.*] Hæc sententia fuit Heracliti, quam Stoïci secuti sunt. *Cicero.*

2 *Adeò editiorem.*] Hoc simile vero videtur: quia in montibus Armeniæ, quæ Scythiæ vicina, arca Noë substitit.

3 *In Mæotim.*] Quæ media est inter fluvium Tanaïm, quem recipit, et Pontum Euxinum, in quem influit; *Mer de Zabache.*

4 *Ponticum.*] Qui Scythiam ab Asiâ minori separat; Paludes Mæotides, Borysthenem, et Danubium recipit: ipse verò in Bosphorum Thraciæ se exonerat; *Black Sea.*

5 *Ægyptium.*] Mare Mediterraneum, quod Ægypti alluit littora.

6 *Vim incurrentium aquarum.*] Cataractas intelligit, ubi Nilus per arduas rupes eluctatur, et magno cum strepitu, postquàm obstantes superavit scopulos, in mare præceps ruit.

nûs coli, nisi [1]*excluso Nilo non potuerit, non posse videri hominum vetustate ultimam, quæ sive ex aggerationibus regum, sive Nili trahentis limum, terrarum recentissima videatur.* His igitur argumentis superatis Ægyptiis, antiquiores semper Scythæ visi.

Descriptio Scythiæ et mores Scytharum.

CAP. II. [2]Scythia autem in Orientem porrecta includitur ab uno latere Ponto, et ab altero [3]montibus Riphæis, à tergo Asiâ et [4]Phasi flumine. Multùm in longitudinem et latitudinem patet. [a]Hominibus inter se nulli fines, neque enim agrum exercent, nec domus illis ulla, aut tectum, aut sedes est, armenta et pecora semper pascentibus, et per incultas solitudines errare solitis. Uxores liberosque secum [5]in plaustris vehunt, quibus [6]coriis imbrium hyemsque causa tectis, pro domibus utuntur. Justitia gentis ingeniis culta, non legibus. Nullum scelus apud eos furto gravius; quippe sine tecto munimentoque pecora et armenta inter sylvas habentibus, quid salvum esset, si furari liceret? Aurum et argentum perinde aspernantur ac reliqui mortales appetunt. Lacte et melle vescuntur. Lanæ iis usus ac vestium ignotus: et quanquam continuis frigoribus urantur, [7]pellibus tamen ferinis aut murinis utuntur. Hæc [8]continentia illis morum quoque justitiam edidit, nihil alienum concupiscentibus. Quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi et usus. [b]Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio, et absti-

INTERPRETATIO.

a *Hominis unius* possessiones *ab alterius* bonis, *nullius terminis* distinctæ *sunt.*

b *Atque utinam cæteri homines non magis aliena bona appeterent, certe non tot ac tanta bella omnibus sæculis gererentur in omnibus regionibus, et non plures homines in bello gladio morerentur, quam naturali morte pereunt.*

NOTÆ.

1 *Excluso Nilo.*] Qui ex Lunæ montibus prosiliens, Æthiopiam et Ægyptum duas in partes dividit, et propter Memphim multos in alveos diffluens, in mare Mediterraneum septem ostiis illabitur, quorum extrema sunt Canopicum ad Occidentem, et Pelusiacum ad Orientem.

2 *Scythia.*] Duplex fuit ex Ptolemæo; Europæa, quæ minor dicitur, in quam Darius profectus est: Asiatica, quæ major in qua Cyrus à Massagetis occisus. Prima Borysthene et Tanaï terminatur, ubi nunc Tartari Præcopenses, et Muscovitæ: altera iterùm duplex est, una à Tanaï ad monten Imaum juxta Caspium mare extenditur; secunda ex una parte Imao, ex altera Sacis et India definitur, ubi nunc Tartari, et regnum *Mogul.*

3 *Montibus Riphæis.*] Ad extremos Scythiæ fines positi, Septentrionem versùs.

4 *Phasi.*] Colchorum est fluvius, qui nascens ex Armeniæ montibus, in Pontum Euxinum influit.

5 *In plaustris vehunt.*] Unde domos suas in plaustris habere dicuntur.

6 *Coriis.*] Corticibus, non coriis tecta illorum plaustra affirmat Ammian. Marcell.

7 *Pellibus tamen ferinis aut murinis.*] Per ferinas pelles intelligit grandiorum ferarum, ut sunt lupi, leones, leopardi; et per murinas, pelles minorum animalium, ut sunt martures, mæles, vulpeculæ, simores, Parthici, &c. quorum pellibus ad vestitum, et Scythæ et multi deinceps populi usi sunt; quin etiam veteres Latini nomine murium, feles, ipsos, tum domesticos, tum feros comprehenderunt, et majora etiam animalia, cùm Pantheras Romani mures Africanos dixerint.

8 *Continentia.*] Non tam ad historiæ veritatem, quam ad Scytharum laudem hæc scripsit Justinus.

nentiæ alieni foret! profecto non tantum bellorum per omnia sæcula terris omnibus continueretur; neque plus hominum ferrum et arma, quàm naturalis fatorum conditio raperet. Prorsùs ut admirabile videatur, hoc illis naturam dare quod Græci longâ sapientium doctrinâ, præceptisque philosophorum consequi nequeunt; cultòsque mores incultæ barbariæ collatione superari. Tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quàm in his cognitio virtutis.

Scytharum Victoriæ.

CAP. III. Imperium Asiæ [1]ter quæsivêre, ipsi perpetuo ab alieno imperio aut intacti, aut invicti mansêre. [2]Darium, regem Persarum, turpi ab Scythiâ summovêrunt fugâ: Cyrum cum omni exercitu trucidavêrunt: Alexandri Magni ducem Zopyriona pari ratione cum copiis universis delevêrunt: Romanorum audivêre, non sensêre arma. Parthicum et Bactrianum Imperium ipsi condidêrunt. Gens laboribus et bellis aspera: vires corporum immensæ: NIHIL parare, quod amittere timeant: nihil victores præter gloriam concupiscunt. Primus Scythis bellum indixit Vexores, rex Ægyptius, missis primò [3]legationibus, qui hostibus parendi legem dicerent. Sed Scythæ, jam antè de adventu regis à finitimis certiores facti, legatis respondent: *tam opulenti populi ducem stolidè adversùs inopes occupâsse bellum, quod màgis domi fuerit illi timendum; quod belli certamen anceps, præmia victoriæ nulla, damna manifesta sint. Igitur non expectaturos Scythas dum ad se veniatur, cùm tantò sibi plura in hoste concupiscenda sint; ultròque prædæ ituros obviam.* Nec dicta, res morata: quos cùm tantâ celeritate venire rex addidicisset, [4]in fugam vertitur, exercituque cùm omni apparatu belli relicto, in regnum trepidans se recepit. Scythas ab Ægypto paludes prohibuêre: indè reversi; Asiam perdomitam vectigalem fecêre, modico tributo, magis in titulum imperii, quàm in victoriæ præmium imposito. Quindecim annis pacandæ Asiæ immorati, uxorem flagitatione revocantur, per legatos denuntiantibus, *nî redeant, sobolem se ex finitimis quæsituras, nec passuras, ut in posteritatem, Scytharum genus per fœminas intercidat.* His igitur Asia per [5]mille quingentos annos vectigalis fuit. Pendendi tributi finem Ninus Rex Assyriorum imposuit.

NOTÆ.

1 *Ter quæsivêre.*] Unius tantùm expeditionis meminit Herod. Scythæ enim duce Madie, Cimmerios insequentes, Cyaxarem Medorum Regem, dum Niniven obsidet, vicêrunt, et Asiæ annis 28 dominati sunt; donec Cyaxares illos convivio exceptos, et poculis largioribus invitatos ad unum omnes occidit. *Herod.*

2 *Darium.*] De illo et Zopyrione agemus posteà.

3 *Legationibus.*] Sic legendum, non *lenonibus.*

4 *In fugam vertitur.*] Herod. Diod. et alii referunt Scythas à Sesostri victos, omnesque Gentes, in quas ille bellum gessit, ab eo superatas.

5 *Mille quingentos annos.*] Viginti octo tantum annis Asiæ illos imperâsse certum est; cætera fabulosa.

CAP. IV. Sed apud Scythas medio tempore duo regii juvenes, Hylinos et Scolopitus, per factionem optimatum domo pulsi, ingentem juventutem secum traxêre; et in [1]Cappadociæ orâ, juxta amnem [2]Thermodonta consederunt, subjectòsque [3]Themiscyreos campos occupavêre. Ibi permultos annos spoliare finitimos assueti, conspiratione populorum per insidias trucidantur. Horum uxores, cùm viderent exilio additam orbitatem, arma sumunt, finesque suos, summoventes primò, mox etiam inferentes bella, defendunt. Nubendi quoque finitimis animum omisêre; servitutem, non matrimonium appellantes. Singulare omnium sæculorum exemplum ausæ, rempublicam agere sine viris; jam etiam cum contemptu virorum se tuentur. Et ne feliciores aliæ aliis viderentur; viros qui domi remanserant, interficiunt. Ultionem quoque cæsorum conjugum, excidio finitimorum consequuntur. Tum pace armis quæsitâ, ne genus interiret, concubitum finitimorum ineunt. Si qui mares nascerentur, interficiebant. Virgines in eundem ipsis morem, non otio, neque lanificio; sed armis, equis, venationibus exercebant, inustis infantum dexterioribus mammis, ne sagittarum jactus impediretur: unde [4]Amazones dictæ sunt. Duæ his reginæ fuêre, Marpesia et Lampeto, quæ, in duas partes agmine diviso, inclytæ jam opibus, vicibus gerebant bella, solæ terminos alternis defendentes: et ne successibus deesset auctoritas, genitas se Marte prædicabant. Itaque majore [5]parte Europæ subactâ, Asiæ quoque nonnullas civitates occupavêre. Ibi [6]Epheso, multisque aliis urbibus conditis, partem exercitûs cum ingenti prædâ domum dimittunt. Reliquæ, quæ ad tuendum Asiæ imperium remanserant, concursu barbarorum cum Arpesiâ reginâ interficiuntur. In hujus locum filia ejus [7]Orithya regno succedit: cui præter singularem belli scientiam, eximia servatæ in omne ævum virginitatis admiratio fuit. Hujus virtute tantum additum gloriæ et famæ Amazonum est, ut [8]Herculi [9]rex, cui XII stipendia debe-

Amazonum à Scythis origo; reginæ, res gestæ.

NOTÆ.

1 *Cappadociæ.*] Quæ in minori Asiâ inter Galatiam, Ciliciam, et Armeniam, sita est, *Amasia.*

2 *Thermodonta.*] Cappadociæ fluvius inter Themiscyram, et Polemonium in Pontum Euxinum prolabens.

3 *Themiscyreos campos.*] Regiuncula est Cappadociæ contermina.

4 *Amazones.*] Id est, sine mammâ, ab à privatio, μαζος mamna.

5 *Parte Europæ.*] Hæc omnia fabulosa putant plerîque; multa esse falsa certum est.

6 *Epheso.*] Urbs est in Ionia Asiæ, ad ostia Caystri fluvii, Dianæ Templo nobilis; à Smyrnâ Amazone, vel à Zamornâ condita dicitur, undè et Smyrna et Zamorna vocata est, ex *Stephano et Hesychio.*

7 *Orithya.*] Aliqui legunt Synopen, à quâ Synopen urbem, ad Pontem Euxinum conditam volunt. Alii, *Othrepte* ex Hygino.

8 *Herculi.*] Jovis et Alcmenæ filio, de quo infinita Poëtæ commenti sunt: multi enim hoc nomine principes extitêre.

9 *Rex.*] Eurystheus Stheneli filius, Mycenarum rex, qui odio, Junonis obseques, ad difficillima quæque adegit Herculem. Nota sunt omnibus cætera.

bat, quasi impossibile, impetraverit, ut arma reginæ Amazonum sibi afferret. Eò igitur profectus longis novem navibus, comitante principum Græciæ juventute, inopinantes aggreditur. Duæ tum sorores Amazonum regna tractabant, [1]Antiope et Orithya: sed Orithya foris bellum gerebat. Igitur cùm Hercules ad litus Amazonum applicuit, infrequens multitudo cum Antiopâ reginâ, nihil hostile metuente, erat. Quâ re effectum est, ut paucæ repentino tumultu exitæ, arma sumerent, facilèmque victoriam hostibus darent. Multæ itaque cæsæ, captæque. In his duæ Antiopæ sorores, captæ sunt, Menalippe ab Hercule, Hippolyte à Theseo. Sed [2]Theseus obtentâ in præmium captivâ, eandem in matrimonium assumpsit, et ex eâ genuit [3]Hippolytum. Hercules, post victoriam, Menalippen captivam sorori reddidit, et pretium arma reginæ accepit. Atque ita functus imperio, ad regem revertitur. Sed Orithya, ubi comperit bellum sororibus illatum, et raptorem esse Atheniensium principem; hortatur comites, frustràque et Ponti sinum, et Asiam edomitam esse dicit, si Græcorum non tam bellis, quàm rapinis pateant. Auxilium deindè à Sagillo, rege Scythiæ, petit. Genus se Scytharum esse: cladem virorum, necessitatem armorum, belli causas ostendit: assecutàsque virtute, ne segniores viris fœminas habere Scythæ viderentur. Motus ille domesticâ gloriâ, mittit cum ingenti equitatu filium Panasagorum in auxilium. Sed ante prælium dissensione ortâ, ab auxiliis desertæ, bello ab Atheniensibus vincuntur; receptaculum tamen habuêre castra sociorum, quorum auxilio intactæ ab aliis gentibus, in regnum revertuntur. Post Orithyam, Penthesilea regno potita est, cujus Trojano bello inter fortissimos viros, cùm auxilium adversus Græcos ferret, magna virtutis documenta extitêre. Interfectâ demùm [4]Penthesileâ, exercituque ejus absumpto; paucæ, quæ in regno remanserant, ægrè se adversùs finitimos defendentes, usque tempora Alexandri magni duravêrunt. Harum Minithya, sive [5]Thalestris regina, concubitu Alexandri per dies XIII ad sobolem ex eo generandam obtento, reversa in regnum, brevi tempore cum omni Amazonum nomine intercidit.

Scytharum bellum contra servos. Darii in Scythas et Ionas bellum.

CAP. V. Scythæ autem tertiâ expeditione Asianâ, cum [6]annis octo à conjugibus et liberis abfuissent, servili bello domi excipiun-

NOTÆ.

1 *Antiope.*] Multi Antiopen cum Hyppolite confundunt.

2 *Theseus.*] Ægei, Athenarum regis, ex Æthrâ filius, et Herculis assiduus comes, magnùmque fabularum argumentum.

3 *Hyppolitum.*] Qui dum patris iram fugit, ab equis Phocarum visu attonitis discerptus miserè periit.

4 *Penthesileâ.*] Ab Achille Græcorum fortissimo interfectâ.

5 *Thalestris.*] De Thalestri libro xii. agemus.

6 *Annis octo.*] Annos 28 probabiliùs habet Herod.

tur. Quippe conjuges eorum longâ expectatione virorum fessæ, nec jam teneri bello, sed deletos ratæ, servis ad custodiam pecorum relictis nubunt: qui reversos cum victoriâ dominos, velut advenas, armati finibus prohibent. Quibus cûm varia victoria fuisset, admonentur Scythæ mutare genus pugnæ, memores non cum hostibus, sed cum servis præliandum, nec armorum, sed dominorum jure vincendos: verbera in aciem, non tela adferenda; omissòque ferro, virgas ac flegella, cæteràque servilis metûs paranda instrumenta. Probato omnes consilio, instructi sicut præceptum erat, postquàm ad hostem accessêre, inopinantibus verbera intentant: adeòque illos perculêrunt, ut quos ferro non poterant, metu verberum vincerent; fugamque, non ut hostes victi, sed ut fugitivi servi, capesserent. [a]Quicunque capi potuêrunt, supplicia crucibus luêrunt. Mulieres quoque malè sibi consciæ, partim ferro, partim suspendio, vitam finiêrunt. Post hæc pax apud Scythas fuit, usque tempora Jancyri* regis. Huic Darius, rex Persarum, sicut suprà dictum est, cùm filiæ ejus nuptias non obtinuisset, bellum intulit: et armatis septingentis millibus hominum Scythiam ingressus, non facientibus hostibus pugnæ potestatem, metuens, [1]ne interrupto ponte [2]Istri, [3]reditus sibi intercluderetur, amissis octoginta millibus hominum [4]trepidus refugit: quæ jactura, abundante multitudine, inter damna numerata non est. Inde Asiam et [5]Macedoniam [6]domuit: [7]Ionas

* Idanthyri *alii.*

A.M.3536.
Ol. 65. 3.
Urb.C.235.
Ant.C.516.

INTERPRETATIO.

a *Quicunque capti sunt, crucibus, in pœnam* rebellionis, *affixi sunt.*

NOTÆ.

1 *Ne interrupto ponte.*] Scytharum rex Indæthyrsus seu Jancyrus ad Darium miserat caduceatorem, cum ave, ranâ, mure, et quinque Sagittis; quod Gobryas sic interpretatus est, *O Persæ, nisi aves effecti subvoletis in cælum, aut mures subeatis terram, aut ranæ insiliatis in paludes, non remeabitis his sagitis confixi.*

2 *Istri.*] Danubii, qui propter Alpes oritur, Germaniam, Illyricum, et Daciam transgressus, acceptis sexaginta fluminibus in Pontum Euxinum sex ostiis evolvitur. Ubi primùm Illyricum attigit, *Ister* dicitur.

3 *Reditus sibi, &c.*] Scythæ enim Ionibus, quos Darius ad pontis custodiam reliquerat, suasèrunt, ut pontem solverent.

4 *Trepidus.*] Quia imminebant hostes, et pons solutus erat. Posteà Histiæus dux Ionum reductis navibus pontem junxit.

5 *Macedoniam.*] Quæ olim Æmonia et Emathia dicta est. Græcia, mari Ionio, et Ægeo, Thraciàque circumscribitur.

6 *Domuit.*] Per Megabysum Hellespontios, Perinthios, Pæonios, Thràcasque domuit.

7 *Ionas.*] Causa belli hæc fuit: Darius Histiæo Milesio urbem ad Strymonem condere permiserat; sed paulò post ex sententia Megabysi, ne id perficeret, prohibuit, eùmque ad se evocavit, ne quid novi moliretur: quâ re offensus Histiæus, clam per Aristagoram generum, quem Mileti reliquerat, Ionas à Persis avertit, ipseque, relictis Darii partibus, se præbuit Ionibus belli ducem.

quoque [1]navali prælio superat. Deinde cognito [2]quòd Athenienses Ionis auxilium contra se tulissent, omnem impetum belli in eos [3]convertit.

Atheniensium origo et reges.

CAP. VI. Nunc, quoniam ad bella [4]Atheniensium ventum est, [a]quæ non modò ultra spem gerendi, verùm etiam ultra gesti fidem patrata sunt; operaque Atheniensium effectu majora quàm voto fuêre; paucis urbis origo repetenda est: quia non, ut cæteræ gentes, à sordidis initiis ad summa crevêre. Soli enim, præterquam incremento, etiam origine gloriantur. Quippe non advenæ, neque passim collecta populi colluvies originem urbi dedit: sed eodem innati solo, quod incolunt; et quæ illis sedes, eadem origo est. Primi lanificii, et olei, et vini usum docuêre: arare quoque, et serere frumenta, glandem vescentibus monstrârunt. [5]Literæ certè ac facundia, et hic civilis

A.M.2498. Ant. C. 1554.

ordo disciplinæ, veluti templum Athenas habent. [6]Ante Deucalionis tempora regem habuere [7]Cecropem: quem, ut omnis antiquitas fabulosa est, [8]biformem tradidêre, quia primus marem

INTERPRETATIO.

a *Quæ non tantum superârunt spem conceptam priusquam gererentur, sed etiam postquam gesta sunt, vix credi potuêrunt.*

NOTÆ.

1 *Navali prælio.*] Histiæus, jam captâ à Persis Mileto, victus, et captus ipse ab Harpago, Sardibus, jussu Artaphernis fratris Darii, in crucem actus est.

2 *Quod Athenienses.*] Jam Dario irati, quòd Hippiam Pisistrati filium apud se recepisset, facilè ab Aristagorâ inducti sunt, ut Ionibus faverent; et eorum auxilio, jam captæ fuerant Sardes et incensæ.

3 *Convertit.*] Mardonium Gobriæ filium, et generum suum misit, qui multas clades, et ipse à fluctibus, hostibusque passus est, et multas etiam Græcis intulit.

4 *Atheniensium.*] Qui eam Græciæ partem incolunt, quæ primùm ab Actæo, Actæa dicta est: tum Cecropia à Cecrope; deinde Attica, ab Atthi, Cranai filiâ Athenæ juxtu fluvium Ilissum sita, *Setines.*

5 *Literæ.*] Multos enim Philosophos, Oratores, et Poëtas præstantissimos peperêrunt Athenæ.

6 *Ante Deucalionis.*] Promethei filius fuit, et propter montem Parnassum apud Thessalos imperavit, sed eodem quo Cecrops tempore vixit, ex *Eusebio, Hieron, Augustino.*

7 *Cecropem.*] Ægyptium, qui primus idololatriam in Græciam invexit, simulachra reperit, immolavit victimas, Jovem appellavit, ex *Euseb.* Non ille primus regnavit in Attica: jam diu enim ibi imperium tenuerat Ogyges, cujus tempore diluvium contigit, quo terra per annos 700 mansit inculta, usque ad Actæum, cujus filium Agraulon duxit Cecrops, ex *Pausan,* Sed Lud. Vives, ex Africano, Actæum, et cæteros, qui ab Ogyge ad Cecropem regnâsse dicuntur, nuda putat esse nomina.

8 *Biformem tradidêre.*] Non solùm, quòd marem junxerit fœminæ, Diphyes dictus est, sed quod et corpore esset procerus, et linguam Græcam Ægyptiamque calleret. Appollodorus scribit eum fuisse humano simul et serpentino corpore præditum.

fœminæ matrimonio junxit. Huic successit [1]Cranaus, cujus filia Atthis regioni nomen dedit. Post hunc [2]Amphictyon regnavit, qui [3]primus Minervæ urbem sacravit, et nomen civitati Athenas dedit. Hujus temporibus, [4]aquarum illuvies majorem partem populorum Græciæ absumpsit. [a]Superfuêrunt, quos [5]refugia montium recepêrunt, aut ad regem Thessaliæ Deucalionem ratibus evecti sunt; à quo propterea [6]genus hominum conditum dicitur. [7]Per ordinem deinde successionis regnum [8]ad Erectheum descendit, sub quo frumenti satio [9]apud Eleusin à [10]Triptolemo reperta est, in cujus muneris honorem [11]noctes initiorum sacratæ. Tenuit et [12]Ægeus, [13]Thesei pater, Athenis regnum, à quo per divortium decedens [14]Medea,

A.M 2530.
Ant. C. 1522.

INTERPRETATIO.

a *Superstites fuêrunt, qui in juga montium fugêrunt, aut vecti navibus pervenêrunt ad Deucalionem regem Thessaliæ.*

NOTÆ.

1 *Cranaus.*] Non Cecropis filius, sed indigena, vir divitiis potens Duas habuit filias; Atthim, unde Attica dicta est; et Cranaèn, quæ Amphictyoni nupsit.

2 *Amphictyon.*] Expulso socero regnum invasit; erat filius Deucalionis, et frater Hellenis, qui Greciæ de suo nomen indidit.

3 *Primus Minervæ*, &c.] Hoc Theseo tribuit Plutarchus, Minervæ ipsi Hyginus, Cecropi Eusebius, et Varro apud Aug. quod probabilius; in arce ortâ oliva et aqua erumpente, cùm Delphicum oraculum Cecrops, quid facto esset opus, consuluisset: responsum est, oliva Minervam, aqua Neptunum significari, et civitatem ex alterutrius nomine appellandam.

4 *Aquarum illuvies.*] Illud diluvium ad Amphictyonis tempora Oros. post Justinum: ad Cranai, Clemens Alex. ad Cecropis, Euseb. Hier. Aug. et Cyr. referunt; distat ab Ogygæo annis 272. Illud enim An. Mundi 2258, hoc 2530, Moysis tempore contigit.

5 *Refugia montium.*] Deucalion pelago circumvectus, ad Ætnam Siciliæ, ex *Hygyno et Arato*, ad Lycorem ex *Lucian.* ad Parnassum ex *Apollod. Nonno, et Ovid*, appulit: at Pausanias ait homines, qui tum non fuêrunt undis oppressi, luporum ululatum sequutos ad juga Parnassi pervenisse, ibique urbem condidisse, quam dixêrunt Lyceream.

6 *Genus hominum.*] Noëticum diluvium Deucalioneo adumbrarunt Poëtæ, et infinita propè de Deucalione, Pyrrha, et lapidibus jactis commenti sunt.

7 *Per ordinem, scilicet successionis.*] Duo tantùm omissi sunt, quorum alter Ericthonius, qui pulso Amphictyone Panathæorum celebritatem instituit, licet hoc Theseo tribuatur à Plutarcho. Alter Pandion fuit Ericthonii filius, Prognes et Philomelæ pater, quo regnante Ceres et Dionysius venêrunt in Atticam.

8 *Ad Erectheum.*] Pandionis filium, qui Eleusinos prælio vicit.

9 *Apud Eleusin.*] Atticæ civitatem, non procul ab Athenis.

10 *Triptolemo.*] Fuit Celei Eleusini regis, et Megarinæ filius, de quo multa Poëtæ.

11 *Noctes.*] Id est, Eleusini sacra, in illius honorem celebrata.

12 *Egeus.*] Erectheus filium suscepit Cecropem, hic Pandionem, ex quo natus est Ægeus, cùm Pandion à Metionidis regno pulsus esset, ipse Metionidis ejectis regnum obtinuit. Ægeo mari, in quod se dedit præcipitem, nomen dedit.

13 *Thesei pater.*] Theseus Herculis affinis, et socius. Fabulæ de Ægeo, Theseo et Medeâ notæ omnibus.

14 *Medea.*] Aëtæ Colchorum regis filia, quæ Jasonem primùm secuta est, deinde ab eo repuditate Ægeo nupsit.

propter adultam privigni ætatem, [1]Colchos cum [2]Medio filio, ex Ægeo suscepto, concessit. Post Ægeum Theseus, ac deinceps Thesei filius [3]Demophoon, qui auxilium Græcis [4]adversùs Trojanos tulit, regnum possedit. Erant inter Athenienses et [5]Doriénses, simultatum veteres offensæ, quas vindicaturi bello Dorienses, de eventu prælii oracula consuluêrunt. Responsum *superiores fore ni regem Atheniensium occidissent.* Cùm ventum esset in bellum, militibus, ante omnia, custodia regis præcipitur. Atheniensibus eo tempore rex [6]Codrus erat; qui et responso Dei, ut præceptis hostium cognitis, permutato regis habitu, pannosus, sarmenta collo gerens, castra hostium ingreditur: ibi in turbâ obsistentium, à milite, quem falce astu con-
A.M. 2985. Ant. C. 1067. vulneraverat, interficitur. Cognito regis corpore, Dorienses sine prælio discedunt; atque ita Athenienses virtute ducis, pro salute patriæ morti se offerentis, bello liberantur.

Atheniensis respublica Solonis legibus firmata.

A.M. 3460. Ol. 64. 3. Urb. C. 159. Ant. C. 592.

CAP. VII. [7]Post Codrum nemo Athenis regnavit: quod memoriæ nominis ejus tributum est. Administratio reipublicæ annuis magistratibus permissa. Sed civitati nullæ tunc leges erant; quia libido regum pro legibus habebatur. Legitur itaque [8]Solon, vir justitiâ insignis, qui velut novam civitatem legibus conderet; [a]qui tanto temperamento inter plebem Senatumque

INTERPRETATIO.

a *Cum cerneret se offensurum alterutrum ordinem: si magis uni, quam alteri faveret in ferendis legibus; eas tam convenientes plebi et Senatui tulit; ut utrique ordini gratiosus fuerit.*

NOTÆ.

1 *Colchos.*] Quæ Phaside, monte Tauro, Iberi, et Ponto Euxino circumscribitur, *Mingrelli.*

2 *Medio filio.*] A quo Medi nomen accepêre.

3 *Demophoon.*] Theseo non Demophoon, sed Menestheus successit. Cùm enim Theseus Ostracismi legem tulisset; ipse calumniis Lyci cujusdam sycophantæ pulsus est Athenis, et postquam jussu Lycomedis, è sublimi saxo præcipitatus est, Menestheus regnus invasit.

4 *Adversus Trojanos.*] Non Demophoon, sed Menestheus, scientiæ rei Militaris ex Homero peritissimus, in Trojanos pugnavit.

5 *Dorienses.*] Non Cretæ, sed Græciæ populos, qui ad Parnassi radices habitabant, à Doro Hellenis filio sic nominati. *Pausaniæ*, Peloponnenses, Lacedæmonii, *Velleio Paterc.* dicuntur.

6 *Codrus erat.*] Tres Reges à Justino omissi, Oxinthes, Aphidas, et Melanthus Codri pater, qui Messeniorum Rex, ab Heraclidis ejectus, Athenas cùm fugisset, à civibus in regem electus est. Illi successit Codrus.

7 *Post Codrum.*] Aliter tamen Pausanias, cùm ait, dum Medon et Nileus Codri filii, de regno, dissiderent, Delphico Oraculo re permissâ, respondisse vatem deberi Medonti Atheniensium regnum: sed alii omnes historici Justino consentiunt. Athenienses enim sub regibus à Cecrope ad Codrum usque vixêrunt, hoc est, ab anno 2498, per annos 487, ad annum 2985. Tum sub Archontibus perpetuis fuêre annis ferè 314. Post iidem Archontes decennio finiti; annui denique facti sunt; et ἐπώνυμοι, hoc est, eorum nominibus inscribebatur annus uti Romæ Consulum.

8 *Solon.*] Salaminius, qui abrogatis Draconis legibus, novas dedit multo leniores. Draconis enim legibus sancitum erat, ut qui pome et alia id ge-

egit (cum, si quid pro altero ordine tulisset, alteri displiciturum videretur) ut ab utrisque parem gratiam traheret. Hujus viri inter multa egregia, illud memorabile fuit: Inter Athenienses et [1]Megarenses de proprietate [2]Salaminæ insulæ, propè usque interitum, armis dimicatum fuerat. Post clades multas capitale esse apud Athenienses cœpit, si quis legem de vindicandâ insulâ tulisset. Sollicitus igitur Solon, ne aut tacendo, parum reipublicæ consuleret: aut censendo sibi: [a]subitam dementiam simulat, cujus veniâ non dicturus modò prohibita: sed et facturus erat. Deformis habitu, more vecordium in publicum evolat, factoque concursu hominum, quò magis consilium dissimularet, [3]insolitis sibi versibus suadere populo cœpit, quod vetabatur: omniumque animos ita cepit, ut exemplo bellum adversus Megarenses decerneretur, insulaque, [4]devictis hostibus, Atheniensium fieret.

CAP. VIII. Intereà Megarenses memores illati ab Atheniensibus belli, et veriti ne frustrà arma movisse viderentur, matronas Atheniensium in Eleusinis sacris noctu oppressuri naves conscendunt. Quâ re cognitâ, dux Atheniensium Pisistratus juventutem [5]in insidiis locat, jussis, matronis solito clamore ac strepitu etiam in accessu hostium, ne intellectos se sentiant, sacra celebrare: egressosque navibus Megarenses inopinantes aggressus delevit: ac protinus classe captivâ intermixtis mulieribus, ut speciem captarum matronarum præberent, Megaram contendit. Illi cum et navium formam, et petitam prædam cognoscerent, obvii ad portum procedunt, quibus cæsis, Pisistratus, paulùm à capiendâ urbe abfuit. Ita Megarenses suis dolis, hosti victoriam dedêre. Sed Pisistratus, quasi sibi, non patriæ vicisset, [6]tyrannidem per dolum occupat: quippe volun-

A.M.3488. Ol. 53. 3. Urb.C.187 Ant.C.564.

Pisistratus tyrannidem occupat.

INTERPRETATIO.

a *Fingit se dementem subitò factum, ut posset, non tantùm dicere, sed etiam facere, quæ erant vetita.*

NOTÆ.

nus furatus esset; eodem, quo sacrilegi et homicidæ supplicio afficerentur. Athenis à Pisistrato Tyranno pulsus, Crœsi fuit gratiosus; anno natus 80, obiit in Cypro insulâ.

1 *Megarenses*] Urbs est Achaiæ, media inter Athenas et Corinthum, ad sinum Saronicum.

2 *Salaminæ insulæ*] In Saronico sinu. *Coluri.*

3 *Insolitis sibi versibus.*] Illud poëma centum constans versibus, Salamis inscribebatur. *Diog. Laert.*

4 *Devictis hostibus.*] Solon ipse factus imperator Salaminam cepit.

5 *In insidiis locat.*] Polyænus id Soloni tribuit, sed eos conciliat Plutarchus; dum id Solonis consilio, sed virtute Pisistrati peractum affirmat.

6 *Tyrannidem per dolem.*] Bis Athenis ejectus est, semel à Lycurgo et Megacle; iterùm à Megacle socero; illius enim filiam exul in Eretriâ uxorem duxerat: cùm tamen victus Athenienses benignè habuisset, tyrannidem tertiò recuperavit.

tariis verberibus domi affectus, laceratoque corpore, in publicum progreditur: advocatâ concione vulnera populo ostendit: de crudelitate principum, à quibus hæc se passum simulabat, queritur: adduntur vocibus lacrymæ, et invidiosâ oratione multitudo credula accenditur: amore plebis invisum se senatui affirmat: obtinet ad custodiam corporis sui satellitum auxilium; per quos occupatâ tyrannide, per annos XXXIII regnavit.

Hippias patria pulsus, Persas in Græciam adducit: unde pugna Marathonia.
A.M.3520.
Ol. 64. 3.
Urb.C.219
Ant.C.532.

CAP. IX. Post ejus mortem [1]Diocles, alter ex filiis, per vim stupratâ virgine, à fratre puellæ interficitur. Alter, Hippias nomine, cum imperium paternum teneret, interfectorem fratris comprehendi jubet: qui cùm per tormenta conscios cædis nominare cogeretur, omnes amicos tyranni nominavit: quibus interfectis, quærenti tyranno, *an adhuc aliqui conscii essent; neminem* ait *superesse, quem ampliùs mori gestiat, quàm ipsum tyrannum*. Quâ voce ejusdem se tyranni victorem, post vindictam pudicitiæ sororis ostendit. [a]Hujus virtute cùm admonita civitas libertatis esset, tandem Hippias regno pulsus, in exilium agitur: qui profectus in Persas, ducem se Dario, inferenti Atheniensibus bellum, sicuti suprà significatum est, adversùs patriam suam offert. Igitur Athenienses, audito Darii adventu, auxilium à [2]Lacedæmoniis, sociâ tum civitate, petivêrunt. Quos ubi vidêrunt [3]quatridui teneri religione, non expectato auxilio, instructis decem millibus civium, et [4]Platæensibus auxiliaribus mille, adversùs [5]sexcenta millia hostium, in [6]campos Marathonios in prælium egrediuntur. [7]Miltiades et [8]dux belli erat, et auctor non expectandi auxilii; quem tanta fiducia ceperat, ut plus præsidii in celeritate, quàm in sociis duceret. Magna igitur in pugnam euntibus alacritas animorum fuit,

INTERPRETATIO.

a *Hujus generositate urbs admonita, cùm videret se posse in libertatem vindicare*

NOTÆ.

1 *Diocles.*] Hipparchus ab omnibus dicitur.

2 *Lacedæmoniis.*] Qui extremam Peloponnesi partem incolunt. Sparta ad Eurotam sita est. *Misistra.*

3 *Quatridui teneri religione.*] Nefas enim ducebant ante plenilunium ad bellum novum progredi.

4 *Platæensibus.*] Quorum civitas non procul à monte Citherone inter Thebas et Athenas condita est.

5 *Sexcenta millia.*] Trecenta tantùm habet Pausan.

6 *In campos Marathonios.*] Urbs Atticæ ab Athenas distans circiter decem passuum millia. *Marason.*

7 *Miltiades.*] Qui ad Codrum genus referebat; deindè propter infelicem in Parum insulam expeditionem, 50 talentis mulctatus, mœrore et vulnere accepto mortuus est.

8 *Dux belli erat.*] Duces decem ab Atheniensibus missi, sed omnes Aristidis exemplum sequuti, ubi unius cujusque dies imperandi venerat, vicem suam Miltiadi dabant, ut ipse etiam Callimachus, Polemarchus. *Plut.*

adeò ut, cùm mille passus inter duas acies essent, citato cursu ante jactum sagittarum ad hostem venerint; nec audaciæ ejus eventus defuit. Pugnatum est enim tantâ virtute, ut [1]hinc viros, inde pecudes putares. Victi Persæ in naves confugêrunt: ex quibus multæ suppressæ, multæ captæ sunt. In eo prælio tanta virtus singulorum fuit, ut cujus laus prima esset, difficile judicium videretur. Inter cæteros tamen Themistoclis adolescentis gloria emicuit, in quo jam tunc indoles futuræ imperatoriæ dignitatis apparuit. [2]Cynægirì quoque militis Atheniensis gloria, magnis scriptorum laudibus celebrata est; [a]qui post prælii innumeras cædes, cùm fugientes hostes ad naves egisset, onustam navem dextrâ manu tenuit, nec priùs dimisit, quàm manum amitteret; tum quoque amputatâ dextrâ, navem sinistrâ comprehendit: quam et ipsam cùm amisisset, ad postremum morsu navem detinuit. Tantam in eo virtutem fuisse, ut non tot cædibus fatigatus; non duabus manibus amissis victus; truncus ad postremum, veluti ad rabida fera, dentibus dimicaverit. [3]Ducenta millia Persæ eo prælio, sive naufragio, amisêre. Cecidit et [4]Hippias, Tyrannus Atheniensis, auctor et concitor ejus belli, diis patriæ ultoribus pœnas repetentibus.

A.M.3562. Ol. 72. 1. Urb.C. 261 Ant.C.490.

CAP. X. Intereà et Darius, cùm bellum instauraret, in ipso apparatu decedit, relictis multis filiis, et in regno, et antè regnum susceptis. Ex his [5]Artemenes maximus natu, ætatis privilegio, regnum sibi vindicabat; quòd jus, et ordo nascendi, et natura ipsa gentibus [dedit]. Porro Xerxes controversiam non de ordine, sed de nascendi felicitate referebat. [b]*Namque Artemenem primum quidem Dario sed privato provenisse: se regi primum natum. Fratres itaque suos, qui antè geniti essent,*

Inter Darii filios de regno dissidium. Xerxes in Græcos bellum parat.

INTERPRETATIO.

a *Qui post infinitos* hostes *in prælio cæsos, cum reliquos, in fugam actos, usque ad naves insecutus fuisset.*

b *Namque Artemenem procreatum à Dario quidem primum, sed dum privatus esset: se verò ab eo, dum rex esset.*

NOTÆ.

1 *Hinc viros, inde pecudes, &c.*] Persæ tamen mediam Græcorum aciem vicêrunt, sed utròque Persarum cornu prostrato, Græci victores aggressi Persas superarunt. *Herod.*

2 *Cynægiri.*] Dum summam puppim apprehendit, manu bipenni abscissa, eum cecidisse refert. *Herod.*

3 *Ducenta millia.*] Datys Persarum dux in acie periit cum sex millibus è suis, ut in Græco Herodoti legitur; sed eos tantùm intelligit, qui gladio, non eos qui aquâ perierant; ex Atheniensibus 190 tantùm occisi sunt. Artaphernes Darii ex fratre nepos cum aliis fugit.

4 *Hippias.*] Suidas tradit eum ex pugnâ elapsum in Lemnum fugisse, ibique captum oculis, affluente per illos sanguine miserè periisse.

5 *Et his Artemenes.*] In duobus peccat Justinus. Primò, quòd Artemenem nominet, qui ab Herod. Artabasanes dicitur. Secundò, quòd illam de regno contentionem post mortem Darii ortam, et Artaphernem illius fuisse judicem dicat: contra Herod. qui et vivente Dario natam, et ab eo diremptam affirmat.

privatum patrimonum, quod eo tempore Darius habuisset, non regnum sibi vindicare posse: se esse, quem primum in regno jam rex pater sustulerit. Huc accedere, quod Artemnes non patre tantum, [1]*sed et matre privatæ adhuc fortunæ, avo quoque materno privato, procreatus sit: se verò et matre reginâ natum, et patrem non nisi regem vidisse; avum quoque maternum Cyrum se regem habuisse, non hæredem, sed conditorem tanti regni: si in æquo jure*
A.M.3567. Ol. 73. 2. Urb.C.266 Ant.C.485. *utrùmque fratrem pater reliquisset, materno tamen se jure et avito vincere.* Hoc certamen concordi animo ad patruum suum Artaphernem, veluti ad domesticum judicem, deferunt: qui domi cognitâ causâ, Xerxem [2]præposuit: adeòque fraterna contentio fuit, ut nec victor insultaverit, nec victus doluerit; ipsòque litis tempore invicem munera miserint; [a]jucunda quoque inter se non solùm, sed credula convivia habuerint; judicium quoque ipsum sine arbitris, sine convitio fuerit. Tantò moderatiùs tum
A.M.3571. Ol. 74. 2. Urb.C.270 Ant.C.481. fratres inter se regna maxima dividebant, quàm nunc exigua patrimonia patiuntur. [3]Igitur Xerxes [4]bellum à patre cœptum adversùs Græciam, quinquennium instruxit. Quod ubi primùm didicit Demaratus, rex Lacedæmoniorum, qui apud Xerxem exulabat, amicior patriæ post fugam, quam regi post beneficia, ne inopinato bello opprimerentur, omnia in tabellis ligneis magistratibus perscribit, eademque cerâ superinducta delet: ne aut scriptura sine tegmine indicium daret, aut recens cera dolum proderet: fido deinde servo preferendas tradit, jusso magistratibus Spartanorum tradere. Quibus perlatis, Lacedæmone quæstioni res diu fuit, quod neque scriptum aliquid viderent, nec frustrà missas suspicarentur, tantoque rem majorem, quanto sit occultior putabant. Hærentibus in conjecturâ viris, soror regis Leonidæ consilium scribentis invenit. Erasâ igitur cerâ, belli consilia deteguntur. Jam Xerxes [5]septingenta millia de regno armaverat,

INTERPRETATIO.

a *Alter alterum exceperit conviviis, in quibus non tantùm lætè, sed etiam confidenter inter se* egerint.

NOTÆ.

1 *Sed et matre.*] Tres enim liberos ex Gobryæ filiâ privatus, quatuor ex Atossâ Cyri filiâ rex Darius susceperat.

2 *Præposuit.*] Illius consilii auctor fuit Demaratus Lacedæmonius qui et patriâ, et regno pulsus à Cleomene, Susa se receperat.

3 *Igitur Xerxes.*] Nomen Gentilitium Persarum regibus fuit, Xerxes et Artaxerxes: post Xerxem enim Memoriosum omnes Artaxerxes dictos ait Diodorus; *Art* est additamentum honorificum, ut *Scach* etiam nunc apud Persas, quod magnum sonat ex *Hesychio.*

4 *Bellum à patre, &c.*] Prius Ægyptios in patrem rebelles per Achemenem fratrem subegit.

5 *Septingenta.*] Xerxis copias maritimas, terrestres, Europæas et Asiaticas, adjectis servitiis, refert Herod. ascendisse ad quingentas et viginti tres myriades, et in super quinque millia: quod efficit 5235220, medio pars 2617610, erat militum, altera servitiorum, nec eunuchi, nec mulieres hoc in numero continentur; sed alii aliter de hoc numero sentiunt; quorum sententias recensere longiùs esset.

et trecenta millia de auxiliis: ut non immeritò proditum sit, [1]flumina ab exercitu ejus siccata Græciamque omnem vix capere exercitum ejus potuisse. [2]Naves quoque mille ducentas numero habuisse dicitur. Huic tanto agmini dux defuit. Cæterùm, si regem spectes; divitias, non ducem laudes: quarum tanta copia in regno ejus fuit, ut, cùm flumina multitudine consumerentur, opes tamen regiæ superessent. Ipse autem primus in fugâ, postremus in prælio semper visus est; in periculis timidus; sicubi metus abesset, inflatus: denique antè experimentum belli, fiduciâ virium, veluti naturæ ipsius dominus, et [3]montes in planum ducebat, et convexa vallium æquabat, et quædam [4]maria pontibus sternebat, [a]quædam ad navigationis commodum per compendium ducebat.

Leonidæ Persas ac Thermopylæ vincit. A.M.3574. Ol. 75. 1. Urb.C.272. Ant.C.478.

CAP. XI. Cujus introitus [5]in Græciam quam terribilis, tàm turpis ac fœdus discessus fuit. Nam cùm Leonida rex Spartanorum cum quatuor millibus militum angustias [6]Thermopylarum occupâsset, Xerxes contemptu paucitatis, eos pugnam capessere jubet, quorum [7]cognati Marathoniâ pugnâ interfecti fuerant; qui dum ulcisci suos quærunt, principium cladis fuêre: succedente deinde [8]inutili turbâ, major cædes editur. Triduo ibi cum dolore et indignatione Persarum dimicatum: quartâ die, quum nuntiatum esset Leonidæ, à xx milibus hostium [9]summum cacumen teneri, tunc hortatur socios *recedant, et se ad meliora patriæ tempora reservent: sibi cum Spartanis fortunam experiendam; plura se patriæ quàm vitæ debere: cæteros ad præ-*

INTERPRETATIO.

a *Isthmos effodiebat, commodior et brevior esset navigatio.*

NOTÆ.

1 *Flumina,* &c.] Echedorus enim fluvius illis potantibus defecit.

2 *Naves quoque,* &c.] Multi legunt decies centum millia, quod verum non videtur: Herod. et Diod. triremes numerant 1200, biremium verò tria millia addit Diod. Hippagogas 890, equis ductandis idoneas.

3 *Montes in planum.*] Montis Athos Isthmum effodi jussit: ea erat fossæ latitudo ut duæ triremes in eâ moveri facilè possent.

4 *Maria Pontibus.*] Hellespontum ex Abydo Asiæ oppido, ad Sestum Europæ, qui septem stadiorum trajectus est, ponte junxit; quin etiam Hellesponto trecenta verbera ideò infligi jussit, quod pontem evertisset. Nihil de Xerxis in Pythium crudelitate habet Justinus.

5 *In Græciam.*] Per Thessaliam ingressus est: illius transitum, et exercitûs ordinem pluribus narrat Herod. Quem consule.

6 *Thermopylarum.*] Angustiæ sunt montis Oetæ, quibus ex Phthiotide in Phocidem transitus est 25 pedum spatio, non procul à sinu Maliaco, ibi erant θερμα λουτρα, id est, calida lavacra, et murus quem Phocenses metu Thessalorum ædificârant, et Dario adventante Græci renovârunt, et super murum, portæ visebantur, unde Thermopylæ.

7 *Cognati.*] Medos illos fuisse testator Herod. quos veteris imperii gloriâ tumidos, deletos cupiebat Xerxes.

8 *Inutili turbâ.*] Lectissimos tamen misit, quos immortales vocant.

9 *Summum cacumen.*] Id consilii Xerxi dederat Epialtes Trachinius, ut Leonidæ copias à tergo aggrederetur.

sidia Græcia servandos. Audito regis imperio discessêre cæteri, soli Lacedæmonii remansêrunt. Initio hujus belli sciscitantibus Delphis oracula, responsum fuerat, aut regi Spartanorum, aut urbi cadendum. Et idcirco rex Leonida, cum in bellum proficisceretur, ita suos firmaverat, ut ire se parato ad moriendum animo scirent. Angustias propterea occupaverat, ut cum paucis aut majore gloriâ vinceret, aut minore damno reipublicæ caderet. Dimissis igitur sociis, hortatur Spartanos, *Meminerint, qualitercunque prœliantibus, cadendum esse: caverent, ne fortiùs mansisse, quàm dimicâsse videantur; nec expectandum, ut ab hoste circumvenirentur, sed dum nox occasionem daret, securis et lætis superveniendum: nusquam victores honestiùs, quàm in castris hostium perituros.* Nihil erat difficile persuadere persuasis mori: statim arma capiunt; et sexcenti viri, castra quingentorum millium irrumpunt; statimque regis prætorium petunt, aut cum illo, aut si ipsi oppressi essent, in ipsius potissimum sede morituri. Tumultus totis castris oritur. Spartani, posteaquam regem non inveniunt, per omnia castra victores vagantur; cædunt, sternuntque omnia: ut qui sciant se pugnare non spe victoriæ, sed in mortis ultionem. Prælium à principio noctis, in majorem partem diei, tractum. Ad postremum non vi victi, sed vincendo fatigati, inter ingentes stratorum hostium catervas [1]occidêrunt. [a]Xerxes [2]duobus vulneribus terrestri prælio acceptis, experiri maris fortunam statuit.

Themistocles Persas navali prælio vincit.

CAP. XII. Sed Atheniensium dux [3]Themistocles cùm animadvertisset Ionas, propter quos bellum Persarum susceperant, in auxilium regis classe venisse; solicitare eos in partes suas statuit. Et, cùm colloquendi copiam non haberet, quo applicituri erant, symbolos proponi, et saxis proscribi curat: *Quæ vos, Iones, dementia tenet? quod facinus agitatis? bellum inferre olim* [4]*conditoribus vestris, nuper etiam vindicibus, cogitatis? An ideò*

INTERPRETATIO.

a *Xerxes, victus duobus prœliis terrestribus, constituit tentare an maritimis* certaminibus *fortuna* magis faveat.

NOTÆ.

1 *Occidêrunt.*] Duos Xerxis fratres contra Leonidam pugnantes supra ejus cadaver procubuisse Herod. dicit; et cùm Xerxes cor illius excidi jussisset, pilosum invenit: ita *Plut.*

2 *Duobus vulneribus.*] Bis victus, semel in montium angustiis iterùm noctu in castris.

3 *Themistocles.*] Omisit Justinus repetitas ad Artemisium, Eubææ insulæ promontorium, navales pugnas, in quibus Græci Themistoclis et consilio et fortitudine victores extitêrunt, unde in Salaminias fauces sese recepêre: Themistocles adolescentiâ deliciis et libidinibus infamis fuerat, sed posteà patriæ columen decùsque extitit.

4 *Conditoribus vestris.*] Deucalionis filius Hellen tres habuit filios, Æolum, Dorum, et Xuthum, qui patris thesauros depeculatus, in Atticam profugit, ubi condita Tetrapoli, ex Creusâ fi-

mœnia vestra condidimus, ut essent qui nostra delerent? [a]*quid si non hæc et Dario prius, et nunc Xerxi, belli causa nobiscum foret, quod vos rebellantes non destituimus? Quin vos in hæc nostra castra ex istâ obsidione transitis?* [b]*Aut si hoc parum tutum est, at vos commisso prælio ite cessim, inhibete remis, et à bello discedite.* Ante navalis prælii congressionem miserat Xerxes quatuor millia armatorum [1]Delphos, ad templum [2]Apollinis diripiendum: prorsùs, quasi non cum Græcis tantùm, sed et cum diis immortalibus bellum gereret: [c]quæ manus tota imbribus et fulminibus deleta est; ut intelligeret, quàm nullæ essent hominum adversùs deos vires. Post hæc [3]Thespias, et Platæas, et Athenas vacuas hominibus incendit: et quoniam ferro in homines non poterat, in ædificia igne grassatur. Namque Athenienses post pugnam Marathoniam præmonente Themistocle, victoriam illam de Persis, non finem, sed causam majoris belli fore, cc naves fabricaverant. Adventante igitur Xerxe, consulentibus Delphis oraculum, responsum fuerat, *Salutem mures ligneis tuerentur.* Themistocles navium præsidium demonstratum ratus, persuadet omnibus *Patriam municipes esse, non mœnia; civitatemque non in ædificiis, sed in civibus positam: meliùs itaque salutem navibus, quàm urbi commissuros: hujus sententiæ etiam Deum auctorem esse.* Probato consilio, conjuges liberosque, cum pretiosissimis rebus abditis insulis, relictâ urbe, demandant:

A.M.3574. Ol. 75. 1. Urb.C.273. Ant.C.487.

INTERPRETATIO.

a *Quid si et Darius anteà et nunc Xerxes, ideò tantum in nos bellum gesserunt, quod vos juvimus, dum in* Persas *rebelles eratis?*

b *Aut si hoc periculosum videtur, vos inito certamine recedite.*

c *Qui omnes milites pluviis et fulminibus perierunt.*

NOTÆ.

lios Achæum, et Ionem suscepit. Ion in Achaiâ remansit, ejusque nomine Ægialenses, Iones dicti sunt; sed ab Achæis sedibus pulsi, primùm Athenas deindè ducibus Neleo et Androcio, Codri filiis, sese recepêrunt in Asiam. Cujus partem Ioniam dixerunt, quæ Æolide, Lydiâ, Cariâ, et mari Ægeo, undique terminabatur, ubi olim Ephesus, Miletus, Colophon, &c. Mæander, Cayster, et Hermus fluvii S[illegible]ham

1 *Delphos.*] Urbs Phocidis in Achaiâ, ad Parnassum montem, Oraculo Apollinis clarissima, nunc *Delpho.* Templum erat supra specum, oppido muroque cinctum, aditu adeò difficili, ut exigua tantum semita pateret, qui consulturi incederent. In medio templi hiatus, erat, ex quo spiritus acer et vehemens vatem tripodi insistentem corripiebat, statis diebus, quibus fari liceret. Non eum quovis tempore sed certis diebus, ut Idibus vel Calendis, augescente vel deficiente Luna, Oraculum consulere fas erat.

2 *Apollinis.*] Jovis et Latonæ filius fuit, et Dianæ frater, de quo infinitæ prope fabulæ.

3 *Thespias.*] Urbs Bœotiæ, in limite Phocidis, Heliconi monti vicina.

4 *Abditis insulis.*] Alii Træzenen, alii Æginam, alii Salaminam missi sunt. *Herod.* Sed omnes humanitate victos à Træzenis dicit Plut. quorum sumptibus Atheniensium pueri publicè instituti sunt.

ipsi naves armati conscendunt. Exemplum Atheniensium et aliæ urbes imitatæ. Itaque cùm adunata omnis [1]sociorum classis, et intenta in bellum navale esset; angustiasque [2]Salaminii freti, ne circumveniri à multitudine posset, occupassent; [3]dissensio inter civitatum principes oritur: qui cùm deserto bello ad sua tuenda delabi vellent, timens Themistocles, ne discessu sociorum vires minuerentur, per servum fidum Xerxi nuntiat, *uno in loco eum contractam Græciam capere facillime posse. Quod si civitates, quæ jam abire vellent, dissipentur; majore labore ei singulas consectandas.* Hoc dolo impellit regem signum pugnæ dare. Græci quoque adventu hostium occupati, prælium collatis viribus capessunt. Intereà rex, velut spectator pugnæ, cum parte navium in litore remanet. [4]Artemisia autem regina [5]Halicarnassi, quæ in auxilium Xerxi venerat, inter primos duces bellum acerrimè ciebat: *Quippe ut in viro muliebrem timorem, ita in [6]muliere virilem audaciam cerneres.* Cùm anceps prælium

A.M.3574. Ol. 75. 1. Urb.C.273 Ant.C.478.

esset, Iones, juxta præceptum Themistoclis, [7]pugnæ se paulatim subtrahere cœperunt; quorum defectio animos cæterorum fregit. Itaque circumspicientes fugam pelluntur Persæ, et mox prælio victi, in fugam vertuntur. In quâ trepidatione multæ captæ naves, multæ mersæ; plures tamen non minùs sævitiam regis, quàm hostem timentes, domum dilabuntur.

Xerxes fugit. Mardonio exercitui præficitur.

CAP. XIII. Hâc clade perculsum, et dubium consilii Xerxem [8]Mardonius aggreditur. Hortatur *in regnum abeat, ne quid seditionis moveat fama adversi belli, in majus, sicuti mos est, omnia extollens: sibi* CCC *millia armatorum lecta ex omnibus copiis relinquat, [a]quâ manu aut cum gloriâ ejus perdomiturum se Græciam, aut si aliter eventus ferat, sine ejusdem infamiâ hostibus cessurum.*

INTERPRETATIO.

a *Cum quo exercitu, aut se Græciam subacturum cum laude, aut, si fortuna non faveat, vincendum se ab hostibus, sine dedecore ejusdem* Xerxis.

NOTÆ.

1 *Sociorum classis.*] Triremibus 378 constabat.

2 *Salaminii freti.*] Salamina, insula Saronici sinûs, Peloponnesum inter et Atticam, Æginæ proxima.

3 *Dissensio inter*, &c.] Quòd audiissent Atticam à Xerxe devastatam.

4 *Artemisia.*] Cariæ regina, quæ Mausoli mariti cineres vino permixtos bibit, et splendidum illi erexit sepulchrum, unde Mausolea dicuntur.

5 *Halicarnassi.*] Urbs Cariæ maritima, inter Jasum et Cnidum, propter sinum Ceramicum, Mausoleo nobilis, *Messy.*

6 *In muliere virilem, &c*] Ideò Xerxes de suis dicebat apud Herod *Viri quidem extitêrunt mihi fœminæ, fœminæ autem viri.* Eam pro Græcis contra Persas pugnâsse falsò scribit Suidas.

7 *Pugnæ se paulatim*, &c.] De Ionum fugâ nihil habet Diod. sed cladis initium, et locorum angustiis, et ducis morti tribuit.

8 *Mardonius.*] Cui Xerxes soror nupserat, vir prudentiâ, fortitudine, et rebus in Græcos sub Dario gestis, clarissimus.

Probato consilio, Mardonio exercitus traditur: reliquas copias rex ipse reducere in regnum parat. Sed Græci, audita regis fugâ, consilium ineunt pontis interrumpendi, quem ille [1]Abydo veluti victor maris fecerat; ut intercluso reditu, aut cum exercitu deleretur; aut desperatione rerum, pacem victus petere cogeretur. Sed Themistocles [2]timens, ne interclusi hostes desperationem in virtutem verterent, et iter, quod aliter non pateret, ferro patefacerent; *satis multos hostes in Græciâ remanere* dictitans, *nec augeri numerum retinendo oportere;* cùm vincere consilio cæteros non posset, eundem servum ad Xerxem mittit, certioremque consilii facit; et occupare transitum maturatâ fugâ jubet. Ille perculsus nuntio, tradit ducibus milites perducendos; ipse cum paucis Abydon contendit. Ubi cum solutum pontem hibernis tempestatibus offendisset, piscatoriâ scaphâ [3]trepidus trajecit. Erat res spectaculo digna, et æstimatione sortis humanæ, rerum varietate mirandæ, in exiguo latentem videre navigio, quem paulò antè vix æquor omne capiebat; carentem etiam omni servorum ministerio, cujus exercitus, propter multitudinem, terris graves erant. Nec pedestribus copiis, quas ducibus assignaverat, felicius iter fuit; siquidem quotidiano labori (neque enim ulla est metuentibus quies) etiam fames accesserat. [a]Multorum deindè dierum inopia contraxerat et pestem: tantaque fœditas morientium fuit, ut viæ cadaveribus implerentur, alitesque et bestiæ, illecebris solicitatæ, exercitum sequerentur.

CAP. XIV. Interim Mardonius in Græciâ [4]Olynthum expugnat. Athenienses quoque in spem pacis, amicitiamque regis solicitat, spondens incensæ eorum urbis etiam in majus restitutionem. Posteaquàm nullo pretio libertatem videt his venalem, [5]incensis quæ ædificare cœperant, copias in [6]Bœotiam transfert. Eò et Græcorum exercitus qui [7]centum millium

Mardonius ad Platæas et classis Persarum in Asiâ à Græcis vincitur.

(INTERPRETATIO.)

a *Deinde pestis grassata est per exercitum, ob inopiam* commeatuum *per multos dies.*

NOTÆ.

1 *Abydo.*] Urbs est Phrygiæ ad Bosphorum, nunc arx munitissima, una ex Dardanellis. *Aidos.*

2 *Timens, ne interclusi,* &c.] Contrarium consuluisse Themistoclem testatur Plutarchus.

3 *Trepidus trajecit.*] Pedestri itinere in Asiam cum reliquo exercitu pervenit, *ex Herod.* qui tamen ex aliorum sententia refert Xerxem navem Phœnissam conscendisse, Persâsque plurimos, dum navis ob nimium pondus periclitaretur, in fluctus prosiliisse.

4 *Olynthum.*] Non in Græciâ, sed in Macedoniâ, inter Athon montem, et urbem Pallenen sita est. *Olintho.*

5 *Incensis quæ ædificare,* &c.] E navibus enim egressi, domos per hyemem extruere cœperant.

6 *Bœotiam transfert.*] Ex unâ parte Atticæ, ex alterâ Thessaliæ finitima, mari Chalcidico alluitur, olim Aonia, nunc *Stramulipa.*

7 *Centum millium.*] *Ex Herod.* Fuerunt 38700 gravis armaturæ, 35000 levis armaturæ, et 34500 sociorum, Thespiensiumque 1800, quod 11 my-

A.M.3575. Ol. 75. 2. Urb.C.274 Ant.C.477. fuit, sequutus est: [1]ibique prælium commissum. Sed fortuna regis cum duce mutata non est. Nam victus Mardonius, veluti ex naufragio, cum paucis [2]profugit. [3]Castra referta regalis opulentiæ capta. Unde primum Græcos, diviso inter se auro Persico, divitiarum luxuria cepit. Eodem fortè die, quo Mardonii copiæ deletæ sunt, etiam navali prælio in Asiâ, [4]sub monte Mycale, adversùs Persas dimicatum est. Ibi ante congressionem, cùm classes ex adverso starent, fama ad utrumque exercitum venit, vicisse Græcos, et Mardonii copias occidione occidisse. Tantam famæ velocitatem fuisse, ut cùm matutino tempore prælium in Bœotia commissum sit, meridianis horis in Asiam, per tot maria, et tantum spatii, tàm brevi horarum momento, de victoriâ nuntiatum sit. Confecto bello, cùm de præmiis civitatum ageretur, omnium judicio, Atheniensium virtus cæteris prælata. Inter duces quoque [5]Themistocles princeps, civitatum testimonio judicatus, gloriam patriæ suæ auxit.

Athenienses urbem restaurant.

CAP. XV. Igitur Athenienses aucti et præmiis belli, et

NOTÆ.

riades efficit, hoc est 110000: Persarum verò erant 30 myriades: Dionysus verò ponit decem myriades, hoc est 100000, et Persarum 50 myriades, id est, 500000.

1 *Ibique prælium.*] Ad Platæas, et Asopum fluvium, qui Thebaïcam regionem à Plataïca dividit.

2 *Profugit.*] Dum contra Pausaniam Lacedæmoniorum ducem, Persarum fortissimis stipatus, pugnat, occubuit, *ex Herod et Diodor.* Quare non ipse fugit, sed reliquæ Persarum copiæ, quarum pars duce Artabaso in Macedoniam, pars Thebas se recepit, pars se inclusit in castris muro ligneo circumdatis; quibus tamen ab Atheniensibus et Lacedæmoniis expugnatis, omnes ad unum occisi sunt. *Diod.*

3 *Castra referta.*] Hæc pluribus Herodot. Pausanias, coquis et pistoribus Persis jussit, ut cœnam sibi, uti solerent Mardonio, instruerent: quòd cùm illi fecissent, ipse aureos lectos, mensas aureas, magnificumque cœnæ apparatum miratus, ministris imperavit suis, ut Laconicam pararent cœnam; convocatisque Græcorum ducibus, *Videte*, inquit, *amentiam Medorum ducis, qui cùm talem vitam duceret, ad nos subigendos venit, qui tam miserè victitamus.* Herod.

4 *Sub monte Mycale.*] Mons est Ioniæ, pelago imminens, ad quem Leutichides Persas fortiter dimicantes superavit, Ionibus etiam contra Persas pugnantibus.

5 *Themistocles princeps.*] Cùm Græci omnes in Isthmo ad aram convenissent, unusquisque primum calculum servavit sibi, alterum Themistocli tribuit: cumque paulò pòst ad Lacedæmonios legatus ludos Olympicos inviseret Themistocles, omnes ludis relictis, ad eum videndum se converterunt; sed vir tantus, qui patriæ suæ saluti fuerat, civibus ob nimiam potentiam süspectus, primùm Argos, tum ad necem quæsitus, in Corcyram, deindè in Epirum, post in Asiam, denique ad Regem Artaxerxem fugit, à quo benignè habitus, Persarum exercitui præficitur; sed ne bellum inferret patriæ, epoto vel taurino sanguine, ut vult Diodorus, aut veneno, ut mavult Herodotus, seu potius morbo, annos natus 65. Magnesiæ obiit.

gloriâ, urbem ex integro condere moliuntur. [a]Cùm mœnia majora complexi fuissent, suspecti esse Lacedæmoniis cœpêre, rectè reputantibus, quibus ruina urbis tantùm incrementi dedisset, quantùm sit datura munita civitas. Mittunt ergo legatos, qui monerent, *ne munimenta hostibus, et receptacula futuri belli extruant.* Themistocles, ut vidit spei urbis invideri, non existimans abruptè agendum, respondit legatis, *ituros Lacedæmonem, qui de eâ re pariter cum illis consulant.* Sic dimissis Spartanis, hortatur suos, *opus maturent.* Dein ipse, interjecto tempore, in legationem proficiscitur, et nunc in itinere infirmitate simulata, [1]nunc tarditatem collegarum accusans, sine quibus agi jure nihil possit, diem de die proferendo, spatium consummado operi quærebat; cùm interim nuntiatur Spartanis, opus Athenis maturari; propter quod denuò legatos mittunt ad inspiciendam rem. Tum Themistocles per servum magistratibus scribit Atheniensium, [b]*legatos vinciant, pignusque teneant, ne in se gravius consulatur.* Adiit deinde concionem Lacedæmoniorum: *indicat permunitas Athenas esse, et posse jam illatum bellum non armis tantùm, sed etiam muris sustinere: Si quid ob eam rem de se crudeliûs statuerent, legatos eorum in hoc pignus Athenis retentos.* Graviter deinde castigat eos, *Quod non virtute, sed imbecillitate sociorum, potentiam quærerent.* Sic dimissus, veluti triumphatis Spartanis, à civibus excipitur. Post hæc Spartani, ne vires otio corrumperent, et ut bis illatum à Persis Græciæ bellum ulciscerentur, ultro fines eorum depopulantur. Ducem suo, sociorumque exercitui [2]deligunt Pausaniam, qui pro ducatu, regnum Græciæ affectans, proditionis præmium cum Xerxe, nuptias filiæ ejus paciscitur. Redditis captivis, ut fides regis aliquo beneficio obstringeretur. Scribit præterea Xerxi, *quoscumque ad se nuntios misisset, interficeret: ne res loquacitate hominum proderetur.* [c]Sed dux Atheniensium [3]Aristides, belli socius, collegæ conatibus ob-

Pausanias proditionis damnatur. Bellum inter Græcos et Persas. Cimon vincit Persas.

A.M.3576. Ol. 75. 3. Urb.C.275. Ant.C.476.

A.M.3577. Ol. 75. 4. Urb.C.276. Ant.C.475.

INTERPRETATIO.

a *Cum majus spatium mœnibus circumdedissent, Lacedæmonii eos suspectos habuêrunt, rectè prævidentes quantum incrementum capturi essent ex munitionibus urbis, cùm tantum ceperint ex illius ruina.*

b *Detineant legatos, serventque pro pignore, ne Lacedæmonii ipsum habeant severiùs.*

d *Sed Aristides Imperator Atheniensium, præfectus bello cum Pausaniâ, detexit proditionem, se opponendo illius conatibus, et disponendo omnia prudenter in* bonum *reipublicæ.*

NOTÆ.

1 *Nunc tarditatem collegarum.*] Vult cum Diodorus, simul cum aliis legatis missum, omnesque unà Spartæ sub custodià detentos, sed aliena sunt à Plut. et Thucydide, quem tamen sequitur.

2 *Deligunt Pausaniam.*] Cum viginti navibus ex Peloponneso, et 30 ex Atticâ Persas è Cypro expulit, cepit Byzantium, multosque Persas Xerxis affines, quos dum remittit regi, illius filiam uxorem poposcit, Græciam in Xerxis potestatem se redacturum pollicitus.

3 *Aristides.*] Vir justitiæ et paupertatis amore clarissimus, quem The-

A.M 3581. Ol. 76. 4. Urb.C.280 Ant.C.471. viam eundo, simul et in rem sapienter consulendo, proditionis consilia discussit. Nec multò post, accusatus Pausanias [1]damnatur. Igitur Xerxes, cùm proditionis dolum publicatum videret, ex integro bellum instituit. Græci quoque ducem constituunt [2]Cimonem Atheniensem, filium Miltiadis, quo duce apud Marathonem pugnatum est, juvenem, cujus magnitudinem futuram pietatis documenta prodidêrunt. A.M.3584. Ol. 77. 3. Urb.C.283 Ant.C.468. Quippe patrem ob crimen peculâtûs in carcerem conjectum, [a]ibique defunctum, translatis in se vinculis, ad sepulturam redemit. Nec in bello judicium deligentium fefellit: A.M.3590. Ol. 79. 1. Urb.C.289 Ant.C.462. siquidem non inferior virtutibus patris, Xerxem, [3]terrestri navalique bello superatum, trepidum recipere se in regnum coëgit.

INTERPRETATIO.

a *In carcere mortuum redemit, ut eum sepeliret,* eâ lege, *ut* ipse *in vinculis maneret.*

NOTÆ.

mistocles decem annorum exilio mulctavit; in eâ egestate obiit, ut vix tantillum pecuniæ, quòd vespertilonibus daretur, inventum sit.

1 *Damnatur.*] Spartam revocatus, ab Ephoris, quos pecuniâ corruperat, semel atque iterum absolutus est: sed detectâ cum Ilotis conspiratione, et literis, quas ad Artabasum ssripserat, interceptis, damnatus, in Palladis templo, quò fugerat, fame periit.

2 *Cimonem.*] Militiadis filium, qui summa cum laude meruerat sub Themistocle.

3 *Terrestri navalique bello.*] Eionem ad Strymonem sitam et Scyrum insulam cepit, Dolopibus incolis in servitutem abstractis; sed hæc aliter Plutarchus, Diod. Thucyd. et Herod. narrant: omnes Cariæ et Lyciæ urbes diripuit; posteà et Persarum classem propè Cyprum, et pedestres copias juxta Eurymedontem Pamphyliæ fluvium, mentito hostium habitu, penitus delevit; deinde fœdus cum Persis ictum est; sed hæc omnia non Xerxis, sed Artaxerxis tempore gesta sunt, *Herod. Thucyd. Diod. Plutarch.*

LIBER III.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Xerxis et Artabani præfecti perfidi tragicus interitus.*
2. *Bellorum inter Lacedæmonios et Athenienses origo. Spartæ Respublica, et Legislator.*
3. *Reges à Lycurgo Spartanis latæ, quomodo ratæ fiant et habeantur.*
4. *Bellum Messeniis illatum ob stupratas virgines: et spuriorum Spartanorum in Italiam migratio.*
5. *Messenii scelerum suorum luunt pœnas; et bellum instraurant, ac tandem superantur.*

6. *Tertium bellum Messenium; Peloponnesiacum item, in quo multæ eventuum variorum facies.*
7. *Pacis fœdus ruptum. Spartani premuntur Periclis virtute, cujus egregia in rempublicam merita describuntur. Iterùm pax sancita et violata; unde bellum Siculum.*

CAPUT I.

XERXES rex Persarum, terror anteà gentium, bello in Græciam infeliciter gesto, etiam suis contemptui esse cœpit. Quippe [1]Artabanus [2]præfectus ejus, deficiente quotidie regis majestate, in spem regni adductus, cum septem robustissimis filiis regiam [3]vesperi ingreditur (nam amicitiæ jure semper illi patebat) [4]trucidatoque rege, voto suo obsistentés filios ejus, dolo aggreditur. Securior de Artaxerxe, puero admodum, fingit regem à Dario, qui erat adolescens, quò maturiùs regno poti retur, occisum; impellit Artaxerxem parricidium parricidio vindicare. Cùm ventum ad domum Darii esset, dormiens inventus, quasi somnum fingeret, interficitur. Dein cùm [5]unum ex regis filiis sceleri suo superesse Artabanus videret, metueretque de regno certamina principum, assumit in societatem consilii [6]Bacabasum; qui præsenti statu contentus, rem prodit Artaxerxi, *ut pater ejus occisus; ut frater falsâ parricidii suspicione oppressus; ut denique ipsi parentur insidiæ.* His cognitis Artaxerxes, verens Artabani numerum filiorum, in posterum diem paratum esse armatum exercitum jubet, recogniturus et numerum militum, et in armis industriam singulorum. Itaque cùm inter cæteros et ipse Artabanus armatus assisteret, Rex simulat, se [7]breviorem loricam habere: jubet Artabanum secum commutare: exuentem se ac nudatum gladio trajicit; tum et filios ejus corripi jubet. Atque ita egregius adolescens, et cædam patris, et necem fratris, et se ab insidiis Artabani vindicavit.

Xerxis et Artabani interitus. A.M. 3589. Ol. 78 4. Urb.C.288 Ant.C.461.

NOTÆ.

1 *Artabanus.*] Hyrcanus qui Darium à bello Græcis inferendo deterruerat.

2 *Præfectus ejus.*] Persidi, dum abesset Xerxes, præfuerat, et satellitum regis tunc princeps erat, *ex Diod.*

3 *Vesperi ingreditur.*] Introductus à Mithridate, Eunucho regis cubiculario, et ejus affini. *Diod.*

4 *Trucidatoque Rege.*] Ælianus ait Xerxem a filio noctu jugulatum.

5 *Unum ex filiis.*] Duo supererant, *teste Diod.* Artaxerxes et Hystaspes, qui id temporis Bactrianorum Præfectus aberat, ut testatur *Herod.*

6 *Bacabasum.*] De Bacabaso nihil habet Diod. dicit enim occiso Dario Artaxerxem ab Artabano stricto gladio appetitum, sed vulneratum leviter, Artabanum lethali inflicto vulnere peremisse.

7 *Breviorem loricam.*] Hoc non est simile vero: qui enim fieri potest, ut Artaxerxes, qui puer à Justino dicitur, cum Artabano viro loricam mutaverit.

Spartæ respublica, et legislator.

CAP. II. Dum hæc in Persis geruntur, intereà Græciâ omnis; ducibus Lacedæmoniis et Atheniensibus, in duas divisa partes, ab externis bellis, velut in viscera sua, arma convertit. Fiunt igitur de uno populo duo corpora; et eorundem castrorum homines, in duos hostiles exercitus dividuntur. Hinc Lacedæmonii communia quondam civitatum auxilia ad vires suas trahebant: inde Athenienses, et vetustate gentis, et gestis rebus illustres, propriis viribus confidebant. Atque ita duo potentissi-
A.M.3170. mi Græciæ populi, institutis Solonis, et Lycurgi legibus pares,
Ant.C.881. ex æmulatione virium in bellum ruebant. Namque [1]Lycurgus, cùm fratri suo Polydectæ, Spartanorum regi, successisset, regnumque sibi vindicare potuisset, [2]Charilao, filio ejus, qui natus posthumus fuerat, cùm [3]ad ætatem adultam pervenisset, regnum summâ fide restituit: ut intelligerent omnes, quantò plus apud bonos pietatis jura, quàm omnes opes valerent. Medio igitur tempore dum infans convalescit, tutelamque ejus administrat, non habentibus Spartanis [4]leges instituit, non inventione earum magis, quàm exemplo clarior: siquidem nihil lege ullâ in alios sanxit, cujus non ipse primus in se documenta daret. [a]Populum in obsequia principum, principes ad justitiam imperiorum formavit. Parsimoniam omnibus suasit, existimans laborem militiæ, assiduâ frugalitatis consuetudine, faciliorem fore. Emi singula non pecuniâ, sed compensatione mercium jussit: auri argentique usum, velut omnium scelerum materiam sustulit.

Leges à Lycurgo latæ.

CAP. III. Administrationem reipublicæ per ordines divisit: Regibus potestatem bellorum, magistratibus judicia et annuas

INTERPRETATIO.

a *Docuit populum, quomodo principibus pareret; et principes quomodo imperarent* aliis, *justitiam* administrando.

NOTÆ.

1 *Lycurgus.*] Non Polybitæ, sed Polydecti frater fuit, et Eunomi filius ex secundâ Heraclidarum, id est, Proclidarum familiâ *ex Plutarch.* Dorienses enim, cum Heraclidis, occupatâ Peloponnesso, regna fundarunt duo, Lacedæmonium, et Corinthiacum; Lacedæmonem, pulsis Achæis et Orestidis, obtinuêrunt Aristodemi filii Procles et Eurysthenes: à quibus duæ regnum in illa urbe familiæ propagatæ sunt; Eurysthemidarum, quæ præstantior fuit, et Proclidarum, cui secundæ principatûs illic tributæ sunt.

2 *Charilao.*] Non Charilaum vocat Pausa. sed Leobatum, Echestrati filium, ex primâ Heraclidarum familiâ.

3 *Ad ætatem adultam.*] Primum illius matri, ne fœtum abigeret, persuasit; tum puerum ubi natus est, in solio regio collocavit licet à Spartiatibus Rex electus fuisset: posteà tamen suorum calumnias non ferens peregrè profectus est, multisque peragratis regionibus, in Græciam reversus, leges civibus suis constituit, auctorque fuit Iphito Eliensi, ut Olympicos ludos restauraret. Hæc fusiùs narrat *Plutarch.*

4 *Leges instituit.*] Herod. et Pausan. referunt, multis persuasum fuisse, earum legum non Lycurgum, sed Minoëm auctorem fuisse, easque à Cretensibus ad Spartanos per Lycurgum translatas.

successiones, senatûi custodiam legum, populo sublegendi senatum, vel creandi quos vellet magistratus, potestatem permisit. Fundos omnium æqualiter inter omnes divisit, ut æquata patrimonia neminem potentiorem altero redderent. Convivari omnes publicè jussit, ne cujus divitiæ vel luxuria in occulto essent. A.M.3183 Ant.C.869 Juvenibus non ampliùs unâ veste uti toto anno permisit, nec quemquam cultiùs quàm alterum progredi, nec epulari opulentiùs, ne imitatio in luxuriam verteretur. Pueros puberes non in forum, sed in agrum deduci præcepit, ut primos annos non in luxuriâ, sed in opere et laboribus agerent. [a]Nihil eos somni causâ substernere, et vitam sine pulmento degere, neque priùs in urbem redire, quàm viri facti essent, statuit. [1]Virgines sine dote nubere jussit, ut uxores eligerentur, non pecuniæ; severiusque matrimonia sua viri coërcerent, cum nullis dotis frænis tenerentur. Maximum honorem, non divitum et potentium, sed pro gradu ætatis senum esse voluit: nec sanè usquam terrarum locum [2]honoratiorem senectus habet. [b]Hæc quoniam primò, solutis anteà moribus, dura videbat esse, auctorem eorum [3]Apollinem Delphicum fingit, et inde se ea ex præcepto numinis detulisse [c]ut consuescendi tædium metus religionis vincat. Dein ut [4]æternitatem legibus suis daret, jurejurando obligat civitatem, nihil eos de ejus legibus mutaturos priusquam reverteretur: et simulat se ad oraculum Delphicum proficisci, consulturum quid addendum mutandumque legibus videretur. Proficiscitur autem [5]Cretam, ibique perpetuum exilium egit, abjicique in mare ossa sua moriens jussit, [d]ne relatis Lacedæmonem, solutos se Spartani religione jurisjurandi in dissolvendis legibus arbitrarentur.

CAP. IV. His igitur moribus ita brevi civitas convaluit: ut *Bellum Messeniacum primum.*

INTERPRETATIO.

a *Nec ad dormiendum lectis, nec ad vescendum conditis cibis uti eos jussit.*

b *Qui has leges cernebat difficiles esse populo corrupto moribus.*

c *Ut timor religionis violandæ faciat, ut sine tædio assuescant.*

d *Ne reportatis Lacedæmonem* ossibus *putarent se liberos à juramento, ut leges violare possent.*

NOTÆ.

1 *Virgines.*] Duo præcipuè iis in legibus arguunt Aristoteles et Xenoph. primum quòd furta, modò callidè perfecta, in laude essent: alterum quòd illis ea probarentur adulteria, quorum maritus paranymphus fieret.

2 *Honoratiorem senectus.*] Ideò Juvenalis: *Credebant hoc grande nefas, et morte piandum, Si juvenis vetulo non assurexerat,* &c.

3 *Apollinem.*] Vix ingressus in templum, cùm Pythia hæc inquit: *Ad mea venisti præpinguia tecta Lycurge:* et quæ habet Herod.

4 *Æternitatem legibus.*] Steterunt 700 annis, *ex Livio: 500 ex Plutarcho.*

5 *Cretam.*] Insula, quæ non multùm à Peloponneso distat, *Candie.*

A.M.3310. Ol. 9. 1. Urb.C.9.1. Ant.C.742. cùm Messeniis [1]propter stupratas virgines suas, in solenni [2]Messeniorum sacrificio, bellum intulissent, gravissimâ se execratione obstrinxerint, non priùs quàm [3]Messeniam expugnassent, reversuros, tantùm sibi vel de viribus suis, vel de fortunâ spondentes. Quæ res initium dissentionis Græciæ et intestini belli causa et origo fuit. Itaque, cùm [4]contra præsumptionem suam annis decem in obsidione urbis tenerentur, et querelis uxorum post tam longam viduitatem revocarentur: veriti, ne hâc perseverantiâ belli graviùs sibi quàm Messeniis nocerent: quippe [a]illis quantum juventutis bello intercidat, mulierum fœcunditate suppleri; sibi et belli damna assidua, et fœcunditatem uxorum, absentibus viris, nullam esse: itaque legunt juvenes ex eo genere militum, qui post jusjurandum in supplementum venerant, quibus Spartam remissis promiscuos omnium fœminarum concubitus permisêre: maturiorem futuram conceptionem rati, si eam singulæ per plures viros experirentur. Ex his nati, ob notam materni pudoris, Partheniæ vocati, qui cùm ad annos XXX. pervenissent, metu inopiæ (nulli enim pater existebat, cujus in patrimonium successio speraretur) ducem Palanthum assumunt, filium Arati, qui auctor Spartanis fuerat juventutis ad generandam sobolem domum remittendæ: ut sicuti dudum patrem ejus nascendi auctorem habuissent, sic ipsum spei ac dignitatis suæ haberent. Itaque nec salutatis matribus, è quarum adulterio infamiam collegisse videbantur, ad sedes inquirendas proficiscuntur; diuque et per varios casus jactati, tandem in Italiam deferuntur, et occupatâ arce [5]Tarentinorum, expugnatis veteribus incolis, sedes ibi constituunt. Sed post annos plurimos dux eorum Phalanthus, per seditionem in exilium proturbatus, [6]Brundusium se contulit, quo expulsi sedibus suis vete-

INTERPRETATIO.

a *Quippe illis tot nasci pueros uxorem fœcunditate, quot juvenes in bello pereant.*

NOTÆ.

1 *Propter stupratas virgines.*] Non stuprum solum oblatum virginibus; sed etiam mors Teleclo Lacedæmoniorum regi à Messeniis illata et mutuæ privatorum injuriæ, belli causæ fuerunt. *Authore Paus.*

2 *Messeniorum.*] Qui inter Elidem, Arcadiam et Laconiam, ad mare habitabant.

3 *Messenia.*] In orâ sinûs Messeniaci, ad ostia Balyri fluvii sita erat.

4 *Contra præsumptionem.*] Primùm Messeniorum oppidum, in clivo positum, occuparunt, Amphiam; deinde prælio acerimo eos vicerunt: sed Messenii relictis oppidis cæteris, muniêrunt Ithomen, et Rege Euphaë mortuo, Aristodemus, in regem electus, junctis secum Arcadibus, magnam Lacedæmoniis cladem intulit. *Paus.*

5 *Tarentinorum.*] Tarentum extrema urbs magnæ Græciæ, in Salentinorum confinio *Taranto* Eam urbem Cretenses, qui cum Theseo à Cnosso venerant, olim occupârunt, postea Japyges è Sicilia profugi, denique Partheni ex Lacedæmone.

6 *Brundusium.*] Urbs Salentinorum maritima, propè Tarentum, *Brindisi.*

res Tarentini concesserunt. Hic moriens persuadet, *ut ossa sua postremasque reliquias conterant, et tacitè spargi in foro Tarentinorum curent: hoc enim modo recuperare illos patriam suam posse, Apollinem Delphis cecinisse.* Illi arbitrantes eum, in ultionem sui, civium fata prodidisse, præceptis paruêre: sed oraculi diversa sententia fuerat: perpetuitatem enim urbis, non amissionem hoc facto promiserat. Ita ducis exulis consilio, et hostium ministerio, possessio Tarentina Partheniis in æternum fundata; ob cujus beneficii memoriam Phalantho divinos honores decrevêre.

CAP. V. Intereà Messenii, cùm virtute non possent, per insidias [1]expugnantur. Dein, cùm per annos LXXX gravia servitutis verbera, plerumque et vincula, cæteraque captivitatis mala perpessi essent, post longam pœnarum patientiam, [2]bellum restaurant. Lacedæmonii quoque eò conspiratiùs ad arma concurrunt, quod adversùs servos dimicaturi videbantur. Itaque cùm hinc injuria, inde indignitas animos acueret, Lacedæmonii de belli eventu oraculo Delphis consulto, jubentur ducem belli ab Atheniensibus petere. Porrò Athenienses, cùm responsum cognovissent, in contemptum Spartanorum [3]Tyrtæum poëtam, claudum pede, misêre: qui tribus præliis fusus, eò usque desperationis Spartanos adduxit, ut ad supplementum exercitûs, [4]servos suos manumitterent, hisque interfectorum matrimonia pollicerentur; ut non numero tantùm amissorum civium, sed et dignitati succederent. Sed reges Lacedæmoniorum, ne contra fortunam pugnando, majora detrimenta civitati infligerent, reducere exercitum voluêrunt; ni intervenisset Tyrtæus, qui composita carmina exercitui pro concione recitavit; in quibus hortamenta virtutis, damnorum solatia, belli consilia conscripserat. Itaque tantum ardorem militibus injecit, ut non de salute, sed de sepulturâ solliciti, [a]tesseras, insculptis suis et patrum nominibus,

A.M.3330. Ol. 14. 1. Urb.C.29. Ant.C.722.

Bellum Messeniacum Secundum.

A.M.3372. Ol. 24. 3. Urb.C.71. Ant.C.680.

INTERPRETATIO.

a *Alligarent dextero brachio tesseras in quibus et sua et parentum nomina inscripsêrunt, ut possent sepelliri cogniti per insculpta nomina, si omnes perirent in certamine infelici, et temporis diuturnitas deleret lineamenta vultuum.*

NOTÆ.

1 *Expugnantur.*] Aristodemus desperatâ patriæ salute, quòd Ithomen premerent Spartani, semetipsum jugulat ad filiæ sepulchrum quam priùs Apollinis jussu necaverat; quare Messenii deditionem fecêrunt anno belli 20. Pars tamen Rhegium, Alcidamidæ duce, se contulit ut narrat *Pausan.*

2 *Bellum restaurant.*] Consilio Aristomenis, viri heroica fortitudine præditi.

3 *Tyrtæum.*] Fuit Archombroti filius, Lacon sive Milesius, Elegiarum conditor ad tibicen, *ex Suidâ.* Mentis impos habitus ab Atheniensibus, *ex Diog. Laert.* sapiens tamen à Platone dicitur.

4 *Servos suos.*] Servis è bello reversis libertatem donarunt, *Thucyd.*

dextro brachio deligarent; ut, si omnes adversum prælium consumpsisset, et temporis spatio confusa corporum lineamenta essent, ex indicio titulorum tradi sepulturæ possent. Cùm sic animatum reges exercitum viderent, curant rem hostibus nuntiari. Messeniis autem non timorem res, sed æmulationem mu-
A.M.3386. Ol. 62. 1. Urb.C.285 Ant.C.666. tuam dedit. Itaque tantis animis concursum est, ut rarò unquam cruentius prælium fuerit. Ad postremum tamen [1]victoria Lacedæmoniorum fuit.

Bellum Messeniacum tertium, et Peloponnesiacum.

CAP. VI. Interjecto tempore, [2]tertium quoque bellum Messenii reparavêre: in cujus auxilium Lacedæmonii, inter reliquos socios, etiam Athenienses adhibuere: quorum fidem cùm suspectam haberent, supervacaneos simulantes, à bello eosdem [3]dimisêrunt. Hanc rem Athenienses [4]graviter ferentes, pecuniam quæ erat in stipendium Persici belli ab universâ Græciâ collatâ,
A.M.3384. Ol. 77. 3. Urb.C.283 Ant.C.664. [5]à Delo Athenas transferunt, ne deficientibus à fide societatis Lacedæmoniis, prædæ ac rapinæ esset. Sed nec Lacedæmonii quievêre: qui, cùm Messeniorum bello occupati essent [6]Peloponnenses immisêre, qui bellum Atheniensibus facerent. Parvæ tunc temporis [7]classe in Ægyptum missâ, vires Atheniensibus erant: Itaque navali prælio dimicantes, facilè [8]superantur. Interjecto deinde tempore, post reditum suorum aucti et classis et militum robore, [9]prælium reparavêre. Jam et Lacedæmonii, omissis Messeniis, adversùs Athenienses arma verterant. Diu [10]varia victoria fuit: ad postremum æquo Marte [11]utrimque discessum. Inde

NOTÆ.

1 *Victoria, &c.*] Victi Messenii in Itam montem se recepêrunt, ubi annos 11 restiterunt hostibus; sed expugnatâ tandem Itâ belli anno 14. Aristomenes, qui per id tempus stupenda ediderat, Rhodum, fugit: et Messenii in Siciliam navigârunt, ubi Zanclen ex patriæ nomine Messanam, dixêrunt: Ita *Pausan.*

2 *Tertium quoque bellum.*] Ingens terræ motus Spartæ domos everterat, et Lacedæmoniorum viginti obtriverat millia: cùm Messenii et Ilotæ in Lacedæmonios progressi sunt; sed ab Archidamo rege, qui cum civibus reliquis acie instructâ ad hostem excipiendum paratus erat, repulsi. Hæc prima belli causa, ex *Diod. et Thucyd.*

3 *Dimisêrunt.*] Quòd eorum audaciam et fortitudinem vererentur.

4 *Graviter ferentes.*] Cimone in exilium ejecto, cum Argivis et Thessalis fœdus inierunt.

5 *A Delo.*] Est insula maris Ægæi, prima inter Cycladas, ubi Græcorum ærarium erat, *Sabell.*

6 *Peloponnenses.*] Corinthios et Epidauros, qui Atheniensibus ideò erant, infensi, quòd à Megarâ ad Nisæam usque, murum extruxissent, *Thucyd.*

7 *Classe in Ægyptum.*] Athenienses enim, duce Cimone, Ægypto favebant contra Artaxerxem; à cujus tamen ducibus Memphitide expulsi sunt.

8 *Superantur.*] Ad Halias propter Træzenen, navali prælio.

9 *Prælium reparavêre.*] Corinthios vicêrunt ad Cecryphalæam, quæ insula est ad plagam Peloponnesi occiduâ.

10 *Varia victoria fuit.*] Athenienses ad Tanagram à Lacedæmoniis victi, agris in Bœotiâ devastatis, multisque captis urbibus Sicyonios, duce Pericle, superârunt, ex *Thucyd. et Diod.* et Ithome à Messeniis redditâ, ad tres annos à bello cessatum est, ita *Plutarch. et Thucyd*

11 *Utrimque discessum.*] Fœdera quinquennalia inita sunt opera Cimonis reducis, qui paulò post victis Persis, dum Citium oppugnat in Cypro mortuus est, ex *Plutarch.*

revocati Lacedæmonii ad Messeniorum bellum, ne medium tempus otiosum Atheniensibus relinquerent, [a]cum [1]Thebanis paciscuntur, ut Bœotiorum imperium his restituerent, quod temporibus Persici belli amiserant, ut illi Atheniensium bella susciperent. Tantus furor Spartanorum erat, ut duobus bellis impliciti, [2]suscipere tertium non recusarent, dummodo inimicis suis hostes acquirerent. Igitur Athienienses, adversùs tantam tempestatem belli, duos duce deligunt, [3]Periclem spectatæ virtutis virum, et [4]Sophoclem scriptorum tragœdiarum: qui diviso exercitu, et Spartanorum agros vastavêrunt, et multas Achaiæ civitates Atheniensium imperio adjecêrunt. A.M.3623. Ol. 87. 2. Urb.C.322. Ant.C.429.

CAP. VII. His malis fracti Lacedæmonii, in annos xxx pepigêrunt pacem: sed [b]tam longum otium inimicitiæ non tulêrunt. Ita quinto decimo anno, rupto fœdere, cum contemptu deorum hominumque, fines Atticos populantur: et ne prædam potiùs, quàm pugnam expetîsse viderentur, hostes ad prælium provocant. [c]Sed Athenienses, consilio Periclis ducis, populationis injuriam differunt in tempus ultionis; supervacum pugnam existimantes, cùm ulcisci hostem sine periculo possent. Deinde interjectis diebus, naves conscendunt, et nihil sentientibus Lacedæmoniis, totam Spartam, deprædantur, multoque plura auferunt, quàm amiserant. Prorsùs ut in comparatione damnorum, longè pluris fuerit ultio, quàm injuria. Clara quidem hæc Periclis expeditio habita: sed multò clarior privati patrimonii contemptus fuit. Hujus agros, in populatione cæterorum, intactos, hostes reliquerant, sperantes acquirere se illi posse, aut periculum ex invidiâ, aut ex suspicione proditionis

Fœdus eruptum. Periclis gesta. Bellum Siculum.

INTERPRETATIO.

a *Cum Thebanis pacta ineunt, eâ lege, ut illis redderent imperium in populos Bœotiæ; quo spoliati fuerant, dum bellum in Persas gereretur; modò illi bellum contra Athenienses susciperent.*

b *Sed non potuerunt propter odium mutuum tamdiu in otio vivere.*

c *Sed Athenienses, secuti sententiam Periclis ducis, exspectant tempus. quo ulcisci possent injuriam acceptam in vastatione agrorum.*

NOTÆ.

1 *Thebanis.*] Thebæ civitas erat Bœotiæ primaria, ad Ismenum fluvium condita.

2 *Suscipere tertium.*] Post bellum Samium et Corinthiacum, Peloponnesiacum ortum est, auctore Pericle; qui 7000 talentis expensis, quæ asportârat ex Delo, Alcibiadis nepotis consilium secutus, miscere omnia, quàm rationes reddere maluit.

3 *Periclem.*] Qui vastatâ Peloponneso à civibus ideò mulctatus pecuniâ, quod belli auctor fuisset, dignitate deponitur; paulò pòst tamen restitutus, peste obiit; et virtutibus, et rebus gestis clarissimus: ita *Thucyd.*

4 *Sophoclem.*] Qui Tragœdias viginti tres supra centum exhibuit; cùmque præter spem vicisset, subitò expiravit, *ex Valerio.*

infamiam. Quod antè prospiciens Pericles, et futurum populo prædixerat, et ad invidiæ impetum declinandum, agros ipsos dono reipublicæ dederat: atque ita, unde periculum quæsitum fuerat, ibi maximam gloriam invenit. Post hæc interjectis diebus, navali prælio dimicatum est: [1]victi Lacedæmonii fugerunt. Nec cessatum deinceps est, quin aut terrâ, aut mari: [2]variâ præliorum fortunâ, invicem se trucidarent. Denique [3]fessi tot malis, pacem in annos quinquaginta fecêre, quam non nisi sex annis servavêrunt. [a]Nam inducias, quas proprio nomine condixerant, ex [4]sociorum personâ rumpebant: quippe quasi minùs perjurii contraherent, si ferentes sociis auxilia, potius quàm si aperto prælio dimicâssent. Hinc bellum in Siciliam translatum: quod priusquàm expono, de Siciliæ situ pauca dicenda sunt.

A.M.3625. Ol. 87. 4. Urb.C.324. Ant.C.427.

INTERPRETATIO.

a *Nam curabant violari per federates inducias quas ipsi fecerant.*

NOTÆ.

1 *Victi Lacedæmonii.*] A Phormione, Atheniensium duce; navali prælio ad Naupactum.

2 *Varia præliorum.*] Summa enim rerum varietas fuit; et navalibus pedestribusque copiis sæpè vario Marte pugnatum est; quæ omnia recensere longius esset.

3 *Fessi tot malis.*] Occisis in acie ad Toronam Brasidâ et Cleone belli incentoribus pacis conditiones à Niciâ propositæ sunt.

4 *Ex sociorum personâ.*] Impulsi ab Alcibiade Niciæ æmulo Athenienses cum Argivis, Lacedæmonii cum Epidauriis, societatem inierunt; sed Argivi à Lacedæmoniis victi, Atheniensibus relictis, se junxerunt victoribus. *Thucyd.*

LIBER IV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Siciliæ insulæ situs, soli natura. Ætnæ item montis ac Scyllæ et Charybdis miraculum.*
2. *Nomina, incolæ veteres, tyranni Siciliæ, cui Carthaginienses inhiant.*
3. *Rheginenses ab Himeranis oppressi. Athenienses imperium Siciliæ ambiunt, et prosperè agunt initio.*
4. *In incepto pergentes, Syracusani Lacedæmonios arcessunt. Græcorum concursus fit, et bellum in Siciliam transfertur.*
5. *Athenienses à Gylippo, Lacedæmoniorum duce, terrâ marique franguntur; ducibus Demosthene et Niciâ indecoro fato sublatis.*

CAPUT I.

Siciliæ situs Ætna. Scylla et Charybdis.

[1]SICILIAM ferunt angustis quondam faucibus [2]Italiæ adhæsisse; direptamque velut à corpore, majore impetu [3]superi maris, quod toto undarum onere illuc vehitur. Est autem ipsa terra tenuis ac fragilis; et [a]cavernis quibusdam fistulisque ita penetrabilis, ut ventorum tota ferme flatibus pateat, [b]nec non et ignibus generandis nutriendisque soli ipsius naturalis materia: quippe intrinsecùs stratum sulphure et bitumine traditur; quæ res facit, ut spiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter et compluribus locis nunc flammas, nunc vaporem, nunc fumum eructet. Inde denique [4]Ætnæ montis per tot sæcula durat incendium. [c]Et ubi acrior per spiramenta cavernarum ventus incubuit, arenarum moles egeruntur. Proximum Italiæ promontorium, [5]Rhegium dicitur, ideò, quia [6]Græcè abrupta hoc nomine pronuntiantur. Nec mirum si fabulosa est loci hujus antiquitas, in quem res tot coïere miræ. Primùm quòd [d]nusquam aliàs tam torrens fretum, nec solum citato impetu, verùm etiam sævo; neque experientibus modò terribile, verum etiam procul videntibus. Undarum porrò in se concurrentium tanta pugna est, ut alias veluti terga dantes in imum desidere, alias quasi victrices in sublime ferri videas; nunc hîc fremitum ferventis æstus, nunc illic gemitum in voraginem desidentis exaudias. Accedunt vicini, et perpetui Ætnæ montis ignes, et [7]insularum Æolidum, veluti ipsis undis alatur;

INTERPRETATIO.

a *Ita perforata hiatibus quibusdam et antris.*

b *Tellus ipsa* composita *est ex materie apta ad producendos et nutriendos ignes, quia dicitur intùs plena* esse *sulphure et bitumine.*

c *Et ubi ventus vehementior flat per ostia antrorum,* ingentes *acervi arenarum ejiciuntur*

d *Nullo in alio loco tam impetuosum, et procellosum fretum.*

NOTÆ.

1 SICILIAM.] Insula est maris Mediterranei maxima, propè extremam oram Italiæ: à Siculo Neptuni filio nomen accepit.

2 *Italiæ adhæsisse.*] Extremis Calabriæ partibus, ubi nunc Rhegium.

3 *Superi Maris*] Adriatici, quòd vulgò dicitur, *Golfe de Venisse.*

4 *Ætnæ montis.*] Mons est Siciliæ maximus, propter Catanam altitudo octo passuum millia: circuitus verò sexaginta continet, *Le Mont Gibel.*

5 *Rhegium.*] Calabriæ ulterioris caput in orâ freti Siculi, ex adverso Messanæ urbis, à quâ distat novem milliaribus.

6 *Græcè abrupta.*] Nam ῥήγνυω idem sonat, quod frango. Unde Rhegium à Græcis et Latinis dictum est.

7 *Insularum Æolidum.*] Quæ Lipareæ et Vulcaniæ Latinis, Hephæstiades Græcis, numero septem, propè Siciliam et Italiam, *Isles de Lipari.*

incendium. Neque enim in tam angustis terminis aliter durare tot sæculis tantus ignis potuisset, nisi humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fabulæ [1]Scyllam et [2]Charybdin peperêre: hinc latratus auditi, hinc monstri credita simulachra, dum navigantes magnis vorticibus pelagi desidentis exterriti, latrare putant undas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Eadem causa etiam Ætnæ montis perpetuos ignes facit. Nam [3]aquarum ille concursus, raptum secum spiritum in imum fundum trahit, atque ibi suffocatum tamdiu tenet, donec per spiramenta terræ diffusus, nutrimenta ignis incendat. Jam ipsa Italiæ Siciliæque vicinitas, jam promontoriorum altitudo ipsa ita similis est, ut quantum nunc admirationis, tantùm antiquis terroris dederit; [a]credentibus, coëuntibus in se promontoriis, ac rursùm discedentibus, solida intercipi absumique navigia. Neque hoc ab antiquis in dulcedinem fabulæ compositum, sed metu et admiratione transeuntium. Ea est enim procul inspicientibus natura loci, ut sinum maris, non transitum putes: quò cùm accesseris, discedere ac sejungi promontoria, quæ anteà juncta fuerant, arbitrêre.

Siciliæ nomina, incolæ, tyranni.

CAP. II. Siciliæ primò [4]Trinacriæ nomen fuit; posteà [5]Sicania cognominata est. Hæc à principio patria [6]Cyclopum fuit; quibus extinctis, [7]Cocalus regnum insulæ occupavit; post quem [b]sin-

INTERPRETATIO.

a *Qui putabant naves integras disrumpi et perire, dum promontoria inter se jungerentur, et à se separarentur. Quod nunc fabulosum fuisse invenitur.*

b *Tyranni occupavêrunt supremam potestatem in civitatibus omnibus.*

NOTÆ.

1 *Scyllam.*] Scopulus est Brutiorum ad fretum Siculum, nautis infestus, nunc *Scillo.* Commenti sunt poëtæ Scyllam, quòd amore Glauci teneretur, à Circe, dum in fonte lavatur, mediâ corporis parte in caninos rictus commutatam; quod adeò exhorruit ut in vicinum fretum se dederit præcipitem: ubi in saxum conversa fingitur.

2 *Charybdin.*] Mare Siciliæ vorticosum ex adverso Scyllæ, nunc à Pharo ibi excitatâ *Capo di Faro* dicitur. A Scorto infami voracitate nomen habet; quòd, cùm boves Herculis rapuisset, à Jove ictum fulmine in mare præcipitatum esse poëtæ fabulantur.

3 *Aquarum concursus.*] Ab eâ parte, quâ flat Eurus, Ætna speluncas habet plenas sulphuris ad mare deductas, quæ speluncæ, recipientes in se fluctus, ventum creant; à quo ignis ex sulphure gignitur; ideò flante tantùm Euro, fumum, vel favillas emittit Ætna: ita *Bembus ex Strabone.*

4 *Trinacriæ.*] Quòd in trianguli figuram disposita, tribus promontoriis quasi angulis terminetur, Peloro contra Italiam, Pachyno Græciam versùs, et Lilybæo versùs Africam, Cyclopum terram vocat Homerus; Pindarus Tricuspidem. Tricervicem Lycophron; Trinacriam, *Dionys. et Suidas.*

5 *Sicania.*] A Sicanis, qui in Siciliam venêrunt ex Hispaniâ, ubi ad Sicanum fluvium, qui vel Sicoris est, vel Cinga, habitabant.

6 *Cyclopum.*] Quos Neptuni et Amphitrites filios, unicùmque habuisse mediâ in fronte oculum finxêrunt Poëtæ.

7 *Cocalus.*] Qui Dædalum Minoïs iram fugientem hospitio suscepit.

gulæ civitates in tyrannorum imperium concessêrunt, quorum nulla terra feracior fuit. Horum ex numero [1]Anaxilaus justitiâ cùm cæterorum crudelitate certabat; cujus moderationis haud mediocrem fructum tulit: Quippe decedens cùm filios parvulos reliquisset, tutelamque eorum [2]Micalo, spectatæ fidei servo commisisset: tantus amor memoriæ ejus apud omnes fuit, ut parêre servo, quàm deserere regis filios mallent; principèsque civitatis obliti dignitatis suæ, regni majestatem administrari per servum paterentur. Imperium Siciliæ etiam Carthaginienses tentavêre, diùque variâ victoriâ [3]cum tyrannis dimicatum. Ad postremum [4]amisso Amilcare imperatore cum exercitu, aliquantisper quievêre victi. A.M.3574. Ol. 75. 1. Urb.C.273 Ant.C.478.

CAP. III. Medio tempore cum Rhegini discordiâ laborarent, civitásque per dissentionem divisa in duas partes esset; veterani ex alterâ parte [5]ab Himerâ in auxilium vocati, pulsis civitate, contra quos implorati fuerant; et mox cæsis, quibus tulerant auxilium, urbem cum conjugibus et liberis sociorum occupavêre; ausi facinus nulli tyranno comparandum; quippe ut Rheginis meliùs fuerit vinci quàm vicisse. Nam sive victoribus captivitatis jure servissent, sive amissâ patriâ exulare necesse habuissent; non tamen, inter aras et patrios lares trucidati, crudelissimis tyrannis patriam cum conjugibus ac liberis prædam reliquissent. [6]Catinienses quoque [a]cum [7]Syracusanos graves paterentur, diffisi viribus suis, auxilium ab Atheniensibus petivêre: qui, seu studio majoris imperii, quo Asiam Græciamque penitus occuparent, seu metu factæ pridem à Syracusanis classis, ne Lacedæmoniis illæ vires accederent; Lamponium ducem cum classe in Siciliam misêre, ut sub specie [8]ferendi Catinien- *Rhegini ab Himeranis oppressi. Bellum Siculum.*

INTERPRETATIO.

a *Cùm viderent Cyracusanos sibi molestos esse.*

NOTÆ.

1 *Anaxilaus.*] Rheginorum in Brutiis tyrannus fuit.

2 *Micalo,*] Micythum vocant Herod et Strabo.

3 *Cum tyrannis.*] Hippocrate, Gelone et Hierone fratribus.

4 *Amisso Amilcare.*] Incitati à Xerxe ad Siciliam invadendum Carthaginienses, Amilcarem magno cum exercitu miserant; sed Gelo, interceptis literis, quibus Selinuntii se cum copiis affuturos spondebant Amilcari, navales copias misit, quæ tanquam sociæ in castra admissæ, Amilcare, qui tum sacrificabat, obtruncato, naves incendêrunt; dum ipse terrestri prælio Pœnos aggreditur; qui auditâ imperatoris morte tantâ strage cæsi sunt, ut quindecim eorum millia occubuerint.

5 *Ab Himerâ.*] Urbs Siciliæ ad ostia Himeræ fluvii, à Zanclæis condita, posteà eversa ab Annibale.

6 *Catinienses.*] Catana urbs Siciliæ, extructa à Chalcidensibus prope radices, Ætnæ montis ad Amenem fluviolum.

7 *Syracusanos.*] Civitas erat amplissima in orâ maris ad Ortum inter Catanam et Pachynum promontorium, *Saragosa.*

8 *Ferendi Catiniensibus, &c.*] Non Catiniensibus, sed Leontinis contra Syracusanos eos in auxilium venisse tradit *Thucyd.*

sibus auxilii, tentarent Siciliæ imperium. Et quoniam prima initia, frequenter cæsis hostibus, prospera fuerant; majore denuò classe, et robustiore exercitu, Lachete et Chariade ducibus, Siciliam petivêre: sed Catinienses, sive metu Atheniensium, sive tædio belli, pacem cum Syracusanis, remissis Atheniensium auxiliis, fecêrunt.

Bellum in Siciliam transfertur.

CAP. IV. Interjecto deinde tempore, cùm fides pacis à Syracusanis non servaretur, [1]denuò legatos Athenas mittunt, qui sordidâ veste, capillo barbâque promissis, et [a]omni squaloris habitu ad misericordiam commovendam acquisito, concionem deformes adeunt: adduntur precibus lacrymæ, et ita misericordem populum supplices movent, ut damnarentur duces, qui ab his auxilia deduxerant. Igitur [2]classis ingens decernitur: creantur duces Nicias, et [3]Alcibiades, et Lamachus; tantisque viribus Sicilia repetitur, ut ipsis terrori essent, in quorum auxilia mittebantur. Brevi post tempore, [4]revocato ad reatum Alcibiade, duo prælia pedestria secunda Nicias et Lamachus faciunt: munitionibus deinde circumdatis, hostes etiam marinis commeatibus in urbe clausos intercludunt. Quibus rebus fracti [5]Syracusani, auxilium à Lacedæmoniis petivêrunt. [6]Ab his mittitur Gylippus solus, [b]sed in quo instar omnium auxiliorum erat. Is audito in itinere belli jam inclinato statu, auxiliis partim in Græciâ, partim in Siciliâ contractis, opportuna bello loca occupat. Duobus deinde præliis victus, congressus tertiò, occiso Lamacho, et hostes in fugam compulit, et socios obsidione liberavit. Sed cùm Athenienses à bello terrestri in navale se transtulissent, Gylippus classem Lacedæmone cum auxiliis arcessit: quo cognito, et ipsi Athenienses in locum

A.M.3639. Ol. 91. 2. Urb.C.338. Ant.C.413.

INTERPRETATIO.

a *Induti vestitu omninò squalido et idoneo ad misericordiam excitandam.*

b *Sed qui ob virtutem præstabat omnibus auxiliis.*

NOTÆ.

1 *Denuò legatos.*] Non pro Catiniensibus classem tunc missam affirmant Thucyd. et Diod. sed pro Ægesthæis, qui victi à Selinuntiis auxilium petierant.

2 *Classis ingens decernitur.*] Auctore Alcibiade, sed invito Niciâ. Triremes erant armatæ centum quinquaginta, militum septem millia ex *Diod.* Veloces erant sexaginta; quadraginta, quæ militem gravis armaturæ veherent; peditum quatuor millia, equites trecenti, ex *Thucyd.*

3 *Alcibiades.*] Cliniæ filius, Socratis et amicus et discipulus, qui Atheniensibus omnibus tum corporis, tum animi dotibus ita præstabat, ut nihil eo vel in virtutibus, vel in vitiis excellentius fuerit.

4 *Revocato ad reatum.*] Postulatus erat et affectatæ tyrannidis, quòd multos sibi liberalitate devinxisset, et sacrilegii, quòd in domo suâ mysteria Cereris celebrâsse diceretur: sed dum Athenas redire simulat, primùm Thurios, tum Elidem, denique Lacedæmonem petiit.

5 *Syracusani.*] Qui Selinuntiis contra Athenienses auxilia ferebant.

6 *Ab his mittitur.*] Et auxilii mittendi, et Atticam invadendi Lacedæmoniis auctor fuit Alcibiades.

amissi ducis Demosthenem et Eurymedonta, [1]cum supplemento copiarum mittunt: [3]Peloponnessii quoque, communi civitatum decreto, ingentia Syracusanis auxilia misêre; et quasi Græciæ bellum in Siciliam translatum esset, ita ex utrâque parte summis viribus dimicabatur.

CAP. V. [2]Primâ igitur congressione navalis certaminis, Athenienses vincuntur. Castra quoque cum omni publicâ ac privatâ pecuniâ amittunt. Super hæc mala, cum etiam terrestri prælio victi essent, tunc Demosthenes censere cœpit, *ut abirent Siciliâ, dum res, quamvis afflictæ, nondum tamen perditæ forent: neque in bello male auspicato ampliùs perseverandum esse; domi graviora, et forsitan infeliciora bella, in quæ servare hos urbis apparatus oporteat.* Nicias, seu pudore malè actæ rei, seu metu destitutæ spei civium, seu impellente fato, manere contendit. Reparatur igitur navale bellum, et animi à prioris fortunæ procellâ ad spem certaminis revocantur: sed inscitiâ ducum, qui inter angustias maris tuentes se, Syracusanos aggressi fuerant, facilè vincuntur. Eurymedon dux, in primâ acie fortissimè dimicans, primus cadit: triginta naves, quibus præfuerat, incenduntur. Demosthenes et Nicias, et ipsi victi, exercitum [4]in terram deponunt, tutiorem fugam rati itinere terrestri. Ab his relictas centum triginta naves Gylippus invasit; ipsos deinde insequitur; fugientes [5]partim capit, partim cædit. Demosthenes, amisso exercitu, à captivitate gladio et voluntariâ morte se vindicat. [6]Nicias autem, ne Demosthenis quidem exemplo, [a]ut sibi consuleret, admonitus, cladem suorum auxit [7]dedecore captivitatis.

Gylippus duces Atheniensium vincit.
A.M.3641.
Ol. 91. 4.
Urb.C.340
Ant.C.411.

INTERPRETATIO.

a *Ut consuleret suæ gloriæ, se* occidendo.

NOTÆ.

1 *Cum supplemento.*] Septuaginta tres naves, et quinque millia militum gravis armaturæ numerat *Thucyd.*

3 *Peloponnesii.*] Præcipuè Corinthii Atheniensibus infensissimi.

2 *Primâ igitur congressione*] Bis, ex *Thucyd.* Navali prælio certatum est magnâ utrimque audaciâ, sed semel atque iterum victi Athenienses.

4 *In terram deponunt.*] Auctor erat ut fugâ reparatis navibus sibi consulerent, quod ducibus probabatur; sed, cùm milites nullam in navibus spem, vel victoriæ, vel salutis haberent, pedestri itinere fugere maluêrunt, partem unam exercitûs Nicias, alteram Demosthenes ducebat.

5 *Partim capit.*] Demosthenes hostibus, quibus resistere non valebat, se dedit.

6 *Nicias.*] Cùm illius copias ad flumen Asinarum assequuti hostes, telis undique obruerunt, ipse, labore sitique confectus, deditionem fecit Gylippo. *Thucyd.*

7 *Dedecore captivitatis.*] Una cum Demosthene, jussu Syracusanorum, occisus est, invito Gylippo, ut narrat Thucyd. Affirmat tamen Diod. Gylippum populo auctorem fuisse, ut supplicium de Niciâ et Demosthene sumerent. Hunc finem habuit bellum Siculum anno tertio; Peloponnesiaci 19. ex quo tempore Atheniensium fortuna inclinare cœpit.

LIBER V.

BREVIARUM CAPITUM.

1. *Alcibiades, Siculi belli concitor, in exilium conjectus, Lacedæmonios ad bellum Atheniensibus inferendum impellit. Huic bello Darius, rex Persarum, accedit socios Lacedæmoniis.*
2. *Alcibiadis res gestæ in patriam. Lacedæmoniis suspectus, negotium illis facessit Tissafernis operâ.*
3. *Alcibiades statum reipublicæ mutat, deinde classe instructâ, in bellum pergit adversùs Lacedæmonios.*
4. *Navalis pugna, et præclara de Lacedæmoniis victis ab Alcibiade reportata victoria. Is desideratus civibus suis Athenas reversus summâ cum omnium lætitiâ excipitur.*
5. *Lacedæmonii Persarum freti auxilio, exercitum Atheniensium, in Asiâ sparsum opprimunt. Alcibiades ob rem malè gestam, veritus populi impetum, denuò in voluntarium exilium proficiscitur.*
6. *Conon, Alcibiadis successor, invalidos et novos milites nactus, infeliciter rem gerit, et navali prælio superatus, concedit ad Evagoram.*
7. *Atheniensium tot cladibus fractorum pusillanimitas.*
8. *Lacedæmonii victores urbe Athenarum deditione potiuntur. Lysander statum reipublicæ mutat: inde* XXX *tyranni, et cædes Alcibiadis.*
9. *Thermamenes, tyrannorum unus, vir moderatus, à collegis trucidatur. Thrasybulus rempublicam collapsam restituit, et prælio commisso,* XXX *tyrannorum sævissimos, Critiam, et Hippolochum, mactat.*
10. *Thrasybulus populares fugientes placidè revocat: superstites tyrannos urbe pellit; qui, dum bellum reparare student, comprehensi trucidantur, discordiarum oblivione inter cives sanctitâ.*
11. *Darii mors, inter cujus filios, Artaxerxem et Cyrum, lis de regno, quâ puius in occultum, deinde verò in apertum bellum erumpente, Artaxerxes demùm, fratre occiso, et victoriâ et regno potitur.*

CAPUT I.

DUM Athenienses in Siciliâ bellum per biennium cupidiùs quàm feliciùs gerunt, interim concitor et dux ejus Alcibiades absens Athenis, [a]insimulatur, [[1]mysteria Cereris] Initiorum sacra, nullo magis quam [2]silentio solennia, enuntiavisse. Revocatusque à bello ad judicium, sive conscientiam, sive indignitatem rei non ferens, tacitus in exilium [3]Elidem profectus est. Inde, ubi non damnatum se tantùm, verùm etiam diris [b]per omnium [4]sacerdotum religiones [5]devotum cognovit, Lacedæmona se contulit: ibique regem Lacedæmoniorum impellit, turbatis Atheniensibus adverso Siciliæ prælio, ultrò bellum inferre. Quo facto, omnia Græciæ regna, velut ad extinguendum commune incendium, concurrunt: tantùm odium Athenienses immoderati imperii crudelitate contraxerant. [6]Darius quoque, rex Persarum, memor paterni avitique in hanc urbem odii, factâ cum Lacedæmoniis per Tissafernem, præfectum Lydiæ, societate, omnem sumptum belli pollicetur. Et erat hic quidem titulus cum Græcis coëundi: re autem verâ timebat, ne, victis Atheniensibus, ad se Lacedæmonii arma transferrent. Quis igitur miretur, tam florentes Atheniensium opes ruisse, cùm ad opprimendam unam urbem, totius Orientis vires concurrerent? Non tamen inerti, neque incruento cecidêre bello: sed præliati ad ultimum, victores etiam interdum, consumpti magis fortunæ varietate, quàm victi sunt. Principio belli omnes ab his, etiam socii, disciverant, ut fit: Quò se fortuna, eòdem etiam favor hominum inclinat.

Alcibiades exul per Lacedæmonios bellum infert patriæ.

A.M.3641.
Ol. 91. 4.
Urb.C.340.
Ant.C.411.

INTERPRETATIO.

a *Accusatur manifestâsse mysteria initiorum dicata Cereri, ob nullam rem magis commendanda quàm ob Silentium.*

b *Audivit se execratum per ceremonias omnium Sacerdotum.*

NOTÆ.

1 *Mysteria Cereris.*] Habuerat in propriâ domo sodalium cœtum, quarum alii præcones, alii tædarum ministri, alii discipulorum officio fungerentur, dum ipse, velut sacrorum antistes, mysteria doceret. It *Plutarch.*

2 *Silentio solennia.*] Quæ vulgare nefas erat, ne deæ cultus minueretur. Ideò Ovidius:

Quis Cereris ritus audet vulgare profanis

3 *Elidem.*] Peloponnesi regionem inter Arcadiam, Achaim, et Messeniam; nunc ab urbe primariâ *Belvedere* dicitur.

4 *Sacerdotum religiones.*] Ministri omnium sacrorum jussu populi eum devovêrunt, *ex Plutarcho*, licet probus meminerit, tantum Eumolpidarum, qui Sacerdotes erant Cereris, ab Eumolpo sic nominati, qui Thrax vel Ægyptius, ex *Diod.* Neptuni filius fuit, ex *Pausaniâ*. Musæi Poëtæ, ex *Suidâ*. Orphei, ex *aliis*.

5 *Devotum.*] Devotionis exemplum in pilâ lapideâ incisum, et in publico positum esse affirmat Probus.

6 *Darius.*] Artaxerxis nothus erat, qui interfecto Sogdiano, a quo Xerxes, Artaxerxis filius, necatus fuerat, regnum invasit.

Alcibiadis res gestæ in patriam. Ad Persas fugit.

CAP. II. Alcibiades quoque motum adversùs patriam bellum, non gregarii militis operâ, sed imperitoriis virtutibus adjuvat. Quippè, acceptis quinque navibus, in Asiam contendit, [1]et tributarias Atheniensium civitates, auctoritate nominis sui, ad defectionem compellit. Sciebant enim domi clarum, nec exilio videbant factum minorem, nec tam ablatum Atheniensibus ducem, quàm Lacedæmoniis traditum; [a]partaque cu amissis imperia pensabant. Sed apud Lacedæmonios virtus Alcibiadis plus invidiæ quàm gratiæ contraxit. Itaque cùm principes, velut æmulum gloriæ suæ, interficiendum insidiis mandâssent, cognitâ re Alcibiades [2]per uxorem Agidis regis, quam adulterio cognoverat, ad Tissafernem, præfectum Darii regis, profugit; cui se celeriter officio, comitate et obsequendi gratiâ insinuavit. Erat enim et ætatis flore, et formæ veneratione, nec minus eloquentiâ, etiam inter Athenienses insignis: sed in conciliandis amicitiarum studio quàm in retinendis vir melior: quia [3]morum vitia sub umbra eloquentiæ primò latebant. Igitur persuadet Tissaferni, *ne tanta stipendia classi Lacedæmoniorum præberet. Vocandos enim in portionem muneris Ionios, quorum pro libertate, cùm tributa Atheniensibus penderent, bellum susceptum sit. Sed nec auxiliis nimis enixè Lacedæmonios juvandos; Quippe memorem esse debere, alienam se victoriam, non suam instruere:* [b]*et eatenùs bellum sustinendum, ne inopiâ deseratur. Nam regem Persarum, dissentientibus Græcis, arbitrum pacis ac belli fore: et quos suis non possit, ipsorum armis victurum; perfecto autem bello statim ei cum victoribus dimicandum. Domesticis itaque bellis Græciam obterendam*[c]*, ne extrenis vacet; exæquandasque vires partium, et inferiores auxilio levandos. Non enim quieturos post hanc victoriam Spartanos, qui vindices se libertatis Græciæ professi sint.* Grata oratio Tissaferni fuit. Itaque commeatus malignè præbere; classem regiam non totam mittere; ne aut victoriam totam daret, aut necessitatem deponendi belli imponeret.

A.M.3642. Ol. 92 1. Urb.C.341 Ant.C.410.

Ionas, ex MSS.

CAP. III. Intereà Alcibiades hanc [4]operam civibus vendi-

INTERPRETATIO.

a *Comparabant acquisitam* nuper *potestatem imperandi, cum eâ quam amiserat.*

b *Et bellum eâ ratione gerendum, ne defectu pecuniæ omittatur.*

c Exercendam, ex *MSS.*

NOTÆ.

1 *Tributarias.*] Non in Græciâ tantùm, sed etiam in Asiâ Milesios, et Ionios ferè omnes ab Atheniensibus avertit.

2 *Per Uxorem Agidis.*] Agis enim ut violatæ Timeæ uxoris injuriam ulcisceretur, Astiocho navarcho jusserat, ut Alcibiadem occideret.

3 *Morum vitia.*] Libidinibus erat maximè deditus.

4 *Operam civibus*] Qui in Samo habitabant, à quibus paulò post ad Athenienses ea, de re per Pisandrum scriptum est.

tabat: ad quem cùm legati Atheniensium venissent, pollicetur his amicitiam regis, si respublica à populo translata ad senatum foret: sperans, ut aut, concordante civitate, dux belli ab omnibus legeretur; aut, discordiâ inter ordines factâ, ab alterâ parte in auxilium vocaretur. Sed Atheniensibus, imminente periculo belli, major salutis quàm dignitatis cura fuit. Itaque, [1]permittente populo, imperium [2]ad Senatum transfertur. Qui cum, innitâ genti superbiâ, [a]crudeliter in plebem consuleret, singulis tyrannidis sibi impotentiam vindicantibus, ab exercitu Alcibiades [3]exul revocatur, duxque classi constituitur. Statim igitur Athenas *mittit, *ex continenti se cum exercitu venturum, recepturumque à quadringentis jura populi, ni ipsi redderent.* Hâc denuntiatione optimates territi, primò urbem prodere Lacedæmoniis tentavêre: dein, cùm id nequissent, in exilium profecti sunt. Igitur Alcibiades, intestino malo patriâ liberatâ, summâ curâ classem instruit: atque ita in bellum adversùs Lacedæmonios pergit.

Alcibiades bellum in Lacedæmonios gerit.

A.M.3643. Ol. 92. 2. Urb.C.342. Ant.C.409.

CAP. IV. [4]Jam Sesto Mindarus et Pharnabazus, Lacedæmoniorum duces, instructis navibus exspectabant. Prælio commisso, [5]victoria penes Athenienses fuit. In eo bello major pars exercitûs, et omnes fermè hostium duces cæsi: naves LXXX captæ. Interjectis quoque diebus, cùm bellum Lacedæmonii à mari in terram transtulissent, iteratò vincuntur. His malis fracti, [6]pacem petiêre: Quam ne acciperent, operâ eorum effectum est, quibus ea res quæstum præstabat. Intereà et Syracusanorum auxilia, illatum [7]à Carthaginiensibus Siciliæ bellum

Victor Alcibiades summâ cum lætitiâ Athenis recipitur.

A.M.3644. Ol. 92. 3. Urb.C.343. Ant.C.408.

INTERPRETATIO.

a *Tractaret populum crudeliter, dum singuli usurparent sibi auctoritatem et potentiam tyranni.*

NOTÆ.

1 *Permittente populo.*] Phrynicus, dux militum, Alcibiadis consilia prævidens, restitit, quare è dignitate à Pisandro dejectus est, et paulò pòst ab Hermione quodam interfectus, ut habent *Plutarch. et Thucyd.*

2 *Ad Senatum.*] Opera Pisandri, Antiphonis, et Theramenis, auctoritas omnis ad 400 viros delata est; qui, quoties illis videretur, quinque civium millia congregarent.

3 *Exul revocatur.*] Postquam milites in Samo contra quadringentos conjurâssent, Thrasybuli et Thrasylli industria illuc vocatus est Alcibiades, qui concione ad exercitum habitâ, dux ab eo receptus est, *hæc Thucyd.*

4 *Jam Mindarus.*] Anno superiore Thrasybulus dum Alcibiades cum Tissaferne ad Aspendum ageret, hostium classem vicerat. *Thucyd.*

5 *Victoria penes, &c.*] Dum utrimque pugnaretur acriter, cum 18 navibus è Samo supervenit Alcibiades, qui, Atheniensibus junctus, fugavit hostes, captasque naves 38 Sestum deduxit, et paulò pòst cum Theramene et Thrasybulo ita hostes circumvenit, ut, occiso eorum duce Mindaro, terrestri navalique prælio victor, omnibus eorum navibus potitus sit: hæc multis *Thucyd. Diodor. et Plutarch.*

6 *Pacem petiêre.*] Diodorum sequutus est Justinus; nihil enim habent eâ de re Xenophon et Plutarch.

7 *A Carthaginiensibus.*] Hannibal, cum centum millibus militum, Selinuntem, et Hymeram funditus evertit, ut narrant *Diod. et Xenoph.*

domum revocavit: quibus rebus destitutis Lacedæmoniis, Alcibiades cum classe victrici Asiam vastat; multis locis prælia facit: ubique victor recipit civitates quæ defecerant: [1]nonnullas capit, et imperio Atheniensium adjicit: atque ita priscà navali glorià vindicata, adjecta etiam [2]laude terrestris belli, desideratus civibus suis Athenas revertitur. His omnibus præliis du-
A.M.3647. centæ naves hostium et præda ingens capta. Ad hunc redeun-
Ol 93. 2. tis exercitûs triumphum, effusa omnis [3]multitudo obviam pro-
Urb.C.346 Ant.C.405. cedit: et universos quidem milites præcipuè tamen Alcibiadem mirantur: in hunc oculos civitas universa, in hunc suspensa ora convertit: hunc quasi de cœlo missum, et ut ipsam Victoriam contuentur: laudant quæ pro patriâ, nec minùs admirantur quæ exul contrà gesserit, excusantes ipsi, iratum provocatumque fecisse. [a]Enim verò tantum in uno viro fuisse momenti, ut maximi imperii subversi, et rursùm recepti, auctor esset; et unde stetisset, eò se victoria transferret: fieretque cum eo mira quædam fortunæ inclinatio. Igitur omnibus non humanis tantum verùm et divinis eum honoribus onerant: certant secum ipsi, utrum contumeliosius eum expulerint, an revocaverint honoratius. Ipsos illi deos gratulantes tulêre obviam, quorum execrationibus erat devotus. Et cui paulò antè omnem humanam opem interdixerant, eum, si queant, in cœlo posuisse cupiunt. [b]Explent [4]contumelias honoribus, detrimenta muneribus, [5]execrationes precibus. Non Siciliæ illis adversa pugna in ora est, sed Græciæ victoria: non classes per illum amissæ, sed acquisitæ: nec Syracusarum, sed Ioniæ, [6]Hellespontique meminêrunt. Sic Alcibiades nunquam mediocribus, nec in offensa, nec in favore, studiis suorum exceptus est.

Alcibiades à Lysan- CAP. V. Dum hæc aguntur à Lacedæmoniis, [7]Lysander classi belloque præficitur, et in locum Tissafernis, Darius, rex

INTERPRETATIO.

a *Nam unum hominem tantum pondus et potestatem habuisse, ut et maximum imperium everterit, et deinde restituerit, et illi referrent victoriam, pro quibus ille pugnaret.*

b *Dedecora* illata, *honoribus delere* conantur.

NOTÆ.

1 *Nonnullas capit.*] Chalcedonem et Byzantium.

2 *Laude terrestris.*] Quia exposito ad Chalcedonem in terram equitatu, hostes fuderat, et Chalcedonensium opes à Thracibus vi extorserat. *Xenoph. et Plutarch.*

3 *Multitudo.*] Tantus in eum amor erat populi, ut eum principem seu tyrannum habere cuperet, ex *Plutarch.* et *Diodor.*

4 *Contumelias.*] Coronis aureis cinctus est, pilæ in mare projectæ. *Diodor.*

5 *Execrationes.*] Sanctitum est, ut Eumolpidæ precationes deprecarentur, *ait Plutarchus.*

6 *Hellesponti.*] Angustiæ maris inter Abydum Phrygiæ, et Sestum Thraciæ civitatem.

7 *Lysander.*] Aristocletis filius, non quidem è stirpe regiâ, sed ex Heraclidarum genere.

Persarum, filium suum Cyrum Ioniæ Lydiæque præposuit: qui Lacedæmonios auxiliis, opibusque [1]ad spem fortunæ prioris erexit. Aucti igitur viribus, [2]Alcibiadem cum centum navibus in Asiam profectum, dum agros, longâ pace divites, securiùs populatur, et prædæ dulcedine, sine insidiarum metu, sparsos milites habet, repentino adventu oppressêre: tantaque cædes palantium fuit [a]ut plus vulneris eo prælio Athenienses acciperent, quàm superioribus dederant: et tanta desperatio apud Athenienses erat, ut ex continenti [3]Alcibiadem ducem Conone mutarent; arbitrantes victos se non fortunâ belli, sed fraude imperatoris: apud quem plus prior offensa valuisset, quàm recentia beneficia. Vicisse autem eum priore bello ideò tantùm, ut ostenderet hostibus, quem ducem sprevissent, et ut cāriùs eis ipsam victoriam venderet. Omnia enim credibilia in Alcibiade, vigor ingenii, et morum luxuria faciebat. Veritus itaque multitudinis impetum, denuò [4]in voluntarium exilium proficiscitur.

dro victus in exilium proficiscitur.

A.M.3648. Ol. 91. 3. Urb.C.347 Ant.C.404.

CAP. VI. Itaque Conon Alcibiadi suffectus, habens ante oculos cui duci successisset, classem maximâ industriâ exornat: sed navibus exercitus deerat, fortissimis quibusque in Asiæ populatione amissis. Armantur tamen senes, aut impuberes pueri, et numerus militum sine exercitûs robore expletur. [b]Sed non magnam bello moram ætas fecit imbellis: [5]cæduntur passim, aut fugientes capiuntur: tantaque strages, aut occisorum,

Conon victus à Lysandro.

INTERPRETATIO.

a *Ut Athenienses in illo certamine acciperent majorem cladem, quàm* hostibus *intulerant prioribus* præliis.

b *Sed* senes et pueri, *propter ætatem imbelles, non diu* impetum *hostium retardârunt.*

NOTÆ.

1 *Ad spem fortunæ, &c.*] Ipse enim à Lysandro incitatus, drachmam unam in dies singulos singulis dedit militibus, pluràque daturum se promisit. *Plutarch.*

2 *Alcibiadem.*] Fallitur Justinus, cùm Lysander, uti referunt *Xenoph. et Plutarch* Alcibiadem lacessere non auderet; ille, relicto apud classem Antiocho Phocæam periit; interim Antiochus, vel hostes aggressus, vel ab ipsis lacessitus, prælium committit, in quo ipse occiditur, totaque Atheniensium classis dispersa est, amissis 15 navibus.

3 *Alcibiadem ducem.*] Qui reversus cum universâ classe, aciem instruxit ante portum Ephesiorum, ubi Lysander erat; sed ille Alcibiadis metu classem suam educere noluit. Hæc *Xenoph. et Plutarch.*

4 *In voluntarium exilium.*] In Chersonesum, ad castella quæ ibi munierat; ubi conscripto externo milite, Thracibus suo nomine intulit bellum, et Græcis finitimis securitatem præstitit. *Plutarch.*

5 *Cæduntur passim.*] Rem aliter narrat Plutarch. Primùm ad Mitylenen Cononem spoliat 30 navibus Callicratidas, qui Lysandro successerat, illumque terrâ marique obsidet: Deinde Diomedontem Cononi auxilio venientem superat; tum Athenienses, collectis omnibus viribus centum et quinquaginta naves in auxilium mittunt; à quibus et submersus Callicratidas, et 70 naves captæ: post Conon Lysandrum, qui dux hostium iterùm electus fuerat, insequutus, prop-

aut captivorum fuit, ut Atheniensium deletum non imperium tantùm, verùm etiam nomen videretur. Quo prælio perditis et desperatis rebus, ad tantam inopiam rediguntur, ut, consumptâ militari ætate, peregrinis civitatem, servis libertatem, damnatis impunitatem darent. Ex quâ colluvione hominum, conscripto exercitu, domini anteà Græciæ, vix libertatem tuebantur. Iterùm tamen fortunam maris experiendam decernunt: tanta virtus animorum erat, ut, cùm paulò antè salutem desperaverint, nunc non desperent victoriam. Sed neque is miles erat, qui nomen Atheniensium tueretur; neque eæ vires, quibus vincere consuêrant; [a]neque ea scientia militaris in his, quos vincula, non castra continuerant. Itaque omnes aut capti, aut occisi. Cùm dux Conon eo prælio superfuisset solus, crudelitatem civium metuens, cum octo navibus ad regem Cyprium concedit [1]Evagoram.

Atheniensium post tot clades timor.

CAP. VII. At dux Lacedæmoniorum, rebus feliciter gestis, [2]fortunæ hostium insultat. Captivas naves cum præda bellicâ, in triumphi modum ornatus, mittit Lacedæmonia: ac tributarias Atheniensium civitates, quas metus dubiæ belli fortunæ in fide tenuerat, [3]voluntarias recepit, nec aliud ditionis Atheniensium, [4]præter urbem ipsam reliquit. Quæ cuncta cùm Athenis nuntiata essent, omnes, relictis domibus, per urbem discurrere pavidi: alius alium sciscitari; auctorem nuntii requirere: non pueros imprudentia, non senes debilitas, non mulieres sexûs imbecillitas, domi tenet: adeò ad omnem ætatem tanti mali sensus penetraverat. In foro deinde coëunt, [b]atque ibi perpeti nocte fortunam publicam questibus iterant. Alii fratres, aut filios, aut parentes deflent, cognatos alii, alii amicos cognatis chariores, et cum privatis casibus querelam publicam

INTERPRETATIO.

a *Nec illi sciebant artem belli gerendi, cùm traduxissent vitam in vinculis servi, non in castris milites.*

b *Atque deflent multis gemitibus tota nocte infelicitatem publicam.*

NOTÆ.

ter Lampsacum classem ad prælium instruxit: sed cùm suam non educeret Lysander, ad Ægospotamus reversus est; ubi dum milites, è navibus egressi per Chersonesum, quasi victores vagantur, Lysander, qui illos absentes audierat, classem ex improviso aggressus, naves omnes, novem tantùm exceptis, capit.

1 *Evagoram.*] Fuit ille rex Cypri, pater Nicoclis, cujus laudes descripsit Isocrates

2 *Fortuna hostium, &c.*] Tria millia Atheniensium crudeliter necari jussit, *ex Plutarch.*

3 *Voluntarias recepit.*] Omnes urbes, unâ excepta Samo, redegit in potestatem, et ubique deleto populi jure, reliquit moderatores decem Lacedæmonios.

5 *Præter urbem ipsam.*] Athenienses reliquos Athenas mittebat; ut quantò plures essent, tantò citiùs victus deficeret.

miscent: *jam se ipsos, jam ipsam patriam perituram, miseriorremque incolumium, quam amissorum fortunam judicantes: sibi quisque ante oculos obsidionem, famem, et superbum victoremque hostem proponentes: jam ruinam urbis et incendia, jam omnium captivitatem et miserrimam servitutem recordantes:* [a]*feliciores prorsùs priores urbis ruinas ducentes, quæ incolumibus filiis parentibusque, tectorum tantùm ruinâ taxatæ sint. Nunc autem non classem, in quam, sicuti pridem, confugiant, superesse; non exercitum, cujus virtute servati pulchriora possent mœnia extruere.*

CAP. VIII. Sic defletæ ac propè perditæ urbi hostes superveniunt, et obsidione circumdatos fame urgent. Sciebant enim, neque ex advectis copiis multùm superesse, et [1]ne novæ advehi possent, providerant: quibus malis Athenienses fracti, post longam famam, et assidua suorum funera, [2]pacem petivêre, quæ an dari deberet, diu inter Spartanos sociosque deliberatum. Cum [3]multi delendum Atheniensium nomen, urbemque incendio consumendam censerent; negârunt se Spartani, ex duobus Græciæ oculis alterum eruturos: pacem polliciti, [4]si demissa [5]Pyræeum versùs muri brachia dejicerent, navesque quæ reliquæ forent, traderent, resque publica ex semetipsis [6]xxx rectores acciperet. In has leges traditam sibi urbem Lacedæmonii formandam Lysandro tradidêrunt. Insignis hic annus et expugnatione Athenarum, et morte Darii, regis Persarum,

Athenæ à Lysandro captæ, qui 30 tyrannos constituit. Mors Alcibiadis.

A.M.3649. Ol. 93. 4. Urb.C.348. Ant.C.403.

INTERPRETATIO.

a *Arbitrantes feliciorem fuisse urbem* quando *priùs eversa est* in Bello Persico, *cùm domus tantùm et tecta destructa fuerint, civium verò et filii, et parentes salvi essent.*

NOTÆ.

1 *Ne novæ advehi.*] Agis, rex Lacedæmoniorum, et Lysander, coactis totius Peloponnesi viribus, exceptis Argivis, terrâ marique Athenas obsederant, Pyræeumque cum 150 navibus tenebant interclusum, *Plutarch.*

2 *Pacem petivêre.*] Velle se Lacedæmoniorum socios esse significant, solosque urbis muros cum pyræeo retinere.

3 *Multi delendum.*] Corinthii præsertim et Thebani Atheniensibus infestissimi.

4 *Si demissa.*] Has pacis conditiones habent Xenoph. et Plutarch. ut muri longi et pyræeus diruerentur, naves omnes præter 12 traderent, reducerent exules, eundem cum Lacedæmoniis, et amicum et hostem haberent. Addit Plutarchus jussos omnes urbem relinquere, et agro suo esse contentos.

5 *Pyræeum.*] Portus erat Athenarum tutissimus, qui muris duobus quasi cruribus urbi jungebatur: ea erat illius amplitudo, ut quadringentarum esset capax navium; unde Aristophanes dixit Themistoclem non pyræeum urbi, sed urbem pyræeo edidisse, et ad mare terram aptâsse.

6 xxx *rectores.*] Refert Diodorus Athenienses ipsos, dum inter se de Reip. administrandæ formâ disputant, Samo Lysandrum evocâsse, à quo jussi sunt eligere 30 viros, qui res omnes moderarentur; at Xenoph. et Plutarch. à Lysandro, Lacedæmoniorum jussu, id factum esse probabiliùs affirmant.

et [1]exilio Dionysii Siciliæ tyranni, fuit. Mutato statu Athenarum, etiam civium conditio mutatur. Triginta rectores reipublicæ constituuntur, qui fiunt tyranni: quippe à principio tria millia sibi satellitum statuunt, quantum ex tot cladibus propè nec civium superfuerat: et quasi parvus hic ad continendam civitatem exercitus esset, septingentos milites à victoribus accipiunt. Cædes deinde civium ab Alcibiade [2]auspicantur, ne iterùm rempublicam sub obtentu liberationis invaderet. Quem cùm profectum ad Artaxerxem, Persarum regem, comperissent, citato itinere misêrunt, qui eum interciperent: à quibus occupatus, cùm occidi apertè non posset, vivus in cubiculo, in quo dormiebat, [3]crematus est.

Theramenes à Tyrannis occiditur. Thrasybulus exul, victis tyrannis, remp, restituit. A.M 3652. Ol. 94. 5. Urb.C.351 Ant.C.400.

CAP. IX. Liberati hoc ultoris metu, tyranni miseras urbis reliquias cædibus et rapinis exhauriunt. Quod cùm displicere uni ex numero suo [4]Therameni didicissent, ipsum quoque ad terrorem omnium interficiunt. Fit igitur ex urbe passim omnium fuga; repleturque Græcia Atheniensium exulibus: quòd etiam ipsum auxilium cum miseris eriperetur (nam Lacedæmoniorum edicto, civitates exules recipere prohibebantur) omnes se Argos et [5]Thebas contulere; ibi non solum tutum exilium egêrunt, verùm etiam spem recuperandæ patriæ recepêrunt. Erat inter exules Thrasybulus vir strenuus, et domi nobilis, qui audendum aliquid pro patriâ et pro salute communi, etiam cum periculo, ratus; adunatis exulibus, castellum [6]Phylen Atticorum finiem occupat: [a]nec deerat quarumdam civitatum tam crudeles casus miserantium favor. Itaque Ismenias, Thebanorum princeps, etsi publicis non poterat, privatis tamen viribus adjuvabat:

INTERPRETATIO.

a *Et aliquæ urbes illi favebant, misericordiâ commotæ, ob crudelem* tot civium *interitum.*

NOTÆ.

1 *Exilio Dionysii.*] Hic duplex error Justini. Hoc enim anno Dionysius senior non obiit, sed Siciliæ tyrannidem invasit; nec ille in exilium pulsus est, sed Dionysius junior, ejus filius.

2 *Auspicantur.*] Non jussu 30 tyrannorum, sed Lacedæmoniorum occisus est; illum enim, et Agis oderat pessimè, et timebant Lacedæmonii; quare Lysander, acceptâ de illius morte Scytâlâ à Pharnabazo, ut occideretur, obtinuit. *Plutarch.*

3 *Crematus est.*] Strictum tenens gladium mediôs in ignes se conjecit, ex quibus illæsus cùm evasisset, barbaros, non ausos cominus congredi, dissipavit; eorum tamen jaculis eminus confossus interiit, *ex Plut. et Diod.*

4 *Therameni.*] Qui, cùm tyrannorum crimina non ferret, primùm à Critiâ, omnium improbissimo, proditionis accusatus, tum à cæteris damnatus est. Eum Socrates lictoribus eripere frustrà tentavit: cùm cicutam ebibisset, *propino,* inquit, *hoc poculo Critiæ.* Ita *Diodor.*

5 *Thebas.*] Thebani enim contrarium Lacedæmoniis edictum in exulum gratiam tulêrunt.

6 *Phylen.*] Pylum legendum est, Atticæ regionis castellum, centum stadiis ab Athenis dissitum.

et [1]Lysias Syracusanus orator, exul tunc, quingentos milites, stipendio suo instructos, in auxilium patriæ communis eloquentiæ misit. Fit itaque asperum prælium: sed cùm hinc pro patriâ summis viribus, inde pro alienâ dominatione securiùs pugnaretur, tyranni vincuntur: victi in urbem refugêrunt; quam exhaustam cædibus suis, etiam armis spoliant. Deinde, cum omnes Athenienses proditionis suspectos haberent, demigrare eos ex urbe jubent, et in brachiis muri quæ diruta fuerant, habitare, extraneis militibus imperium tuentes. Post hæc Thrasybulum corrumpere imperii societatem pollicentes, conantur: quod cùm non contigisset, auxilia à Lacedæmoniis petivêre: quibus accitis, [2]iterato præliantur. In eo bello Critias et Hippolochus, omnium tyrannorum sævissimi, cadunt.

Thrasybulus tyrannos urbe pellit; quì dum bellum reparant, trucidantur.

CAP. X. Cæteris victis, cùm exercitus eorum, ex quibus major pars Atheniensium erat, fugeret, magna voce Thrasybulus exclamat, *Cur se victorem fugiant, potiùs quàm ut vindicem communis libertatis adjuvent? Civium illam meminerint aciem, non hostium esse; nec se ideò arma cepisse, ut aliqua victis adimat, sed ut adempta restituat: Triginta se dominis, non civitati bellum inferre.* Admonet deinde cognationis, legum, sacrorum communium: tum vetusti per tot bella commilitii: orat, misereantur exulum civium, si tam patienter ipsi serviant: reddant sibi patriâm, accipiant libertatem. His vocibus tantùm promotum est, ut reversus in urbem exercitus, xxx tyrannos emigrare Eleusinâ juberet, substitutis decem, qui rempubl. regerent: qui, nihil exemplo prioris dominationis territi, eandem viam crudelitatis aggressi sunt. Dum hæc aguntur, nuntiatur Lacedæmone, bellum Athenis exarsisse: ad quod comprimendum, A.M.3652.
[3]Pausanias rex mittitur: qui misericordiâ exulis populi permotus, Ol. 94. 3.
patriam miseris civibus restituit, et decem tyrannos ex urbe Eleu- Urb.C.351.
sinâ migrare ad cæteros jubet. Quibus rebus cùm pax statuta es- Ant.C.400.
set, interjectis diebus, repentè tyranni, non minùs restitutos exules, quàm se in exilium actos indignantes, quasi verò aliorum libertas, sua servitus esset, bellum Atheniensibus inferunt: sed ad colloquium, veluti dominationem recepturi, progressi, per insidias comprehensi, ut pacis victimæ trucidantur: populus, quem emigrare jusserant, in urbem revocatur. Atque ita per multa membra civitas dissipata, in unum tandem corpus redi-

NOTÆ.

1 *Lysias.*] Cephali filius, natus Athenis, multùm à Cicerone propter eloquentiam laudatus.

2 *Iterato præliantur.*] Secundum prælium, in quo occidit Critias, commissum est, postquam Thrasybulus cum mille sociis Pyræeum occupavit.

3 *Pausanias.*] Priùs Lysander cum exercitu, ut Pyræeum obsideret, missus fuerat; sed Pausanias veritus, ne laudem iterùm captæ urbis acquireret, concedere pacem Atheniensibus, quàm Lysandri gloriam crescere maluit. Hæc *Diodor. et Xenoph.*

gitur; et, ne qua dissentio ex anteactis nasceretur, omnes jurejurando obstringuntur, discordiarum oblivionem fore. Intereà Thebani, Corinthiique, legatos ad Lacedæmonios mittunt; [a]qui ex manubiis portionem prædæ communis belli periculique peterent; quibus negatis, non quidem apertè bellum adversùs Lacedæmonios decernunt; sed tacitis animis tantam iram concipiunt, ut subesse bellum intelligi posset.

Artaxerxis et Cyri de regno contentio et pugna, in quâ Cyrus occiditur. A.M.3653. Ol. 74. 4. Urb.C.352 Ant.C.399.

CAP. XI. Eodem ferè tempore Darius, rex Persarum, moritur, Artaxerxe et Cyro, filiis relictis. Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum præfectus erat, testamento legavit. Sed Cyro judicium patris, [1]injuria videbatur. Itaque [2]occultè adversus fratrem bellum parabat; quod cùm [3]nuntiatum Artaxerxi esset, accersitum ad se fratrem, et innocentiam dissimulatione belli simulantem, compedibus aureis vinxit; interfecissetque, [4]nî mater prohibuisset. Dimissus igitur Cyrus, jam non occulte bellum, sed palam; [5]nec per dissimulationem, sed apertâ professione parare cœpit: auxilia undique contrahit. Lacedæmonii, memores Atheniensi bello enixè se ejus operâ adjutos, velut ignorantes contra quem bellum pararetur, decernunt, auxilia Cyro mittenda, ubi res ejus exegisset, quærentes [6]apud Cyrum gratiam; et apud Artaxerxem, si vicisset, veniæ patrocinia, cùm nihil adversùs eum apertè decrevissent. [b]Sed cum in bello [7]fors prælii utrumque fratrem pugnæ obtulisset, prior Artaxerxes [8]a fratre

INTERPRETATIO.

a *Qui peterent ex spoliis partem prædæ,* partæ *in bello communi,* in quo se etiam *periculis* objecerant.

b *Sed cùm fortè in prælio ambo fratres* Artaxerxes et Cyrus *sibi occurrissent.*

NOTÆ.

1 *Injuria videbatur.*] Nam Artaxerxes ante Darii regnum, ipse verò Dario regnante natus erat. Artaxerxes ille Mnemon cognominatus est.

2 *Occultè.*] Copias in Hellesponto per Clearchum Lacedæmonium, in Thessaliâ per Aristippum, et aliis in locis per Proxenum, aliosque duces clam colligebat.

3 *Nuntiatum.*] Per Tissaphernem Satrapam.

4 *Nî mater.*] Parysatis, quæ illum moriturum ulnis complexa, vix multis precibus à fratre veniam obtinuit, uti narrant *Xenoph. Ctesias et Plutarch.*

5 *Nec per dissimulationem.*] Simulabat tamen in Pisidas exercitum colligere; quod cùm audiisset Tissaphernes, ad regem cum 500 equitibus properè contendit.

6 *Apud Cyrum gratiam.*] Infinita militibus pollicebatur; si pedestres venissent, equos: si equestres, bigas: si prædia haberent, vicos: si vicos urbes. *Plutarch.*

7 *Fors prælii.*] Cum Cyro Græcorum erant tredecim millia, barbarorum verò decem myriades, *ex Plut et Xenoph.* cum Artaxerxe nonaginta millia, et falcati currus 150. Diodorus tamen aliter utriusque copias numerat. Pugnatum est trans Euphratem ad locum dictum *Cunaxa.*

8 *A fratre vulneratur.*] Cum Græci oppositos Persas fudissent; Artaxerxes sex millia lectissimorum equitum, quibus stipatus erat, movit, ut Græcos à tergo adoreretur; quod veritus Cyrus, in eos irruit tanto impetu, ut omnes verterit in fugam, si tunc Clearchus in mediam aciem, ubi rex erat, uti jubebat Cyrus, irrupisset, victus

vultur; quem cùm equi fuga periculo subtraxisset, Cyrus à cohorte regiâ oppressus, interficitur. Sic victor Artaxerxes, et prædâ fraterni belli et exercitu potitur. In eo prælio [1]decem millia Græcorum in auxilio Cyri fugre, quæ et in cornu, in quo stetêrant, vicêrunt; et post mortem Cyri, neque armis à tanto exercitu vinci, [2]neque dolo capi potuerunt; revertentesque inter tot indomitas nationes, et barbaras gentes, per tanta itineris spatia virtute se usque [3]terminos patriæ defendêrunt.

NOTÆ.

erat Artaxerxes; sed dum ille suis potiûs quàm victoriæ consulit, et Cyri equites nimio persequendi studio dissipantur: Cyrus viso rege, *video*, inquit, *hominem;* factòque impetu, illius pectus per mediam loricam vulnerat; sed tum magnâ vi hastam vibrans nescio quis, illam sub oculum Cyri adigit; qui paulò pòst, dum in regem ejusque stipatores fortiter dimicat, interficitur. Hæc pluribus Xenoph. cui potiùs credendùm, cùm pugnæ adfuerit, quàm Diodor. et Plutarch. qui diversa referunt ex Ctesiâ et Diod.

1 *Decem millia.*] Xenophon recenset decem millia, quadringentos scutatos, cetratorum duo millia quadringentos.

2 *Neque dolo capi.*] Tissaphernes tamen, qui magnis cum copiis in Lydiam tendebat, simulatâ amicitiâ, Clearchum omnium ducem, cum Proxeno, Menone, et viginti cohortium præfectis, ducentisque militibus ad Prætorium suum perduxit, quorum alii occisi, alii ad regem missi, ejusque jussu capite truncati sunt.

3 *Terminos patriæ.*] Præcipuus inter eos fuit Xenophon Atheniensis, qui illius expeditionis historiam libris quinque eleganter persecutus est: *La Retraite des dix mille:* quam Græcè et Latinè nuper edidit elegantiss. *Hutchinson.*

LIBER VI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Lacedæmonii Asiæ imperium affectantes, bellum movent. Rex Persarum Atheniensibus per Cononem auxilium concedit.*
2. *Lacedæmonii ducem exercitûs Agesilaum præficiunt. Cononis prudenter et fortiter gesta.*
3. *Pisandri et Cononis pugna, in quâ Lacedæmonii victi.*
4. *Inclinatio fortunæ Lacedæmoniorum, quam Agesilai fortitudo sustentat.*
5. *Athenienses Iphicratem et Cononem Lacedæmoniis opponunt. Athenæ ex Lacedæmoniorum spoliis instaurantur.*
6. *Græciæ pax à rege Persarum indicta, quam Lacedæmonii magno suo malo turbant.*
7. *Thebani Lacedæmonios lacessunt, unde dubia pugna ad Mantineam.* Ma fronte feriam osculabantur.

8. *Epaminondæ, fortissimi Thebanorum ducis interitus, et elogium.*
9. *Totius Græciæ labes post Epaminondæ excessum.*

CAPUT I.

Lacedæmonii Persis bellum movent. Conon dux belli ab Artaxerxe eligitur.
A.M 3654.
Ol. 95. 1.
Urb.C.353
Ant.C.398.

LACEDÆMONII, more ingenii humani, quò plura habent, eo ampliora cupientes, [a]non contenti accessione Atheniensium opum vires sibi duplicatas, totius Asiæ [1]Imperium affectare cœperunt: sed major pars sub regno Persarum erat. Itaque [2]Hercyllides, dux in hanc militiam electus, cùm videret, sibi adversùs duos præfectos Artaxerxis Regis, Pharnabazum et Tissafernem, maximarum gentium viribus succinctos, dimicandum, pacificari, cum altero statuit. Aptior visus Tissafernes, vir et industriâ potior, et militibus Cyri quondam regis instructior, in colloquium vocatur, [b]et statutis conditionibus, [3]ab armis dimittitur. [c]Hanc rem Pharnabazus apud communem regem criminatur, *ut Lacedæmonios Asiam ingressos non repulerit armis, sed impensis regiis aluerit;* [d]*merceturque ab his quæ differant bella,* [4]*quàm gerant, tanquam non ad unius summum imperii detrimentum omne perveniat. Indignum,* ait, *bella, non perfici, sed redimi; hostem pretio, non armis summoveri.* His vocibus regem à Tissaferne alienatum hortatur, ut in locum ejus, navalis belli ducem eligat Conona Atheniensem, qui amissâ bello patriâ, Cypri exulabat: *quippe Atheniensibus, et si fractæ sint opes, manere tamen navalem usum, nec si eligendus sit ex universis, meliorem alium esse.* Acceptis igitur quingentis talentis, jussus est Conona classi præficere.

INTERPRETATIO.

a *Non contenti quòd suæ vires essent multùm auctæ per junctionem virium Atheniensium.*

b *Et pactis quibusdam constitutis,* uterque *desiit bellum gerere.*

c *Hac de re Pharnabazus accusat Tissafernem apud regem.*

d *Det illis pecuniam ut bellum differant potiùs quàm ut faciant.*

NOTÆ.

1 *Imperium affectare.*] Cùm Græci ab expeditione Cyri in contemptum Persas adduxissent, Iones Lacedæmonem miserunt, ut à Persarum servitute liberarentur. *Plutarch.*

2 *Hercyllides.*] Thymbro priùs mis- [illegible] properè content[illegible] cùm nihil propter diu- [illegible] obsidionem profice- [illegible]on Hercyllidas illi suffectus est.

6 *Apud C*[illegible]*um g*[illegible]

3 *Ab armis.*] E provinciâ Tissafernis egressus milites in Pharnabazi ditionem adduxit; diebus octo novem cepit oppida, et in Bithyniâ hyemavit, ut refert *Xenoph.*

4 *Quàm gerant.*] Subintelligitur *potiùs,* quod Plauto familiare.

CAP. II. His cognitis, Lacedæmonii et ipsi à rege Ægypti [1]Hercynione auxilia navalis belli per legatos petunt; à quo centum triremes, et [2]sexcenta millia modiorum frumenti missa: à cæteris quoque sociis ingentia auxilia contracta sunt. Sed tanto exercitui, et contra tantum ducem, deerat dignus imperator. Itaque [3]postulantibus sociis Agesilaum ducem, regem tunc Lacedæmoniorum, propter responsum oraculi Delphici, diu Lacedæmonii, an eum summæ rei præponerent, [4]deliberavêrunt: quibus futurus imperii finis denunciabatur, cùm regium claudicâsset imperium: erat enim pede claudus. [a]Ad postremum statuêrunt, melius esse incessu regem, quàm imperio regnum claudicare. Posteaquàm Agesilaum cum ingentibus copiis in Asiam misêre; non facilè dixerim, quod aliud par ducum tam bene comparatum fuerit: quippe ætas, virtus, consilium, sapientia utrique prope una; gloria quoque rerum gestarum eadem: quibus cùm paria omnia fortuna dederit: [5]invictum tamen ab altero utrumque servavit. Magnus igitur amborum apparatus belli, [6]magnæ res gestæ fuerunt. Sed Cononem seditio militum invadit, quos præfecti regis fraudare stipendio soliti erant, [b]eò instantiùs debita poscentibus, quò graviorem sub magno duce militiam præsumebant. Itaque Conon, diu rege per epistolas frustrà fatigato, ad postremum ipse ad eum pergit: à cujus aspectu et colloquio prohibitus est, quòd eum more Persarum [7]adorare nollet: agit tamen cum eo per internuntios, et queritur, *opu-*

Agesilaus à Lacedæmoniis dux eligitur. Cononis gestæ.

A.M.3657. Ol. 95. 4. Urb.C.356 Ant.C.395.

INTERPRETATIO.

a *Tandem statuêrunt melius esse claudicare regem incessu, quàm exercitum bono imperatore destitui.*

b *Qui eò vehementius petebant* stipendia *debita, quò graviora se pati in bello jactabant sub fortissimo Imperatore.*

NOTÆ.

1 *Hercynione.*] Non ab Hercynione, sed à Nephræo petita auxilia dicit *Diod.*

2 *Sexcenta millia.*] Hoc frumentum ad Cyprum delatum est, quæ ad Cononem inscio Ægyptio defecerat.

3 *Postulantibus sociis.*] Opera Lysandri, qui Spartæ Agesilao favebat, et pro eo ad socias Asiæ civitates scripserat.

4 *Deliberavêrunt.*] Non tantùm an illum præficerent copiis: sed etiam, an regem eligerent, mortuo enim Agide, Agesilai fratre, Leotichidi, qui Agidis filius dicebatur, favebant multi; quòd et claudus esset Agesilaus, et Apollinis prohibuisset oraculum, ne regnum claudicaret; sed cùm Alcibiadis, non Agidis filius esset Leotichides, prælatus est Agesilaus consilio Lysandri, qui oraculum non de Agesilao altero pede claudicante, sed de Leotichide ex Herculis genere non genito, interpretatus est, *ita Plutarch. sed paulò aliter Xenoph.*

5 *Invictum tamen.*] Non enim cum Conone, sèd cum Tissaferne et Pharnabazo.

6 *Magnæ res gestæ.*] Bis hostes superavit Agesilaus: semel, cum victo ad Pactolum Tissaferne hostium castris potitus est; iterum cum venientem Pharnabazum in Caria fugavit, omnemque illius abstulit suppellectilem. Quare Artaxerxes, misso Tithrauste, caput Tissaferni præscindi voluit. *Diodor.*

7 *Adorare nollet.*] Genu flexo proni in terram procumbentes fronte feriebant humum, et terram osculabantur.

lentissimi regis bella inopiâ dilabi, et qui exercitum parem hostibus habeat, pecunia vinci, quâ præstet; inferioremque cum eâ parte virium inveniri, quà longè superior sit. Postulat dari sibi ministrum impensæ, quia pluribus id mandare perniciosum sit. Dato stipendio, ad classem remittitur; nec moram agendis rebus facit: multa fortiter, multa feliciter agit; agros hostiles vastat; urbes expugnat; et quasi tempestas quædam, cuncta prosternit. [1]Quibus rebus territi Lacedæmonii, ad patriæ subsidium, revocandum ab Asiâ Agesilaum [2]decernunt.

Conon Pisandrum vincit. A.M.3659. Ol. 96. 2. Urb.C.258. Ant.C.393.

CAP. III. Interim Pisandrus, ab Agesilao proficiscente dux patriæ relictus, ingentem classem summis viribus instruit, fortunam belli tentaturus. Nec non Conon, tunc primum cum hostium exercitu concursurus, magnâ curâ ordinat suos. Summa igitur non tam ducum in eo prælio, quàm militum æmulatio fuit. Nam et ipse dux Conon non tam Persis, quàm patriæ studebat: [a]et sicut afflictis Atheniensium rebus, auctor amissæ dominationis fuerat; sic volebat idem haberi redditæ, patriamque vincendo recipere, quam victus amiserat: [b]eò speciosiùs, quod ne ipsorum quidem Atheniensium, sed alieni imperii viribus dimicet, pugnaturus periculo regis, victurus præmio patriæ; gloriamque diversis artibus, quàm priores civitatis suæ duces consecuturus: quippe illos, vincendo Persas, patriam defendisse: se, Persas victores faciendo, restituturum patriam esse. Porrò Pisandrus [3]pro conjunctione Agesilai, etiam virtutum æmulator erat; contendebatque, ne à rebus gestis ejus, et gloriæ splendore, decederet; [c]neve tot bellis ac seculis quæsitum imperium, brevis momenti culpa subverteret. Eadem militum et omnium remigum cura erat, quos major sollicitudo cruciabat, non tam ne ipsi quæ-

INTERPRETATIO.

a *Volebat Atheniensibus restituere dominationem, quam illis victus ademerat prostratis eorum viribus.*

b *Eò gloriosiùs, quod non dimicet cum copiis Atheniensium, sed Imperatoris Persarum; et pugna, si adversa sit, in regis damnum; si secunda, in patriæ bonum cessura.*

c *Neve amitteret suà culpâ in brevis temporis spatio potestatem partam tot bellis, per tot sæcula gestis.*

NOTÆ.

1 *Quibus rebus territi.*] Non tantùm Cononis victoriis, sed Græcorum etiam in ipsos conjuratione: Tithraustes enim pecuniâ Thebanos, Corinthios, et Argivos corruperat: Lysander ab hostibus fuerat ad Haliartum occisus, et Pausanias, ob rem contra Thebanos ibi malè gestam à suis damnatus, in Arcadia obierat. *Hæc Plutarch. et Diodor.*

2 *Decernunt Agesilaum.*] Qui ubique victor multas regi provincias adempturum se sperabat: Ephoris tamen, licet summo cum dolore, parêre quàm victorias persequi maluit.

3 *Pro conjunctione.*] Pisander Agesilai uxoris frater erat.

sitas opes amitterent, quàm ne pristinas Athenienses reciperent. Sed [1]quantò majus prælium fuit, tantò et clarior victoria Cononis. Victi Lacedæmonii fugam capessunt; præsidia hostium Athenis deducuntur: populo restitutâ dignitate conditio servilis eripitur: multæ quoque civitates recipiuntur.

CAP. IV. Hoc initium Atheniensibus resumendæ potentiæ, et Lacedæmoniis habendæ finis fuit. Namque velut cum imperio, etiam virtutem perdidissent, contemni à finitimis cœpere. [2]Primi igitur Thebani, auxiliantibus Atheniensibus, bellum his intulêre: quæ civitas ex infimis incrementis, virtute Epaminondæ ducis, ad spem imperii Græciæ erecta est. Fit itaque terrestre prælium: eadem Lacedæmoniorum fortuna, quâ pugnatum adversùs Conona navali prælio fuerat. In eo bello [3]Lysander, quo duce Athenienses victi à Lacedæmoniis fuerant interficitur. Pausanias quoque, alter dux Lacedæmoniorum, [4]proditionis accusatus, in exilium abiit. Igitur Thebani potiti victoriam, universum exercitum ad urbem Lacedæmoniorum ducunt, facilem expugnationem rati, quoniam deserti à sociis omnibus erant: quod metuentes Lacedæmonii, regem suum Agesilaum ex Asiâ, qui ibi magnas res gerebat, ad defensionem patriæ arcessunt. [a]Occiso enim Lysandro, nullius alterius fiduciam ducis habebant. Cujus quoniam serus adventus erat, conscripto exercitu, obviam hosti procedunt. Sed victis, adversùs paulò ante victores, nec animus, neque vires pares fuêre. Primâ igitur congressione [5]funduntur. Deletis jam suorum copiis supervenit rex Agesilaus, qui restituto prælio, non difficulter,

Lacedæmoniorum potentiam sustentat Agesilaus.

A.M.3659. Ol. 96. 2. Urb.C.358 Ant.C.393.

INTERPRETATIO.

a *Nam interfecto Lysandro, in nullo alio duce magìs quàm in Agesilao confidebant.*

NOTÆ.

1 *Quanto majus.*] Cùm haud procul à Cnido utràque classis occurrisset, Lacedæmoniorum socii territi magnitudine classis Pharnabazi et Cononis fugerunt; unde secuta clades, Pisander occisus, 50 triremes, captæ, aliæ ad Cnidum pervenerunt incolumes, ut refert *Diod.*

2 *Primi igitur, &c.*] Id accidit ante Cononis victoriam, cùm Thebani, pecuniâ corrupti, à Tithrauste Athenienses in belli societatem vocârunt.

3 *Lysander interficitur.*] Præmissus ante Pausaniam, dum Haliartum Bœotiæ oppidum solus cum suis oppugnat, ut gloriam venienti Pausaniæ præriperet, ab hostibus occisus est. *Ita Plutarch.*

4 *Proditionis accusatus.*] Cùm neutra pars pugnare auderet, petit Pausanias, ut liceret ipsi tollere Lysandri sociorum corpora; quod non aliâ conditione concessum est, quàm ut continuò Bœotiâ excederet: Quare damnatus à suis, se contulit Tegeam Arcadiæ, ubi dolore periit. *Plutarch. et Diodor.*

5 *Funduntur.*] Ad Nemeam tamen fluvium Thebanos et Athenienses à rege Agesipoli, Pausaniæ filio, victos memorat Diodorus.

recenti et multis expeditionibus indurato milite, hostibus, [1]victoriam eripuit; ipse tamen graviter sauciatur.

Iphicrates et Conon Atheniensium duces. Athenæ Lacedæmoniorum spoliis restaurantur.

CAP. V. Quibus rebus cognitis, Athenienses verentes, ne iterum Lacedæmoniis victoribus, in pristinam sortem servitutis redigerentur, exercitum contrahunt, eumque in auxilium Bœotiorum [2]per Iphicratem, viginti quidem annos natum, sed magnæ indolis juvenem, duci jubent. Hujus adolescentis supra ætatem virtus admirabilis fuit; nec unquam ante eum Athenienses, inter tot tantosque duces aut spei majoris, aut indolis maturioris, imperatorem habuêrunt; in quo non imperatoriæ tantùm, verùm et oratoriæ artes fuère. Conon quoque, audito reditu Agesilai, et ipse ex Asiâ [3]ad depopulandos Lacedæmoniorum agros revertitur, atque ita, undique belli formidine circumstrepente, clausi Spartani ad summam desperationem rediguntur.

A.M.3660. Ol. 96. 3. Urb.C.359 Ant.C.392.

Sed Conon, vastatis hostium terris, Athenas pergit: ubi magno civium gaudio exceptus, [a]plus tamen tristitiæ ipse ex incensâ et dirutâ à Lacedæmoniis patriâ, quàm lætitiæ ex recuperatâ post tantum temporis cepit. Itaque, quæ incensa fuerant, prædarum sumptu ex exercitu Persarum restituit; [4]quæ diruta, reficit. Fatum illud Athenarum fuit, ut antè à Persis crematæ, manibus eorum; et nunc à Lacedæmoniis dirutæ, ex spoliis Lacedæmoniorum restituerentur: versâ quoque vice, nunc haberent socios, quos tunc hostes habuerant: et hostes nunc paterentur, cum quibus juncti tunc arctissimis societatis vinculis fuerant.

Pax Antalcidæ.

CAP. VI. Dum hæc geruntur, [5]Artaxerxes, rex Persarum, legatos in Græciam mittit, [6]per quos jubet *omnes ab armis discedere; qui aliter fecisset, eum se pro hoste habiturum:* civitati-

INTERPRETATIO.

a *Cepit majorem tristitiam, ob incensam et eversam patriam à Lacedæmoniis, quàm lætitiam, ob recuperationem, post tam longum tempus.*

NOTÆ.

1 *Victoriam eripuit.*] Post acre certamen, propter Coronæam, Bœotiæ oppidum, Thebanos fudit; ipse, multis affectus vulneribus, delatus est Delphos, ubi decumam Deo consecravit.

2 *Per Iphicratem.*] Illum contemptui suis fuisse civibus, refert Plutarch. quòd non tantùm militarem laudem pugnando; sed etiam oratoriam declamando quærere videretur.

3 *Ad depopulandos.*] Ubi Coos, Nisæos, Mitylæneos, et Ephesios ad defectionem impulit, Cytheram, occupavit et multa damna attulit hostibus, ut testantur *Diod. et Xenoph.*

4 *Quæ diruta.*] Longos muros, et pyræi monia refici curavit, Pharnabazo eum pecuniâ adjuvante.

5 *Artaxerxes.*] Lacedæmonii apud Teribasum ducem egêrunt per Antalcidam, ut pacem omnibus rex imperaret; quod cùm non probaret Conon, in vinculis à Teribaso conjicitur. *Xenoph. et Diodor.*

6 *Per quos jubet.*] Multa omisit Justinus. et præcipuè Thrasibuli Atheniensis in Thraciâ et Lesbo res gestas: Teleutiæ Lacedæmonii victorias, et Hieraciæ, qui Teleutiæ successerat, in Æginetas præclara facinora.

bus libertatem suaque omnia restituit: quod non Græciæ laboribus assiduisque bellorum internecivis odiis consulens fecit [a]sed ne occupato sibi [1]Ægyptio bello, quod propter auxilia, adversùs præfectos suos Lacedæmoniis missa, susceperat, exercitus sui in Græciâ detinerentur. Fessi igitur tot bellis Græci, [2]cupidè paruêre. Hic annus, non eo tantùm insignis fuit, quòd repentè pax totâ Græcia facta est: sed etiam eo, quòd eodem tempore urbs Romana à Gallis capta est. [b]Sed Lacedæmonii securis insidiantes, [3]absentiam [4]Arcadum speculati, castellum eorum [5]expugnant, occupatoque præsidium imponunt. Itaque, armato instructoque exercitu, Arcades, adhibitis in auxilium Thebanis amissa bello repetunt. In eo prælio [6]Archidamus, dux Lacedæmoniorum, vulneratur: qui, cùm cædi suos jam et victos videret, per præconem corpora interfectorum ad sepulturam poscit. Hoc est enim signum apud Græcos victoriæ traditæ. Quâ confessione contenti Thebani, signum parcendi dedêre.

A.M.3665. Ol. 97. 4. Urb.C.364. Ant.C.387.

A.M.3689. Ol. 102. 4. Urb.C.388 Ant.C.363.

CAP. VII. Paucis deinde post diebus, neutris quicquam hostile facientibus, cùm quasi tacito consensu induciæ essent, Lacedæmoniis alia bella adversùs finitimos gerentibus, Thebani, Epaminondâ duce, occupandæ urbis eorum spem cepêrunt. Igitur [7]principio noctis, taciti Lacedæmona proficiscuntur: non tamen aggredi incautos potuêrunt. Quippe senes, et cætera imbellis ætas, cùm adventum hostium præsensissent, in ipsis [8]portarum angustiis armati occurrunt: et adversùs quindecim millia

Thebani Spartam oppugnat. Prælium ad Mantineam.

A.M.3690. Ol. 104. 1. Urb.C.389 Ant.C.362.

INTERPRETATIO.

a *Sed ne copiæ retinerentur in Græciâ, dum ipse occuparetur bello adversùs Ægyptios, quos aggressus fuerat, quia Ægyptii miserant auxilia contra suos præfectos.*

b *Sed Lacedæmonii, struentes insidias non diffidentibus, capiunt castrum Arcadum, dum illi abessent, et imponunt præsidium* postquam *illud occupârunt.*

NOTÆ.

1 *Ægyptio bello.*] Non in Ægypti regem bellum ab Artaxerxe gestum; sed in Evagoram Cyprium, testantur *Diodor. et Plutarch.*

2 *Cupidè paruêre.*] Excepto Epaminondâ, qui Thebanos ad captandum Græciæ imperium hortatus est.

3 *Absentiam.*] Priùs Phæbidas, Lacedæmoniorum dux, Cadmeam Thebanorum arcem, fraudulenter occupârat: unde Pelopidæ consilio et virtute ejectus est, et decem Lacedæmoniorum millia, unâ cum Cleombroto rege, ad Leuctra Bœotiæ ab Epaminondâ occisi sunt. *Hæc Plutarch. et Diod.*

4 *Arcadum.*] Qui in meditullio Peloponneso incolebant, ab Arcade, Jovis et Calisti filio, nomen habuerunt.

5 *Expugnant.*] Causa belli fuit quòd Tegeates inter se dissidentes, alii à Mantinæis Thebanisque, alii à Lacedæmoniis auxilium petierant.

6 *Archidamus.*] Agesilai filius.

7 *Principio noctis.*] Tegèam, amicam urbem, non procul à Lacedæmone, omni cum exercitu priùs venerat. *Xenoph.*

8 *Portarum angustiis.*] Erravit Justinus, quia nec portas, nec muros habebat Sparta.

militum, non amplius centum jam effœtæ ætatis viri pugnæ se offerunt. Tantum animorum, viriùmque, patriæ et penatium conspectus subministrat; [a]tantoque præsentiâ, quàm recordatione sui, majores spiritus largiuntur. Nam, ut vidêre, inter quæ et pro quibus starent, aut vincendum sibi, aut moriendum censuêrunt. Pauci igitur sustinuêre senes aciem, cui par ante diem universa juventus esse, non potuit. In eo prælio duo duces hostium cecidêre. Cùm interim, [1]Agesilai adventu nuntiato, Thebani [2]recessêre: nec bellum diu dilatum: siquidem Spartanorum juventus, senum virtute et gloriâ incensa, teneri non potuit, quin ex continenti [3]acie decerneret. Cùm [4]victoria Thebanorum esset, Epaminondas, dum non ducis tantùm, verùm etiam fortissimi militis officio fungitur, [5]graviter vulneratur. Quo audito, his ex dolore metus, et illis ex gaudio stupor injicitur: atque ita veluti ex placito consensu à prælio disceditur.

Epaminondæ interitus et elogium. CAP. VIII. Post paucos deinde dies Epaminondas decedit, cum quo vires quoque reipublicæ cecidêrunt. [b]Nam sicuti, telo si primam aciem præfregeris, reliquo ferro vim nocendi sustuleris; sic illo, veluti mucrone teli, ablato duce Thebanorum rei quoque publicæ vires hebetatæ sunt: ut non tam illum amisisse, quàm cum illo interiisse omnes viderentur. Nam neque hunc ante ducem ullum memorabile bellum gessêre; nec posteà virtutibus, sed cladibus insignes fuêre: ut manifestum sit patriæ gloriam et natam et extinctam cum eo fuisse. Fuit autem incertum, vir melior, an dux esset. Nam et imperium non sibi, sed patriæ semper quæsivit: et pecuniæ adeo parcus fuit, ut

INTERPRETATIO.

a *Et penates dant majorem fortitudinem præsentiâ quàm suâ recordatione.*

b *Nam quemadmodum, si fregeris extremum teli acumen, abstuleris vim lædendi reliquo ferro; ita* Epaminondâ *duce Thebanorum cæso, velut* fracto *mucrone teli, potentia reipublicæ periit.*

NOTÆ.

1 *Agesilai adventu.*] Cum exercitu apud Mantineam aberat, missisque militibus, quàm celerrimè potuit, urbi succurrit laboranti. *Polyb.*

2 *Recessêre.*] Epaminondas Mantineam, quam vacuam putabat, cum omni equitatu contendit.

3 *Acie decerneret.*] Prælium etiam poscebat Epaminondas, ut acceptum in Spartæ obsidione dedecus deleret

4 *Victoria.*] Ambiguum faciunt Polybius et Xenophon.

5 *Graviter vulneratur.*] Occisum in prælio, dum fortiter dimicat, Xenophon: vulneratum tantùm Diodor. et Probus affirmant. Querentibus amicis quod sine liberis moreretur, respondisse fertur; filias ipsi geminas esse superstites, victorias ad Leuctra et ad Mantineam: cùmque salvum esse audiisset clypeum, educto è vulnere telo, placidè exspiravit. Hæc multis prosecutus est Diodor. sed accuratiùs Xenophon, qui septem libris de Græciæ Historiâ ibi finem imposuit, cujusque filius hâc in pugnâ cum Atheniensibus pro Lacedæmoniis arma gerebat.

defuerit. Gloriæ quoque non cupidior, quàm pecuniæ: quippe recusanti omnia imperia ingesta sunt: honoresque ita gessit, ut ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati videretur. Jam literarum studium, jam philosophiæ doctrina tanta, ut mirabile videretur, unde tam insignis militiæ scientia homini inter literas nato. Neque ab hoc vitæ proposito mortis ratio dissensit. Nam, ut relatus in castra semianimis, vocem spiritumque collegit, id unum à circumstantibus requisivit, num cadenti sibi scutum ademisset hostis. Quod ut servatum audivit, allatumque velut laborum gloriæque socium osculatus est. Iterum quæsivit, utri vicissent? Ut audivit, Thebanos; Bene habere se rem, dixit: atque ita, velut gratulabundus patriæ, exspiravit.

CAP. IX. Hujus morte etiam Atheniensium virus intercidit. Siquidem amisso, cui æmulari consueverant, in segnitiem torporemque resoluti, [1]non ut olim in classem exercitusque, sed in dies festos apparatusque ludorum, reditus publicos effundunt, et cum auctoribus nobilissimisque poëtis theatra celebrant, frequentiùs scenam quàm castra visentes; versificatoresque meliores, quàm duces laudantes. Tunc vectigal publicum, quo antea milites et remiges alebantur, cum urbano populo dividi cœptum est. Quibus rebus effectum est, ut inter otia Græcorum sordidum et obscurum antea Macedonum nomen emergeret: et Philippus obses triennio Thebis habitus, Epaminondæ et [2]Pelopidæ virtutibus eruditus, [a]regnum Macedoniæ, Græciæ et Asiæ cervicibus, velut jugum servitutis, imponeret.

Græciæ status post mortem Epaminondæ.

INTERPRETATIO.

a *Extenderet regnum Macedoniæ ita per Græciam et Asiam, ut* eas provincias *in servitutem redegerit.*

NOTÆ.

1 *Non ut olim, &c.*] Has delicias ita secuti sunt; ut capitis pœnam indicerent ei, qui de pecuniâ publicâ ad usum militiæ revocandâ verba faceret. *Libanius.*

2 *Pelopidæ.*] Dux fuit Thebanorum fortissimus, cujus præclarè gesta Justinus omisit.

LIBER VII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Macedoniæ vetus nomen, populus, primi reges.*
2. *Perdiccæ regis familia illustris, et infantis Æuropi nobile factum.*

3. *Legati Persarum ad Amyntam petulantiæ suæ dant pœnas.*
4. *Pax Macedoniæ Bubaris, Reguli Persæ, operâ conciliatur. Tragœdiæ in familiâ Amyntæ, Alexandri Macedonis avi.*
5. *Philippi Macedonis varii casus: fratribus dolo materno vitâ sublatis, à populo compulsus regnum suscipit.*
6. *Initia regni Philippici, laude et observatione dignissima; bella, conjugium, vitia et virtutes ejusdem.*

CAPUT I.

Macedoniæ nomen vetus, populi, et primi reges.

[1]MACEDONIA antè à nomine [2]Emathionis regis, cujus prima virtutis experimenta in illis locis extant, [3]Emathia cognominata est. Hujus sicuti incrementa modica, ita termini perangusti fuêre. Populus [4]Pelasgi, regio Pæonia dicebatur. Sed posteà virtute regum, et gentis industriâ, subactis primò finitimis, mox populis nationibusque, imperium usque extremos Orientis terminos prolatum. In regione [5]Pœoniâ, quæ nunc portio est Macedoniæ, regnâsse fertur Pelegon, pater [6]Asteropœi, cujus Trojano bello, inter clarissimos vindices urbis, nomen accepimus. Ex alio latere in [7]Europâ regnum [8]Europus nomine tenuit. Sed et [9]Caranus cum magnâ multitudine Græcorum, sedes in Macedoniâ responso oraculi jussus quærere, cùm in Emathiam venisset, urbem [10]Edessam, non sentientibus oppidanis, propter imbrium et nebulæ magnitudinem, gregem caprarum, imbrem fugientium secutus, occupavit; revocatusque in memoriam oraculi, quo jussus erat, *ducibus capris imperium quærere*, regni sedem statuit: religioseque posteà

NOTÆ.

1 MACEDONIA.] Inter Ægeum mare et Ioniam sita, Thraciæ, Epiro, Achaiæ, et Thessaliæ contermina: à Macedone, Deucalionis nepote nomen accepit.

2 *Emathionis regis.*] Berosus Noëmi nepotem, poëtæ Memnonis fratrem, Titani et Auroræ filium faciunt.

3 *Emathia.*] Pars tantùm Macedoniæ ad mare Ægeum prope Thessaliam: unde tamen toti regno nomen inditum est, sicut etiam olim Mygdonia, Pæonia, et Æmonia, Macedonia dicta est.

4 *Pelasgi.*] Vel Pelargi, à Pelasgo Jovis et Larissæ filio sic dicti, multas regiones incoluerunt, Ioniam, Chium, Lemnum, Thessaliam, Achaiam, et Æoliam, deinde in parvam Græciæ partem se receperunt.

5 *Pæoniâ.*] Quæ in Mysiæ confinio ad Strymonem, Herodotus; ad Rhodopen montem, Diodorus; ad Haliacmonis fluvii fontes, Ptolemæus collocat.

6 *Asteropæi.*] Qui, cum Achille, ob mortem Patrocli irato, ausus congredi, ab eo occisus est.

7 *Europâ.*] Pars est Thraciæ ad Hæmum montem, sed Europia est Macedoniæ portio, in qua Europus civitas.

8 *Europus.*] Macedonis filius, à quo pars illa Macedoniæ nomen sortita est.

9 *Caranus.*] Argivus erat, Phidonis frater, undecimus ab Hercule, unde ducebat originem.

10 *Edessa.*] Urbs Emathiæ, Pellæ finitima, *Vodena.*

[a]observavit, quocumque agmen moveret, ante signa easdem capras habere, cœptorum duces habiturus, quas regni habuerat auctores. Urbem Edessam, ob memoriam muneris, Ægeas, populum Ægeadas, vocavit. Pulso deinde Mida (nam is quoque portionem Macedoniæ tenuit) aliisque regibus pulsis, in locum omnium solus successit; primusque, adunatis gentibus variorum populorum, veluti unum corpus Macedoniæ fecit; crescentique regno valida incrementorum fundamenta constituit.

CAP. II. [1]Post hunc Perdicca regnavit, cujus et vita illustris et mortis postrema, veluti ex oraculo præcepta, memorabilia fuêre: siquidem senex moriens, Argæo filio monstravit locum, quo condi vellet, ibique non sua tantùm, sed et succedentium sibi regum ossa poni jussit; præfatus, quoad ibi conditæ posterorum reliquiæ forent, regnum in familiâ mansurum; creduntque hâc superstitione extinctam in Alexandro stirpem, quia locum sepulturæ mutaverit. Argæus moderatè, et cum amore popularium, administrato regno, successorem filium Philippum reliquit: qui [2]immaturâ morte raptus, Æropum, parvulum admodum, instituit hæredem. Sed Macedonibus assidua certamina cum [3]Thracibus [4]et Illyriis fuêre; quorum armis veluti quotidiano exercitio indurati, gloriâ bellicæ laudis finitimos terrebant. Igitur Illyrii, infantiam regis pupilli contemnentes, bello Macedonas aggrediuntur: qui prælio pulsi, rege suo in cunis prolato, et pone aciem posito, acrius certamen repetivêre: tanquam ideò victi fuissent anteà quòd bellantibus sibi regis sui auspicia defuissent; futuri vel propterea victores, quòd ex superstitione animum vincendi ceperant: simul et miseratio eos infantis tenebat, quem, si victi forent, captivum de rege facturi videbantur. Conserto itaque prælio, magnâ cæde Illyrios fudêre: ostenderùntque hostibus suis priore bello regem Macedónibus, non virtutem defuisse. [5]Huic Amyntas succedit, et propriâ virtute, et Alexandri

Regum Macedoniæ series.

INTERPRETATIO.

a *Observabit habere easdem capras ante vexilla quocunque duceret exercitum, ut essent ipsæ duces cæpturum rerum, sicut fuerant auctores regni instituendi.*

NOTÆ.

1 *Post hunc Perdicca.*] Alii Perdiccam primum Macedonum regem constituunt, alii meliùs quartum tantummodò, Carano enim Cœnus, Cœno Thurimas, et Thurimæ Perdiccas successit.

2 *Immaturâ morte.*] Fallitur Justinus cùm Philippus 35 annos regnaverit.

3 *Thracibus.*] A sævitiâ et feritate sic nominati, qui inter Ægeum mare, Propontidem, Pontum Euxinum, Macedoniam et Mysiam habitabant. *Romania.*

4 *Illyriis.*] Quorum regio ex unâ parte ad mare Adriaticum, ex alterâ ad Pannoniam et Macedoniam pertinebat. *Sclavonia.*

5 *Huic Amyntas.*] Æropo vel Europo non Amyntas, sed Alcetas successit, post quem regnavit Amyntas.

filii egregiâ indole, insigniter clarus: cui Alexandro tanta omnium virtutum naturâ extitere ornamenta, ut etiam [1]Olympio certamine, vario ludicrorum genere contenderit.

Legati Persarum apud Amyntam occisi ob petulantiam.
A.M.3537.
Ol. 65. 4.
Urb.C.236
Ant.C.515.

CAP. III. Cùm interim Darius rex Persarum, [a]turpi ab Scythiâ fugâ summotus, ne ubique deformis militiæ damnis haberetur, mittit cum parte copiarum Megabazum ad subigendam Thraciam, cæteraque ejus tractûs regna: [b]quibus pro ignobili momento erat accessura Macedonia. Qui brevi tempore executo regis imperio, legatis ad Amyntam regem Macedoniæ missis, obsides in pignus futuræ pacis dari sibi postulabat, Sed legati benignè excepti, inter epulas ebrietate crescente, rogant Amyntam, *ut apparatui epularum adjiciat jus familiaritatis, adhibitis in convivium suis ac filii uxoribus, id [2]apud Persas haberi pignus ac fœdus hospitii.* Quæ ut venêrunt, petulantiùs Persis eas contrectantibus, filius Amyntæ Alexander rogat patrem, respectu ætatis ac gravitatis suæ, abiret convivio, pollicitus, se hospitum temperaturum jocos. Quo digresso, mulieres quoque paululùm è convivio evocat, cultiùs exornaturus, gratioresque

INTERPRETATIO.

a *Turpiter expulsus à Scythiâ, ne inglorius esset ubique ob damna in bello* accepta.

b *Quibus adderet Macedoniam,* quasi *nullo labore domandam.*

NOTÆ.

1 *Olympio certamine.*] Cùm frequens sit apud auctores Olympiadum mentio, et nos earum numerum ad marginem adscribamus; operæ pretium, est, a quo? Quando? Ubi institutæ sint? Quæque ad earum cognitionem pertineant explicare paucis, 1. Ludi Olympici, *teste Pausaniâ,* ab Hercule uno ex Idæis Dactylis instituti: tum à Pelope, deinde ab Hercule posteriore, demum ab Iphito Eliensi, uno ex posteris Herculis, si Eusebio credimus, restaurati sunt. 2. Iphitus eos ludos restituit post annos à primâ institutione 427. ut ait Clem. Alex. vel ut Beda 430. vel ut Eusebius 340. anno mundi 3170. 3. Non tamen ab Iphito apud Græcos per Olympiades anni numerari cœpêrunt: sed à decimâ tertiâ Olympiade, ut vult Callimachus apud Eusebium; vel à vigesimâ septimâ, ut testantur Aristodemus et Polybius, quod verius putem: quâ Olympiade vicit in Agone Gymnico Chorœbus Eliensis, anno mundi 3278. à Mose 815. *ex Sancto Cyrillo* Excisæ Trojæ 408. *ex Dionysio.* Ante Christum 774. Ante Romam conditam 27. quo anno cœpêrunt et præmia proponi, et nomina victorum inscribi in tabulis et columnis, quales erant eæ quibus Athenis, et leges, et Deorum festa proponebantur. 4 A Lunâ, quæ Olympias à Græcis dicebatur, Olympiadis nomen ductum esse, vult Africanus apud Georgium Monachum; sed à loco ipso nomen ludicris illis probabilius inditum dixerim, videlicet ab Olympiâ urbe, propter quam in agro Pisano, non procul ab Elide, ad Alpheum fluvium, propter lucum oleastro vestitum, quinto quoque anno ineunte, sub æstivum solstitium illi ludi celebrari solebant in honorem Jovis Olympii. 5. Præcipuum certamen et antiquissimum, Cursus fuit; pòst, Cestus, Saltus, Discus, et Palæstra addita sunt, ita ut illi ludi Pentathlo constarent. Moris erat victores oleaginâ coronâ donari, et quasi triumphantes quadrigis per urbes invehi, constitutisque in perpetuum frui vectigalibus.

2 *Apud Persas.*] Illud cum Plutarcho non congruit, qui Persas convivia cum pellicibus, non cum uxoribus agere testatur.

reducturus. In quarum locum [1]matronali habitu exornatos juvenes supponit: eosque petulantiam legatorum, ferro, quod sub veste gerebant compescere jubet. Atque ita interfectis omnibus, ignarus rei Megabazus, cùm legati non redirent, mittit eò cum exercitûs parte Bubarem, ut in bellum facile et mediocre: dedignatus ipse ire, ne dehonestaretur prælio tam fœdæ gentis. Sed Bubares ante bellum, amore filiæ Amyntæ captus, omisso bello nuptias facit, [a]depositisque hostilibus animis, in affinitatis jura succedit.

CAP. IV. Post discessum à Macedonia Bubaris, Amyntas rex decedit, cujus filio et successori Alexandro, cognatio Bubaris non Darii tantùm temporibus pacem præstitit: verum etiam Xerxem adeò conciliavit, ut, cùm Græciam, veluti tempestas quædam occupâsset, [b]inter [2]Olympum [3]Hæmumque montes totius regionis cum imperio donaverit. Sed nec virtute minùs, quàm Persarum liberalitate, regnum ampliavit. [4]Per ordinem deinde successionis, regnum Macedoniæ [5]ad Amyntam, fratris ejus Menelai filium, pervenit. Hic quoque insignis industriâ, et omnibus imperatoriis virtutibus instructus fuit: qui ex Eurydice [6]tres filios sustulit, Alexandrum, Perdiccam et Philippum, Alexandri magni Macedonis patrem, et filiam Euryonen: ex Gygæa autem Archelaum, Archideum, Menelaum. Cum Illyriis deinde, et cum Olynthiis gravia bella gessit. [c]Insidiis autem Eurydices uxoris, quæ nuptias generi pacta, occidendum virum, regnumque adultero tradendum susceperat, occupatus fuisset, ni [7]filia pellicatum matris, et sceleris consilia prodidis-

Pax inter Persas et Macedonas, operâ Bubaris.

Amyntas avus Alexandri.
A.M. 3574.
Ol. 75. 1.
Urb.C. 273
Ant.C. 478.

INTERPRETATIO.

a *Et odio deposito affinitatem cum ipso contraxit.*

b *Dederit illi totam regionem* sitam *inter montes Olympum et Hæmum.*

c *Occisus fuisset insidiis* structis *ab Eurydice uxore, quæ pollicita se nupturam genero, volebat et maritum occidere, et regnum dare adultero.*

NOTÆ.

1 *Matronali habitu.*] Hanc historiam fusiùs persequitur Herodotus.

2 *Olympum.*] Mons hujus nominis multiplex 1. Thessaliâ Ossæ contiguus, Thessaliam à Macedoniâ dirimens. 2. In Mysiâ juxta Prusam, Idæ vicinus. 3. In Lyciâ, ignes emittens, propter urbem Olympum. 4. Alii etiam in Cypro, Lydiâ, Æolide, Lesbo et Arcadiâ.

3 *Hæmum.*] Mons est Thraciæ maximus, vasto jugo in mare procumbens, è cujus vertice hinc mare Adriaticum, inde Pontus Euxinus cernuntur; vocatur ab Italis, *Catena del Mundo.*

4 *Per ordinem.*] Hi reges fuêre Perdiccas, Archelaus, Orestes, Æropus, et Pausanias Æropi filius, qui tutor Orestis, eo mortuo, regnum invasit.

5 *Ad Amyntam.*] Qui expulsus ab Argeo, à Thessalis restitutus est.

6 *Tres filios.*] Quarum addunt nonnulli Ptolemæum Aloritem, à quo Alexandrum occisum volunt Diodor. et Euseb. Sed alii meliùs eum volunt fuisse Alexandri filium spurium.

7 *Filia.*] Euryone quæ Menelao nupserat.

didisset. Functus itaque tot periculis, senex decessit, regno, maximo ex filiis Alexandro, tradito.

Philippi Macedonis varii casus. Fratribus à matre occisis, regnum suscipit. A.M.3681. Ol. 101. 4. Urb.C.380 Ant.C.371.

CAP. V. Igitur Alexander inter prima initia regni, bellum ab Illyriis, pactâ mercede, et Philippo fratre dato obside, redemit. Interjecto quoque tempore, per eundem obsidem cum Thebanis gratiam pacis reconciliat: quæ res [1]Philippo maxima incrementa egregiæ indolis dedit. Siquidem Thebis triennio obses habitus prima pueritiæ rudimenta, in urbe severitatis antiquæ, et in domo Epaminondæ, summi et philosophi et imperatoris, deposuit. Nec multò pòst Alexander [2]insidiis Eurydices matris appetitus occumbit: cui Amyntas in scelere deprehensæ, propter communes liberos, ignarus eisdem quandoque exitiosam fore, pepercerat. Frater quoque ejus [3]Perdicca pari insidiarum fraude decipitur. Indignum prorsus, libidinis causâ liberos à matre vitâ privatos, [a]quam scelerum suorum suppliciis liberorum contemplatio vindicaverat. Perdiccæ hoc indignior cædes videbatur, quòd ei apud matrem misericordiam nec parvulus quidem filius conciliaverat. Itaque Philippus [4]diu non regem, sed tutorem pupilli egit. At ubi graviora bella imminebant, serumque auxilium in exspectatione infantis erat, compulsus à populo regnum suscepit.

Philippi initium, bella et conjugium. A.M.3694. Ol. 105. 1. Urb.C.393 Ant.C.358.

CAP. VI. Ut est ingressus imperium, magna de illo spes omnibus fuit et propter ipsius ingenium, quod magnum spondebat virium; et propter vetera Macedoniæ fata: quæ cecinerant uno ex Amyntæ filiis regnante, florentissimum fore Macedoniæ statum; cui spei scelus matris hunc residuum fecerat. Principio regni, cùm hinc cædes fratrum indignè peremptorum inde hostium multitudo; hinc insidiarum metus, inde inopia continuis bellis exhausti regni, immaturam ætatem tyronis urgerent: bella, quæ, [5]velut conspiratione quâdam, ad opprimendam Macedoniam, multarum gentiam ex diversis locis uno tempore conflue-

INTERPRETATIO.

a *Quam* Amyntas, *respiciens* bonum *liberorum, non affecerat pœnis propter crimina meritis.*

NOTÆ.

1 *Philippo.*] Amyntas eum Illyriis, quibus vectigalis erat, dederat obsidem, à quibus Thebas missus est.

2 *Insidiis Eurydices.*] A Ptolemæo Alorite necatum referunt Diodorus, et Gemistus.

3 *Perdicca pari, &c.*] Quod refert Diodor. similius verò videtur, Perdiccam cùm Illyriorum jugum excutere conaretur inito prælio ab iis victum, cum quatuor Macedonum millibus in pugna cecidisse.

4 *Diu non regem.*] Errat Justinus: cùm enim hostes imminerent undique, continuò regia dignitas illi delata est.

5 *Velut conspiratione.*] Macedoniam hinc Pœones, inde Illyrii populabantur: hinc Argæus Atheniensium copiis, inde Pausanias è stirpe regiâ, regis Thraciæ auxilio fretus, ad regnum aspirabat.

bant, quoniam omnibus par esse non poterat, dispensanda ratus; alia [1]interpositâ practione componit, alia redimit, [a]facillimis quibusque aggressis, quorum victoriâ, et militum trepidos animos firmaret, et contemptum sibi hostium demeret. Primum illi [2]cùm Atheniensibus certamen fuit: quibus per insidias victis, metu belli gravioris, cum interficere omnes posset, incolumes sine pretio dimisit. Post hæc, [3]bello in Illyrios translato, multa millia hostium cædit. Urbem nobilissimam [4]Larissam capit. Hinc [5]Thessaliam, [6]non prædæ cupiditate, sed quòd exercitui suo robur Thessalorum equitum adjungere gestiebat, [b]nihil minùs quàm bellum metuentem, improvisus expugnat: unumque corpus equitum pedestriumque copiarum invicti exércitûs fecit. Quibus rebus feliciter provenientibus, Olympiadem, Neoptolemi regis [7]Molossorum filiam, uxorem ducit; conciliante nuptias fratre patruele, altore virginis, Arrubâ, rege Molossorum; qui sororem Olympiadis Troada in matrimonium habebat: quæ causa illi exitii malorumque omnium initium fuit. Nam, dum regni incrementa affinitate Philippi acquisiturum se sperat, proprio regno ab eodem privatus, in exilio consenuit. His ita gestis, Philippus, jam non contentus submovere bella, ultrò etiam quietos lacessit. Cùm [8]Methonam urbem oppugnaret, in prætereuntem de muris [9]sagitta jacta dextrum oculum regis effodit. Quo vulnere nec segnior in bellum, nec iracundior adversùs hostes factus est; adeò ut interjectis diebus pacem deprecantibus dederit; nec [10]moderatus tantùm, verùm etiam mitis adversùs victos fuerit.

A.M.3696. Ol. 105. 3. Urb.C.395 Ant.C.356.

A.M.3697. Ol. 105 4. Urb.C.396 Ant.C.355.

A.M.3700. Ol. 106. 3. Urb.C.399. Ant.C.352.

INTERPRETATIO.

a *Nationes minus bellicosas aggreditur, ut victoriâ* de iis relatâ, *et excitaret pavidos milites, et sibi compararet gloriam apud hostes.*

b *Subigit* Thessalos *ex improviso, ad bellum gerendum nullo modo paratos.*

NOTÆ.

1 *Interpositâ pactione.*] Pæoniis, ne bellum inferrent; regi Thraciæ, ne Pausaniam reduceret, muneribus persuasit.

2 *Cum Atheniensibus.*] Quos, dum Argæum reducunt, vicit; et reliquos qui fugerant ad collem, datâ eis fide, dimisit.

3 *Bello in Illyrios.*] Quorum septem millia in prælio cecidit, quare Bardyli eorum regi pacem eâ lege dedit, ut non Larisâ tantùm, sed omnibus Macedoniæ urbibus excideret.

4 *Larissam.*] Gemina est in Thessaliâ; altera Mediterranea ad Peneum fluvium, Achillis patria, de quâ loquitur Homerus; altera maritima, quæ sub Turcarum dominio, nunc est amplissima civitas.

5 *Thessalia.*] Regio est ad sinum Pelasgicum et Maliacum, Macedoniæ finitima, in Peneum et Thermopylas, quibus Bœotia terminatur. *Janua.*

6 *Non prædæ cupiditate.*] Ut Thessalis nobilibus adesset, contra Alexandri Pheræi nuper occisi fratres, qui tyrannidem affectarent. *Ita Diodor.*

7 *Molossorum.*] Sunt Epiri populi, Cassiopæis vicini. *Pandosia.*

8 *Methonam.*] Urbem Macedoniæ in Magnesiâ, non procul ab Olintho.

9 *Sagitta jacta.*] Ab Astere Olinthio, *ex Plutarch.*

10 *Moderatus.*] Urbem direptam solo æquavit, civesque ejecit nudos, *ex Gemisto;* et Asterem cruci affigi jussit, *ex Suidâ.*

LIBER VIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Græciæ clades sub Philippo Macedone. Thebani et Phocenses civilis belli faces.*
2. *Thebani Philippum accersunt, qui Phocenses opprimit, Athenienses saluti publicæ pro virili consulunt.*
3. *Contra, Philippus Græciam lacerat, Cappadociam Macedoniæ adjungit. Olynthios delet. Latrocinium exercet variis modis.*
4. *Atheniensibus, Thessalis, Bœotiis et Phocensibus callidè imponit.*
5. *Phocenses ad deditionem, et reliquos Græcos cogit ad servile obsequium.*
6. *Monarchiam cum summâ injustitiâ constituit.*

CAPUT I.

Bellum sacrum.

GRÆCIÆ civitates, dum imperare singulæ cupiunt, imperium omnes perdidêrunt: [a]quippe in mutuum exitium sine modo ruentes, [1]omnibus perire quod singulæ amitterent, non nisi oppressæ sensêrunt. Siquidem Philippus rex Macedoniæ, velut è speculâ quâdam, libertati omnium insidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter victoresque, subire regiam servitutem coëgit. Causa et origo hujus mali, Thebani fuêre: qui cùm rerum potirentur, secundam fortunam imbecillo animo ferentes, [2]victos armis Lacedæmonios, et [3]Phocenses, quasi parva supplicia cædibus et rapinis luissent, apud commune [4]Græciæ consilium superbè accusavêrunt. Lacedæmoniis crimini datum, quòd

INTERPRETATIO.

a *Nam dum conspirant in mutuam perniciem, non animadvertêrunt, nisi postquam subactæ sunt, omnes amittere ea quæ singulæ perderent.*

NOTÆ.

1 *Omnibus perire.*] Bene Gruterus; Græcæ civitates non antè senserunt omnes amittere, quod singulis peribat, quam cùm jam essent oppressæ.

2 *Victos armis.*] Apud Leuctram et Mantineam.

3 *Phocenses.*] Populi sunt Græciæ mediterranei, Atticæ finitimi, apud quos templum erat Delphicum.

4 *Græciæ consilium.*] Amphictionicum quod ex duodecim Græciæ populis constabat; his singulis annis, in

arcem Thebanam, induciarum tempore, occupâssent: Phocensibus, quod Bœotiam depopulati essent: prorsûs quasi post arma et bellum, locum legibus reliquissent. Cùm judicium arbitrio victorum exerceretur, tantâ pecuniâ damnantur, quanta exsolvi non posset. Igitur Phocenses, cùm agris, liberis, conjugibusque privarentur, desperatis rebus, [1]Philomelo quodam duce, velut deo irascentes, templum ipsum Apollinis Delphis occupavêre. Inde auro, et pecuniâ divites conducto mercenario milite, bellum Thebanis intulêrunt. Factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, à quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quàm ipsis intulit. Itaque auxilia his, et ab Atheniensibus, et à Lacedæmoniis, missa. Primâ igitur congressione Philomelus Thebanos castris exuit. Sequenti prælio primus inter confertissimos dimicans cecidit, et sacrilegii pœnas impio [2]sanguine luit. In hujus locum dux [3]Onomarchus creatur.

A.M.3697.
Ol. 105. 4.
Urb.C.396
Ant.C.355.

CAP. II. Adversùs quem Thebani Thessalique, non ex civibus suis, ne victores potentiam ferre non possent; sed Philippum, Macedoniæ regem, ducem eligunt: [a]et extremæ dominationi, quam in suis timuêrunt, sponte succedunt. Igitur Philippus, quasi sacrilegii, non Thebanorum ultor esset, omnes milites coronas laureas sumere jubet, atque ita, veluti deo duce, in prælium pergit. Phocenses, insignibus dei conspectis, conscientia delictorum territi, abjectis armis [4]fugam capessunt, pœnasque violatæ religionis, sanguine et cædibus suis pendunt. Incredibile quantùm ea res apud omnes nationes

Philippus à Thebanis vocatus, Phocenses opprimit. Illi Athenienses resistunt.

A.M.3701.
Ol. 106. 4.
Urb.C.400
Ant.C.351.

INTERPRETATIO.

a *Et se subdunt* Philippi *externi regis dominationi; cùm nollent* se subdere *uni è suis civibus.*

NOTÆ.

tio, veris et Autumni primum ad Thermopylas, deinde Delphis conveniebat ad definiendas lites publicas. Civitates singulæ, vel binos, vel ternos, vel singulos pro cujusque potentia mittebant Assessores, quos Pilagoras ideò vocabant, quod ad pilas, quæ propter templum Apollinis erant, tribunal exercerent. *Demosth. et Diodor.*

1 *Philomelo quodam.*] Id egit, re priùs cum Archidamo, Lacedæmoniorum rege communicatâ: nam Lacedæmonii ab eodem consilio grandi ære mulctati erant.

2 *Sanguine luit.*] Multis confectus vulneribus, cùm nulla pateret elabendi via, è prærupto loco saltu se abjecit in præceps.

3 *Onomarchus.*] Qui, dum Cheronæam obsidet, victus à Thebanis, in patriam refugit. *Ita Diodor.*

4 *Fugam capessunt.*] Diodorus et Gemistus testantur Onomarchum bis vicisse, semel Philippum cum Thessalis iterùm Bœotios; sed redintegrato prœlio sex millia Phocensium cæsa fuisse, tria millia capta, et Onomarchum à Philippo actum in crucem. Pausanias tamen vult eum à suis militibus, dum ad mare fugeret, jaculis confixum. Phaylus Onomarcho fratri successit; sed, pauló pòst, vel lentâ corruptus tabe interiit, *ex Diod.* vel vivus concrematus est. *Ex aliis.*

Philippo gloriæ dedit. *Illum vindicem sacrilegii, illum ultorem religionum: quod orbis viribus expiari debuit,* [a]*solum qui piacula exigeret, extitisse, dignum itaque qui diis proximus haberetur, per*
A.M.3702. *quem deorum majestas vindicata sit.* Sed Athenienses, audito bel-
Ol. 107. 1. li eventu, ne in Græciam Philippus transiret, angustias Thermo-
Urb.C.401
Ant.C.350. pylarum, pari ratione sicuti anteà advenientibus Persis, occupavêre: sed nequaquam simili aut virtute, aut causâ: siquidem tunc pro libertate Græciæ, nunc pro sacrilegio publico; tunc à rapinâ hostium templa vindicaturi, nunc adversùs vindices templorum raptores defensuri: aguntque propugnatores sceleris, cujus turpe erat alios vindices fuisse: immemores prorsùs, quòd in dubiis rebus suis, illo deo etiam consiliorum auctore usi fuerant: quod illo duce tot bella victores inierant: tot urbes auspicato condiderant: tantum imperium terrâ marique quæsierant: quòd nihil sine majestate numinis ejus aut privatæ unquam, aut publicæ rei gesserant. Tantum facinus admisisse ingenia omni doctrinâ exculta, pulcherrimis legibus institutisque formata, ut, quid posthàc succensere jure Barbaris possent, non haberent.

Philippus Græcos vexat Olinthios vincit.

CAP. III. Sed nec Philippus melioris fidei adversùs socios fuit: quippe veluti timens, ne ab hostibus sacrilegii scelere vinceretur, [1]civitates, quarum paulo ante dux fuerat, quæ sub auspiciis ejus militaverant, quæ gratulatæ illi sibique victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit: conjuges liberosque omnium sub coronâ vendidit; non deorum immortalium templis, non ædibus sacris, non diis penatibus publicis privatisque, ad quos paulò antè ingressus hospitaliter fuerat, pepercit: prorsùs ut non tam sacrilegii ultor extitisse, quàm sacrilegiorum licentiam quæsisse videretur. Indè, veluti rebus egregiè gestis, in [2]Cappadociam trajicit; ubi, bello pari perfidiâ gesto captisque per dolum et occisis finitimis regibus, universam provinciam imperio Macedoniæ adjungit. [b]Deinde ad abolendam invidiæ famam, quâ insignis præter cæteros tunc temporis habebatur, per regna mittit, et opulentissimas civitates, qui opinionem sererent, regem

Lege Caspiam.

INTERPRETATIO.

a *Solum* Philippum *dignum esse, qui tanta sacrilegia puniret.*

b *Posteà ut deleret omnium in se odium, quo laborabat eo tempore magis, quàm alius quivis; per regna et ditissimas urbes misit* aliquos è suis, *ut dicerent palam, regem Philippum dare mutuo magnam vim pecuniæ ad mœnia et templa extruenda per civitates, et ut hortarentur, per præcones, præpositos tributis.*

NOTÆ.

1 *Civitates quarum, &c.*] Ingressus in Thessaliam Pheras amicam priùs civitatem occupavit, *ex Demosth.* In Philippum paulò acriùs invehitur Justinus.

2 *Cappadociam.*] Hæc mira Justini oscitantia. Cappadocia enim id temporis Persis parebat, quibus cùm Philippus bellum non gessit, sed Chalcidicas Thraciæ urbes, adortus, eas vel subegit, vel diruit, *ex Diodor.*

Philippum magnâ pecuniâ locare et muros per civitates, et fana, et templa facienda; et ut per præcones susceptores sollicitarent. Qui, cùm in Macedoniam venissent, variis dilationibus frustrati, vim regiæ majestatis timentes, taciti proficiscebantur. Post hæc A.M.3705.
Olynthios aggreditur: [1]receperant enim per misericordiam, post Ol. 109. 4.
cædem unius, duos [2]fratres ejus, quos Philippus ex noverca ge- Urb.C.404
nitos, veluti participes regni, interficere gestiebat. Ob hanc igi- Ant.C.347.
tur causam [3]urbem antiquam et nobilem exscindit, et fratres olim destinato supplicio tradit; prædâque ingenti pariter et parricidii voto fruitur. Inde, quasi omnia, quæ agitâsset animo, ei A.M.3711.
licerent, auraria in Thessaliâ, [4]argentique metalla in Thraciâ, oc- Ol. 109. 2.
cupat. Et, ne quod jus vel fas inviolatum prætermitteret, pirati- Urb.C.410
cam quoque exercere instituit. His ita gestis, fortè evenit, ut Ant.C.341.
eum [5]fratres duo, reges Thraciæ, [a]non contemplatione justitiæ ejus, sed invicem metuentes, ne alteriùs viribus accederet, disceptationum suarum judicem eligerent. Sed Philippus, more ingenii sui, ad judicium, veluti ad bellum, inopinantibus fratribus, instructo exercitu supervenit; et regno utrumque, non judicis more, sed fraude latronis ac scelere, spoliavit.

CAP. IV. Dum hæc aguntur, [6]legati Atheniensium, peten- *Athenien-*
tes, pacem, ad eum venêrunt. Quibus auditis, et ipse legatos *ses, Thes-*
Athenas cum pacis conditionibus misit; ibique ex commodo *salos, et*
utrorumque pax facta. Ex cæteris quoque Græciæ civitatibus, *Bæotios*
non pacis amore, sed belli metu, legationes venêre. Siquidem, *deludit.*
crudescente irâ Thessali, [7]Bœotiique [b]orant, ut professum ad- A.M.3707. Ol. 108. 2. Urb.C.406 Ant.C.346.

INTERPRETATIO.

a *Elegêrunt eum judicem dissidii sui, non quòd æstimarent illius æquitatem, sed quòd metuerent ne alterutri se jungeret.*

b *Precantur ut bellum contra Phocenses aggrediatur, cùm professus fuerit se Græcorum ducem fore.*

NOTÆ.

1 *Receperant enim, &c.*] Aliam causam affert Libanius, quòd scilicet pacem cum Atheniensibus Olinthii inierant; quo facto Philippus violatum fœdus jactabat.

2 *Fratres ejus.*] Fratres Philippi erant Archelaus, Aridæus, et Menelaus, quos Amyntas ex Cygnæâ Philippi novercâ genuerat.

3 *Urbem antiquam.*] Athenienses impulsi à Demosthene auxilium miserant Olinthiis; at Philippus, Euticrate et Lasthene pecuniâ corruptis, proditam urbem diripuit, cives que addictos servituti vendit, *sic Diod. et Demosth.* Dicere solebat urbem esse nullam, quæ si asinus auro onustus, in eam ingredi possit, expugnari non queat.

4 *Argenti metalla.*] Circa Pydnam auri fodinas fuisse refert Diodor ex quibus annua talenta mille Philippus colligeret.

5 *Duos fratres.*] Berisades et Amadocus, Cotys filii; rem aliter narrat Diod. Cersobleptem, inquit, regem Thraciæ, dum damna plurima infert Hellesponto, Philippus magno cum exercitu invasit, ejusque multis præliis fractam repressit audaciam.

6 *Legati Atheniensium.*] Qui Olinthiorum casu territi, invito Demosthene, pacem, per legatos petiêrunt.

7 *Bœotii.*] Qui, multis præliis, nunc secundis, nunc adversis, cum Phocensibus contenderant.

versùm Phocenses ducem Græciæ exhibeat: tanto odio Phocensium ardentes, ut, obliti cladium suarum, perire ipsi, quàm non perdere eos præoptarent; expertamque Phillippi crudelitatem pati, quàm parcere hostibus suis mallent. Contra, [1]Phocensium legati, adhibitis Lacedæmoniis et Atheniensibus, bellum deprecabantur, cujus ab eo dilationem ter jam emerant. Fœdum prorsùs miseradumque spectaculum, Græciam, etiam nunc et viribus, et dignitate orbis terrarum principem; regum certè gentiumque semper victricem, et multarum adhuc urbium dominam; alienis excubare sedibus, aut rogantem bellum, aut deprecantem: [a]in alterius ope omnem spem posuisse orbis terrarum vindices: eòque discordia suâ civilibùsque bellis redactos, ut adulentur, ultrò sordidam paulò antè clientelæ suæ partem: et hæc potissimùm facere Thebanos, Lacedæmoniosque, anteà inter se imperii, nunc gratiæ imperantis æmulos. [b]Philippus, venditatione gloriæ suæ, tantarum urbium fastidium agitat: atque utros potiùs dignetur, æstimat. Secretò igitur auditis [2]utrisque legationibus, [c]his veniam belli pollicetur, jurejurando adactis, responsum nemini prodituros: illis contrà, venturum se, auxiliumque laturum. Utrosque vetat parare bellum, aut metuere. Sic variato responso, securis omnibus, Thermopylarum angustias occupat.

Phocenses et multos Græciæ populos in servitutem ducit.
A.M.3708.
Ol. 108. 3.
Urb.C.407
Ant.C.344.

CAP. V. Tunc primùm Phocenses, captos se fraude Philippi animadvertentes, trepidi ad arma cunfugiunt. Sed neque spatium erat instruendi belli, nec tempus ad contrahenda auxilia: et Philippus excidium minabatur, ni fieret deditio. Victi igitur necessitate, pacta salute se dedidêrunt. Sed pactio ejus fidei fuit, cujus antea fuerat deprecati belli promissio. Igitur [3]cædun-

INTERPRETATIO.

a Græcos, qui olim, *erant vindices orbis terrarum, habere spem omnem in auxilio alterius, et ad eam calamitatem redactos ob bella civilia, ut demissa petant* à Philippo *opem.*

b *Philippus, ut gloriam suam* magis *ostentet, civitatum tum potentium* legatos diu *incertos tenet, dum deliberat quibus potiùs favere debeat.*

c *His promittit se bellum non facturum, eosque coëgit jurare ipsos dicturos nemini suum responsum.*

d *Sed tam fuit infidus in* servandos *pactis, quàm fuerat, dum promiserat, se bellum non illaturum.*

NOTÆ.

1 *Phocensium legati.*] Hoc malè Justinus; non enim legatos de pace tunc miserunt Phocenses, sed acceptis à Lacedæmoniis mille gravis armaturæ militibus, duce Archidamo rege, ab Atheniensibus petierunt auxilia, uti narrat Diodor.

2 *Utrisque legationibus*] Hoc falsum: unica enim tantùm fuit à Thebanis legatio cùm Phocenses, qui copias colligebant, de legatione mittendâ non cogitârint.

3 *Cæduntur passim*] Hoc item falsum; nam Phalecus, Phocensium dux, cùm se imparem cerneret Philippo, quippe qui, et Macedonum, et Thessalorum copiis stiparetur, Atheniensium et Lacedæmoniorum operâ, pa-

tur passim rapiunturque: [1]non liberi parentibus, non conjuges maritis, non deorum simulachra templis suis relinquuntur. Unum tantum miseris solatium fuit, quòd, cùm Philippus portione prædæ socios fraudâsset, nihil rerum suarum apud inimicos vidêrunt. Reversus in regnum, ut pecora pastores nunc in hibernos, nunc in æstivos saltus trajiciunt, sic ille populos et urbes, ut illi vel replenda, vel derelinquenda quæque loca videbantur, ad libidinem suam transfert. Miseranda ubique facies, et excidio similis erat: Non quidem pavor ille hostilis, nec discursus per urbem militum erat: non tumultus armorum; non bonorum atque hominum rapina: sed tacitus mœror et luctus, verentibus ne ipsæ lacrymæ pro contumaciâ haberentur. [a]Crescit dissimulatione ipsâ dolor; hoc altiùs demissus, quo minùs profiteri licet. Nunc sepulchra majorum, nunc veteres penates, nunc tecta, in quibus geniti erant, in quibusque genuerant, considerabant: miserantes nunc vicem, suam, quod in eam diem vixissent; nunc filiorum, quòd non post eam diem nati essent.

CAP. VI. Alios populos in finibus ipsis hostibus opponit: alios in extremis [regni terminis] statuit; quosdam bello captos in supplimentis urbium dividit. Atque ita ex multis gentibus nationibùsque unum regnum populùmque constituit. Compositis ordinatisque Macedoniæ rebus, [2]Dardanos [3]cæterosque finitimos, fraude captos, expugnat. Sed nec à proximis manus abstinet. Siquidem [4]Arrybam regem Epiri, uxoris suæ, Olympiadi arctissimâ cognatione junctum pellere regno statuit: atque Alexandrum, privignum ejus, uxoris Olympiadis fratrem, puerum honestæ pulchritudinis, in Macedoniam nomine sororis arcessit; omnique studio sollicitatùm, spe regni stimulato amore, ad stupri consuetudinem perpulit; majora in eo obsequia habiturus; sive conscientiæ pudore, sive regni beneficio. Cum igitur ad

Regnum Macedoniæ constituit.

A.M.3712.
Ol. 109. 3.
Urb.C.411.
Ant.C.340.

INTERPRETATIO.

a *Dolor crescit, dum eum dissimulare* conantur, *et eò major est, quò minus fas est eum palam testari.*

NOTÆ.

cem eâ conditione impetravit, ut ipse cum suis copiis aliò se conferret: quare, datâ acceptâque fide, in Peloponnesum se recepit.

1 *Non liberi parentibus.*] Causâ Phocensium Amphictionibus permissâ, sanctitum est; ut trium in Phocide urbium mœnia destruerentur: exules Phocensium piaculares haberentur, nec equos, nec arma eis tractare liceret. *Diodor. et Demosth.* Hic sacri belli finis fuit anno, postquam cœptum est, decimo

2 *Dardanos.*] Qui in eâ parte Illyrici habitabant, quæ posteà Mysia Mediterranea dicta est.

3 *Cæterosque finitimos.*] Thessalos vocat Diodor. qui, tyrannis ejectis, Philippo se dediderunt, aliique vicini Græciæ populi.

4 *Arrybam.*] Cujus opera Olympiadem uxorem duxerat. Res aliter se habuit, *ex Diodor.* Cùm Arryba anno regni decimo obiisset, relicto filio Æacidâ, qui Pyrrhum genuit, Alexandro Olympiadis germano regnum à Philippo concessum est.

viginti annos pervenisset, ereptum Arrybæ regnum puero admodùm tradit, scelestus in utroque. Nam nec in eo jus cognationis servavit, cui ademit regnum; et eum, cui dedit, impudicum fecit antequàm regem.

LIBER IX.

BREVIARIUM CAPITUM.

CAPUT I.

Philippus Byzantium frustra obsidet. A.M.3713. Ol. 109. 4. Urb.C.412 Ant.C.339.

IN Græciam Philippus cùm venisset, sollicitatus paucarum civitatum direptione; et ex prædâ modicarum urbium, quantæ opes universarum essent, animo prospiciens; bellum toti Græciæ inferre statuit. [a]Ad cujus emolumentum egregiè pertinere ratus, [1]si Byzantium, nobilem et maritimam urbem, receptaculum terrâ marique copiis suis futuram, in potestatem redegisset, eandem, claudentem sibi portas, obsidione cinxit. Hæc namque urbs condita primò [2]à Pausaniâ, rege

INTERPRETATIO.

a *Arbitratus multùm conferre ad illius belli felicem exitum.*

NOTÆ.

1 *Si Byzantium.*] Non Byzantium primò, sed Perinthum, quod Atheniensibus faveret, cùm triginta armatorum millibus oppugnavit: cùm verò Athenienses, Persarum Satrapæ, et Byzantini Perinthiis mitterent auxilia, diviso duas in partes exercitu, Byzantium simul et Perinthum obsedit. *Ex Diodor.*

2 *A Pausaniâ.*] Errat graviter Justinus. Non enim à Pausaniâ, sed à Byse, seu Bysante, Megarensium duce, Byzantium ad Bosphorum Thraciæ conditum est; paulò pòst deducta

Spartanorum, et per VII annos possessa fuit: deinde variante victoriâ, nunc Lacedæmoniorum, nunc Atheniensium juris habita est. Quæ incerta possessio effecit, ut nemine, quasi suam auxiliis juvante, libertatem constantiùs tueretur. [a]Igitur Philippus, longâ [1]obsidionis morâ exhaustus, pecuniæ commercium [2]de piraticâ mutuatur. Captis itaque centum septuaginta navibus, mercibusque distractis, anhelantem inopiam paululùm recreavit. Deinde, ne unius urbis oppugnatione tantus exercitus teneretur, profectus cum fortissimis, multas [3]Chersonesium urbes expugnat; filiumque Alexandrum, decem et octo annos natum, ut, sub militiâ patris, tyrocinii rudimenta deponeret, ad se arcessit. In Scythiam quoque prædandi causâ profectus est, more negotiantium, impensas belli alio bello refecturus.

CAP. II. Erat eo tempore rex Scytharum [4]Atheas, qui, cùm bello Istrianorum premeretur, auxilium à Philippo per [5]Apollonienses petit, in successionem eum regni Scythiæ adoptaturus. Cùm interim [6]Istrianorum rex decedens, et metu belli, et auxiliorum necessitate Scythas solvit. Itaque Atheas, remissis Macedonibus, renuntiari Philippo jubet, *neque auxilium ejus se petisse; neque adoptionem mandâsse. Nam neque vindictâ Macedonum egere Scythas, quibus meliores forent; neque hæredem sibi, incolumi filio, deesse.* His auditis Philippus legatos ab Atheam [b]mittit, impensæ obsidionis portionem petentes, ne inopiâ deserere bellum cogatur. Quod eo promptiùs eum facere debere, [c]quòd missis à se in auxilium ejus militibus, ne sumptum qui-

Philippus vincit Scythas.

INTERPRETATIO.

a *Quare Philippus exhaustâ pecuniâ indiuturnâ obsidione, piraticam exercet ut pecuniam recuperet.*

b *Mittit ut peterent partem pecuniæ sumptæ in obsidione.*

c *Quòd non dederit militibus missis à se in auxilium ejus, non modò munera ob officium* redditum, *sed ne pecuniam quidam ad vitam* sustentandum.

NOTÆ.

est à Milesiis colonia, quæ adventu Darii Hystaspis, territa, cùm in Thraciam confugisset; aliquantò post Lacedæmonii, duce Pausaniâ illuc coloniam misêrunt.

1 *Obsidionis morâ.*] Byzantii, Atheniensium auxiliis adjuti, fortiter Philippo restitêrunt.

2 *De piraticâ.*] Nulla apud Demosthenem et Æschinem piraticæ mentio; sed narrant Philippum maris imperium affectasse, quò faciliùs insulares ab Atheniensium amicitiâ averteret.

3 *Chersonensium.*] Præter urbes, quibus hoc nomen impositum est, multiplex est insula Chersonesus. 1. Thracia, quæ juxta Hellespontum in mare Ægeum excurrens à Meridie in Boream extenditur. 2. Taurica, inter Pontum Euxinum, Bosphorum Cimmerium, et Paludem Mœotidem, *Crim Tartary.* 3. Cymbrica, inter Cymbricum et Suevicùm mare, seu Codanum sinum *Jutland.* 4. Aurea, Regio Asiæ in Indiâ extra Gangem, *Malaca.*

4 *Atheas.*] Ab aliis Matheas, Macheas dicitur.

5 *Apollonienses.*] Multiplex fuit Apollonia in Europâ; triplex in Macedoniâ, una in Thraciâ juxta oram Ponti Euxini, de quâ loquitur Justinus.

6 *Istrianorum.*] Populi fuêre Mysiæ inferioris, juxta ostia Meridionalia Istri fluvii.

dem vitæ, non modò officii pretia dederit. Atheas inclementiam cœli, et terræ sterilitatem causatus, quæ non patrimoniis ditet Scythas, sed vix alimenta exhibeat, respondit, *nullas sibi opes esse, quibus tantum regem expleat; et turpiùs putare, parvo defungi, quàm totum abnuere: Scythas autem virtute animi et duritiâ corporis, non opibus censeri.* Quibus derisus Philippus, solutâ obsidione Byzantii, [1]Scythica bella aggreditur, præmissis legatis, quò securiores faceret, quæ nuntient Atheæ, *dum Byzantium obsidet, vovisse se statuam Herculi, ad quam in ostio Istri ponendam se venire, pacatum accessum ad religionem dei petens, amicus ipse Scythis venturus.* Ille, *si voto fungi vellet, statuam sibi mitti* jubet; *non modo ut ponatur, verùm etiam ut inviolata maneat,* pollicetur: *Exercitum autem fines ingredi negat se passurum: ac si invitis Scythis statuam ponat; eo digresso sublaturum, versurumque æs statuæ in aculeos sagittarum.*

A.M.3715. Ol. 110. 2. Urb.C.414 Ant.C.337.

His utrimque irritatis animis, prælium committitur. Cùm virtute et numero præstarent Scythæ, astu Philippi vincuntur. Viginti millia puerorum ac fœminarum capta, pecoris magna vis, auri argentique nihil. [a]Ea primum fides inopiæ Scythicæ fuit. Viginti millia nobilium equarum ad genus faciendum in Macedoniam missa.

Philippus à Tribillis victus, Græcos ad Cheroneam vincit.

CAP. III. Sed revertenti ad Scythiâ, [2]Triballi Philippo occurrunt: negant se transitum daturos, ni portionem accipiant prædæ. Hinc jurgium, et mox prælium; in quo ita in femore vulneratus est Philippus, ut per corpus ejus equus interficeretur. Cùm omnes occisum putarent, præda amissa est. Ita Scythica, velut devota, spolia penè luctuosa Macedonibus fuêre. Ubi verò ex vulnere primum convaluit, diu dissimulatum [3]bellum Atheniensibus infert: quorum causæ [4]Thebani se junxêre, metuentes, ne, victis Atheniensibus bellum, veluti vicinum incendium ad se transiret. Factâ igitur inter duas, paulò antè infestissimas, civitates societate, legationibus Græciam fatigant; communem hostem putant communibus viribus submovendum: neque enim cessaturum Philippum, si prosperè prima successerint, nisi omnem Græciam domuerit. Motæ quædam civitates Atheniensibus se jungunt: quasdem autem ad Philippum belli

A.M.3716. Ol. 110. 3. Urb.C.415. Ant.C.336.

INTERPRETATIO.

a *Id primùm probavit Scythas inopes esse.*

NOTÆ.

1 *Scythica bella.*] De hoc bello omnes ferè consentiunt.

2 *Triballi.*] Populi Mysiæ inferioris, quorum regio Bulgaria, urbs primaria *Sophia* vocatur.

3 *Bellum infert.*] Simulato in Cyrthæos et Locrenses bello, Elateam et Cytinium, Atheniensium oppida, occupavit. *Diodor.*

4 *Thebani se junxêre.*] Legatus ab Atheniensibus Thebas missus est Demosthenes, cujus rationibus persuasi Thebani, repudiatâ Philippi amicitiâ, se junxerunt Atheniensibus. *Ita Diod. et Plut.*

metus traxit. Prœlio commisso, cùm Athenienses longè majore [1]militum numero præstarent, assiduis bellis induratâ virtute Macedonum [2]vincuntur: [3]non tamen immemores pristinæ gloriæ cecidêre: quippe adversis vulneribus, omnes loca, quæ tuenda à ducibus acceperant, morientes corporibus texêrunt. Hic dies universæ Græciæ et gloriam dominationis, et vetustissimam libertatem finivit.

Agit cum Atheniensibus leniter, cum Thebanis severè.

CAP. IV. Hujus victoriæ callidè [4]dissimulata lætitia est. Denique non solita sacra Philippus illâ die fecit: non in convivio risit: non ludos inter epulas adhibuit: non [5]coronas aut [6]unguenta sumpsit; et quantùm in illo fuit, ita vicit, ut victorem nemo sentiret. Sed nec Regem se Græciæ, sed ducem appellari jussit. Atque ita inter tacitam lætitiam, et dolorem hostium temperavit, ut neque apud suos exultâsse, neque apud victos insultâsse videretur. Atheniensibus, quos passus infestissimos fuerat, et captivos gratis remisit, et bello consumptorum corpora sepulturæ reddidit; reliquiasque funerum ut ad sepulchra majorum deferrent, ultro hortatus est. Super hæc Alexandrum filium cum amico [7]Antipatro, qui pacem cum his amicitiamque jungerent, Athenas misit. Thebanorum porrò non solùm captivos verùm etiam interfectorum sepulturam vendidit. Principes civitatis alios securi percussit: alios in exilium redegit, bonàque omnium occupavit: [8]Pulsos deinde per injuriam, in patriam restituit: ex horum numero CCC exules, judices rectorèsque civitati dedit: [a]apud quos cum potentissimi quique rei ejus ipsius criminis postularentur, quòd per injuriam se in exilium egissent, hujus constantiæ fuêrunt, ut omnes se auctores faterentur, me-

INTERPRETATIO.

a *Apud eos judices dum potentissimi quique cives accusantur, tanquam rei* magni *criminis, quod illos ejecissent in exilium injuriâ.*

NOTÆ.

1 *Militum numero.*] Testatur Diodor. Philippum, et numero et robore militum Atheniensibus præstitisse, illi enim equitum duo triginta peditum millia tribuit.

2 *Vincuntur.*] Ad Chæroneam, Bœotiæ oppidum: multum ad hanc victoriam contulit Alexandri virtus, qui, paternæ laudis æmulus, aciem sibi oppositam vicit: quo viso Philippus, ne filio cederet, objectum sibi agmen vertit in fugam. *Diodor.*

3 *Non tamen immemores, &c.*] Referunt plerique Demosthenem abjecto clypeo, è pugnâ fugisse, cumque chlamys adhæsisset rubo, quasi jam ab hoste teneretur, clamâsse, ζώγρει, *vivum cape.*

4 *Dissimulata lætitia.*] Philippus intemperanter admodum se gessit, victisque exprobavit cladem, *teste Diodor.* Sed à Demade captivo liberâ oratione admonitus, missis Athenas legatis cum Atheniensibus fœdus renovavit. *Ita Diodor.*

5 *Coronas.*] Convivales, quæ sæpissimè ex rosis texebantur.

6 *Unguenta.*] Veteres coronati, et unguentis delibuti convivari solebant.

7 *Antipatro.*] Quem posteà Alexander profectus in Persas, Macedoniæ præfecit.

8 *Pulsos.*] Multos cives è patriâ expulerant Thebani, quod Philippo favere dicerentur.

liusque, cum republicâ actum, cùm damnati essent, quam cum restituti, contenderent. Mira prorsùs audacia: de judicibus vitæ necisque suæ, quemadmodum possunt, sententiam ferunt: contemnùntque absolutionem, quam dare inimici possunt: et quoniam rebus nequeunt ulcisci, verbis usurpant libertatem.

Philippus Græciâ pacatâ, in Persas bellum parat.

CAP. V. Compositis in Græciâ rebus, Philippus omnium civitatum legatos ad formandum rerum præsentium statum evocari [1]Corinthum jubet. Ibi pacis legem universæ Græciæ pro meritis singularum civitatem statuit; conciliumque omnium, veluti unum senatum, ex omnibus legit. Soli Lacedæmonii, et legem, et regem contempsêrunt; servitutem, non pacem rati, quæ non ipsis civitatibus conveniret, sed à victore ferretur. Auxilia deinde singularum civitatum describuntur, [a]sive adjuvandus eâ manu rex oppugnante aliquo foret, seu duce illo bellum inferendum. Neque enim dubium erat, imperium Persarum his apparatibus peti. Summa auxiliorum [2]ducenta millia peditum fuère et equitum quindecim millia. Extra hanc summam et Macedoniæ exercitus erat, et confinis [3]domitarum gentium barbaries. Initio veris tres duces in Asiam Persarum juris præmittit Parmenionem, [4]Amyntam, et Attalum, [5]cujus sororem nuper, expulsâ Alexandri matre Olympiade, propter stupri suspicionem, [6]in matrimonium receperat.

A.M.3717. Ol. 110. 4. Urb.C.416. Ant.C.335.

Philippus occiditur.

CAP. VI. Intereà, dum auxiliâ à Græciâ coëunt, nuptias [7]Cleopatræ filiæ, et Alexandri, quem regem Epiri fecerat, celebrat.

INTERPRETATIO.

a *Sive eo exercitu Philippus adjuvandus esset contra illos qui ipsi bellum indicerent, sive aliis bellum inferret.*

NOTÆ.

1 *Corinthum.*] Urbem Peloponnesi in medio Isthmi Corinthiaci: habebat arcem Acrocorinthum, et navalia duo, Lechæum in sinu Corinthiaco, et Cencreas in Saronico.

2 *Ducenta millia.*] Justum numerum excedere videtur Justinus, cum Alexander, Græcorum etiam electus imperator, longè pauciori militum numero in Persas bellum gesserit.

3 *Domitarum gentium.*] Illyrios intelligit, Dardanos, Thracas, et finitimos Macedoniæ populos, quos Philippus vel terruerat, vel vicerat.

4 *Amyntam.*] Amyntæ non meminit Diod. sed Attalum copiis omnibus præficit.

5 *Cujus sororem.*] Illius, non sororem, sed neptem Cleopatram uxorem duxit.

6 *In matrimonium, &c.*] Dum nuptiæ celebrarentur, Attalus hortatus est Macedonas, ut Justum Philippo successorem à Diis exposcerent; quo audito exarsit Alexander, *quid nos tibi*, inquit, *scelus, num adulterini videmur?* eumque scypho petiit: quare Philippus, stricto ense, in filium irruit; sed impacto per iram et vinum pede, prolapsus est, cui insultans, Alexander, *hic verò*, inquit, *Macedonas ex Europâ in Asiam parabat transmittere, qui, ex lecto in lectum transgrediens, procidit.* Deinde Alexander, missâ in Epirum Olympiade, in Illyrium se contulit, unde paulò pòst Demarati Corinthii consilio revocatus est.

7 *Cleopatræ filiæ.*] Quam ex Olympiade susceperat, quare avunculo nupsit: erat enim Alexander frater Olympiadis.

Dies erat pro magnitudine duorum regum, et collocantis filiam, et uxorem ducentis, apparatibus insignis. Sed [1]nec ludorum magnificentia deerat: ad quorum spectaculum Philippus dum sine custodibus, medius [2]inter duos Alexandros, filium, generumque, contenderet; Pausanias, nobilis ex Macedonibus adolescens, nemini suspectus, occupatis angustiis, Philippum in transitu obtruncat; diemque lætitiæ destinatum, fædum luctu funeris facit. Hic *primis pubertatis annis stuprum per injuriam passus ab Attalo fuerat: cujus indignitati hæc etiam fœditas accesserat: nam perductum in convivium solutumque mero, Attalus, non suæ tantum verùm et conviviarum libidini, velut scortum vile, subjecerat, ludibriùmque omnium inter æquales reddiderat. Hanc rem ægre ferens Pausanias, querelam Philippo sæpè detulerat; cùmque variis frustrationibus [3]non sine risu differretur, [a]et honoratum insuper ducatu adversarium cerneret; iram in ipsum Philippum vertit; ultionemque, quam ab adversario non poterat, ab iniquo judice exegit.

A.M 3718. Ol. 140. 1. Urb.C.417 Ant.C.334.

* *Pausanias scilicet.*

CAP. VII. Creditum est etiam immissum ab Olympiade, matre Alexandri, fuisse; nec ipsum Alexandrum ignarum paternæ cædis extitisse: quippe non minùs Olympiadem repudium, et prælatam sibi Cleopatram, quam stuprum Pausaniam, doluisse. Alexandrum quoque, regni æmulum, fratrem ex novercâ susceptum, timuisse: eòque actum, ut in convivio anteà, primùm cum Attalo, mox cum ipso patre, jurgaret: adeò ut etiam stricto gladio eum Philippus consectatus sit, [b]ægreque à filii cæde, amicorum precibus, exoratus. Quamobrem Alexander ad avunculum se in Epirum cum matre, inde ad regem Illyriorum contulerat: vixque revocanti mitigatus est patri, precibùsque cognatorum ægrè redire compulsus. Olympias quoque fratrem suum Alexandrum, Epiri regem, in bellum subornabat; pervicissetque, nî filiæ nuptiis pater generum occupâsset. His stimulis irarum utrique Pausaniam, de impunitate stupri sui querentem, ad tantum facinus impulisse creduntur. Olympias certè fu-

Olympias et Alexander de Philippi nece insimulantur.

INTERPRETATIO.

a *Et videret prætereà* Attalum *suum adversarium ducis honore insignitum.*

b *Et difficilè, promotus precibus amicorum,* abstinuit *à cæde filii.*

c *Idque obtinuisset, nî pater* Philippus, *impedivisset, dando filiam uxorem* Alexandro.

NOTÆ.

1 *Nec ludorum, &c.*] Maximus erat nuptiarum apparatus, et ingens ad hanc pompam populorum concursus.

2 *Inter duos Alexandros.*] Candidâ indutus stolâ Philippus jussit satellibus, ut se per longum intervallum sequerentur, quasi Græcorum benevolentiâ septus satellitum præsidio non indigeret.

3 *Non sine risu.*] Id tamen Philippus graviter tulit; sed cùm Attalo egeret fortissimo duce, Pausaniam lenire studens, eum ad locum inter corporis sui custodes honoratiorem promovit, *ex Diodor.*

gienti percussori equos quoque præparatos habuit. Ipsa deinde, auditâ regis nece, cum titulo officii ad exequias cucurrisset, in cruce pendentis Pausaniæ capiti, eâdem nocte qua venit, coronam auream imposuit: quod nemo alius audere, nisi hæc, superstite Philippi filio, potuisset. Paucos deinde post dies, refixum corpus interfectoris super reliquias mariti cremavit: et tumulum ei eodem fecit in loco, parentarique eidem quotannis, incussâ populo superstitione, curavit. Post hæc Cleopatram, à quâ pulsa Philippi matrimonio fuerat, in gremio ejus priùs filia interfecta, finire vitam [1]suspendio coëgit, [a]spectaculoque pendentis ultionem potita est, ad quam per parricidium festinaverat. Novissime gladium, quò rex percussus est, Apollini sub nomine Myrtalis consecravit: hoc enim nomen ante Olympiadis parvulæ fuit. Quæ omnia ita palam facta sunt, ut timuisse videatur, ne facinus ab eâ commissum non probaretur.

Philippi et Alexandri effigies.

CAP. VIII. Decessit Philippus XL et VII annorum, cum annis XXV regnâsset. Genuit ex Larisseâ saltatrice filium Aridæum, qui post Alexandrum regnavit. Habuit et alios multos ex variis matrimoniis regio more susceptos, qui partim fato, partim ferro periêre. Fuit rex armorum quam conviviorum apparatibus studiosior: cui maximæ opes erant instrumenta bellorum: divitiarum quæstu quam custodiâ solertior: itaque inter quotidianas rapinas semper inops erat. Misericordia in eo et perfidia pari jure dilectæ. Nulla apud eum turpis ratio vincendi. Blandus pariter et insidiosus alloquio: qui plura promitteret, quam præstaret: in seria et jocos artifex. Amicitias utilitate, non fide colebat. [b]Gratiam fingere in odio, instruêre inter concordantes odia, apud utrumque gratiam quærere, solennis illi consuetudo. Inter hæc eloquentia insignis, oratio acuminis et solertiæ plena; ut nec ornatui facilitas, nec facilitati inventio, nec inventioni deesset ornatus. Huic Alexander filius successit, et virtute et vitiis patre major. Itaque vincendi ratio utrique diversa: hic aperte ille artibus bella tractabat. Deceptis ille gaudere hostibus, hic palam fusis. Prudentior ille consilio, hic animo magnificentior. Iram pater dissimulare plerumque etiam vincere: hic, ubi exarsisset,

INTERPRETATIO.

a *Voluitque spectare pendentem è fune* Cleopatram, *cujus mortem cogitabat, cùm parricidium commisit* Philippum occidendo.

b *Semper solebat fingere amare se eos, quos odio habebat, et serere dissidia inter amicos, et quærere utriusque benevolentiam.*

NOTÆ.

1 *Suspendio coëgit.*] Filiæ susceptæ à Philippo non meminit Diodorus, sed parvulum Cleopatræ filium unà cum matre in vase æneo ignibus circumdato periisse testis est Pausanias; cujus criminis et Alexandrum et Olympiadem conscios facit Plutarchus.

nec dilatio ultionis, nec modus erat. Vini nimis uterque avidus: sed ebrietatis diversa vitia. Patri mos erat etiam de convivio in hostem procurrere, manum conserere, periculis se temerè offerre: Alexander non in hostem, sed in suos sæviebat. Quamobrem Philippum sæpè vulneratum prælia remissêre: hic amicorum interfector convivio frequenter excessit. Regnare ille cum amicis nolebat, hic in amicos regna exercebat. Amari Pater malle, hic metui. Literarum cultus utrique similis. Solertiæ pater majoris, his fidei. Verbis atque oratione Philippus, hic rebus moderatior. Parcendi victis filio animus et promptior et honestior: ille nec sociis abstinebat. Frugalitati Pater, luxuriæ filius magìs deditus, erat. Quibus artibus orbis imperii fundamenta pater jecit, operis totius gloriam filius consummavit.

LIBER X.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Artaxerxis filii in patrem conspirant. Sed, conspiratione, detectâ, parricidii pœnas dant.*
2. *Causa parricidii ex multiplici libidine nata.*
3. *Ochus, Artaxerxis successor, cognatorum principum strage regiam replet. Persicæ monarchiæ finis.*

CAPUT I.

ARTAXERXI, regi Persarum, ex pellicibus cxv [1]filii fuêre, sed tres tantùm justo matrimonio suscepti: Darius, Ariarates, et Ochus. Ex his Darium contra morem Persarum, apud quos rex non nisi morte mutatur, [2]per indulgentiam pater regem vivus fecit: nihil sibi ablatum existimans, quod in filium contulisset; sinceriùsque gaudium ex procreatione capturus, si insignia, majestatis suæ vivus in filio conspexisset. Sed Darius, post nova paternæ pietatis exempla, interficiendi patris consilium cepit. Sceleratus, si solus parricidium cogitasset; tanto sceleratior, quod in societatem facinoris assumptos, quinquaginta fratres, fecit parricidas. Ostenti prorsùs genus, ubi [3]in tanto populo non solùm sociari, verùm

Artaxerxis filii in eum conspirant.
A.M.3689.
Ol. 103. 4.
Urb.C.388
Ant.C.363.

NOTÆ.

1 *Filii fuêre.*] Trecentas et sexaginta concubinas habebat, *ex Plutarch.*

2 *Per indulgentiam.*] Ne regnum post ejus mortem novis bellis, fratrùmque dissidiis turbaretur.

3 *In tanto populo.*] Id est, in tantâ conjuratorem multitudine.

etiam sileri parricidium potuit: ut ex quinquaginta liberis nemo inventus sit, quem aut paterna majestas, aut veneratio senis, aut indulgentia patris, à tantâ immanitate revocaret. Adeòne vile paternum nomen apud tot numero filios fuit, ut, quorum præsidio tutus etiam adversùs hostes esse debuerat, eorum insidiis circumventus, tutior ab hostibus quàm à filiis fuerit.

Hujus conjurationis causæ libido. Omnes occiduntur

CAP. II. Causa parricidii sceleratior ipso parricidio fuit. Occiso quippe Cyro fraterno bello, cujus mentio supra habita est, Aspasiam, pellicem ejus, rex Artaxerxes in matrimonium receperat: hanc patrem cedere sibi, sicuti regnum, Darius postulaverat: qui, pro indulgentiâ suâ in liberos, primo facturum se dixerat: mox pœnitentiâ ductus, ut honeste negaret, quod temere promiserat, [1]Solis eam sacerdotio præfecit, quo perpetua illi ab omnibus viris pudicitiâ imperabatur. Hinc exacerbatus juvenis in jurgia primò patris erupit: mox factâ cum fratribus conjuratione, dum patri [2]insidias parat, [3]deprehensus cum sociis, pœnas parricidii diis paternæ majestatis ultoribus dedit. Conjuges quoque omnium cum liberis, ne quod vestigium tanti sceleris extaret, interfectæ. Post hæc Artaxerxes morbo ex dolore contracto decedit, rex, quam pater, felicior.

Ochus regnare incipit, et moritur.
A.M 3690.
Ol. 104. 1.
Urb.C.388
Ant.C.362.

CAP. III. Hæreditas regni [4]Ocho tradita, qui, timens parem conjurationem, regiam cognatorum cæde, et strage principum replet, nulla [5]non sanguinis, non sexûs, non ætatis misericordiâ permotus: scilicet ne innocentior fratribus parricidis haberetur. Atque ita veluti purificato regno, bellum [6]Cadusiis infert. In eo cum adversùs provocatorem hostium Codomannus quidam omnium favore processisset; hoste cæso, victoriam suis pariter, et propè amissam gloriam, restituit. Ob hæc decora idem [7]Codomannus præficitur [8]Armeniis. Interjecto deinde tempore, [9]post mortem Ochi regis,

NOTÆ.

1 *Solis eam sacerdotio.*] Non Solis, sed Dianæ, quæ Ecbatanis colebatur, factam sacerdotem scribit Plutarch.

2 *Insidias parat.*] Impulsore Tiribaso.

3 *Deprehensus.*] Menifesto in scelere operâ Eunuchi, Artaxerxes jussu, unâ cum fratribus, eorumque conjugibus occisus est; quod visum est aliquantò crudelius; licet lex sit apud Persas, quâ reorum affines simul cum ipsis perire jubeantur; sed Ochi crudelitas, Artaxerxi clementiæ famam conciliavit.

4 *Ocho.*] Qui vino patre è fratribus alterum calumniis ad venenum compulerat, alterum decrepiti patris delicias per Herpatem, Tribasi filium, curaverat interfici.

5 *Non sanguinis, &c.*] Auctor est Curtius 80 fratres Sisygambis, Darii matris, ab eo esse occisos.

6 *Cadusiis.*] Qui non procul à mari Caspio habitant.

7 *Codomannus.*] Non fuit ex stirpe regiâ, *ex Arrian. et Curtio.* Sed Diodorus facit eum Arsani, Eusebius Arsami filium, qui frater fuit, vel Artaxerxis, vel Ochi.

8 *Armeniis.*] Duplex est Armenia, major et minor; utraque à Cappadociâ ad Medos usque trans Euphratem, inter Iberiam et Mesopotamiam extenditur: major *Curdustan*, minor *Aladuli* dicitur.

9 *Post mortem Ochi.*] Alii aliter ejus mortem referunt: cum Ægyptum jam diu rebellum recuperâsset, et sacra

[1]ob memoriam pristinæ virtutis, [2]rex à populo constituitur; Darii nomine, ne quid regiæ majestati deesset, honoratus; A.M.3719.
Bellumquè cum Alexandro magno, diu variante fortunâ, magnâ Ol. 110. 3.
virtute gessit. Postremo, victus ab Alexandro, et à cognatis Urb.C.415.
occisus. vitam pariter cum Persarum regno finivit. Ant.C.336.

NOTÆ.

eorum irrisisse, et Apim mensæ comedendum apposuisse traditur, quod posteà Bagoas Spado natione Ægyptius morte regis ultus est, ut testatur Sulpitius Severus, et Ælianus, qui addit ejus corpus minutas in partes concisum, felibus projectum fuisse.

1 *Ob memoriam virtutis.*] Opera præcipuè Bagoæ à satrapis præ cæteris electus est: cùm tamen paulò pòst Bagoas eum tollere veneno tentaret, rex, detectis insidiis, Bagoam vocat, eùmque ad bibendum venenum coëgit. *Diod.*

2 *Rex à populo.*] Non Ocho tamen successit Darius, sed Arsi Ochi filio minimo, quem Bagoas, occisis fratribus, patri suffecerat: quemque anno imperii tertio, ut habet Diodor. unà cum filiis è vitâ sustulit. Arrianus tamen ejus cædis Darium accusat.

LIBER XI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Occiso Philippo, Alexander Macedones in officio continet.*
2. *Initia principatus Alexandri. Persas bello aggredi constituit.*
3. *Græcos defectionem cogitantes coercet.*
4. *Thebas, victis incolis, evertit. Atheniensibus infestus.*
5. *Sævit in novercæ suæ cognatos, et in consanguineos suos; deinde bellum Persicum aggreditur.*
6. *Disciplinam militarem ordinat. Parvâ manu ingentia molitur. Persas prælio superat.*
7. *Insidiis vitatis, Gordium nodum fatalem callidè solvit.*
8. *In gravissimum morbum incidit, et sanitati restituitur.*
9. *Ad alterum prælium apparatus. Atrox pugna. Strages Persarum, et fuga Darii, cujus uxor, mater, filia, captivæ ab Alexandro regiè excipiuntur.*
10. *Persis superatis, à Persarum luxu Alexander superatur. Novæ in Orientem victoriæ. Tyrus expugnatur.*
11. *Provinciis non paucis receptis, pergit ad Hammonis oraculum.*
12. *Darii regnum ambit, et pacem petenti recusat.*
13. *Tertii prælii inter Alexandrum et Darium circumstantiæ quædam.*

14. *Ejusdem prælii descriptio. Persæ fugantur: victores prædâ ingenti potiuntur.*

15. *Darius à suis vinctus, et multis vulneribus confossus, salutem dicit Alexandro, et in morte regium animum prodit. Alexander Darii obitum fletu regiâ sepulturâ decorat.*

CAPUT I.

Occiso Philippo, Alexander Macedones continet.

IN exercitu Philippi, sicuti variæ gentes erant, ita, eo occiso, diversi motus animorum fuêre. Alii quippe, injustiâ servitute oppressi, ad spem se libertatis erigebant: alii tædio longinquæ militiæ, remissam sibi expeditionem gaudebant: [a]nonnulli [1]facem nuptiis filiæ accensam, rogo Patris subditam dolebant. Amicos quoque, tam subdita mutatione rerum haud mediocris metus ceperat, reputantes nunc provocatam Asiam, [2]nunc Europam nondum perdomitam, nunc Illyrios, et Thracas, et Dardanos, cæterasque barbaras gentes fidei dubiæ, et mentis infidæ; qui omnes populi si pariter deficiant, [b]resisti nullo modo posse. Queis rebus veluti medela quædam interventus [3]Alexandri fuit: qui pro concione ita vulgus omne consolatus hortatusque pro tempore est, ut et metum timentibus demeret, et spe omnes impleret. Erat hic annos xx natus; in quâ ætate ita moderatè de se multa pollicitus est, [c]ut appareret plura eum experimentis reservare. Macedonibus immunitatem cunctarum rerum, præter militiæ vacationem, dedit; quo facto tantum sibi favorem omnium conciliavit, ut, corpus hominis, non virtutem regis mutâsse se dicerent.

A.M.3718. Ol. 111. 1. Urb.C.417 Ant.C.334.

Barbaros domat. In Persas bellum gerere constituit.

CAP. II. Prima illi cura paternarum exequiarum fuit; in quibus ante omnia, cædis conscios ad tumulum patris occidi jussit: soli Alexandro [4]Lyncistae fratri pepercit, servans in eo auspicium dignitatis suæ; nam regem eum primus salutaverat. Æmulum quoque imperii Caranum, fratrem ex novercâ susceptum, interfici curavit. Inter initia multas [5]gentes rebellantes compes-

INTERPRETATIO.

a *Nonnulli dolebant Philippum interfectum fuisse, dum nuptiæ ipsius filiæ celebrarentur.*

b *Salvos esse non posse.*

c *Ut omnes intelligerent ipsum facturum plura quàm promiserat.*

NOTÆ.

1 *Facem nuptiis, &c.*] Id est, dum nuptiæ filiæ celebrantur, dolebant quòd occisus esset Philippus.

2 *Nunc Europam.*] Nec enim Græci penitus erant eo tempore domiti.

3 *Alexandri fuit.*] Quidam apud Plutarchum eum non Philippi, sed Pausaniæ et Olympiadis filium putârunt.

4 *Lyncistae.*] Lyncestis regio est Macedoniæ mediterranea, per quam Lyncestius fluvius decurrit.

5 *Gentes rebellantes.*] Thracas, Triballos, et Getas Istri accolas, mirâ celeritate vicit, quod pluribus Arrianus persequitur.

cuit; orientes nonnullas [1]seditiones exstinxit. Quibus rebus erectus, citato gradu in Græciam contendit: ubi, exemplo patris Corinthum evocatis civitatibus, dux in locum ejus [2]substituitur. Inchoatum deinde à patre Persicum bellum aggreditur: in cujus apparatu occupato nuntiatur, Athenienses et Thebanos, ab eo ad Persas defecisse, auctoremque ejus defectionis, magno auri pondere à Persis corruptum, Demosthenem oratorem extitisse; qui Macedonum deletas omnes cum rege copias à Triballis affirmaverit, producto in concionem auctore, qui in eo prælio, in quo rex ceciderit, se quoque vulneratum diceret. Quâ opinione mutatos omnium fermè civitatum animos esse: præsidia Macedonum obsideri. Quibus motibus occursurus, tantâ celeritate instructo paratoque exercitu Græciam oppressit, ut, quem venire non senserant, videre se vix crederent.

A.M.3719. Ol. 111. 2. Urb.C.418 Ant.C.333.

CAP. III. In transitu hortatus Thessalos fuerat; beneficiorumque Philippi patris, maternæque suæ cum his ab [3]Æacidarum gente necessitudinis admonuerat. Cupidè hæc Thessalis audientibus, exemplo patris, dux universæ gentis creatus erat, et vectigalia omnia reditusque suos ei tradiderant. Sed Athenienses, sicuti primi defecerant, ita primi pœnitere cœpêrunt: contemptum hostis in admirationem vertentes, pueritiamque Alexandri, spretam anteà, supra virtutem veterum ducum extollentes. [4]Missis itaque legatis, bellum deprecantur: quibus auditis, et graviter [5]increpatis, Alexander bellum remisit. Inde Thebas exercitum convertit, eâdem [6]indulgentiâ usurus, si parem pœnitentiam invenisset. Sed Thebani armis, non precibus nec deprecatione usi sunt. [7]Itaque victi, gravissima quæque

Græcos defectionem cogitantes coërcet.

NOTÆ.

1 *Seditiones extinxit.*] Et in Græciâ et in Asia; hic enim Attalum, illic Demosthenem pecunia Darius corruperat, sed Alexander illum Hecatæi et Parmenionis operâ necari curavit; hunc ipse ducto in Athenienses exercitu compescuit.

2 *Substituitur.*] Ab omnibus Græciæ populis præter Lacedæmonios, qui non alios sectari, sed aliis præesse solebant jactare. Athenienses enim, licet Demosthenis consilium secuti, auditâ Philipppi morte, sacrificâssent, et coronam decrevissent Pausaniæ; Alexandri tamen adventu territi, plura illi, quàm Philippo concessêrunt.

3 *Æacidarum.*] Qui ab Æaco, Jovis ex Europâ filio, ducebant originem; unde orta fuerat Olympias.

4 *Missis itaque legatis.*] In quibus fuit Demosthenes, qui sibi ab Alexandro metuens, medio ex itinere domum reversus est.

5 *Increpatis.*] Diodor. ait Alexandrum perhumaniter legatis respondisse.

9 *Indulgentiâ usurus.*] Ubi ad Thebarum portas pervenit, rebellionis auctores Prothitem et Phœnicem poposcit; contra Thebani Philotam et Antipatrum, Alexandri amicissimos, sibi dedi jubent: *Ita Plutarchus.*

7 *Itaque victi.*] Tanta fuit Thebanorum eâ in pugnâ fortitudo, ut Macedones egerint in fugam eosque vicissent, nisi Alexander, instructâ phalange, in eos irruisset, et Macedones ex arce Cadmeâ egressi eos à tergo adorti victoriam Alexandro peperissent, uti narrant *Arrian. et Diod.*

[1]supplicia miserrimæ captivitatis experti sunt. In consilio cùm de excidio urbis deliberaretur, Phocenses, et Platæenses, et [2]Thespienses, et [3]Orchomenii, Alexandri socii, victoriæque participes, excidia urbium suarum, crudelitatemque Thebanorum, referebant: studia in Persas non præsentia tantùm, verùm et vetera adversùs Græciæ libertatem increpantes. *Quamobrem odium eos omnium populorum esse: quòd vel ex eo manifestari, quòd jurejurando se omnes obstrinxerint, ut victis Persis, Thebas diruerent.* [a]Adjiciunt et scelerum priorum fabulas, quibus omnes scenas repleverint; ut non præsenti tantùm perfidiâ, verùm et vetere infamiâ invisi forent.

Thebas, victis civibus, evertit. CAP. IV. Tunc Cleadas, unus ex captivis, datâ potestate dicendi, *Non à rege defecisse, quem interfectum audierint, sed à regis hæredibus: quicquid in eo sit admissum, crudelitatis, non perfidiæ, culpam esse; cujus tamen jam magna se supplicia pependisse, deletâ juventute: nunc senum fœminarumque sicuti infirmum, ita innoxium restare vulgus: quod ipsum stupris contumeliisque ita vexatum esse, ut nihil amarius unquam sint passi: nec jam pro civibus se, qui tam pauci remanserint, orare; sed pro innoxio patriæ solo, et pro urbe, quæ non viros tantùm, verùm et deos genuerit.* Privatâ etiam regem superstitione deprecatur, geniti apud ipsos Herculis, unde originem [4]gens Æacidarum trahat; actâque Thebis à patre ejus Philippo pueritiâ: rogat, *Urbi parcat, quæ majores ejus partim apud se genitos, deos adoret;* [5]*partim educatos summæ majestatis reges viderit.* Sed potentior fuit ira, quam preces. Itaque [6]urbs diruitur: agri inter victores dividuntur: captivi [7]sub coronâ venduntur: [b]quorum pretium non ex ementium commodo, sed ex inimicorum odio extenditur. Miseranda

A.M.3719. Ol. 111. 2. Urb.C.418 Ant.C.333.

INTERPRETATIO.

a *Addunt et fabulas de sceleribus olim commissis à Thebanis, de quibus multæ* tragœdia *in scenis exhibitiæ sunt.*

b *Quorum pretium crevit, non ex utilitate* eorum *qui emebant, sed ex odio inimicorum.*

NOTÆ.

1 *Supplicia.*] Sex millia cæsa sunt, et capta 30 millia, *ex Diodor.* Et nullus etiam fuit, seu pueris, seu mulieribus veniæ locus.

2 *Thespienses.*] Bœotiæ civitas, non procul ab Helicone monte.

3 *Orchomenii.*] Urbs Bœotiæ, prope Cephissum fluvium.

4 *Gens Æacidarum.*] Longè fallitur Justinus: nam Æacidæ ad Æacum, Achillis avum, Jovisque ex Europâ filium, referebant originem; Herculis verò posteri non Æacidæ; sed Heraclidæ dicti sunt: unde genus paternum per Caranum ducebat Alexander.

5 *Partim educatos.*] Bacchum et Herculem.

6 *Urbs diruitur.*] Hæc fusiùs Arrianus, Cadmæam arcem præsidio firmavit, solo æquavit urbem, agros in socios distribuit, cives omnes utriùsque sexûs redegit in servitutem. Referunt tamen nonnulli Pindari domum, ejusque stirpem ab Alexandro servatam.

7 *Sub coronâ.*] Jure belli captivos vænire coronatos mos erat, *ex Agellio.*

res Atheniensibus visa. [a]Itaque portas refugiis profugorum, contra interdictum regis, aperuêre. Quam rem ita graviter tulit Alexander, ut secundâ legatione denuo bellum deprecantibus, ita demùm remiserit, ut [1]oratores et duces, quorum fiduciâ toties rebellent, sibi dedantur: paratisque Atheniensibus, ne cogantur subire bellum, eò res reducta est, ut, retentis oratoribus, duces in auxilium agerentur: qui, ex continenti ad Darium profecti, non mediocre momentum Persarum viribus accessêre.

CAP. V. Proficiscens ad Persicum bellum, omnes [2]novercæ suæ cognatos, quos Philippus, in excelsiorem dignitatis locum provehens, imperiis præfecerat, interfecit. Sed nec suis, qui apti regno videbantur, pepercit; ne qua materia seditionis, procul se agente, in Macedoniâ remaneret: [b]et reges stipendiarios conspectioris ingenii ad commilitium secum trahit: segniores ad tutelam regni relinquit. Adunato deinde exercitu naves onerat; unde conspecta Asiâ, incredibili ardore mentis accensus, [3]duodecim aras deorum in belli vota statuit. Patrimonium omne suum, quod in Macedoniâ, Europâque habebat, amicis dividit, *sibi Asiam sufficere* præfatus. Priusquam ulla navis littore excederet, hostias cædit, petens victoriam bello, quo toties à Persis petitæ Græciæ ultor electus sit: [c] quibus longa jam satis, et matura imperia contigisse, quorumque tempus esse vices excipere meliùs acturos. Sed nec exercitûs ejus alia, quàm regis animorum præsumptio fuit: quippe obliti omnes conjugum, liberorumque, et longinquæ à domo militiæ, Persicum aurum, et totius Orientis opes, jam quasi suam prædam ducebant: nec belli periculorumque sed divitiarum meminerant. Cùm delati in Continentem essent, primus Alexander jaculum, velut in hostilem ter-

Occisis novercæ cognatis, bellum Persicum aggreditur.

A.M.3720. Ol. 111. 3. Urb.C.419 Ant.C.332.

INTERPRETATIO.

a *Quare recepêrunt in urbibus profugos* ab exercitu Alexandri, *contra ipsius mandatum.*

b *Adduxit secum ad bellum reges stipendiaros, qui inquieti ingenii,* et bellicosi videbantur.

c *Quos* Persas *jam satis diu imperium tenuisse, et tempus venisse,* quo post eos *imperare debeant, qui fortiori futuri sunt.*

NOTÆ.

1 *Ut Oratores.*] Phocion, infensus Demostheni, eos dedi pro salute patriæ jussit; sed prohibuit populus, oratione flexus Demosthenis, in quâ fabulam de ovibus, quæ canes tradere juberentur, attulit; et Demades, acceptis à Demosthene talentis quinque, auctor fuit Alexandro, ut retineret Oratores, duces verò foras ejiceret. *Diodor. et Plutarch.*

2 *Novercæ cognatos.*] De cognatorum morte nihil habent *Diod. et Arrian.* sed referunt Alexandrum ludis, sacrificiis et conviviis duxisse tempus, dum profectio pararetur.

3 *Duodecim Aras.*] Hoc inter altare et aram discrimen est, quod in altari, et adoleatur victima, et Diis superis sacrificium fiat, ara verò Diis inferis esset sacra, et libatio tantum in eâ fieret.

ram, jecit: armatusque de navi, [1]tripudianti similis, prosiluit, atque ita hostias cædit, precatus, *ne se regem illæ terræ invitæ accipiant.* In Ilio quoque ad tumulos, [2]heroum, qui Trojano bello ceciderant, parentavit.

Persas vincit. CAP. VI. Inde, hostem petens, milites à populatione Asiæ prohibuit, *parcendum suis rebus* præfatus, *nec perdenda ea, quæ possessuri venerint.* In exercitui ejus fuêre peditum [3]XXX duo millia, equitum quatuor millia quingenti, naves centum LXXXII. Hâc tam parvâ manu universum terrarum orbem utrum admirabilius vicerit, an aggredi ausus fuerit, incertum est: cùm ad tam periculosum bellum exercitum legeret, non juvenes robustos, nec primum florem ætatis, sed veteranos; plerosque etiam emeritæ militiæ, qui cum patre patruisque militaverant, elegit: ut non tam milites, quàm magistros militiæ electos putares. Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit: ut si principia castrorum cerneres, senatum te alicujus priscæ reipubl. videre diceres. Itaque nemo in prælio fugam, sed victoriam cogitavit: nec in pedibus cuiquam spes, sed in lacertis fuit. Contrà rex Persarum Darius, fiduciâ virium, nil astu agere, affirmans suis, *occulta consilia victoriæ furtivæ convenire:* nec hostem regni finibus arcere, sed [4]in intimum regnum accipere: gloriosiùs ratus repellere bellum, quàm non admittere. Prima igitur congressio [5]in campis Adrastiæ fuit. In acie Persarum [6]sexcenta millia fuêre, quæ non minùs arte [7]Alexandri, quàm virtute Macedonum superata [8]terga vertêrunt. Magna itaque cædes Persarum fuit. De exercitu Alexandri novem pedites, centum viginti equites [9]cecidêre: quos rex impensè, ad cæterorum ex-

NOTÆ.

1 *Tripudianti similis.*] Hastam è navi jaculatus desiliit in terram; a Diis ipsis Asiam hastâ subactam accipere se clamitans.

2 *Heroum.*] Achillis, Ajacis, et aliorum, quos versibus suis Homerus commendavit.

3 XXX *duo millia.*] Peditum 30 millia, equitum 5 millia numerat Arrian. additque, Parmenionem cùm 160 triremibus in Asiam trajecisse, Alexandrum verò cum 53 navibus longis, *ex Diod.*

4 *In intimum regnum.*] Suadebat Memnon Rhodius, ut vastatis longè latèque agris, ne Alexander ulterius progrederetur, totam belli molem Darius in Europam transportaret: sed contraria Satraparum sententia vicit; ut contra Macedonas dimicaretur.

5 *In campis Adrastiæ.*] Quos alluit Granicus fluvius, à quo hoc prælium dicitur *Granicum.*

6 *Sexcenta millia.*] Peditum centum millia, decem equitum millia numerant bene multi: equitum 20 millia recenset Arrianus.

7 *Alexandri.*] Qui primus hostes vertit in fugam, Spithrobatemque Darii generum examiæ fortitudinis virum peremit, à quo nisi Clitus adfuisset, occisus erat.

8 *Terga vertêrunt.*] In ipso Granici transitu acre certamen fuisse scribunt *Arrian. et Plutarch.* sed affirmat Diodor. Alexandrum fluvio sub primam diei lucem transmisso aciem instruxisse.

9 *Cecidêre.*] Peditum decem millia, duo equitum periêre, hostes vivi capti sunt ultrà 20 millia.

emplum humatos, statuis equestribus donavit, cognatisque eorum immunitates dedit. Post victoriam [1]major pars Asiæ ad eum defecit. Gessit et plura bella cum [2]præfectis Darii, quos jam non tam armis, quàm terrore nominis sui vicit.

CAP. VII. Cum hæc aguntur, interim indicio captivi ad eum defertur, insidias ei [3]ab Alexandro Lyncista, genero Antipatri, qui præpositus Macedoniæ erat, parari. Ob quam causam timens, ne quis interfecto eo in Macedoniâ motus oriretur, in vinculis eum habuit. Post hæc [4]Gordium urbem petit, quæ posita est inter Phrygiam majorem et minorem: cujus urbis potiundæ non tam propter prædam cupido eum cepit, sed quòd audierat in eâ urbe, in templo Jovis, jugum plaustri Gordii positum; cujus nexum si quis solvisset, eum totâ Asiâ regnaturum, antiqua oracula cecinisse. Hujus rei causa et origo illa fuit. Gordius cùm in his regionibus bubus conductis araret [a]aves eum omnis generis circumvolare cœpêrunt. Profectus ad consulendos augures vicinæ urbis, obviam in portâ habuit virginem eximiæ pulchritudinis: percontatus eam, quem potissimum augurem consuleret: illa, auditâ causâ consulendi, gnara artis ex disciplinâ parentum, *regnum ei portendi*, respondit: polliceturque se et matrimonii, et spei sociam. Tam pulchra conditio, prima regni felicitas videbatur. Post nuptias, inter Phrygas orta seditio est. Consulentibus de fine discordiarum oracula respondêrunt, *regem discordiis opus esse*. Iteratò quærentibus de persona [b]regis, jubentur eum regem observare, quem reversi primùm in templum Jovis euntem plaustro reperîssent. Obvius illis Gordius fuit, statimque eum regem consalutant. Ille [5]plaustrum, quo vehenti regnum delatum fuerat, in templo Jovis positum, majestati regiæ consecravit. Post hunc [6]filius Mida

Gordium nodum callidè solvit.

INTERPRETATIO.

a *Volucres omnis generis cæpêrunt circa illum volare.*
b *De ipso rege* scil. *quem habituri sint regem?*

NOTÆ.

1 *Major pars Asiæ.*] Sardeis, Tralleis, Ephesum, Magnesiam, aliasque urbes deditione cepit.

2 *Cum præfectis.*] Præcipuè cum Memnone, quem post acre certamen expulit Mileto et Halicarnasso; ubi Macedonum fortissimi, et Memnonis et Ephialtis Atheniensis virtute, ceciderunt, *Hæc Diod. Curtius et alii.*

3 *Ab Alexandro Lyncista.*] Qui nuper de Philippi morte suspectus, per Amyntam Dario significavit, se Alexandro, si velit, mortem illaturum; cui Darius per Asisemem, et Macedoniæ regnum, et mille insuper talenta promisit: sed Asisemes, in viâ è Parmenione comprehensus, rem totam patefecit. Diodorus addit Alexandrum à matre Darii hâc de re monitum per literas.

4 *Gordium.*] Urbem magnæ Phrygiæ ad Sangarium fluvium.

5 *Plaustrum.*] Multi jugum plaustri legendum putant.

6 *Filius Mida.*] Si Midas cum Phrygibus in Asiam transiit, ut multi perhibent, filius Godii esse non potuit: de quo fabulantur poëtæ, quidquid manibus attigisset, in aurum conversum fuisse.

regnavit; qui, [1]ab Orpheo sacrorum solennibus initiatus, Phrygiam religionibus implevit: quibus tutior omni vitâ, quàm armis fuit. Igitur Alexander, captâ urbe, cùm in templum Jovis venisset, jugum plaustri Gordii requisivit: quo exhibito, cum capita loramentorum, intra nodos abscondita, reperire non posset, violentiùs oraculo usus, [2]gladio loramenta cædit; atque, ita, resolutis nexibus, latentia in nodis capita invenit.

In morbum incidit, et sanatur.

CAP. VIII. Hæc illi agenti nuntiatur, Darium cum ingenti exercitu adventare. Itaque timens angustias magnâ celeritate [3]Taurum transcendit: in quâ festinatione quingenta stadia cursu fecit. Cùm [4]Tarsum venisset, captus [5]Cydni fluminis amœnitate, per mediam urbem influentis, projectis armis, plenus pulveris ac sudoris, in præfrigidam undam se projecit. [a]Tum repentè tantus nervos ejus occupavit rigor, ut interclusâ voce non spes modò remedii, sed nec dilatio periculi inveniretur. Unus erat ex medicis, nomine Philippus, qui solus remedium polliceretur: sed et ipsum Parmenionis pridiè à Cappadociâ missæ epistolæ suspectum faciebant: qui, ignarus infirmitatis Alexandri, scripserat, à Philippo medico caveret, nam corruptum illum à Dario ingenti pecuniâ esse. Tutius tamen est ratus, dubiæ se fidei medici credere, quàm indubitato morbo perire. Accepto igitur poculo, epistolas medico tradidit; atque ita, inter bibendum, oculos in vultum legentis intendit. Ut securum conspexit, lætior factus est; sanitatemque quartâ die recepit.

Darium vincit.
A.M.3721.
Ol. 111. 4.
Urb.C.420.
Ant.C.331.

CAP. IX. Intereà Darius cum [6]quadringentis millibus peditum, ac centum millibus equitum, in aciem procedit. Movebat hæc multitudo hostium, respectu paucitatis suæ, Alexandrum: sed interdum reputabat, quantas res cum istâ paucitate gessisset; quantosque populos fudisset. Itaque, cùm spes metum vinceret,

INTERPRETATIO.

a *Tum continuò ita nimiò frigore nervi ejus contracti sunt, ut voce interclusâ non tantùm spes remedii non* superesset, *sed nec inveniretur* quomodo *periculum* mortis *differretur.*

NOTÆ.

1 *Ab Orpheo.*] Qui Thrax genere fuit, Calliopes et Apollinis filius, Musicus et Poëta insignis: de quo multa poëtæ commenti sunt.

2 *Gladio loramenta.*] Arrianus, ex Aristobulo scribit Alexandrum, exempto paxillo (temonis erat is clavus ligneus per medium temonom trajectus, cui vinculum astrictum erat) jugum temoni detraxisse.

3 *Taurum transcendit.*] Mons est Asiæ maximus; à Lyciâ, ubi incipit, ad Occasum usque in Ortum perductus, varia sortitur nomina: in Cilicia Taurus; in Armeniâ Antitauros; in Syriâ Amanus; in Mesopotamiâ Niphates; in Iberiâ Caucasus dicitur, nunc *Caraman.*

4 *Tarsum.*] Urbem Ciliciæ præcipuam ad Cydnum, *Tarso.*

5 *Cydni.*] Qui Tarsum, nigras volvens aquas, præterfluit.

6 *Quadringentis millibus.*] Arrianus sexcenta millia: alii peditum 400 millia, equitum 100 millia numerant.

periculosius differre bellum ratus, ne desperatio suis cresceret, circumvectus suos, singulas gentes diversâ oratione alloquitur: Illyrios et Thracas opum ac divitiarum ostentatione: Græcos veterum bellorum memoriâ, internecivique cum Persis odii accendebat: Macedones autem nunc Europæ victæ admonet, nunc Asiæ expetitæ: nec inventos illis toto orbe pares viros gloriatur. Cæterum et laborum finem hunc, et gloriæ cumulum fore. Atque inter hæc identidem consistere aciem jubet, [a]ut hâc morâ consuescant oculis turbam hostium sustinere. Nec Darii segnis opera in ordinanda acie defuit. Quippe omissis ducum officiis, ipse omnia circumire, singulos hortari, veteris gloriæ Persarum imperiiqùe perpetuæ à diis immortalibus datæ possessionis admonere. Post hæc prælium ingentibus animis [1]committitur. In eo uterque rex [2]vulneratur. Tamdiu certamen anceps fuit, [3]quoad fugeret Darius. Exinde cædes Persarum secuta est. Cæsa sunt peditum [4]unum et sexaginta millia, equitum decem millia: capta quadraginta millia. [5]Ex Macedonibus cecidêre pedestres cxxx, equites cl. In castris Persarum [6]multum auri cæterarùmque opùm inventum. Inter captivos castrorum, mater, et uxor, [7]eademque soror, et filiæ duæ Darii fuêre. [8]Ad quas visendas hortandasqùe cùm Alexander venisset, conspectis armatis, invicem se amplexæ, velut statim morituræ, complorationem

INTERPRETATIO.

a *Ut assuescant hâc morâ conspicere*, sine metu, *tantam hostium multitudinem.*

NOTÆ.

1 *Committitur.*] Jam Montium angustias, Persis expulsis, per Parmenionem occupârat Alexander, et urbem Issum ceperat; ad quam prælium commissum est.

2 *Vulneratur.*] Acre quidem certamen fuit inter agmen Darii et Alexandri, sed de regum vulneribus non meminêrunt alii.

3 *Quoad fugeret Darius.*] Cui, cum fortissimos quosque circa se occisos cerneret, equosque suæ quadrigæ multis affectos vulneribus, in alterum translatus currum, fugam arripuit.

4 *Unum et sexaginta millia.*] Diodor. peditum 120000, equitum 10000; Arrian. verò peditum 90000, equitum 10000 recenset.

5 *Ex Macedonibus.*] Melius 300 pedites, et 150 equites occisos, numerat Diodor. ad quem numeram accedunt Curtius et Arrian.

6 *Multum auri.*] Negat Arrian. ultra tria millia talentorum in castris fuisse reperta: Darius enim opes suas Damascum præmiserat.

7 *Eademque soror.*] Uxorem et sororem Darii non eandem, sed diversas fuisse scribit Arrian.

8 *Ad quas visendas.*] Leonidam priùs unum ex aulicis miserat: qui timorem eis eximeret: ipse verò paulò pòst, cum venisset, benignè eas habuit; et Darii filium sexennem complexu et osculis dignatus est. Dum tabernaculum intrat Alexander, unà cum Hephæstione, hunc reginæ Alexandrum esse ratæ, quòd illi et par esset ætate, et præstaret corporis habitu, suo more veneratæ sunt; inde captivis spadonibus, quis Alexander esset, monstrantibus, Sisygambis advoluta est pedibus ejus, ignorationem nunquam anteà visi regis excusans, quam manu allevans rex *Non errasti*, inquit, *mater, nam et hic Alexander est.* Ità Curtius.

ediderunt. Provolutæ deinde genibus Alexandri, non mortem, sed dum Darii corpus sepeliant, dilationem mortis, deprecantur. Motus tantâ mulierum pietate Alexander, et Darium vivere dixit, et timentibus mortis metum dempsit: eàsque haberi ut reginas præcipit. Filias quoque non sordidus dignitate patris sperare matrimonium jussit.

Darii thesauros capit. Tyrus expugnatur.
A.M.3722.
Ol. 112. 1.
Urb.C.421
Ant.C.330.

CAP. X. Post hæc opes Darii, divitiarùmque apparatum contemplatus, admiratione tantarum rerum capitur. Tunc primùm luxuriosa convivia et magnificentiam epularum sectari; tunc [1]Barsenen captivam diligere, propter formæ pulchritudinem, cœpit. A quâ posteà susceptum puerum Herculem vocavit. Memor tamen adhuc Darium vivere, Parmenionem ad occupandam [2]Persicam classem, aliosque amicos ad recipiendas Asiæ civitates misit: quæ statim, auditâ famâ victoriæ, ipsis Darii præfectis cum auri magno pondere tradentibus se, in potestatem victorum venêrunt. Tunc in Syriam proficiscitur ubi obvios [3]cum infulis multos Orientis reges habuit. Ex his pro meritis singulorum alios in societatem recepit: aliis regnum ademit, suffectis in loca eorum novis regibus. Insignis præter cæteros fuit [4]Abdalonymus, rex ab Alexandro [5]Sidoniæ constitutus. [a]Quem Alexander, cùm operam oblocare ad puteos exhauriendos, hortosque irrigandos solitus esset, miserè vitam exhibentem, regem fecerat, [6]spretis nobilibus, ne generis id, non dantis beneficium putarent. Tyriorum civitas cùm coronam auream magni ponderis per legatos in titulum gratulationis Alexandro misisset, gratè munere accepto, [7]Tyrum se ire velle ad vota Herculi reddenda, dixit. Cum legati rectiùs id eum in Tyro vetere et antiquiore templo facturum dicerent, [b]in deprecantes ejus introitum ita ex-

INTERPRETATIO.

a *Quem Alexander regem creaverat vitam agentem in egestate; nam solebat,* et aquam *è puteis haurire, et hortos irrigare.*

b *Tantâ irâ commotus est in* legatos, *qui precabantur ne* in urbem *ingrederetur.*

NOTÆ.

1 *Barsenen.*] Memnonis uxorem, Darii filiam, *ex Arrian.* quam posteà uxorem duxit.

2 *Persicam classem.*] Eum non ad classem, sed Damascum misit; cujus præfectus per literas Alexandro thesauros Darii obtulerat.

3 *Cum infulis.*] Intelligit Jaddum summum Judæorum sacerdotem; qui, cùm Alexandro Tyrum obsidenti auxilia denegâsset, eidem posteà Jerosolymam petenti, cum Sacerdotibus ivit obviam, iratùmque placavit.

4 *Abdalonymus.*] Non Sidoni, sed Tyro, regem Hephæstionis operâ creatum, testatur. *Diodor.*

5 *Sidoniæ.*] Urbs est Phœniciæ, in orâ maris mediterranei. *Suid.*

6 *Spretis nobilibus.*] Illum tamen ex stirpe regiâ originem duxisse affirmat Curtius.

7 *Tyrum.*] Olim insula 70 passibus à continente divisa pelago, nunc ad littus maris. De Tyriorum origine infra agemus.

arsit, ut urbi excidium minaretur; confestimque exercitu insulæ applicato, non minus animosis Tyriis fiducia Carthaginiensium, bello excipitur. Augebat enim Tyriis animos [1]Didonis exemplum, quæ, [2]Carthagine conditâ, tertiam partem Orbis quæsisset: turpe ducentes, si fœminis suis plus animi fuisset in imperio quærendo, quàm sibi, in tuendâ libertate. Amotâ igitur imbelli ætate Carthaginem, et arcessitis mox [3]auxiliis, non [4]magno post tempore [5]per proditionem capiuntur.

CAP. XI. Inde [6]Rhodum Alexander, [7]Ægyptum, [8]Ciliciamque [9]sine certamine recipit. [10]Ad Jovem deinde Hammonem pergit, consulturus et de eventu futurorum, et de origine suâ. Namque mater ejus Olympias confessa viro suo Philippo fuerat, Alexandrum non ex eo se, sed ex serpente ingentis magnitudinis concepisse. Denique Philippus ultimo prope vitæ suæ tempore, *filium suum non esse* palam prædicaverat. Quâ ex causâ Olympiadem, velut stupri compertam repudio dimiserat. Igitur Alexander, cupiens originem divinitatis acquirere simul et matrem infamiâ liberare, per præmissos subornat antistites, quid sibi responderi velit. Ingredientem templum, statim antistites, [11]ut Hammonis filium salutant. Ille, lætus dei adoptione, hoc se patre censeri jubet. Rogat deinde, an omnes interfectores parentis sui sit ultus; respondetur, patrem ejus nec posse interfici nec mori; [a]regis Philippi peractam plene ultionem esse. Tertiam interrogationem poscenti, victoriam omnium bellorum, possessionemque terrarum dari respondetur. Comitibus quoque suis re-

Ciliciâ Rhodo, Ægypto receptis, pergit ad Hammonis Templum.

A.M.3723.
Ol. 112. 2.
Urb.C.422
Ant.C.329.

INTERPRETATIO.

a *Ultionem sumptam esse ob mortem regi Philippo illatam.*

NOTÆ.

1 *Didonis.*] De quâ agetur posteà.

2 *Carthagine.*] Urbs erat Africæ maxima, in orâ maritimâ, *Cartin*, ex cujus ruinis Tunetum excrevit.

3 *Auxiliis.*] A Carthaginiensibus sperabant auxilia: sed illi, novis implicti bellis, laborantibus Tyriis adesse non potuerunt.

4 *Magno post tempore.*] Septem menses hâc in obsidione consumpti. *Ex Plutarch. et Curt.*

5 *Per proditionem.*] Non proditione urbs capta est, sed invictâ Alexandri fortitudine; qui eversis sæpè maris impetu aggeribus, ipse omnium primus conscensis muris urbem vi cepit, et resistentes in plateâ cives internecione delevit. *Ita Diod. Plutarch. et Curt.*

6 *Rhodum.*] In mari Carpathio insula nobilissima, Cariæ adjacens, ambitu 130 M. passuum. Refert Solinus nullum toto anno tam obscurum diem esse, quo in hâc insulâ Sol non cernatur.

7 *Ægyptum.*] Priùs Gazam, ubi vulneratus est, vi; et Hierosolymam, ubi sacrificavit, deditione ceperat.

8 *Ciliciam.*] Amano et Tauro montibus, Pamphyliâ et mari circumscriptam.

9 *Sine certamine.*] Antequam ad Issum pugnaretur, Ciliciam subegerat: quare *Syriam* legendum est, quam Darii Satrapæ cum thesauris regiis tradidêrunt Alexandro.

10 *Ad Jovem.*] Id est, ad Templum in Libyâ, Jovi Ammoni sacrum.

11 *Ut Ammonis filium.*] Eadem habent *Arrian. et Paul. Oro.*

sponsum, ut Alexandrum pro deo, non pro rege colerent. Hinc illi aucta insolentia, mirùsque animo increvit tumor, exemptâ comitate, quam et [1]Græcorum literis et Macedonum institutis didicerat. Reversus ab Hammone [2]Alexandriam condidit, et coloniam Macedonum caput esse Ægypti jubet.

Pacem petenti Dario negat.

CAP. XII. Darius cùm Babyloniam profugisset, per epistolas Alexandrum deprecatur, redimendarum sibi captivarum potestatem faciat, inque eam rem [3]magnam pecuniam pollicetur. Sed Alexander, in pretium captivarum regnum omne, non pecuniam petit. Interjecto tempore, aliæ epistolæ Darii Alexandro redduntur quibus filiæ matrimonium et regni portio offertur. Sed Alexander *sua sibi dari* rescripsit; jussitque supplicem venire, et regni arbitria victori permittere. Tum spe pacis amissâ, bellum Darius reparat: [4]cum quadringentis millibus peditum, et centum millibus equitum obviam vadit Alexandro. In itinere nuntiatur uxorem ejus ex collisione abjecti partus decessisse, ejusque mortem illacrymatum Alexandrum, exequiàsque benignè prosecutùm, idque eum nòn amoris, sed humanitatis causâ fecisse. Nam semel tantum eam Alexandro visam esse cum matrem filiasque ejus parvulas, frequenter consolaretur. Tunc Darius se ratus verè victum, post tot prælia, etiam beneficiis ab hoste superaretur, gratumque sibi esse, si vincere nequeat, quòd à tali potissimùm vinceretur. Scribit itaque et tertias epistolas, et gratias agit, quòd nihil in suos hostile fecerit. Offert deinde majorem partem regni, usque flumen Euphratem, et alteram filiam uxorem; pro reliquis captivis triginta millia talentum. [5]Ad hæc Alexander, [b]*Gratiarum actionem ab hoste supervacaneam esse respondit; nec à se quicquam factum in hostis adulationem, nec quod in dubios belli, exitus, aut in leges pacis sibi lenocinia quæreret; sed animi magnitudine, quâ didicerit adversus vires hostium,*

INTERPRETATIO.

a *Et imperavit ut Darius supplex veniret, et* ipsi *victori daret potestatem* disponendi *de regno, secundum voluntatem.*

b *Respondit, frustrà* sibi Darium *hostem gratias agere, cùm nil fecerit ut ipsius benevolentiam sibi conciliaret, sive bellum haberet tristes exitus, sive pax ineunda esset.*

NOTÆ.

1 *Græcorum literis.*] Fuerat enim Aristotelis per triennium discipulus.

2 *Alexandriam.*] Usus est operâ insignis Architecti, quem Solinus et Arrian. Dinocarem, Strabo Chirocratem vocat.

3 *Magnam pecuniam.*] Omnem etiam regionem, quam Halys fluvius definit, pollicitus est, *ex Diodor.* Filiæ nuptias adjiciunt Curtius et Arrian.

4 *Quadringentis millibus.*] Melius equitum 40 millia, peditum decies centena millia habet Arrian. Dimidio enim major fuit Darii exercitus, *ex Curtio,* quam in Cilicia fuerat: Alexander verò septem millia equitum, et 40 millia peditum habebat.

5 *Ad hæc Alexander.*] Cum Darii literas amicis legeret, *Ego,* inquit Parmenio, *si Alexander essem, oblata acciperem.* Cui Alexander subjecit, *Acciperem et ego, si essem Parmenio.*

non adversus calamitates contendere: pollicetùrque, *præstaturum se eà Dario, si secundus sibi, non par haberi velit. Cæterùm, neque mundum posse duobus solibus regi: neque orbem summa duo regna salvo statu terrarum habere: proinde aut deditionem eâ die, aut in posteram, aciem paret: nec polliceatur sibi aliam, quam sit expertus, victoriam.*

CAP. XIII. Posterâ die aciem producunt: tum repentè, ante prælium, confectum curis Alexandrum somnus arripuit. Cum ad pugnam solus rex deesset, à Parmenione ægrè excitatus, [a]quærentibus somni causas omnibus inter pericula, cujus etiam in otio semper parcior fuerit: magno se æstu liberatum ait, somnumque sibi à repentinâ securitate datùm, quod liceat cum omnibus Darii copiis confligere: veritum se longam belli moram, si Persæ exercitum divisissent. Ante prælium utraque acies hostibus spectaculo fuit. Macedones multitudinem hominum, corporum magnitudinem, armorùmque pulchritudinem mirabantur. Persæ à tam paucis victa suorum tot millia stupebant. Sed nec duces circumire suos cessabant. Darius vix denis armatis singulos hostes, si divisio fieret, evenire dicebat. Alexander Macedonas monebat, *ne multitudine hostium, nec corporis magnitudine, vel coloris novitate moverentur: tantum meminisse jubet cum iisdem se tertio pugnare; nec meliores factos putarent fugâ cùm in aciem secum tam tristem memoriam cædium suarum, et tantùm sanguinis duobus præliis fusi ferrent: et quemadmodum Dario majorem turbam hominum esse, sic virorum sibi.* Hortatur, *spernant illam aciem, auro et argento fulgentem, in quâ plus prædæ quam periculi sit; cùm victoria non armorum decore, sed ferri virtute quæratur.* *Ad tertium prælium apparatus.*

CAP. XIV. Post hæc [1]prælium committitur. Macedones in ferrum, cum contemptu toties à se victi hostis, ruebant: contrà [2]Persæ mori, quàm vinci præoptabant. Raró ullo prælio tantùm sanguinis fusum est. Darius cùm vinci suos videret, mori *Tertium prælium: vincit Alexander.*

INTERPRETATIO.

a *Cùm quærerent* duces *causas somni* insoliti *inter tanta pericula, cùm soleret in otio uti brevi somno, respondit, se liberatum magnâ sollicitudine.*

NOTÆ.

1 *Prælium committitur.*] Ad Lycum fluvium, prope Arbelam Assyriæ urbem; cujus vix apparent rudera.

2 *Persæ mori.*] Initio pugnæ et falcati currus, et Mazæus, ingenti stipatus equitatu, lævum cornu, ubi erat Parmenio, magnum in discrimen adduxêrunt: dum in cornu dextro Alexandrum inter et Darium acriter certatum est. Sed occiso Darii aurigâ, Persæ, regem interfectum opinati, victori Alexandro cessêrunt; et Darius ipse, conversis habenis, fugit. Quo audito, Mazæus, relictâ pugnâ, se recepit Babyloniam. Hæc multis *Diod. Curt. et Arrian.* Initio pugnæ dum Mazæi equites Macedonum impedimenta deriperent, misso à Parmenione Polydamanti respondit Alexander. *Abi, nuncia Parmenioni. Si acie vicerimus, non nostra solùm nos recuperaturos, sed omnia, quæ hostium sunt, recuperaturos.*

A.M.3724. Ol. 112. 3. Urb.C.423 Ant.C.318. voluit et ipse: sed à proximis fugere compulsus est. Suadentibus deinde quibusdam, ut [1]pons Cydni fluminis, ad iter hostium impediendum, intercideretur; *Non ita se saluti suæ velle consultum ait, ut tot millia sociorum hosti objiciat; debere et aliis fugæ viam patere, quæ patuerit sibi.* Alexander autem periculosissima quæque aggrediebatur: et ubi confertissimos hostes acerrimè pugnare conspexisset, eò se semper ingerebat, pericula que sua esse non militum volebat. [2]Hoc prælio Asiæ imperium rapuit, quinto post acceptum regnum anno; cujus tanta fœlicitas fuit, ut post hoc nemo rebellare ausus sit; patientèrque Persæ post imperium tot annorum, jugum servitutis acceperint. Donatis refectisque militibus XXXIV diebus prædam recognovit. [3]In urbem deinde [4]Susa 40 millia talentûm invenit. [5]Expugnat et Persepolim caput Persici regni, urbem multis annis illustrem, refertàmque orbis terrarum spoliis, [6]quæ interitu ejus primum apparuêre. Inter hæc DCCC admodum Græci occurrunt Alexandro, qui pœnam captivitatis [7]truncatâ corporis parte tulerant: rogantes, ut sicuti Græciam, se quoque ab hostium crudelitate vindicarat. Datâ potestate redeundi, agros accipere maluêrunt, [a]ne non tam gaudium parentibus, quàm detestandum sui conspectum reportarent.

4 Susis *Juntae.*

Darius à suis occiditur.

CAP. XV. Intereà Darius, in [8]gratiam victoris, à [9]cognatis suis, aureis compedibus, catenisque in vico [10]Parthorum Thara vincitur. Credo ita diis immortàlibus judicantibus, ut in terrâ

INTERPRETATIO.

a *Ne non afferrent tantam lætitiam parentibus ob reditum, quantum horrorem ob deformitatem corporis.*

NOTÆ.

1 *Pons Cydni.*] Melius habet Curtius *Lyci.*

2 *Hoc prælio.*] Persæ ad 40 millia, Macedones 300 occisi: 90 Persarum millia, Macedones 50 tantùm, *ex Diod.*

3 *In urbem deinde.*] Priùs Babylonem, id agente Mazæo, instructâ acie, ingressus est, dum universa populi multitudo portis effusa, sacerdotesque illi prodeunt obviam, urbemque et regis thesauros offerunt.

4 *Susa.*] Susianæ regionis caput, à Memnone ad Eulæum fluvium condita; ubi Darii filium, et filias matremque reliquit, magistris, qui eas linguam Græcam edocerent, adhibitis.

5 *Expugnat.*] Superatis montium jugis, hostibusque pulsis ex eorum faucibus, descendit in Persidem, ubi Persepoli sine pugnâ potitus est.

6 *Quæ interitu ejus.*] Urbem, quòd Persici regni caput esset, et Græciæ olim infensissima, arcemque Thaïdis meretricis consilio, dum ipse temulentus esset, dissuadente Parmenione, diripi et incendi jussit: centum et viginti talentûm millia in arce reperta traduntur. *Ita Diodor. et Curt.*

7 *Truncatâ parte.*] Aliis manus, pedes aliis, vel aures, vel nares, amputatas referunt *Diodor. et Curt.* quod supplicii genus frequens fuit apud Persas.

8 *In gratiam victoris.*] Non ita, sed quia Darius custodiam sui corporis credere Græcis volebat, et Bessus Bactrianorum Satrapa ambiret Persarum imperium.

9 *Cognatis suis.*] Besso et Nabarzane, quem ille spe potiundi imperii corruperat.

10 *Parthorum.*] Quorum regio, Mediâ, Hyrcaniâ, et Asiâ terminata fuit: sed ubi Arsaces, victo Seleuco, sive Cellinicus ille fuerit, sive Ceraunus, Parthorum regnum firmavit omnibus

eorum, [1]qui successuri imperio erant, Persarum regnum finiretur. Alexander quoque [2]citato cursu posterâ die supervenit: ibique cognovit Darium clauso vehiculo per noctem exportatum. Jusso itaque exercitu subsequi, cum sex millibus equitum fugientem insequitur: in itinere multa et periculosa prælia facit. Emensus deinde multa millia passuum, cum nullum Darii indicium reperisset, respirandi equis datâ potestate, [3]unus ex militibus dum ad fontem proximum pergit, in vehiculo Darium multis quidem [4]vulneribus confossum, sed spirantem adhuc, invenit; qui, [5]applicito captivo, cum civem ex voce cognovisset, *id saltem præsentis fortunæ solatium habere se dixit, quod apud [6]intellecturum locuturus esset, nec incassum postremas voces emissurus.* Perferri hæc Alexandro jubet, [a]*se nullis in eum meritorum officiis, maximorum illi debitorem mori, quòd in matre liberisque suis, regium ejus non hostilem animum expertus, feliciùs hostem quàm cognatos sortitus sit: quippe matri et liberis suis ab eodem hoste vitam datam, sibi à cognatis ereptam, quibus et vitam, et regna dederit; Quamobrem gratiam illis eam futuram, quam ipse victor volet. Alexandro referre se quàm solam moriens potest, gratiam: precari superùm inferùmque numina, et regales deos, uti illi terrarum omnium victori contingat imperium.* [b]*Pro se justam magis, quàm gravem sepulturæ veniam orare. Quod ab ultionem pertineat, jam non suam, sed exempli, communemque omnium regum esse causam, quam negligere, illi et indecorum et periculosum esse; quippe cùm in altero justitiæ ejus, in altero etiam utilitatis causa versetur. In quam rem unicum pignus fidei regiæ, [7]dexteram se ferendam Alexandro dare.* Post hæc porrectâ manu [8]exspiravit.

INTERPRETATIO.

a *Se mori nullis officiis ab ipso bene meritum, cùm maxima ab ipso acceperit.*

b *Petere pro se ut sepulturam concedat:* quod cùm *justum* sit, *non grave Alexandro fore.*

NOTÆ.

ferè provinciis, quæ ab Euphrate ad Oxim pertinent, Parthiæ nomen à Parthis ibi imperantibus inditum est.

1 *Qui successuri.*] Aliquanto pòst, Arsaces ex Parthiâ oriundus Parthorum regnum instituit. De his inferiùs agemus.

2 *Citato cursu.*] Mirâ celeritate Persepoli venit Ecbatana: tum portas Caspias transgressus, fugientem Darium in Parthiam secutus est.

4 *Unus ex militibus.*] Polystratus Macedo.

4 *Vulneribus confossum.*] Imminente Alexandro, Bessus et Nabarzanes Darium, quem in vehiculo aureis catenis ligaverant, hortati sunt, ut equo conscenso fugâ se hosti eriperet. Cùmque ille parricidas secuturum se negaret, ab iis multis confossus est vulneribus, equi vulnerati, duoque servi, qui regem comitabantur, interfecti.

5 *Applicito captivo.*] Locus mendosus: legendum est enim, *applicito capite.*

6 *Intellecturum.*] Qui Polystratus Persicum idioma callebat.

7 *Dexteram.*] Hoc fidei pignus certissimum apud Persas fuit.

8 *Expiravit.*] Darii morte à Persis ad Macedones translatum est Orientis Imperium, quod ab anno 3493, quo Cyrus vicit Astyagem, ad annum 3724, quo Darius à Besso occisus est, per annos 231 sub 13 regibus floruit.

Quæ ubi Alexandro nuntiata sunt, viso corpore defuncti, tam indignam illo fastigio mortem lacrymis prosecutus est: corpusque regio more sepeliri, et reliquias ejus majorum tumulis inferri jussit.

LIBER XII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Alexandri in retinendo milite solertia. Græci bellum, absente Alexandro, reparant.*
2. *Alexander, rex Epiri, Italiam turbat, et tandem in pugnâ cadit: Scythæ Alexandri, præfectum et exercitum internecione delent.*
3. *Alexandri simulatio, ambitio, cum Thalestri concubitus, luxus, et profusiones.*
4. *Quâ ratione Macedones tumultuantes in officio continuerit.*
5. *In domesticos suos ferrum stringit, et nova ratione adversarios ulciscitur populos multos subigit, et Bessum, Darii interfectorem de medio tolli curat.*
6. *In convivio mactat Clitum amicum, quem frustrà desiderat, peccati serâ pœnitentia ductus.*
7. *Ad ingenium reversus, in prudentes consiliarios sævit: ad Orientem statuit imperii limites. Bacchi vestigiis delectatur, Herculisque gesta superare contendit.*
8. *Porum, prælio superatum, regie excipit et dimittit: multis populit expugnatis, quietem exercitui concedere velle videtur.*
9. *Bellum instaurat. In Sugambrorum urbe de vitâ certat, et periclitatur.*
10. *Ab amicis periculo ereptus, Oceanum lustrat; terminos Imperii statuit; præfectos vitâ privat, et ad nuptias applicat animum.*
11. *Liberalitas, munificentia, et severitas ejusdem.*
12. *Quâ ratione Macedones seditiosus ad officium revocaverit. Hephæstionis obitus et tumulus.*
13. *Dum Occidentales Provinciæ manus porrigunt, Alexander in lethalem morbum incidit, Babylonem pergens.*
14. *Alexander Antipatri artibus veneno extinguitur.*
15. *Alexandri moribundi novissima verba.*
16. *Ejusdem Alexandri Magni elogium.*

CAPUT I.

[a]ALEXANDER in prosequendo Dario [1]amissos milites, magnis funerum impensis extulit; reliquis expeditionis ejus sociis tredecim *millia talentûm divisit. Equorum major pars æstu amissa, inutilesque etiam, qui superfuerant, facti. Pecunia omnis [2]centum nonaginta millia talentum [3]Ecbatana congesta, eique Parmenio præpositus. Dum hæc aguntur, epistolæ Antipatri è Macedonia ei redduntur, quibus bellum Agidis, regis Spartanorum, in Græciâ; bellum Alexandri, regis Epiri, in Italiâ; bellum [4]Zopyrionis, præfecti ejus, in Scythiâ, continebatur. Quibus variè affectus, plus tamen lætitiæ, cognitis mortibus duorum æmulorum regum, quàm doloris, amissi cum Zopyrione exercitûs, suscepit. Namque pòst profectionem Alexandri, Græcia fermè omnis in occasionem recuperandæ libertatis ad arma concurrerat, [5]auctoritatem Lacedæmoniorum secuta, qui Philippi Alexandrique pacem soli spreverant et leges respuerant. [6]Dux hujus belli Agis rex Lacedæmoniorum fuit, quem motum Antipater [7]contractis militibus in ipso ortu oppressit. Magna tamen utrinque cædes fuit. Agis rex [8]cùm suos terga

Alexander milites retinet: Græci bellum in eum renovant.

**Nostræ monetæ Britannicæ milliones duo cum semisse.*

2 xxxvi, aut circiter, nostræ monetæ milliones.

A.M.3724. Ol. 112. 3. Urb.C.423. Ant.C.328.

INTERPRETATIO.

a *Alexander magnificis funeribus honoravit corpora militum quos amiserat, dum Darium persequeretur.*

NOTÆ.

1 *Amissos milites.*] Domitâ Perside, in Mediam Persepoli duodecimis castris pervenit; eâque celeritate fugientem Darium secutus est, ut spatio undecim dierum 3300 stadia, teste Plutarcho, confecerit.

2 *Centum nonaginta.*] Centum et octoginta millia numerat Diodor. Parmenioni commissa.

3 *Ecbatana.*] Bathana vocat Curtius: nam Ecbatana, Mediæ caput, à Seleuco condita refert Plinius, nunc *Casbin.*

4 *Zopyrionis.*] De Zopyrione, illiusque à Scythis clade, nihil habet Arrianus. Meminit quidem Curtius: sed vult eum non Ponto, sed Thraciæ præpositum fuisse; non in Scythas, sed in Getas gessisse bellum, cladem que illi non ab hostibus, sed à procellis tempestatibusque illatam.

5 *Auctoritatem Lacedæmoniorum.*] Agis gloriam Alexandri æmulatus, civitates omnes ad arma capessenda hortabatur; dumque Thraciam Memnon dux fortissimus, cui fœdere junctus erat, subigit, ipse, octo Persarum millibus auctus, in Macedoniâ, prope Corrhagium, Antipatrum fuderat.

6 *Dux hujus belli.*] Et à sociis et ab exercitu peditum 22 millium, equitum 2 millium imperator electus est.

7 *Contractis militibus.*] Rebus in Thraciâ post Memnonis obitum compositis, in Macedoniam redierat Antipater; ut collectis novis viribus obsessæ ab Agide Megalopoli opem ferret.

8 *Cùm suos terga dantes.*] Dum in loco angusto pugnant Lacedæmonii, jamque Macedoniis cedere incipiunt, Agis, medios in hostes irruens, fortissimos quosque occidit, aliosque propulit: sed, dum fortiter dimicat, cruribus hasta perfossis, clypeo exceptus à suis in castra referebatur, cùm Lacedæmonios, Macedonum et numero et virtute victos, terga dare circumspexit; tum humi depositus, clypeo corpus protegens, et hastam dextrâ vibrarre, et ad pugnam cominus vocare hostes: at paulò pòst tran-

dantes videret, dimissis satellibus, ut Alexandro fœlicitate, non virtute inferior videretur, tantam stragem hostium edidit, ut agmina interdum fugaret. Ad postremum, etsi à multitudine victus, [1]gloriâ tamen omnes vicit.

Alexander ex Epiri, in Italiá vincitur, et perit.

CAP. II. Porrò [2]Alexander, rex Epiri, in Italiam à Tarentinis, auxilia [3]adversus [4]Bruttios deprecantibus, sollicitatus, ita cupide profectus fuerat, veluti in divisione orbis terrarum, Alexandro, Olympiadis sororis suæ filio, Oriens, sibi Occidens fortè contigisset: non minorem rerum materiam in Italiâ, Africâ, Siciliaque, quàm ille in Asiâ et Persis habiturus. Huc accedebat, quòd sicut Alexandro Magno Delphica oracula insidias in Macedonia: ita huic responsum [5]Dodonæi Jovis, circa urbem [6]Pandosiam amnèmque [7]Acherusium prædixerat. Quæ utraque cùm in Epiro essent, ignarus eadem et in Italiâ esse, ad declinanda fatorum pericula, peregrinam militiam cupidiùs elegerat. Igitur, cum in Italiam venisset, primum illi bellum cum [8]Apulis fuit; quorum cognito urbis fato, brevi post tempore pacem et amicitiam cum rege eorum fecit. Erat namque tunc temporis urbs Apulis Brundusium, quam [9]Ætoli, sequuti tum famâ rerum [10]in Trojâ gestarum clarissimum ac nobilissimum ducem [11]Diomedem, condiderant; sed pulsi ab Apulis, consulentes oracula re-

NOTÆ.

fixus lanceâ, moribundus in arma procubuit.

1 *Gloriâ tamen.*] Lacedæmoniorum quinque millia cecidêre; et vix quisquam, nisi saucius, in castra rediit.

2 *Alexander.*] Qui Molossus dictus est, *ex Agellio*, Olympiadis frater, et Cleopatræ, quæ Alexandri Magni soror fuit, maritus. Ubi Alexandrum in Asiam appulisse audiit, ipse continuò spe victoriæ transmisit in Italiam: priùs tamen è Græciâ solvisse, auctor est Plutarchus, quàm in Asiam transiisset Alexander.

3 *Adversus Bruttios.*] Contra Messapios et Lucanos evocatum, dicit Strabo; quibuscum multa prælia commisit, ut narrat Livius.

4 *Bruttios.*] Qui Lucanis contermini ad fretum Siculum, inter Tyrrhenum mare, et sinum Tarentinum, incolebant.

5 *Dodonæi Jovis.*] Dodona civitas fuit in Chaoniâ, Epiri regione; propter quam querneum nemus Jovi sacrum, in quo Templum Jovis fuisse perhibetur, et in eo oraculum omnium, quæ apud Græcos erant, vetustissimum: duas ibi columbas fuisse oracula fabulantur; quarum altera Delphos, altera in Ammonis Templum evolaverit. Dodona, vel à Dodone, Europæ Jovisque filio; vel à Dodonâ, filio Javan, nomen sortita est.

6 *Pandosium.*] Urbs gemina; una Bruttiorum, prope Acheruntem fluvium, non procul à Cosentiâ; altera in Epiro ad Acheruntem quoque, ubi Pandosia lacus.

7 *Acherusium.*] Duplex est etiam. Alter in Bruttiis in sinum Terinæum: alter in Epiro, in Ambracium decurrens; hic fabulis notissimus.

8 *Apulis.*] Quare ab Apennino ad mare Adriaticum pertingebant. Dicebantur alii Daunii, alii Peucetii, nunc *la Pouille.*

9 *Ætoli.*] Achaiæ populi inter Locros et Acarnanas, Acheloo fluvio vicini.

10 *In Trojâ.*] Phrygiæ minoris civitate, non procul ab Idâ monte, Homeri versibus celebratissima.

11 *Diomedem.*] Tydei et Deiphiles filium, de quo multa Homerus; propter uxoris libidines patriam exosus, in Appuliam profectus est; ubi parte regni à Dauno acceptâ, Argos et Brundusium condidisse fertur.

sum acceperant, *locum quem repetissent, perpetuò possessuros.* Hâc igitur ex causâ, per legatos cum belli comminatione, restitui sibi ab Apulis urbem postulaverant. Sed ubi Apulis oraculum innotuit, interfectos legatos in urbe sepelierant, perpetuam ibi sedem habituros. Atque ita defuncti responso diu urbem possedêrunt. Quod factum cùm cognovisset Alexander, antiquitatis fata veneratus, bello Apulorum abstinuit. Gessit et cum Brutiis Lucanisque bellum; multasque [1]urbes cepit: tum et cum [2]Metapontinis, et [3]Pediculis, et Romanis, fœdus amicitiamque fecit. Sed Brutii Lucanique, cùm auxilia à finitimis contraxissent, acrius bellum repetivêre. Ibi rex juxta urbem Pandosiam, et flumen Acheronta, non priùs fatallis loci cognito nomine, quàm occideret, [4]interficitur; [a]moriensque non in patriâ fuisse sibi periculosam sortem propter quam patriam fugerat, intellexit. [5]Corpus ejus [6]Thurii publicè redemptum [7]sepulturæ tradidêrunt. Dum hæc aguntur in Italiâ, Zopyrion quoque, præfectus Ponti ab Alexandro Magno relictus, otiosum se ratus, si nihil et ipse gessisset, adunato xxx millium exercitu, Scythis bellum intulit: cæsusque cum omnibus copiis, pœnas temerè illati belli genti innoxiæ luit.

CAP. III. Hæc cùm nuntiata in Parthis Alexandro essent, simulato mœrore, propter Alexandri cognationem, exercitui suo triduum luctum indixit. Omnibus deinde, velut perpetrato bel- *Alexandri ambitio et luxus.*

INTERPRETATIO.

a *Et moriens cognôvit non fuisse sibi metuendam in patriâ sortem, oraculum cujus metu reliquerat regnum.*

NOTÆ.

1 *Urbes cepit.*] Fusis sæpè Brutiorum copiis, Heracleam Tarentinorum, Cosentiam Lucanorum, Sipontum Brutiorum, Acerinam Messapiorum colonias cepit; misitque in Epirum 300 familias nobiles, quas obsidum numero haberet.

2 *Metapontinis.*] Metapontum urbs Lucaniæ, in orâ sinûs Tarentini, *Torri de mare.*

3 *Pediculis.*] Apuliæ circa Brundusium populis.

4 *Interficitur.*] Idem fusiùs refert Livius, cum tres tumulos inter se distantes insedisset; imbres continui, ne alii aliis auxilio esse possent, impediêrunt. Quare hostes, duobus præsidiis oppressis, ad eum tumulum ubi rex erat, conversi sunt: sed ille per medios erumpens hostes, ducem Lucanorum occidit, jamque ad fluvium pervenerat, cùm miles incerto vado transiens, (vis enim aquæ pontem abstulerat:) *Jure*, inquit, *Acheris vocaris.* Quo audito, Alexander, memor oraculi, quo mors illi fuerat ad Acherontem prædicta, aliquandiu dubius an transiret, substitit; sed ut vidit transfugas Lucanos in ipsum irruentes, per medium amnem transmisit equum, quem dum transnatat, à Lucano eminus veruto transfixus est.

5 *Corpus ejus.*] Corporis lacerati pars Cosentiam missa, pars retenta ad ludibrium; quam sævienti turbæ eripuit mulier, cujus maritus et liberi apud hostes erant. *Hæc Livius.*

6 *Thurii.*] Quæ civitas priùs Sibaris dicta est, inter ostia Sybaris et Crathis fluviorum, in magnâ Græciâ.

7 *Sepulturæ.*] Primum Cosentiæ sepultum est corpus, tum ossa Metapontum translata, denique in Epirum ad Cleopatram conjugem remissa, *teste Livio.*

A.M.3725. Ol. 112. 4. Urb.C.424 Ant.C.327.

lo, reditum in patriam exspectantibus, conjugesque ac [1]liberos suos animo jam quodammodo complectentibus, [2]ad concionem exercitum vocat: Ibi *nihil actum tot egregiis prœliis ait, si incolumis Orientalis barbaria relinquatur; nec se corpus, sed regnum Darii petîsse; persequendosque esse eos, qui à regno defecerint.* Hâc oratione velut ex integro incitatis militum animis [3]Hyrcaniam [4]Mardosque [5]subegit. Ibi ei occurrit [6]Thalestris sive Minithæa Amazonum regina, cum ccc mulieribus, xxv dierum inter confertissimas gentes itinere confecto, ex rege liberos quæsitura: cujus conspectus adventusque admirationi omnibus fuit, et propter insolitum fœminis habitum, et propter expetitum concubitum. Ob hoc tredecim diebus otio à rege datis, ut visa est uterum implêsse, discessit. Post hæc Alexander habitum regum Persarum, et [7]diadema, insolitum anteà regibus Macedonicis, velut in leges eorum, quos vicerat, transiret, assumit. [a]Quæ ne invidiosiùs in se uno conspicerentur, amicos quoque suos longam vestem auratam purpureamque sumere jubet. Ut luxum quoque, sicuti cultum Persarum imitaretur, inter pellicum regiarum greges electæ pulchritudinis nobilitatisque, noctium vices dividit. His rebus ingentes epularum apparatus adjicit, ne jejuna et destructa luxuria videretur, conviviumque juxta regiam magnificentiam ludis exornat: immemor prorsus, tantas opes amitti his moribus, non quæri solere.

Auream *alii.*

Milites tumultuantes in officio continet.

CAP. IV. Inter hæc indignatio omnium totis castris erat, à Philippo illum patre tantùm degeneravisse, ut etiam patriæ nomen ejuraret, moresque Persarum assumeret, quos propter tales mores vicerat. Sed ne solus vitiis eorum, quos armis subegerat, succubuisse videretur; militibus quoque suis permisit, si qua-

INTERPRETATIO.

a *Ne ægrè ferrent milites, dum ea in rege solo viderent.*

NOTÆ.

1 *Liberos suos.*] Fecerant rumori fidem Græci milites, in patriam redire jussi.

2 *Ad concionem.*] Priùs in Prætorium præfectos copiarum vocavit, et obortis lacrymis eos ad bellum persequendum hortatus est.

3 *Hyrcaniam.*] Quæ inde ad Margianam et Parthiam, hinc ad mare Caspium pertinet.

4 *Mardos.*] Qui non in Armeniæ confinio, ut Straboni et Ptolemæo visum est, sed inter Susianam et Hyrcaniam habitabant.

5 *Subegit.*] Bucephalus à Barbaris captus est; sed eos adeò minus terruit Alexander, ut equum cum muneribus ipsi remiserint.

6 *Thalestris.*] Corporis et robore et pulchritudine excellens, ut ait *Diod.* inter Phasim et Thermodoonta imperabat: auctor est tamen Arrianus Amazonum gentem Alexandri tempore non fuisse superstitem; sed equestres quasdam mulieres armatas Amazonum more exhibitas Alexandro ab Atropate Mediæ Satrapâ: quod verius putem.

7 *Diadema.*] Capitis erat redimiculum: ipse enim Alexander dempsit sibi diadema quo vulnus Lysimachi obligaret. Istâ fasciâ primus apud Romanos usus est Aurelianus, si Aurelio Victori credimus.

rum captivarum consuetudine tenerentur, ducere uxores: [a]existimans minorem in patriam reditûs cupiditatem, futuram, habentibus in castris imaginem quandam larium, ac domesticæ sedis: simul et laborem militiæ molliorem fore dulcedine uxorum. In supplementa quoque militum minùs exhauriri posse Macedoniam, si veteranis patribus tirones filii succederent, militaturi in vallo, in quo essent nati, constantioresque futuri, si non solùm tirocinia, verùm et incunabula in ipsis castris posuissent. Quæ consuetudo in successores usque Alexandri mansit. Igitur et alimenta pueris statuta, et instrumenta armorum equorumque juvenibus data; et patribus, pro numero filiorum, præmia statuta. Si quorum patres occidissent, nihilominus pupilli stipendia patrum trahebant; quorum pueritia inter varias expeditiones militia erat. Itaque à parvulâ ætate periculis laboribusque indurati, invictus exercitus fuêre: [b]neque castra aliter quàm patriam, neque pugnam aliud unquam quàm victoriam duxêre. Hæc soboles nomen habuit Epigoni. Parthis deinde domitis, præfectus his statuitur ex nobilibus Persarum Andragoras: unde posteà originem Parthorum reges habuêre.

CAP. V. Intereà Alexander non regio, sed hostili odio sævire in suos cœpit. Maximè indignabatur carpi se sermonibus suorum, Philippi patris, patriæque mores subvertisse. Propter quæ crimina, [1]Parmenion quoque senex, dignitate regi proximus, cum Philotâ filio, de utroque priùs quæstionibus habitis, interficitur. Fremere itaque omnes universis castris cœpêre, innoxii senis filiique casum miserantes; interdumque *se quoque non debere miliùs sperare* dicentes. Quæ cùm nuntiata Alexandro essent, verens ne hæc opinio etiam in Macedoniam devulgaretur, et ne victoriæ gloria sævitiæ maculâ infuscaretur, simulat se ex amicis quosdam in patriam victoriæ nuntios missurum. Hortatur milites suis scribere, [c]rariorem habituros occasionem,

In suos sævit: multos populos subigit: Bessum curat necari.

INTERPRETATIO.

a *Arbitratus milites non tanto ardore optaturos reditum, in patriam, si haberent in castris speciem quandam sedis domesticæ.*

b *Et habuerunt castra pro patriâ, et certamen pro victoriâ.*

c *Cum rarò se offerret* scribendi *occasio, quia bellum in remotis regionibus agebant.*

NOTÆ.

1 *Parmenion quoque.*] Cùm multi proceres in Alexandrum conjurâssent, Dymnus exoleto Nichomacho, is fratri Cebâllino rem patefacit; qui non ausus adire regem Philotæ, quæ à fratre accepisset, narrat: deinde rem totam Alexandro per Metronem aperit. Quare Alexander Philotam, quòd eum non monuisset, in vincula conjici jubet: qui tormentis coactus, crimen et suum et patris, seu verum seu falsum, confessus interiit: et continuo rex Parmenionem in mediâ, misso Polydamante, per duces interfici curavit.

propter militiam remotiorem. Datos fasces epistolarum tacitè ad se deferri jubet: ex quibus cognito de se singulorum judicio, [a]in unam cohortem eos qui de rege duriùs opinati fuerint, contribuit, aut [1]consumpturus eos, aut in ultimis terris in colonias distributurus. Inde [2]Drancas, [3]Evergetas, Parymas, Parapammenos, Adaspios, cæterosque populos, qui in radice [4]Cau-
A.M.3726. casi morabantur, subegit. Intereà unus ex amicis Darii [5]Bessus,
Ol. 113. 1. Urb.C.425 vinctus perducitur, qui regem non solùm prodiderat, verùm et
Ant.C.326. interfecerat. Quem in ultionem perfidiæ excruciandum [6]fratri Darii tradidit; reputans non tam hostem suum fuisse Darium, quàm amicum ejus, à quo esset occisus. Et ut his terris nomen relinqueret, urbem [7]Alexandriam super amnem [8]Tanaïm condidit, intra diem septimum decimum muro VI millium passuum consummato, translatis eò trium civitatum populis, quas Cyrus condiderat. In Bactrianis quoque Sogdianiisque XII urbes condidit, distributis his, quoscunque in exercitu seditiosos habebat.

Clitum occidit. CAP. VI. [9]His ita gestis, solenni die amicos in convivium vocat; ubi ortâ inter ebrios rerum à Philippo gestarum mentione,

INTERPRETATIO.

a *Compsuit unam cohortem ex iis qui scripserant de ipso injuriosius.*

NOTÆ.

1 *Consumpturus eos.*] Illam cohortem seorsim à cæteris ignominæ causâ incedere jubet. Nihil illis ad bella promptius fuit: eorum enim virtutem incitabat ignominiæ delendæ cupido. *Ità Curt.*

2 *Drancas, Evergetas, &c.*] Hi omnes populi Ariis erant et Arachosiis finitimi.

3 *Evergetas.*] Qui priùs Aripimaspi dicebantur, *ex Diod.* Sed eos Cyrus Evergetus, et Persicâ linguâ Orosangas nominavit, quòd ejus exercitum fame graviter laborantem juvissent commeatibus: cujus etiam in Cyrum beneficii memor Alexander, eos muneribus affecit.

4 *Caucasi.*] Duplex est Caucasus; alter notissimus inter mare Caspium et Pontum Euxinum; alter in Scythiæ et Indiæ confinio, ex quo Indus et Oxus profluunt.

5 *Bessus.*] Rem aliter Curtius, aliter Arrianus narrant. Bessus Spitamenis, Dataphernis, et Catenis conjuratione proditus et in equum impositus, ad Alexandrum ductus est, *ex Curtio.* Vel potiùs, si Arriano credimus, Alexander à Spitamene monitus, ut unum è ducibus mitteret, misit Ptolemæum Lagi, qui Bessum à suis proditum cepit.

6 *Fratri Darii.*] Oxatri, quem inter corporis custodes habebat Alexander. *Ità Curtius.* Arrianus tamen testatur eum in Ecbatana missum, ut in Medorum Persarumque consilio puniretur: Diodorus verò, à Darii propinquis multas in partes concisum. Plutarchus eum duabus arboribus alligatum, et ab iis in suam rectitudinem redeuntibus discerptum scribit.

7 *Alexandriam.*] Sexaginta stadiorum murus fuit, 20 diebus muro cincta est. *Ex Arriano.*

8 *Tanaim.*] Duplex est hujus nominis fluvius: alter in Moscoviâ, qui Asiam ab Europâ dividens in paludem Mæotidem se exonerat: alter in Scythiâ Orientali, qui ex Sogdianorum montibus ortus in mare Caspium profluit. Jaxartes propriè dicitur: sed à Macedonibus Tanaïs dictus est.

9 *His ita gestis.*] Multa ibi omisit Justinus, Cyropoleos, Maracandæ, Rupisque asperrimæ expugnationem, bellum in Scythas gestum, et eorum fugam: defectionem Sogdianorum; Sacarum, Daparum, Massagetarumque deditionem.

[a]præferre se patri ipse, rerumque suarum magnitudinem extollere cœlo tenus cœpit, assentante [1]majore convivarum parte. A.M.3727. Ol. 113. 2. Urb.C.426 Ant.C.325. [b]Itaque cùm unus è senibus Clitus, fiduciâ [2]amicitiæ regiæ, cujus palmam tenebat, memoriam Philippi tueretur, [3]laudaretque ejus res gestas; adeo regem offendit, ut telo à satellite rapto, eundem [4]in convivio trucidaverit. Quâ cæde exultans, mortuo patrocinium Philippi, laudemque paternæ militiæ [5]objectabat. Postquàm satiatus cæde animus conquievit, et in iræ locum successit æstimatio, modò personam occisi, modò causam occidendi considerans, pigere eum facti cœpit: [c]quippe paternas laudes tam iracundè accepisse se, quam nec convitia debuisset; amicumque senem et innoxium, à se occisum inter epulas et pocula, dolebat. Eodem igitur furore in pœnitentiam, quo pridem in iram versus, mori voluit. Primùm in fletus progressus, amplecti mortuum, vulnera tractare, et quasi audienti confiteri dementiam; arreptum telum in se vertit; peregissetque facinus, nisi amici intervenissent. Mansit hæc voluntas moriendi etiam sequentibus diebus. Accesserat enim pœnitentiæ, nutricis suæ, sororis Cliti, recordatio: cujus absentis eum maximè pudebat: [d]tam fœdam illi alimentorum suorum mercedem redditam, ut in cujus manibus pueritiam egerat, huic juvenis, et victor pro beneficiis funera remitteret. Reputabat deinde, quantùm in exercitu suo, quantum apud devictas gentes fabularum atque invidiæ, quantùm apud cæteros amicos metum et odium sui fecerit: quam amarum et triste reddiderit convivium suum, non armatus in acie, quàm in convivio terribilior. Tunc Parmenion et Philotas, tunc [6]Amyntas consobri-

INTERPRETATIO.

a *Incepit se patri* Philippo *anteferre, et extollere usque ad cœlum res à se gestas.*

b *Quare cùm Clitus, unus è senibus, fretus amicitiâ Alexandri, apud quem maxime omnium gratiosus erat, laudaret* Philippum, *et ejus gesta extelleret.*

c *Nec enim debuisset audire convitia in patrem,* si dicta essent, *animo tam iracundo, quàm* audiverat *ipsius laudes* à Clito dictas.

d *Illi reddidisse tum iniquum præmium pro alimentis ab eâ acceptis,* ita *ut juvenis et victor fratrem occisum pro beneficiis remitteret illi, à qua educatus fuerat in pueritia.*

NOTÆ.

1 *Majore convivarum.*] Juvenum, qui Alexandrum non Philippo tantùm, sed Baccho etiam præferebant. *Ex Arriano.*

2 *Amicitiæ regiæ.*] Illius soror, Hellenice, quæ Alexandrum educaverat, à rege haud secus quàm mater diligebatur; ipseque regem, dum nudo capite ad Granicum pugnaret, suo clypeo texit, et Rosacis manum, regem gladio petentis, amputavit.

3 *Laudaretque.*] Vitam servatum regi, cædemque Attali exprobravit, et Ammonis elusit oraculum.

4 *In convivio trucidaverit.*] Alexander post cœnam procurrit in regiæ vestibulum, et hastâ ablatâ vigili, constitit in aditu, ubi Clitum, dum ultimus exit sine lumine, medium transfixit. *Curtius.*

5 *Objectabat.*] Illius aspersus sanguine, *I nunc,* inquit, *ad Philippum, Parmenionem, et Attalum.*

6 *Amyntas.*] Perdice regis, qui Philippi frater erat, filius; quem post Philippi cædem occidi jussit.

nus, tunc [1]noverca fratresque interfecti: tunc Attalus, [2]Eurylochus, Pausanias, aliique Macedoniæ extincti principes, occurrebant. [a]Ob hæc illi quatriduo perseverata inedia est, donec exercitus universi precibus exoratus est, precantis, *ne ita mortem unius doleat, ut universos perdat, quos in ultimam deductos Barbariam, inter infestas et irritatas bello gentes, destituat.* Multùm profuêre [3]Callisthenis philosophi preces, condiscipulatu apud Aristotelem familiaris illi, et tunc ab ipso rege ad prodenda memoriæ acta ejus accitus. Revocato igitur ad bellum animo, [4]Chorasmos et [5]Dahas [6]in deditionem accepit.

Statuit imperii limites, Herculem superare contendit.

CAP. VII. Deinde, quod primo ex Persico superbiæ regiæ more distulerat, ne omnia pariter invidiosiora essent, non salutari, sed [7]adorari se jubet. Acerrimus inter recusantes [8]Callisthenes fuit: Quæ res [9]et illi, et multis principibus Macedonum exitio fuit: siquidem sub specie insidiarum omnes interfecti. Retentus tamen est à Macedonibus mos salutandi regis explosâ adoratione. Post hæc Indiam petit, ut Oceano ultimoque Oriente finiret imperium. Cui gloriæ, ut etiam exercitûs ornamenta convenirent [b]phaleras equorum, et arma militum, argento inducit; exercitumque suum, ab argenteis clypeis,

INTERPRETATIO.

a *Propter hanc cædem per quatuor dies abstinuit à cibo.*

b *Decoravit argento phaleras equorum et arma militum.*

NOTÆ.

1 *Noverca.*] Cleopatra Attali neptis, quam, tosto in pelvi ejus filio, ad suspendium adegit Olympias.

2 *Eurylochus.*] Vel alii, Historicis ignotus fuit, vel turpiter lapsus est Justinus: Eurilochum enim non occidit Alexander; sed maximis affecit muneribus, ob detectam Hermolai conjurationem: quod paulò post Cliti mortem contigit.

3 *Callisthenes.*] Qui etiam ob Hermolai conjurationem, indictâ causâ, morti addictus est: quod pluribus narrat Curtius.

4 *Chorasmos.*] Utramque Oxi fluminis ripam incolentes. *Corassan.*

5 *Dahas.*] Qui inter Oxum et Jaxartem, non procul à maris Caspii littore habitabant.

6 *In deditionem accepit.*] Spitamene qui belli auctor fuerat, occiso, quem Curtiùs vult necatum ab uxore, Arrianus à Dahis, quos Massagetas, et Scythas vocat.

7 *Adorari se jubet.*] Id suadebant Agis Poëtaster Argivus, Cleo Siculus, Anaxarchus Sophista, qui Herculem, Liberum, Castorem et Pollucem novo deo cessuros jactitabant.

8 *Callisthenes.*] Olynthius, Aristotelis et discipulus et affinis, qui coram Alexandro orationem Anaxarchi refutavit, præcepti sibi ab Aristotele dati immemor, ut cum rege, vel rarissimè, vel quàm jucundissimè loqueretur.

9 *Et illi et multis.*] Ob Hermolai conjurationem, vel tortus est et suspensus, *ex Ptolemæo apud Arrian*, vel in vinculis custoditus, post menses septem obiit, *ex Charete apud Plutarch.* vel leoni post multa tormenta objectus, *ex Laertio.*

[1]Argyraspidas appellavit. Cùm [2]ad Nysam urbem venisset, oppidanis [3]non repugnantibus fiduciâ religionis Liberi patris, à quo condita urbs erat, parci jussit: lætus non militiam tantùm, verùm et vestigia se dei sequutum. Tunc ad spectaculum sacri montis duxit exercitum, naturalibus bonis, vite, hederaque non aliter vestiti, quâm si manu cultus, colentiumque industriâ exornatus esset. Sed exercitus ejus, ubi ad montem accessit, repentino impetu mentis, in sacros dei ululatus instinctus, cum stupore regis, sine noxâ discurrit: ut intelligeret, non tam oppidanis se parcendo, quam exercitui suo consuluisse. Inde montes Dædalos [4]regnaque Cleofidis reginæ petit. Quæ cùm se dedisset ei, concubitu redemptum regnum ab Alexandro recepit: illecebris consecuta, quod virtute non potuerat: filiumque ab eo genitum, [5]Alexandrum nominavit, [b]qui posteà regnum Indorum potitus est. Cleofis regina, propter prostratam ei pudicitiam, *scortum regium* ab Indis exinde appellata est. Peragrâta Alexander Indiâ, cùm [6]ad saxum miræ magnitudinis et asperitatis, in quod multi populi confugerant, pervenisset, cognoscit Herculem ab expugnatione ejusdem saxi terræmotu prohibitum: Captus itaque cupidine Herculis acta superare, cum summo labore ac periculo [7]potitus saxo, omnes ejus [8]loci gentes in deditionem accipit.

CAP. VIII. Unus ex regibus Indorum fuit, [9]Porus nomine, viribus corporis et animi magnitudine pariter insignis, qui bellum jampridem, audita Alexandri opinione [10]in adventum ejus *Porum vincit.*

INTERPRETATIO.

a *Tum duxit exercitum ad visendum montem sacrum,* qui æquè erat *vestitus naturalibus bonis,* hoc est, *vite et hedera, ac si cultus esset industriâ manuque hominum.*

b *Qui posteà apud Indos imperavit.*

NOTÆ.

1 *Argyraspidas.*] Id est, argenteis parmis insignes.

2 *Ad Nysam.*] Multiplex hoc nomine civitas est in Armenia, Arabiâ, Cariâ, et Ægypto; sed hæc non procul à radicibus montis Meron, ad Indum, à Baccho condita est, in Indiâ citeriore.

3 *Non repugnantibus.*] Obsidione tamen defessos cives urbem dedisse tradit Curtius.

4 *Regnaque Cleofidis.*] Masagam Assacenorum urbem primariam obsedit ubi telo sauciatus dixit *se quidem Jovis haberi filium sed ægri corporis vitia sentire.* Urbem vi captam scribit Arrianus: Curtius verò, Cleophim laboranti civitati, et pulchritudine, et illi lacrymis veniam impetrasse.

5 *Alexandrum.*] Cujus filii non meminit Arrianus.

6 *Ad saxum.*] Aornon nuncupatum quo Bazirenses confugerant,

7 *Potitus saxo.*] Ibi aras et Minervæ et Victoriæ dicavit.

8 *Loci gentes.*] Omphis seu Taxiles, se, suaque omnia Alexandro, permisit, multaque munera et illi obtulit, et ab illo accepit.

9 *Porus.*] Qui Taxili hostis infensissimus ultrà Hydaspem imperabat: statura illi fuit quatuor cubitorum et unius palmi. *Ex Plutarch.*

10 *In adventum ejus.*] Alexandri nomine monitus à Cleocharo, ut stipendium penderet, suisque in finibus occurreret regi; occursurum se respondit, sed armatum.

A.M.3728. Ol. 113. 3. Urb.C.427 Ant.C.324. parabat [1]Commisso itaque prælio, exercitum suum Macedonas invadere jubet; sibi regem eorum privatum hostem deposcit. Nec Alexander pugnæ moram fecit: sed primâ congressione vulnerato equo, cùm præceps ad terram [2]decidisset, concursu satellitum servatur. [3]Porus multis vulneribus obrutus capitur. Qui victum se adeò doluit, ut cùm veniam ab hoste *accepisset, neque cibum sumere voluerit, neque vulnera curari passus sit, ægreque sit ab eo obtentum, ut vellet vivere. Quem Alexander ob honorem virtutis incolumem [4]in regnum remisit. Duas ibi urbes condidit: unam [5]Nicæam; alteram, ex nomine equi, [6]Bucephalen vocavit. Inde [7]Adrestas, Gesteanos, Præsidas, [8]Gangaridas, [9]cæsis eorum exercitibus, expugnat. Cùm [10]ad Cuphites venisset, ubi eum cum ducentis millib. equitum hostes opperiebantur, exercitus omnis, non minus, victoriarum numero quàm laboribus fessus, lacrymis eum deprecatur, *finem tandem belli fa-*

*Invenisset.

NOTÆ.

1 *Commisso prælio.*] Ad Hydaspen, quo Porus cum 30 militum millibus, 300 curribus, et 85 elephantis venerat, hostem à transitu prohibiturus.

2 *Decidisset.*] Dum fugientem Porum persequitur, Bucephalus, multis confossus vulneribus, procubuit, posito potiùs rege, quam effuso.

3 *Porus multis vulneribus, &c.*] Bucephalo Alexander, Porus elephante vehebatur. Rector belluæ ut vidit regem sanguine conspersum, et vix mentis compotem, belluam in fugam concitat; sed, dum Porus, gravatus telis, laberetur ex belluâ, ille regem descendere velle ratus, more solito elephantem procumbere jussit in genua; qui, ut se submisit, cæteri quoque, ita enim erant instituti, demisere corpora in terram: quæ res et Porum et illius duces tradidit victoribus. *Ita Curtius.*

4 *In regnum remisit.*] Eum etiam, domitis multis gentibus, ampliore regno donavit.

5 *Nicæam.*] Urbs hujus nominis multiplex fuit, quarum nobilissima fuit Nicæa Bithyniæ. Illam de quâ hic agitur, condidit Alexander inter Hydaspem et Acesinem.

6 *Bucephalen.*] Nomen illi indidit Alexander, ab equo suo, qui et capite et nomine Bucephalus fuit. Charis testatur illum emptum fuisse talentis 134 et regi Philippo donatum, à Philonico Thessalo. Cum eum nemo ne tangere quidem auderet, solus Alexander illum sine verberibus ad cursum primùm admisit: tum calcibus usus eum mirâ arte domuit; quo factum est, ut ille in dorso insidere suo, præter Alexandrum, pateretur neminem; et ipsum, cùm vellet ascendere, sponte suâ genua submittens, exciperet.

7 *Adrestas.*] Præstos Curtio, Adrasteas Arriano. *Gesteanos.* [Cathenos Orosio Cathæos Diodoro. *Præsidas.*] Curtio Parrhasios. Hi omnes populi juxta ripas Hydraotis et Hypasis habitabant.

8 *Gangaridas.*] Gangaridas vocat Diodor. Sed Alexander eos non vicit: qui scilicet ultra Gangem habitarent.

9 *Cæsis eorum, &c.*] Superatis Acesine et Hydraote fluviis, Cathæos vicit, tum contendit ad Hypasim.

10 *Ad Cuphites.*] Rem aliter narrant Diodor. Arrian. et Curtius. Castris ad Hypasim positis, interrogatus ab Alexandro Phegeus, quænam gentes ultra flumen habitarent? Respondit, vastas esse duodecim dierum solitudines, eas excipere Gangem, ulteriores ripas incolere Gangaridas, et Parrhasios; eorumque regem Xandramen, cum viginti millibus equitum, ducentis peditum duobus curruum, tribus elephantorum, vias obsidere: quibus territi milites reditum in patriam precantur.

ceret, aliquando patriæ, reditusque meminisset; respiceret militum annos, quibus vix ætas ad reditum sufficeret: ostendere alius caniciem, alius vulnera, alius ætate consumpta corpora, alius cicatricibus exhausta: *solos se esse, qui duorum regum, Philippi Alexandrique, continuam militiam pertulerint;* tandem orare, *ut reliquias saltem suas paternis sepulchris reddat, quorum non studiis deficiatur, quam annis: At si non militibus, vel ipse sibi parcat ne fortunam suam nimis onerando fatiget.* [1]Motus his tam justis precibus, velut in finem victoriæ, [2]castra solito magnificentiora fieri jussit, quorum molitionibus et hostis terreretur, et posteris admiratio sui relinqueretur. Nullum opus milites lætius fecêre. [b]Itaque cæsis hostibus, cum gratulatione [3]in eadem revertêrunt.

CAP. IX. Inde Alexander ad amnem [4]Acesinem pergit: [5]per hunc in Oceanum devehitur. Ibi [6]Hiacensanas [7]Sileosque, quos Hercules condidit, in deditionem accepit. Hinc in [8]Ambros et Sugambros [9]navigat. Quæ gentes eum armatis LXXX millibus peditum, et LX millibus equitum excipiunt. Cum prælio victor

Graviter vulneratur.
A.M.3729.
Ol. 113. 4.
Urb.C.420.
Ant.C.323.

INTERPRETATIO.

a *Precari denique, ut patiatur eorum corpora jam morti vicina sepeliri tumulis paternis, cum non deseratur à* militibus *propter* eorum in ipsum *odium; sed propter ætatem* nimiùm *provectam.*

b *Quare immolatis hostiis cum lætitia redierunt in easdem regiones,* quas subegerant.

NOTÆ.

1 *Motus his, &c.*] Nec militum oratione, nec lacrymis flexus, cùm se apud exercitum, seu querelis, seu blandis verbis nihil proficere cerneret; se solum contra Indos iturum dixit, et sacrum fieri jussit pro transitu: sed cùm exta infaustos eventus portenderent, significavit militibus statutum esse sibi in domum reverti. *Ita Arrian. et Ptolemæo.*

2 *Castra solito.*] Duodecim aras altitudinis 50 cubitorum, ex lapide quadrato extrui; cubilia amplioris formæ, quàm pro corporum habitu par esset relinqui; castrorum locum triplo majorem quàm fuissent, designari jussit. *Ex Diod. et Curtio.* Quin etiam ludos tam gymnicos, tum equestres celebrari voluit. *Ex Arriano.*

3 *In eadem.*] Transmisso Hydraote et Acesine fluviis, ad Hydaspem rediit.

4 *Acesinem.*] Qui Hydaspi et Hydraoti junctus in Indum profluit. Ad illius ripas, si Plinio credimus, arundines ejus magnitudinis proveniunt, ut singula internodia navigii vicem suppleant.

5 *Per hunc.*] Non per Acesinem, sed per Hydaspem, in quem influit Acesines, naves circiter bis mille, *ut ait Ptolemæus apud Arrian.* mille, *ex Diodor. Curtio,* habebat.

6 *Hiacensanas.*] *Acesinas* legendum, id est, Acesinis fluvii accolas. Lege *Gesonas Sibasque.*

7 *Sileos.*] Sibos Curtius, Steph. et Strabo. Sibas Arrianus nominat ad Hydraotis ripas habitantes.

8 *In Ambros et Sugambros.*] Meliùs nonnulli Mallos et Oxydracos legunt: Ambricas Diodorus habet, Mandros et Subagras Orosius, et Sydracas Plinius. Utramque Hypasis ripam, quà in Indum profluit, incolebant.

9 *Navigat.*] Dum Hæphestion et Ptolemæus classi imperant, ipse terrestri itinere fluvii ripam legens multos populos devicit.

esset, exercitum [1]ad urbem eorum ducit. Quam desertam à defensoribus, cùm de muro, quem primus ceperat, animadvertisset, in urbis planitiem sine ullo satellite desiliit. Itaque cùm eum hostes solum conspexissent, clamore edito, undique concurrunt, si possint in uno capite Orbis bella finire, et ultionem tot gentibus dare. Nec minùs Alexander constanter restitit, et unus adversùs tot millia præliatur. Incredibile dictu est, ut eum non multitudo hostium, non vis magna telorum, non tantus lacessentium clamor terruerit; solus tot millia ceciderit ac fugaverit. Ubi verò obrui multitudine se vidit, trunco se, qui tum propter murum stabat, applicuit, cujus auxilio tutus, cùm diu agmen sustinuisset, tandem cognito periculo ejus, amici ad eum desiliunt, ex quibus multi cæsi: præliumque tamdiu anceps fuit, quoad omnis exercitus, muris dejectis, in auxilium veniret. In eo prælio sagitta sub mammâ trajectis, cum sanguinis fluxu deficeret, genu posito tam diu præliatus est, donec eum, à quo vulneratus fuerat, occideret. [2]Curatio vulneris gravior ipso vulnere fuit.

Oceanum lustrat præfectos punit.

CAP. X. Itaque ex magnà desperatione tandem saluti redditus, Polyperchonta cum exercitu Babyloniam mittit. Ipse, cum lectissima manu navibus conscensis, Oceani littora peragrat. Cùm venisset ad urbem [3]Ambigeri regis, oppidani invictum ferro audientes, sagittas veneno armant: [a]atque ita gemino mortis vulnere, hostem à muris summoventes, plurimos interficiunt. Cùm inter multos vulneratus etiam Ptolemæus esset, moriturusque jamjam videretur, per quietem regi monstrata in remedia veneni herba est, quâ in potu acceptâ, statim periculo liberatus est, majorque pars exercitûs hoc remedio servata. Expugnatâ deinde urbe, reversus in naves [b]Oceano libamenta dedit, pros-

INTERPRETATIO.

a *Multos occidunt avertentes hostem à muris, telis* venenatis, in quibus vis *erat mortis geminæ.*

b *Obtulit sacrificia* Neptuno *deo Oceani.*

NOTÆ.

1 *Ad urbem eorum.*] Rem paulò aliter narrat Arrianus. Urbe relicta, in arcem se receperant Oxydracæ; quare Alexander, ubi ad arcem ventum est, ipse uni militum ereptas scalas muro applicat, primusque conscendit. Sed dum illi celerius Argyraspides sucurrere student; fractis nimio pondere scalis, in terram corruunt. Alexander intereà in arcem desiliit, ubi comitibus, quos habebat, occisis, grave in pectore accepit, vulnus, quo in scutum collapsus, in hostium venisset potestatem, nisi Macedones patefactâ, quam quisque potuit, viâ, regem exanimem, fugatis Barbaris, in castra scuto retulissent.

2 *Curatio vulneris, &c.*] Cùm spiculum pectori infixum humatum esset, Critobulus hortante Alexandro, patefacto latiùs vulnere, illud avulsit; unde tanta vis sanguinis manavit, ut pro mortuo habitus aliquandiu fuerit.

3 *Ambigeri regis.*] Arrian. Ambisarim, Sambum Diodor. Ambyram Oros vocat.

perum in patriam reditum precatus: [a]ac veluti curru circa metam acto, positis imperii terminis, quatenus aut terrarum solitudines prodire passæ sunt, aut mare navigabile fuit, secundo æstu ostio fluminis Indi invehitur. Ibi in monumenta rerum à se gestarum, urbem [1]Barcem condidit; arasque statuit, relicto ex numero amicorum littoralibus Indis præfecto. Inde iter terrestre facturus, cùm arida loca medii itineris dicerentur, puteos opportunis locis fieri præcipit, quibus ingenti dulci aquâ inventâ, Babyloniam redit. [2]Ibi multæ devictæ gentes præfectos suos accusavêrunt; quos, sine respectu amicitiæ, Alexander in conspectu legatorum [3]necari jussit. Filiam post hæc Darii regis, [4]Statiram in matrimonium recepit: sed et optimatibus Macedonum lectas ex omnibus gentibus nobilissimas virgines tradidit, ut communi facto crimen regis lavaretur.

CAP. XI. Hinc ad concionem exercitum vocat; et promittit, se æs alienum omnium propriâ impempsâ soluturum, ut prædam præmiaque integra domos ferant. [b]Insignis hæc munificentia non summâ tantùm, verùm etiam titulo muneris fuit, nec à debitoribus magis quàm à creditoribus gratiùs excepta: quoniam utrisque exactio pariter ac solutio difficilis erat, xx millia talentûm in hos sumptus expensa. Dimissis veteranis, exercitum junioribus supplet. Sed retenti, veteranorum discessum ægrè ferentes, [5]missionem et ipsi flagitabant: nec annos, sed stipendia sua numerari jubebant: pariter in militiam lectos, pariter sacramento solvi, æquum censentes: nec jam precibus, sed convitio agebant, jubentes eum solum cum patre suo Hammone inire bella, quatenus milites suos fastidiat. Contrà ille nunc castigare milites, nunc lenibus verbis monere, ne gloriosam militiam seditionibus infuscarent. Ad postremum cum verbis nihil proficeret; ad corripiendos seditionis auctores, è tribunali in concionem ar-

Illius liberalitas, et severitas.

INTERPRETATIO.

a *Secutus æstum pelagi, ostia fluminis Indi ingreditur tanquam victor, qui currum egit circa metam, quòd protulisset imperii fines eò usque quò licuit et exercitum ducere per solitudines regionem, et naves agere in pelago.*

b *Summa hæc liberalitas accepta est omnibus pro munere maximo, et tam grata fuit creditoribus quàm debitoribus.*

NOTÆ.

1 *Barcen condidit.*] Construxisse navalia referunt Arrian. et Curt. At de Barce non meminêrunt.

2 *Ibi multæ.*] Non Babyloniæ, sed dum Babyloniam redit.

3 *Necari jussit.*] Cleandrum, Sitaclem, et Agathonem Medis præpositos, à quibus occisus Parmenio fuerat Alexandri jussu.

4 *Statiram.*] Alii Barsinen dicunt; Parysatim etiam, ex Occhi filiabus minimam, Susis uxorem duxit.

5 *Missionem.*] Ipsi etiam infensi Alexandro veterani, quasi bello inutiles, dimitterentur.

matam inermis ipse desiliit, et nemine prohibente, XIII correptos manu suâ ipse ad supplicia duxit. [a]Tantam vel illis moriendi patientiam metus regis, vel huic exigendi supplicii constantiam disciplina militaris dabat.

Suos ad officium revocat. Hephæstionis obitus.

CAP. XII. Inde separatim auxilia Persarum in concione alloquitur. Laudat perpetuam illorum, tum in se, tum in pristinos reges fidem; sua in illos beneficia commemorat; ut nunquam quasi victos, sed veluti victoriæ socios habuerit; denique se in illorum, non illos in gentis suæ morem transisse: affinitatibus connubiorum victos victoribus miscuisse: Nunc quoque ait, custodiam corporis sui non Macedonibus tantùm se, verùm et illis crediturum. Atque ita mille ex his juvenis in numerum satellitum legit: auiliorum quoque portionem, formatam in disciplinam Macedonum, exercitui suo miscet. Quam rem ægrè Macedones tulêrunt, jactantes hostes suos in officium suum à rege subjectos. Tunc universi flentes, regem adeunt, orant *suppliciis suis potius saturet se, quam contumeliis.* [1]Quâ modestiâ obtinuêrunt, ut undecim millia militum veteranorum exauctoraret. Sed et ex amicis dimissi senes, Polyperchon, Clitus, Gorgias, Polydamas, Amadas, Antigenes. Dimissis his Craterus præponitur, jussus præesse Macedonibus in Antipatri locum; Antipatrumque cum supplemento tironum in locum ejus evocat; stipendia [2]revertentibus, veluti militantibus data. Dum hæc aguntur, unus ex amicis ejus Ephæstion decedit, dotibus primo formæ pueritiæque, mox obsequiis regi percarus: quem [3]contra decus regium Alexander diu luxit: tumulumque ei XII millium talentorum fecit; eumque post mortem coli ut deum jussit.

In morbum Icthulem incidit.

CAP. XIII. Ab ultimis littoribus Oceani Babyloniam reverteriti nuntiatur, legationes Carthaginiensium, cæterarumq; Afri-

INTERPRETATIO.

a *Vel tamen erat metus regis, ut illi patienter morerentur, vel tum severa militaris disciplina, ut ipse ausus fuerit sumere supplicium* à rebellibus.

b *Immiscit suo exercitui partem Persarum, aliorùmque populorum qui docti erant disciplinam Macedonum.*

c *Precantur ut illis potiùs mortem inferat quam contumelias.*

NOTÆ.

1 *Quâ modestiâ.*] Ad gratiam stabiliendam publicum epulum instituit, cui novem convivarum millia adfuerunt.

2 *Revertentibus.*] Jussit etiam, ut illi primas sedes in theatris coronati obtinerent.

3 *Contra decus regium.*] Glaucum medicum egit in crucem: ædem Æsculapii Ecbatanis evertit, tibias musicàmque in castris diu compescuit, diem noctèmque integram incubuit defuncto corpori, multaque alia dedit signa nimii doloris. *Hæc Arrian.*

cæ civitatum, sed et [1]Hispaniarum, Siciliæ, [2]Galliæ, [3]Sardiniæ, nonnullas quoque ex Italiâ ejus adventum Babylonæ opperiri. Adeò universum terrarum Orbem nominis ejus terror invaserat, ut cunctæ gentes, veluti destinato sibi regi adularentur. Hâc igitur ex causâ Babyloniam festinanti, veluti conventum terrarum Orbis acturo, [4]quidam ex Magis prædixit ne urbem introiret, testatus hunc locum ei fatalem fore. Ob hoc omissâ Babyloniâ, in [5]Bursiam urbem trans Euphratem, desertam olim, concessit. Ibi ab [6]Anaxarcho philosopho compulsus est rursùm Magorum prædicta contemnere, ut falsa et incerta; et si fatis constent, ignota mortalibus: at si naturæ debeantur, immutabilia. Reversus igitur Babyloniam multis diebus otio datis, intermissum olim convivium solenniter instituit: totusque in lætitiam effusus, [a]cùm, diei noctem pervigilem junxisset, recedentem jam è convivio [7]Medius Thessalus, instauratâ commessatione, et ipsum et sodales ejus invitat. Accepto poculo, mediâ potione repente veluti telo confixus ingemuit: elatusque è convivio semianimis, tanto dolore cruciatus est, ut ferrum in remedia posceret, tactumque hominum velut vulnera indolesceret. Amici causam morbi, intemperiem ebrietatis, disseminavêrunt: re autem verâ insidiæ fuêrunt, quarum infamiam successorum potentia oppressit.

A.M.3730. Ol. 114. 4. Urb.C.429 Ant.C.322.

CAP. XIV. Auctor insidiarum [8]Antipater fuit, qui cùm carissimos amicos ejus interfectos videret; Alexandrum Lyncistarum generum suum occisum: se magnis rebus in Græciâ gestis, non tam gratum apud regem, quàm invidiosum esse; à matre

INTERPRETATIO.

a *Cum diem noctemque integram in convivio transegisset.*

NOTÆ.

1 *Hispaniarum.*] Provincia Europæ amplissima, Oceano et Mari Mediterraneo, instar peninsulæ, à tribus lateribus circumflua, Pyrenæis montibus à Gallis sejuncta. Nomine plurali dicitur, qui ab Ibero flumine in duas divisa partes, quarum una citerior dicta est, ulterior altera: deinde tres habuit partes, Terraconensem, Bæticam, et Lusitaniam.

2 *Galliæ.*] Omnibus ex partibus Oceano, Pyrenæis montibus, Alpibus, Rheno, et Mari Mediterraneo circumscribitur. Multiplex illius olim divisio fuit, in Togatam, Comatum, et Braccatam: Transalpinam et Cisalpinam; Narbonensem, Lugdunensem, Aquitanicam, et Belgicam, &c. Sed hoc non est hujus loci.

3 *Sardiniæ.*] Insula est ingens, Italiæ, adjacens, inter Tyrrhenum et Beleáricum mare, à Sardo Herculis filio nomen sortita.

4 *Quidam ex Magis.*] Fuerant portenta illius mortis prænuntia: Regi enim propter Babyloniam naviganti, regium capitis ornamentum, eique alligatum diadema, ventus abripuit: quod cùm palustri adhæsisset arundini, regi Seleucus retulit, quod ei portendit imperium.

5 *Bursiam.*] Alii Burbesiam, Borsippam alii legunt, quæ vera lectio est.

6 *Anaxarcho.*] Qui Alexandro familiaris fuit, à quo cùm in magnificiis epulis rogaretur, quid de illo apparatu sibi videretur, tum ille Nicrocreontem intuens, *Cuncta magnifica,* inquit, *sed opertebat caput alicujus satrapæ apponi.* Posteà verò Nicrocreon ex satrapâ rex factus, Anaxarchum in Cyprum deduci, et in saxo concavo inclusum ferreis contundi jussit: sed ille celebri dicto pœnam elusit: *Tunde, tunde,* inquit, *Anaxarchi vasculum: nam Anarxchum non teris.*

7 *Medicus.*] Medius habent Plutarch. Diod. et Arrian.

8 *Antipater fuit.*] Duplex est apud Auctores de Alexandri morte sententia: alii veneno, ut Curtius et Justin,

Antipatri artibus veneno extinguitur. quoque ejus Olympiade variis se criminationibus vexatum; huc accedebant, ante paucos dies, supplicia in præfectos devictarum nationum crudeliter habita. Ex quibus rebus se quoque à Macedoniâ non ad societatem militiæ, sed ad pœnam evocatum arbitrabatur. Igitur ad occupandum regem, Cassandrum filium dato veneno subornat, qui cum fratribus Philippo et Jollâ ministrare regi solebat: hujus veneni tanta vis fuit, ut non ære, non ferro, non testa contineretur, nec aliter ferri nisi [1]in ungulâ equi potuerit: præmonito filio, ne alii quàm Thessalo et fratribus crederet. Hac igitur ex causâ, apud Thessalum paratum, repetitumque convivium est. Philippus et Jollas prægustare ac temperare potum regis soliti, in aquâ frigidâ venenum habuêrunt, quam prægustatæ jam potioni supermisêrunt.

Alexandri novissima verba. CAP. XV. Quarto die Alexander indubitatam mortem sentiens, *agnoscere se fatum domûs majorem suorum* ait: [a]nam plerosque Æacidarum intra trigesimum annum defunctos. Tumultuantes deinde milites, insidiis periisse regem suspicantes, ipse sedavit; eosque omnes cùm prolatus in editissimum urbis locum esset, ad conspectum suum admisit, osculandamque dextram suam flentibus porrexit. Cùm lacrymarent omnes, ipse non sine lacrymis tantùm, verùm etiam sine ullo tristioris mentis argumento fuit, ut quosdam impatientiùs dolentes consolatus sit: quibusdam mandata ad parentes eorum dederit: adeò, sicuti in hostem, ita et in mortem invictus animus fuit. Dimissis militibus, amicos circumstantes percontatur, *videanturne similem sibi reperturi regem?* Tacentibus cunctis, tum ipse, *ut hoc nesciat, ita illud scire vaticinarique se, ac penè oculis videre* dixit, *quantùm sit in hoc certamine sanguinis fusura Macedonia; quantis cædibus, quo cruore, mortuo sibi parentatura.* Ad postremum, corpus suum in Hammonis templo condi jubet. Cùm deficere eum amici viderent, quærunt, *quem imperii faciat hæredem?* Respondit, [2]*Dignissimum.* Tanta illi magnitudo animi fuit, ut cùm Herculem filium, cùm fratrem Aridæum, cùm Roxanem uxorem prægnantem relinqueret; oblitus necessitudinum,

INTERPRETATIO.

a Nam plerosque, &c. *Hæc spuria videntur, nec ab Alexandro prolata. Justini sunt.*

NOTÆ.

alii potu nimio sublatum volunt, ut Plutarch. Arrianus, Livius, Solinus, et Athenæus. Cùm enim Clearchum excepisset convivio, apud Medium obnixè rogantem, comessatum ivit: apud quem, dum in diem sequentem perpotat, febre tentatus est. *Ita Plutarch.* Addit Athenæus: eum Proteæ poculum, quod duos congios capiebat, præbuisse, et post eum ebibisse. Cùm verò id perferre non posset, reclinatum in pulvinar, morboque correptum interiisse.

1 *In ungulâ equi.*] Ungulam mulinam Arrianus, asininam Plutarchus habet.

2 *Dignissimum.*] Volunt nonnulli sententiam Alexandri non benè à Justino expressam; nec enim voluit ut rex eligeretur qui maximè dignus imperio foret; sed prædixit regnum suum fore occupantis, fortioris scilicet. Diodorus enim habet κρατιστῳ et αριστον, quarum vocum altera potentissimum, altera Marte præstantissimum significat. Curtius habet: *ei relinquere se regnum, qui esset optimus.*

dignissimum nuncuparet hæredem: prorsùs quasi nefas esset, viro forti alium quàm virum fortem succedere, aut tanti regni opes aliis, quàm probatis relinqui. Hâc voce, veluti bellicum inter amicos cecinisset, aut malum discordiæ misisset, ita omnes in emulationem consurgunt, et ambitione vulgi tacitum [a]favorem militum quærunt. Sexto die præclusâ voce, exemptum digito annulum Perdiccæ tradidit: quæ res gliscentem amicorum dissentionem sedavit. Nam etsi non voce nuncupatus hæres, judicio tamen electus esse videbatur.

CAP. XVI. [1]Decessit Alexander, mensem unum, annos [2]tres et triginta natus; vir supra humanam potentiam magnitudine animi præditus. Quâ nocte eum mater Olympias concepit, visa per quietem est cum ingenti serpente volutari: nec decepta somnio est. Nam profecto majus humanâ mortalitate opus utero tulit, quam cùm Æacidarum gens ab ultimâ sæculorum memoriâ, et regna patris, fratris, mariti, ac deinceps majorum omnium illustraverint; nullis tamen nomine, quam filii clarior fuit. Prodigia magnitudinis ejus in ipso ortu nonnulla apparuêre. Nam eâ die quâ natus est, duæ aquilæ totâ die præpetes supra culmen domûs patris ejus sedêrunt, omen duplicis imperii, Europæ Asiæque præferentes. Eâdem quoque die nuntium pater ejus duarum victoriarum accepit; alterius [3]belli Illyrici; alterius, certaminis Olympici, in quod quadrigarum currus miserat: quod omen universarum terrarum victoriam infanti portendebat. Puer acerrimus literarum studiis eruditus fuit; exactâ pueritiâ per quinquennium [4]sub Aristotele [doctore inclyto omnium philosophorum] crevit. Accepto deinde imperio, Regem se Terrarum omnium ac Mundi appellari jussit: tantamque fiduciam suis militibus fecit, ut illo præsente nullius hostis arma, nec inermes, timuerint. Itaque cum nullo hostium unquam congressus est, quem non vicerit: nullam urbem obsedit, quam non expugnaverit: nullam gentem adiit, quam non calcaverit. Victus denique ad postremum est, non virtute hostili, sed insidiis suorum et fraude civili.

Alexandri elogium.

2 Duos *voluit dicere aut certe debuit.*

INTERPRETATIO.

a Videtur legendum, *et ambitione tacitâ vulgi favorem quærunt*: comitate scil. et benevolentia.

NOTÆ.

1 *Decessit.*] Alexander jam morti proximus, ad Euphratem deferri voluit; eo animo, ut in flumen demersus, sicque sublatus ex hominum oculis, certiorem apud posteros fidem faceret, se ortum è genere deorum, ad deos rediisse; quod cum Roxana impediret, ille, effusis lacrymis, *Quid tu*, inquit, *partæ divinitatis gloriam invides?*

2 *Tres et triginta.*] Fallitur Justinus; dicit enim natum esse ineunte Olymp. 106. mortuus verò est, *ex Arrian. Diod. Euseb. Joseph.* prætore Agesiâ, ineunte Olymp. 114. Cùm ergo octo tantùm Olympiadas vivendo expleverit, 32 non 33 annos vixit.

3 *Belli Illyrici.*] Illyrios vicerat Parmenio.

4 *Sub Aristotele.*] Plutarchus Alexandri præceptores vocat Leonidam et Lysimachum Acarnanum.

LIBER XIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Luctus post Alexandri Magni excessum: Macedonum ingratitudo: ducum ambitio, militumque avaritia.*
2. *De Alexandri successore, ducum exercitûs sententiæ pugnantes.*
3. *Perdiccæ sententiæ reclamant pedites: unde tumultus et seditio, cui Perdicca prudenter medetur.*
4. *Aridæo rege designato, Perdicca, et alii duces, seu principes; provincias dividunt.*
5. *Bellum pro Græciæ libertate ab Atheniensibus et Ætolis reparatum. Demosthenis pro patriâ labores. Antipatri obsidio et liberatio.*
6. *Perdicca Cappadoces prælio fatigat. Bellum inter Antigonum et Perdiccam. Ptolemæi solers industria.*
7. *Ptolemæus bellum parat in Perdiccam. Eumenis res fortiter et feliciter gestæ.*

CAPUT I.

Luctus post Alexandri Magni mortem. Macedonum ingratitudo. A.M.3730. Ol. 114. 1. Urb.C.429. Ant.C.322.

EXSTINCTO in ipso ætatis ac victoriarum flore Alexandro Magno, triste apud omnes, totâ Babylone [1]silentium fuit. Sed nec devictæ gentes fidem nuntio habuêrunt, quod ut invictum regem, ita immortalem esse crediderant; recordantes, quoties præsenti morte eruptus esset: [a]quam sæpè pro amisso, repentè se non sospitem tantùm suis, verùm etiam victorem obtulisset. [b]Ut verò mortis ejus fides adfuit, omnes barbaræ gentes paulò antè ab eo devictæ, non ut hostem, sed ut parentem luxêrunt. Mater quoque Darii regis, [c]quam

INTERPRETATIO.

a *Quàm sæpè rediisset ad suos non tantùm salvus sed, etiam victor, cum mortuus putaretur.*

b *Postquam fama de ejus morte dissipata est.*

c *Quæ non doluerat ad hoc tempus supervixisse filio* suo Dario *occiso, quia victor* Alexander *benignè eam habuit, licet à regia dignitate redactam in captivitatem.*

NOTÆ.

1 *Silentium fuit.*] Alexandri mortem amicorum comploratio primùm excepit: deinde luctus universam pervasit urbem nobilibus pueris ejus custodiæ assuetis furentium more Babylone tota excurrentibus.

amisso filio, à fastigio tantæ majestatis in captivitatem redactam, indulgentiâ victoris, in eam diem vitæ non pœnituerat, auditâ morte Alexandri, mortem sibi ipsa conscivit; non quòd hostem filio præferret; sed quòd pietatem filii in eo, quem ut hostem timuerat, experta esset. [1]Contrà, Macedones, non ut civem ac tantæ majestatis regem, verùm ut hostem amissum, gaudebant: severitatem nimiam et assidua belli pericula execrantes. Huc accedebat, quòd principes regnum et imperia, vulgus militum thesauros et grande pondus auri, velut inopinatam prædam, spectabant†: illi successionem regni, hi opum ac divitiarum hæreditatem cogitantes. Erant enim in thesauris [2]quinquaginta millia* talentum, et in annuo vectigali [tributo], [3]tricena millia. Sed nec amici Alexandri frustrà regnum spectabant: nam ejus virtutis ac venerationis erant, ut singulos reges putares. Quippe ea formæ pulchritudo, et proceritas corporis, et virium ac sapientiæ magnitudo in omnibus fuit, ut qui eos ignoraret, non ex unâ gente, sed ex toto terrarum Orbe electos judicaret. Neque enim unquam antè Macedonia, vel ulla gens alia, tam clarorum virorum proventu floruit: quos primò Philippus, mox Alexander tantâ cura legerat, ut non tam ad societatem belli, quàm in successionem regni, electi viderentur. Quis igitur miretur, talibus ministris, Orbem terrarum victum, cùm exercitus Macedonum tot, non ducibus, sed regibus regeretur? qui nunquam sibi reperîssent pares, si non inter se concurrissent: multosque Macedonia pro uno Alexandros habuisset, nisi fortuna eos æmulatione virtutis in perniciem mutuam armâsset.

† Alii, *sperabant.*

* *Monetæ nostræ Brit. circiter Milliones decem.*

CAP. II. Cæterùm, occiso Alexandro, non, ut læti, ita et securi fuêre, omnibus unum locum competentibus‡: nec minùs milites invicem se timebant, quorum et libertas solutior et favor incertus erat. Inter ipsos verò æqualitas discordiam augebat, nemine tantùm cæteros excedente, ut ei aliquis se summitteret. Armati itaque in regiam coëunt, ad formandum rerum præsentium statum. Perdicca censet [4]*Roxanes exspectari partum, quæ*

De illius successore diversæ ducum sententiæ.

‡ *Cupientibus* alii.

INTERPRETATIO.

a *Cæterum mortuo Alexandro, non tam securi fuêrunt, quàm læti, quia omnes appetebant regiam dignitatem, et singuli non minus metuebant milites, quàm alios duces.*

NOTÆ.

1 *Contra Macedones.*] Affirmat tamen Curtius, eos regis interitum multo luctu prosecutos esse. *Versa via* expunximus.

2 *Quinquaginta millia.*] Nostrâ numerandi ratione, fuêrunt milliones triginta.

3 *Tricena millia.*] Budæus legit, 30, quæ constituunt milliones octo decim.

4 *Roxanes exspectari.*] Diversæ fuêrunt de rege eligendo ducum sententiæ: Nearchus classis præfectus non Roxanis partum expectandum, sed Barsinæ filium coronandum censuit. Utrumque Ptolemæus respuit, indignum ratus victores servire captivarum filiis. Aristonus verò Perdiccam pro rege habendum, quippe cui moriens

exacto mense octavo matura jam ex Alexandro erat; et, si puerum peperisset, hunc dari successorem patri. Meleager *negat differendo in partus dubios consilia; nec exspectandum dum reges nascerentur, cùm jam genitis uti liceret: seu puer illis placeat, esse Pergami filium Alexandri, natum ex Barsine, nomine Herculem: seu mallent juvenem; esse in castris fratrem Alexandri Aridæum, comem, et cunctis non suo tantùm, verùm et patris Philippi, nomine acceptissimum. Cæterum Roxanen esse originis Persicæ; nec esse fas, ut Macedonibus ex sanguine eorum, quorum regna deleverint, reges constituantur: quod nec ipsum Alexandrum voluisse dicit: denique morientem nullam de eo mentionem habuisse.* Ptolemæus recusabat regem Aridæum, [a]*non propter maternas modò sordes, quod ex Larissæo* [1]*scorto nasceretur; sed etiam propter* [2]*valetudinem majorem, quam patiebatur; ne ille nomen regis, alius imperium teneret:* [b]*melius esse ex his legi, qui pro virtute regi suo proximi fuerint, qui provincias regant, quibus bella mandentur, quàm sub personâ regis indignorum subjiciantur imperio.* Vicit Perdiccæ sententia, consensu universorum. Placuit itaque [3]Roxanes expectari partum; et, si puer natus fuisset, tutores Leonatum, Perdiccam, Crateron, et Antipatrum constituunt, confestimque in tutorum obsequia jurant.

2 Invaletudinem, quæ vox Ciceronis est.

Militum seditio, cui Perdiccas medetur.

CAP. III. Cùm equites quoque idem fecissent, pedites indignati, nullas sibi consiliorum partes relictas, Aridæum, Alexandri fratrem, regem appellant, satellitesque illi ex turbâ suâ legunt, et nomine Philippi patris vocari jubent. Quæ cum nuntiata equitibus essent, legatos ad mitigandum eorum animos, duos ex proceribus, Attalum et Meleagrum mittunt, qui potentiam ex vulgi adulatione quærentes, omissâ legatione, militibus con-

INTERPRETATIO.

a *Non modò propter infamiam illius matris: (nam natus erat ex scorto Larissæo:) sed etiam ob morbum comitalem quo laborabat.*

b *Satius est aliquos eligi ex illis qui fortitudine Alexandro ferè pares fuerint, ut et regant provincias, gerant et bella, quèm parere indignis hominibus, qui,* freti potestate *regis* inepti, omnia subversuri sint.

NOTÆ.

Alexander annulum tradidisset. Illi assensêrunt omnes: sed, dum Perdicca pudorem inter et cupiditatem hæret dubius; Meleager animos omnium ab ipso vehementi oratione avertit: jamque ingens militum globus stipabat Meleagrum, cùm Macedo quidam Aridæo regnum deberi clamitat; in quem ubi concio consensit, Meleager, Perdiccæ infensus, adducit in regiam Aridæum, et regem à militibus salutari curat. Hæc multis *Curtius.*

1 *Scorto.*] Philinna dicebatur, quam Ptolemæus apud Athenæum saltatricem vocat.

2 *Valetudinem.*] Morbum comitialem, quem Herculeum et sacrum appellant: Aridæus enim mentis erat impos, pharmaco, ut ferebatur, ab Olympiade propinato. *Ita Plut.*

3 *Roxanis.*] Quæ Oxiatris erat filia, Barsinem vero Darii, ut ait Arrianus; non Pharnabazi, ut Porphyrius; nec Artabazi, ut Plutarchus voluit.

sentiunt. Statim et seditio crevit, ubi caput et consilium habere cœpit. Tunc ad delendum equitatum cuncti armati in regiam irrumpunt: quo cognito, equites trepidi ab urbe discedunt, castrique positis, et ipsi pedites terrere cœpêrunt. Sed neque procerum inter se odia cessabant. Attalus ad interficiendum Perdiccam, ducem partis alterius, mittit: [a]ad quem armatum, et ultrò vocantem, cùm accedere percussores ausi non fuissent; tanta constantia Perdiccæ fuit, ut ultrò ad pedites veniret, et in concionem vocatos edoceret, quod facinus molirentur? *Respicerent contra quos arma sumpsissent; non illos Persas, sed Macedonas; non hostes, sed cives esse; plerosque etiam cognatos eorum, certè commilitones, eorundem castrorum ac periculorum socios; edituros deinde egregium hostibus suis spectaculum, ut quorum armis victos se doleant, eorum mutuis cædibus gaudeant, parentaturosque sanguine suo manibus hostium à se interfectorum.*

CAP. IV. Hæc cum pro singulari facundiâ suâ Perdicca perorâsset, adeò movit pedites, ut probato consilio ejus, dux ab omnibus legeretur. Tum equites, in concordiam revocati, in Aridæum regem consentiunt. Servata est portio regni Alexandri filio, si natus esset. Hæc agebant, posito in medio corpore Alexandri, ut majestas ejus testis decretorum esset. His ita compositis, Macedoniæ et Græciæ Antipater præponitur: regiæ pecuniæ custodia Cratero traditur: castrorum, exercitûs, *et rerum cura Meleagro et Perdiccæ assignatur: jubeturque Aridæus rex, corpus Alexandri in Hammonis templum deducere. Tunc Perdicca, infensus seditionis auctoribus, repentè ignaro collegâ, [1]lustrationem castrorum, propter mortem regis, in posterum edicit. Postquam armatum exercitum in campo constituit, consentientibus universis, evocatos, dum transit, de singulis [2]manipulis seditiosos, supplicio tradi [3]occultè jubet. Reversus inde, [4]inter principes provincias dividit, [b]simul ut et removeret æmulos,

Aridæo Rege designato, duces Provincias dividunt.

* *Castrensium rerum et cura Mel.* alii:

INTERPRETATIO.

a *Cum percussores non ausi fuissent accedere ad eum armatum, et illos ultrò appellantem.*

b *Ut removeret æmulos suæ potentiæ, et sibi conciliaret benevolantiam* eorum quibus dabat *munus imperandi* provinciis.

NOTÆ.

1 *Lustrationem.*] Lustrabantur milites carne discissâ, et ab utràque parte projecta.

2 *Manipulis.*] More Romano loquitur apud quos manipulus 200 milites continebat. Dum pauperes essent Romani, *Manipulum,* ideò militum turbam vocabant, quod fœni manipulos alligatos perticis pro signis sequerentur. Ideò Lucanus.

Pertica suspensos portabat longa maniplos.

3 *Occultè jubet.*] Refert Curtius seditiosos ex singulis manipulis ab Aridæo evocatos, impellente Perdiccâ, qui in conspectu totius exercitûs, non prohibente Aridæo, eos ab equitibus conteri jussit.

4 *Inter principes.*] Decem Satrapas Curtius, Justinus tredecim, plures Diod. numerat.

et munus imperii, beneficii sui faceret. Primò [1]Ptolemæo Ægyptus, et Africæ [2]Arabiæque pars sorte venit, quem ex gregario milite Alexander virtutis causâ provexerat; cui ad tradendam provinciam Cleomenes, qui Alexandriam ædificaverat, datur. Confinem huic provinciæ Syriam Laomedon Mitylenæus, Ciliciam Philotas, Phylo Illyrios accipiunt. Mediæ majori [3]Acropates, minori socer Perdiccæ præponitur. [4]Susiana gens Cyno, [5]Phrygia major Antigono, Philippi filio, assignatur. [6]Lyciam et [7]Pamphyliam Nearchus, [8]Cariam Cassander, Lydiam Menander sortiuntur. Leonato minor Phrygia evenit: [9]Tracia et regiones Pontici maris Lysimacho; Cappadocia cum [10]Paphlagoniâ Eumeni data. Summus castrorum tribunatus Seleuco Antiochi filio cessit. Stipatoribus regis satellitibusque Cassander filius Antipatri præficitur. In Bactrianâ ulteriore, et Indiæ regionibus, priores præfecti retenti. Terras *inter amnes, [11]Hydaspem et [12]Indum Traxiles habebat. In colonias in Indis conditas, Pithon, Agenoris filius, mittitur. Parapamisios, et fines Caucasi montis, Extarches accepit. [13]Aracossii [14]Gedrosique Sibyrto traduntur: Drancæ et Arei Stasanori. Bactrianos Amyntas sortitur Sogdianos Scythæus, Nicanor Parthos, Philippus Hyrcanos, Phrataferpes Armenios, Tleptolemus Persas, Peucestes Babylonios,

* Sedes conj. Græv.

NOTÆ.

1 *Ptolemæo.*] Non gregarius fuit miles, ut ait Justinus; sed Philippi ex Arsinoë concubinâ filius, quæ ex Philippo gravida in uxorem tradita est Lago, à quo Ptolemæus Lagi dictus est.

2 *Arabiæ.*] Terminos habuit Syriam, Euphratem, sinum Persicum, et Arabicum: tres in partes dividitur; Petræam, Desertam, et Felicem.

3 *Acropates.*] Atropates vocatur ab Arriano: ab eo Mediæ pars Atropatia dicta est, ex *Strabone.*

4 *Susiana gens.*] Quæ Assyriam inter, Persidem, et Mediam habitabant, *Susistan.*

5 *Phrygia major.*] Phrygia duplex fuit Major, seu Salutaris, quæ Bithyniâ, Galatiâ, Pamphyliâ, et Lydiâ clauditur. Minor, quæ Hellespontica dicta est, quia ad Hellespontum usque pertinebat. In eâ olim Troja fuit.

6 *Lyciam.*] Phrygiâ, Pamphyliâ, Cariâ, et Mari Mediterraneo circumscribitur.

7 *Pamphyliam.*] Undique Lyciâ, Lycaoniâ, Pisidiâ, et Mari terminatum.

8 *Cariam.*] Quæ inter Lyciam et Ioniam, ad Mare Carpathium seu Ægæum pertingebat.

9 *Thracia.*] Quæ Mari Ægæo, Propontide, Macedoniâ et Mysiâ inclusa, *Romelia.*

10 *Paphlagoniâ.*] Quæ à Galatiâ ad Pontum Euxinum, inter Bithyniam et Cappadociam, extenditur.

11 *Hydaspem.*] Fluvius Asiæ geminus est hujus nominis: alter, in Susianâ regione, prope Susam, fluit: alter, de quo hic agitur, apud Nysam in Indum illabitur.

12 *Indum.*] Fluvium Indiæ maximum, qui ex Paropamisso monte oriens, ubi magnam Indiæ partem alluit, in Oceanum duobus ostiis se exonerat.

13 *Aracosii.*] Qui ad ripam Indi fluminis habitabant, *Candaar.* Alii melius legunt *Arachosii* ex Diod.

14 *Gedrosi.*] Qui partem Persidis inter Caramaniam, Aracosiam et Oceanum incolebant.

Ionios, Archos [1]Pelasgos, Arcesilaus [2]Mesopotamiam, [a]Cùm hæc divisio, veluti fatale munus, singulis contigisset, ita magna incrementorum materia plurimis fuit. Siquidem non magno post tempore, quasi regna, non præfecturas divisissent: sic reges ex præfectis facti, magnas opes non sibi tantùm paravêrunt, verùm etiam posteris reliquêrunt.

Bellum à Græcis renovatum. Antipatri obsidio et liberatio.

A.M.3731. Ol. 114. 2. Urb.C.430 Ant.C.321.

CAP. V. Dum hæc in Oriente aguntur, in Græciâ Athenienses et Ætoli bellum, quod jam vivo Alexandro moverant, summis viribus instruebant. Causæ belli erant, quòd [3]reversus ab Indiâ Alexander, epistolas in Græciam scripserat, quibus omnium civitatum exules, præter cædis damnati, restituebantur. [b]Quæ recitatæ præsente universâ Græciâ, in mercatu Olympiaco, magnos motus fecêrunt; quòd plurimi, non legibus pulsi patriâ, sed per factionem principum fuerant, verentibus iisdem principibus, ne revocati potentiores in republicâ fierent. Palàm igitur jam tunc multæ civitates libertatem bello vindicandam fremebant. Principes tamen omnium Athenienses et Ætoli fuêre. Quod cùm nuntiatum Alexandro esset, mille naves longas sociis imperari præceperat, quibus in Occidente bellum gereret; excursurusque cum validâ manu fuerat ad Athenas delendas. Igitur Athenienses, contracto xxx millium exercitu, et cc navibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia sorte evenerat, gerunt; eumque [4]detrectantem prælium, et Heracleæ urbis mœnibus tuentem se, obsidione cingunt. Eodem tempore Demosthenes Atheniensis orator, [c]pulsus patriâ, ob crimen accepti [5]ab

INTERPRETATIO.

a *Cum hæc divisio obtigisset singulis quasi munus à fatis destinatum, multi sumsêrunt inde occasionem augendi suam potentiam.*

b *Quæ, lectæ coram omnibus Græciæ populis in ludis Olympicis, omnium animos commovêrunt in* Alexandrum.

c *Exulabat fortè Megaris, ejectus patriâ, quia pecuniam acceperat ab Harpalo, fugiente iram Alexandri, ut hortaretur Athenienses ad bellum gerendum Alexandro.*

NOTÆ.

1 *Pelasgos.*] Qui inter Thessaliam et Achaiam habitabant, *ex Plinio:* omnes tamen Græci apud Poëtas, Pelasgi dicuntur. Sed de his suprà.

2 *Mesopotamiam.*] Quæ ex unâ parte Euphrate, Tigri ex alterâ, terminatur. Unde nomen accipit. Nunc *Diarbeck.*

3 *Reversus ab Indiâ.*] Nicanorem Stagiritim miserat ad ludos Olympicos cum literis, quibus jubebat exules suis in civitatibus recipi.

4 *Detractantem prælium.*] Quia exiguum habebat exercitum Antipater: (rarus enim miles erat propter supplementa copiarum nuper in Asiam missa) et Thessali, relicto Antipatro, se junxerant Græcis. Quare, prælio commisso victus Antipater Lamiæ, quod Thessaliæ oppidum est, se inclusit: unde bellum illud Lamiacum dictum est.

5 *Ab Harpalo.*] Dum Alexander ex Indiâ victor revertitur, Harpalus thesauris Babyloniæ præfectus sibi malè conscius, quòd ingentem pecuniæ vim in ventris et gulæ illecebris profudisset, cum quinquæ talentûm millibus fugit in Græciam, ut Athenienses ad bellum gerendum alliceret.

Harpalo auri, qui crudelitatem Alexandri fugerat, quò civitatem in ejusdem Alexandri bellum impelleret, fortè [1]Megaris [2]exulabat: qui ut missum ab Atheniensibus, Hyperidem legatum cognovit, qui [3]Peloponnenses in societatem armorum sollicitaret, sequutus eum, [4]Sicyona, [5]Argos et Corinthum, cæterasque civitates, eloquentiâ suâ Atheniensibus junxit. Ob quod factum, missâ ab Atheniensibus obviàm nave, [6]ab exilio revocatur. Interim in obsidione Antipatri, Leosthenes, dux Atheniensium, [7]telo è muris in transeuntem jacto, occiditur. Quæ res tantùm animorum Antipatro dedit, ut etiam vallum rescindere auderet. Auxilium deinde à Leonato per legatos petit: qui cùm venire cum exercitu nuntiatus esset, obvii ei Athenienses cum instructis copiis fuêre, ibique [8]equestri prælio gravi vulnere ictus extinguitur. Antipater, tametsi auxilia sua videret victa, morte tamen Leonati lætatus est: quippe et æmulum sublatum, et vires ejus accesisse sibi gratulabatur. [a]Statim igitur exercitu ejus recepto, cum par hostibus etiam prælio videretur, solutus obsidione, in Macedoniam concessit. Græcorum quoque copiæ, finibus Græciæ hoste pulso, in urbes dilapsæ.

CAP. VI. Intereà Perdicca, bello [9]Ariarathi, regi Cappado-

INTERPRETATIO.

a *Paulò pòst acceptis Leonati copiis, cùm videretur par hostibus etiam ad prælium ineundum.*

NOTÆ.

1 *Megaris.*] Urbs media inter Athenas et Corinthum, non procul ab Eleusi.

2 *Exulabat.*] Primùm Atheniensibus auctor fuerat Demosthenes, ut abigerent Harpalum: sed paulò pòst, dum numeratur illius pecunia, calicis aurei desiderium præ se tulit; quem nocte sequenti, cum 20 talentis, ad eum misit Harpalus: tum illi favere cœpit Demosthenes: quod ubi populo et Areopago innotuit, et 50 talentis damnatur, et in vincula conjicitur: sed ob valetudinem ferendo carceri cùm impar esset, aliis faventibus, dissimulantibus aliis, fugâ sibi consuluit, et Megaris substitit.

3 *Peloponnenses.*] Qui habitabant in Peloponnensi peninsulâ Græciæ maximâ, à Corintho extensâ ad Tænarium promontorium. Octo partes continebat, Achaiam proprie dictam, Arcadiam, Argiam, Corinthiam, Elidem, Laconiam, Messeniam, et Sicyoniam. Nunc dicitur *Morea.*

4 *Sicyona.*] Urbem Peloponnesi, Sicyoniæ regis caput, inter Corinthum et Elidem.

5 *Argos.*] Triplex fuit. 1. Peloponnesiacum, Argiæ regionis caput, non procul a Corintho. 2. Amphilochium, in Epiro, inter Ambracium sinum et Acheloum fluvium. 3. Pelasgicum in Thessaliâ Larissæ proximum. Dictum etiam Argos Hippium, ab equis, qui generosi ibi nascerentur.

6 *Ab exilio.*] Missâ in Æginam ad eum triremi, ex Piræo, in urbem ab universâ civitate ad portas effusâ exceptus est.

7 *Telo è muris.*] Dum Leosthenes conatur opem ferre suis, saxo in capite ictus corruit, eique Antiphilus sufficitur.

8 *Equestri prælio.*] Thessalorum equitum virtute victus et occisus est Leonatus.

9 *Ariarathi.*] Quæ hic de Cappadocibus refert Justinus, de Isauriis narrat pluribus Diodorus.

cum, illato, prælioque victor, nihil præmii præter vulnera et pericula retulit. Quippe hostes ab acie in urbem recepti, occisis, conjugibus et liberis, domos quisque suas cum omnibus copiis incendêrunt. Eodem congestis etiam servitiis, semetipsos præcipitant, ut nihil hostis victor suarum rerum, præter incendii spectaculo frueretur. [a]Inde, ut viribus auctoritatem regiam acquireret, ad nuptias Cleopatræ, sororis Alexandri Magni, et [1]alterius Alexandri quondam uxoris, non aspernante Olympiade, matre ejus, intendit: sed primùs Antipatrum, sub affinitatis obtentu, capere cupiebat. Itaque fingit se in matrimonium filiam ejus petere, quò faciliùs ab eo supplementum tironum ex Macedoniâ obtineret. Quem dolum [2]præsentiente Antipatro, dum duas eodem tempore uxores quærit, neutram obtinuit. Post hæc bellum inter Antigonum et Perdiccam oritur. Antigono Craterus et Antipater auxilium ferebant; qui, [3]factâ cum Atheniensibus pace, Polyperchonta Græciæ et Macedoniæ præponunt. [b]Perdicca, alienatis rebus, Aridæum et Alexandri Magni filium, in Cappadociâ, quorum cura illi mandata fuerat, de summâ belli in consilium adhibet. Quibusdam placebat bellum in Macedoniam transferri, ad ipsum fontem et caput regni, ubi et Olympias esset, mater Alexandri, [c]non mediocre momentum partium, et civium favor, propter Alexandri Philippique nomina: sed in rem visum est ab Ægypto incipere, ne, in Macedoniam profectis, Asia à Ptolemæo occuparetur. Eumeni, præter provincias quas acceperat, Paphlagonia, et Caria, et Lycia, et Phrygia adjiciuntur. Ibi Craterum et Antipatrum opperiri jubetur: adjutores ei dantur cum exercitibus frater Perdiccæ Alcetas, et Neoptolemus: Clito cura classis traditur: Cilicia, Philotæ adempta, Philoxeno datur: ipse Perdicca Ægyptum

Perdicca Cappadoces vincit. Bellum inter Antigonum et Perdiccam.

INTERPRETATIO.

a *Deinde, ut* sibi *jam viribus* potenti *compararet auctoritatem regiam, voluit uxorem ducere Cleopatram, sororem Alexandri Magni.*

b *Perdicca,* qui tunc erat *in Cappadociâ, animis ad bellum accensit, adhibuit in consilium de bello gerendo Aridæum, et Alexandri Magni filium, qui ipsius curæ commissi erant.*

c *Quæ* afferret *parti,* cui faveret *magnam potestatem et favorem populorum, ob memoriam Philippi* mariti, *et Alexandri* filii.

NOTÆ.

1 *Alterius Alexandri.*] Molossi Epiri regis, qui in Italiâ periit.

2 *Præsentiente.*] Perdiccæ consilia Antipatro detecta sunt per Antigonum, qui à Perdiccâ insidiis appetitus, clam cum Demetrio filio ex Asiâ ad eum confugerat.

3 *Factâ cum Atheniensibus, &c.*] Dum hæc aguntur, Græci navali prælio bis victi sunt à Clito Macedonicæ classis præfecto: quare coacti sunt se, suâque Antipatro permittere, qui benignè usus victoriâ, pacem illis concessit.

cum ingenti exercitu petit. [a]Sic Macedonia, in duas partes discurrentibus ducibus, in sua viscera armatur: ferrumque ab hostili bello in civilem sanguinem vertit, exemplo furentium, manus ac membra sua, ipsa cæsura. Sed Ptolemæus in Ægypto, solerti industriâ magnas opes parabat; quippe et Ægyptios insigni moderatione in favorem sui sollicitaverat: et reges finitimos beneficiis obsequiisque devinxerat: terminos quoque imperii, acquisitâ [1]Cyrene urbe, ampliaverat; factusque jam tantus erat, ut non tam timeret, quàm timendus ipse hostibus esset.

Origo orbis Cyrenes.

CAP. VII. Cyrene autem condita fuit [2]ab Aristæo, [b]cui nomen [3]Battu, propter linguæ obligationem fuit. Hujus pater Grinus, rex [4]Theræ insulæ, cùm ad oraculum Delphos, propter dedecus adolescentis filii nondum loquentis, deum deprecaturus venisset, responsum accepit, quo jubebatur filius ejus Battus, *Africam petere, et urbem Cyrenem condere, usum linguæ ibi accepturus.* [c]Cum responsum ludibrio simile videretur, propter solitudinem Theræ insulæ, ex quâ coloni ad urbem condendam in Africam tam vastæ regionis proficisci jubebantur, res omissa est. Interjecto deinde tempore, velut contumaces, pestilentiâ deo parêre compelluntur; quorum tam insignis paucitas fuit, ut vix unam navem complerent. Cùm venissent in Africam, pulsis accolis, [5]montem Cyran, et propter amœnitatem loci, et propter fontium ubertatem occupavêre. Ibi Battus, dux eorum, linguæ nodis, solutis, loqui primùm cœpit: [d]quæ res animos eorum, ex promissis dei jam parte perceptâ, in reliquam spem condendæ urbis accendit, Positis igitur castris, opinionem veteris fabulæ accipiunt, Cyrenem, eximiæ pulchritudinis virginem, à Thessaliæ monte [6]Pelio ab Apolline raptam, perlatamque

INTERPRETATIO.

a *Sic Macedonia bellum in se ipsam gerit, principibus divisis in duas partes, et vertit arma in proprios cives post bellum in barbaros gestum, quasi sibi* vellet *more furentium abscindere manus et membra.*

b *Qui Battus nominatus est, ob linguam ligatum* et impeditam.

c *Cùm responsum oraculi contemneretur, quia insula Theramenes vacua erat ab incolis.*

d *Quod inflammavit eorum animos ad extruendam urbem, quia deus jam perfecerat partem promissorum.*

NOTÆ.

1 *Cyrene urbe.*] Nunc in regno Barcâ versùs Syrtim magnam, Cyrenaïcæ regionis urbs primaria, inter Barcem et Ammonis templum.

2 *Ab Aristæo.*] At Callimacho vocatur Aristoteles.

3 *Battu.*] Blæsum significat. Libyes regem *Battum* suâ linguâ appellant.

4 *Theræ.*] Est Ægei maris insula Spartanorum colonia, quæ ut primùm ex undis enata est, *Callisto* dicta est, deinde *Thera.*

5 *Montem Cyran.*] A quo urbe Cyrene, potiùs quàm à virgine, nomen inditum est.

6 *Pelio.*] Mons est Thessaliæ, in sinum Pelasgicum incumbens; gigantum fabulis notissimus.

in ejusdem montis juga, cujus collem occupaverant, à Deo repletam, [1]quatuor pueros peperisse, Nomium, Aristæum, Authocum, Argæum: missos [2]à patre Hypseo, rege Thessaliæ, qui perquirerent virginem, loci amœnitate captos in iisdem terris cum virgine resedisse. Ex his pueris tres adultos in Thessaliam reversos, avita regna recepisse. Aristæum in Arcadiâ latè regnâsse, [a]eumque primùm et apium et mellis usum, et lactis ad coagula hominibus tradidisse, [3]solstitialesque ortus sideris primum invenisse. Quibus auditis, Battus virginis nomine, ex responsis agnito Cyrenem condidit.

CAP. VIII. Igitur Ptolemæus hujus urbis auctus viribus bellum in adventum Perdiccæ parabat. Sed Perdiccæ plus odium arrogantiæ, quàm vires hostium nocebant; quam exosi etiam socii ad Antipatrum gregatim profugiebant. [4]Neoptolemus quoque in auxilium Eumeni relictus, non solùm transfugere, verùm etiam prodere partium exercitum voluit. Quam rem cùm præsensisset Eumenes, cum proditore decernere prælio necesse habuit. Victus Neoptolemus ad Antipatrum et Polyperchonta [5]profugit; bisque persuadet, [b]ut continuatis [6]mansionibus, læto ex victoriâ et securo fugâ suâ, Eumeni superveniant. Sed res Eumenem non latuit: itaque insidiæ in insidiatores versæ: et qui securum aggressuros se putabant, [c]securis in itinere, et pervigilio noctis fatigatis, [7]occursum est. In eo prælio

Ptolemæus bellum in Perdiccam parat.
Eumenis res fortiter gestæ.
A.M.3732.
Ol. 114. 3.
Urb.C.431
Ant.C.320.

INTERPRETATIO.

a *Illum primum invenisse*, ad commoda *hominum usum apium et mellis, et artem lac coagulandi.*

b *Ut magnis itineribus* pergant *in Eumenem, eumque aggrediantur* dum *lætus* est ob *victoriam à se relatam, et securus ob fugam suam.*

c *Aggressus est eos in mediâ nocte securos et defessos* ob laborem *in itinere* toleratum.

NOTÆ.

1 *Quatuor pueros.*] Cyrene tamen, ut Pindaro et Diodoro placet, unicum filium suscepit, qui Nomius et Agrius cognominatus est, quòd venationi et pascendo pecori addictus esset. Nam pastor Græcè νομευς et venator αγρευς dicitur.

2 *A patre Speo.*] Hypseum vocat Diodorus.

3 *Solstitiales.*] Non invenit solstitia Aristæus; sed ortus Sirii seu Caniculæ; populosque docuit ei sacrificare; quare dicendum *solstitiales ortus sideris*, id est, *Sirii*, qui paulò post solstitia oritur: veteres enim solstitium non pro puncto ipso, quo committitur, sed pro toto mense sumpsêrunt. Aristæum Virgilius, ob mellis repertum usum, versibus suis celebravit.

4 *Neoptolemus.*] Indignum ratus suâ dignitate subesse Eumeni, qui Philippo et Alexandro à secretis fuerat, dum ipse et armigerorum princeps esset, et unus ex primariis ducibus: quare sæpè dictitabat Alexandrum sequutum se cùm clypeo et hastâ, Eumenem verò cum stylo, et tabellis. *Ita Plutarch.*

5 *Profugit.*] Dum fugere cogitat, Eumenes eum aggressus, omnes ferè illius copias delevit.

6 *Mansionibus.*] Id est, habitationibus, ad quas viatores noctis interventu se recipiunt.

7 *Occursum est.*] Cùm metueret, ne Craterus copiis acceptissimus ad se alliceret milites, persuasit suis solum adesse Neoptolemum, Cratereque Persas et Phœnices opposuit

[1]Polyperchon occiditur. [2]Neoptolemus quoque cum Eumene congressus, diu mutuis vulneribus acceptis colluctatus est; in summâ victus occumbit. Victor igitur duobus præliis continuis Eumenes, afflictas partes transitione sociorum paululùm sustentavit. Ad postremum tamen, [3]Perdicca occiso, [4]ab exercitu hostis cum Pythone, et Illyrio, et Alcetâ fratre Perdiccæ, appellatur: [a]bellumque adversùs eos Antigono decernitur.

INTERPRETATIO.

a *Jubetur Antigonus contra illos bellum gerere.*

NOTÆ.

1 *Polyperchon.*] Longè fallitur Justinus: Polyperchon enim Macedoniæ fuerat præpositus, et Neoptolemo diu supervixit; ut posteà dicemus. Sed legendum *Craterus,* quem hoc in prælio excussum ex equo, ab equitibus conculcatum refert Diodorus, licet Plutarchus eum à Gorgiâ, Eumenis duce, servatum malit.

2 *Neoptolemus quoque.*] Dum strictis gladiis occurrunt sibi, remissis habenis, sibi manus injiciunt, detrahunt cassides, loricas divellunt ex humeris; intereà, equis simul subterfugientibus, in terram delapsi prehendunt alter alterum colluctanturque: sed Eumenes priùs assurgenti poplitem succidit Neoptolemo, qui tamen altero innixus genu, strenuè dimicans, tandem secundùm collum percussus, concidit: Eumenesque licet ipse graviter vulneratus, victor evasit. *Ita Plutarch.*

3 *Perdiccâ.*] Cùm oppida duo, non procul à Pelusio, frustrà oppugnâsset, et duo suorum millia, dum Nilum trajicit, amisisset; efferati in eum Macedones, ducibus Pythone et Antigono quodam, ut ait Probus, noctu invadunt ejus tentorium, eumque obtruncant, et se dedunt Ptolemæo.

4 *Ab exercitu hostis.*] Et Antipater in Perdiccæ curam successerat, qui continuò cum Hercule et Alexandro, Alexandri Magni filiis, se recepit in Macedoniam.

LIBER XIV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Eumenis in bello adversùs Antigonum prudentia et fortitudo.*
2. *Prælio victus obsidetur, liberatur, et Argyraspidas confugit, eosque ad suas partes pertrahit.*
3. *Dum Argyraspidæ Eumenis imperia contemnunt, hostium virtute superantur. Unde in Eumenem conjuratio.*
4. *Eumenis captivi ad Argyraspidas oratio, quâ petit, ut sibi inter eos mori liceat. Petitione frustratus proditorum capita devovet, et Antigono vinctus traditur.*
5. *Cassander, Aridæi vices gerens, Græciæ civitates opprimit, et in Macedoniam adversùs Olympiadem proficiscitur.*
6. *Olympias fugit: obsidetur: victori Cassandro se tradit, cujus jussu interficitur.*

CAPUT I.

EUMENES, ut Perdiccam occisum, se hostem à Macedonibus judicatum, bellumque Antigono decretum cognovit; ultrò ea militibus suis indicavit, ne fama aut rem in majus extolleret, aut militum animos rerum novitate terreret; [a]simul ut, quomodo circa se animati essent, cognosceret, sumpturus consilium ex motu universorum. Constanter tamen præfatus est, *si cui hæc terrori essent, habere eum discedendi potestatem.* Quâ voce adeò cunctos in studium partium suarum induxit, ut ultrò illum omnes hortarentur, *rescissurosque se ferro decreta Macedonum* affirmarent. Tunc exercitu [1]in Ætoliam promoto, pecunias civitatibus imperat; recusantes dare, hostiliter diripit. Inde [2]Sardes profectus est ad Cleopatram, sororem Alexandri magni, ut ejus voce centuriones principesque confirmaret, [b]existimaturos ibi majestatem regiam verti, unde soror Alexandri staret. [c]Tanta veneratio magnitudinis Alexandri erat, ut etiam per vestigia mulierum favor sacrati ejus nominis quæreretur. Cùm reversus in castra esset, epistolæ totis castris abjectæ inveniuntur: quibus, iis, qui Eumenis caput ad Antigonum detulissent, magna præmia definiebantur. His cognitis, Eumenes vocatis ad concionem militibus, primo gratias agit, *quòd nemo inventus esset, qui spem cruenti præmii fidei sacramenti anteponeret:* deinde callidè subnectit, *confictas has à se epistolas ad experiendos suorum animos esse. Cæterum, salutem suam in omnium potestate esse; nec Antigonum, nec quemquam ducum sic velle vincere, ut ipse in se exemplum pessimum statuat.* Hoc facto, et in præsenti labantium animos retinuit et in futurum providit, ut si quid simile accidisset, non se ab hoste corrumpi, sed ab duce tentari arbitrarentur. Omnes igitur operam suam certatim [3]ad custodiam salutis ejus offerunt.

Eumenis in bello adversùs Antigonum fortitudo.
A.M.3733.
Ol. 114. 4.
Urb.C.432.
Ant.C.319.

CAP. II. Cùm interim Antigonus cum exercitu supervenit, castrisque positis, posterâ die in aciem procedit. Nec Eumenes

INTERPRETATIO.

a *Ut cognosceret an* milites *benè circa se affecti essent, et sumeret consilium ex eorum benevolentiâ vel timore.*

b *Qui credituri erant illos habere auctoritatem regiam, quibus faveret soror Alexandri.*

c *Adeò venerabantur magnitudinem Alexandri, ut eos non puderet favorem quærere mulierum, ut nomine regis protegerentur.*

NOTÆ.

1 *In Ætoliam.*] Cùm in Cappadociâ tunc esset Eumenes, in Ætoliam venire non potuit. Sed legendum *Ætuliam,* quæ pars est Armeniæ minoris, quam alii cum Ptolemæo Atulanem nominant.

2 *Sardes.*] Urbem Lydiæ primariam ad Pactolum, juxta montem Timolum.

3 *Ad custodiam salutis.*] A militibus decretum est, ut circa ipsum mille milites vicissim excubias agerent. *Plutarch.*

Prælio victus obsidetur, et liberatus. Argyraspidas ad partes suas trahit. A.M.3735. Ol. 115. 1. Urb.C.434 Ant.C.317. A.M.3736. Ol. 115. 2. Urb.C.435. Ant.C.316.

motam prælio fecit. [1]Qui victus in munitum quoddam [2]castellum confugit: ubi, cùm videret se fortunam obsidionis subiturum, [3]majorem exercitûs partem dimisit, ne aut consensu multitudinis hosti traderetur, aut obsidio ipsâ multitudine gravaretur. [4]Legatos deinde ad Antipatrum, quòd solus par Antigoni viribus videbatur, supplices mittit: à quo cum auxilia Eumeni missa Antigonus didicisset, [5]ab obsidione recessit. Erat quidem solutus ad tempus metu mortis Eumenes: sed nec salutis, dimisso exercitu, magna spes erat. [6]Omnia igitur circumspicienti optimum visum est, ad Alexandri magni [7]Argyraspidas, invictum exercitum, et tot victoriarum præfulgentem gloriâ, decurrere. Sed Argyraspides post Alexandrum omnes duces fastidiebant, sordidam militiam sub aliis, post tanti regis memoriam, existimantes. Itaque Eumenes [8]blandimentis agere; suppliciter singulos alloqui, nunc *commilitones suos*, nunc *patronos* appellans, nunc *periculorum et operum Orientalium socios*: nunc *refugia salutis suæ, et unica præsidia* commemorans: *solos esse, quorum virtute Oriens sit domitus; solos, qui militiam Liberi, patris qui Herculis monumenta superârint: per hos Alexandrum magnum factum; per hos divinos honores, et immortalem gloriam consequutum:* orat, *ut non tam ducem se, quàm commilitonem recipiant, unumque ex corpore suo esse velint.* Receptus hac lege, paulatim imperium, primùm monendo singulos, mox quæ perperam facta erant, blande corrigendo, [9]usurpat: nihil in castris sine illo agi, nihil administrari sine solertiâ illius poterat.

NOTÆ.

1 *Qui victus.*] Proditione Appellonidis equitum præfecti, qui pecunia corruptus ad partes Antigoni, relicto Eumene dum prælium committitur, cum equitatu transiit.

2 *Castellum confugit.*] Noram vocat Plutarchus, quod in confinio Lycaoniæ et Cappadociæ ponit: Probus in Phrygiâ, Strabo prope Taurum. Arx erat perexigua, cujus ambitus duo stadia non excederet; sed ab arte et à naturâ munitissima.

3 *Majorem exercitûs, &c.*] Exercitum prius dimisisse; servatis 500 equitibus, peditibus verò 200, testis est *Plutarchus.*

4 *Legatos.*] Post annum elapsum legatos ad Aridæum misit, qui quòd malè haberetur ab Antigono, jussit ut Eumenes liberaretur.

5 *Ab obsidione.*] Audita Antipatri morte, cùm frustrà Eumenem ad suas partes per Hieronymum amicum communem allicere conaretur, Eumenes cum suis abire permissus est, inscio Antigono, qui graviter id tulit. *Hæc Diodorus et Plutarchus.*

6 *Omnia igitur circumspicienti.*] Multa ibi et omittit et confundit. Justinus: Polyperchon Macedoniæ ab Antipatro præpositus, ut Eumenem ad se alliceret, cum regio exercitui in Asiâ præfecit, missisque 50 talentis, ut damna resarciret, scripsit ad Argyraspidum duces, ut Eumenis signa sequerentur.

7 *Argyraspidas.*] Horum plerique annos nati erant septuaginta: nemo sexagenario minor.

8 *Blandimentis agere.*] Imò Argyraspidum duces, Antigenes et Teutamus Regum literis obsequuti, cum amicis Eumeni occurrunt, eique omnia ultrò pollicentur.

9 *Usurpat.*] Modestè usus imperio in castrorum tutiore loco Alexandri nomine, statuit tabernaculum, in eoque cellam, aureum sceptrum, et dia-

CAP. III. [1]Ad postremum cùm *Antigonum venire cum exercitu* nuntiatum esset, compellit eos in aciem descendere. Ibi, dum ducis imperia contemnunt, hostium virtute [2]superantur. In eo prælio non gloriam tantùm tot bellorum, cum conjugibus et liberis, sed et præmia longâ militiâ parta, perdiderunt. Sed Eumenes, qui auctor cladis erat, nec aliam spem salutis reliquam habebat, victos hortabatur. Nam et *virtute eos superiores fuisse* affirmabat: *quippe ab his quinque millia hostium cæsa: et, si in bello perstent, ultro hostes pacem petituros. Damna, quibus se victos putent, duo millia mulierum, et paucos infantes, et servitia esse, quæ meliùs vincendo possint reparare, quàm deserendo victoriam.* [a]Porro Argyraspides, *neque fugam se tentaturos* dicunt, *post damna patrimoniorum, neque bellum gesturos contra liberos suos;* ultroque eum convitiis agitant, [b]*quòd se post tot annos emeritorum stipendiorum, redeuntes domum cum præmiis tot bellorum, ab ipsa missione rursus in novam militiam, immensaque bella, revocaverit, et à laribus jam quodammodo suis, et ab ipso limine patriæ abductos, inanibus promissis deceperit: nunc quoque amissis omnibus fœlicis militiæ quæstibus, ne victos quidem in misera et inopi senectâ quiescere sinat.* [3]Ignaris deinde ducibus, confestim ad Antigonum legatos mittunt, petentes *ut sua reddi jubeat. Is redditurum se* pollicetur, *si Eumenem sibi tradant.* Quibus cognitis, Eumenes cum paucis [4]fugere tentavit: sed retractus, desperatis rebus, cum concursus multitudinis factus esset, petit ut postremum sibi alloqui exercitum liceret.

Victi Argyraspidæ in Eumenem conjurant. A.M.3739. Ol. 116. 2. Urb.C.438 Ant.C.315.

CAP. IV. Jussus ab universis dicere, facto silentio, laxatisque vinculis, prolatam, sicut erat catenatus, manum ostendit: *Cernitis milites*, inquit, *habitum atque ornamenta ducis vestri, quæ mihi*

Eumenes ab Argyraspidis Antigono traditur.

INTERPRETATIO.

a *Argyraspides dicunt se non arrepturos fugam, conjugibus suis captis ab hostibus.*

b *Quòd ipsos reduxerit ad nova prælia et bellum difficile, dum redirent in patriam cum præmiis quæ retulerant in tot bellis in quibus per tot annos arma gesserant.*

NOTÆ.

dema poni jussit, eoque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur

1 *Ad postremum.*] Jam Euphrate et Tigride superato, semel Antigonum prope Gabienen vicerat.

2 *Superantur.*] Antigonus Eumenis impedimentis potitus Peucestem Persidis præfectum cum suis in fugam vertit: sed Eumenes, certus aut mori aut vincere, equitatu ad se recepto, quinque hostium millia cædit. Ubi capta ab Antigono impedimenta audivit, iterùm confligere statuit; sed frustrà Argyraspidas hortatus est ad pugnam, qui in mulieres et liberos captos ab Antigono pugnare recusârunt.

3 *Ignaris ducibus.*] Testatur tamen Plutarchus Legatos à Teutane missos ad Antigonum ut impedimenta redderet.

4 *Fugere tentavit.*] Fraudis ignarum à multitudine oppressum, et manibus post tergum ligatis, pertractum ad hostes scribit Plutarchus.

non hostium quisquam imposuit: nam hoc etiam solatio foret. Vos me ex victore victum, vos me ex imperatore captivum fecistis; quater intra hunc annum in meâ verba jurejurando obstricti estis. Sed ista omitto; neque enim miseros convitia decent: [a]*Unum oro, si propositorum Antigoni in meo capite summa consistit, inter vos me velitis mori. Nam neque illius interest, quemadmodum aut ubi cadam; et ego fuero ignominiâ mortis liberatus. Hoc si impetro, solvo vos jurejurando, qui toties vos sacramento mihi devovistis. Aut si ipsos pudet roganti vim adhibere, ferrum huc date et permittite, quod vos facturos pro imperatore jurastis, imperatorem pro vobis sine religione jurisjurandi facere.* Cùm non obtineret, preces in iram vertit. *Ad vos,* ait, *devota capita, respiciant dii perjuriorum vindices, talesque vobis exitus dent, quales vos ducibus vestris dedistis. Nempe vos iidem paulo antè et Perdiccæ sanguine estis aspersi, et in Antipatrum eadem moliti. Ipsum denique Alexandrum, si fas fuisset eum mortali manu cadere, interempturi: quod proximum erat, seditionibus agitastis. Ultima nunc ego perfidorum victima,* [1]*has vobis diras atque inferias dico, ut inopes extorresque omne ævum in hoc castrensi exilio agatis;* [b]*devorentque vos arma vestra, quibus plures vestros, quàm hostium duces absumpsistis.* Plenus deinde iræ, custodes suos præcedere ad Antigoni castra cœpit. Sequitur exercitus, prodito imperatore suo, et ipse captivus, triumphùmque de seipso ad victoris sui castra ducit; [c]omnia auspicia regis Alexandri, et tot bellorum palmas laureasque unà secum victori tradentes: et ne quid deesset pompæ, elephanti quoque, et auxilia Orientalia subsequuntur. Tantò pulchrior hæc Antigono, quàm Alexandro tot victoriæ fuêrunt; ut cùm ille Orientem vicerit, hic etiam eos à quibus Oriens victus fuerat, superaverit. Igitur Antigonus domitores illos Orbis exercitui sui dividit, redditis iis quæ in victoriâ ceperat. [d]Eumenem verò, verecundiâ prioris amicitiæ, in conspectum suum venire prohibitum, assignari [2]custodibus præcepit.

INTERPRETATIO.

a *Unum rogo,* ut *permittatis me mori inter vos, si Antigonus* putet *se non posse, me vivo,* exsequi *ea quæ proposuit.*

b *Et pereatis armis vestris, quibus occidistis plures* imperatores *vestros, quam hostium duces.*

c *Tradentes unà secum victori Antigono fælicem fortunam Alexandri regis et gloriam* partem *in tot bellis.*

d Eumenem *tradidit servandum custodibus: noluit* enim *cum coràm alloqui, quia ipsum pudebat veterem amicum* cernere captivum.

NOTÆ.

1 *Has vobis diras, &c.*] Quod irritum non fuit: Antigonus enim, Argyraspidas ob perfidiam execratus, Aracosiæ præfecto tradidit omnibus modis conficiendos, eorumque ducem Antigonem in caveam æneam inclusum vivum combussit. *Hæc Diodor.*

2 *Custodibus præcepit.*] Antigonus, Demetrius, et Nearchus ab occidendo Eumene abhorrebant; sed Argyraspi-

CAP. V. Intereà Eurydice, uxor Aridæi regis, ut Polyperchonta [1]à Græciâ redire in Macedoniam cognovit, et ab eo [2]arcessitam Olympiadem; [a]muliebri æmulatione perculsa, abutens valetudine viri, cujus officia sibi vindicabat, scribit regis nomine Polyperchonti: *Cassandro exercitum tradat, in quem regni administrationem rex transtulerit;* eadem et in Asiam Antigono per epistolas nuntiat. Quo beneficio devinctus Cassander, nihil non ex arbitrio muliebris audaciæ gerit. Deinde profectus in Græciam, multis civitatibus bellum infert: quarum excidio, veluti vicino incendio territi Spartani, urbem quam semper armis, [3]non muris defenderant, tum contra responsa fatorum et veterum, majorum gloriam, armis diffisi, murorum præsidio includunt. Tantùm eos degeneravisse à majoribus, ut, cùm multis sæculis murus urbi civium virtus fuerit, tunc cives salvos se fore non existimaverint, nisi intra muros laterent. Dum hæc aguntur, Cassandrum à Græcia turbatus Macedoniæ status domum revocavit. Namque Olympias, mater Alexandri magni regis, cùm Epiro in Macedoniam, [4]prosequente Æacidâ rege Molossorum, veniret, prohiberique finibus ab Eurydice et Aridæo rege cœpisset; seu memoriâ mariti, seu magnitudine filii, et indignitate rei, moti Macedones ad Olympiadem transiêre: cujus jussu [5]et Eurydice occiditur, et rex Aridæus sex annis post Alexandrum potitur regno.

Cassander Græciæ urbes opprimit: in Olympiadem bellum gerit.

A.M.3736. Ol. 115. 3. Urb.C.435 Ant.C.316.

A.M.3738. Ol. 116. 1. Urb.C.437 Ant.C.314.

CAP. VI. Sed nec Olympias diu regnavit. Num cum [6]principum passim cædes, muliebri magis quàm regio more fecisset,

Olympias capta jussu Cassandri necatur.

INTERPRETATIO.

a *Impulsa æmulatione,* ut *mulieres* solent, *et abutens imbecillitate mentis* Aridæi *mariti.*

NOTÆ.

dum precibus et querelis victus Antigonus inediâ, cibo subtracto, eum consumi jussit; cùm tamen castra de repentè movenda essent, à gregario milite, inscio Antigono si Probo credimus, Eumenes trucidatus est, corpùsque concessum amicis.

1 *A Græciâ redire.*] Cassander, ægrè ferens paternam dignitatem cessisse Polyperchonti, clam ad Antigonum fugit, Munichiâ, per Nicanorum occupatâ, quam cum frustrà obsedisset Polyperchon, Græci pacem cum Cassandro iniêrunt.

2 *Arcessitam Olympiadem.*] Cum Olympiadi non benè cum Eurydice conveniret, eam ex Epiro, quò fugerat, idcircò evocavit, ut illius auctoritate partes suas tueretur.

3 *Non muris.*] Ex Lycurgi præceptis, per 500 annos nullis muris cincta fuit Lacedæmon; sed post cladem Leuçtricam, instante Epaminonda, metus Thebanorum coëgit tumultuario opere excitare murum.

4 *Prosequente Æacidâ.*] Quem Polyperchon, quò vel faciliùs succederet, in auxilium evocârat.

5 *Et Eurydice.*] Regem sagittis configendum tradidit militibus; Eurydice verò misit gladium, laqueùm et cicutam, ut quâ morte perire mallet, eligeret; quæ similia dona precata est Olympiadi; zonâqua usa pro laqueo, vitam finiit. *Hæc Diodorus.*

6 *Principum passim cædes.*] Fratrem Cassandri Nicanorem ejusque amicos, et Macedones centum trucidari jussit. *Ex Diodoro.*

favorem sui in odium vertit. Itaque audito [1]Cassandri adventu, diffisa Macedonibus, cum nuru Roxane, et nepote [2]Hercule, [3]in
A.M.3739. Pydnam urbem concedit. Proficiscenti Deidamia, Æacidæ regis
A.C.116.2. filia, et Thessalonice privigna, et ipsa clara Philippi patris no-
Urb.C.438
Ant.C.313. mine, multæque aliæ principum matronæ, speciosus magis quàm utilis grex, comites fuêre. Hæc cùm nuntiata Cassandro essent, statim citato cursu Pydnam venit, et urbem obsidione cingit. Cùm [4]fame ferroque urgeretur Olympias, longæ obsidionis tædio, pactâ salute, [5]victori se tradidit. Sed Cassander, ad concionem vocato populo, sciscitaturus quid de Olympiade fieri velint, subornat parentes interfectorum, qui sumptâ lugubri veste crudelitatem mulieris accusarent; à quibus accensi Macedones, sine respectu pristinæ majestatis, occidendam decernunt; immemores prorsùs, quòd per filium ejus, virùmque, non solùm vitam ipsi inter finitimos tutam habuissent, verùm etiam tantas opes imperiumque Orbis quæsissent. Sed Olympias ubi obstinatos venire ad se armatos vidit, veste regali, duabus ancillis innixa, ultrò obviàm procedit. [a]Quâ visâ, percussores attoniti fortunâ majestatis prioris, et tot in ea memoriæ occurrentibus regum suorum nominibus, substitêrunt; donec à Cassandro missi sunt [6]qui eam confoderent, non refugientem gladium, nec ante vulnera muliebriter vociferantem, sed virorum more fortium, pro gloriâ veteris prosapiæ, morti succumbentem, ut Alexandrum posses etiam in moriente matre cognoscere. Insuper exspirans papillas veste et crura contexisse fertur, [b]ne quid posset in corpore ejus indecorum videri. Post hæc Cassander [7]Thessalonicen, regis Aridæi filiam, uxorem ducit: filiam Alexandri cum matre in [8]arcem Amphipolitanam custodiendas mittit.

INTERPRETATIO.

a *Quâ conspectâ, percussores substitêrunt attoniti ob magnitudinem prioris dignitatis, et quòd tot nomina Regum suorum redirent in memoriam, eam* aspiciendo.

b *Ut honestiùs caderet scilicet. Conjecturâ Græv. Vulgo* capillos; *quod absurdum.*

NOTÆ.

1 *Cassandri adventu.*] Auditis tot cædibus Cassander in Macedoniam è Græciâ movit, et Callâ in Polyperchontem misso, ipse Pydnam obsedit.

2 *Hercule.*] Barsines ex Alexandro filius erat.

3 *In Pydnam.*] Urbem Macedoniæ in orâ maritimâ Pieriæ regionis, prope sinum Thermaicum.

4 *Fame et ferro, &c.*] Cùm illi succurrere festinarent Æacida et Polyperchon, ille desertus à suis, hic copiis à Callâ spoliatus est, militibus pecuniâ corruptis.

5 *Victori se tradidit.*] Dilabentibus ad Cassandrum militibus suis, ipsa, conscensâ navi, Pellam vel Amphipolim petebat, cùm Cassander, re per transfugam cognitâ, illius navigio potitur.

6 *Qui eam confoderent.*] Obrutum lapidibus tradit Pausanias.

7 *Thessalonicen.*] Priùs Olympiadis privignam duxerat: erat enim Alexandri et Aridæi ex parte soror, ut habent *Diodorus et Pausanias.*

8 *Arcem Amphipolitanam.*] Amphipolis civitas Thraciam inter et Macedoniam sita, prope ripam Strymonis fluvii, à quo cum omnibus ferè ex partibus alluatur, Amphipolis dicta est.

LIBER XV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Antigoni bellum adversùs socios, in quo Demetrius F. superatus prælio.*
2. *Cassandri in familiam Alexandri M. sævitia: Antigoni prosperi successus in bello.*
3. *Lysimachi, Antigono oppositi, virtutes et præclarè gesta.*
4. *Novus hostis Antigono accedit, nempe Seleucus, cujus origo et res gestæ subjiciuntur. Antigonus in prælio occumbit.*

CAPUT I.

Antigoni bellum in socios Demetrius vincitur. A.M.3740. Ol. 116. 4. Urb.C.439 Ant.C.312.

PERDICCA, et fratre ejus, Eumene, ac [1]Polyperchonte, cæterisque ducibus diversæ partis occisis, finitum certamen inter successores Alexandri Magni videbatur; cùm repentè inter ipsos victores nata discordia est: quippe postulantibus Ptolemæo, et Cassandro, et Lysimacho, *ut pecunia in prædâ capta, provinciæque dividerentur;* Antigonus negavit, *se in ejus belli præmia socios admissurum, in cujus periculum solus descenderit.* Et, ut honestum adversùs socios bellum suscipere videretur, divulgat, *se Olympiadis mortem, à Cassandro interfectæ ulcisci velle, et Alexandri regis sui filium cum matre obsidione Amphipolitana liberare.* His cognitis, Ptolemæus et Cassander, inita cum Lysimacho et Seleuco societate, bellum terra marique enixè instruunt. Tenebat Ptolemæus Ægyptum cum Africæ parte majore, et Cypro, et [2]Phœnice. Cassandro parebat Macedonia cum Græciâ. Asiam et partes Orientis occupaverat Antigonus, cujus filius Demetrius, primâ belli congressione, à Ptolemæo apud [3]Galamam [4]vincitur. [a]In quo

A.M.3742. Ol. 117. 1. Urb.C.441 Ant.C.310.

INTERPRETATIO.

a *In quo certamine Ptolemæus plus gloriæ sibi comparavit propter moderationem, quàm ob victoriam* relatam.

NOTÆ.

1 *Polyperchonte.*] Errat Justinus: diu enim superstes fuit, eumque Antigonus mille talentis ad suas partes traxerat: sed posteà illius hostes, occiso Hercule, secutus est.

2 *Phœnice.*] Pars Syriæ maritima, duas divisa in partes; una Phœnicia propria, ubi Tripolis, et Sidon; altera Phœnicia Libani dicebatur, ubi Damascus.

3 *Galamam.*] Lege *Gazam*, ut habent Diodor. Plutarch. et Appian, vel *Gamalam*, quæ civitas est Gazæ proxima: quæ vera lectio est.

4 *Vincitur.*] Demetrius cum Seleuco et Ptolemæo audaciâ juvenili au-

prælio major Ptolemæi moderationis gloria, quàm ipsius victoriæ fuit. Siquidem et amicos Demetrii non solùm cum suis rebus, verùm etiam additis insuper muneribus dimisit; [a]et ipsius Demetrii privatum omne instrumentum, ac familiam reddidit, adjecto honore verborum, *Non se propter prædam, sed propter dignitatem inisse bellum; indignatum quòd Antigonus, devictis diversæ factionis ducibus, solus communis victoriæ præmia corripuisset.*

Cassandri in Alexandri familiam crudelitas. Antigoni prosperi successus. A.M.3743. Ol. 117. 2. Urb.C.442 Ant.C.309.

CAP. II. Dum hæc aguntur, Cassander ab Apolloniâ rediens incidit in [1]Abderitas, qui propter ranarum muriumque multitudinem, relicto patriæ solo, sedes quærebant: veritus ne Macedoniam occuparent, factâ pactione in societatem eos recipit; agrosque iis ultimos Macedoniæ assignat. Deinde, ne [2]Hercules, Alexandri filius, qui ferè annos quatuordecim excesserat, favore paterni nominis in regnum Macedoniæ vocaretur, occidi eum tacitè cum matre Barsine jubet, corporaque eorum terrâ obrui, ne cædes sepulturâ proderetur: [b]et, quasi parum facinoris in ipso primùm rege, mox in matre ejus Olympiade, ac filio admisisset, alterum quoque filium cum matre Roxane pari fraude interficit; scilicet quasi regnum Macedoniæ, quod affectabat, aliter consequi quàm scelere non posset. Intereà Ptolemæus cum Demetrio, [3]navali prælio iterato, congreditur; et, amissâ classe, hostique concessâ victoriâ, in Ægyptum refugit. Demetrius filium Ptolemæi [4]Leontiscum, et fratrem Menelaum, amicosque ejus cum privati instrumenti ministerio, pari provocatus anteà munere, [c]Ægyptum remittit: et, ut appareret eos non odio, sed dignitatis gloriâ accensos, donis muneribusque inter ipsa bella contendebant. Tantò honestiùs tunc bella gerebantur,

INTERPRETATIO.

a *Et reddidit ipsi Demetrio omnem supellectilem domesticam, et* omnes *famulos cum verbis honorificis.*

b *Et quasi non satis magnum scelus admisisset, primùm in ipso rege Alexandro, mox in ejus filio et matre Olympiade occidendis.*

c *Remittit in Ægyptum ejus amicos cum omni eorum supellectili,* cùm ipse *tale munus à Ptolemæo anteà recepisset.*

NOTÆ.

sus congredi, licet eum duces à pugnâ deterrerent, post acre prælium fugere coactus est; quinque millia suorum cæsa, octo millia capta, Phœnicia amissa, temeritatis præmia fuêrunt.

1 *Abderitas.*] Autariatas vocat Diodorus juxta Orbitaum Pæoniæ montem habitantes: quæ lectio sincera.

2 *Hercules.*] Occiso nuper cum Roxane matre, Cassandri jussu, Alexandro; Hercules Bergamo, ubi educabatur, evocatus, à Polyperchonte, quem Cassander etiam corruperat, necatus est.

3 *Navali prælio.*] Quæ in Græcia gessit Demetrius; Munichiæ expugnationem, de Ptolemæo ejusque fratre Menelao navales victorias, captamque Cyprum insulam, omisit Justinus.

4 *Leontiscum.*] Quæ de Leontisco Justinus, de Cyllene duce priùs in Phœnicia victo refert Plutarchus.

quàm nunc amicitiæ coluntur. Hac victoriâ elatus Antigonus [1]regem se cum Demetrio filio appellari à populo jubet. Ptolemæus quoque, ne minoris apud suos auctoritatis haberetur, rex ab exèrcitu cognominatur. Quibus auditis, Cassander et Lysimachus, et ipsi regiam sibi majestatem vindicavêrunt. Hujus honoris ornamentis tamdiu omnes abstinuêrunt, quamdiu filii regis sui superesse potuêrunt. Tanta in illis verecundia fuit, ut cùm opes regias haberent, regum tamen nominibus æquo animo caruerint, quoad Alexandro justus hæres fuit. Sed Ptolemæus et Cassander, cæterique factionis alterius duces, [a]cùm [2]carpi se singulos ab Antigono viderent; dum privatum singulorum, non commune universorum bellum ducunt, nec auxilium ferre alter alteri volunt, quasi victoria unius, non omnium foret; per epistolas se invicem confirmantes, tempus, locum coëundi condicunt, bellumque communibus viribus instruunt. Cui cùm Cassander interesse [3]propter finitimum bellum non posset, Lysimachum cum ingentibus copiis in auxilium sociis mittit.

A.M.3747. Ol. 118. 2. Urb.C.446 Ant.C.305.

CAP. III. Erat hic Lysimachus [4]illustri quidem Macedoniæ loco natus, sed virtutis experimentis omni nobilitate clarior; quæ tanta in illo fuit, ut animi magnitudine, philosophiâ ipsâ, viriumque gloriâ omnes, per quos Oriens domitus est, vicerit. [b]Quippe cùm Alexander Magnus [5]Callisthenem philosophum, propter salutationis Persicæ interpellatum morem, insidiarum, quæ sibi paratæ fuerant, conscium fuisse iratus finxisset; eumque truncatis crudeliter omnibus membris, abscissìsque auribus, ac naso labiisque, deforme ac miserandum spectaculum reddidisset; insuper cum cane in caveâ clausum, ad metum cæterorum circumferret, tunc Lysimachus audire Callisthenem, et præ-

Lysimachi præclare gesta.

INTERPRETATIO.

a *Cùm cernerent se contemni ab Antigono, dum singuli separatim in eum et non omnes simul, bellum gerunt nec alter alteri vult dare auxilium.*

b *Cùm enim Callisthenes philosophus auctor fuisset abrumpendæ consuetudinis Alexandrum more Persarum salutandi, ideoque illi succensuisset Alexander, finxissetque ipsum participem fuisse insidiarum quæ paratæ sibi fuerant.*

NOTÆ.

1 *Regem se.*] Auctor fuit Aristodemus, qui victoriæ nuntius missus à Demetrio, *Salve*, inquit, *rex Antigone, vicimus prælio navali Ptolemæum, Cyrum tenemus, militum sexdecim millia captiva habemus.* Hæc narrat Plutarchus.

2 *Carpi se singulos.*] Multis urbibus Cassander, à Demetrio spoliatus, legatos ad Antigonum de pace miserat, quibus cum ille superbius respondisset, nullam spem esse pacis, nisi Cassander, se suaque ipse permitteret; Cassander, ut illius coërceret audaciam, cum Lysimacho Seleuco et Ptolemæo iniit societatem.

3 *Propter finitimum bellum.*] Ipsi enim imminebat Demetrius cum validis copiis.

4 *Illustri.*] Agathoclis filius fuit, inter Alexandri custodes conspicuus. *Ità Pausanias.*

5 *Callisthenem.*] De Callisthene suprà diximus.

cepta ab eo virtutis accipere solitus, misertus tanti viri, non culpæ, sed libertatis pœnas pendentis, venenum ei in remedium calamitatum dedit. Quod adeò ægrè Alexander tulit, ut eum objici ferocissimo leoni [1]juberet. Sed cùm ad conspectum ejus concitatus leo impetum fecisset, manum amiculo involutam Lysimachus in os leonis immersit, arreptâque linguâ, feram exanimavit. Quod cùm nuntiatum regi esset, admiratio in satisfactionem cessit; charioremque eum propter constantiam tantæ virtutis habuit. [a]Lysimachus quoque magno animo, regis, veluti parentis contumeliam tulit. Denique omni ex animo, hujus facti memoriâ exturbata*, posteà in Indiâ insectanti regi quosdam palantes hostes, cùm à satellitum turbâ equi sui celeritate desertus esset, solus ei per immensas arenarum moles cursûs comes fuit. Quod idem anteà [2]Philippus frater ejus cùm facere voluisset, inter manus regis expiraverat. Sed Lysimachum desiliens equo Alexander hastæ cuspide ita in fronte vulneravit, [b]ut sanguis aliter cludi non posset, quàm [3]diadema sibi demptum rex, alligandi vulneris causâ, capiti ejus imponeret. Quod auspicium primum regalis majestatis Lysimacho fuit. Sed et post mortem Alexandri, cùm inter successores ejus provinciæ dividerentur, [4]ferocissimæ gentes, quasi omnium fortissimo, assignatæ sunt; adeò etiam consensu universorum palmam virtutis inter cæteros tulit.

*Extirpata *alii.*

Seleuci res gestæ. Antigonus in prælio occumbit.

CAP. IV. Priusquam bellum inter Ptolemæum, sociosque ejus, adversùs Antigonum committeretur, repentè ex Asiâ majore digressus Seleucus, novus Antigono hostis accesserat. Hujus quoque et virtus clara, et origo admirabilis fuit. Siquidem mater ejus Laudice, cùm nupta esset Antiocho, claro inter Philippi duces viro, visa est sibi per quietem ex concubitu Apollinis concepisse; gravidamque factam, munus concubitûs annulum à

INTERPRETATIO.

a *Lysimachus quoque fortiter tulit injuriam* sibi *à rege* illatam tanquam *si à parente illata esset.*

b *Ut sanguis non potuisset sisti, nisi rex, alligâsset ejus caput vulneratum diademate quod sibi dempserat.*

NOTÆ.

1 *Leoni juberet.*] Curtius tanquam fabulam rejicit: Plinius et Seneca probant hanc historiam: Lysimachus quidem, dum venaretur quondam in Syriâ, leonem solus occiderat. *Ex Curtio.*

2 *Philippus frater ejus.*] Dum Bactrianos perfugas persequitur Alexander, juvenes regem comitari soliti defecerant, præter unum Philippum, qui pedes et indutus loricâ, per 200 stadia comitatus regem, cum contra Barbaros pugnantem protexit: sed effusis in fugam Barbaris eum liquit animus, regisque manibus exceptus expiravit.

3 *Diadema.*] Παρα το διαδειν, a *nectendo, ligando.* Erat fasciæ genus, è panno vel linteo, quâ caput cingeretur.

4 *Ferocissimæ gentes.*] Thraces, qui littus Pontici maris incolunt.

deo accepisse, in cujus gemmâ anchora [1]sculpta esset: jussaque donum filio, quem peperisset, dare. Admirabilem fecit hunc visum et anulus, qui posterâ die, ejusdem sculpturæ, in lecto inventus est, et figura anchoræ, [a]quæ in femore Seleuci nata cum ipso parvulo fuit. Quamobrem Laudice anulum Seleuco, eunti cum Alexandro Magno ad Persicam militiam, edocto de origine suâ, dedit. Ubi post mortem Alexandri, occupato regno Orientis, urbem condidit, ibique geminæ originis memoriam consecravit. Nam et urbem ex Antiochi patris nomine [2]Antiochiam vocavit; et campos vicinos urbi, Apollini dicavit. Originis ejus argumentum etiam in posteris mansit: Siquidem filii nepotesque ejus [3]anchoram in femore, veluti notam generis naturalem habuêre. Multa in Oriente, post divisionem inter socios regni Macedonici, bella gessit. Principio [4]Babyloniam cepit: inde, auctis ex victoriâ viribus, Bactrianos expugnavit. Transitum deinde in Indiam fecit, quæ post mortem Alexandri, [b]veluti cervicibus jugo servitutis excusso, præfectos ejus occiderat. Auctor libertatis Sandrocottus fuerat, [c]sed titulum libertatis post victoriam in servitutem verterat. Siquidem occupato regno, populum, quem ab externâ dominatione vindicaverat, ipse servitio premebat. Fuit hic quidem humili genere natus, sed ad regni potestatem majestate numinis impulsus. Quippe cùm procacitate sua Alexandrum regem offendisset, interfici à rege jussus, salutem pedum celeritate quæsierat; ex quâ fatigatione, cùm somno captus jaceret, leo ingentis formæ ad dormientem accessit, sudoremque profluentem linguâ ei detersit, expergefactumque blandè reliquit. Hoc prodigio primùm ad spem regni impulsus, contractis latronibus, [d]Indos ad novitatem regni

INTERPRETATIO.

a *Quæ ipsi parvulo* impressa *fuit in femore à natura.*

b *Veluti* si *excussum* esset *jugum servitutis* à suis *cervicibus, necaverat ejus præfectos.*

c *Sed post victoriam redegerat in servitutem eos quibus promiserat libertatem.*

d *Solicitavit Indos ad novam* formam *imperii* instituendam.

NOTÆ.

1 *Sculpta.*] Sculpturam à cælaturâ distinguit Quintilianus penes materiam: cælatura enim aurum, argentum, æs, ferrum; sculptura verò lignum, ebur, marmor, vitrum et gemmas complectitur.

2 *Antiochiam.*] Multiplex fuit hujus nominis civitas. 1. In Syriâ ad Orontem fluvium, nunc *Antachia*, de quâ hic agitur. 2. In Mesopotamiâ, non procul à Tigri, *Nisibin*. 3. In Pysidiâ. 4. In Ciliciâ, prope Pisidiæ et Pamphyliæ confinium. 5. Ad Taurum montem inter Issum et Euphratem. 6. Cariâ ad Mæandrum fluvium, inter Apameam et Ephesum.

3 *Anchoram in femore.*] Quod Appianus confirmat in Syriacis.

4 *Babyloniam cepit.*] Acceptis à Ptolemæo peditibus 800, et equitibus 200, urbem, unde nuper ab Antigono fuerat ejectus, deditione accepit: tum auctus viribus, Nicanorem pro Antigono præfectum Mediæ incautum aggressus superavit.

sollicitavit. Molienti deinde bellum adversùs præfectos Alexandri, [a]elephantus ferus infinitiæ magnitudinis ultrò se obtulit, et, veluti domitâ mansuetudine, eum tergo excepit: duxque belli, et præliator insignis fuit. Sic acquisito regno, Sandrocottus eâ tempestate, quâ Seleucus futuræ magnitudinis fundamenta

A.M.3753. jaciebat, Indiam possidebat: cum quo [1]factâ pactione Seleucus,
Ol. 119. 4. compositisque in Oriente rebus, in bellum Antigoni descendit.
Urb.C.452
Ant.C.299. [2]Adunatis igitur omnium sociorum copiis, [3]prælium committitur: in eo Antigonus [4]occiditur; Demetrius, filius ejus, [5]in fugam vertitur. Sed socii, profligato hostili bello denuò in semetipsos arma vertêrunt: et, cùm de præda non convenirent, iterum in duas factiones diducuntur. [6]Seleucus Demetrio, Ptolemæus Lysimacho junguntur. [7]Cassandro defuncto Philippus filius succedit. Sic quasi ex integro, nova Macedoniæ [8]bella nascuntur.

INTERPRETATIO.

a *Elephantus ferus insolitæ proceritatis se ultrò illi obtulis, et eum excepit tergo, tanquam si esset domitus, et, in bello et præliis pro illo fortiter pugnavit.*

NOTÆ.

1 *Factâ pactione.*] Vicinas Indo regiones illi permisit, acceptis ab eo 500 elephantis. *Ità Strabo.*

2 *Adunatis igitur.*] Seleuco et Lysimacho erant 74 millia peditum, equitum 15000, elephanti 400, currus 120: Antigono verò pedites supra 70000, equitum decem millia, elephanti 75. Sic numerat Plutarchus.

3 *Prælium committitur.*] Ad Issum in Ciliciæ confinio, juxta montem Taurum, Demetrius cum equitum lectissimis, Antiochum Seleuci filium verterat in fugam; sed dum fugientium tergo instat imprudentiùs, Seleucus, aciem Antigoni equitatu nudatam circumvectus, hinc irruptionem cum elephantis minatur, inde ad se transeundi potestatem facit omnibus; pars altera paruit, altera fugâ sibi consuluit.

4 *Occiditur.*] Dum fugiunt milites, ingens hostium globus Antigonum petit, frustraque expectantem filium telorum grandine opprimit: jactitare solebat Antigonus se regum societatem, sicut avium pascentium globum, uno lapide disturbaturum.

5 *In fugam vertitur.*] Superveniens Demetrius, agnitâ clade, cum quinque peditum millibus et equitum quatuor, fugit Ephesum, unde Athenas navigavit.

6 *Seleucus Demetrio.*] Videns Seleucus Lysimachum è Ptolemæi filiabus unam sibi, filio alteram in matrimonium assumere, subveritus ne uterque ipsum, invaderet, Stratonicen, Demetrii filiam, quò faciliùs eum jungeret sibi, uxorem duxit. *Ita Plutarchus.*

7 *Cassandro defuncto.*] Ob crudelitatem in Alexandri Magni familiam *ut refert Pausanias*, ex morbo aquæ subter cutem fusæ vivus, etiamnùm erumpentibus undique vermibus, extabuit.

8 *Bella nascuntur.*] Ob dissidia inter fratres Philippum, Antipatrum, et Alexandrum, Cassandri filios.

LIBER XVI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Antipater, Cassandri filius, fit parricida. Demetrius Alexandrum, Cassandri filium, interficit, et Macedoniam usurpat.*
2. *Demetrius prælio fusus fugatur. Antipater parricida fœdè perit. In Cassandri familiam numinis vindicta. Ptolemæi placidum fatum.*
3. *Bellum Pyrrhi et Lysimachi. De Heracleæ origine et statu digressio.*
4. *Clearchi, tyranni Heracliensis, artes luculenter describuntur.*
5. *Quibus rationibus Clearchus tyrannidem firmaverit. Clearchus, tandem à Chione et Leonide, juvenibus nobilissimis, obtruncatur. Post Clearchi supplicium Heracleæ conditio.*

CAPUT I.

Antipater matrem occidit. Demetrius Macedoniam invadit.

A.M.3755. Ol. 120. 2. Urb.C.454. Ant.C.297.

POST Cassandri regis, filiique ejus [1]Philippi continuas mortes, Thessalonice regina, uxor Cassandri, non magno post tempore, ab Antipatro filio, cùm vitam etiam per ubera materna deprecaretur, occiditur. Causa parricidii fuit, quòd post mortem mariti, in divisione inter fratres regni, propensior fuisse pro Alexandro videbatur. Quod facinus in eo gravius omnibus visum est, quòd nullum maternæ fraudis vestigium fuit. [a]Quanquàm in parricidio nulla justa causa ad sceleris patrocinia prætexi potest. Ob hæc igitur Alexander, in ultionem maternæ necis gesturus cum fratre bellum, auxilium à Demetrio petit: nec Demetrius, spe invadendi Macedonici regni, [2]moram fecit. Cujus adventum verens Lysimachus persuadet genero suo Antipatro, ut malit cum fratre in gratiam reverti, quàm paternum hostem in Macedoniam admitti. Inchoatam igitur inter fratres

INTERPRETATIO.

a *Sed in parricidio nulla legitimè causa afferri potest ad scelus excusandum.*

NOTÆ.

1 *Philippi.*] Qui eodem ferè quo Cassander anno mortem obiit.

2 *Moram fecit.*] Hoc falsum: cùm enim Samaritanorum bellò detentus adesse Alexandro non posset; ille, evocato Pyrrho, multas urbes cepit: dum Antipater Lysimachum bello contra Thraciæ regem irretitum frustra sollicitat.

reconciliationem cùm præsensisset Demetrius, [1]per insidias Alexandrum interficit; occupatoque Macedoniæ regno, cædem apud exercitum excusaturus, in concionem vocat. Ibi *priorem se petitum ab Alexandro* allegat; *nec fecisse se, sed occupâsse insidias.* [a]*Regem autem se Macedoniæ vel ætatis experimentis, vel causis justiorem esse. Patrem enim suum et Philippo regi, et Alexandro Magno socium in omni militiâ fuisse: liberorum deinde Alexandri ministrum, et ad persequendos defectores ducem exstitisse. Contrà, Antipatrum avum horum adolescentium, amariorem semper ministrum regni, quàm ipsos reges fuisse. Cassandrum verò patrem, extinctorem regiæ domûs, non fœminis, non pueris pepercisse; nec cessâsse, quoad omnem stirpem regiæ sobolis deleret. Horum scelerum ultionem, quia nequisset ab ipso Cassandro exigere, ad liberos ejus translatam.* [b]*Quamobrem etiam Philippum, Alexandrumque si quis Manium sensus est, non interfectores suos, ac stirpis suæ, sed ultores eorum, Macedoniæ regnum tenere malle.* Per hæc [2]mitigato populo, rex Macedoniæ appellatur. Lysimachus quoque cùm bello Doricetis, regis Thracum, premeretur, ne eodem tempore et adversùs eum dimicare necesse haberet, traditâ ei alterâ parte Macedoniæ, quæ Antipatro ejus genero obvenerat, pacem cum eo fecit.

A.M.3759. Ol. 121. 2. Urb.C.458 Ant.C.293.

Demetrius fugatur. Perit Antipater, Mors Ptolemæi.

CAP. II. Igitur Demetrius, totius Macedoniæ, regni viribus instructus, cùm Asiam [3]occupare statuisset, iterato Ptolemæus, Seleucus, et Lysimachus, experti priore certamine quantæ vires essent concordiæ pactâ societate [4]adunatisque exercitibus, bellum adversùs Demetrium transferunt in Europam. [5]His comitem se,

INTERPRETATIO.

a *Regnum Macedoniæ sibi deberi, et justioribus de causis, et* quia major *illius esset experientia* quàm aliorum, *ob ætatem* maturiorem.

b *Quare Philippum et Alexandrum* (*si mortui afficiantur* rebus humanis) *malle regnum Macedoniæ obtineri à vindicibus* cædis *suorum, quàm ab interfectoribus stirpis suæ.*

NOTÆ.

1 *Per insidias.*] Jam egressus è Macedoniâ Demetrius Larissam venerat, eumque Alexander honoris causâ prosequebatur; sed alter alteri struebat insidias, cùm vocatus ad cœnam Alexander à Demetrio occiditur, quem die sequenti necare decreverat. *Ità Plutarchus.*

2 *Mitigato populo.*] Id est, exercitu, qui Demetrii territus copiis, et Cassandri aversatus crimina, Demetrium regem proclamavit.

3 *Occupare statuisset.*] Exercitum jam habebat conscriptum peditum 100000, equitum 12000, materiem ad classem 500 navium paratam, ut tradit Plutarchus.

4 *Adunatisque exercitibus.*] Erat Justinus: dum Lysimachus vastat Macedoniam, Ptolemæus classe Græciam circumvectus civitates sollicitabat.

5 *His comitem se.*] Pyrrhus, licet pace nuper cum Demetrio factâ, et spe invadendæ Macedoniæ, et dolore impulsus, quòd Lanassa ipsius conjux, ipso repudiato, Demetrio nupsisset. Berhœam occupavit, dum Demetrius in Lysimachum pergeret.

et belli socium jungit Pyrrhus rex Epiri, sperans non difficilius Demetrium amittere Macedoniam posse, quàm acquisierat. Nec spes frustrà fuit: quippe [1]exercitu ejus corrupto, ipsoque in fugam acto, regnum Macedoniæ occupavit. Dum hæc aguntur, [2]Lysimachus generum suum [a]Antipatrum, regnum Macedoniæ ademptum sibi soceri fraude querentem, interficit; filiamque suam Eurydicen, querelarum sociam, in custodiam tradit: atque ita universa Cassandri domus Alexandro Magno, seu necis ipsius, seu stirpis extinctæ pœnas, partim cæde, partim supplicio, partim parricidio luit. Demetrius quoque à tot exercitibus circumventus, cùm posset honestè mori, [3]turpiter se dedere Seleuco maluit. Finito bello, Ptolemæus cum magnâ rerum gestarum gloriâ moriturus, contra jus gentium [4]minimo natu ex filiis, ante infirmitatem regnum tradiderat, ejusque rei populo rationem reddiderat: [b]cujus non minor favor in accipiendo, quam patris in tradendo regno fuerat. Inter cætera patris et filii mutuæ pietatis exempla, etiam ea res amorem populi juveni conciliaverat, quòd pater, regno ei publicè tradito, [c]privatus officium regi [5]inter satellites fecerat, omnique regno pulchrius regis esse patrem duxerat.

A.M.3765. Ol. 122 4. Urb.C.464. Ant.C.287.

CAP. III. Sed inter Lysimachum et Pyrrhum regem, socios

INTERPRETATIO.

a *Occidit Antipatrum, quòd quereretur se ejectum fuisse Regno Macedoniæ fraude soceri* Lysimachi.

b *Qui tantum populi* in se *amorem expertus est, dum regnum accepit, quantum* expertus *erat patris, dum ipsi regnum tradidit.*

c *Privatus functus est inter custodes* corporis *regis munere satellites, putans sibi gloriosius patrem esse regis, quàm regem.*

NOTÆ.

1 *Exercitu ejus corrupto.*] Ubi de Berhœæ redditione allatum est in castra, continuò Demetrius in Pyrrhum movit: sed vix castra castris contulerat, cùm milites ad Pyrrhum defecêrunt. Quare sibi metuens Demetrius, depositâ tragicâ chlamyde, quæ mundi et siderum simulachrum erat, vili tectus lacernulâ, clam è castris se proripuit. *Plutarchus.*

2 *Lysimachus generum.*] Ante hoc bellum generum interfecerat.

3 *Turpiter se dedere.*] Post fugam, collecto exercitu, Athenas obsedit: sed Pyrrhi metu, obsidione solutâ, exercitum in Asiam transportavit; inde captis multis urbibus, victòque Seleuco, in Syriam, Amano monte superato, transit; Sed iterato prælio, dum strenuè pugnant, Seleucus ad se attraxit mercenarios: quare Demetrius sæpius occidere sese frustrà conatus cùm, quò fugeret, non haberet, ex amicorum consilio se Seleuco dedit; cujus jussu validâ cinctus custodiâ, in Chersonesum Syriæ ductus est, ubi, Seleuco suppeditante omnia, quæ ad splendidam vitæ rationem pertinerent, tres annos superfuit: ex otio tandem, saginâ, et vino, cui nimiùm indulgebat, in morbum lapsus decessit *inquit Plutarchus.*

4 *Minimo natu ex filiis.*] Hic etiam Justinus fallitur: nam Ptolemæus tres liberos suscepit: ex Eurydice Antipatri filia, Ceraunum, posteà Macedoniæ Regem; ex Berenice Eurydices comite, Philadelphum et Argæum, qui à fratre, quòd ad defectionem incitaret Cyprios, necatus est. Unde Promelæo *Philadelphi* nomen inditum est.

5 *Inter satellites.*] Quod etiam refert Pausanias.

Bellum Pyrrhi et Lysimachi.
Heracleæ origo.
A.M.3766.
Ol. 123. 1.
Urb.C.465
Ant.C.286.

paulò antè adversùs Demetrium, [a]assiduum inter pares discordiæ malum, bellum moverat. [1]Victor Lysimachus, pulso Pyrrho, Macedoniam occupaverat. Inde Thraciæ, ac deinceps [2]Heracleæ bellum intulerat: cujus urbis et initia et exitus admirabiles fuêre; quippe Bœotiis pestilentiâ laborantibus oraculum Delphis responderat, *coloniam in Ponti regione sacram Herculi conderent.* Cùm propter metum longæ ac periculosæ navigationis, mortem in patriâ omnibus præoptantibus, res omissa esset, bellum his Phocenses intulêrunt: [b]quorum cùm adversa prælia paterentur, iterato ad oraculum decurrunt; responsum, *idem belli, quod pestilentiæ remedium fore.* Igitur conscriptâ colonorum manu, in Pontum delati, urbem Heracleam condidêrunt. Et quoniam fatorum auspiciis in eas sedes delati erant brevi tempore magnas opes paravêre. Multa deinde hujus urbis adversùs finitimos bella, multa etiam domesticæ dissensionis mala fuêre. Inter cætera magnifica, vel prœcipue illud memorabile fuit: [c]Cum rerum potirentur Athenienses victisque Persis, Græciæ et Asiæ tributum in tutelam classis descripsissent, omnibus cupide ad præsidium salutis suæ conferentibus; soli Heraclienses, ob amicitiam regum Persicorum, collationem abnuerant. Missus itaque ab Atheniensibus Lamachus cum exercitu ad extorquendum quod negabatur; dum, relictis in littore navibus, agros Heracliensium populatur, classem cum majore parte exercitûs naufragio repentinæ tempestatis amisit. Itaque cùm neque mari posset, amissis navibus, neque terrâ auderet, cum parvâ manu inter tot ferocissimas gentes, reverti; [e]Heraclienses honestiorem beneficii quàm ultionis occasionem rati, instructos commeatibus, auxiliisque dimittunt: Bene agrorum suorum populationem impensam, existimantes si quos hostes habuerunt, amicos reddidissent.

INTERPRETATIO.

a *Discordia, quæ malum est oriri solitum inter pares, excitaverat bellum.*

b *A quibus cum in præliis vincerentur, consulunt oraculum.*

c *Cum Athenienses essent in Græciâ aliis potentiores, et Persis superatis, imposuissent tributum* sociis *qui erant in Asiâ et Græciâ ad tuendam classem.*

d *Amisit classem, naufragio excitato à repentinâ tempestate.*

e *Heraclienses arbitrantes sibi honestius illos beneficiis afficere, quem ulcisci injurias.*

NOTÆ.

1 *Victor Lysimachus.*] Post fugam Demetri Pyrrhus diffidens Macedonibus Lysimacho partem Macedoniæ concesserat: sed bello paulò pòst orto, totâ Macedoniâ à Lysimacho expulsus est.

2 *Heracleæ.*] Multiplex fuit. 1. Magnæ Græciæ in Lucaniâ. 2. Ponti, in Bithyniâ. 3. Macedoniæ, inter Lychnidum et Ædessam. 4. Phtiotidis, Thessaliæ prope Asopum. 5. Cariæ, inter Miletum et ostia Mæandri fluvii. 6. Chersonesi Tauricæ, ad Mæoticam paludem. 7. Syriæ, in Cyrrhesticâ regione. 8. Thraciæ, quæ et *Perinthus* à Ptolemæo dicitur, in orâ Propontidis, inter Byzantium et Callipolim, de quâ hic loquitur Justinus: Tres etiam fuêrunt in Ægypto.

CAP. IV. Passi sunt inter plurima mala, etiam tyrannidem: siquidem cùm plebs etiam novas tabulas, et divisionem agrorum divitum impotenter flagitaret, diu re in senatu tractatâ, cum exitus rei non inveniretur; ad postremum adversus plebem nimio otio lascivientem, auxilia [1]à Timotheo, Atheniensium duce mox ab Epaminondâ Thebanorum petivere. Utrisque negantibus, ad Clearchum, quem ipsi in exilium egerant, decurrunt. [a]Tanta calamitatum necessitas fuit, ut cui patriam interdixerant, eum ad tutelam patriæ revocarent. Sed Clearchus exilio facinorosior redditus, et dissensionem populi occasionem invadendæ tyrannidis existimans, primò tacitus cum Mithridate, civium suorum hoste, colloquitur; et initiâ societate paciscitur, ut revocatus in patriam, proditâ ei urbe, præfectus ejus constitueretur. Postea autem insidias, quas civibus paraverat, in ipsum Mithridatem verterat. Namque cum, velut arbiter civilis discordiæ, de exilio reversus esset, statuto tempore, quo urbem Mithridati traderet, ipsum cum amicis suis cepit; captumque, accepta ingenti pecuniâ dimisit. Atque ut in illo subitum se ex socio fecit hostem; sic ex defensore senatoriæ causæ repente patronus plebis evasit; et adversùs auctores potentiæ suæ, à quibus revocatus in patriam, per quos in arce collocatus fuerat, non solum plebem accendit, verùm etiam nefandissima quæque tyrannicæ crudelitatis exercuit. Igitur populo ad concionem vocato, [b]*neque se affuturum ampliùs grassanti in populum senatui*, ait; *intercessurum etiam, si in pristinâ sævitia perseveret: quod si pares se crudelitati senatorum arbitrarentur, abiturum cum militibus suis, neque civilibus discordiis interfuturum. Sin verò diffidant viribus propriis, vindictæ se civium non defuturum. Proinde consulant sibi ipsi: jubeant abire se, an malint socium causæ popularis remanere?* His verbis sollicitata plebs summum ad eum imperium defert: et, dum senatus potentiæ irascitur, in servitutem se tyrannicæ dominationis cum conjugibus et liberis tradit. Igitur Clearchus LX senatores comprehensos (nam

Clearchi tyranni artes.

INTERPRETATIO.

a *Necessitas eos impulit ad tantam calamitatem, ut revocarent ad defendendam patriam eum, quem ex eâ ejecerant.*

b *Dixit se non protecturum ampliùs senatum sævientem in populum, sed obstiturum illi, si perseveret in pristinâ crudelitate.*

NOTÆ.

1 *A Timotheo.*] Fuit illo bello fortunatissimus, si Plutarcho credimus. Sed cùm res à se præclarè gestas virtuti suæ, non fortunæ, adscriberet, nonnulli ipsius æmuli in tabula pingi dormientem jussêrunt Theophilum, et ipso dormiente, fortunam circumdantem retia urbibus hostium. Quâ picturâ adeò exarsit Timotheus, ut in has voces eruperit, *Hæc ego feci, non Fortuna.* Quâ impiâ voce, inquit Plutarchus, factum est, ut postea tam infelix in bello extiterit, quàm fortunatus anteà fuerat.

cæteri in fugam dilapsi erant) in vincula compiugit. Lætari plebs, quòd a duce potissimùm senatorum senatus deleretur, [a]versâque vice, auxilium eorum in exitium conversum esse. [b]Quibus dum mortem passim omnibus minatur, chariora eorum pretia facit: siquidem Clearchus magnâ pecuniâ (quasi minis populi occulto eos subtracturus) acceptâ, spoliatos fortunis, vitâ quoque spoliavit.

Clearchus tyrannus occiditur.

CAP. V. [c]Cognito deinde, quòd bellum sibi ab iis qui profugerant, misericordiâ in auxilium sollicitatis civitatibus, pararetur, servos eorum manumittit. Et, ne quid mali afflictis honestissimis domibus deesset, uxores eorum, filiasque nubere servis suis, propositâ recusantibus morte, compellit, ut eos sibi fidiores, et dominis infestiores redderet. Sed matronis tam lugubres nuptiæ graviores repentinis funeribus fuêre. Itaque multæ se ante nuptias, multæ in ipsis nuptiis, occisis prius novis maritis, interficiunt et se tam funestis calamitatibus, virtute ingenui pudoris, eripiunt. Prælium deinde committitur: quo victor tyrannus [d]captivos senatores in triumphi modum per ora civium trahit. Reversus in urbem, alios vincit, torquet alios, alios occîdit: nullus locus urbis à crudelitate tyranni vacat. Accedit sævitiæ insolentia, crudelitati arrogantia; interdum enim ex successu continuæ felicitatis obliviscitur se hominem: interdum Jovis se filium dicit. Eunti per publicum, aurea aquila, velut argumentum generis, præferebatur: veste purpurea, et cothurnis regum tragicorum, et aureâ coronâ utebatur; filium quoque suum Ceraunon vocat, [e]ut deos non mendacio tantùm, verùm etiam nominibus illudat. Hæc illum facere duo nobilissimi juvenes, Chion et Leonides, indignantes, patriam liberaturi, in necem tyranni conspirant. Erant hi discipuli Platonis pholosophi, qui virtutem, ad quam quotidie præceptis Magistri erudiebantur, patriæ exhibere cupientes, quinquaginta cognatos, veluti clientes, insidiis locant. Ipsi more jurgantium, ad tyrannum, veluti ad regem, in arcem contendunt: qui jure familiaritatis admissi, dum alterum priorem dicentem intentus audit tyrannus, ab altero obtruncatur. Sed et ipsi, sociis tardius auxilium ferentibus, à satellitibus obruuntur. Quare factum est, ut tyrannus quidem occideretur, sed patria non liberaretur. Nam [1]fra-

INTERPRETATIO.

a *Et mutatis rebus*, illum ipsum qui venerat *ad eorum auxilium exitium illis intentare.*

b *Quibus omnibus dum mortem minitatur, extorquet ab iis majorem vim pecuniæ.*

c *Cum cognosceret parari sibi bellum à profugis, qui obtinuerant auxilium ab urbibus* commotis eorum *miseriâ.*

d *Ducit in conspectu civium Senatores captivos, tanquam in triumpho.*

e *Ut imitatur deos non modò* origine, *quam falsò* divinam *fingebat, sed etiam nominibus.*

NOTÆ.

1 *Frater Clearchi.*] Multa ibi more suo confundit Justinus; duo enim fuêrunt Clearchi: primus cui successit (non Satyrus, sed) Timotheus ejus filius, *ex Diod.* Timotheo Dionysius, illi Satyrus seu Zathras; huic verò Clearchus alter.

ter Clearchi Satyrus eâdem viâ tyrannidem invadit; multisque annis, per gradus successionis, Heraclienses [1]sub regno tyrannorum fuêre.

NOTÆ.

1 *Sub regno tyrannorum.*] Quorum ultimus fuit Lysimachus, qui libertatem civibus eripuit.

LIBER XVII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Lysimachi regis tragœdia.*
2. *Amissis* xv *liberis, in prælio occumbit. Seleucus per insidias occiditur à Ptolemæo. Ptolemæus principum amicitias, Pyrrhi præsertim, sibi conciliat.*
3. *De Epirotarum regno, ejusdemque origine ac regibus digressio. Pyrrhi varia fortuna.*

CAPUT I.

Lysimachi regis tragædia. A.M.3770. Ol. 124. 1. Urb.C.469. Ant.C.282.

PER idem fermè tempus in [1]Hellesponti et Chersonesi regionibus terræ motus fuit: maximè tamen [2]Lysimachia urbs ante duos et viginti annos à Lysimacho rege condita, [3]eversa est. Quod portentum dira Lysimacho, stirpique ejus, ac [a]regni ruinam cum clade vexatarum regionum portendebat. Nec ostentis fides defuit: nam brevi post tempore, [4]Agathoclem filium suum, quem in successionem regni ordinaverat, per quem multa bella prosperè gesserat [b]non solùm patrium, verùm etiam humanum ultra morem, perosus, min-

INTERPRETATIO.

a *Portendebat ruinam regni, et cladem regionum afflictarum eâ tempestate.*

b *Impellente Arsinoë noverca, sustulit veneno* Agathoclem, *quem odio majori habebat, quàm non solùm patres filios suos sed homines* solent odio habere alios homines.

NOTÆ.

1 *Hellesponti.*] Fretum est angustum inter Ægæum mare et Propontidem, septem stadiorum spatio, Europam ab Asiâ dividens.

2 *Lysimachia.*] Urbs Chersonesi Thraciæ, ad Isthmum in orâ Hellesponti. Fuit alia in Ætoliâ, alia in Æolide Asiæ minoris.

3 *Eversa est.*] Ex Eusebio tradit Scaliger eam, Lysimacho mortuo, dirutam à Thracibus, et ab Antiocho Magno à fundamentis instauratam.

4 *Agathoclem filium.*] Is bella prosperè gesserat; in Asiâ tamen levioribus præliis victus fuerat à Demetrio.

istra [1]Arsinoë noverca, veneno interfecit. Hæc illi prima mali A.M.3771. Ol. 124. 2. Urb.C.470 Ant.C.281. labes, hoc initium impendentis ruinæ fuit. Nam parricidium principum sequutæ cædes sunt, luentium supplicia quòd occisum juvenem dolebant. Itaque et hi qui cædibus superfuerant, et hi qui exercitibus præerant, certatim [2]ad Seleucum deficiunt; eumque, pronum jam ex æmulatione gloriæ, bellum Lysimacho inferre compellunt. Ultimum hoc certamen commilitonum Alexandri fuit, et, velut ad exemplum fortunæ, par reservatum. [3]Lysimachus quatuor et LXX annos natus A.M.3773. Ol. 124. 4. Urb.C.472 Ant.C.279. erat; Seleucus septem et LXX; Sed in hac ætate utrique animi juveniles erant, imperiique cupiditatem insatiabilem gerebant. Quippe cum [4]Orbem terrarum duo soli tenerent angustis sibi metis inclusi videbantur, vitæque finem non annorum spatio, sed imperii terminis metiebantur.

Lysimachus in prælio occumbit. Seleucus à Ptolemæo occiditur. A.M.3773. Ol. 124. 4. Urb.C.472 Ant.C.279.

CAP. II. In eo bello Lysimachus, amissis ante variis casibus [5]XV liberis, [a]non instrenue [6]moriens, postremus domûs suæ ruinæ cumulus accessit. Lætus tantâ victoriâ Seleucus, et, quod majus victoriâ putabat, solum se de cohorte Alexandri remansisse, victoremque victorum extitisse, *non humanum esse opus, sed divinum munus* gloriatur: Ignarus prorsùs, non multo post fragilitatis humanæ se ipsum exemplum futurum. Quippe post menses admodum septem [7]à Ptolemæo, cujus sororem Lysimachus in matrimonio habuerat, [8]per insidias circumventus occiditur; regnumque Macedoniæ, quod Lysimacho eripuerat, cum vita pariter amittit. [b]Igitur Ptolemæus, cum et in gratiam memoriæ magni Ptolemæi

INTERPRETATIO.

a *Moriens fortiter absolvit* morte suâ *calamitatem familiæ suæ.*

b *Cum igitur Ptolemæus gratiosus esset apud Macedonas ob memoriam patris* sui *Ptolemæi, et quòd mortem Lysimachi ultus esset.*

NOTÆ.

1 *Arsinoë noverca.*] Ptolemæi Lagidæ filia.

2 *Ad Seleucum deficiunt.*] Quos inter fuit Alexander Lysimachi filius, fratrum cæde territus: alios tamen filios post Agathoclis cædem genuit.

3 *Lysimachus quatuor, &c.*] 80 annos Lucianus, 70 Appianus et Heron. illi tribuunt.

4 *Orbem terrarum.*] Seleucus Asiam et Syriam, Lysimachus Macedoniam et Græciam tenebat.

5 *Quindecim liberis.*] Non omnes tamen amiserat, cum Ceraunus, in matris amplexibus aliquos superstites interemerit.

6 *Moriens.*] Extinctum ejus corpus canis domesticus adversùs alites et feras diu protexit, donec Thorax Pharsalus inventum sepeliit. *Hæc Appianus.* Alii tamen ab Alexandro filio sepultum volunt.

7 *A Ptolemæo.*] Cerauno quod fulmen sonat: a κεραυνῷ sic dictus, quod audax esset, et manu promptus. A patre Ægypti regno spoliatus fuerat.

8 *Per insidias.*] Cùm Seleuci exercitum Lysimachiam attigisse audiisset Ptolemæus; eum adortus fudit et occidit, cujus pecunia aliis concessa, ipse Macedoniæ regno potitus est, *ut narrat Pausanias.*

patris, et in favorem ultionis Lysimachi [1]ambitiosus apud populares esset, primo Lysimachi filios conciliare sibi statuit: nuptiasque Arsinoës sororis suæ, matris eorum petit, puerorum adoptione promissâ, [a]ut cùm in locum patris eorum successisset, nihil illi moliri vel verecundiâ matris, vel appellatione patris auderent. Fratris quoque regis Ægypti concordiam per epistolas deprecatur; professus *deponere se offensam erepti paterni regni, neque ampliùs à fratre quæsiturum, quod honestius à paterno hoste perceperit.* [b]Omnique arte adulatur [2]Nicomedi, Antigono, [3]Demetrii, et Antiocho Seleuci, ne cum bellum habituro filiis, tertius sibi hostis accederet. Sed [c]nec Pyrrhus rex Epiri omissus ingens momentum futurus, utri parti socius accessisset, qui et ipse spoliare singulos cupiens, omnibus se partibus venditabat. Itaque Tarentinis adversùs Romanos laturus auxilium, ab Antigono naves ad exercitum in Italiam deportandum mutuo petit; ab Antiocho pecuniam, qui opibus quàm militibus instructior erat; à Ptolemæo Macedonum militum auxillia. Sed [d]Ptolemæus, cui nulla dilationis ex infirmitate virium venia esset, quinque millia peditum, [5]equitum quatuor millia, elephantos quinquaginta, non ampliùs quàm in biennii usum dedit. Ob hoc Pyrrhus, filiâ Ptolemæi in matrimonium acceptâ, vindicem eum regni reliquit: pacificatus cum omnibus finitimis, ne, abducta in Italiam juventute, prædam hostibus regnum relinqueret.

A.M.3774. Ol. 125. 1. Urb.C.473 Ant.C.378.

CAP. III. Sed quoniam [6]ad Epiri mentionem ventum est, de origine regni ejus pauca narranda sunt. [7]Molossorum primùm in

Epirotarum regni origo.

INTERPRETATIO.

a *Ut cum teneret locum patris, illi nil auderent* in ipsum *machinari, vel* quia *matrem* offendere *vererentur, vel* quia ipsum *patrem appellare cogerentur.*

b *E tadulatur omni arte Antiocho filio Seleuci, ne tertius sibi hostis accedat Nicomedi et Antigono, filiis Demetrii, cum quibus erat habiturus bellum.*

c *Et amicitiam sibi conciliavit Pyrrhi regis Epiri, qui allaturus erat magnum pondus illi parti, cui favisset.*

d *Ptolemæus, qui ob tenuitatem virium suarum non ausus est differre auxilium petitum,*

NOTÆ.

1 *Ambitiosus.*] Id est, gratiosus, ob ultionem sumptam de Seleuco.

2 *Eumeni.*] Plutarchus Eumenis non meminit inter Demetrii filios: lege *Nicomedi,* &c. ut in contextu posuimus.

3 *Demetrii filiis.*] Cum iis verbis connecte sequentia, *cum quibus bellum habiturus erat, et Antiocho Seleuci filio, ne tertius hostis accederet.*

4 *Ne tertius hostis.*] Metuebat, ne Antigonus et Nicomedes paternum Macedoniæ regnum armis repeterent, et Antiochus patris cædem ulcisceretur.

5 *Equitum quatuor millia.*] Error in numeris irrepsit; nam Pyrrhus habuit in exercitu tria tantùm equitum millia, et 20 elephantos. *Ex Plutarcho Plinio et Solino.*

6 *Ad Epiri, &c.*] Quæ regio inter mare Ionium et Thessalium, inde Acroceraunii montibus, hinc Acheloo fluvio terminata; à Pyrrho Achillis filio nomen accepit.

7 *Molossorum primum.*] Ante Molossos Chaones ibi habitâsse tradit Strabo, à Buthroto ad oram maris Ionii; deinde Molossi, quorum regio primum Molossia, deinde Pandosia, ab urbe cognomine dicta est.

Verum Pyrrhi fortuna.

regione regnum fuit. Post Pyrrhus, Achillis filius, amisso per absentiam Trojanis temporibus [1]paterno regno, in his locis consedit, qui Pyrrhidæ primo, posteà Epirotæ dicti sunt. Sed [2]Pyrrhus cum in templum Dodonæi Jovis ad consulendum venisset, ibi [3]Lanassam, neptem Herculis, rapuit: ex cujus matrimonio octo liberos sustulit. Ex his nonnullas virgines nuptum finitimis regibus tradidit, [a]opesque affinitatum auxilio magnas paravit; atque ita Heleno, filio Priami regis, ob industriam singularem, [4]regnum Chaonum, et Andromachen, [5]Hectoris è matrimonio suo, ipse in divisione Trojanæ prædæ acceperat, uxorem tradit: brevique post tempore, Delphis, [6]insidiis [7]Orestæ, filii Agamemnonis, inter altaria dei interiit. Successor huic [8]Pialus filius fuit. Per ordinem deinde regnum [9]ad Arrybam descendit: cui, quoniam pupillus et unicus ex gente nobili superesset, intentione omnium cura servandi ejus educandique, publice tutores constituuntur. [b]Athenas quoque erudiendi gratiâ missus, quantò doctior majoribus suis, tantò et gratior populo fuit. Primus itaque leges, et senatum, annuosque magistratus, et reipublicæ formam composuit, et ut à Pyrrho sedes, sic vita cultior pupulo ab Arrybâ statuta. Hujus filius Neoptolemus fuit, ex quo nata est Olympias mater Alexandri Magni, et [10]Alexander, qui post eum regnum Epiri tenuit; et in Italia bello gesto, in Brutiis interiit.

INTERPRETATIO.

a *Comparavit sibi magnam potentiam auxilio affinium suorum.*
b *Missus est Athenas ad studendum.*

NOTÆ.

1 *Paterno regno.*] Vel in Thessaliâ circa Larissam, vel in Phthiotidis parte Achilles regnavit, *ex Strabone.*

2 *Pyrrhus.*] Ex Deidamiâ Lycomedis regis filia susceptus, dum ejus in aulâ lateret Achilles, Pyrrhus dictus est à fulvo capillorum colore. De Pyrrho multa Virgilius. Quis Achilles fuerit, Pelei et Thetidis filius, nemo nescit ex Poëtarum Fabulis, et Homeri Iliade.

3 *Lanassam.*] Facit eam Plutarchus filiam Cleodis, qui Hylli filius fuit, cujus pater erat Hercules.

4 *Regnum Chaonum.*] Molossia tunc dicebatur, à Molosso, Pyrrhi et Andromaches filio; sed Helenus de nomine Chaonis fratris sui, quem in venatione imprudens occiderat, posteà Chaoniam nominavit.

5 *Hectoris.*] Priami filius fuit, Homeri versibus nobilitatus.

6 *Insidiis Orestæ.*] Quod Pyrrhus Hermionem, Menelai et Helenes filiam, jam diu sibi desponsatam rapuisset.

7 *Orestæ.*] Agamemnonis et Clytæmnestræ filius fuit, qui matrem cum Ægistho adultero occidit; cætera ex fabulis notissima.

8 *Pialus.*] Pialus à Pausaniâ, Pilades ab aliis dicitur: sed ille non Pyrrhi filius, sed Orestis amicus fuisse perhibetur.

9 *Ad Arrybam.*] Tharyttam Plutarchus, Tharypum Pausanias, Aritubam Diodorus nominat.

10 *Alexander Molossus.*] De quo priùs dictum est.

Post ejus mortem frater [1]Æacides regno successit, [a]qui, assiduis adversus Macedonas belorum certaminibus populum fatigando, offensam civium contraxit; ac propterea in exilium actus, Pyrrhum filium [2]admodum parvulum, in regno reliquit. Qui et ipse cum à populo propter odium patris ad necem quæreretur, furtim subtractus in Illyrios defertur; traditusque est Beroæ [3]Glauci regis uxori, nutriendus, quæ et ipsa generis Æacidarum erat. Ibi eum, seu misericordiâ fortunæ ejus, seu infantilibus [4]blandimentis inductus rex, [b]adversum Cassandrum Macedoniæ regem, qui eum sub belli comminatione deposcebat, diu protexit, addito in auxilium etiam adoptionis officio. Quibus rebus moti Epirotæ, odio in misericordiam verso, annorum XI eum in regnum revocavêrunt, datis tutoribus, qui regnum usque adultam ejus ætatem tuerentur. Adolescens deinde multa bella gessit; tantusque rerum successu haberi cœptus est, ut Tarentinos solus adversùs Romanos tueri posse videretur.

INTERPRETATIO.

a *Qui incurit odium populorum quia fatigabat populum, assiduè bellum gerendo contra Macedonas.*

b *Eum diu protexit, et adoptavit, ut illum protegeret contra Cassandrum regem Macedoniæ, qui bellum minabatur, nisi ipsi redderetur.*

NOTÆ.

1 *Æacides.*] Quem à suis, dum Olympiadem reducit, derelictum diximus, quare paulò post in exilium missus est.

2 *Admodum parvulum.*] Bimum habet Plutarchus.

3 *Glauci regis.*] Plutarchus vocat Glauciam.

4 *Blandimentis.*] Ad genua regis provolutum, vestem illius apprehendisse refert Plutarchus.

LIBER XVIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Pyrrho Tarentinis adversùs Romanos suppetias ferenti, Valerius Lævinus occurrit; unde prælia et strages.*
2. *Carthaginiensium auxilium Romani remittunt. Pax cum Pyrrho componitur. Romanorum continentia. Pyrrhus Siciliam occupat.*
3. *De Carthaginiensium origine et veteribus incolis digressio, in quâ etiam de Sidonis et Tyri conditoribus.*
4. *Incolæ Tyri, inter quos Elisa, quæ à Pygmalione fratre recessit, ut rebus suis consuleret.*

5. *Elisa, agnomine Dido, Cyprum appellit; deinde in sinum Africæ defertur, et Carthaginem condit.*
6. *Elisa propter Iarbæ votum vim sibi infert. Carthaginiensium crudelis superstitio.*
7. *Clades Carthaginiensium in Sardiniâ. Superstites in exilium pulsi, patriam armis recuperare nituntur: unde Malei patris in Cartalonem filium severitas, et paulò pòst cruentus interitus.*

CAPUT I.

Pugna inter Pyrrhum et Romanos. A.M.3774. Ol. 125. 1. Urb.C.473 Ant.C.278.

IGITUR Pyrrhus, rex Epiri, cùm [1]iteratâ Tarentinorum [2]legatione, additis [3]Samnitium et [4]Lucanorum precibus, et ipsis auxilio adversùs Romanos indigentibus, fatigaretur, non tam supplicum precibus, quam spe invadendi Italiæ imperii inductus, venturum se cum exercitu pollicetur. [a]In quam rem inclinatum semel animum, præcipitem agere cœperant exempla majorum: ne aut inferior patruo suo Alexandro videretur, quo defensore iidem Tarentini adversùs Brutios usi fuerant; aunt minores animos Magno Alexandro habuisse, qui tam longa à domo militiâ Orientem subegit. Igitur relicto custode regni filio Ptolemæo, annos XV nato, [5]exercitum in portu Tarentino exponit, duobus parvulis filiis, Alexandro et Heleno, in solatia longinquæ secum expeditionis adductis. Cujus audito adventu, Consul Romanus Valerius [6]Lævinus, festinans, ut priùs cum eo

INTERPRETATIO.

a *Facta majorem impulêrunt vehementer ejus animum jam propensum ad hanc rem.*

NOTÆ.

1 *Iteratâ Tarentinorum.*] Initum nuper cum Romanis fœdus violare cupientes Tarentini, Lucanos quosdam pretio corruptos flagris lacerârunt: ut nudatis corporibus in civium cœtum se conferrent, vociferantes se, quòd castra Romana ausi essent ingredi, jussu Consulis virgis cæsos; quare bellum continuò in Romanos renovatum est.

2 *Legatione.*] Lælius Valerius in portum cum classe fortè appulerat, cum Tarentini classem invadunt, cæsisque ducibus et militibus, vix quinque naves effugêrunt. Missus à Senatu L. Posthumius qui ad Tarentinos in theatro in risum effuso: *Ridete*, inquit, *dum vobis per tempus licet: nam post hac diu flebitis; dum has vestes eluetis multo sanguine.* Deinde cùm bello impares se viderent Romanis Tarentini, auxilium à Pyrrho petiêrunt. *Hæc Dionys.*

3 *Samnitium.*] Quorum regio Samnium, ubi posteà Beneventanus Ducatus, nunc *l'Abruzzo.*

4 *Lucanorum.*] Qui Brutios inter, Picentes et Apulos habitabant: nunc *Basilicata et Principatus.*

5 *Exercitum.*] Elephantos 20; equitum tria, peditum viginti habebat millia; sed elephanti duo, militum duo millia tempestate perierant, et Pyrrhus, ipse vix in terram appulit. *Plutarchus.*

6 *Lævinus.*] Refert Plutarchus Pyrrhum misisse ad Romanos caduceatorem, placerètne illis se judice, aut arbitro uti; cui Lævinus respondit. *Romanos Pyrrhum nec disceptatorem capere, nec formidare hostem.* Addit graviora Zonaras.

congrederetur, quàm auxilia sociorum convenirent, exercitum in aciem [1]educit. Nec rex, tametsi numero militum inferior esset, certamini [2]moram fecit. Sed Romanos [3]vincentes jam, inusitata antè elephantorum forma stupere primò, mox cedere prælio coëgit; victoresque jam nova Macedonum monstra repentè vicêrunt. Nec hostibus incruenta victoria fuit. Nam et ipse Pyrrhus graviter [4]vulneratus est, et magna pars militum ejus cæsa, majoremque gloriam ejus victoriæ, [5]quam lætitiam habuit. Hujus pugnæ eventum [6]multæ civitates secutæ, Pyrrho se tradunt. Inter cæteros etiam [7]Locri, prodito præsidio Romano, ad Pyrrhum deficiunt. [8]Ex eâ prædâ Pyrrhus cc captivos milites Romam gratis remisit, ut, cognita virtute ejus, Romani cognoscerent etiam liberalitatem. [9]Interjectis deinde diebus, cùm sociorum exercitus supervenisset, [10]iteratò prælium cum Romanis facit, in quo [11]par fortuna priori bello fuit.

Magonis copias Romani remittunt. Pax componitur cum Pyrrho, qui Siciliam occupat.

CAP. II. Intereà Mago, dux Carthaginiensium, in auxilium Romanorum cum cxx navibus missus, senatum adiit *ægre tulisse Carthagenienses*, affirmans, *quod bellum in Italiâ à peregrino rege paterentur. Ob quam causam missum se ut quoniam ab ex*

NOTÆ.

1 *Educit.*] Ultra Sirem amnem; quem cum equitatu et peditatu transmisit.

2 *Moram fecit.*] Romanorum exercitum contemplatus, Megacli dixit; *Ordo hic barbarorum barbarus non est.* Et de pugnæ eventu sollicitus detrectabat pugnam: sed Lævinus, transmisso vado, ad prælium coëgit.

3 *Vincentes jam.*] Hostium enim fortissimi quique jam ceciderant, cæteris fugam cogitantibus.

4 *Vulneratus.*] Plutarchus Pyrrhi vulnus ad secundum prælium refert.

5 *Quam lætitiam.*] Cùm Pyrrho quidam gratularentur. *Si denuò*, inquit, *ita vicerimus, actum de nobis erit.* Et, Romanos admiratus, *O quàm facilè*, dixit, *Orbis imperium occupare; aut mihi, Romanis militibus; aut me lege, Romanis!* Quæ Plutarchus post secundum prælium narrat.

6 *Multæ civitates.*] Pyrrhus auctus Lucanorum et Samnitium viribus obvias urbes cepit, ita ut non plus triginta millibus abesset ab urbe.

7 *Locri.*] Alii Ozoli circa fauces sinûs Corinthiaci incolentes, Ætolis proximi; alii Epicnemidii, in orâ adversâ ad sinum Ætæum; alii Epizephyrii. Locri enim, de quibus hic loquitur, fuit magnæ Græciæ civitas apud Zephyrium promontorium, in Brutiorum confinio, quæ et Naricio à Virgilio dicitur. Vel à Locrensibus Ozolis, Evante duce; vel ab Ajace Oileo Locrorum rege condita, *ut ait Solinus.*

8 *Ex eâ præda.*] Prius et Romani Cyneam Pyrrhus, et Tarentum Romani Fabricium miserant.

9 *Interjectis deinde.*] Jam multos Cyneas muneribus corruperat; sed Appius Claudius de pace agi cùm audisset, in Senatum deferri se jussit: ubi effecit, ut de pace cum Pyrrho, nisi excessisset Italiâ, non ageretur. *Ex Plutarcho et Zonarâ.*

10 *Iterato.*] Ad Asculum oppidum ubi Pyrrhus Romanis transgredi fluvium permisit, ut æquali pugnâ dimicaretur.

11 *Par fortuna.*] Non vicit, sed victus est Pyrrhus, vulneratusque, amissis suorum viginti millibus, Tarentum se recepit. Romanorum quinque millia periêrunt, cum Decio Consule, qui se devovit avorum exemplo. *Ita Zonaras.* Romanis victoriam peperere, et Apuli Pyrrhi castra aggressi, et Minutius Tribunus, qui abscissâ elephanti unius proboscide, belluas illas mori posse ostendit.

A.M 3776. Ol. 125. 3. Urb.C.475 Ant.C.276. *terno hoste oppugnarentur, externis auxiliis juvarentur.* Gratiæ à senatu Carthaginiensibus actæ, [1]auxiliaque remissa. Sed Mago, Punico ingenio, post paucos dies tacitus, quasi pacificator Carthaginiensium, Pyrrhum adit, speculaturus consilia ejus de Siciliâ quo eum arcessi fama erat. [a]Nam Romanis eadem causa mittendi auxilii Carthaginiensibus fuerat, ut Romano bello, ne in Siciliam transire posset Pyrrhus, in Italiâ detineretur. Dum hæc aguntur, legatus à senatu Romano [2]Fabricius Lucinus missus [3]pacem cum Pyrrho composuit. Ad quam confirmandam, [4]Cyneas Romam cum ingentibus à Pyrrho [5]donis missus, [b]neminem, cujus domus muneribus pateret, invenit. Huic continentiæ Romanorum simile exemplum iisdem fermè temporibus fuit. Nam missi à senatu in Ægyptum legati, cùm ingentia sibi [7]à Ptolemæo rege missa munera sprevissent, [c]interjectis diebus ad cœnam invitatis aureæ coronæ missæ sunt, quas illi honoris *causâ receptis posterâ die statuis regis imposuêrunt. Igitur Cineas, cum turbatam cum Romanis pacem ab Appio Claudio renuntiâsset, interrogatus à Pyrrho, *qualis Roma esset*, respondit, *Regum urbem sibi visam.* [8]Post hæc legati Siculorum superveniunt, tradentes Pyrrho to-

*Ominis. sic lege ex MSS.

INTERPRETATIO.

a *Nam Carthaginienses ideò auxilium Romanis miserant, ut Pyrrhus Romano bello detentus in Italia, impediretur transire in Siciliam.*

b *Invenit neminem qui munera sua reciperet.*

c *Cùm invitati essent ad cœnam post paucos dies, Rex misit ipsis aureas coronas, quas cùm recipissent honoris causâ imposuêrunt statuis regis die sequenti.*

NOTÆ.

1 *Auxiliaque remissa.*] Quia devicti Pyrrhi gloriam suam esse volebant, non ignari fraudis Carthaginiensium, qui, ut Pyrrhum averterent à Siciliâ, in Italiâ detinere cogitabant: fœdus tamen cum Carthaginiensibus initum, quartò *Florus*, tertiò *Polybius* refert.

2 *Fabricius.*] Fallitur Justinus. Fabricius enim ante secundum prælium missus est, non ut pacem componeret, sed ut liberaret captivos: cui cum Pyrrhus primum inter amicos et duces locum offerret, respondisse fertur, *Non fuerit, rex, id ex re tuâ: nam illi ipsi, qui te nunc venerantur, si me probaverint, me præoptent regem tibi.* Hæc Plutarchus.

3 *Pacem cum Pyrrho.*] Hoc falsum: sed captivos à Pyrrho, eâ lege obtinuit, ut si pacem Senatus abnuisset, salutatis propinquis, et celebratis Saturnalibus, ad Pyrrhum remitterentur, ut refert Plutarchus.

4 *Cyneas.*] Vir Pyrrho gratissimus, cujus eloquentiâ se plures urbes, quàm armis cepisse dicebat Pyrrhus.

5 *Donis.*] Cum ingenti vi pecuniæ, multisque ornamentis muliebribus, ut si viri ejus postulata aversarentur, mulieres ornamentis allectæ viros corrumperent.

6 *Neminem.*] Similius est vero, quod tradit Zonaras, Cyneam multos sibi et verbis et muneribus conciliâsse; nec enim omnes Romæ Fabricii erant, aut Curii.

7 *A Ptolemæo rege.*] Id aliter narrat Zonaras. Philadelphus cladibus Pyrrhi et Romanorum victoriis permotus, cum his amicitiam pepigerat; dum Romani legatos ad eum misêrunt, qui munera oblata sibi à rege in ærarium referre cùm vellent, ea servare à Senatu jussi sunt Consulesque ob continentiam electi. Hoc Eusibius ad Ptolemæum Lagum male refert.

8 *Post hæc.*] Omisit Justinus Fabricii et Pyrrhi velitationes, et à Fabricio detectam Pyrrhi Medici in eum conjurationem.

tius insulæ imperium, quæ assiduis Carthaginiensium bellis vexabatur. Itaque relicto Locris Alexandro filio, firmatisque [1]sociorum civitatibus valido præsidio, in Siciliam [2]exercitum trajecit.

CAP. III. Et quoniam ad Carthaginiensium mentionem ventum est, de origine eorum pauca dicenda sunt, repetitis Tyriorum paulò altiùs rebus, quorum casùs etiam dolendi fuêrunt. Tyriorum gens condita à Phœnicibus fuit, qui terræ motu vexati, relicto patriæ solo, [3]Assyrium stagnum primò, mox mari proximum litus incoluêrunt; [4]conditâ ibi urbe, quam à piscium ubertate, Sidona appellavêrunt: nam piscem Phœnices *Sidon* vocant. Post multos deinde annos à rege [5]Ascaloniorum expugnati, navibus appulsi, Tyron urbem [6]ante annum Trojanæ cladis condidêrunt: ibi Persarum bellis diu varieque fatigati, victores quidem fuêre: sed attritis viribus, à servis suis multitudine abundantibus, indigna supplicia perpessi sunt: qui conspiratione factâ, omnem liberum populum cum dominis interficiunt: *atque ita potiti urbe, lares dominorum occupant, rempublicam invadunt, [a]conjuges ducunt, et quod ipsi non erant, liberos procreant.

Carthaginis Tyri, et Sidonis origo.

**Atque ita remp. invadunt lares dominorum occupant, conjuges eorum ducunt, et, quod ipsi non erant, liberos creant.* Sic T. Faber.

INTERPRETATIO.

a *Ducunt uxores et generant* filios *liberos, cùm ipsi non essent* liberi.

NOTÆ.

1 *Sociorum civitatibus.*] Tarenti Milonem cum præsidio reliquit.

2 *Exercitum.*] Qui constabat peditum 30 millibus, equitum 2500, et navibus, 200.

3 *Assyrium stagnum.*] Genesareticum; Lacus est Palæstinæ, in Galilææ finibus, in quem Jordanes fluvius ingreditur apud Capharnaum, et apud Bethsaidam egreditur, à Scripturâ modò mare Tiberiadis, modò mare Galilææ dicitur.

4 *Conditâ ibi urbe.*] Chanaan eam condidit *ex Mose*, quam ex nomine filii Sidonem dixit: licet nonnulli Tyrum Sidonis æmulam putent, eam tamen Sidonis filium, sive coloniam, vocat Esaias: et Homerus, Sidonis sæpè, Tyri nusquam meminit, ut annotat Strabo.

5 *Ascaloniorum.*] Ascalon civitas superioris Idumææ, *ex Josepho*, de quâ frequens mentio in Sacris Literis.

6 *Ante annum, &c.*] Non intelligit anno ante Trojam captam, conditam esse Tyrum, sed sumit hoc verbum *ante* indefinitè. Eugubinus et Adrichomius, ex Berosô, eam à septimo filiorum Japheth, cui nomen Tyras, paulò post terrarum divisionem, conditam affirmant. Tempore Josuæ, Tyrus erat Phœnicea totius civitas munitissima, *ex Eusebio*, factaque, ex Adriochomio, Phœnicum metropolis; deinde adeò amplificata, ut Asiæ civitas nobilissima Gideonis ætate habita sit, usque ad regnum Nabuchodonosoris, à quo longâ obsidione fatigata, et tandem destructa est: sed 70 annis pòst, iterum ædificari cœpit, non eodem tamen, quo priùs, loco; vetus enim maris litori imminebat, nova mari undique cingebatur. Quare Tyrus potest dici vel condita vel ornata. 1. Paulò post diluvium, circa annum mundi, 2000, ante Christum 2052. 2. Tempore Josue, anno mundi 2586, ante Christum, 1466. 3. Anno mundi 2783, ante Christum 1269, tempore Gideonis. 4. Circa annum mundi 3510, Olympiad. 59. 2. Urbis conditæ 209, ante Christum 542, post Nabuchodonosorem. 5. Post Alexandrum, circa annum mundi 3724, Olym. 112. 3. Urbis conditæ 423, ante Christum 328.

Unus ex tot millibus servorum fuit, qui miti ingenio, senis domini parvulique filii ejus fortunâ moveretur; dominosque non truci feritate, sed piæ misericordiæ humanitate respiceret. [a]Itaque cùm velut occisos alienâsset, servisque de statu reipublicæ deliberantibus placuisset regem ex suo corpore creari, eumque potissimum quasi acceptissimum *diis, qui solem orientem primus vidisset, rem ad Stratonem (hoc enim ei nomen erat) dominum occultè latentem detulit. Ab eo formatùs, cùm medio noctis omnes in unum campum processissent, cæteris in Orientem spectantibus, solus occidentis regionem intuebatur. Id primum aliis videri furor, in Occidente solis ortum quærere: [b]ubi verò dies adventare cœpit, editissimisque culminibus urbis oriens splendere; expectantibus aliis, ut ipsum solem aspicerent, hic primus omnibus fulgorem solis in summo fastigio civitatis ostendit. Non servilis ingenii ratio visa; requirentibusque auctorem, de domino confitetur. Tunc intellectum est, Quantum ingenua servilibus ingenia præstarent; malitiaque servos, non sapientiâ vincere. Igitur venia seni filioque data est; et velut numine quodam reservatos arbitrantes, regem Stratonem creavêrunt. Post cujus mortem regnum ad filium, ac deinde ad nepotes transiit. Celebre hoc servorum facinus, metuendumque exemplum toto Orbe terrarum fuit. Itaque Alexander Magnus, cùm interjecto tempore in Oriente bellum gereret, velut ultor publicæ securitatis, [1]expugnatâ eorum urbe, omnes qui prælio superfuerant, ob memoriam veteris cædis crucibus affixit: [2]genus tantum Stratonis inviolatum servavit, [c]regnumque stirpi ejus restituit, ingenuis et innoxiis incolis insulæ attributis, ut, extirpato servili germine, genus urbis ex integro conderetur.

*placitissimum, *MSS.*

A.M.3722. Ol. 112. 1. Urb.C.421 Ant.C.330.

Elisæ varii casus.

CAP. IV. Hoc igitur modo Tyrii, Alexandri auspiciis conditi, [d]parsimoniâ et labore quærendi citò convaluêre. Ante cladem dominorum cùm et opibus et multitudine abundarent,

INTERPRETATIO.

a *Quare cùm eos occultâsset, tanquam si fuissent occisi.*

b *Postquam cœpit dies lucere, et* Sol *oriens illuminare altissima urbis tecta.*

c *Reddidit regnum ejus posteris, et voluit urbem habitari ab incolis insulæ ingenuis et innoxiis, ut genus civium mutaretur ex integro, extinctâ stirpe servorum.*

d *Brevi comparavêre sibi magnam potentiam parsimonia et studio acquirendi opes.*

NOTÆ.

1 *Expugnatâ eorum urbe.*] Post septem mensium obsidionem, de quâ prius diximus.

2 *Genus tamen Stratonis.*] Consilium Hephæstionis sequutus Alexander regem constituit Abdalonymum, *ex Curtio;* Ballonymum *ex Diodoro,* qui eâ egestate premebatur, ut, licet regiâ esset ortus familia, lacerna tectus vilissimâ, aquam mercede hauriret.

missâ in Africam juventute, [1]Uticam condidêre: cùm interim [2]rex Tyro decedit, filio Pygmalione, et [3]Elisa filiâ, insignis formæ virgine, hæredibus institutis. Sed populus Pygmalioni admodùm puero regnum tradidit. Elisa quoque [4]Acerbæ* avunculo suo, sacerdoti Herculis, qui honos secundus à rege erat, nubit. [a]Huic magnæ, sed dissimulatæ opes erant: aurumque, metu regis, non tectis, sed terræ crediderat: quam rem, etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur. Quâ incensus Pygmalion, oblitus juris humani, avunculum suum, [5]eundemque generum, sine respectu pietatis [6]occîdit. Elisa diu fratrem propter scelus aversata, ad postremum dissimulato odio, mitigatoque interim vultu, fugam tacite molitur, assumptis quibusdam principibus in societatem, quibus par odium in regem esse, eandemque fugiendi cupiditatem arbitrabatur. Tunc fratrem dolo aggreditur, [b]fingit *se ad eum migrare velle, ne ampliùs ei mariti domus, cupidæ oblivionis, gravem luctus imaginem renovet, nec ultrà amara admonitio oculis ejus occurrat.* Non invitus Pygmalion verba sororis audivit, existimans cum eâ et aurum Acerbæ ad se venturum. Sed Elisa ministros migrationis à rege missos navibus cum omnibus opibus suis primâ vesperâ imponit, provectaque in altum compellit eos onera arenæ pro pecuniâ involucris involuta in mare dejicere. Tunc deflens ipsa lugubrique voce Acerbam ciet; orat, *ut lubens opes suas recipiat, quas reliquerat;* [c]*habeatque inferias, quas*

*Sicharbæ *Servius.*

INTERPRETATIO.

a *Hic habebat magnas opes, sed ignotas aliis: nam absconderat aurum, non domi, sed in terrâ, propter metum regis.*

b *Fingit se velle manere in Palatio* Pygmalionis, *ne amplius domus mariti gravem memoriam doloris suâ imagine renovaret sibi, quæ cupiebat* mortem illius *oblivisci.*

c *Habeatque pro inferiis* illas opes *quæ fuerant causa mortis.*

NOTÆ.

1 *Uticam.*] 60 stadiis à Carthagine distabat, *ex Appiano:* ad littus maris sita, ubi nunc *Biserta.*

2 *Rex Tyro.*] Hunc locum plerique corruptum putant: alii legunt, *rex Mutgo,* Tyro decedit: alii *Matgonus,* nonnulli *Matgenus,* multi *Belus et Mettinus.*

3 *Elisâ.*] Quæ Dido priùs dicebatur, *ex Solino.* Hæc urbem Carthadam dixit, quod apud Phœnices civitatem novam significat: sed à Pœnis mulier *Elisa,* urbs *Carthago* dicta est. *Hæc Solinus.* Civitas tamen, *ex Servio,* primùm *Byrsa,* pòst *Tyros,* deinde *Carthago* nominata est à *Cartha* oppido, unde orta fuit Dido, Tyrum inter et Berytum. Camers vult nomine Elisæ significari *viraginem,* quòd Dido opus virorum exercuerit: alii tamen ex Hebræo eam vocem *amores,* sive *ubera,* interpretantur.

4 *Acerbæ.*] A Vergilio *Sichæus* dicitur, quem *Sicharbam* etiam vocatum putat Servius.

5 *Eundemque generum.*] Gener aliquando vir sororis dicitur apud Cujacium, qui citat et Oedipum Sophoclis, et Pausaniam Probi: quin etiam Cedrenus Jethro vocat Mosis generum: cognationum enim nomina sæpè confunduntur ab auctoribus.

6 *Occidit.*] De Sichæi morte et thesauris, Didonisque fugâ, multa habet Virgilius omnibus nota.

habuerit causam mortis. Tunc ipsos ministros aggreditur: *sibi quidem* ait *optatam olim mortem: sed illis acerbos cruciatus, et dira supplicia imminere, qui Acerbæ opes, quarum spe parricidium rex fecerit, avaritiæ tyranni subtraxerint.* Hoc metu omnibus injecto, comites fugæ accepit. Junguntur et senatorum in eam noctem præparata agmina; atque ita [1]sacris, Herculis, cujus sacerdos Acerbas fuerat, repetitis, exilio sedes quærunt.

Elisa condit Carthaginem. A.M.3166. Ant.C.886.

CAP. V. Primus illis appulsus terræ Cyprus insula fuit: ubi sacerdos Jovis, cum conjuge et liberis, deorum monitu, [a]comitem se Elisæ sociumque fortunæ offert, pactus sibi posterisque perpetuum honorem sacerdotii. Conditio pro manifesto omine accepta. Mos erat Cypriis, virgines ante nuptias statutis diebus dotalem pecuniam quæsituras, in quæstum ad litus maris mittere, [2]pro reliquâ pudicitiâ libamenta Veneri soluturas. Harum igitur ex numero LXXX admodùm virgines raptas navibus imponi Elisa jubet; ut et juventus matrimonia, et urbs sobolem habere posset. Dum hæc aguntur, Pygmalion cognitâ sororis fugâ, cùm impio bello fugientem persequi pararet, ægrè precibus matris, et deorum minis victus, quievit: cui cum inspirati vates [b]canerent, *non impune laturum, si incrementa urbis toto Orbe auspicatissimæ interpellâsset,* hoc modo spatium respirandi fugientibus datum. Itaque Elisa delata in Africæ sinum incolas loci ejus, adventu peregrinorum mutuarumque rerum commercio gaudentes, in amicitiam sollicitat: deinde, empto loco, qui corio bovis [3]tegi posset, in quo fessos longâ navigatione socios, quoad proficisceretur, reficere posset; corium in tenuissimas partes secari jubet, atque ita majus loci spatium quàm petierat, occupat: unde posteà ei loco [4]Byrsæ nomen fuit. [c]Confluentibus deinde vicinis locorum, qui spe lucri multa hospitibus venalia inferebant; sedesque ibi statuentibus,

INTERPRETATIO.

a *Comitatus est Elisam eâ conditione, ut ipse et illius posteri semper fungerentur munere Sacerdotii.*

b *Prædicerent daturum pænas graves, si impedivisset ne construeretur civitas,* quæ debebat esse *celeberrima per totam orbem.*

c *Deinde veniente ex vicinis locis* magnâ multitudine *populorum, qui spe locri afferebant multa,* ut ea *venderent advenis; et* multis *ibi permanentibus, effecta est civitas sat magna ex illa hominum frequentia.*

NOTÆ.

1 *Sacris Herculis.*] A Churamo rege institutis tempore Salomonis.

2 *Pro reliquâ pudicitiâ.*] A Venere hunc morem institutum fuisse scribit Lactantius, ne sola impudica videretur: quem etiam morem tribuit Armeniis *Strabo*, Syriis *Herodotus*, Phœnicibus *D. August.*

3 *Tegi posset.*] Pro *circundari* quo utitur Virgilius. Rectius, *cingi.*

4 *Byrsæ nomen fuit.*] Tergus alii, alii locum munitum hanc vocem interpretantur. Byrsa arx fuit in media Carthagine munitissima, in cujus vertice templum erat Æsculapii, quod Asdrubalis uxor, captâ urbe, secum concremavit; ut narrat *Strabo.*

ex frequentiâ hominum velut instar civitatis effectum est. Uticensium quoque legati dona ut consanguineis attulêrunt, hortatique sunt, ut urbem ibi conderent, ubi sedes sortiti essent. Sed et Afros detinendi advenas amor cepit. Itaque, consentientibus omnibus, Carthago conditur, statuto annuo vectigali pro solo urbis. In primis fundamentis caput bubulum inventum est, [a]quod auspicium quidem fructuolæ terræ, sed laboriosæ, perpetuòque servæ urbis fuit: propter quod in alium locum urbs translata, Ibi quoque equi caput repertum, bellicosum potentèmque populum futurum significans, urbi auspicatam sedem dedit. Tunc ad opinionem novæ urbis concurrentibus gentibus, brevi et populus et civitas magna facta.

CAP. VI. Cum successu rerum florentes Carthaginis opes essent, rex [1]Maxitanorum [2]Iarbas, decem Pœnorum principibus ad se arcessitis, Elisæ nuptias sub belli denunciatione petit: quod legati reginæ referre metuentes Punico cum ea ingenio egêrunt; nuntiantes *regem aliquèm poscere, qui cultiores mores victusque eum Afrosque perdoceat:* [b]*sed quem inveniri posse, qui ad Barbaros et ferarum more viventes transire à consanguineis velit* Tunc à reginâ castigati, *Si pro salute patriæ de asperiorem vita recusarent, cui etiam ipsa vita, si res exiga, debeatur:* regis mandata aperuêre, dicentes, *Quæ præcipiat aliis, ipsi facienda esse, si velit urbi consultum esse.* Hoc dolo capta, diu Acerbæ viri nomine cum multis lacrymis et lamentatione flebili invocato, ad postremum *ituram se quo sua et urbis fata vocarent*, respondit. In hoc trium mensium sumpto spatio, pyrâ in ultimâ parte urbis exstructâ, [c]velut placatura viri manes, inferiasque ante nuptias missura, multas hostias cædit, et sumpto gladio pyram conscendit; atque ita ad populum respiciens *ituram se ad virum, sicut præceperant*, dixit; vitamque gladio finivit. Quamdiu Carthago invicta fuit, pro deâ culta est. Condita est urbs hæc [3]LXXII

Elisa propter Iarbæ votum se occidit.
A.M.3177. Ant.C.875.
A.M.3166. Ant.C.886.

INTERPRETATIO.

a *Quod portendebat terram illam fructuosam esse, sed colendam magno labore, et urbem semper aliis subditam fore.*

b *Sed neminem posse inveniri, qui relictis affinibus, velit manere cum gente barbarâ, et vigente more ferarum.*

c *Quasi placatura animam mariti, et oblatura sacrificium ante novas nuptias, immolat multas victimas.*

NOTÆ.

1 *Maxitanorum.*] Id est, *Mauritanorum.* Eustathius tamen Mazicum, hoc est, Nomadum regem facit.

2 *Iarbas.*] Ex Ammone et Nymphâ Garamantide genitum commenti sunt Poëtæ.

3 LXXII *annis antequàm Roma.*] Mira sententiarum de hujus urbis origine varietas. Alii Trojano bello antiquiorem faciunt annis, vel 30 ut *Philisthus* apud *Eusebium;* vel 50, ut *Appian*, iique illius auctorem Didonem fuisse negant. Alii ejus κτίσιν. Troïcis rebus posteriorem memorant: plerique Pygmalione. Tyriis regnante, à Didone conditam volunt, ante Romam annis 65, ut *Paterculus;* vel 93, ut *Livius*, ab excidio Trojæ 296.

annis antequàm Roma; cujus virtus sicut bello clara fuit, ita domi status variis discordiarum casibus agitatus est. Cùm inter cætera mala, peste laborarent, [a]cruentâ sacrorum religione, et scelere pro remedio usi sunt. Quippe [1]homines, ut victimas immolabant; et impuberes (quæ ætas etiam hostium misericordiam provocat) aris admovebant, pacem Deorum sanguine eorum exposcentes, pro quorum vitâ Dii rogari maxime solent.

*Aversis, alii. Clades Carthaginiensium in Sardinia: unde Malei et Cartalonis interitus.

CAP. VII. Itaque adversis *tanto scelere numinibus, cùm in Siciliâ diu feliciter dimicâssent; translato in Sardiniam bello, amissâ majore exercitûs parte, gravi prælio victi sunt. Propter quod ducem suum [2]Maleum cujus auspiciis et Siciliæ partem domuerant, et adversùs Afros magnas res gesserant, cum parte exercitûs, quæ superfuerat, exulare jussêrunt. Quam rem ægrè ferentes milites, legatos Cathaginem mittunt, [b]qui reditum primò, veniamque infelicis militiæ petant; tum denuntient, *quod precibus nequeant, armis se consecuturos*. Cùm et preces et minæ legatorum spretæ essent, interjectis diebus, conscensis navibus, armati ad urbem veniunt: ibi Deos hominesque [c]testati *non se expugnatum, sed recuperatum patriam venire; ostensurosque civibus suis, non virtutem sibi priore bello, sed fortunam defuisse*: prohibitis commeatibus, obsessâque urbe, in summam desperationem Carthaginienses adduxêrunt. Intereà Cartalo, Malchi exulis ducis filius, [d]cùm præter castra patris à Tyro, quo [3]decimas Herculis ferre ex prædâ Siciliensi, quam pater ejus ceperat, à Carthaginiensibus missus fuerat, reverteretur, arcessitusque à patre esset, *prius publicæ se religionis officia executurum, quàm privatæ pietatis*, respondit. Quam rem etsi indignè ferret pater, [e]non tamen vim afferre religioni ausus est. Interjectis deinde diebus Cartalo, [f][4]petito commeatu à populo, cùm reversus ad patrem es-

INTERPRETATIO.

a *Adhibuerunt pro remedio cruenta sacrificia et sceleratas ceremonias.*

b *Qui petant facultatem redeundi, et veniam pro bello infeliciter gesto.*

c *Testati se non venire ut oppugnent patriam, sed ut in eâ recipiantur.*

d *Cùm prope castra patris transiret, rediens à Tyro quò missus fuerat à Carthaginiensibus, ut ferret decimas Herculi ex præda in Siciliâ factâ à patre ejus.*

e *Non ausus est tamen agere* quidquam in filium, ne *violaret religionem.*

f *Peritâ facultate invisendi patris,* hoc est, *salvo conductu.*

NOTÆ.

Quare peccavit graviter Virgilius, qui Didonem Æneæ συγχρονον statuit.

1 *Homines ut victimas.*] Cujus criminis Gallos etiam damnat *Dionysius*, et Germanos *Tacitus*.

2 *Maleum*] Maseum vocat Orosius. Lege *Malchum*.

3 *Decimas Herculis.*] Moris enim erat, decimam omnium partem, quæ in proventuum rationem caderent, Herculi coloniæ patrono Tyrum transmittere, ut testatur *Diodorus*.

4 *Petito commeatu.*] Id est, abeundi licentia.

set, ornatùsque purpurâ et [1]infulis sacerdotii, omnium se oculis ingereret, tunc in secretum abductus pater ait; *Ausus ne es nefandissimum caput, istâ purpurâ et auro ornatus, in conspectum tot miserorum civium venire? [a]et mœsta ac lugentia castra, circumfluentibus quietæ fœlicitatis insignibus, velut exultabundus intrare? Nusquamne te aliis jactare potuisti? Nullus locus aptior, quàm sordes patris, et exilii infelicis ærumnæ fuêrunt? Quid, quòd paulo antè vocatus, non dico patrem, ducem certe civium tuorum superbe sprevisti? Quid porrò tu in purpurâ istâ coronisque aliud, quàm victoriarum mearum titulos geris? Quoniam igitur tu in patre nihil nisi exulis nomen agnoscis; ego quoque imperatorem me magìs quàm patrem judicabo, statuamque in te exemplum, ne quis posthac infelicibus miseriis patris illudat.* Atque ita eum cum ornatu suo, in altissimam crucem in conspectu urbis suffigi jussit. Post paucos deinde dies Carthaginem capit; evocatoque populo ad concionem, exilii injuriam queritur; belli necessitatem excusat; *contentùmque victoriâ suâ [b]punitis auctoribus [2]miserorum civium, injuriosi exilii omnibus se veniam dare dicit.* Atque ita decem senatoribus interfectis, urbem legibus suis reddidit. Nec multò pòst ipse affectati regni accusatus, duplicis et in filio et in patriâ parricidii pœnas dedit. Huic Mago imperator successit, cujus industriâ, et opes Carthaginiensium, et imperii fines, et bellicæ gloriæ laudes creverunt.

INTERPRETATIO.

a *Et velut insultans circumire castra plena luctu et mœrore cum vestibus mollibus et idoneis tantum in quiete et fœlicitate.*

b *Punitis auctoribus, Misertus est civium, et condonavit omnibus exilium sibi injuriâ illatum.*

NOTÆ.

1 *Infulis.*] Infulæ *Festo*, Sacerdotum filamentum denotant. *Infulare* Veteres dicebant, *amicire velare.*

2 *Miserorum civium.*] Meliùs dixerit, *misertum civium.*

LIBER XIX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Magoni, Carthaginiensium imperatori, succedunt Hasdrubal et Amilcar. Hasdrubal in Sardiniâ perit. Inde Siculum bellum et Persarum legatio.*
2. *Horum filii et Carthaginiensis clades exercitûs in Siciliâ.*
3. *Imilco, dux hujus exercitûs, Carthaginem reversus, spe omni abjectâ, mortem sibi infert.*

CAPUT I.

Hasdrubal in Sardiniâ perit; inde bellum Siculum.

MAGO Carthaginiensium imperator, cùm primus omnium, ordinata disciplinâ militari, imperium Pœnorum condidisset, viresque civitatis non minùs bellandi arte quàm virtute firmasset, [1]diem fungitur, relictis duobus filiis Hasdrubale et Hamilcare, [a]qui per vestigia paternæ virtutis decurrentes, sicut generi, ita et magnitudini patris successerunt. His ducibus Sardiniæ bellum illatum: [b]adversùs Afros quoque, vectigal pro solo urbis multorum annorum repetentes, dimicatum: sed Afrorum sicuti causa justior, ita et fortuna superior fuit; bellùmque cum his solutione pecuniæ, non armis, finitum. In Sardiniâ quoque Hasdrubal graviter vulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito, interiit: cujus mortem, cùm luctus civitatis, tum et [2]dictaturæ undecim, et [3]triumphi quatuor insignem fecere: hostibus quoque crevêre animi veluti cum duce vires Pœnorum concidissent. Itaque Siciliæ populis propter assiduas Carthaginiensium injurias, ad [4]Leonidam, fratrem regis Spartanorum decurrentibus, gravè bellum natum: in quo et diu, et variâ victoriâ præliatum fuit. Dum hæc aguntur, legati [5]à Dario, Persarum rege, Carthaginem venêrunt, afferentes edictum, [c]quo Pœni humanas hostias immolare, et caninâ vesci prohibebantur: mortuorùmque corpora cremare potiùs, [6]quàm terra obruere à rege jubebantur: petentes simul auxilia adversùs Græciam, cui illaturus bellum Darius

A.M.3640. Ol. 91. 3. Urb.C.339 Ant.C.412.

INTERPRETATIO.

a *Qui successêrunt non tantum generi sed etiam fortitudini patris, sequentes ejus vestigia.*

b *Pugnatum etiam contra Africanus, qui repetebant vectigal multorem annorum pro loco* in quo condita erat *Carthago.*

c *Quo vetabat ne Pœni immolarant homines pro victimis, et vescerentur car*ne *caninâ.*

NOTÆ.

1 *Diem fungitur.*] Seipsum interfecit ob rem malè gestam contra Syracusanos, illiùsque corpus cruci à Carthaginiensibus affixum est, *ex Plutarcho.*

2 *Dictaturæ undecim.*] Romanorum more loquitur, et vim potiùs hujus dignitatis, quàm vocabulum ipsum respicit.

3 *Triumphi quatuor.*] Nonnulli dicunt apud Servium, nunquam triumphâsse Afros. Plinius tamen docet ab iis pompam triumphi inventam et à Romanis posteà usurpatum.

4 *Leonidam.*] Diodorus habet Acrotatum, Regis Cleomenis filium; sed tempora non congruunt: Acrotatus enim Agragannis contra Agathoclem auxilio venit.

5 *A Dario.*] Darium Nothum intelligit, qui bello civili laborantem Græciam opprimere cogitabat.

6 *Quàm terra obruere.*] Mirum quòd Darius humandi consuetudinem Carthaginiensibus interdixerit, quæ Persis tamen ipsis fuerit in usu, ex *Herod et Xenophon.* Fortè corruptus locus est, sicque legendum est, *mortuorum corpora terrâ potius obruere, quàm cremare à rege jubebantur.* Testatur enim Ammianus Marcellinus, Carthaginienses crematione id temporis usos esse.

erat. Sed Carthaginienses auxilia negantes propter assidua finitimorum bella, [a]cæteris, ne per omnia contumaces viderentur [1]cupidè paruêre.

CAP. II. Intereà Hamilcar bello Siciliensi [2]interficitur, relictis tribus filiis, Imilcone, Hannone, Giscone. Hasdrubali quoque par numerus filiorum fuit, Annibal, et Hasdrubal, et Psapho. Per hos res Carthaginiensium ea tempestate gerebantur. Itaque et Mauris bellum illatum, et adversùs Numidas pugnatum, [b]et Afri compulsi stipendium urbis conditæ Carthaginiensibus remittere. Deinde cùm familia tanta imperatorum gravis liberæ civitati esset, omniaque ipsi agerent simul et judicarent, centum ex numero senatorum judices deliguntur, qui reversis à bello ducibus, rationem rerum gestarum exigerent, [c]ut hoc metu ita in bello imperia [3]cogitarent, ut domi judicia legesque respicerent. In Siciliâ in locum Hamilcaris, imperator. Imilco succedit, qui [4]cùm navali terrestrique bello secunda prælia fecisset, multasque civitates cepisset, repentè pestilentis sideris vi exercitum amisit. Quæ res cùm nuntiata Carthagini esset, mœsta civitas fuit: omnia ululatibus, non secus ac si urbs ipsa capta esset, personabant: clausæ privatæ domus, clausa deorum templa, intermissa omnia sacra, omnia privata officia damnata. Cuncti deinde ad portam congregantur, egredientesque paucos è navibus, qui cladi superfuerant, de suis percontantur. [d]Ut verò dubia anteà spe, et suspenso metu, incerta orbitatis expectatione, casus suorum miseros eluxit, tunc toto litore plangentium gemitus, tunc infelicium matrum ululatus, et flebiles querelæ audiebantur.

Carthaginienses in Siciliâ vincuntur.
A.M.3646.
Ol. 103. 1.
Urb.C.445.
Ant.C.406.

INTERPRETATIO.

a *Lubenter obedièrunt cæteris mandatis, ne viderentur contempsisse omnia.*

b *Et Afri coacti remittere vectigal,* quod *Carthaginienses* pendere solebant *pro urbe conditâ in* Africâ.

c *Ut hoc metu* retenti *respicerent leges et judicia subeunda post bellum, quando cuperent imperare exercitibus.*

d *Postquàm verò inter metum et spem dubia civitas et incerto de interitu civium, luxit miseram suorum cladem.*

NOTÆ.

1 *Cupidè paruêre*] De sacrificiis humanis id negat Curtius: hunc enim sacrificandi morem retinuisse ad urbis excidium affirmat. Quin etiam prohibuit Tiberius ne id deinceps agerent. *Ex Tertulliano.*

2 *Interficitur.*] De Hamilcaris morte et clade Carthaginiensium jam diximus.

3 *Cogitarent.*] Alii legunt *agitarent*: benè tamen dicitur *cogitarent*, ut Tacitus, *non damnationem et servos, sed rectorem et cives cogitarent.*

4 *Cum navili terrestrique.*] Dionysium tyrannum bis vicit, semel navali prælio, in quo naves centum captæ occisa Siculorum viginti millia, iterum certamine terrestri in quo Dionysius, qui præstantissimi ducis et strenui militis officium impleveret, non victus solum, sed multis affectus vulneribus vix fugâ evasit. Hæc fusiùs *Diodorus.*

Imilco reversus Carthaginem mortem sibi infert.

CAP. III. Inter hæc procedit inops è navi suâ imperator sordidâ servilique tunicâ distinctus: ad cujus conspectum plangentium agmina junguntur. Ipse quoque manus ad cœlum tendens, nunc sortem suam, nunc publicam fortunam deflet: nunc *deos* accusat, *qui tanta belli decora, et tot ornamenta victoriarum, quæ ipsi dederant, abstulerint: qui captis tot urbibus, totiesque hostibus terrestri navalique prælio victis, exercitum victorem, non bello sed peste deleverint. Deferre se tamen civibus suis non modica solatia, quòd malis eorum hostes gaudere, non gloriari possent. Quippe cùm neque eos, qui mortui sunt, à se occisos: neque eos, qui reversi sunt, à se fugatos possent, dicere:* [a] *Prædam, quam relictis à se castris abstulerint. non esse talem, quam velut spolium victi hostis ostentent: sed quam possessione vacuâ, fortuitis dominorum mortibus, sicuti caduca occuparent. Quod ad hostes pertinet, victores se recessisse; quod ad pestem, victos. Nihil tamen se graviùs ferre, quàm quòd inter fortissimos viros mori non potuerit, servatùsque sit, non ad vitæ jucunditatem, sed ad ludibrium calamitatis. Quanquam ibi miseras copiarum reliquias Carthaginem reduxerit, se quoque sequuturum commilitones suos: ostensurùmque patriæ, non ideo se in eam diem vixisse, quoniam velit vivere; sed ne hos, quibus nefanda lues pepercerat, inter hostium exercitus relictos, morte suâ proderet.* Tali vociferatione per urbem ingressus, ut ad limina domûs suæ venit, prosecutam multitudinem velut postremo alloquio dimisit: obseratisque foribus ac nemine ad se, ne filiis quidem admissis, mortem sibi conscivit.

INTERPRETATIO.

a *Prædam quam* hostes *invenerint in castris a se relictis, non esse tantam ut illam* possint *ostentare tanquam spolia de hoste victo* relata, *sed ea occupâsse ut res non magni momenti* solet capi, quanto *eam nemo possidet mortuo casu improviso* illius *domino.*

LIBER XX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Dionysius, Siciliæ tyrannus, Græciæ magnæ incolas bello aggreditur.*
2. *Metapontinorum origo et fata.*
3. *Crotoniensium et Locrensium bella.*
4. *Pythagoras philosophus Crotonienses ad frugalitatem revocat.*
5. *Dionysius, victis Locrensibus, Crotonienses adoritur, quos relinquit ab Hannone retractus, et tandem suorum insidiis opprimitur.*

CAPUT I.

[1]DIONYSIUS è Siciliâ Carthaginiensibus pulsis, [2]occupatoque totius insulæ imperio, [a]grave otium regno suo periculosamque desidiam tanti exercitûs ratus, copias in Italiam trajecit: simul ut militum vires continuo labore acuerentur, et regni fines proferrentur. Prima militia adversùs Græcos, qui proxima Italici maris litora tenebant, fuit: [3]quibus devictis, finitimos quosque aggreditur, omnesque Græci nominis Italiam possidentes, hostes sibi destinat: quæ gentes non partem, sed universam ferme Italiam eâ tempestate occupaverant. Denique [b]multæ urbes adhuc post tantam vetustatem vestigia Græci moris ostentant. Namque [4]Tuscorum populi, qui oram inferi maris possident, [5]à Lydiâ venêrunt: et [6]Venetos, quos incolas superi maris videmus, captâ èt expugnatâ Trojâ, Antenore duce, miti: [7]Adria quoque [8]Illyrico mari proxima, quæ et Adriatico mari nomen dedit, Græca urbs est; et [9]Arpos,

Dionysius Græciæ magnæ incolas bello aggreditur.

A.M.3648. Ol 193. 3. Urb.C.347 Ant.C.404.

INTERPRETATIO.

a *Arbitratus periculum* imminere *regno suo*, si *tantus exercitus in otio et desidia* maneret.

b *Multæ civitates retinent adhuc rationem vivendi Græcorum more post ea secula.*

NOTÆ.

1 *Dionysius.*] Syracusanus, Hermocratis civis nobilissimi, quem laudat Xenophon filius; vir scientiâ liberali à puero imbutus, ut habet Cicero.

2 *Occupato.*] Cùm multis artibus imperator Syracusanorum factus esset, paratas sibi ab inimicis insidias commentus, stipatores sui corporis à civibus obtinuit, electisque inter milites, quos audaces maximè et facinorosos noverat, urbis suæ primùm, tum Siciliæ totius tyrannidem usurpavit; quæ pluribus *Diodorus.*

3 *Quibus devictis.*] Rhegium primùm obsedit, quam urbem cives fame laborantes pauld pòst tradidêrunt. *Diodor.*

4 *Tuscorum populi.*] Italiæ antiquissimi, quorum regio *Tuscia* sive *Etruria*, à Liguriâ Macrâ fluvio: à Latio, Tiberi; à Galliâ Togatâ, Appenninis montibus, et mari Tyrrheno discreta: nunc duas in partes divisa, quacum altera magno Etruriæ Duci, altera Summo Pontifici paret.

5 *A Lydiâ venêrunt.*] Tusci vel Etrusci vel Tyrrheni à Romanis dicti sunt, à Tyrrheno Atys filio, qui ex Lydiâ, dum populus fame premeretur, illuc colonos patris jussu transmisit. Sic *Velleius et Appianus.* Dionysius tamen affirmat, Tuscos non advenam gentem esse, sed indigenam. Tusci dicti sunt απο τȣ θυειν *sacrificare.*

6 *Et Venetos.*] Eos è Trojanis per Antenorem ducere originem scribunt *Plinius, Livius, Virgilius.* Vult tamen Strabo eos ab Enetis, Galliæ populis, descendere.

7 *Adria.*] Gemina fuit, in piceno altera, versùs oram maritimam, *Atri:* altera, Venetiæ, unde mare Adriaticum.

8 *Illyrico mari.*] Pars est maris Adriatici, Dalmatiam versùs et Liburniam.

9 *Arpos.*] A Diomede condita, quæ primùm Argoshippion, tum Argyrippa, deinde Arpos dicta est: in Apuliâ Daunia, Luceriam inter et Sipontum.

quam Diomedes, exciso Ilio, naufragio in ea loca delatus, condidit. [1]Sed et Pisæ [2]in Liguribus Græcos auctores habent: et in Tuscis, [3]Tarquinii à Thessalis et [4]Spina in Umbris *. [5]Perusini quoque originem [6]ab Achæis ducunt. Quid [7]Ceren urbem dicam? Quid [8]Latinos populos, qui ab Æneâ conditi videntur? Jam [9]Phalisci, [10]Nolani, [11]Avellani, nonne Chalcidensium coloni sunt? Quid tractus omnis [12]Campaniæ? Quid [13]Brutii, [14]Sabinique? Quid [15]Samnites? Quid Tarentini? quos Lacedæmone profectos, Spuriosque vocatos accepimus?

*Sic. *Is. Vossius.*

NOTÆ.

1 *Sed et Pisæ.*] Duplex est hujus nominis civitas; una ad Alphæum fluvium et Pisæum motem, in Elide; altera in Etruriâ, ad Arnum prope inferum mare; à Pisanis Arcadiæ populis condita, qui dum à Trojâ redeunt in patriam cum Nestore, alii ad agrum Metapontium, ad Pisanum alii tempestate dejecti sunt. *Ita Strabo et Solinus.*

2 *In Liguribus.*] Qui à Macra fluvio ad Alpes habitabant; quæ regio duas in partes posteà divisa fuit; prima juxta litus maris, cujus caput *Genua;* secunda Mediterranea, inter Appenninum, Alpes Cottias et Padum, in quâ Monsferratus Ducatus, parsque Principatus Pedemontani et Mediolanensis.

3 *Tarquinii.*] Etruriæ civitas, primùm Tarcona, pòst Tarquinia, à Tarquinio rege dicta est.

4 *Spina in Umbris.*] Legunt alii *Spina et Ravenna,* quæ à Thessalis condita est; meliùs tamen dixeris *Spina Urbs.* Fuit enim in Græciâ Spina civitas, et in Italiâ duplex: una prope Ravennam ad ostium Padi; altera in Insubriâ ad fluvium Adduam, Cremam inter et Mediolanum.

5 *Perusini.*] Perusia, urbs Etruriæ in Umbriæ confinio, prope lacum Thrasymenum, qui nunc *Lago di Perugia* dicitur.

6 *Ab Achæis.*] Appianus tamen vult Perusiam à Tyrrhenis conditam; unde Junonem Tyrrhenorum more, ibi coli solitam tradit.

7 *Ceren.*] A Faliscis conditam vult *Strabo,* à Pelasgis alii; urbs erat Tusciæ; oppidulum est non longè à Bracciano.

8 *Latinos.*] A Latio dicti sunt; Latium verò a *latendo,* quòd ibi Saturnus latitârit; Latium Etruriam inter et Campaniam erat; vetus ad Tarracinas, novum ad Lirim pertinebat; prope Latinos Volci, Æqui, Hernici, et Marsi habitabânt.

9 *Phalisci.*] Etruriæ populi inter Ciminum montem et Tiberim incolentes quos Halesus coudidit.

10 *Nolani.*] *Solinus* à Tyriis, seu, emendante Salmasio, a Thuriis conditos affirmat; *Velleius* à Thuscis. Constat ex Strabone Græcos, ducibus Hippocle Cumæo, et Megasthene Chalcidensi, civitates Cumis proximas post Cumas condidisse. Nola enim sita erat prope Sarnum, non procul à Cumis.

11 *Avellani.*] Campaniæ populi in Hirpinorum confinio; eos tamen Frontinus posteriorum temporum coloniam vocat; nunc *Avella,* non procul à Neapoli.

12 *Campaniæ.*] Regio urbibus clarissima, primùm ab Opicis, tum ab Ausonibus, deinde ab Oscis, pòst à Cumanis, denique ab Etruscis habitata; qui urbium omnium Caput Capuam dixêrunt unde tandem à Samnitibus ejecti sunt.

13 *Brutii.*] De iis supra dictum est, et dicetur infra.

14 *Sabinique.*] Quam gentem indigenam affirmat *Strabo,* à quâ Picentini Lucani, Samnites et Brutii orti sunt; eorum regio Aniene, Tiberi, Nare, et Velino fluviis claudebatur. Nomen illis inditum vel à Sabo filio Sabatii, à Saturno ejecti, vel *απο τȣ σεϐεσθαι, venerari.*

15 *Samnites.*] Pelignis, Sabinis, Latinis, et Campanis contermini; nunc *Bennevento, et Capitanate.* Nomen ab hastis quas ferebant, sortiti sunt, ex *Festo.* Hasta enim Græcè dicitur *σαυνιον.*

[1]Thurinorum urbem condidisse [2]Philocteten ferunt, ibique adhuc monumentum ejus visitur: et Herculis sagittæ in Apollinis templo, quæ fatum Trojæ fuêre.

CAP. II. [3]Metapontini quoque in templo Minervæ ferramenta, quibus [4]Epeus, à quo conditi sunt, equum Trojanum fabricavit, ostentant. Propter quod omnis illa pars Italiæ, [5]major Græcia appellata est. Sed principio originum Metapontini cum [6]Sybaritanis et Crotoniensibus pellere cæteros Græcos Italiâ statuêrunt. Cum primam urbem [8]Sirim cepissent, in expugnatione ejus quinquaginta juvenes amplexos Minervæ simulachrum, sacerdotemque deæ velatum ornamentis, inter ipsa altaria trucidavêrunt. Ob hæc cùm peste et seditionibus vexarentur, priores Crotonienses Delphicum oraculum adiêrunt. Responsum his est, *finem mali fore, si violatum Minervæ numen et interfectorum manes placâssent.* Itaque, cum statuas juvenibus justæ magnitudinis, et imprimis [9]Minervæ fabricare cœpissent, [a]Metapontini, cognito oraculo deorum, occupandam manium et deæ pacem rati, juvenibus modica et lapidea simulachra ponunt, et deam [10]panificiis placant. Atque ita pestis *Metapontinorum origo, et fata.*

INTERPRETATIO.

a *Metapontini, cognito responso deorum placant deam* Minervam offerendo *placentas ex pane et lacte confectas, et erigunt statuas juvenibus parvas et factas ex lapide,* volentes *obtinere,* priùs qùam alii *pacem à dea, et animis* occisorum juvenum.

NOTÆ.

1 *Thurinorum urbem.*] Priùs Sybaris, inde Thurium et Thurii nuncupata: urbs magnæ Græciæ ad oram sinûs Tarentini, inter ostia Sybaris fluvii et Cratis.

2 *Philocteten.*] Pæantis filium cui moriens in Oetâ Hercules pharetram dedit, et sagittas tinctas hydræ sanguine: quare cum Trojæ clades ab illis sagittis penderet, Philoctetes è Lemno ab Ulysse Trojam deductus occidit Paridem: cùm verò immedicabili vulnere ideò esset affectus, quòd Herculis tumulum pede indicâsset, in Calabriam se recipere, quàm in patriam redire, maluit.

3 *Metapontini.*] A Pyliis Peloponnesi populis, qui cum Nestore ab Ilio redeuntes, illuc appulerunt, conditos vult *Strabo.*

4 *Epeus.*] Endymionis filius, arietem in machinis muralibus reperit, unde equi lignei, quo Troja prodita est, fabricator fingitur.

5 *Major Græcia.*] Vel ea pars erat Italiæ, quæ Lucaniam Messapiam, et Brutios continebat; vel ea tantum quæ Brutios inter et Salentinos extenditur ad oram sinus Tarentini Syllacei.

6 *Sybaritanis.*] Sybaris, et fluvius, et civitas ad fluvii ostium sita prope Tarentum, à Trœzeniis condita, ex *Solino* à Crotoniensibus deleta: adeò deliciis erant dediti, ut in Adagio *mensa Sybaritica.*

7 *Crotoniensibus.*] Croto vel Crotone urbs Brutiorum ad mare Ionium, olim celebris ob pugiles et aëris salubritatem unde illud, *Crotone salubrius.*

8 *Sirim.*] Oppidum magnæ Græciæ ad ostium Siris fluvii, qui in sinum Tarentinum influit.

9 *Minervæ fabricare.*] Palladium ad imitationem Trojani fabricatum; unde patet Sirin Trojanorum esse coloniam.

10 *Panificiis.*] Rustici lacte diis supplicant et litant molâ salsâ, qui thura non habent, inquit *Plinius.*

utrobìque sedata est, cùm alteri magnificentiâ alteri velocitate certâssent. Recuperatâ sanitate, non diu Crotonienses quievere. Itaque, indignantes in oppugnatione Siris auxilium contra se [1]à Locrensibus latum, bellum his intulêrunt: Quo metu territi Locrenses ad Spartanos decurrunt: auxilium supplices deprecantur. [a]Illi longinqua militia gravati, auxilium [2]à Castore et Polluce petere eos jubent. Neque legati responsum sociæ urbis sprevêrunt: profectique in proximum templum, facto sacrificio, auxilium deorum implorant. [b] [3]Litatis hostiis, obtentòque, ut rebantur, quod petebant, haud secus læti, qùam si deos ipsos secum avecturi essent; pulvinaria iis in navi componunt, faustìsque profecti ominibus, solatia suis pro auxiliis deportant.

Crotoniensium et Locrensium bella.

CAP. III. His cognitis, Crotonienses et ipsi legatos ad oraculum Delphos mittunt, victoriæ facultatem, bellìque prosperos eventus deprecantes. Responsum, *priùs votis hostes, quâm armis vincendos*. Cùm vovissent Apollini decimas prædæ, Locrenses et voto hostium, et responso dei cognito, nonas vovêrunt, tacitamque eam rem habuêre, ne votis vincerentur. Itaque, cum [4]in aciem processissent, et Crotonienses centum viginti millia armatorum constitissent, Locrenses paucitatem suam circumspicientes (nam sola quindecim millia militum habebant) omissâ spe victoriæ, in destinatam mortem conspirant; [c]tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, ut victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum mori honestè quærunt, fœliciter vicêrunt: Nec alia causa victoriæ fuit, quàm quòd desperavêrunt. Pugnantibus Locris, [5]aquila ab acie nunquam recessit, eòsque tam diu circumvolavit, quoad vincerent. In cor-

INTERPRETATIO.

a *Illi nolentes gerere bellum* in regione *longinquâ*.

b Cum putarent, *immolatis victimis, se obtinuisse quod petebant, tam læti* redierunt, *quàm si reportare deberent secum deos ipsos.*

c *Desperatio dedit singulis tantam audaciam* in prælio, *ut crederent se victoriam referre modo morerentur, occisis multis hostibus.*

NOTÆ.

1 *A Locrensibus.*] E Græciâ oriundi ab Epizephiriis et Ozoliis, Ajacis Oilei comitibus, quorum illi tempestate acti Brutios, hi Pentapolim tenuêrunt.

2 *A Castore et Polluce.*] Fratres gemini, qui et Tyndaridæ dicuntur, Helenes et Clytæmnestræ fratres. Fingunt Poëtæ, mortuo Castore, Pollucem obtinuisse à Jove, ut immortalitatem suam cum ipso partiri ipsi liceret: quare vicibus alternis mori et revivisoere traduntur.

3 *Litatis hostiis.*] Litare est veniam per sacrificia impetrare, victimis fœlicem exitum addicentibus.

4 *In aciem.*] Ad Sagram fluvium pugnatum est: quo in prælio 130 Crotoniensium millia et decem Locrensium numerat *Strabo*. Unde illud proverbium in derogantes rei fidem, *certiora esse quàm illà apud Sagram:* cujus meminit Cicero.

5 *Aquila.*] Si dextrà parte volaret, patulis alis perstreperet, omen fœlicis exitûs, *ex Homero.*

nibus quoque [1]duo juvenes, diverso à cæteris armorum habitu, eximiâ magnitudine, et albis equis, [a]et coccineis paludamentis, pugnare visi sunt, nec ultra apparuêrunt, quàm pugnatum est. Hanc admirationem auxit incredibilis [2]famæ velocitas. Nam eâdem die qua in Italiâ pugnatum est, et Corintho, et Athenis, et Lacedæmone nuntiata est victoria.

CAP. IV. Post hæc Crotoniensibus nulla virtutis exercitatio, nulla armorum cura fuit. Oderant enim quæ infeliciter sumpserant; mutassentque vitam luxuriâ, nî [3]Pythagoras philosophus fuisset. Hic [4]Sami Demarato locuplete [5]negotiatore natus, magnìsque sapientiæ incrementis formatus, Ægyptum primò mox Babyloniam ad perdiscendos siderum motus, [b]originemque mundi spectandam profectus, summam scientiam consequutus erat. Inde regressus, Cretam et Lacedæmona, ad cognoscendas [6]Minoïs et [7]Lycurgi inclytas eâ tempestate leges, contenderat. Quibus omnibus instructus Crotonam venit, populùmque in luxuriam lapsum auctoritate suâ ad usum frugalitatis revocavit. Laudabat quotidie virtutem; et vitia luxuriæ casùsque civitatum eâ peste perditarum enumerabat; [c]tantumque studium ad frugalitatem multitudinis provocavit, ut aliquos ex his luxuriatos incredibile videretur. Matronarum quoque separatam à viris doctrinam, et puerorum à parentibus frequenter habuit. Docebat nunc has pudicitiam, et obsequia in viros; nunc illos modestiam et literarum studium. Inter hæc velut genitricem virtutum frugalitatem omnibus ingerebat, consecutusque disputationum assiduitate erat, ut matronæ auratas vestes, cæteràque dignitatis suæ ornamenta, velut instrumenta luxuriæ deponerent, eàque omnia delata in Junonis ædem ipsi deæ consecrarent, præ se ferentes, vera ornamenta matronarum

Pythagoras Crotonienses, ad frugalitatem revocat.

A.M.3550. Ol. 69. 1. Urb.C.249 Ant.C.502.

INTERPRETATIO.

a *Et vestibus purpureis* induti, *visi sunt pugnare, et non apparuerunt post prælium.*

b *Profectus ad discenda* quæ pertinent *ad mundi originem.*

c *Et excitavit in populo tantum amorem frugalitis, ut videretur incredibile aliquos ex illis deditos esse libidinibus.*

NOTÆ.

1 *Duo juvenes.*] Similia referunt Florus et Frontinus: sed fabulæ.

2 *Famæ velocitas.*] Victoriam in ludis Olympicis auditam tradit Cicero.

3 *Pythagoras.*] Non Damarati, sed Mnefarchi filius, Pherecydis discipulus.

4 *Sami.*] *Samos* gemina insula; altera in mari Icario, Ioniæ proxima, contra Ephesum, à Samo fluvio sic dicta; altera Ægeo mari Thraciæ adjacens contra Hebri ostia, vulgò *Samothrace.* Erat etiam *Samos* oppidum apud Locros, in magnâ Græciâ, ubi Pythagoras habitavit.

5 *Negotiatore.*] Non Mercator fuit Pythagoriæ pater, sed gemmarum sculptor.

6 *Minois.*] Vel Jovis vel Xanthi ex Europâ filius; fuit rex Cretensium, quibus, expulso fratre Sarpedone, leges condidit.

7 *Lycurgi.*] De quo superiùs diximus.

pudicitiam, non vestes esse. [a]In juventute quoque quantum profligatum sit, victi fœminarum contumaces animi manifestant. [b]Sed ccc ex juvenibus, cùm sodalitii juris sacramento quodam nexi separatam à cæteris civibus vitam exercerent, quasi cœtum clandestinæ conjurationis haberent, civitatem in se convertêrunt, quæ eos, cùm in unam domum convenissent, cremare voluit. In quo tumultu LX fermè periêre: cæteri in exilium profecti. Pythagoras autem, cùm annos XX Crotonæ egisset, Metapontum migravit, [1]ibique decessit: cujus tanta admiratio fuit, ut ex domo ejus templum facerent, eùmque pro deo colerent.

Dionysius, in Crotonienses bellum gerens, ab Hannone retrahitur, et suorum opprimitur insidiis.
A.M.3665.
Ol. 97. 4.
Urb.C.364
Ant.C.387.

CAP. V. Igitur Dionysius tyrannus, quem suprà à Sicilia exercitum in Italiam trajecisse, bellumque Græcis intulisse memoravimus, expugnatis Locris, Crotonienses, vix vires longo otio ex prioris belli clade resumentes, aggreditur: qui fortiùs cum paucis tanto exercitui ejus, quàm anteà cum tot millibus Locrensium paucitati restitêrunt. Tantum virtutis paupertas adversùs insolentes divitias habet, [c]tantòque insperata interdum speratâ victoriâ certior est. Sed Dionysium gerentem bellum, legati Gallorum, qui paucos ante menses Romam incenderant, societatem amicitiàmque petentes adeunt: [d]*gentem suam inter hostes ejus positam esse, magnoque usui ei futuram vel in acie bellanti, vel de tergo intentis in prælium hostibus*, affirmant. Grata legatio Dionysio fuit. Ita pactâ societate, et auxiliis Gallorum auctus, bellum velut ex integro restaurat. His autem Gallis causa in Italiam veniendi, sedèsque novas quærendi, intestina discordia, et assiduæ domi dissensiones fuêre: quarum tædio, cùm in Italiam venissent, sedibus Tuscos expulêrunt; et [2]Mediolanum, [3]Comum, [4]Brix-

INTERPRETATIO.

a *Mutatio fœminarum,* quæ prius erant *contumaces, probat quantùm profecerit in juventute* corrigendâ.

b *Sed cùm trecenti juvenes viverent separatim ab aliis civibus, obstricti juramento quodam,* quod faciebant, ut essent *in hâc societate, civitas in illos commota est, quasi clam conjurarent* in patriam.

c *Et interdum faciliùs reportatur victoria* quæ non *speratur,* quàm quæ *speratur.*

d *Dicunt Gallos habitare* regionem *positam in medio hostium* Dionysii, *eìque fore admodùm utiles, sive cum ipso pugnent in acie, sive à tergo adoriantur hostes intentos ad prælium.*

NOTÆ.

1 *Ibique decessit.*] Vel inediâ, cùm ad 90 annum pervenisset; hâc enim ætate perfectam hominis ætatem definiebat; vel interfectus à Syracusanis, dum agrum fabaceum circuit. *Laertius.*

2 *Mediolanum.*] Urbs amplissima, Insubriæ caput, omnes Italiæ civitates superat populi frequentiâ, Templo augustissimo, Arce firmissima, et bibliothecâ Ambrosianâ. *Milan.*

3 *Comum.*] In Etruriâ ad Lacum Larium, *Como.*

4 *Brixiam.*] In Insubriâ, prope amnem Melam, non procul à lacu Benaco, *Bressa.*

iam, [1]Veronam, [2]Vergamum, [3]Tridentum, [4]Vicentiam condidêrunt. Tusci quoque, duce Rhæto, avitis sedibus amissis, Alpes occupavêre: et ex nomine ducis [5]gentes Rhætorum condidêrunt. Sed Dionysium in Siciliam adventus Carthaginiensium revocavit, qui, reparato exercitu, bellum quod lue deseruerant, auctis viribus repetebant. [6]Dux belli Hanno Carthaginiensis erat: cujus inimicus Suniatus, potentissimus eâ tempestate Pœnorum [a]cùm, odio ejus, Græcis literis Dionysio adventum exercitûs et segnitiem ducis familiariter prænuntiâsset, [7]comprehensis epistolis, proditionis damnatur: facto senatûs consulto, *ne quis posteà Carthaginiensis, aut literis Græcis, aut sermoni studeret; ne aut loqui cum hoste, aut scribere sine interprete posset.* A.M.3686. Ol. 103. 1.
Nec multò pòst Dionysius, quem paulò antè non Sicilia, non Italia capiebat, assiduis belli certaminibus victus fractùsque, insidiis ad postremum suorum [8]interficitur. Urb.C.385 Ant.C.366.

INTERPRETATIO.

a *Cùm* impulsus *in eum odio monuisset familiariter Dionysium literis Græcè* scriptis *de adventu exercitûs, et segnitie duce Hannonis.*

NOTÆ.

1 *Veronam.*] Ad fluvium Athesim, Tridentum inter et Mantuam. *Verona.*

2 *Vergamum.*]Nunc Bergamum, urbs Cœnomanorem, inter Mediolanum et Brixiam.

3 *Tridentum.*] Cœmanorum etiam civitas, ad Athesim, Synodo œcumenicâ celebris, *Trente.*

4 *Vicentiam.*] In Venetiâ, inter Veronam et Patavium, Vicetia Plinio, Vicentia Tacito, Vincentia posterioribus, *Vicenza.*

5 *Gentes Rhætorum.*] Rhætia duplex, prima, quæ Italiæ contermina est, hoc est Venetiæ et Insubriæ, cujus caput est Curia, *Coire-les-Grisons:* secunda Lyco fluvio à primâ divisa fuit, à Curiâ ad Danubium extenditur.

6 *Dux belli Hanno.*] Magonem fuisse refert Diodorus, quem quidem primo congressu occidit Dionysius; sed paulò pòst ab ejus exercitu magnâ clade affectus est. Alii tamen referunt Hannonem, classe Dionysii superatâ, multas urbes cepisse.

7 *Comprehensis epistolis.*] Quæ repertæ sunt in navibus Dionysi, post navale prælium.

8 *Interficitur.*] Cùm allatum esset Dionysio, eum Athenis in festo Bacchanalium omnium suffragiis fuisse victorem, ob Tragœdiam quam illuc miserat, convivia magnifica celebravit, vinòque cum nimiùm indulsisset, ex crapulâ obiit. *Diodorus.*

LIBER XXI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Dionysi junioris artes tyrannicæ describuntur.*
2. *Ejusdem luxuria, crudelitas, doli, exilium, tyrannis in Locrenses.*
3. *Callido commento Locrenses spoliat et obtruncat, ac Syracusas per proditionem recipit.*
4. *Hannonis, tyrannidem Carthaginis occupare tentantis, tragœdia.*
5. *Dionysius junior, Siciliâ ejectus, Corinthi moratur.*
6. *Hamilcarem, cognomine Rhodanum, Alexandri consilia speculatum, ingrati Carthaginienses interficiunt.*

CAPUT I.

Dionysii junioris artes tyrannicæ
A.M.3687.
Ol. 103. 2.
Urb.C.386
Ant.C.365.

EXSTINCTO in Siciliâ Dionysio tyranno, in locum ejus milites maximum natu ex filiis ejus, nomine Dionysium, suffecère; et naturæ jus secuti, [a]et quòd firmius futurum esse regnum, si penes unum remansisset, quàm si portionibus inter plures filios divideretur, arbitrabantur. Sed Dionysius inter initia regni, [1]avunculos fratrum suorum, velut æmulos imperii sui, hortatorèsque puerorum ad divisionem regni, tollere gestiebat. Quare paulisper dissimulatum animum priùs ad favorem popularium conciliandum intendit; [b]excusatius facturus quod statuerat, si probatus antè omnibus foret. Igitur nexorum tria millia è carcere dimittit, tributa populo per triennium remittit; et, quibuscunque delinimentis potest, animos omnium sollicitat. Tunc ad destinatum facinus conversus, non cognatos tantum fratrum, sed etiam ipsos interficit; [c]ut, quibus consortium regni debebat, ne spiritûs quidem consortium relinqueret, tyrannidem in suos priùs quàm in exteros, auspicatus.

INTERPRETATIO.

a *Et quia putabant regnum stabilius fore, si unus tantùm imperaret, quàm si inter multos filios divideretur in* multas *partes.*

b *Ut excusaretur faciliùs crimen quod meditabatur, si omnes priùs ipsum diligerent.*

c *Ut incipiens exercere suam crudelitatem in suos priùs quàm in alios, non permitteret vivere illos quibus debebat partem regni.*

NOTÆ.

1 *Avunculus.*] Septem liberos susceperat duabus ex uxoribus Dionysius; tres ex Locrinâ Dionysii junioris matre, quatuor ex Aristomachâ Dionis sorore.

Ejus crudelitas, exilium, tyrannis in Locrenses. A.M.3690. Ol. 104. 1. Urb.C.389. Ant.C.362.

CAP. II. Sublatis deinde æmulis, in segnitiem lapsus, [a]saginam corporis ex nimiâ luxuriâ oculorùmque valetudinem contraxit; adeò ut non solem, non pulverem, non denique splendorem ferre lucis ipsius posset. Propter quæ dum contemni se putat, sævitiâ grassatur: nec, ut pater, carcerem nexis, sed cædibus civitatem replet. [b]Ob quæ non contemptior omnibus, quàm invisior fuit. Itaque cùm bellum adversùs eum [1]Syracusani decrevissent, diu dubitavit, imperium deponeret, an bello resisteret. Sed à militibus, prædam et urbis direptionem sperantibus, descendere in prælium cogitur. Victus, cùm iteratò non fœliciùs fortunam tentâsset, legatos ad Syracusanos mittit, spondens *se depositurum tyrannidem*, [c]*si mitterent ad eum quibuscum sibi de pace conveniret.* [d]In quam rem missos primores in carcere retinet, atque ita incautis omnibus, nec quicquam hostile metuentibus, exercitum ad delendam civitatem mittit. Fit igitur in ipsâ urbe anceps prælium, in quo oppidanis multitudine superantique, Dionysius pellitur: qui, cùm obsidionem arcis timeret, cum omni regio apparatu [2]in Italiam profugit tacitus. Exul à Locrensibus sociis exceptus, velut jure regnaret, arcem occupat; solitamque sibi sævitiam exercet. Conjuges principum ad stuprum rapi jubebat: virgines antè nuptias abducebat, stupratàsque sponsis reddebat: locupletissimos quasque aut civitate pellebat, aut occìdi imperabat, bonàque eorum invadebat.

Locrenses spoliat, et Syracusas per dolum recipit.

CAP. III. Dein cùm rapinæ occasio deesset, universam civitatem callido commento circumvenit. Cùm Rheginorum tyranni Leophronis bello Locrenses premerentur, voverant, si victores forent, ut die [3]festo Veneris virgines suas prostituerent. Quo voto intermisso, cùm adversa bella cum Lucanis gererent, in concionem eos Dionysius vocat: hortatur, *ut uxores filiàsque suas in templum Veneris, quàm possint ornatissimas, mittant: ex quibus*

INTERPRETATIO.

a *Et nimio cibo et ipse factus est pinguior et oculi illius ita debiles facti sunt, ut, &c.*

b *Ob ea non modò contemptus, sed etiam odio habitus est ab omnibus.*

c *Si mitterent ad ipsum cives cum quibus posset convenire de pacis conditionibus.*

d *Captivos retinet primates civitatis missos ad pacem faciendam: et deinde mittit suos milites ad destruendam urbem, dum cives securi securi nil timent hostile ab eo.*

NOTÆ.

1 *Syracusani decrevissent.*] Expulsus Syracusis Dio, vir fortissimus, ex Italiâ, quò ejectus fuerat, Lacedæmonem petiit; ubi instructis duabus navibus Syracusas rediit, et, cum civibus junctus, Dionysium victum sæpiùs tandem expulit.

2 *In Italiam profugit.*] Apollocrati filio natu maximo Dionysius diffidens rebus suis arcem tradidit, et impositâ navibus supellectili pretiosissimâ, apud Locros se recepit.

3 *Festo Veneris.*] Veneralia quidam appellant, sicut Bacchanalia et Saturnalia Ἀφροδίσια sunt Athenæo.

sorte ductæ centum, voto publico fungantur; religionisque gratiâ, uno stent in lupanari mense, omnibus ante juratis viris, ne quis ullam attaminet. Quæ res nè virginibus, voto civitatem solventibus, fraudi esset, decretum facerent, ne qua virgo nuberet, priùs quàm illæ maritis traderentur. Probato consilio, quo et super-
A.M.3696. Ol. 105. 3. Urb.C.395 Ant.C.356. stitioni et pudicitiæ virginum consulebatur, certatim omnes fœminæ, impensiùs exornatæ, in templum Veneris conveniunt: quas omnes Dionysius immissis militibus spoliat, ornamentàque matronarum in prædam suam vertit. Quarundam viros ditiores interficit, quasdam ad prodendas virorum pecunias torquet. Cùm his artibus per annos sex regnâsset, conspiratione Locrorum civitate pulsus in Siciliam redit. [a]Ibi Syracusas securis omnibus, post longam intercapedinem pacis, per proditionem recepit.

Hannonis tyrannidem effectantis tragædia.

CAP. IV. Dum hæc in Siciliâ geruntur, interim in Africâ princeps Carthaginiensium Hanno opes suas, quibus vires reipublicæ superabat, ad occupandam dominationem intendit, regnumque invadere, interfecto senatu, conatus est. [b]Cui sceleri solennem nuptiarum diem filiæ suæ legit, ut religione votorum nefanda commenta faciliùs tegerentur. Itaque plebi epulas in publicis porticibus, senatui in domo suâ parat, ut poculis veneno infectis, secretiùs senatum et sine arbitris interficeret, orbamque rempublicam faciliùs invaderet. Quâ re magistratibus per ministros proditâ, scelus declinatum, non vindicatum est, [c]ne in viro tam potenti plus negotii faceret res cognita, quàm cogitata. Contenti itaque cohibuisse, decreto modum nuptiarum sumptibus statuunt; îdque observari non ab uno, sed ab universis jubent, nè persona designata, sed vitia correcta viderentur. Hoc consilio præventus, [d]iterùm servitia concitat, statutâque rursus cædium die, cum denuò se proditum videret, timens judicium, munitum quoddam castellum cum viginti millibus servorum armatis occupat. Ibi, dum Afros regemque Maurorum concitat, capitur, virgìsque cæsus, effossis oculis, et manibus cruribusque fractis, velut à singulis membris pœnæ exigerentur, in conspectu populi occiditur: corpus verberibus lacerum in crucem figitur. Filii quoque, cognatique omnes, etiam innoxii, supplicio traduntur, ne quisquam aut ad imitandum scelus, aut ad mortem ulciscendam, ex tam nefariâ domo superesset.

CAP. V. Intereà Dionysius Syracusis receptus, cum gravior

INTERPRETATIO.

a *Ibi cepit proditione Syracusas, dum nil metuerent cives propter pacem diuturnam.*

b *Ad hoc seclus patrandum eliget diem destinatam ad nuptias suæ filiæ, ut nefaria ejus consilii occultarentur sub specie matrimonii.*

c *Ne,* si *vir tam potens* videret *suum crimen omnibus cognitum,* civitas *incurreret majus periculum, quàm cùm ille meditatus est* illud crimen.

d *Iterum concitat servos, et constitutâ die* quâ *occideret* cives.

[1]crudeliorque in dies civitati esset, iteratâ conspiratione [2]obsidetur. Tunc, deposito imperio, arcem Syracusanis cum exercitu tradidit; [a]receptoque privato instrumento, Corinthum in exilium proficiscitur. Ibi humillima quæque tutissima existimans in sordidissimum vitæ genus descendit: non contentus in publico vagari, sed potare: nec conspici in popinis, lupanaribusque, sed totis diebus desidere: cum perditissimo quoque de minimis rebus disceptare, pannosusque et squalidus incedere: risum libentiùs præbere, quâm captare: in macello perstare; quod emere non poterat, oculis devorare; [3]apud ædiles, adversùs lenones jurgari; omniaque ita facere, ut contemnendus magis, quàm metuendus videretur. Novissimè, ludimagistrum professus, pueros in trivio docebat, ut aut à timentibus semper in publico videretur, aut à non timentibus faciliùs contemneretur. Nam licèt tyrannicis vitiis semper abundaret, tamen simulatio hæc vitiorum non naturæ erat; magisque hæc arte, quam amisso regali pudore faciebat: expertus quàm invisa tyrannorum forent etiam sine opibus nomina. [b]Laborabat itaque invidiam præteritorum contemptu præsentium demere: neque honesta, sed tuta consilia circumspiciebat. Inter has tamen simulationem artes insimulatus est affectatæ tyrannidis, nec aliter quàm dum contemnitur liberatus est.

Dionysius junior, Siciliâ ejectus Corinthi moratur.

A.M.3711. Ol 109. 2. Urb C.410. Ant.C.341.

CAP. VI. Inter hæc Carthaginienses, tanto successu rerum Alexandri Magni exterriti, verentes ne Persico regno et Africam vellet adjungere, mittunt ad speculandos ejus animos Hamilcarem, cognomento [4]Rhodanum, virum solertiâ facundiâque præter cæteros insignem. Augebant enim metum et Tyrus urbs, auctor originis suæ, capta: et Alexandria, æmula Carthaginis, in terminis Africæ et Ægypti condita: et fœlicitas regis, apud

Hamilcar à Carthaginiensibus necatur.

INTERPRETATIO.

a *Abiit in exilium Corinthum, ferens* tantùm secum *supellectilem.*

b *Quare conabatur delere invidiam* quâ laborabat *ob res priùs gestas, per præsentes* quæ tunc *contemnebantur.*

NOTÆ.

1 *Crudeliorque in dies.*] Dum Syracusani omnes illius optarent interitum, mulier quædam vetula quotidie deos orabant, ut ipse diu esset incolumis; et tyranno causam quærenti, *Cùm puella essem,* inquit, *et gravem tyrannum civitas pateretur, ejus mortem petii: at successit illi gravior cui cùm idem optarem, te illo crudeliorem excepimus: metuens ergo ne deterior tibi succedat, caput meum pro tuâ salute devoveo.*

2 *Obsidetur.*] Dione, dum, Rempublicam ordinare cogitat, à seditiosis interfecto, Dionysius ex Italiâ redux Syracusis iterùm potitur: sed paulò pòst Timoleon Corinthius, dux fortissimus, occupatis Syracusis, Dionysium Corinthum misit, et, arce solo æquatâ, libertatem Syracusanis reddidit.

3 *Apud ædiles.*] Quibus cura fuit fornicum et propinarum: Ideò Seneca loca ædilem metuentia vocat.

4 *Rhodanum.*] Rhodinum Frontinus, alii Rhodonum, alii Rhodonem appellant.

A.M 3727. Ol. 112. 2. Urb.C.422 Ant.C.329. quem nec cupiditas, nec fortuna ullo modo terminabantur. Igitur Hamilcar, per Parmenionem aditu regis obtento, profugisse se ad regem expulsum patriâ fingit, militemque se expeditionis offert. Atque ita, consiliis ejus exploratis, in tabellis ligneis, vacuâ [1]desuper cerâ inductâ civibus suis omnia perscribebat. [a]Sed Carthaginienses post mortem regis reversum in patriam, quasi urbem regi venditâsset, non ingrato tantùm verùm etiam invido et crudeli animo, necavêrunt.

INTERPRETATIO.

a *Sed Carthaginienses post mortem Alexandri crudeliter illum necavêrunt, postquam in patriam rediit, quasi suasisset regi urbem esse capiendam.*

NOTÆ.

1 *Desuper curâ, &c.*] Alii volunt Cretâ similive terrâ, non infusâ cera scripturam delatam, unde modus legendi literas diversus, vel erasâ cera scriptura apparebat, vel lignea tabella in aquâ posita scripturam ostendebat.

LIBER XXII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Agathoclis Siciliæ tyranni pueritia, adolescentia, misera conditio, fœlicitas bellica, nova dignitas, perfidiæ, crudelitas, tyrannis.*
2. *Ope Hamilcaris Syracusis potitur.*
3. *Bella Agathoclis.*
4. *Syracusis à Carthaginiensibus obsessis, Agathocles audaci consilio bellum in Africam infert.*
5. *Exposito in litore Africæ exercitu, gravi oratione suos ad pugnam accendit.*
6. *Discussâ superstitionis nebulâ, et navibus incensis Carthaginienses prælio superat, et urbes nobilissimas recipit.*
7. *Siciliam Carthaginienses relinquere coguntur et infeliciter cum Agathocle pugnant in Africa. Fatum acerbum Aphellæ et Bomilcaris.*
8. *Agathocles totius Siciliæ imperium occupat: in Africam reversus infeliciter pugnat: castra deserit; unde militum defectio: filiorum Agathoclis mors cruenta; et Agathoclis pax inita cum Carthaginiensibus.*

CAPUT I.

[1]AGATHOCLES Siciliæ tyrannus, qui magnitudini prioris Dionysii successit, ad regni majestatem ex humili et sordido genere pervenit. Quippe in [2]Siciliâ patre figulo natus, non honestiorem pueritiam quam principia originis habuit. Siquidem formâ et corporis pulchritudine egregius, diu vitam stupri patientiâ exhibuit. Annos deinde pubertatis egressus, libidinem à viris ad fœminas transtulit. Post hæc apud utrumque sexum famosus, vitam latrociniis mutavit. Interjecto tempore, cùm Syracusas concessisset, ascitusque in civitatem inter incolas esset, diu sine fide fuit; quoniam nec in fortunis quod amitteret, nec in verecundiâ quod inquinaret, habere videbatur: [a]in summâ gregariam militiam sortitus, non minùs tunc seditiosâ, quàm antea turpi vitâ, in omne facinus promptissimus erat. Nam et manu strenuus, et in concionibus perfacundus habebatur. Brevì itaque centurio, ac deinceps tribunus militum factus est. Primo bello [3]adversùs Ætnæos magna experimenta sui Syracusanis dedit. Sequenti Champanorum, tantam de se spem omnibus fecit, ut in locum demortui [4]ducis Damasconis sufficeretur. Cujus uxorem, adulterio cognitam, post mortem viri in matrimonium recepit. Nec contentus quod ex inope repente dives factus esset, piraticam adversùs patriam exercuit. Saluti ei fuit, qùod socii capti tortìque de illo negaverunt. Bis occupare imperium Syracusarum voluit: bis in exilium actus est.

Agathoclis tyranni pueritia, fortitudo, et tyrannis. A.M.3728. Ol. 113. 3. Urb.C.427 Ant.C.324.

CAP. II. [5]A Murgantinis, apud quos exulabat, odio Syracusanorum, primo prætor, mox [6]dux creatur. In eo bello et urbem

Ope Amilcaris Syracusis potitur.

INTERPRETATIO.

a *Denique factus gregarius miles, et ducens vitam non minus seditiosam quam antea infamem, paratissimus erat ad omne scelus faciendum.*

NOTÆ.

1 *Agathocles.*] Carcinus Rheginus patriâ exul, dum Thermis Siciliæ habitat, rem cum alienâ uxore habuit; in somniis anxius, cum Delphicum oraculum per Carthaginienses quosdam consuluisset, accepit puerum et Siciliæ et Carthaginiensibus exitio fore, quare puerum exposuit; sed à matre clam surreptus infans educatus est, et à patre multis annis post agnitus. *Diodorus.*

2 *Patre figulo.*] Cum Timoleon victis Carthaginiensibus civitate Syracusanâ donasset plurimos Carcinus cum Agathocle filio eam obtinuit, quam, cum pauper esset docuit artem fictilem.

3 *Adversus Ætneos.*] Ætna oppidum monti cognomini impositum; alii Æthinæos, alii Ennæos nominant.

4 *Ducis Damasconis.*] Damas dicitur à Diodoro illustris Syracusanus.

5 *A Murgantinis.*] Siciliæ populis, de quibus nil habet Diodorus.

6 *Dux creatur.*] Deficiens à Sosistrato duce, qui Crotoniatis auxilium contra Brutios tulerat, ipse profugit Tarentum, ubi, collectis omnibus per Italiam profugis, Syracusas ingressus nobilissimos quosque occidit, urbem diripuit, et principatum sibi vindicavit. *Hæc Diodorus.*

A.M.3738. Ol. 116. 1. Urb.C.437 Ant.C.314. [1]Leontinorum capit, et patriam suam Syracusas obsidere cœpit: ad cujus auxilium Hamilcar, dux Pœnorum, imploratus, depositis hostilibus odiis, præsidia militum mittit. Ita uno eodemque tempore Syracusæ, et ab hoste, civili amore defensæ; et à cive, hostili odio impugnatæ sunt. Sed Agathocles, cùm videret fortiùs defendi urbem quàm oppugnari, [a]precibus per internuntios [2]Hamilcarem exorat, ut inter se et Syracusanos pacis arbitria suscipiat, peculiaria in ipsum officia sua repromittens. Quà spe impletus Hamilcar, societatem cum eo, metu potentiæ ejus, jungit: [b]ut quantum virium Agathocli adversùs Syracusanos dedisset, tantum ipse ad incrementa domesticæ potentiæ recuperaret. Igitur non pax tantùm Agathocli conciliatur, verùm etiam prætor Syracusis constituitur. Tunc Hamilcari, aris [3]positis ignibus Cereris tactisque, et in obsequia Pœnorum jurat. Deinde acceptis ab eo quinque millibus Afrorum, potentissimos quosque ex principibus interficit: atque ita, veluti reipublicæ statum formaturus, populum [4]in theatrum ad concionem vocari jubet, contracto in gymnasium senatu, quasi quædam priùs ordinaturus: Sic compositis rebus, immissis militibus populum obsidet [5]senatum trucidat; cujus peractâ cæde, ex plebe quoque locupletissimos et promptissimos interficit.

Bella Agathoclis. CAP. III. His ita gestis, militem legit, exercitùmque conscribit: quo instructus [6]finitimas civitates, nihil hostile metuentes,

INTERPRETATIO.

a *Obtinet precibus ab Hamilcare per internuntios, ut velit esse arbiter pacis inter se et Syracusanos, pollicitus se ipsi* omnia quæ poterit *officia redditurum.*

b *Ut tantas haberet vires ad augendam domesticam potestatem quantas dedisset Agathocli contra Syracusanos.*

NOTÆ.

1 *Leontinorum.*] Leontium Catinam inter et Syracusas, antiqua Læstrigonum sedes, à Naxiis conditam vult Strabo. Hujus belli non meminit Diodorus.

2 *Hamilcarem exorat.*] In hoc dissentit Justinus à Diodoro: ille ponit duos Hamilcares, quorum alter proditor, alter defensor patriæ fuerit; hic unicum agnoscit, ducem præstantissimum.

3 *Expositis ignibus Cereis.*] Ignes rebus sacris adhibitos constant ex Livio, qui sic habet de juramento Annibalis: *Fama etiam est, Annibalem altaribus admotum, tactis sacris jurejurando adactum se, cum primum posset hostem fore populi Romani,* Sic Virgilius.

Tango aras, mediosque ignes et numina testor.

Nonnulli tamen scribunt, *expositis ignibus sacris.*

4 *In theatrum ad concionem.*] Græcis et Græciensibus theatrum fuisse pro curiâ et foro, patet ex Livio et Tacito.

5 *Senatum trucidat.*] Convocatis Senatûs principibus à sexcentis, penes quos tunc erat potestas summa, insidiis appeti se simulat, et continuò eos eorùmque amicos occidi à suis jubet, ut tradit Diodorus.

6 *Finitimas civitates.*] Messanum dolo, vi Gelam occupavit, et in cives dire sæviit.

ex improviso aggeditur. Pœnorum quoque socios, permittente Hamilcare, fœdè vexat: propter quod querelas Carthaginem socii non tam de Agathocle, quàm de Hamilcare detulêrunt: *hunc et dominum et tyrannum, illum ut proditorem arguentes:* [a]*à quo infestissimo hosti fortunæ sociorum, interpositâ pactione, donatæ sint: sicut ab initio Syracusæ in pignus societatis sint traditæ, urbs semper Pœnis infesta, et de imperio Siciliæ Carthaginis æmula: nunc insuper civitates sociorum eidem titulo pacis addictas.* [b]*Denuntiare igitur se, hæc brevi ad ipsos redundatura, ac propediem sensuros, quantum malum non Siciliæ magìs, quàm ipsi Africæ attulerint.* His querelis senatus in Hamilcarem [1]accenditur. Sed quoniam in imperio esset, tacita de eo suffragia tulêrunt, et sententias, priùs quàm recitarentur, [2]in urnam conjectas obsignari jussêrunt, dum alter Hamilcar, [3]Gisconis filius, à Siciliâ reverteretur. Sed hæc callida commenta Pœnorum, et sententias inauditas, mors Hamilcaris prævenit; liberatùsque est fati munere, quem sui per injuriam cives inauditum damnaverent. Quæ res Agathocli adversùs Pœnos occásionem movendi belli dedit. Prima igitur illi cum Hamilcare, Gisconis filio, prælii congressio fuit: [4]à quo victus, majore mole reparaturus bellum Syracusas concessit. Sed secundi certaminis [5]eadem fortuna, et prioris, fuit.

A.M.3742. Ol. 117. 1. Urb.C.441 Ant.C.130.

CAP. IV. Cùm igitur victores Pœni Syracusas obsidione cinxissent, Agathoclesque se neque viribus parem, neque ad obsidionem ferendam instructum videret; super hæc [6]à sociis, crudelitate ejus offensis, desertus esset, statuit bellum in Africam transferre: mirâ prorsus audaciâ, ut quibus in solo urbis suæ par non erat, eorum urbi bellum inferret; et qui sua tueri non poterat,

Agathocles bellum transfert in Africam.

A.M.3756. Ol. 120. 3. Urb.C.455 Ant.C.296.

INTERPRETATIO.

a *A quo opes sociorum datæ sunt, ex pactis factis hosti infensissimo, quemadmodum Syracusæ traditæ sunt ad ineundam societatem.*

b *Quare se prædicere hæc mala brevì perventura ad ipsos* Carthaginienses, *qui sentient paucis pòst diebus, quantum malum attulerint non solum Siciliæ, sed etiam Africæ.*

NOTÆ.

1 *Accenditur.*] De Hamilcaris proditione non meminêrunt alii.

2 *In urnam conjectas.*] Urnâ Veterum suffragium colligebatur; ideò, *Quæstor Minos urnam movet.*

3 *Gisconis filius.*] Cum Hamilcare congressus est; sed ille an Gisconis filius fuerit, an alter, incertum.

4 *A quo victus.*] Ad Himeram fluvium castra Carthaginiensium aggressus imparatos fuderat, jamque totis penè castris potiebatur, cum Hamilcar magno impetu cum suis irruens, Syracusanos vertit in fugam. *Diodorus.*

5 *Eadem fortuna.*] Unum tantum prælium Diodorus memorat, in quo victus Agathocles, Antandro fratre cum validis copiis Syracusis relicto, in Africam cum parte militum transiit.

6 *A sociis.*] Messanenses, Camarinæi, Catanæi, cæteræque civitates victorem Hamilcarem secuti sunt.

impugnaret aliena; victusque victoribus insultaret. [a]Hujus consilii non minùs admirabile silentium, quàm commentum fuit, populo hoc solùm professus, invenisse se victoriæ viam: animos illi vel tantùm in brevem obsidionis patientiam firmarent: vel si cui status præsentis fortunæ displiceret, dare se ei discedendi liberam potestatem. Cùm mille sexcenti discessissent, cæteros ad obsidions necessitatem frumento et stipendio instruit: [1]quinquaginta tantùm secum talenta ad præsentum usum aufert, cætera ex hoste meliùs, quàm ex sociis paraturus. [2]Omnes deinde servos militaris ætatis, libertate donatos, [b]sacramento adegit, eosque et majorem partem fermè militum navibus imponit; ratus, exæquatâ utriusque ordinis conditione, mutuam inter eos virtutis æmulationem futuram: cæteros omnes ad tutelam patriæ reliquit.

Suos ad pugnam hortatur.

CAP. V. Septimo igitur imperii anno, comitibus duobus adultis filiis, Archagatho et Heraclidâ, nullo militum sciente quò veherentur, cursum in Africam dirigit. Cum omnes aut in Italiam prædatum se, aut in Sardiniam ituros crederent, tum primùm, exposito in Africæ litore exercitu, consilium suum omnibus aperit. Quo in loco Syracusæ positæ sint, ostendit: *quibus aliud nullum auxilium superesset, quam ut hostibus faciant quæ ipsi patiantur. Quippe aliter domi, aliter foris bella tractari. Domi ea sola auxilia esse, quæ patriæ vires subministrent:* [c]*foris hostem etiam suis viribus vinci,* [3]*deficientibus sociis, et odio diuturni imperii extera auxilia circumspicientibus. Huc accedere, quòd urbes, castellaque Africæ, non muris cinctæ, non in montibus positæ sint, sed in planis campis, sine ullis munimentis jaceant: quas omnes metu excidii facilè ad belli societatem perlici posse. Majus igitur Carthaginiensibus ab ipsâ Africâ, quàm ex Siciliâ exarsurum bellum,* [d]*coituraque auxilia omnium adversus unam ur-*

INTERPRETATIO.

a *Tantâ admiratione dignus est, quòd tenuerit occultum hoc consilium, quàm quòd illud invenerit.*

b *Obstrinxit juramento, et tot cives imponit navibus, ut superarent numerum militum.*

c *Foris posse superare hostem viribus suis, dum illius socii deficiunt, et quærunt auxilium ab exteris,* impulsi *odio longioris imperii.*

d *Omnes* Africanos totis *viribus bellum simul gesturos contra unam urbem* Carthaginem, quæ *magis est timenda propter nomen quàm propter opes, et se inde habiturum copias quas secum non adduxerit.*

NOTÆ.

1 *Quinquaginta tantum.*] Pecuniam mutuò sumpsit à mercatoribus, et templis donaria, ornamenta mulieribus abstulit, pupillorum facultates sibi vindicavit, cum diceret illorum se tutorem fore.

2 *Omnes deinde servos.*] Nil de servis habet Diodorus: sed addit, Ne quid novi se absente Syracusani molirentur, disjunxit à se invicem cognationes, maximè fratres à fratribus, et parentes à liberis; dum alios relinquit in urbe, alios secum abducit, ut alii de aliorum salute quiescerent.

3 *Deficientibus sociis.*] Quibus jam diu grave Carthaginiensium imperium, quòd tributo pendi ab iis solito armis sese exemissent.

bem, nomine quàm opibus ampliorem, et quas non attulerit, vires inde sumpturum. Nec in repentino Pœnorum metu, modicum momentum victoriæ fore, qui tantâ audaciâ hostium perculsi, trepidaturi sint. Accessura et villarum incendia, castellorum, urbiùmque contumacium direptionem, tum ipsius Carthaginis obsidionem. [a]*Quibus omnibus non sibi tantùm in alios, sed et aliis in se sentiant patere bella. His non solùm Pœnos vinci, sed et Siciliam liberari posse. Nec enim moraturos in ejus obsidione hostes, cùm sua urgeantur. Nusquam igitur alibi facilius bellum, sed nec prædam uberiorem inveniri posse. Nam captâ Carthagine, omnem Africam Siciliamque præmium victorum fore: gloriam certè tam honestæ militiæ tantam in omne ævum futuram, ut terminari nullâ temporis oblivione posset; ut dicatur eos solos mortalium esse, qui bella, quæ domi ferre non poterant, ad hostes transtulerint, victique victores insecuti sint, et obsessores urbis suæ obsederint. Omnibus igitur forti ac læto animo bellum ineundum, quo nullum aliud possit aut præmium victoribus uberius, aut victis monumentum illustrius dare.*

CAP. VI. His quidem adhortationibus animi militum erigebantur: sed terrebat eos portenti religio, quòd navigantibus eis sol defecerat. Cujùs rei rationem non minore curâ rex, quàm belli reddebat, [b]affirmans, *si priùs quâm proficiscerentur, factum esset, crediturum adversum profecturis prodigium esse: nunc quia egressis accideret, illis ad quos eatur portendere. Porrò defectus* [1]*naturalium siderum semper præsentem rerum statum mutare: certamque esse florentibus Carthaginiensium opibus, laboribus adversisque rebus suis, commutationem significari.* Sic consolatis militibus, universas naves, consentiente exercitu, [2]incendi jubet, ut omnes scirent, auxilio fugæ adempto, aut vincendum, aut moriendum esse. Deinde cùm omnia, quàcunque ingrederentur, prosternerent, [3]villas castellàque incenderent, obvius eis fuit cum xxx mil-

Carthaginienses superat et multas capit urbes.

INTERPRETATIO.

a *Quibus omnibus cognoscent non ipsos tantum aliis, sed alios etiam ipsis posse inferre bellum.*

b *Affirmans* se *crediturum illud prodigium* aliquid mali *portendere contra ipsos navigaturos in* Africam, *si id contigisset ante profectionem: nunc quia hoc accidit post egressum è* Siciliâ, credere se *prædicere* cladem hostium *contra quos eant.*

NOTÆ.

1 *Naturalium siderum.*] Solis et Lunæ, quæ ita fortè dicuntur, quòd rerum omnium naturam maximè fovent.

2 *Incendi jubet.*] Hortatus ad prælium milites, primus navem prætoriam incendit, et quem cùm reliqui triremium præfecti imitati essent, sublatâ in auras flammâ tibicines classicum canere jussit. *Itâ Diodorus.*

3 *Villas castellaque.*] Splendidis ædificiis villisque magnificis ornata erat hæc regio, rerumque omnium, ferassima. *Ex Diodoro.*

libus Pœnorum [1]Hanno: sed prælio commisso, [2]duo de Siculis, tria millia de Pœnis cum ipso duce cecidêre. Hâc victoriâ et Siculorum animi eriguntur, et Pœnorum franguntur. Agathocles, victis hostibus, [3]urbes castellaque expugnat, prædas ingentes agit, hostium multa millia trucidat. Castra deinde in quinto lapide à Carthagine statuit, ut damna carissimarum rerum, vastitatemque agrorum, et incendia villarum de muris ipsius urbis specularentur. Intereà ingens totâ Africâ deleti Pœnorum exercitûs fama, occupatarùmque urbium, divulgatur. [a]Stupor itaque omnes et admiratio incessit, unde tanto imperio tam subitum bellum, præsertim ab hoste jam victo: admiratio deinde paulatim in contemptum Pœnorum vertitur. Nec multò post, non Afri tantùm, verùm etiam tributariæ urbes nobilissimæ novitatem sequutæ, ad Agathoclem defecêre; frumentoque et stipendio victorem instruxêre.

Carthaginienses iterum vincit.
A.M.3757.
Ol. 102. 4.
Urb.C.456
Ant.C.295.

CAP. VII. His Pœnorum malis, etiam deletus in Sicilia cum imperatore exercitus, velut quidam ærumnarum cumulus accessit. Nam post profectionem à Siciliâ Agathocles, [4]in obsidione Syracusarum Pœni segniores redditi, ab Antandro, fratre regis Agathoclis, occidione cœsi nuntiabantur. Itaque cùm domi forisque eadem fortuna Carthaginiensium esset, jam non tributariæ tantùm ab his urbes, verùm etiam socii reges deficiebant, amicitiarum jura non fide, sed successu ponderantes. Erat inter cæteros rex Cyrenarum [5]Aphellas, qui, spe improbâ regnum totius Africæ amplexus, societatem cum Agathocle per legatos junxerat; pactusque cum eo fuerat, ut Siciliæ illi, sibi Africæ imperium, victis Carthaginiensibus, cederet. Itaque

INTERPRETATIO.

a *Omnes stupebant, et mirabantur, unde* ortum sit *bellum tam repentinum in Carthaginienses tam potentes.*

NOTÆ.

1 *Hanno.*] Duces geminos nominat Diodorus, Hannonem, et Bomilcarem, qui, cùm tyrannidem affectaret, cum magnâ exercitus parte in collem secessit, quò facilius, si victor esset Agathocles, cives ipse opprimeret.

2 *Duo de Siculis.*] Trecentos tantum è Siculis cecidisse vult Diodorus, è Carthaginiensibus verò sex vel quatuor millia.

3 *Urbes castellaque expugnat.*] Tunetum, Adrumetum, Thapsum, urbesque alias, et ducenta prope castella, quæ vi, perinde ac fraude cepit, hostèsque sæpius fudit, sive noctu in castris imparatos, sive diu in agris palantes adortus.

4 *In obsidione.*] Subactâ ferè totâ Siciliâ in Africam è suis quinque millia subsidio miserat: sed dum obsessos Syracusanos ex improviso adoriri imprudentius properat; Antander, structis illi insidiis, in eum irruit, et, fugatiis aliis, aliis occisis, Amilcar ipse, dum fortiter dimicat, vivus capitur, et ductus per urbem, exquisitissimis tormentis interficitur, ut refert *Diodorus.*

5 *Aphellas.*] Alii melius Ophellam nominant, quondam sub Alexandro ducem, quem per Syracusanum quendam spe imperii Africæ ad partes suas allexit Agathocles. Lege *Ophellas.*

cùm ad belli societatem cum ingenti exercitu [1]ipse venisset, [a]Agathocles blando alloquio et humili adulatione, cùm sæpiùs simul cœnâssent, adoptatusque filius ejus ab Aphella esset, [2]incautum interficit: occupatoque exercitu ejus, iterato Carthaginienses omnibus viribus bellum cientes, magno utriusque exercitus sanguine, [3]gravi prælio superat. [b]Hoc certaminis discrimine tanta desperatio illata Pœnis est, ut, nisi in exercitu Agathoclis orta seditio fuisset, transiturs ad eum [4]Bomilcar rex Pœnorum cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in medio foro à Pœnis patibulo suffixus est: ut idem locus monumentum suppliciorum ejus esset, qui antè fuerat ornamentum honorum. Sed Bomilcar magno animo crudelitatem civium tulit; adeo ut de summâ cruce, veluti de tribunali, in Pœnorum scelera concionaretur: [c]objectans illis, nunc *Hannonem falsâ affectati regni invidiâ circumventum: nunc Gisconis innocentis exilium: nunc in Hamilcarem patruum suum tacita suffragia, quòd Agathoclem socium illis facere, quàm hostem maluerit.* Hæc cùm in maximâ populi concione vociferatus esset, exspiravit.

CAP. VIII. Intereà Agathocles, [d] [5]profligatis in Africâ rebus, tradito Archagatho filio exercitu, in Siciliam recurrit: nihil actum in Africâ existimans, si ampliùs Syracusæ obsiderentur. Nam post occisum Hamilcarem, Gisconis filium, novus eò à Pœnis missus exercitus fuerat. Statim igitur primo adventu ejus Siciliæ urbes, auditis rebus quas in Africâ gesserat, certatim se ei tradunt: atque ita [6]pulsis è Siciliâ Pœnis: totius insulæ impe-

Siciliæ imperium occupat. In Africam reversus pugnat infeliciter, Castra deserit. Mors illius filiorum.

INTERPRETATIO.

a *Agathocles eum necavit incautum, cùm simul sæpe cœnâssent, et perfecisset blandis sermonibus et adulationibus, ut ab Aphellâ in filium adoptaretur.*

b *Pœni reducti sunt ad tantam desperationem, clade acceptâ in hoc certamine.*

c *Illos accusans* quòd *occidissent Hannonem, quem* moti *invidiâ* insimulaverant falsò *affectandi regni.*

d *Profligatâ potentiâ* Carthaginiensium *in Africâ, exercitum tradidit Archagatho filiò, et rediit in Siciliam. Ayant achevé son expedition.*

NOTÆ.

1 *Ipse venisset.*] Per loca arida, et feris serpentibusque infesta, duorum mensium itinere.

2 *Incautum interfecit.*] Plerique militum pabulatum exierant, cum insidias sibi paratas clamitans Agathocles, eum imparatum necavit. *Diodorus.*

3 *Gravi prælio superat.*] Non refert hanc victoriam Diodorus, sed navalem post Bomilcaris interitum.

4 *Bomilcar rex Pœnorum.*] Rex dicitur quia Duces sæpe Reges appellantur, vel quia forte jam occuparat tyrannidem. Illius mortem aliter narrat Diodorus. Cum Bomilcar tyrannidis cupidus miserum urbis statum cerneret, stipatus militibus cives omnes occidi jussit; quare, orto gravissimo tumultu, juventus omnisque civium multitudo cum armis advolant; è conjuratis alios necat, aliis arma ponentibus parcit, et Bomilcarem diris laceratum cruciatibus enecat.

5 *Profligatis rebus.*] Carthaginiensium: Agathocles enim nuper Uticam ceperat.

6 *Pulsis è Siciliâ.*] Non eos omninò expulit; sed illos navali prælio, terrestri Xenodochum Agragantinorum ducem superavit.

rium occupavit. In Africam deinde reversus [1]seditione militum excipitur. Nam stipendiorum solutio in adventum patris dilata à filio fuerat. Igitur ad concionem vocatos blandis verbis permulsit: *stipendia illis non à se flagitanda esse, sed ab hoste quærenda: communem victoriam, communem prædam futuram.* [a]*Paulum modo anniterentur, dum belli reliquiæ peraguntur, cum sciant Carthaginem captam spes omnium expleturam.* Sedato militari tumultu, interjectis diebus ad castra hostium exercitum ducit: ibi, inconsultiùs prælium committendo, [2]majorem partem exercitûs perdidit. Cùm itaque in castra fugisset, [b]versamque in se invidiam temere commissi [3]belli videret, pristinamque offensam non depensi stipendii metueret; [4]concubiâ nocte solus à castris [5]cum Archagatho filio profugit. Quòd ubi milites cognovêre, haud secus quàm si ab hoste capti essent, trepidavêre: *Bis se à*
A.M.3759. *rege suo in mediis hostibus relictos esse* [c]*proclamantes, salutemque*
Ol. 121 2. *suam desertam ab eo esse, quorum ne sepultura quidem relinquenda*
Urb.C.458
Ant.C.293. *fuerit.* Cum persequi regem vellent, à Numidis excepti, in castra revertuntur; comprehenso tamen reductoque Archagatho, qui à patre noctis errore discesserat. Agathocles autem navibus, quibus regressus à Siciliâ fuerat, cum custodibus earundem, Syracusas defertur. Exemplum flagitii singulare, rex exercitûs sui desertor, filiorumque pater proditor. Interim in Africâ post fugam regis, milites, pactione cum hostibus factâ, interfectis Agathoclis liberis, Carthaginiensibus se tradidêre. Archagathus, cùm occideretur ab Arcesilao, amico anteà patris, [d]rogavit eum,

INTERPRETATIO.

a *Modò* velint *paululum eniti, dum perficiant bellum* fœliciter *inceptum, cùm* omnes *sciant* opes *Carthaginis,* postquam *capta fuerit, expleturas spem omnium.*

b *Cum videret se odio haberi* à militibus propter *prælium temerè commissum, et metueret eorum iram* propter *stipendia nuper ipsis denegata, fugit intempestâ nocte.*

c *Clamantes se vivos desertos esse ab eo, qui ne mortuos quidem debuisset relinquere.*

d *Petit ab eo an putat Agathoclem benignè habiturum ipsius filios, cum ipse occidat illius liberos.*

NOTÆ.

1 *Seditione militum.*] Animum desponderant milites ob clades, dum abesset, acceptas. Nam cupidus laudis Archagathus, cùm exercitum divisisset, partem amiserat.

2 *Majorem partem exercitûs.*] Cæsa vel Siculorum vel Græcorum tria millia narrat Diodorus: Afrorum verò, qui ab Agathocle stabant, neminem.

3 *Belli videret.*] Quòd se ab Afrorum quinque millibus desertum cerneret, qui ad hostes post prælium defecerant.

4 *Concubiâ nocte.*] À mediâ nocte initium diei Romani ducebant, cujus partes erant; mediæ noctis inclinatio, gallicinium, conticinium, diluculum, mane, vespera, prima fax, concubia, et intempesta nox; sic dicta, quia non habet tempus idoneum rebus gerendis.

5 *Cum Archagatho filio.*] Heraclidem minorem natu filium secum abduxit, *ex Diodoro.* Non Archagathum ne aut consuetudinem haberet cum novercâ, aut insidias ipsi moliretur: quod ille præsentiens, patris fugam indicavit ducibus, à quibus vinctus aliquantisper Agathocles, sed paulo post à milite vinculis solutus clam conscensâ scaphâ filiis relictis fugit.

quidnam liberis ejus futurum Agathoclem putet, per quem ipse liberis careat? Tunc respondit, *satis habere se, quod superstites eos esse Agathoclis liberis sciat.* Post hæc Pœni ad persequendum belli reliquias, duces in Siciliam misêrunt, cum quibus Agathocles pacem æquis conditionibus fecit.

LIBER XXIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Agathocles transit in Italiam adversùs Brutios: quorum origo et potentia paucis perstringitur.*
2. *Agathocles vi morbi expugnatus revertitnr in Siciliam, ubi turbæ domesticæ, quæ uxorem et liberos Agathoclis in Ægyptum pellunt. Agathoclis obitus.*
3. *Pyrrhi Epirotæ bella et res gestæ, cùm in Siciliâ, tum în Italiâ.*
4. *Hieronis, Siciliæ principis laudatissimi, dignitas et virtus.*

CAPUT I.

Agathocles in Brutios bellum gerit. Brutiorum origo. A.M.3733. Ol. 124. 4. Urb.C.472. Ant.C.279.

AGATHOCLES, rex Siciliæ, [1]pacificatus cum Carthaginiensibus, [a]partem civitatum, à se fiducia virium dissidentium, armis subegit. Dein quasi angustis insulæ terminis clauderetur, [b]cujus imperii partem primis incrementis ne speraverat quidem, in Italiam transcendit; [2]exemplum Dionysii secutus, qui multas civitates Italiæ subegerat. Primi igitur hostes illi Brutii fuêre, qui et fortissimi tum et opulentissimi videbantur, simul et ad injurias vicinorum prompti. Nam multas civitates Græci nominis Italiâ expulerant:

INTERPRETATIO.

a *Subegit partem urbium, quæ fidentes suis viribus recusabant ipsi parere.*

b *Licet* olim *non* ausus *esse sperare partem illius regni* cùm *fortuna ipsi favere cœpit.*

NOTÆ.

1 *Pacificatus.*] Metuens sibi à Dinocrate, ad quem defecerant plurimi, pacem eâ conditione fecit, ut Carthaginienses eas urbes reciperent quibus antea imperassent.

2 *Exemplum Dionysii junioris.*] Uterque in Italiam trajecit; senior, ut regnum amplificaret; junior, ut furorem vitaret hostium.

[1]auctores quoque suos Lucanos bello vicerant, et pacem cum his, æquis legibus fecerant. [a]Tanta feritas animorum erat, ut nec origini suæ parcerent. Namque Lucani iisdem legibus liberos suos, quibus et Spartani, instituere soliti erant. Quippe ab initio pubertatis, in sylvis inter pastores habebantur, [b]sine ministerio servili, sine veste quam induerent, vel cui incubarent; ut à primis annis duritiæ parsimoniæque, sine ullo usu urbis, assuescerent. Cibus his prœda venatica; potus, aut lactis, aut fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurabantur. Horum igitur ex numero quinquaginta primò ex agris finitimorum prædari soliti; confluente deinde multitudine, sollicitati prædâ cùm plures facti essent, infestas regiones reddebant. Itaque fatigatus querelis sociorum Dionysius, Siciliæ tyrannus, sexcentos Afros ad compescendos eos miserat quorum castellum, proditum sibi per Bruttiam mulierem, expugnavêrunt; ibique civitatem, concurrentibus ad opinionem novæ urbis pastoribus, statuerunt; Bruttiosque se ex nomine mulieris vocavêrunt. Primum illis cum Lucanis, originis suæ auctoribus, bellum fuit. Quâ victoriâ erecti, cùm pacem æquo jure fecissent, cæteros finitimos armis subegêrunt; tantasque opes brevì consecuti sunt, ut perniciosi etiam regibus haberentur. [3]Denique Alexander rex Epiri, quum in auxilium Græcarum civitatum, cum magno exercitu in Italiam venisset, cum omnibus copiis ab his deletus est. [c]Quare feritas eorum successu felicitatis incensa, diu terribilis finitimis fuit. Ad postremum imploratus Agathocles, spe ampliandi regni, à Siciliâ in Italiam trajecit.

In Siciliam reversus moritur.

CAP. II. [d]Principio adventûs ejus opinione concussi, legatos ad eum, societatem amicitiàmque petentes misêrunt. Quos

INTERPRETATIO.

a *Ita erant feroces, ut non parcerent* populis unde duxerant *originem.*

b *Sine ministris* qui ipsis *inservirent.*

c *Quare illorum ferocitas, aucta diuturnâ felicitate, fuit terribilis diu vicinis.*

d *Ubi primum audiêrunt eum venire in Italiam, perterriti miserunt legatos, &c.*

NOTÆ.

1 *Auctores quoque suos Lucanos.*] Lucani fuêrunt pastores, qui excusso servitutis jugo, tempore Dionysii senioris, trans Laum fluvium sedes posuêre: unde à Lucanis dicti sunt Βρύττιοι, quod eorum linguâ *fugitivos* sonat; à Romanis verò *Brutii*, quasi bruti, vecordes et stupidi; quòd secundo bello Punico descivissent ad Annibalem, quare semper sine honore ullo, sine dignitate habiti sunt, ad servilia tantùm opera compelli soliti. A Bretto Herculis filio vult nomen illis inditum Stephanus, Βρέττιοι Eustathio, Βρούττιοι Ptolemæo, *Brutates* Festo. Eorum verò regio Βρεττανία Polybio, Βρεττία Strabone, Diodoro, et Athenæo dicitur.

3 *Denique Alexander.*] Molossus, de quo suprà diximus.

Agathocles ad cœnam invitatos, ne exercitum trajici viderent, [a]in posterum statutâ his die, conscensâ nave, frustratus est. Sed fraudis haud lætus eventus fuit: siquidem reverti eum in Siciliam, interjectis paucis diebus, vis morbi coëgit, quo toto corpore comprehensus, [b]per omnes nervos articulosque humore pestifero grassante, velut intestino singulorum membrorum bello impugnabatur. Ex quâ desperatione bellum inter filium nepotemque ejus, regnum jam quasi mortui vindicantes oritur: occiso filio regnum [1]nepos occupavit. Igitur Agathocles, [c]cùm morbi cura, et ægritudo graviores essent, et inter se altera alterius malo cresceret, desperatis rebus, uxorem suam Texenam*, genitòsque ex eâ duos parvulos, cum omni pecuniâ, et familiâ, regalique instrumento, quo præter illum nemo regum ditior fuit, navibus impositos, Ægyptum, unde uxorem acceperat, remittit; timens ne prædonem regni sui hostem paterentur. Quanquam uxor diu, ne ab ægro divelleretur, deprecata est, [d]ne discessus suus adjungi nepotis parricidio posset; et tàm cruentè hæc deseruisse virum, quàm ille impugnâsse avum videretur; *Nubendo se non prosperæ tantùm, sed omnis fortunæ iniisse societatem; nec* [e]*invitam periculo spiritûs sui empturam, ut extremos viri spiritus exciperet; et exequiarum officium, in quod, profectâ se, nemo sit successurus, obsequio debitæ pietatis impleret.* Discedentes parvuli, flebili ululatu amplexi patrem tenebant. Ex alterâ parte uxor maritum, non ampliùs visura osculis fatigabat. Nec minùs senis lacrymæ miserabiles erant. Flebant hi morientem patrem; ille exules liberos; hi discessu suo solitudinem patris, ægri senis; ille in spem regni susceptos relinqui in egestate lugebat. Inter hæc regia omnis, assistentium fletibus tam crudelis discidii impleta, resonabat. Tandem finem lacrymis necessitas profectionis imposuit, et mors regis proficiscentes filios insequuta est. Dum hæc aguntur, Carthaginienses, cognitis quæ in Siciliâ agebantur, occasionem totius insulæ occupandæ datam sibi existimantes, magnis viribus eò trajiciunt, multàsque civitates subigunt.

* *Theogenam* alii.

A.M.3774. Ol. 125. 1. Urb.C.473 Ant.C.278.

INTERPRETATIO.

a *Eos decepit conscensâ nave, pollicitus se allocuturum eos die sequenti.*

b *Dum humor corruptus pervadit omnes nervos et articulos, cruciatur, quasi bello intestino in singulis membris.*

c *Cum anxietas et sollicitudo graviores essent ipso morbo, et mæror morbum et morbus mærorem augeret.*

d *Ne discessus ipsius tam grande crimen esset, quàm parricidium à nepote commissum.*

e *Et libenter se expposituram mortis periculo, modò posset et adesse marito morienti, et debitâ pietate reddere exequiarum officium, quod nemo facturus sit, si proficiscatur in Ægyptum.*

NOTÆ.

1 *Regnum nepos.*] Quis Agathocli filius quisve nepos fuerit, quidve gesserint ambo incertum est. Perierunt enim Diodori libri quibus Agathocli mortem persecutus est. Non diu sanè illius nepos regnavit, cùm paucis post annis Hiero. in principem electus fuerit.

Pyrrhi bella in Siciliâ et Italiâ.

A.M 3777. Ol. 125. 4. Urb.C.476 Ant.C.275.

CAP. III. Eo tempore et Pyrrhus adversùs Romanos bellum gerebat; qui imploratus à Siculis in auxilium, sicuti dictum est, cùm Syracusas venisset, [1]multasque civitates subegisset, rex Siciliæ, sicut Epiri appellatur. Quarum rerum fœlicitate lætus, [2]Heleno filio Siciliæ, velut avitum (nam susceptus ex filiâ Agathoclis regis erat) Alexandro autem Italiæ regnum destinat. Post hæc multa secunda prælia [3]cum Carthaginiensibus facit. Interjecto deinde tempore, legati ab [4]Italicis sociis venêre, nuntiantes *Romanis resisti non posse, deditionemque futuram nisi subveniat.* Anxius tam ambiguo periculo, incertusque quid ageret, vel quibus primum subveniret, in utrumque pronus consultabat. Quippe instantibus hinc Carthaginiensibus, inde Romanis, periculosum videbatur exercitum in Italiam non trajicere: periculosus, à Siciliâ deducere; ne aut illi non latâ ope, aut hi deserti amitterentur. In hoc æstu periculorum, tutissimus portus consiliorum visus est omnibus viribus decernere in Siciliâ; et, profligatis Carthaginiensibus, victorem exercitum transponere in Italiam. [5]Itaque conferto prælio, cum superior fuisset, quoniam tamen [6]à Siciliâ abiret, pro victo fugere visus est: ac propterea socii ab eo [7]defecêrunt; et imperium Siciliæ tam citò amisit, quàm facile quæsierat. Sed nec in Italiâ [8]meliore fœlicitate usus

A.M.3779. Ol. 126. 2. Urb.C.478 Ant.C.273.

NOTÆ.

1 *Multas civitates.*] Victis Carthaginiensibus, Erycen expugnavit, oppidum munitissimum, fugatisque sæpiùs Mamertinis Messanæ incolis, eorum diripuit oppida. *Plutarchus.*

2 *Heleno filio.*] Qui ex Lanissâ Agathoclis filiâ natus erat: illius tamen filium non Helenum, sed Alexandrum dicit Plutarchus.

3 *Cum Carthaginiensibus facit.*] Tot præliis eorum fregit audaciam, ut pecuniam, si pacem concederet, pollicerentur; quibus ille respondit, unam pacis ineundæ esse rationem, si insulâ excessissent.

4 *Italicis sociis.*] Samnitibus et Tarentinis, quos bis Romanorum Consules vicerant, primùm Fabricius, deinde Ruffinus.

5 *Conferto prælio.*] Sibi non constat Justinus: nec enim Pyrrhus tunc decertavit in Siciliâ, sed navali prælio, ut ait Plutarchus, dum è Siciliâ in Italiam transiret: quâ in pugna non vicit; sed, amissâ classis parte maximâ, fugit in Italiam.

6 *A Siciliâ abiret.*] Dum è Siciliâ petit Italiam, respectans ad insulam, comitibus dixit, *O qualem, amici, palæstram Carthaginiensibus et Romanis relinquimus.*

7 *Defecerunt.*] Civitates aliæ Carthaginiensium partes, aliæ Mamertinorum secutæ sunt.

8 *Meliore fœlicitate.*] Pyrrhus electis militum fortissimis, in Marcum Curium, qui ad Beneventum consederat, movit, ut eum facilius sejunctum à collegâ, vinceret, sed ille, collatis signis, primam aciem adortus, eum fugavit, hostes ab uno cornu pepulit, in altero elephantos, qui magnam stragem ediderant, conjectis telis avertit in fugam, qui retro per suos delatis, ordines turbaverunt. Pyrrhus amissis 23 millibus, fugit in Græciam. *Ita Plutarchus.* Orosius tamen vult triginta tria millia hostium cæsa, victosque ait elephantos, quod Romani malleolos stupâ involutos ac pice obsitos, uncis insuper aculeis tenaces, eosque inflammatos in turres et terga belluarum immitterent; seu potius, si Floro et Zonaræ credimus pullus elephantis vulneratus, sessoribus excussis cum matrem passim quærerent, eaque do-

[1]in Epirum revertitur. Admirabilis utriùsque rei casus in exemplum fuit. [a]Nam sicut antè secundâ fortunâ, rebus supra vota fluentibus, Italiæ Siciliæque imperium, et [2]tot de Romanis victorias adstruxerat; ita nunc adversâ, velut in ostentationem [3]fragilitatis humanæ, destruens quæ cumulaverat, Siciliensi ruinæ naufragium maris, et fædam adversùs Romanos pugnam, turpemque ab Italiâ discessum adjecit.

CAP. IV. Post profectionem à Siciliâ Pyrrhi, magistratus [4]Hiero creatur: cujus tanta moderatio fuit, ut, consentiente omnium civitatum favore, dux adversùs Carthaginienses primùm, mox rex crearetur. Hujus futuræ majestatis ipsa infantis educatio quasi prænuntia fuit: quippe genitus erat patre Hierocle, nobili viro, cujus origo [5]à Gelone, antiquio Siciliæ tyranno, manabat: sed maternum illi genus sordidum, atque adeo [6]pudibundum fuit. Nam ex ancilla natus, [b]ac proptereà à patre, velut dehonestamentum generis, expositus fuerat. [c]Sed parvulum, et humanæ opis egentem, apes, congesto circa jacentem melle, multis diebus aluêre. Ob quam rem responso aruspicum admonitus pater, qui regnum infanti [7]portendi canebant, parvulum collegit, omnique studio ad spem majestatis, quæ promittebatur, in-

Hieronis dignitas et virtus.
A.M.3782.
Ol. 127 1.
Urb.C.481.
Ant.C.270.

INTERPRETATIO.

a *Sicut enim favens fortuna concesserat ipsi regnum Italiæ, Siciliæque, et tot victorias de Romanis succedentes secundùm vota; ita nunc adversa, quasi vellet ostendere humanam fragilitatem, auferendo quæ dederat, adjecit amissioni Siciliæ naufragium in mari, et cladem à Romanis acceptam, et discessum ab Italiâ probrosum.*

b *Et ideò expositus est à patre tanquam dedecus familiæ suæ.*

c *Sed apes aluêrunt per multos dies puerum, egentem subsidio hominum, melle congesto circa* ipsum humi *jacentem.*

NOTÆ.

lore commota cæterique elephanti concitati, militum ordines turbârunt, et victoriam Romanis peperêre.

1 *In Epirum revertitur.*] Milonem, filiumque Helenum, cum octo millibus peditum, equitum octingentis Tarenti reliquit.

2 *Tot de Romanis victorias.*] Ter tantùm justo prælio cum Romanis dimicavit: primo, victor; altero aut victus, aut victoria incerta fuit; tertio, planè devictus, et ex Italiâ pulsus est, quod breviter Florus; *Eædem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam sine controversiâ tradidêre.*

3 *Fragilitatis humanæ.*] Hanc rerum varietatem Plutarchus non fortunæ, sed viri ingenio tribuit, qui, quæ fortiter pugnando acquirebat, semper rerum novarum spe corrumperet. Unde Antigonus eum cum aleatore conferre solebat, qui multa et secunda jaceret, sed jactu nesciret uti.

4 *Hiero creatur.*] Non antiquus ille à Pindaro laudatus, sed junior celebratus à Theocrito.

5 *A Gelo.*] Scribendum est, *à Gelone.*

6 *Pudibundum.*] Malim *pudendum fuit.* Ut Juntina Ed.

7 *Portendi canebant.*] Apes modò infelicitatem, ut Pompeio ante Pharsalicam et Bruto ante Philippensem pugnam portendêrunt.

stituit. [a]Eidem in ludo inter æquales discenti lupus tabulam, in turbâ puerorum repentè è conspectu eripuit. Adolescenti quoque, prima bella ineunti, aquila in clypeo, [1]noctua in hastâ consedit. Quod ostentum, et consilio cautum, et manu promptum, regemque futurum significabat. Denique [2]adversùs provocatores sæpè pugnavit, semperque victoriam reportavit. A Pyrrho rege multis militaribus donis donatus est. Pulchritudo ei corporis insignis, vires quoque in homine admirabiles fuère: in alloquio blandus, in negotio justus, in imperio moderatus: prorsus ut nihil ei regium deesse, præter regnum, videretur.

INTERPRETATIO.

a *Dum in scholâ studeret inter pueros sibi æquales.*

NOTÆ.

1 *Noctua in hastâ.*] Noctua, si volasset, victoriam; si consedisset, exitium minabatur: quod Hieroni accidit, cum Agathocles bello Punico noctuas per castra clam emisit, ut per castra volitantes militum animos confirmarent, ut narrat Diodorus. Hinc manavit adagium, *Noctua volat.*

2 *Adversus provocatores.*] Mamertinos et Carthaginienses vicit sæpè; cum Romanis etiam bellum gessit; sed pauló post compositâ pace, ab eorum partibus stetit.

LIBER XXIV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Græciæ civitates aliæ in alias assurgunt.*
2. *Ptolemæi Macedonis in sororem Arsinoen conspiratio.*
3. *Incestuosæ Ptolemæi et Arsinoes nuptiæ tragicis casibus solvuntur.*
4. *Gallorum, qui Ptolemæum vicêrunt et interfecêrunt, in Macedoniam irruptio.*
5. *Quo stratagemate Ptolemæum aggressi sint, et oppresserint. Macedonum luctus et instauratio.*
6. *Alia Gallorum, Brenno duce, in Græciam expeditio: et de spoliatione Delphici templi consilium. Hujus templi et oraculi descriptiones.*
7. *Brenni et aliorum consultatio de templi oppugnatione; et hortatio ad milites.*
8. *Oppugnatio irrita, et clades Gallici exercitûs, Brenno interfecto.*

CAPUT I.

DUM hæc in Siciliâ geruntur, interim in Græciâ dissidentibus inter se bello Ptolemæo Ceranno, et [1]Antiocho, et [2]Antigono, regibus: [a]omnes fermè Græciæ civitates, ducibus Spartanis, velut occasione datâ, ad spem libertatis erectæ, missis invicem legatis, per quos in societatis fœdera alligarentur, in bellum prorumpunt: et, ne cum Antigono, [3]sub cujus regno erant, bellum cepisse viderentur, socios ejus Ætolos aggrediuntur, causas belli prætendentes, quòd, consensu Græciæ sacratum Apollini, [4]Cirrhæum campum, per vim occupâssent. Huic bello ducem deligunt Arean, qui adunato exercitu, urbes, sataque in his campis posita, depopulatur: quæ auferri non poterant, incendit. [b]Quod cùm è montibus conspicati Ætolorum pastores essent, congregati admodùm quingenti, sparsos hostes, ignorantesque quanta manus esset, quoniam conspectum illis metus et incendiorum fumus abstulerat, consectantur, trucidatisque admodùm novem millibus, prædones in fugam vertêrunt. Reparantibus deinde Spartanis bellum, auxilium multæ civitates negavêrunt, existimantes, dominationem eos, non libertatem Græciæ, quærere. Intereà inter reges bellum finitur; nam Ptolemæus, pulso Antigono, cùm regnum totius Macedoniæ occupâsset, pacem cum Antiocho facit; affinitatemque cum Pyrrho, datâ ei in matrimonium [5]filiâ suâ, jungit.

Græciæ civitates aliæ in alias insurgunt. A.M.3775. Ol. 125. 2. Urb.C.474. Ant.C.277.

CAP. II. Exinde externo metu deposito, impium et facinorosum animum ad domestica scelera convertit, insidiasque Arsinoë sorori suæ instruit; quibus et filios ejus vitâ, et ipsam [6]Cassandriæ urbis possessione privaret. Primus ei dolus fuit, simulato amore,

Ptolemæi in sororem Arsinoën conspiratio.

INTERPRETATIO.

a *Omnes fermè urbes Græciæ, quasi occasio data* esset *libertatis recuperandæ, aggrediuntur bellum, ducibus Spartanis, et missis legatis ad singulas* civitates, *ut* omnes *venirent in societatem belli.*

b *Quod pastores Ætolorum videntes è montibus, simul juncti ferè quingenti, insectantur hostes dispersos, et, ignorantes quantus esset numerus illorum. quia timor et fumus excitatus ex incendio impediebant, ne videre* possent numerum Ætolorum.

NOTÆ.

1 *Antiocho.*] Sotero, filio Seleuci Nicanoris.

2 *Antigono.*] Gonata, qui filius erat Demetrii Poliorcetæ.

3 *Sub cujus regno*] Urbes Græciæ plurimas et Peloponnesum possidebat.

4 *Cirrhæum campum.*] Qui juxta litus sinûs Corinthiaci extenditur. Sic dictus est a Cirrhâ, quæ urbs est Phocidis ad radices montis Parnassi. Unde Apollo Cirrhæus etiam nuncupatur.

5 *Filiâ suâ.*] Antigona, quæ Ptolemæi privigna, non filia fuit.

6 *Cassandriæ urbis.*] Urbs est Macedoniæ maritima, ad sinum Thermaïcum, non procul à Thessalonicâ; à Cassandrâ Priami filiâ nomen habere dicitur.

sororis matrimonium petere: aliter enim ad sororis filios, quorum regnum occupaverat, quàm concordiæ fraude pervenire non poterat. Sed nota scelerata Ptolemæi voluntas sorori erat. Itaque non credenti [a]mandat, *velle se cum filiis ejus regni consortium jungere: cum quibus non ideo se armis contendisse, quoniam eripere his regnum, sed quòd id facere sui muneris vellet. In hoc mitteret arbitrum jurisjurandi, quo præsente, apud deos patrios, quibus vellet, obsecrationibus, se obligaret.* Incerta Arsinoë quid ageret: si mitteret, decipi perjurio; si non mitteret, provocare rabiem fraternæ crudelitatis timebat. Itaque plus liberis, quam sibi timens, quos matrimonio suo protecturam se arbitrabatur, mittit ex amicis suis Chodionem*: quo perducto in sanctissimum Jovis templum, veterrimæ Macedonum religionis, Ptolemæus, sumptis [1]in manus altaribus, contingens ipsa simulachra, et pulvinaria deorum, inauditis ultimisque execrationibus adjurat, *se sincerâ fide matrimonium sororis petere; nuncupaturumque se eam reginam; neque in contumeliam ejus se aliam uxorem, aliosve, quàm filios ejus, liberos habiturum.* Arsinoë postquam et spe impleta est, et metu soluta, ipsa cum fratre colloquitur: cujus vultus, et blandientes oculi, cùm fidem non minorem quàm jusjurandum promitterent, reclamante [2]Ptolemæo filio *fraudem subesse*, in matrimonium fratris concedit.

* Dionem. *Ex od Junt.*

Incestuosæ ejus nuptiæ. Filios sororis necat.
A.M.3775.
Ol. 125. 2.
Urb.C.274
Ant.C.277.

CAP. III. Nuptiæ magno apparatu, lætitiâque omnium celebrantur. Ad concionem quoque vocato exercitu, capiti sororis diadema imponit, reginamque eam appellat. Quo nomine in lætitiam effusa Arsinoë, quia, quod morte Lysimachi prioris mariti amiserat, recepisset; ultrò virum in urbem suam Cassandriam invitat, cujus urbis cupiditate fraus struebatur. Prægressa igitur virum, diem festum urbi in adventum ejus indicit: domos, templa, cæteraque omnia exornari jubet: aras ubique hostiasque disponi: filios quoque suos, Lysimachum sexdecim annos natum, Philippum triennio minorem, utrumque formâ insignem coronatos occurrere jubet. [b]Quos Ptolemæus, ad celandam fraudem, cupidè et ultra modum veræ affectionis amplexus, osculis diu fatigat. Ubi ad portam ventum est, occupari arcem jubet; pueros interfici. Qui, cùm ad matrem confugissent, in gremio ejus, inter

INTERPRETATIO.

a *Mandat se velle regnum regere simul cum ejus filiis, et in eos se non gessisse bellum, ut horum eriperet regnum, sed ut illis posteà redderet.*

b *Quos Ptolemæus ad fraudem tegendam amplectitur, et osculatur sæpius quam solent illi, qui vere diligunt.*

NOTÆ.

1 *In manus altaribus.*] Quod moris fuit in jurejurando apud Veteres; unde aræ ansæ dictæ sunt, *ex Varrone.*

2 *Ptolemæo filio.*] Ejus liberos nominat Lysimachum et Philippum, an tertius accesserit Ptolemæus, incertum.

ipsa oscula trucidantur: proclamante Arsinoë, quòd tantum nefas aut nubendo aut post nuptias contraxisset. Pro filiis sæpè se percussoribus obtulit; frequenter corpore suo puerorum corpora amplexata protexit; vulneraque excipere, quæ liberis intendebantur, voluit. [a]Ad postremum etiam spoliata funeribus filiorum, [1]scissâ veste, et crinibus passis, cum duobus servulis ex urbe protracta, [2]Samothraciam in exilium abit; eo miserior quòd mori cum filiis ei non licuit. Sed nec Ptolemæo inulta scelera fuerunt. Quippe diis immortalibus tot perjuria, et tam cruenta parricidia vindicantibus, brevi pòst à Gallis spoliatus regno, captusque, vitam ferro, ut meruerat, amisit.

Galli in Macedoniam irrumpunt.

CAP. IV. Namque [3]Galli, abundanti multitudine, cùm eos non caperent terræ quæ genuerant, trecenta millia hominum ad sedes novas quærendas, [4]velut ver sacrum misêrunt. Ex his portio in Italiâ consedit, quæ et [5]urbem Romanam captam incendit: et portio Illyricos sinus, ducibus avibus (nam augurandi studio Galli præter cæteros* callent) per strages Barbarorum penetravit, et [6]in Pannoniâ consedit: gens aspera, audax, bellicosa, [b]quæ [7]prima post Herculem, cui ea res virtutis admirationem

*clarent, Bongarg.

INTERPRETATIO.

a *Denique denegatâ etiam* facultate *sepeliendi filios, veste lacerâ, &c.*

b *Quæ inaccessa juga Alpium, et loca quæ non possunt propter frigus habitari, transcendit prima post Herculem; cujus virtus admirationem et immortalitatem consecuta est,* quia transcenderat Alpes.

NOTÆ.

1 *Scissa veste, &c.*] Hunc morem usurpabant Antiqui, ut habitu squallido sparsisque crinibus, et cinere nonnunquam fœdatis incederent.

2 *Samothraciam.*] Samos insula duplex est; altera in Mari Icario, Ioniæ vicina, non procul ab Epheso; altera in Mari Ægeo, ad ostia Hebri, inter Lemnum et Imbrum, quæ, quia Thraciæ adjacit, Samothracia dicitur, de quâ hic loquitur Justinus.

3 *Galli.*] Hujus expeditionis duas causas affert Livius; alteram, spem predæ; alteram, penuriam commeatuum pro tanta multitudine.

4 *Velut ver sacrum.*] Ver sacrum sic explicat Dionysius Halicarnas. Quoties in aliquâ civitate vulgi multitudo nimium excresceret, nec alimenta sufficerent omnibus; deo cuipiam consecratos quot annis pareret, homines foras ideo emittebant, ut alias sedes armis quærerent; creditumque est illis adesse Deum, cui dicabantur.

5 *Romanam urbem.*] Victis Romanis, Brennus urbem captam incendit; sed, dum Capitolium à Manlio defensum obsidet, à Camillo exule, qui Romanorum reliquias collegerat, cum suis ad internecionem deletur. Hoc notum omnibus.

6 *In Pannoniâ.*] Regio fuit Europæ maxima, inter Danubium ad Septentrionem et Ortum, Noricum ad Occasum, et Illyricum ad Meridiem. Duplex fuit; superior versus Occasum, ubi nunc pars Austriæ, Stiriæ, Vindorum Marchiæ, Sclavoniæ, et Carniolæ; inferior Ortum versus, ubi nunc magna pars Hungariæ et Sclavoniæ. Multæ aliæ sunt hujus divisiones apud Auctores, de quibus non est hic agendi locus.

7 *Prima post Herculem.*] Hercules Alpes superaverat, ut Geryonem in Hispaniâ tyrannum occideret.

et immortalitatis fidem dedit, Alpium [1]invicta juga, et frigore intractabilia loca transcendit: ibi, domitis Pannoniis, per multos annos cum finitimis varia bella gessêrunt. Hortante deinde successu, divisis agminibus, alii Græciam, alii Macedoniam: omnia ferro proterentes petivêre: tantusque terror Gallici nominis erat, ut etiam reges non lacessiti, ultrò pacem ingenti pecuniâ mercarentur. Solus rex Macedoniæ Ptolemæus adventum Gallorum intrepidus audivit: hisque cum paucis et incompositis, quasi bella non difficiliùs quàm scelera patrarentur, parricidiorum furiis agitatus, occurrit. Dardanorum quoque legationem, viginti millia armatorum in auxilium offerentem, sprevit; additâ insuper contumelia; [a]*actum de Macedoniâ* dicens, *si cùm totum Orientem soli domuerint, nunc in vindictam finium Dardanis egeant: milites se habere filios eorum, qui sub Alexandro rege stipendia, toto orbe terrarum victores, fecerint.* Quæ ubi Dardano regi nuntiata sunt, inclytum illud Macedoniæ regnum brevi, immaturi juvenis temeritate, casurum dixit.

Ptolemæus à Gallis occiditur. A.M.3773. Ol. 125. 2. Urb.C.474 Ant.C.277.

CAP. V. Igitur Galli, duce [2]Belgio, ad tentandos Macedonum animos, legatos ad Ptolemæum mittunt, offerentes pacem, si emere velit: sed Ptolemæus inter suos, belli metu pacem Gallos petere gloriatus est. Nec minùs ferociter se legatis, quàm inter amicos jactavit; *aliter se pacem daturum negando, nisi principes suos obsides dederint, et arma tradiderint:* [b]*non enim fidem se, nisi inermibus habiturum.* Renuntiatâ legatione, risêre Galli, undique acclamantes, *brevì sensurum, sibi an illi consulentes, pacem obtulerint.* Interjectis diebus, prælium conseritur, victique Macedones cæduntur. Ptolemæus multis vulneribus saucius capitur: caput ejus amputatum, et lanceâ fixum, totâ acie ad terrorem hostium circumfertur. Paucos ex Macedonibus fuga servavit: cæteri aut capti, aut occisi. Hæc cum nuntiata per omnem Macedoniam essent, portæ urbium clauduntur; luctu omnia replentur: [c]nunc orbitatem amissorum filiorum dolebant: nunc excidia urbium metuebant: nunc Alexandri, Philippique regum suorum nomina, sicuti numina, in auxilium vocabant: *sub illis se non solùm tutos, verùm etiam victores orbis terrarum exstitisse.* [d]*Ut tuerentur patriam suam, quam gloriâ rerum ges-*

INTERPRETATIO.

a *Dicens* brevi *perituram Macedoniam, quæ vicerat* omnes populos *Orientis, si non possit defendere fines suos sine Dardanis.*

b *Non habiturum se fidem* Gallis, *nisi essent inermes.*

c *Nunc dolebant se orbatos esse filiis in prælio occisis.*

d *Orabant ut defenderent patriam suam, quam reddiderant illustrissimam et potentissimam, rebus à se præclare gestis.*

NOTÆ.

1 *Invicta juga.*] Meliùs reponas *invia.*

2 *Belgio.*] Qui Belgis nomen dedit: Pausanias tamen Belgium appellat.

tarum cœlo proximam reddidissent; ut opem afflictis ferrent, quos furor et temeritas Ptolemæi regis perdidisset, orabant. [a]Desperantibus omnibus, non votis agendum [1]Sosthenes, unus de Macedonum principibus, ratus, contractâ juventute, et Gallos victoria exultantes compescuit, et Macedoniam ab hostili populatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia, multis nobilibus regnum Macedoniæ affectantibus, [2]ignobilis ipse præponitur: et cum rex ab exercitu appellatus esset, ipse non in regis, sed ducis nomen jurare milites compulit.

Galli Brenno duce, Delphos petunt. Templi Delphici descriptio.

CAP. VI. Intereà Brennus, quo duce portio Gallorum in Græciam se effuderat, auditâ victoriâ suorum, qui Belgio duce Macedones vicerant, [b]indignatus partâ victoriâ opimam prædam, et Orientis spoliis onustam tam facilè relictam esse, ipse adunatis [3]CL millibus peditum, et XV millibus equitum, in Macedoniam irrumpit. Cùm agros villasque popularetur, occurrit ei cum instructo exercitu Macedonum Sosthenes: sed pauci à pluribus, trepidi à valentibus, facilè vincuntur. Itaque cùm victi se Macedones intra muros urbium condidissent, victor Brennus, nemine prohibente, totius Macedoniæ agros deprædatur. Inde, quasi terrena jam spolia sorderent, animum ad deorum immortalium templa convertit, scurriliter jocatus, [4]*locupletes deos largiri hominibus oportere*. Statim igitur Delphos iter vertit, [c]prædam religioni, aurum offensæ deorum immortalium præferens, *quos nullis opibus egere, ut qui eas largiri hominibus soleant*, affirmabat. [5]Templum autem Apollinis Delphis positum est [6]in monte Par-

INTERPRETATIO.

a *Dum omnes desperant, Sosthenes unus ex principibus Macedonum, arbitratus non expugnandum votis, sed armis, omnes juvenes collegit.*

b *Ægrè ferens* Macedoniam *repletam prædis opimis, et spoliis totius Orientis, tam facilè victam à Belgio.*

c *Vehementiùs cupiens* auferre *prædam et aurum, quàm religionem et deorum* cultum *non violare.*

NOTÆ.

1 *Sosthenes.*] Ante Sosthenem, Meleager menses duos, et Antipater dies quadraginta quinque regnârunt, ut tradit Eusebius.

2 *Ignobilis.*] Prius unum de principibus dixit: Non fuit Sosthenes sanguine regio sed nobili tamen oriundus.

3 CL *millibus.*] Diodorus habet CXL millia.

4 *Locupletes deos.*] Quâ cavillatione usus est etiam Dionysius, dum juberet mensas argenteas ex omnibus delubris afferri, stultitiam esse jactitans, à quibus ut refert Cicero.

5 *Templum Apollinis.*] Hujus templi originem tradit Diodorus. Ingens erat terræ hiatus, quò fortè accedentes capellæ, continuò sonos et gestus mirificos edere cœpêrunt: quòd ubi videt pastor, et ipse accessit, quem incolæ plerique imitati, idem quod acciderat capris experti sunt. Quare quisque rebus in dubiis illo oraculo pro se usus est: cùm verò alienatâ mente in hiatum præcipitarentur, placuit vaticinandi munus, virgini primùm, deinde vetulæ sacerdoti committere; quo, ut tutiùs fungeretur, machina super hiatum extructa est, quæ cùm tres haberet pedes, tripodis nomen obtinuit.

6 *In monte Parnasso.*] Mons est Phocidis, Musis et Apollini sacer, inter Cythæronem, et Heliconem, Poëtarum versibus notissimus.

nasso, in rupe undique impendente: ibi civitatem frequentia hominum fecit; [a]qui, admiratione majestatis undique concurrentes, in eo saxo consedêre: atque ita templum et civitatem non muri, sed præcipitia; nec manu facta, sed naturalia præsidia defendunt; [b]prorsus ut incertum sit, utrùm munimentum loci, an majestas dei plus hic admirationis habeat. Medià saxi rupes in formam theatri recessit. Quomobrem et hominum clamor, [c]et si quando accedit tubarum sonus, personantibus et respondentibus inter se rupibus, multiplex audiri, ampliorque quàm editur, resonare solet. Quæ res majorem majestatis terrorem ignaris rei, et admirationem stupentibus plerumque affert. In hoc rupis anfractu, mediâ fermè montis altitudine, planicies exigua est, atque in eâ profundum terræ foramen, [d]quod in oracula patet; ex quo frigidus spiritus, vi quâdam velut vento in sublime expulsus, mentes vatum in vecordiam vertit; impletasque deo, responsa consulentibus dare cogit. Multa igitur ibi et [1]opulenta regum populorumque visuntur munera; quæque magnificentiâ sui, reddentium vota gratam voluntatem, et deorum responsa manifestant.

Brenni et aliorum ducum consultatio.

CAP. VII. Igitur Brennus, cùm in conspectu haberet templum, diu deliberavit, an confestim rem aggrederetur; an verò fessis viâ militibus, noctis spatium ad resumendas vires daret. Emanus et Thessalorus duces, qui se ad prædæ societatem junxerant, [e]amputari moras jubent, dum imparati hostes, et recens adventus sui terrori esset: interjectâ nocte et animos hostibus forsitan et auxilia accessura, et vias quæ tunc pateant, obstructum iri. Sed Gallorum vulgus, ex longâ inopiâ, ubi primùm vino, cæterisque commeatibus referta rura invenit, non minùs abundantiâ quàm victoriâ lætum per agros se sparserat; desertisque signis, ad occupanda omnia pro victoribus vagabuntur. Quæ res dilationem Delphis dedit. [f]Primâ namque opinione adventus

INTERPRETATIO.

a *Qui habitârunt in eâ rupe,* in quam *venerant undique,* moti *celebritate* illius loci *propter* dei *majestatem.*

b *Ita ut difficile sit judicare, an plus admirationis mercatur munimentum loci, quam majestas dei.*

c *Et si fiat aliquis sonus tubarum, solet audiri multiplex, et major quam emittitur, rupibus inter se respondentibus.*

d *Ex quo eduntur oracula.*

e *Nolunt expectare diutius, quia eorum adventus improvisus terruerat hostes non paratos ad resistendum; et ne forte illâ nocte et hostes resumerent vires et venirent ipsis auxilia, et viæ obstruerentur, quæ tunc patebant.*

f *Ubi rumor increpuit Gallos adventare, dicitur oraculum prohibuisse agricolis, ne vina et messes efferrent domibus.*

NOTÆ.

1 *Opulenta regum.*] Graviter de Christo querebatur impius Porphyrius, quod ab ejus nativitate nulla ex deorum oraculis utilitas caperetur; silebant enim omnia oracula.

Gallorum prohibiti agrestes oraculis feruntur, messes, vinaque villis efferre: Cujus rei salutare præceptum non priùs intellectum est, quàm vini, cæterarùmque copiarum abundantiâ, velut morâ, Gallis objectâ, auxilia finitimorum convenêre. Priùs itaque urbem suam Delphi, aucti viribus sociorum, permunivêre, quâm Galli vino, velut prædæ, incubantes, ad signa revocarentur. Habebat Brennus lecta ex omni exercitu peditum sexaginta quinque millia: Delphorum sociorumque non nisi quatuor millia militum erant; quorum contemptu Brennus, ad acuendos suorum animos, [a]prædæ ubertatem omnibus ostendebat, [1]statuasque cum quadrigis, quarum ingens copia procul visebatur, solido auro fusas esse: plusque in pondere, quàm in specie, habere prædæ affirmabat.

Clades Gallorum, Brenno interfecto. A.M.3776. Ol. 125. 3. Urb.C.475 Ant.C.276.

CAP. VIII. [b]Hâc asseveratione incitati Gallî, simul et hesterno mero saucii, sine respectu periculorum in bellum ruebant. Contra, Delphi plùs in deo, quàm in viribus ponentes, cum contemptu hostium resistebant, scandentesque Gallos è summo montis vertice, partim saxo, partim armis obruebant. In hoc partium certamine, repentè universorum templorum antistites, simul et [2]ipsæ vates, passis crinibus, cum insignibus atque infulis, pavidi vecordesque in primam pugnantium aciem procurrunt: *advenisse deum* clamant; *eùmque se vidisse desilientem in templum per culminis aperta fastigia. Dum omnes opem dei suppliciter implorant, juvenem supra humanum modum insignis pulchritudinis, comitesque ei duas armatas virgines, ex propinquis duabus Dianæ Minervæque ædibus occurrisse, nec oculis tantum hæc se perspexisse; audisse etiam stridorem arcus, ac strepitum armorum: proinde ne cunctarentur, diis antesignanis, hostem cædere, et victoriæ deorum socios se adjungere*, summis obsecrationibus monebant. Quibus vocibus incensi, omnes certatim in prælium prosiliunt. Præsentiam dei et ipsi statim sensere: nam et [3]terræ motu portio montis abrupta Gallorum stravit exercitum, et [c]confertissimi [4]cunei non sine vulneribus hostium dissi-

INTERPRETATIO.

a *Ostendebat omnibus magnitudinem prædæ, et currus, et deorum statuas conflatas ex solido auro, quarum ingens multitudo procul videbatur, et dicebat illas esse multò ditiores quàm apparerent.*

b *His dictis Galli incitati, et ebrii vino,* quod biberant *die præcedenti.*

c *Et moles ingentes terræ avulsæ ex monte vulnerabant hostes.*

NOTÆ.

1 *Statuas cum quadrigis.*] Crœsus mille lateres ex auro solido fusos Apollini Delphico miserat, ex quibus facta est ara tota aurea. *Ita Herodotus.*

2 *Ipsæ vates.*] Ipsæ vates, id est, Phœbades et Pythiæ. Hæc, et quæ sequuntur, plus fabulæ quàm veritatis habent.

3 *Terræ motu.*] Viginti sex millia partim ferrò, partim metu panico, perierunt. *Ex Pausan. et Valer. Max.*

4 *Cunei.*] Cuneus etiam dicitur cónglobata militum multitudo: cuneus enim propriè est instrumentum ferreum, cujus prima pars acutior, latior altera: hinc cunei militares dicuntur.

pati ruebant. Insecuta deinde tempestas est, quæ grandine et frigore saucios ex vulneribus absumpsit. Dux ipse Brennus, cùm dolorem vulnerum ferre non posset, [1]pugione vitam finivit. Alter ex ducibus, punitis belli auctoribus, cum decem millibus sauciorum citato agmine Græciâ excedit. Sed nec fugientibus fortuna commodior fuit; siquidem [a]pavidis nulla sub tectis acta nox; nullus sine labore et periculo dies; assidui imbres et gelu, nix concreta, et fames, et lassitudo, [b]et super hæc maximum pervigilii malum, miseras infelicis belli reliquias obterebant. Gentes quoque nationesque, per quas iter habebant, palantes velut prædam sectabantur. Quo pacto evenit, ut [2]nemo ex tanto exercitu, qui paulò antè fiduciâ virium etiam deos contemnebat, vel ad memoriam tantæ cladis superesset.

INTERPRETATIO.

a *Non audebant præ timore nocte manere in tectis.*

b *Et præterea vigiliæ,* quod est *malum maximum, exitium afferebant reliquiis miseris infelicis exercitûs.*

NOTÆ.

1 *Pugione.*] Præ pudore acceptæ cladis eum veneno vitam finiisse tradit Pausanias. Addit Diodorus, auctorem fuisse suis, ut, creato rege Cicorio, saucios omnes interficerent: quare viginti millia suorum languentes animas ferro exigêrunt.

2 *Nemo ex tanto exercitu.*] Sibi non consentit Justinus; illorum enim partem in Asiam, partem in Thraciam extorres fugisse posteà dicit, refertque Polybius eos, qui superfuerant, circa Byzantium constitisse.

LIBER XXV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Gallorum in Antigonum, Macedoniæ regem, conspiratio.*
2. *Dum ad prædam currunt, prædæ fiunt ipsi, et Antigonus pacem obtinet. Nomen Gallorum formidabile, et armorum invicta fælicitas.*
3. *Pyrrhus Macedoniâ potitur, Antigono ejecto.*
4. *Pyrrhus, dum monarchiam somniat, à Spartanis mulieribus atteritur.*
5. *Pyrrhus apud Argos occiditur: cujus elogium et rerum summam Justinus subjicit.*

CAPUT I.

INTER duos reges, Antigonum et Antiochum, [1]statutâ pace, cùm Macedoniam Antigonus reverteretur, novus eidem repentè hostis exortus est. Quippe Galli, qui à Brenno duce, cùm in Græciam proficisceretur, ad terminos gentis tuendos relicti fuerant, ne soli desides viderentur, peditum quindecim millia, equitum tria millia armavêrunt: fugatisque [2]Getarum Triballorumque copiis, Macedoniæ imminentes, legatos ad regem misêrunt, qui pacem ei venalem offerrent, simul et regis castra specularentur. Quos Antigonus, pro regali munificentiâ, ingenti apparatu epularum ad cœnam invitavit. Sed Gali, expositum grande auri argentique pondus admirantes, atque prædæ ubertate solicitati, infestiores quàm venerant, revertuntur. [a]Quibus et elephantos ad terrorem, velut invisitatas Barbaris formas, rex ostendi jusserat, et [3]naves onustas copiis demonstrari: ignarus, quòd quibus ostentatione virium metum se injicere existimabat, eorum animos, ut ad opimam prædam, solicitabat. Itaque legati ad suos reversi, omnia in majus extollentes, opes pariter et negligentiam regis ostendunt: *referta auro et argento castra; sed neque vallo, fossave munita: et quasi satis munimenti in divitiis haberent, ita eos omnia officia militaria intermisisse: prorsùs quasi ferri auxilio non indigerent, quoniam abundarent auro.*

Gallorum in Antigonum conspiratio. A.M.3757. Ol. 120. 1. Urb.C.456 Ant.C.295.

CAP. II. Hâc relatione, avidæ gentis animi satis ad prædam incitabantur. Accedèbat tamen et exemplum Belgii, qui non magno antè tempore Macedonum exercitum cum rege trucidaverat. Itaque consentientibus omnibus, nocte castra regis aggrediuntur: qui, præsentiens tantam tempestatem, signum pridie dederat, ut, omnibus rebus ablatis, in proximâ silvâ taciti se occultarent: neque aliter servata castra, quàm quòd deserta sunt. Siquidem Galli, ubi omnia vacantia, nec sine defensoribus modò,

Galli ab Antigono vincuntur Gallorum nomen formidabile.

INTERPRETATIO.

a *Quibus rex jusserat ostendi elephantos, belluas à Gallis nunquam visas, ad terrorem* incutiendum.

NOTÆ.

1 *Statuta pace.*] Sosthene à Gallis, ut creditur, vel devicto, vel occiso, Macedones Pyrrhum regem expetebant, qui ad imperium Siciliæ animum adjicere maluit. Interim Antigonus Gonatas, et Antiochus Soter Macedoniam, tanquam paternum regnum ambiebant: sed tandem Antiochus, qui longè lateque imperabat in Asiâ, Macedoniam cessit Antigono.

2 *Getarum.*] Qui Danubii ripam, Pontum versùs, incolebant.

3 *Naves onustas copiis.*] Hoc vero non simile videtur: Antigonus enim vitam privatam egerat, et Macedoniam acceperat multis attritam cladibus.

verùm etiam sine custodibus vident, non fugam hostium, sed dolum arbitrantes, diu intrare portas timuêrunt. Postremùm, integris et intactis munimentis, scrutantes potiùs quàm diripientes, castra occupavêrunt. Tunc, ablatis quæ invenerant, ad litus convertuntur. Ibi, dum naves incautiùs diripiunt, à remigibus, et ab exercitûs parte, quæ eò cum conjugibus et liberis confugerant, nihil tale metuentes trucidantur: [a]tantaque cædes Gallorum fuit, ut Antigono pacem opinio hujus victoriæ, non à Gallis tantùm, verùm etiam à finitimorum feritate præstiterit. Quanquàm Gallorum eâ tempestate tantæ fœcunditatis juventus fuit, ut [1]Asiam omnem velut examine aliquo implerent. Denique, neque reges Orientis sine mercenario Gallorum exercitu ulla bella gesserunt; neque pulsi regno ad alios quàm ad Gallos confugêrunt. Tantus terror Gallici nominis, et armorum invicta felicitas erat, ut aliter neque majestatem suam tutari, neque amissam recuperare se posse sine Gallicâ virtute arbitrarentur. Itaque [2]in auxilium à Bithyniæ rege vocati, regnum cum eo, partâ victoriâ, divisêrunt, eamque regionem Gallogræciam cognominavêrunt.

Pyrrhus Macedoniâ potitur. A.M.3780. Ol. 126. 3. Urb.C.479 Ant.C.272.

CAP. III. Dum hæc in Asiâ geruntur, interim in Siciliâ Pyrrhus, à Pœnis navali prælio victus, ab Antigono Macedoniæ rege supplementum militum per legatos petit: [b]denuncians, *ni mittat, redire se in regnum necesse habere, incrementa rerum, quæ de Romanis voluerit, de ipso quæsiturum.* Quod ubi negatum legati retulêrunt, dissimulatis causis, repentinam [c]fingit profectionem. Socios interim parare bellum jubet: arcis Tarentinæ custodiam Heleno filio, et amico Miloni tradit. Reversus in Epirum statim fines Macedoniæ [3]invadit: cui Antigonus cum exercitu occurrit; victusque prælio in fugam vertitur. Atque ita Pyrrhus Macedoniam in ditionem accipit; et, veluti damna amissæ Siciliæ Italiæque acquisito Macedoniæ regno pensâsset, relictum Tarenti filium et amicum arcessit. Antigonus autem cum paucis

INTERPRETATIO.

a *Et tanta fuit strages Gallorum, ut non tantùm Galli, sed etiam* gentes *finitimæ barbaræ, territæ famâ hujus victoriæ, non ausæ sint bellum inferre Antigono.*

b *Denuncians, nisi mittat* auxilia, *ipsi necesse esse redire in regnum suum, et* tunc *se* gesturum in eum bellum, *ut fines regni sui dilatet, quod volebat facere* dispendio *Romanorum.*

c *Hoc est,* parat.

NOTÆ.

1 *Asiam omnem.*] Asiam minorem intelligit: ultra Taurum enim non penetrâruut Galli, nisi aliquantò pòst, pecuniâ conducti à regibus Syriæ.

2 *In auxilium.*] Attalicorum regum ditionem diu populati obtinuêrunt ab iis Bithyniam, quàm suo nomine Gallo-Græciam dixerunt.

3 *Invadit.*] Primùm cum Antigono congredi non ausus, urbes aliquas cepit; tum, commisso in Chaoniâ prælio, Gallisque, qui pro Antigono stabant, concisis, et elephantorum et phalangis duces dextram iis protendens, ad partes suas attraxit.

equitibus, fugæ comitibus, repentè fortunæ ornamentis destitutus, [a]amissi regni speculaturus eventum, [1]Thessalonicam se recepit; ut inde cum conductâ Gallorum mercenariâ manu bellum repararet. Rursus à Ptolemæo Pyrrhi filio [2]funditùs victus, cum septem comitibus fugiens, non jam recuperandi regni spem, [b]sed salutis latebras ac fugæ solitudines captat.

CAP. IV. [c]Igitur Pyrrhus, in tanto [3]fastigio regni collocatus, jam nec eo, ad quod votis perveniendum fuerat, contentus, Græciæ, Asiæque regna meditatur. Neque illi major ex imperio, quàm ex bello voluptas erat: nec quisquam Pyrrhum, quâ tulisset impetum, sustinere valuit. Sed, ut ad devincenda regna invictus habebatur, ita devictis acquisitisque celeriter carebat. Tantò meliùs [4]studebat acquirere imperia, quàm retinere. Itaque, cùm copias [5]Cherroneso transposuisset, legationibus Atheniensium et [6]Achæorum, Messeniorumque excipitur. Sed et Græcia omnis, admiratione nominis ejus, simul et rerum adversùs Romanos Pœnosque gestarum gloriâ attonita, adventum ejus expectabat. Primum illi bellum [7]adversùs Spartanos fuit: ubi [8]majore mulierum, quàm virorum virtute exceptus, Ptolemæum filium, et exercitûs partem robustissimam amisit. Quip-

Pyrrhus à Spartanis repellitur.
A.M.3782.
Ol. 127. 1.
Urb.C.481.
Ant.C.270.

INTERPRETATIO.

a *Fugit Thessalonicam, ut recuperare posset amissum regnum, si qua oriretur occasio.*

b *Sed quærit latebras* ut *vitam* servet: *et solitudines,* quò possit *fugere.*

c *Postquam Pyrrhus pervenit ad tantam potentiam, cogitat subigere Græciam et Asiam, non contentus eâ potestate, quam vix sperare debuerat.*

NOTÆ.

1 *Thessalonicam.*] Ad sinum Thermaicum; nunc Græcarum urbium est nobilissima.

2 *Funditùs victus.*] Urbes tamen plurimæ in fide Antigoni remansêrunt. *Ex Plutarcho.*

3 *Fastigio regni.*] Pyrrhus, Atheniensium et Messeniorum laudibus elatus, impudentem vocavit Antigonum, qui non sumeret pallium, sed purpuram adhuc gestaret.

4 *Studebat acquirere.*] Eum Antigonus aleatori similem dicebat, qui spe lucri proprias opes dissipat. Talis etiam Alexander Magnus, cujus gesta dum legeret aliquando Augustus Cæsar, eum admiratum ferunt non induxisse in animum quomodo quæsita servaret, sed tantùm ut nova quæsitis adjiceret.

5 *Cherroneso.*] *Peloponneso* meliùs dixeris.

6 *Achæorum.*] Achaia latè sumpta Thessaliâ, Epiro, Peloponneso, et Mari circumscribitur: in Bœotiam, Atticam, Megaridem, Phocidem, Locros, Ozolas, et Doridem regiones dividitur. Propriè dicta est pars Peloponnesi, inter Corinthum et Patras.

7 *Adversùs Spartanos.*] Eum Spartam evocavit Cleonymus, ex stirpe regiâ oriundus, indignè ferens regnare Areum ejus ex fratre nepotem.

8 *Majore mulierum.*] Obsessi à Pyrrho Spartani in Cretam mulieres amandare cogitabant: sed illæ, cùm se, eversâ urbe, vivere velle negarent, fossam continuò ducunt, simul cum senibus et pueris, tertiamque fossæ partem sex cubitos latam, altam quatuor, longam octo jugera, hâc nocte perficiunt; ubi verò diluxit, potum, cibum, armaque juvenibus subministrabant. *Plutarchus.*

A.M.3783. Ol. 127. 3. Urb.C.482 Ant.C.269.

rum motum, [1]Epirorum quoque urbs ab Aristotimo principe per tyrannidem occupatur: à quo, cùm multi ex primoribus occisi, plures in exilium acti essent, Ætolis per legatos postulantibus, ut conjuges liberosque exulum redderet, primò negavit: posteà, quasi pœniteret, proficiscendi ad suos omnibus matronis potestatem dedit; diemque profectionis statuit. Illæ, quasi in perpetuum cum viris exulaturæ pretiosissima quæque auferentes, cùm ad portam, quasi uno agmine profecturæ, convenissent, omnibus rebus expoliatæ, in carcerem recluduntur: occisis priùs in gremio matrum parvulis liberis, virginibusque ad stuprum direptis. [a]Ad tam sævam dominationem stupentibus omnibus, princeps eorum [2]Hellanicus, senex et liberis orbus, ut qui nec ætatis nec pignoris respectu timeret, contractos domum fidissimos amicorum in vindictam patriæ hortatur. [b]Cunctantibus privato periculo publicum finire, et deliberandi spatium postulantibus, arcessitis servis jubet obserari fores, tyrannoque nunciari, *mitteret qui conjuratos apud se comprehenderet:* [c]objectans singulis, *se, qui liberandæ patriæ auctor esse non possit, desertæ ultorem futurum.* Tunc illi, ancipiti periculo circumventi, honestiorem viam eligentes, conjurant in tyranni necem: atque ita Aristotimus, quinto postquam tyrannidem occupaverat mense, opprimitur.

Galli, occisis uxoribus ab Antigono delentur.

A.M.3784. Ol. 127. 5. Urb.C.483 Ant.C.268.

CAP. II. Intereà Antigonus cùm multiplici bello, et Ptolemæi regis, et [3]Spartanorum, premeretur; [d]novusque illi hostis Gallogræciæ exercitus affluxisset; in speciem castrorum parvâ manu adversùs cæteros relictâ, adversùs Gallos totis viribus proficiscitur. Quibus cognitis, Galli cùm et ipsi prælio pararent, in auspicia pugnæ hostias cædunt: quarum extis cùm magna cædes, interitusque omnium prædiceretur, non in timorem sed

INTERPRETATIO.

a *Dum omnes attoniti sunt propter tam crudelem dominationem, Hellanicus nobilissimus omnium civium hortatur amicorum fidissimos, quos in domum convocaret, ad ulciscendam patriam: nec enim timebat sibi, quia senex erat; nec liberis, quia nullos habebat.*

b *Dum omnes dubitant* an debeant se *objicere periculo, ut finem imponant* calamitati *publicæ.*

c *Objiciens singulis se ultorem fore patriæ ab ipsis desertæ, cum non possit ipsis persuadere, ut illam liberent à tyranno.*

d *Cum novi hostes, id est, Galli in Asiâ habitantes, in eum bellum movissent.*

NOTÆ.

1 *Epirorum quoque urbs.*] Mendosus est locus: legendum *Eliorum*, ut patet ex Plutarcho et Pausaniæ Eliacis: Glareanus tamen (nescio quo auctore) *Epidauriorum* legit. Graev. *Epiroiarum.*

2 *Hellanicus.*] Non ab Hellanico, sed à Clyene Aristotimus necatus est.

3 *Spartanorum.*] Antigonus, multis urbibus in Peloponneso potitus, Spartanos etiam subjicere sibi cogitabat: sed, cùm Philadelphus Spartanis mitteret auxilia, ipsi non tantùm cum Spartanis, sed etiam cum Ptolemæo bellum gerendum fuit.

in furorem versi, sperantesque deorum minas expiari cæde suorum posse; conjuges et liberos suos trucidant, auspicia bella à parricidio incipientes. Tanta rabies feros animos invaserat, ut non parcerent ætati, cui etiam hostes perpercissent, bellumque [1]internecivum cum liberis, liberorumque matribus gererent, pro quibus bella suscipi solent. [a]Itaque, quasi scelere vitam victoriamque redemissent, sicut erant cruenti ex recenti suorum cæde, in prælium non meliore eventu quàm omine proficiscuntur. [b]Siquidem pugnantes, prius [2]parricidiorum furiæ, quàm hostes circumvenêre; obversantibusque ante oculos manibus interemptorum, omnes occidione cæsi. Tanta strages fuit, ut pariter cum hominibus dii consensisse in excidium parricidarum viderentur. Post hujus pugnæ eventum, Ptolemæus et Spartani victorem hostium exercitum declinantes, in tutiora se recipiunt. Antigonus quoque, ubi eorum discessum videt, recenti adhuc ex priori victoriâ militum ardore, [3]bellum Atheniensibus infert. [4]In quo cum occupatus esset, interim [5]Alexander rex Epiri ulcisci mortem patris Pyrrhi cupiens, fines Macedoniæ depopulatur. Adversùs quem cùm reversus à Græciâ Antigonus esset, transitione militum destitutus regnum Macedoniæ cum exercitu amisit. Hujus filius [6]Demetrius puer admodùm, absente patre, reparato exercitu, non solùm amissam Macedoniam recepit, verùm etiam Epiri regno Alexandrum spoliat. Tanta vel mobilitas militum, vel fortunæ varietas erat, ut vicissim reges, nunc exules, nunc reges viderentur.

CAP. III. [7]Igitur Alexander, cùm exul ad Arcanana confugisset, non minore Epirotarum desiderio, quàm sociorum aux- *Alexander Pyrrhi filius, in*

INTERPRETATIO.

a *Itaque, quasi vitam sibi* conservâssent, *et victoriam peperissent, scelere* commisso.

b *Quia dum pugnant, furiæ, ob parricidia patrata, illos prius aggressæ sunt, quàm hostes; et omnes occisi sunt, dum observatur memoriæ recordatio* filiorum *interfectorum.*

NOTÆ.

1 *Internecivum.*] Alii *internecinum* scribunt.

2 *Parricidiorum furiæ.*] Id est animus malè conscius, et scelerum stimulis agitatus.

3 *Bellum Atheniensibus, &c.*] Quod præsidium Musæo impositum ejecissent.

4 *In quo cum occupatus esset.*] Difficilis fuit urbis expugnatio; Ptolemæus enim Patroclum miserat cum classe et Arcus ipse Spartanorum rex subsidio venerat; sed, postquam et Spartani et Ægyptii diuturnâ obsidione fessi recesserunt, Athenienses sociis destituti urbem dedere coacti sunt Antigono, qui benignè usus victoria, ubi Musæo imposuit præsidium, et ipsi recessit. *Hæc Pausanias.*

5 *Alexander.*] Ex Lanassâ, Agathoclis filiâ, susceptus, et rex Italiæ à Pyrrho destinatus.

6 *Demetrius puer.*] Quo modo id præstiterit, non liquet; constat tamen ex Eusebio, Antigonum ad 23 annos Macedoniæ regnum possedisse.

7 *Igitur Alexander.*] An ille regno expulsus fuerit, et deinde restitutus, incertum; mirum enim his de rebus apud Historicos silentium.

regnum restituitur. Cyrenarum Regni status.

ilio in regnum restituitur. Per idem tempus rex Cyrenarum [1]Agas decedit; qui ante infirmitatem, Berenicem unicam filiam, ad finienda cum Ptolemæo fratre [2]certamina, filio ejus desponderat. Sed post mortem regis, mater virginis Arsinoë, [a]ut invitâ se contractum matrimonium solveretur, misit qui ad nuptias virginis, regnumque Cyrenarum, Demetrium fratrem regis Antigoni, à Macedonia arcesserint: qui et ipse ex filiâ Ptolemæi procreatus erat. Sed nec Demetrius moram fecit. Itaque cùm secundante vento celeriter Cyrenas advolâsset, fiduciâ pulchritudinis, quâ nimis placere socrui cœperat, [b]statim à principio superbus, regiæ familiæ, militibusque impotens erat: studiumque placendi à virgine in matrem contulerat. Quæ res suspecta primò virgini, dein popularibus militibusque invisa fuit. Itaque, versis omnium animis in Ptolemæi filium, insidiæ Demetrio comparantur. Sed Arsinoë, auditâ voce filiæ, ad fores stantis, et præcipientes *ut matri parceretur*, adulterum paulisper corpore suo protexit. Quo interfecto, Berenice, et stupra matris, salvâ pietate, ulta est, [c]et in matrimonio sortiendo, judicium patris secuta.

INTERPRETATIO.

a *Ut solveretur matrimonium* quod *contractum fuerat contra ipsius voluntatem.*

b *Ab initio imperii, ob superbiam, displicebat regiæ familiæ, et militibus.*

c *Et secuta est judicium patris, dum matrimonium contraxit* cum Ptolemæi filio.

NOTÆ.

1 *Agas.*] *Magam* vocant Pausanias et Athenæus.

2 *Certamina.*] Ille enim hostili animo in fratrem Philadelphum, Antiochi Soteris filiam uxorem duxit, soceroque persuasit, ut violato fœdere bellum inferret Philadelpho: quod dum ille moliretur, Ptolemæus, divisis copiis, totam Antiochi vastavit ditionem. *Ita Pausanias.*

LIBER XXVII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Seleucus novercam et fratrem infantem interficit.*
2. *Classe naufragio amissâ, civitates amissas recipit, prœlio victus aufugit: auxilium noxium à fratre Antiocho Hierace petit, et impetrat.*
3. *Asiæ lacerus status. In Antiochum Hieracem et Seleucum Numinis vindicta.*

CAPUT I.

[1]MORTUO Syriæ rege Antiocho, cùm in locum ejus filius [2]Seleucus successisset, hortante matre Laodice, quæ prohibere debuerat, auspicia regni [3]à parricidio cœpit. Quippe Berenicen, novercam suam, sororem Ptolemæi regis Ægypti, cum parvulo fratre ex eâ suscepto, interficit. Quo facinore perpetrato, et infamiæ maculam subiit, et Ptolemæi bello se implicuit. Porrò [4]Berenice, cùm ad se interficiendum missos didicisset, [5]Daphnæ se claudit: ubi cùm obsideri eam cum parvulo filio nunciatum Asiæ civitatibus esset, recordatione paternæ, majorumque ejus dignitatis, casum tam indignæ fortunæ miserantes auxilia ei omnes misêre. Frater quoque Ptolemæus periculo sororis exterritus, relicto regno, cum omnibus viribus advolat. Sed Berenice ante adventum auxiliorum, cùm vi expugnari non posset, dolo circumventa trucidatur. Indigna res omnibus visa. Itaque, cùm universæ civitates, quæ defecerant, ingentem classem comparâssent, [a]repentè exemplo crudelitatis exterritæ, simul et in ultionem ejus quam defensuræ erant, Ptolemæo se tradunt; [6]qui nisi in Ægyptum domesticâ seditione [7]revocatus esset, totum regnum Seleuci occupâsset: tantum vel illi odium, parricidale scelus, vel huic favorem indignè peremptæ mors sororis, attulerat.

Seleucus novercam et fratrem interficit. A.M. 3808. Ol. 133. 3. Urb.C. 507 Ant.C. 244.

INTERPRETATIO.

a *Continuò se tradunt Ptolemæo, et quia territæ erant crudelitate* Seleuci, *et ut ulciscerentur mortem* Berenices, *quam volebant defendere.*

NOTÆ.

1 *Mortuo Syriæ rege.*] Ita rem narrant Hieronymus et Appianus. Post diuturna inter Antiochum deum, Soteris filium, et Ptolemæum Philadelphum bella; Philadelphus bello fessus Berenicem filiam, dedit uxorem Antiocho, qui primùm Laodicen primam uxorem cum filiis Seleuco et Antiocho aulâ expulit; sed paulò pòst, amore victus, reduxit Laodicen, quæ, verita viri ambigui et mobilis animum, eum veneno sustulit.

2 *Seleucus.*] Callinicus (quæ vox victorem sonat) dictus est per antiphrasin, quia à Gallis sæpè victus fuerat; Pogonem Polybius, Gallinicum alii nominant.

3 *A parricidio cœpit.*] Filium Berenices cum matre ab Antiochiæ præfecto occidi curavit, ut habet Hieronymus.

4 *Berenice.*] Erat et Philadelphi filia, et soror Laodices, sed natu minor.

5 *Daphnæ.*] Vel sub urbanum Antiochiæ Syriæ, *ex Stephano:* vel locus fontibus irriguus, undecim stadiis ab Antiochiâ distans, *ex Strabone,* in quo fanum erat, asylum Apollinis; Daphne dictus est, quod lauris esset consitus.

6 *Qui nisi in Ægyptum, &c.*] Syriam, Ciliciam, et regiones trans Euphratem subegit, *ex Hieronymo.* Babylonem etiam cepit, et Laodicen, tot criminum ream occidi jussit, *ex Appiano.*

7 *Revocatus esset.*] Quadraginta talentorum millia, auri vasa pretiosa, simulachra deorum 2500 in Ægyptum retulit, quæ Cambyses olim ex Ægypto rapuêrat: Unde Ptolemæus Euergetes, hoc est, benefactor, dictus est. Hierosolymis, si Josepho credimus, in Ægyptum rediens, sacrificavit.

Civitates recipit. *Prælio victus fugit.* *A fratre auxilium petit.* A.M.3811. Ol. 134. 2. Urb.C.520 Ant.C.241.

CAP. II. Post discessum Ptolemæi, Seleucus, cùm [1]adversùs civitates, quæ defecerant, ingentem classem comparâsset, repentè, veluti diis ipsis parricidium vindicantibus, ortâ tempestate classem naufragio amittit; nec quicquam illi ex tanto apparatu, [a]præter nudum corpus, et spiritum, et paucos naufragii comites residuos fortuna fecit. Misera quidem res, sed optanda Seleuco fuit: siquidem civitates, quæ odio ejus ad Ptolemæum transierant, velut diis arbitris satisfactum sibi esset, [b]repentinâ animorum mutatione, in naufragii misericordiam versæ, imperio se ejus restituunt. Lætus igitur malis suis, et damnis ditior redditus, veluti par viribus, bellum Ptolemæo infert: sed, quasi ad ludibrium tantùm fortunæ natus esset, nec propter aliud opes regni recepisset, quam ut amitteret, victus prælio, non multo

A.M.3812. Ol. 134. 3. Urb.C.511 Ant.C.240.

quàm post naufragium comitatior, [2]trepidus Antiochiam confugit. Inde ad Antiochum fratrem literas facit: quibus auxilium ejus implorat, oblatâ ei Asiâ, inter fines Tauri montis, in præmium latæ opis. Antiochus autem cùm esset annos XIV natus, supra ætatem regni avidus, occasionem non tam pio animo, quàm offerebatur, arripuit: sed latronis more, totum fratri eripere cupiens, puer sceleratam virilemque sumit audaciam. Undè *Hierax* est cognominatus: [c]quia non hominis, sed accipitris ritu, in alienis eripiendis vitam sectaretur. Intereà Ptolemæus, cùm Antiochum in auxilium Seleuco venire cognovisset, nec cum duobus uno tempore dimicaret, in annos decem cum Seleuco pacem facit: sed pax ab hoste data interpellatur à fratre, qui, conducto Gallorum mercenario exercitu, [d]pro auxilio bellum, pro fratre hostem, imploratus exhibuit. In eo prælio virtute Gallorum victor quidem Antiochus fuit: sed Galli arbitrantes Seleucum in prælio cecidisse, in ipsum Antiochum arma vertêre: liberiùs depopulaturi Asiam, si omnem stirpem regiam exstinxissent. Quod ubi sensit Antiochus, velut à prædonibus, auro se redimit, societatamque cum mercenariis suis jungit.

INTERPRETATIO.

a *Et vix ipse nudus evasit, et vitam servavit cum paucis comitibus naufragii.*

b *Se restituunt Seleuco, mutatis civium animis propter miseriam,* in quam redactus esset *per naufragium.*

c *Quia sequens agendi rationem non hominis, sed accipitris, cogitabat* tantum *de* regnis *eripiendis aliis.*

d *Qui imploratus non auxilium* tulit, *sed bellum* intulit; *nec se gessit pro fratre, sed pro hoste.*

NOTÆ.

1 *Adversùs civitates.*] Non loquitur de Parthicis, quæ ubi semel Arsace duce in Antiochum rebellârunt, nunquam redierunt in potestatem Seleucidarum.

2 *Trepidus Antiochiam.*] De victoriâ Euergetis; Antiochi Hieracis in fratrem perfidiâ, Gallorum audaciâ, nihil habent alii Historici: Strabo tamen dissensiones fratrus meminit.

CAP. III. Intereà rex Bithyniæ [1]Eumenes, sparsis consumptisque fratribus bello intestinæ discordiæ, quasi vacantem Asiæ possessionem invasurus, victorem Antiochum, Gallosque aggreditur. [a]Nec difficilè saucios adhuc ex superiore congressione, integer ipse viribus superat. Eâ namque tempestate omnia bella in exitium Asiæ gerebantur: uti quisque fortior fuisset, Asiam velut prædam occupabat. Seleucus et Antiochus, fratres, bellum propter Asiam gerebant: Ptolemæus rex Ægypti, sub specie sororiæ ultionis, Asiæ inhiabat. [b]Hinc Bithynus Eumenes, inde Galli (humiliorum semper mercenaria manus) Asiam depopulabantur: cum intereà nemo defensor Asiæ inter tot prædones inveniebatur. Victo Antiocho, cùm Eumenes majorem partem Asiæ occupâsset, ne tunc quidem fratres, perdito præmio, propter quod bellum gerebant, concordare potuêrunt: sed, omisso externo hoste, in mutuum exitium bellum reparant. In eo Antiochus denuò victus, multorum dierum fugâ fatigatus, tandem ad socerum suum [2]Artamenem, regem Cappadociæ, provehitur. A quo cùm primùm benignè exceptus esset, interjectis diebus cognito quòd insidiæ sibi pararentur, salutem fugâ quæsivit. Igitur cùm profugo nusquam tutus locus esset, ad Ptolemæum hostem, cujus fidem tutiorem quàm fratris existimabat, decurrit; [c]memor vel quæ facturus fratri esset, vel quæ meruisset à fratre. [d]Sed Ptolemæus non amicior ei dedito, [3]quàm hosti factus, servari eum arctissimâ custodiâ jubet. Hinc quoque Antiochus operâ cujusdam meretricis adjutus, quam familiariùs noverat, deceptis custodibus elabitur, fugiensque à latronibus interficitur. Seleucus quoque iisdem fermè diebus, amisso regno, equo præcipitatus, [4]finitur. [e]Sic fratres, quasi et germanis casibus, exules ambo, post regna, scelerum suorum [5]pœnas luêrunt.

Asiæ infelix status. A.M.3814. Ol. 135. 1 Urb.C.513 Ant.C.238.

INTERPRETATIO.

a *Et cùm integræ essent illius vires, superat facilè* fratres, *quorum vires erant debilitatæ ob prælia priùs commissa.*

b *Hinc Eumenes rex Bithyniæ, inde Galli Asiam vastabant, qui à victis semper mercede conducebantur.*

c *Memor quâ pœna decrevisset fratrem afficere,* si victor fuisset, *vel quam meruisset ipse* ob bellum ipsi illatum.

d *Sed Ptolemæus eum includi jussit in carcere, non functus officio amici, sed hostis.*

e *Sic fratres germani simili ferè more exules ambo, post regna amissa, dedêrunt pœnas ob commissa crimina.*

NOTÆ.

1 *Eumenes.*] Quæ de Eumene Bithyno Justinus, alii de Attalo Pergameno referunt, et rectè quidem.

2 *Artamenem.*] *Ariamenem* appellat Diodorus, qui Stratonicen Antiochi sororem in uxorem duxerat; quare Antiochi socerum malè vocat Justinus.

3 *Quam hosti factus.*] Meliùs dixeris, *Non tam amici debito, quam hostis functis.*

4 *Finitur.*] Legendum est, *finit.* Sic Tacitus, Tiberius *finivit,* hoc est, *mortuus est.* Imò *finitur* optimè. Sic et Cicero et Seneca locuti. D.

5 *Pœnas luêrunt.*] Seleucus enim pauper et inglorius obiit, Syriâ, magnâque Asiæ parte ab Euergete spoliatus; dicitur tamen à Strabone Antiochiam amplificâsse.

LIBER XXVIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Olympias, Alexandri Epirotæ vidua, Demetrio Macedoni Phthiam filiam dat uxorem: unde tragœdia et bellorum initia.*
2. *Ætoli superbè respondent Romanis, qui Acarnanis auxilium præbebant: et arma movent intrepidè.*
3. *Filiis duobus morbo sublatis Olympias non diu supervivit, Laodamiâ filiâ interfectâ. Epirus graviter affligitur. Demetrius Macedo moritur. Hujus filii Philippi Antigonus tutelam suscipit, quam prudenter administrat.*
4. *Bellum Antigoni adversùs Spartanos, quorum rex Cleomenes viribus attritis in Ægyptum profugit, ubi interficitur. Antigono mortuo Philippus regnat.*

CAPUT I.

Demetrius Olympiadis filiam uxorem ducit: unde bellorum initia. A.M.3800. Ol. 131. 3. Urb.C.499 Ant.C.252.

OLYMPIAS Pyrrhi Epirotæ regis filia, amisso marito, [1]eodemque germano fratre, Alexandro, cùm tutelam filiorum ex eo susceptorum Pyrrhi et Ptolemæi, regnique administrationem, in se recepisset, [a]ab Ætolis partem [2]Acarnaniæ, quam in portionem belli pater pupillorum acceperat, eripere volentibus, ad regem Macedoniæ Demetrium decurrit; eique habenti uxorem Antiochi regis Syriæ sororem, filiam suam Phthiam in matrimonium tradit: ut auxilium, quod misericordia non poterat, jure cognationis obtineret.

INTERPRETATIO.

a *Auxilium petit à Demetrio Macedoniæ rege, contra Ætolos, qui volebant ipsi eripere Acarnaniæ partem, quam* Alexander *pater pupillorum acceperat ob bellum gestum in eorum hostes.*

NOTÆ.

1 *Eodemque germano fratre.*] Impium hunc morem Græci mutuati sunt à Persis, apud quos Xerxes Artayntam, fratris filiam; Artaxerxes Mnemon Atossam et Amestrim, filias simul et uxores habuit. Illos Græci imitati sunt, præcipuè Ægypti reges, quos inter Philadelphus sororem Arsionen in uxorem accepit: quod tamen ex Ægyptiorum lege fecisse dicit Pausanias.

2 *Acarnaniæ.*] Est regio mari adjacens, infra Epirum, quam Acheloüs fluvius ab Ætoliâ dividit.

[a]Fiunt igitur nuptiæ, quibus et novi matrimonii gratia acquiritur, et veteris offensa contrahitur. Nam prior uxor, velut matrimonio pulsa, sponte suâ ad fratrem Antiochum discedit; eumque in mariti bellum impellit. Acarnanes quoque diffisi Epirotis, adversùs Ætolos auxilium Romanorum implorantes, obtinuêrunt â Romano senatu, ut legati mitterentur, qui denuntiarent Ætolis, *præsidia ab urbibus Acarnaniæ deducerent; paterenturque esse liberos, qui soli quondam adversùs Trojanos, auctores originis suæ, auxilia Græcis non miserint.*

CAP. II. Sed Ætoli legationem Romanorum [1]superbè audivêre; Pœnos illis et Gallos, â quibus tot bellis occidione cæsi sunt, exprobantes, dicentesque *priùs illis portas adversùs Carthaginienses aperiendas, quas clauserit [2]metus Punici belli, quàm in Græciam arma transferenda. Meminisse deinde jubent, qui quibus minentur [3]adversùs Gallos urbem eos suam tueri non potuisse, captamque non ferro defendisse, sed auro redemisse.* [a]*Quam gentem se aliquantò majore manu Græciam ingressam, non solum nullis externis viribus, sed ne domesticis quidem totis adjutos, [4]universam delêsse; sedemque sepulchris eorum præbuisse, quam illi urbibus, imperioque suo præposuerant. Contrà, Italiam, trepidis ex recenti urbis suæ incendio Romanis, universam ferme [5]à Gallis occupatam. Priùs igitur illis Gallos Italiâ pellendos, quam minentur Ætolis: priùsque sua defendenda quam aliena appetenda. Quos autem homines Romanos esse? [6]nempe pastores, qui latrocinio justis [7]dominis ademptum solum teneant: qui, uxores cùm propter originis dehonestamenta non invenirent, [8]vi publica ra-*

Ætoli superbè Romanis respondent.

INTERPRETATIO.

a *Celebrantur nuptiæ, quibus* Demetrius *acquirit* amicitiam Epirotarum *ob matrimonium contractum cum Phthiâ: sed offendit* Antiochum *ob* solutum *primum* cum sorore *matrimonium.*

b *Se delevisse omnes Gallos, qui in Græciam irruperant cum majore exercitu;* etiam si *non adjuti fuerint ullis copiis exterorum* populorum, *et omnes Græciæ populi* non fuerint uniti ad illos vincendos; *et se occidisse illos omnes, qui urbes et imperium Græcorum volebant evertere.*

NOTÆ.

1 *Superbè audivêre.*] *Relatum à Græcis, gente linguâ magis strenuâ quàm factis, ferox responsum,* inquit Livius.

2 *Metus Punici belli.*] Erant enim id temporis bello Punico irretiti, in quo modò victores, modò victi, magnas clades et hostibus intulerunt, et ipsi accepêrunt.

3 *Adversùs Gallos urbem, &c.*] De urbe à Brenno captâ et incensâ loquuntur, quam tamen Romani non pecunia, sed ferro, redemêrunt: dum enim pecúnia numeraretur, superveniens Camillus Gallos semel et iterum victos ad unum delevit.

4 *Universam delêsse.*] Gallos intelligunt, qui, in Græciam et Macedoniam ingressi, variis cladibus perierunt.

5 *A Gallis occupatam.*] Partem Italiæ maximam tenebant, quæ ultra Padum, Gallia Transpadana, citra, Cispadana, dicebatur.

6 *Nempe pastores.*] Romulus et Remus, aliique, qui prima Urbis jacêrunt fundamenta, fuerunt pastores Amulii.

7 *Dominis ademptum solum.*] Albanos indicat, jussos à Romanis Romam commigrare.

8 *Vi publica rapuerint.*] Propter virgines Sabinas in ludis, jussu Romuli, raptas.

fuerint: qui denique urbem ipsam [1]parricidio condiderint; murorumque fundamenta fraterno sanguine asperserint. Ætolos autem [2]principes Græciæ semper fuisse; et sicut dignitate, ita et virtute cæteris præstitisse, solos, denique esse qui Macedonas, imperio terrarum florentes, semper contempserint: qui Philippum regem non timuerint: qui Alexandri Magni post Persas Indosque devictos, cùm omnes nomen ejus horrerent, edicta spreverint. Monere igitur se Romanos, contenti sint fortunâ præsenti, nec provocent arma, quibus et Gallos cæsos, et Macedonas contemptos videant. Sic, dimissâ legatione Romanorum, ne fortiùs locuti quàm fecisse viderentur, fines Epiri regni et Acarnaniæ depopulantur.

Olympias et Demetrius moriuntur. Antigonus Philippi tutelam suscipit.

CAP. III. Jam Olympias filiis regna tradiderat, et in locum Pyrrhi fratris defuncti Ptolemæus successerat, qui cùm hostibus instructo exercitu obvius processisset, infirmitate correptus, in itinere decedit. Olympias quoque non magno post tempore, [a]gemino funerum vulnere afflicta, ægrum spiritum trahens, non diu filiis supervixit. Cùm ex gente regia sola Nereis virgo, cum Laodamia sorore superesset, Nereis nubit Geloni Siciliæ regis filio: Laodamia autem cùm in aram Dianæ confugisset, concursu populi interficitur. Quod facinus dii immortales assiduis cladibus gentis, et prope interitu totius populi vindicavêrunt. Nam sterilitatem, famemque passi, intestina discordià vexati, externis ad postremum bellis penè consumpti sunt; Miloque Laodamiæ percussor in furorem versus, nunc ferro, nunc saxo, in summa dentibus laceratis visceribus, duodecimâ die interiit. His in Epiro gestis, interim in Macedoniâ Demetrius rex, relicto filio Philippo, parvulo admodum, decedit. Cui [3]Antigonus tutor datus, acceptâ in matrimonium matre pupilli, regem se constitui laborabat. Interjecto deinde tempore, cùm seditione minaci Macedonum clausus in regiâ teneretur, in publicum sine satellitibus procedit, projectòque in vulgus diademate ac purpurâ, *dare hæc eos alteri* jubet, *qui aut imperare illis nesciat, aut cui parere ipsi sciant:* [b]*se adhuc invidiosum illud regnum, non voluptatibus, sed laboribus ac periculis sentire.* Commemorat deinde beneficia sua:

A.M.3819. Ol. 136. 2. Urb.C.518 Ant.C.233.

INTERPRETATIO.

a *Non diu superstes fuit filiis, languida et afflicta ab mortem duorum* filiorum.

b *Se periculis et laboribus* toleratis, *non voluptatibus, sentire* quòd administret *regnum illud*, propter quod tanto *odio habeatur.*

NOTÆ.

1 *Parricidio.*] Quia Romulus fratrem Remum necari jusserat.

2 *Principes Græciæ.*] Apud Strabonem testatur Ephorus, gentem illam paruisse nemini: sed propter asperitatem locorum, fortitudinemque bellicam, semper indomitam mansisse.

3 *Antigonus tutor.*] Et Doson etiam nuncupatus, quòd multa promitteret, et non semper staret promissis: et Euergetes, *ex Suidâ*, quòd, victo Cleomene, Spartâ potitus, maxima beneficia Spartanis contulerit.

ut defectionem sociorum vidicaverit: ut [1]*Dardanos, Thessalosque exultantes morte Demetrii regis compescuerit: ut denique dignitatem Macedonum non solùm defenderit, verùm etiam auxerit. Quorum si illos pœniteat, se deponere imperium et reddere illis munus suum: ipsi regem quærant, cui imperent.* Cùm populus pudore motus recipere eum regnum juberet, tamdiu recusavit, quoad seditionis auctores supplicio traderentur.

CAP. IV. Post hæc [2]bellum Spartanis infert; qui soli Philippi Alexandrique bellis, et imperium Macedonum, et omnibus metuenda arma contempserant. Inter duas nobilissimas gentes bellum, summis utrimque viribus fuit; cum hi pro vetere Macedonum gloria, [a]illi non solum pro illibatâ libertate, sed etiam pro salute certarent. [3]Victi Lacedæmonii, non ipsi tantum, sed etiam conjuges liberique, magno animo fortunam tulêre. Nemo quippe in acie saluti pepercit; nulla amissum conjugem flevit: filiorum mortem senes laudabant; patribus in acie cæsis filii gratulabantur: suam vicem omnes dolebant, quòd non ipsi pro patriæ libertate cecidissent. Patentibus omnes domibus saucios excipiebant, vulnera curabant, lassos reficiebant. Inter hæc nullus in urbe strepitus, nulla trepidatio; magisque omnes publicam, quàm privatam fortunam lugebant. Inter hæc [4]Cleomenes rex post multas hostium cædes, toto corpore, suo pariter et hostium cruore madens, supervenit, ingressusque urbem, non humi consedit, non cibum aut potum poposcit; non denique armorum onus deposuit; sed [5]acclinis parieti, cum [6]quatuor millia

Antigonus in Spartanos bellum gerit, et moritur.

A.M.3852. Ol. 139. 3. Urb.C.531. Ant.C.220.

INTERPRETATIO.

a *Illi non modò libertate quam semper conservaverant illibatam, dimicarent, sed etiam pro salute.*

NOTÆ.

1 *Dardanos.*] Qui cum Thessalis juncti, mortuo Demetrio Gonatæ filio in Macedoniam irruperant.

2 *Bellum Spartanis infert.*] Sic se res habuit. Cùm Ætoli Achæos odissent pessimè, in odii societatem traxerunt Cleomenem, qui, multis in præliis Achæis fusis, multas cepit urbes: quare Aratus Sicyonius, Achæorum Prætor, Antigonum, Cleomenes Euergetem in auxilium accersivit. *Hæc Plutarchus et Polybius.* Sed Plutarchus, Philarchi historiam secutus, infensus est Arato, quod Antigonum evocârit: Polybius verò Arati commentariis usus iratus est Cleomeni, quòd Megalopolim ejus patriam everterit.

3 *Victi Lacedæmonii.*] Antigonus Acrocorintho, Argis et Mantineâ captis, adversùs Spartam cum 28 millibus movebat, cùm Cleomenes ubique victor, exercitu ad fauces, quæ Spartam ducunt, collocato, cum eo dimicavit. Acre diu et dubium certamen fuit phalangem inter et juventutem Spartanam: victis tandem Lacedæmoniis, fugit Cleomenes.

4 *Cleomenes rex.*] Tyrannum vocat Livius, quòd regiam potestatem Ephororum cæde, qui eam oppressam tenebant, sibi vindicaverit.

5 *Acclinis parieti.*] Non *acclivis.* Acclivis propriè de inanimatis, acclinis de animatis dicitur.

6 *Quatuor millia*] Mercenarios, Spartanosque omnes, præter ducentos qui cum Cleomene fugerent, in prælio cecidisse refert Plutarchus.

sola ex pugnâ superfuisse conspexisset, [1]hortatur *ut se ad meliora rei publicæ tempora reservarent.* Tum cum [2]conjuge et liberis Ægyptum ad Ptolemæum [3]proficiscitur: à quo [4]honorificè susceptus, [a]diu in summâ dignatione regis vixit. Postremò post Ptolemæi mortem, à filio ejus cum omni familiâ [5]interficitur. Antigonus autem, cæsis occidione Spartanis, fortunam tantæ urbis miseratus, à direptione milites prohibuit: veniamque his qui superfuerunt dedit, præfatus, *bellum se cum Cleomene, non cum Spartanis habuisse, cujus fugâ omnis ira ejus finita sit:* [b]*nec minori sibi gloriæ fore, si ab eo servata Lacedæmon, à quo solo capta sit, proderetur.* [6]*Parcere igitur se solo urbis ac tectis, quoniam homines, quibus parceret, non superfuissent.* Nec multò pòst ipse [7]decedit, regnumque Philippo pupillo, annos XIV nato tradidit.

INTERPRETATIO.

a *Diu fuit in summâ dignitate apud regem.*

b *Et tam gloriosum sibi fore, si diceretur* aliquandò, *quòd Lacedæmon servata fuerit ab ipso, à quo solo capta sit.*

NOTÆ.

1 *Hortatur ut se ad meliora reservarent.*] Et Antigonum in urbe recipiant.

2 *Conjuge et liberis.*] Errat Justinus: illius enim uxor jam obierat, et liberos ipse cum matre suâ Cratesicleâ Ptolemæo obsides in Ægyptum miserat.

3 *Proficiscitur.*] Dum navim ad Gythium de nocte conscenderet, Therycionem, ut se occideret, hortantem contempsit.

4 *Honorificè susceptus.*] Ptolemæus, inquit Plutarchus, Cleomenis prudentiam, fortitudinem, et urbanitatem miratus, eum in honore habuit, illumque annuis 24 talentis, stipendii nomine, concessis, in regnum restiturum se pollicitus est.

5 *Interficitur.*] Sosibii jusso conjectus in carcerem custodibus vino sepultis, è custodiâ cum amicis stricto gladio erumpit, multisque occisis populum ad libertatem vocat, quem dum à rebus novis abhorre resentit, ipse sibi, aliique pariter mortem sibi intulêrunt. *Ex Polybio et Plutarcho.*

6 *Parcere se.*] Republicâ civibus redditâ, et sacro diis facto, tertio die recessit.

7 *Decedit.*] Captâ Lacedæmone, cum audiisset vastari à Barbaris Macedoniam, continuò, licet jam correptus morbo, in eos profectus est: commissoque prælio, dum magnâ voce milites hortatur, clamoribus pulmonem dirupit. *Ita Plutarchus.* Ex aliis tamen partâ victoriâ, dum præ lætitiâ ingeminat, *O faustum diem!* ruptâ venâ, vim tantam sanguinis effudit, ut acri correptus febre, paulò pòst expiravit.

LIBER XXIX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Orbis multa imperia novâ regum successione mutantur, nominatim in Africâ, Ægypto, Macedoniâ.*
2. *Philippus rex Macedoniæ, malo consilio impulsus, Romanis bellum inferre constituit.*
3. *Insanam hanc mentem speciosis verbis occultat.*
4. *Tandem apertus hostis apparet: unde cruentum bellum, ipsi Philippo perniciosum simul ac ignominiosum.*

CAPUT. I.

IISDEM fermè temporibus prope universi Orbis imperia novâ regum successione mutata sunt. Nam et in Macedoniâ Philippus, mortuo Antigono tutore, eodemque vitrico, annorum quatuordecim regnum suscepit; et in Asiâ, [1]interfecto Seleuco, impubes adhuc [2]rex Antiochus [3]constitutus est: Cappadociæ quoque regnum Ariarathi, puero admodum, pater ipse tradiderat: Ægyptum, [4]patre ac matre interfectis, occupaverat Ptolemæus, cui ex facinoris crimine, cognomentum *Philopatori* fuit. Sed et Spartani in locum Cleomenis suffecêrunt Lycurgum. [a]Et, ne qua temporibus mutatio deesset, apud Carthaginienses quoque [5]ætate immaturâ dux Annibal constituitur;

Antigonus, Ptolemæus, et alii reges moriuntur.
A.M.3834.
Ol. 140. 1.
Urb.C.533.
Ant.C.218.

INTERPRETATIO.

a *Et ut aliqua mutatio fieret hoc tempore apud omnes gentes Annibal adhuc juvenis dux constitutus est apud Carthaginienses, non quòd non haberent duces seniores, sed quia sciebant illum à pueritiâ odisse pessimè Romanos.*

NOTÆ.

1 *Interfecto Seleuco.*] Callinici filio, qui dum in Attalum, à quo Asia penè tota cis Taurum subacta fuerat, cum Achæo proficiscitur, superato Tauro monte, vel dolo appetitus, occisus est, ut habet Polybius; vel à Nicanore et ab Apaturio Gallo veneno sublatus est, uti narrat Appianus.

2 *Rex Antiochus.*] Magnus posteà nuncupatus.

3 *Constitutus est.*] Ab Achæo, qui, Apaturio et Nicanore trucidatis, Asiam omnem citra Taurum receperat. *Ex Polybio.*

4 *Patre ac matre interfectis.*] Quod nitatur auctore Justinus, incertum; nam illius patrem mortuum, non occisum, Plutarchus; morbo consumptum Polybius affirmat.

5 *Ætate immaturâ.*] Occiso nuper à Gallo quodam Asdrubale, suffectus est Annibal, natus annis viginti sex. *Ex Polybio et Zonarâ.*

non penuriâ seniorum, sed odio Romanorum, quo imbutum eum [1]à pueritià sciebant. Fatale non tam Romanis, quàm ipsi Africæ malum. [a]His regibus pueris, etsi nulli senioris ætatis rectores erant, tamen in suorum quibusque majorum vestigia nitentibus, magna indoles virtutis enituit. Solus Ptolemæus, sicut scelestus in occupando regno, [2]ità et segnis in administrando fuit. Philippum Dardani, cæterique omnes finitimi populi, quibus velut immortale odium cum Macedonum regibus erat, contemptu ætatis assiduè lacessebant. Contrà, ille summotis hostibus, non contentus sua defendisse, ultro etiam Ætolis bellum inferre gestiebat.

Philippus bellum Romanis inferre constituit.
A.M 3838.
Ol. 141. 1.
Urb.C.537
Ant.C.214.

CAP. II. Quæ agitantem illum [3]Demetrius rex Illyriorum, nuper [4]à Paulo Rom. consule victus, supplicibus [5]precibus aggreditur, *injuriam Romanorum* querens, *qui non contenti Italiæ terminis imperium spe improbâ Orbis amplexi, bellum cum omnibus regibus gerant. Sic* [6]*illos Siciliæ, sic* [7]*Sardiniæ,* [8]*Hispaniæ-*

INTERPRETATIO.

a *Etsi illi reges pueri non haberent gubernatores senes, in illis tamen magna spes virtutum* futurarum *apparuit,* dum *quisque* conatur *sequi vestigia majorum suorum.*

NOTÆ.

1 *A pueritiâ sciebant.*] Natus annos novem, dum Amilcari patri blanditur, ut duceretur in Hispaniam, quò erat ipse trajecturus: Amilcar Annibalem admotum altari, factis sacris, adegit, ut juraret se, cùm primùm per ætatem posset, hostem fore populo Romano, *Ità Polybius, Livius, Zonaras et alii.*

2 *Ità et segnis.*] De Ptolemæi vitiis agetur posteà.

3 *Demetrius rex Illyriorum.*] Pharius nuncupatus, qui, Corcyræ à Teutâ Illyriorum Reginâ Præfectus, eam tradidit Romanis, à quibus Illyrici parte donatus est. *Ex Polybio.*

4 *A Paulo Romano consule.*] Captâ septem diebus Dimalo urbe munitissimâ, Pharum versùs, contra Demetrium Consul navigavit, et maximâ exercitûs parte in locis cavis abditâ, ipse cum paucis navibus in portum appulit; quarum paucitatem aspernatus Demetrius, dum extensionem prohibere conatur, ab iis, qui in sylvis latebant, à tergo oppugnatus victus est, et urbs pulsus, lembo ab Philippum fugit; ut narrat Polybius.

5 *Precibus aggreditur.*] Non à Demetrio, sed ab Annibale accensum in Romanos Philippum testantur Probus et Livius.

6 *Illos Siciliæ.*] Bellum primo Siculis à Romanis illatum est, dum Mamertinis auxilium ferunt contra Syracusanos, Hieronem, et Carthaginienses, quorum imperator Hanno Messanæ captus est.

7 *Sardiniæ.*] Quo Cornelius Scipio; dum Siciliam subegit Florus, bellum primus transtulit, et Hannone victo, urbem cepit Olbiam.

8 *Hispaniæ.*] Publius Scipio Consul, cui Hispania obvenerat, ubi vidit Annibalem post leve certamen, trajecto Rhodano, in Italiam descendere, Cneum fratrem cum parte copiarum misit in Hispaniam, tum ut veteres socios, ob desertum Saguntum, alienatos, in officio retineret; tum ut Hispaniâ expelleret Asdrubalem: quod unà cum fratre prestitit: ita ut victi ab Annibale in Italiâ Romani, Carthaginienses in Hispaniâ vincerent.

que, sic denique totius [1]*Africæ imperium affectantes, bellum cum Pœnis et Annibale suscepisse: sibi quoque non* [2]*aliam ob causam, quàm quòd Italiæ finitimus videbatur, bellum illatum: quasi nefas esset, aliquem regem juxta imperii eorum terminos esse.* [a]*Sed et ipsi cavendum esse exemplum, cujus quanto promptius nobiliusque sit regnum, tantò sit Romanos acriores hostes habiturus. Super hæc cedere se illi regno, quod Romani occupaverint,* profitetur, *gratiùs habiturus, si in possessione imperii sui, socium potiùs quàm hostes videret.* Hujuscemodi oratione impulit Philippum, ut, omissis Ætolis, bellum Romanis inferret, minùs negotii existimantem, quòd jam [3]victos ab Annibale apud [4]Thrasymenum lacum [5]audierat. Itaque, ne eodem tempore multis bellis distineretur, pacem cum Ætolis facit: [b]non quasi alio bellum translaturus, sed ut Græciæ quieti consulturus, *quam nunquam in majori periculo fuisse* affirmabat. *Siquidem consurgentibus ab Occidente novis Pœnorum et Romanorum imperiis, quibus una hæc à Græciâ atque Asiâ sit mora, dum inter se bello discrimen imperii faciunt: cæterùm statim victoribus transitum in Orientem fore.*

INTERPRETATIO.

a *Sed et ipsum debere sibi à Romanis cavere, quia illos habiturus erat hostes tantò feriores quantò regnum* Macedoniæ *sit aliis et nobilius et promptius* ad bellum gerendum.

b *Dicens se id facere, non ut transferret bellum in aliam regionem, sed ut consuleret saluti Græciæ, quam affirmabat nunquam fuisse expositam majori periculo; Carthaginienses enim et Romanos, quorum surgerent in Occidente nova imperia, impediri tantùm quominùs transeant in Græciam et Asiam, quia bellum inter se gerunt pro summo imperio: sed, finito bello, continò victores illaturos arma contra populos Orientis.*

NOTÆ.

1 *Africæ.*] L Manlius et M. Attilius Consules, superatis navali prælio Hannone et Amilcare, non procul à Lilybæo, bellum primi in Africam transportârunt: unde Manlius, vastatis prope Carthaginem agris cum multis captivis Romam rediit. Sed anno sequenti Attilius, tot victoriis elatus, à Xantippo Lacedæmonio, Carthaginiensium duce, dum sui castra negligentiùs tuentur, et victus, et captus est.

2 *Aliam ob causam.*] Demetrius beneficiorum, quæ à Populo Romano acceperat, oblitus cum inde Gallos, hinc Annibalem, Romanis exitium magnis cum copiis minitàri cerneret; contra leges pacis, urbes ditionis Romanæ ultra Lissum subigere conatus est.

3 *Victos ab Annibale.*] Annibal, capto Sagunto, Alpibusque superatis, cum 90 peditum millibus, 12 equitum, ter Romanos vicerat, bis Sempronium Consulem, semel ad flumen Trebiam, iterùm ad Placentiam urbem, tertiò Flaminium ad lacum Thrasymenem, qui avidus pugnæ, ne collega Servilius partem gloriæ præriperet, commisso prælio ipse dum fortiter dimicaret, occisus est; Romani fugati, 15 millia cæsa, sex capta, ut pluribus narrat Polybius.

4 *Thrasymenum.*] Florentiam inter et Perusiam. Hodie *Lake of Perugia.*

5 *Audierat.*] Argis Nemæos ludos spectabat, quando è Macedoniâ victos ab Annibale Romanos nunciatum est.

Consilium suum occultat.

CAP. III. [a]*Videre se itaque*, ait, *consurgentem in Italiâ nubem illam trucis et cruenti belli: videre tonantem ac fulminantem ab Occasu procellam, quam in quascunque terrarum partes victoriæ tempestas detulerit, magno cruoris imbre omnia fœdaturam. Frequenter Græciam ingentes motus passam Persarum, nunc Gallorum, nunc Macedonum bellis:* [b]*sed omnia illa ludum fuisse existimaturos, si ea quæ nunc in Italiâ concurrat manus, extra terram illam se effuderit. Cernere se, quàm cruenta et sanguinaria inter se bella, utrique populi, viribus copiarum et ducum artibus, gerant:* [c]*quæ rabies finiri solo partis alterius interitu, sine ruinâ finitimorum non possit. Feros igitur animos victorum minùs quidem Macedoniæ, quàm Græciæ timendos, quia et remotior, et in vindictam sui robustior sit: scire tamen se eos qui tantis viribus concurrant, non contentos hoc fine victoriæ fore: metuendumque sibi quoque certamen eorum, qui superiores exstiterint.* Hoc prætextu finito cum Ætolis bello, nihil aliud quam Pœnorum Romanorumque bella respiciens, singulorum vires perpendebat. [d]Sed nec Romani, tametsi Pœni et Annibal [1]in cervicibus erant, soluti metu Macedonico videbantur: quippe terrebat eos et metus Macedonum virtutis, et devicti Orientis gloria, et Philippus studio Alexandri æmulationis incensus, quem promptum in bella industriumque cognoverant.

Bellum inter Philippum et Romanos.

CAP. IV. Igitur Philippus, cùm [2]iterato prælio victos à Pœnis Romanos didicisset, apertè hostem se his professus, naves, quibus in Italiam exercitum trajiceret, fabricare cœpit. Legatum deinde

INTERPRETATIO.

a *Quare dixit videre se in Italiâ parari bellum cruentum et immane contra Græciam; videre se in occidente* quasi *procellam quandam fœtam tonitru et fulminibus, quæ repletura sit multo sanguine illam regionem, in quam victores eam detulerint.*

b *Arbitraturos ea levia fuisse, si bella gerant extra Italiam illi exercitus, qui tunc ibi ineunt prælia.*

c *Quod bellum non possit finiri solâ clade vel Carthaginiensium vel Romanorum, sine ruinâ finitimorum populorum.*

d *Et Romani magis timebant, ne Philippus rex Macedonum ipsis bellum inferret, quia Annibal victor minabatur* cum valido exercitu *urbis destructionem.*

NOTÆ.

1 *In cervicibus erant.*] Annibal multis præliis victor Romæ cum potentissimo exercitu imminebat.

2 *Iterato prælio.*] Prælium illud datum est ad Canas celebratissimum, in quo vicit Annibal, et Varronis Consulis temeritate, qui invito collegâ Paulo Æmilio pugnam iniit, dum ventus et pulvis suorum ora verberaret; et Numidarum perfidiâ qui simulato transfugio, postquam in mediam Romanorum aciem accepti sunt pugnantes à tergo Romanos adorti, vertêrunt in fugam; peditum 40 millia, equitum 2700 cecidêre, tantaque equitum Romanorum multitudo cæsa, ut annulorum modius unus, *ex Plutarcho*, duo *ex Floro*, tres *ex Eutropio*, Carthaginem missi sunt. Consul ipse Paulus cùm fugere recusâsset, in acie periit, Varro verò Venusiam se recepit.

ad Annibalem, jungendæ societatis gratiâ, cum epistolis mittit: A.M.3839.
[1]qui comprehensus, et ad senatum perductus, [2]incolumis dimissus est, [a]non in honorem regis, sed ne dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur. Posteà verò, cùm Romanis nunciatùm esset, in Italiam Philippum copias trajecturum [3]Lævinum prætorem cum instructis navibus ad prohibendum transitum mittunt. Qui cùm in Græciam trajecisset, multis promissis impellit [4]Ætolos bellum adversùs Philippum suscipere. Philippus quoque Achæos in Romanorum bella solicitat. Intereà et Dardani Macedoniæ fines vastare cœperunt, abductisque xx millibus captivorum, Philippum à Romano bello ad tuendum regnum revocavêrunt. Cum hæc aguntur, Lævinus prætor, initâ [5]cum Attalo rege societate, [6]Græciam populatur. Quibus cladibus perculsæ civitates, auxilium petentes, Philippum legationibus fatigant: necnon et Illyriorum rex, lateri ejus hærens, assiduis precibus promissa exigebant. Super hæc vastati Macedones ultionem flagitabant. Quibus tot tantisque rebus obsessus, cui rei primùm occurreret, ambigebat: omnibus tamen prope diem auxilia se missurum pollicetur; non quia facere posset quæ promittebat; sed ut spe impletos in societatis jure retineret. Prima tamen illi expeditio adversùs Dardanos fuit: [b]qui absentiam ejus aucu-

Ol. 141. 2. Urb.C.538. Ant.C.233.

A.M.3850. Ol. 144. 1. Urb.C.541 Ant.C.230.

INTERPRETATIO.

a *Non ut regem honoraret, sed ne Philippus, de quo dubitabat an vellet ipsi bellum inferre, impelleretur ad bellum inferendum.*

b *Qui, expectantes tempus quo abesset* à regno Philippus, *haberent exercitum majorem paratum* ad subigendam *Macedoniam.*

NOTÆ.

1 *Qui comprehensus.*] Dum Xenophanes, legationis princeps, Capuam petit cùm sociis, incidit in præsidia Romana, deductusque ad Lævinum Prætorem, à Philippo missum se finxit ad societatem cum populo Romano firmandam: quare iis dedit Lævinus, qui Romam eos comitarentur: sed ille, deceptis custodibus, convenit Annibalem, cum quo inito fœdere jam Macedoniam repetebat, cùm iterum à classe Romanâ deprehensus, Romam mittitur, *Hæc Livius, Flores, et Zonar.*

2 *Incolumis dimissus est.*] Legati Philippi in vincula conjecti, Annibalis verò sub hastâ venditi, ut Auctor est Livius.

3 *Lævinum prætorem.*] Qui Brundusinæ classi præfectus, civibus Orici, quæ civitas est in Epiro, tulit auxilium: cumque Philippus Apolloniam obsideret, mille in urbem militibus clam immissis, noctu eruptione factâ trucidavit hostes, eorumque castra diripuit, dum Philippus rex seminudus fugit ad classem, eâque ipsius jussu combustâ, in Macedoniam cum exercitu se recepit. *Ità Livius.*

4 *Ætolos.*] Quos, licèt novo fœdere cum Philippo junctos, ad bellum impulit: dum et Capuam et Syracusas à Romanis captas prædicat, et Zacynthum aliasque urbes à se captas illis pollicetur.

5 *Cum Attalo rege.*] Qui eò faciliùs cum Romanis fœdus iniit, quòd ab Antiocho Magno sibi metueret.

6 *Græciam populatur.*] Captis à Lævino Zacyntho et Anticyrâ, Consul Sulpicius Philippum de Ætolis nuper victorem in Elidè superavit: Græciamque omnem, hinc ipse captâ Oreo, inde Attalus expugnatâ Opunte, diripuit.

pantes, majore belli mole Macedoniæ imminebant. [3]Cum Romanis quoque pacem facit, contentis interim bellum Macedonicum distulisse: [2]Philopœmeni Achæorum duci, [a]quem ad Romanos sociorum animos solicitare didicerat, insidias pretendit. Quibus ille cognitis vitatisque, discedere ab eo Achæos, auctoritate suâ coëgit.

INTERPRETATIO.

a *Insidias struit Philopœmeni, quem audierat solicitare animos sociorum, ut Romanis faverent.*

NOTÆ.

1 *Cum Romanis quoque pacem.*] Desertos à Romanis alio bello occupatis Ætolos Philippus ad pacem compulerat, quam ut disturbaret, Sempronius Sulpicii successor Apolloniam vexabat: sed pacem petenti Philippo, et Epirotarum precibus, et jussu Senatûs, contulit.

2 *Philopœmeni Achæorum duci.*] Quorum respublica multis urbibus cùm in Achaiâ, tum in Peloponneso constabat illius auctor fuit Aratus Sicyonius propagator Philopœmen, et defensor Lycortas.

LIBER XXX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Ptolemæi regis Ægypti luxuria, vecordia, et parricidia.*
2. *Miserrimus Ægypti status sub turpissimo principe: ejus meretrix, et lenones crudeli fato pereunt.*
3. *Mortuo Ptolemæo, Romani tutelam pupilli adversùs Antiochum Syrum et Philippum Macedonem suspiciunt: Philippumque priùs bello reducunt ad humiliorem mentem.*
4. *Terræ motus ingentes. Romani pacem repudiant. Philippus et Flaminius suos ad pugnam accendunt. Macedonas Romana fortuna vincit, et Philippus spoliatur.*

CAPUT I.

Ptolemæi luxuria et crudelitas.

PHILIPPO in Macedoniâ magnis rebus intento, in Ægypto Ptolemæi diversi mores erant. [a]Quippe regno [1]parricidio parto, et ad necem utriusque parentis, cæde etiam fratris adjunctâ, velut rebus feliciter gestis, luxuriæ se tradiderat; regisque mores omnis sequuta regia erat. Itaque non amici tan-

INTERPRETATIO.

a *Nam postquam regnum sibi comparavit per mortem illatam patri et matri, occidit etiam fratres, et se dedit voluptatibus, quasi rebus feliciter gestis.*

NOTÆ.

1 *Parricidio parto.*] Illum parricidii falso insimulat Justinus, ut supra dictum est.

tum præfectique, verum etiam omnis exercitus, depositis militiæ studiis, otio ac desidiâ corrupti marcebant. Quibus rebus cognitis, Antiochus rex Syriæ, veteri inter se regnorum odio stimulante, repentino bello [1]multas urbes ejus oppressit, ipsamque Ægyptum aggreditur. Trepidare igitur Ptolemæus, [2]legationibus missis, quoad vires pararet, morari Antiochum. Magno deinde in Græciâ exercitu conducto, [3]secundum prælium facit, spoliassetque regno Antiochum, si fortunam virtute juvisset. Sed contentus recuperatione urbium quas amiserat, [4]factâ pace, avidè materiam quietis arripuit: revolutusque in luxuriam, [5]occisâ Eurydice uxore, eâdemque sorore suâ Agathocleæ meretricis illecebris capitur. Atque ita omnem magnitudinem nominis ac majestatis oblitus, noctes in stupris, dies in conviviis consumit. Adduntur instrumenta luxuriæ tympana et [6]crepundia: nec jam spectator rex, [a]sed magister nequitiæ, nervorum oblectamenta modulatur. Hæc prima labantis regiæ tacita pestis et occulta mala fuêre.

A.M.3835. Ol. 140. 2. Urb.C.531. Ant.C.217.

CAP. II. Deinde crescente licentiâ, jam nec parietibus regiæ domûs contineri meretricis audacia potest: quam proterviorem, sociata cum Agathocle fratre, ambitiosæ pulchritudinis scorto, quotidiana regis stupra faciebant. Accedebat et mater Oenanthe, quæ geminæ sobolis illecebris devinctum regem tenebat. Itaque non contentæ rege, jam etiam regnum possident, jam in publico visuntur, jam salutantur, jam comitantur. Agathocles regis lateri junctus, civitatem regebat: tribunatus, præfecturas, et ducatus milieres ordinabant; nec quisquam in regno suo mi-

Ejus meretrix et lenones pereunt.
A.M.3834. Ol. 140. 1. Urb.C.533. Ant.C.218.

INTERPRETATIO.

a *Sed ipse, docens alios artem capiendæ voluptatis tractat chordes* instrumentorum musicorum, *ut se oblectet.*

NOTÆ.

1 *Multas urbes ejus oppressit.*] Perfidiâ Theodoti Ætoli, qui Ptolemæi nomine Cœlosyriæ præpositus Ptolemaïdem, Tyrum aliasque Syriæ et Phœniciæ urbes, Antiocho tradidit.

2 *Legationibus missis,*] Consilium Sosibii secutus, penes quem erat summa rerum potestas, dum in deliciis langueret Ptolemæus,

3 *Secundum prælium.*] De victoriâ nuper in Ptolemæi ducem Nicolaum relatâ, elatus Antiochus, Ptolemæo ad Raphiam, non procul à Gazâ occurrit; utrique militum numerus ferè par; 73 peditum millia, sex equitum; huic elephanti 73, illi 1025 jamque, fugatis Ptolemæi elephantis, in Antiochum victoria inclinabat, cùm Ptolemæi soror Berenice obambulans exercitum, crinibus solutis, magnum victoriæ momentum, tum lacrymis, tum precibus attulit, *ex Polybio.*

4 *Facta pace.*] Veritus Antiochus, ne suos alienaret adversis præliis, cùm præsertim Achæum haberet in suo imperio tyrannum; legatis ad Ptolemæum missit, pacem obtinuit.

5 *Occisâ Eurydice.*] Ob Zelotypiam concubinarum.

6 *Crepundia.*] Vulgò *tripudæ*, hoc est crepitacula, crotala, sistra Ægyptiaca, quibus in choreis utebantur Veteres. Sunt Plauto instrumenta puerilia.

Ut faciam quasi puero in collo pendeant crepundia.

nùs, quam ipse rex poterat. Cùm interim, relicto quinquenni
A.M.3850. Ol. 144. 1. Urb.C.549 Ant.C.202. ex Eurydice sorore filio, moritur: sed mors ejus, dum pecuniam regiam mulieres rapiunt, et imperium, initâ cum perditissimis societate, occupare conantur, diu occultata fuit. Re tamen cognitâ, concursu multitudinis, et [1]Agathocles occiditur, et [2]mulieres in ultionem Eurydices patibulis suffiguntur. Morte regis, supplicio meretricum velut expiatâ regni infamiâ, legatos Alexandrini ad Romanos misêre, orantes *ut tutelam pupilli susciperent; tuerenturque regnum Ægypti, quod jam Philippum et Antiochum*, [3]*factâ inter se pactione, divisisse dicebant.*

Romani tutelam suscipiunt ejus filii.

A.M.3851. Ol. 144. 2. Urb.C.550 Ant.C.201. CAP. III. Grata legatio Romanis fuit, causam belli adversùs Philippum quærentibus, [4]qui insidiatus eis, temporibus Punici belli, fuerat. Huc accedebat, [5]quòd, Pœnis et Annibale superato, nullius magis arma metuebant, [a]reputantibus, quantum motum Pyrrhus parvâ manu Macedonum in Italiâ fecisset, quantasque res Macedones in Oriente gessissent. Mittuntur itaque legati, qui Antiocho et Philippo denuncient, *regno Ægypti abstineant.* Mittitur et [6]M. Lepidus in Ægyptum, qui tutorio nomine regnum pupilli administret. Dum hæc aguntur, in-
A.M.3854. Ol. 145. 1. Urb.C.553 Ant.C.198. terim legationes Attali regis, et Rhodiorum, injurias Philippi querentes, Romam venêrunt. [b]Quæ res [7]omnem cunctationem Macedonici belli senatui exemit. Statim igitur, titulo ferendi sociis auxilii, bellum adversùs Philippum decernitur, legionesque cum consule in Macedoniam mittuntur. Nec multo pòst tempore, [8]tota Græcia, fiduciâ Romanorum, adversùs

INTERPRETATIO.

a *Dum apud se reputant quantum bellum Pyrrhus excitâsset in Italiâ cum parvo exercitu Macedonum.*

b *Quod effecit* ut *Senatus sine ullâ cunctatione indiceret bellum* Philippo *Macedoniæ rege.*

NOTÆ.

1 *Agathocles occiditur.*] Orto inter ipsum et Tlepolemum, qui etiam regis pueri tutor erat, dissidio, dum Macedones qui Alexandriæ habebant præsidium, ad se alicere conatur, ab iis contemptus, cum puero fugit in Palatii intima: sed continuo, portis diruptis, vi retractus confoditur.

2 *Et mulieres.*] Oenanthe, ejusque filia Agathoclea, Philæmnen, cui occidendæ reginæ negotium commissum fuerat, ut ait Polybius.

3 *Factâ inter se pactione.*] Ptolemæi imperium ita partiti sunt, ut pòst victoriam. Syria et Phœnice Antiocho, Philippo verò Ægyptus et Caria cederet.

4 *Qui insidiatus eis.*] Ob socios populi Romani ab eo vexatos, missaque Africam, duce Sopatre, Carthaginiensibus quatuor peditum millia.

5 *Quòd Pœnis et Annibale superato.*] Non planè id temporis devictus Annibal, qui hoc tantùm anno egressus Italiâ in Africam rediit, ubi necdum cum Scipione de rerum summâ contenderat.

6 *Marcus Lepidus.*] Duobus annis post missus est, confecto bello Punico secundo.

7 *Omnem cunctationem.*] Populus tamen, belli diuturni labore fessus, à novis præliis abhorrebat; sed Sulpicii Galbæ, cui hoc bellum commissum fuerat, auctoritate persuasus, tandem consensit.

8 *Tota Græcia.*] Philippus cœpit à Græcis despici, ubi, Athenarum obsi-

Philippum, spe pristinæ libertatis erecta, bellum ei intulit: Atque ita, cùm rex undique urgeretur, pacem petere compellitur. Deinde, cùm expositæ conditiones pacis à Romanis essent, repetere sua et Attalus, et [1]Rhodii, et Achæi, et [2]Ætoli cœpere. [a]Contrà Philippus *adduci se posse, ut Romanis pareat*, concedebat; *cæterum indignum esse, Græcos à Philippo et Alexandro majoribus suis victos, leges pacis sibi dicere, quibus prius sit servitutis ratio reddenda, quàm libertas vindicanda.* Ad postremum tamen, patente eo, induciæ duorum mensium datæ, ut pax, quæ in Macedonia non conveniebat, Romæ senatu peteretur.

CAP. IV. Eodem anno inter insulas [3]Theramenem et Therasiam medio utriusque ripæ et maris spatio, [4]terræ motus fuit: in quo, cum admiratione navigantium, repentè ex profundo cum calidis aquis insula *emersit. In Asiâ quoque eâdem die idem motus terræ Rhodum, multasque alias civitates, gravi ruinarum labe concussit, quasdam solidas absorbuit. Quo prodigio territis omnibus, [b]vates cecinêre, *oriens Romanorum imperium vetus Græcorum ac Macedonum voraturum.* Interim à senatu [5]repudiatâ pace, Philippus in societatem belli Nabin tyrannum [6]sollicitat. Atque ita, cùm in aciem exercitum, [7]instructis è diverso hostibus produxisset, hortari suos cœpit, referendo *Per-*

Philippus à Flaminio vincitur.
A.M.3856.
Ol. 145. 3.
Urb.C.555
Ant.C.196.
* Thia, *P. Melae.*

INTERPRETATIO.

a *Contrà, Philippus contendebat se posse adduci, ut Romanis pareat; sed non posse tolerare, ut Græci superati à Philippo et Alexandro majoribus suis, et subacti à Macedonibus, præscribant ipsi leges pacis; cùm debeant potiùs solvere tributa ob servitutem imposita, quàm* velle *se vindicare in libertatem.*

b *Vates respondêrunt quòd antiquum Græcorum et Macedonum imperium delendum esset ab* imperio *Romanorum nascente.*

NOTÆ.

dione solutâ, sæpiùs cum suorum fugâ, levibus velitationibus contendit.

1 *Rhodii.*] A quibus et adjuti nuper Athenienses, et Philippus victus navali prælio.

2 *Ætoli.*] Qui junxêrunt se Romanis, rupto fœdere quod cum Philippo nuper inierant.

3 *Theramenem.*] Eam *Thera* vocat Strabo.

4 *Terræ motus.*] Licet id etiam Plinius ad hoc ferè tempus referat, multis tamen annis priùs contigit, si Eusebio et Polybio credimus.

5 *Pace repudiata.*] Philippus jam semel à Quinto victus, pollicitus fuerat se Romanis totâ Illyrici orâ; Ætolis Pharsalo et Larissâ; Rhodiis, regione, quam Berœam vocant; Achæis Corintho et Argis cessurum: cùm verò, pace concessâ Demetriadem, Chalcidem et Corinthum retinere vellet, tanquam Græciæ compedes; conquesti sunt apud Senatum eâ de re Græcorum legati: quare liberum pacis et belli arbitrium Flaminio permissum est, qui gloriæ cupidus pacem repudiavit.

6 *Sollicitat.*] Argosque tuendum tradidit: sed ille, urbe direptâ, à Romanis stetit.

7 *Instructis è diverso, &c.*] Ex improviso prælium initum est. Quintius, ubinam hostis castra haberet incertus, qui cautè explorarent loca, mille velites misit; sed imprudentes, ob te-

sas, Bactros, Indosque, et omnem Asiam, Orientis fine à Macedonibus predomitam; [a]*tantoque fortiùs hoc bellum quam illa sustinendum, quantò sit libertas imperio carior.* Sed et Flaminius Romanus consul relatione rerum recentissimè gestarum suos stimulabat in prælium, ostendendo, *hinc* [1]*Carthaginem cum* [2]*Siciliâ, inde Italiam et* [3]*Hispaniam Romanâ virtute, perdomitas: nec Annibalem quidem Alexandro Magno postponendum, quo Italiâ pulso, Africam ipsam tertiam partem mundi superaverint. Sed nec Macedonas veteri famâ, sed præsentibus viribus æstimandos: quia non cum Alexandro Magno, quem invictum audierant, nec cum exercitu ejus, qui totum Orientem devicerat, bellum gerunt; sed* [4]*cum Philippo puero immaturæ ætatis, qui regni terminos adversùs finitimos ægrè defendat, et cum his Macedonibus, qui non ita pridem prædæ Dardanis fuêrunt. Illos majorum decora, se suorum militum commemorare. Non enim alio exercitu Annibalem et Pœnos, et totum fermè Occidentem, sed his ipsis, quos in acie habeat, militibus, subactos.* His adhortationibus utrinque concitati milites prælio concurrunt, alteri Orientis, alteri Occidentis imperio gloriantes; [b]ferentesque in bellum, alii majorum suorum antiquam et obsoletam gloriam, alii virentem recentibus experimentis virtutis florem. Sed Macedonas [5]Romana fortuna vicit. [6]Fractus itaque bello Philippus,

INTERPRETATIO.

a *Et hoc bellum sustinendum esse tantò generosiùs quàm illa* antiqua, *quantò fortiùs debeant defendere libertatem quàm imperium.*

b *Excitati ad bellum fortiter gerendum, alii propter gloriam olim partam a suis majoribus, alii propter fortitudinem nuper in tot præliis exhibitam.*

NOTÆ.

nebras ejus diei, in insidias Macedonum incidunt, à quibus lacessiti auxilium à Flaminio obtinent; dumque hinc et inde pugnatur acriter, Quintius, eductis copiis, aciem instruit: Philippus etiam cùm Romanos à suis collibus dejectos cerneret, prælii subiit aleam. *Hæc multis Polybius.*

1 *Carthaginem.*] Cui, victo in Africâ Annibale, duris conditionibus pax fuerat concessa.

2 *Siciliâ.*] Quæ, captis à Marcello Syracusis, in Romanorum potestatem tota venerat.

3 *Hispaniam.*] Cujus partem maximam primùm P. et Cn. Scipiones, tum Cornelius Scipio, capta novâ Carthagine, subegerat.

4 *Cum Philippo puere.*] Longè fallitur Justinus: nec enim puer tum erat Philippus, qui natus annos 38, à 24 annis regnaret, cùm ipse Flaminius vix trigesimum secundum annum attigisset, testibus Livio et Plutarcho.

5 *Romana fortuna vicit.*] Dum in dexterâ parte hostes vincit Flaminius, lævam aciei partem Philippus proterit. Sed, ubi Tribunus Philippum ultra reliquam aciem longiùs progressum animadvertit, continuò in terga victorum cum suis sævire cœpit; quod magnum momentum attulit victoriæ: Ad Cynocephalas in Thessaliâ pugnatum est. *Polybius.*

6 *Fractus itaque bello.*] Amissis castris, octo millibus è suis cæsis, quinque captis, Larissam versûs fugit, ubi, cum audiret urbes circum jacentes cessisse victori misit caduceatorum cum filio Demetrio obside; cujus precibus, concessis à Flaminio induciis, Legati Romam de pace missi sunt. *Ità Zonaras.*

pace à Flaminio consule petitâ, [1]nomen quidem regium retinuit: [a]sed [2]omnibus Græciæ urbibus, velut regni membris, extra terminos antiquæ possessionis, amissis, solam Macedoniam retinuit. [3]Offensi tamen Ætoli, quòd non ex arbitrio eorum Macedonia quoque adempta regi, et data sibi in præmium belli esset, legatos ad Antigonum mittunt, qui eum adulatione magnitudinis, in Romana bella, spe societatis universæ Græciæ, impellerent.

INTERPRETATIO.

a *Sed retinuit solam Macedoniam, amissis omnibus urbibus Græciæ, quæ, cum* sitæ essent, *extra terminos antiquæ Macedoniæ, illius partes* non censebantur.

NOTÆ.

1 *Nomen quidem regium.*] Veteri Macedoniæ imperare permissus est.

2 *Omnibus Græciæ urbibus.*] Præcipuè Corintho Achæis redditâ, Demetrias vero et Chalcis à Romanis retentæ, donec bellum cum Antiocho gereretur, aliique Græciæ populi in libertatem restituti; dum in ludis Isthmiacis, prope Corinthum, Quintius, cæterique Romani, sederent; in mediam arenam præco cum tibicine processit, et pronunciavit: *Senatus Romanus, et Titus Quintus imperator, Philippo Macedonibusque devictis, liberos esse, suisque legibus vivere jubet, Corinthios, Phocenses, &c. aliosque Græciæ populos.* Quod tantus adstantium clamor excepit, ut supra stadium volantes corvi in terram deciderint. *Ita Polybius et Plutarchus.*

3 *Offensi tamen Ætoli.*] Qui Macedonum regnum ideò volebant exscindi penitus, quòd ab iis primùm Græcia servitutis jugo fuisset oppressa.

LIBER XXXI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Romani Antiochum Syrum legatione coercent. A Nabide Græciam liberari jubent. Annibalis nomen Romanis formidable.*
2. *Annibal, Romanorum insidias fugiens, ad Antiochum cursum dirigit.*
3. *Nabis duobus præliis fractus, post Romanorum discessum, arma movet. Annibalis ad Antiochum de opprimendis Romanis consilium.*
4. *Carthaginienses ab Antiocho sollicitati rem Romanis significant, qui politico stratagemate Annibalem ab Antiocho divellunt.*
5. *Iteratum Annibalis consilium de bello in Italiâ Romanis inferendo.*
6. *Antiochi adulatores Annibalis sana consilia rident: inde subversio Antiochi, qui terrestri et navali prælio à Romanis superatur.*

7. *Scipiones, ducto in Asiam exercitu, pacis leges Antiocho præscribunt, quas ipse repudiat.*
8. *Bello reparato, et pugnâ commissâ, cæsis quinquaginta Asiaticorum millibus, Antiochus subactus pacem petit et obtinet.*

CAPUT I.

Romani Antiochum legatione coërcent. A Nabide Græciam liberari jubent. A.M.3856. Ol. 145. 3. Urb.C.555 Ant.C.196.

MORTUO Ptolemæo [1]Philopatore, rege Ægypti, contemptâque parvuli filii ejus ætate, qui, in spem regni relictus, præda etiam domesticis erat; Antiochus rex Syriæ [2]occupare Ægyptum statuit. [a]Itaque [3]Phœnicen, cæterasque Syriæ quidem, sed juris Ægyptii, civitates cùm invasisset, [4]legatos ad eum senatus mittit, qui denunciarent ei, [b]*abstinerit regno pupilli, postremis patris precibus fidei suæ traditi.* Quibus spretis, interjecto tempore [5]alia legatio supervenit, quæ, omissâ pupilli personâ, *civitates, jure belli factas populi Romani, in integrum restitui jubebat.* Abnuenti bellum denunciatum quod ille facilè susceptum infeliciter gessit. Eodem tempore et Nabis tyrannus multas Græciæ [6]civitates occupaverat. Igitur senatus, ne uno tempore duplici bello Romanæ vires distinerentur, scripsit Flaminio, si ei videatur, sicuti Macedoniam à Philippo, ita [7]Græciam à Nabide liberet. Ob quam causam imperium ei prorogatum est. Terribile quippe An-

INTERPRETATIO.

a *Cùm occupasset Phœnicem, et alias Syriæ urbes, quæ pertinebant ad regem Ægypti.*

b *Ut non invaderet regnum pupilli* Ptolemæi, qui *precibus patris morientis commendatus* fuerat *fidei populi Romani.*

NOTÆ.

1 *Philopatore.*] Sic dictus est ironicè, quod patrem, matrem, fratremque inter fecerit.

2 *Occupare Ægyptum.*] Fœdere cum Philippo Macedone sancito, ambo opes et provincias Ægypti inter se partiti sunt, ut narrat Livius.

3 *Phœnicem.*] Recuperatis Cœlosyriæ et Samariæ urbibus ad fontes usque Jordanis, victoque Scopâ Ptolemæi duce, Si donem obsedit, quam et diuturnâ obsidione, et gravi fame victus Scopas reddidit, et postea cum sociis nudus dimissus est. *Ex Josepho et Hieron.*

4 *Legatos ad eum.*] Marcus Lepidus in Ægytum missus est, ut regis pueri curam gereret.

5 *Alia legatio supervenit.*] Precibus Attali, qui per legatos quæstus est in Senatu, quòd, dum in bello Macedonico juverat Romanum Consulem, Antiochus regnum suum invasisset: quare, rogatus Antiochus, ut à regno Attali abstineret, ex illius finibus deduxit exercitum. *Hæc Livius.* Deinde cùm Græcas urbes in Asià occupàsset, jussus à senatu eas restituere in libertatem, legationem sprevit, fretus societate Ætolorum, Nabidis, et Annibalis.

6 *Civitates occupaverat.*] Præcipuè Argos, urbem id temporis munitissimam.

7 *Græciam à Nabide.*] Flaminius conventum sociarum civitatum Corinthum indixit, in quo explosâ Ætolorum oratione, bellum in Nabidem omnium consensu decretum est.

tiochi bellum Annibalis nomen faciebat, [a]quem [1]æmuli ejus, *occultis mandatis cum Antiocho inîsse societatem*, apud Romanos criminabantur: negantes, *eum æquo animo sub legibus vivere, assuetum imperio, et immoderatâ licentiâ militari: semperque, tædio quietis urbanæ, novas belli causas circumspicere:* Quæ etsi falsa nunciata fuissent, apud timentes tamen pro veris habebantur.

Annibal ad Antiochum fugit.
A.M.3859.
Ol. 146. 2.
Urb.C.558.
Ant.C.193.

CAP. II. Denique senatus metu perculsus, ad speculandos actus Annibalis, [2]legatum in Africam Cnæum Servilium mittit eique tacitis mandatis præcipit, *si posset, eum per æmulos ejus interficeret*, [b]*metuque invisi nominis tandem populum Romanum liberaret*. Sed res Annibalem non diu latuit, virum ad prospiscienda cavendaque pericula paratum; nec minùs in secundis adversa, quàm in adversis secunda cogitantem. [c]Igitur, cùm totâ die in oculis principum legatique Romani, in foro Carthaginiensium obversatus in supremam [d]fuisset, appropinquante vespere, [3]equum conscendit; et [4]rus urbanum, quod propter litus maris habebat, ignaris servis, jussisque ad portam revertentem opperiri, contendit. Habebat ibi naves cum remigibus occulto sinu litoris absconditas: erat et grandis pecunia in eo agro præparata, ut cùm res exegisset, nec difficultas fugam, nec inopia moraretur. [e]Lectà igitur servorum juventute, quorum copiam [5]Italicorum captivorum numerus augebat, navem conscendit, cursumque ad Antiochum dirigit. Posterà die civitas [6]principem

INTERPRETATIO.

a *Quem æmuli ejus* Carthaginienses *accusabant apud Romanos, quasi inivisset societatem cum Antiochó per legatos clam missos.*

b *Et liberaret populum Romanum metu*, quem illi *dabat* Annibal *hostis* illius *infensissimus.*

c *Quare cùm tota die usque ad vesperam fuisset in foro Carthaginiensium coram primatibus* civitatis *et legatis Romanis.*

d *Diei horam silicet.*

e *Conscendit navem cum servis, quos elegeret ex juvenibus, quorum numerum augebant multi capti in Italiâ.*

NOTÆ.

1 *Æmuli ejus.*] Multi viri principes Carthagine jamdiu Annibalis familiam oderant pessimè, et ipse multorum animos offenderat, quòd et perpetuos anteà judices fecisset annuos, et vectigalia magistratibus eripuisset.

2 *Legatum in Africam.*] Tres Legatos numerat Livius, Caium Servilium, Claudium Marcellum, et Quintum Terentium Culleonem.

3 *Equum conscendit.*] Sub vesperam vestitu forensi ad portam cum duobus tantùm comitibus ignaris consilii tendit.

4 *Rus urbanum.*] Thapsum pervenit terrestri itinere, unde conscensâ navi in Cercinam insulam, inde Tyrum appulit, deinde Antiochiam petit: unde filio Antiochi salutato, Ephesum, quò jam Antiochus pervenerat, contendit, *teste Livio.*

5 *Italicorum captivorum.*] Hoc vero simile non videtur, cùm inter pacis conditiones, hunc Livius referat, ut Carthaginienses Romanis captivos omnes traderent.

6 *Principem suum.*] Erant Carthaginiensibus Suffetes, qui Consules Romanis; erat etiam Dictator, Quæstor, Prætor, Judices centum, et Senatus, qui senioribus triginta constabat, ut habet Livius multis in locis.

suum, ac tum temporis consulem, in foro expectabat. Quem ut profectum nunciatum est, non aliter quàm si urbs capta esset omnes trepidavêre, exitiosamque sibi fugam ejus ominati sunt. Legatus verò Romanus, quasi bellum jam illatum Italiæ ab Annibale esset, tacitus Romam regreditur, [1]trepidumque nuncium refert.

Nabis victus bellum renovat. Annibalis de bello consilium.

CAP. III. Interim in Græciâ Flaminius, [2]junctâ cum quibusdam civitatibus societate, Nabidem tyrannum [3]duobus continuis præliis subegit; [a]et [4]graviter fractum, velut exsanguem in regno reliquit. Sed [5]libertate Græciæ restitutâ, [b]deductisque ab urbibus præsidiis, cùm Romanus exercitus in Italiam reportatus esset, velut vacuâ rursus possessione [6]solicitatus, multas civitates repentino bello invasit. Quibus rebus exterriti [7]Achæi, ne vicinum malum etiam ad se serperet, bellum adversùs Nabidem [8]decernunt, ducemque prætorem suum Philopœmenem, insignis industriæ virum, constituunt: [9]cujus in eo bello tanta virtus enituit, ut opinione omnium [10]Flaminio Romano imperatori compararetur. Eodem tempore Annibal cùm ad Antiochum pervenisset, velut deorum munus excipitur; [c]tantusque ejus adventu ardor animis regis accessit,

INTERPRETATIO.

a *Reliquit in regno victum in gravibus præliis.*

b *Cumque milites revocati essent, qui relicti fuerant ad præsidia urbium.*

c *Et Rex Antiochus propter ejus adventum tantum ardorem* belli gerendi *concepit*, et spem victoriæ.

NOTÆ.

1 *Trepidum nuncium refert.*] Romani Annibalem etsi fractum senio, pro igni habebant, cui abesset nihil, nisi qui eum excitaret. *Plutarchus.*

2 *Juncta cum quibusdam.*] Aderant Ætoli, Achæi, Athenienses, Rhodii, Macedones, Thessali, et Eumenes.

3 *Duobus præliis continuis subegit.*] Dum Spartam obsideret Quintus, erumpentibus ex urbe hostibus, secundâ usus est fortuna: sed hæc leviora prælia non fregêrunt Nabidem.

4 *Graviter fractum.*] Quintius Gytheo occupato jam Spartam ceperat, vixque pauci in angustiis Romanorum impressionem sustinebant, cùm Pythagoras ædificia muris proxima incendi jussit; quo factum est, ut, cadentibus in Romanos tectis, ipsi se in castra receperint. Nabis tamen, Romanorum fortitudine territus omnia permisit Quintio, qui, benignè usus victoriâ, eum Spartæ regnare voluit, licèt Rex Agesipolis ab eo pulsus exularet. *Ità Livius.*

5 *Libertate Græciæ restitutâ.*] Vocato Corinthum Græcorum conventu, libertatem omnibus reddidit, et præsidiis deductis à Chalcide, Acrocorintho, et Demetriade, in Italiam rediit.

6 *Solicitatus.*] Ab Ætolis, qui impatientes otii Philippum, Antiochum, et Nabidem in Romanos acuêrunt.

7 *Achæi.*] Achaia propriè dicitur regio septentrionalis secundùm litus sinûs Corinthiaci, ab Isthmo ad Eliorum agrum.

8 *Decernunt.*] Missis in Gythæum, à Nabide obsessum, militibus.

9 *Cujus in eo bello tanta virtus.*] Multis præliis propter Spartam Philopœmen Nabidem vicit, eoque ab Ætolis occiso, Achæis junxit Spartiatas contra Ætolos qui Spartam invadere cogitabant.

10 *Flaminio Romano.*] Qui victoriis, in Philippum et Nabidem relatis, magnum nomen sibi confecerat.

ut non tam de bello, quàm de præmiis victoriæ cogitaret. Sed Annibal, cui nota Romana virtus erat, negabat *opprimi Romanos nisi in Italiâ posse.* Ad hoc sibi centum naves, et decem millia peditum, et [1]mille equites poscebat, [a]promittens *hâc manu non minus bellum, quàm gesserit, Italiæ restàuraturum, et [2]in Asiam regi sedenti, aut victoriam de Romanis, aut æquas pacis conditiones relaturum: quippe et [3]Hispanis, bello flagrantibus, ducem tantùm deesse; et Italiam notiorem sibi nunc, quàm pridem fuisse: sed nec Carthaginem quieturam, sociamque se ei sine morâ præbituram.*

CAP. IV. Cùm regi consilia placuissent, mittitur Carthaginem unus ex comitibus Annibalis, qui in bellum cupidos hortetur, *Annibalemque cum copiis affuturum* nunciet: [b]*nihil,* dicat, *partibus, nisi animos Carthaginiensium deesse: Asiam, et vires, belli et sumptum præbituram.* Hæc cùm relata Carthaginem essent, nuncius ipse [4]ab inimicis Annibalis comprehenditur, et perductus in senatum cùm interrogaretur, *ad quem misset esset,* [5]Punico ingenio respondit, [6]*se ad universum senatum missum; nec enim hoc opus singulorum, sed universorum esse.* Dum multis diebus deliberant, [c]an eum Romam ad purgandam publicam conscientiam mittant, tacitus conscensâ nave ad Annibalem revertitur: quo cognito, Carthaginienses ultrò rem Romam per legatum deferunt. Romani quoque ad Antiochum [7]legatos misêre, qui sub specie legationis, et regis apparatum specula-

Carthaginienses de bello monent Romanos, qui Annibalem Antiocho suspectum reddunt.

A.M.3861. Ol. 146. 4. Urb.C.560. Ant.C.192.

INTERPRETATIO.

a *Promittens se cum hoc exercitu excitaturum tantum bellum in Italiâ contra Romanos, quantùm priùs gesserat; et se reportaturum de Romanis vel victoriam, vel justas pacis conditiones, ad Antiochum in Asiâ quiescentem.*

b *Dicat nihil deesse principibus ad bellum, paratis nisi ut Carthaginienses illis faveant; et Antiochum,* regnantem *in Asiâ daturum et exercitus et sumptus ad bellum gerendum.*

c *An eum mittant Romam* ut probent Romanis *rempublicam non esse consciam criminis* Annibalis.

NOTÆ.

1 *Mille equites.*] De equitibus nihil habent Appianus et Livius, qui peditum millia sexdecim Annibalem petiisse volunt.

2 *In Asiam regi sedenti.*] Auctor tamen fuit Antiocho, si Livio credimus, ut in Græciam exercitum transportaret.

3 *Hispanis bello flagrantibus.*] Quibus acre bellum diu cum Catone fuerat, et etiam nunc erat cum Fulvio Nobiliore.

4 *Ab inimicis Annibalis.*] Carthaginis cives duas in factiones erant divisi, quarum altera Annibali infensissima, cujus princeps erat Hanno; altera ipsi favebat: quæ ab illius patre Amilcare, cognomento Barca, Barchina dicebatur.

5 *Punico genio respondit.*] Non quòd ille Pœnus esset, sed quòd inter Pœnos versaretur: fuit enim Aristo mercator Tyrius, *ex Appiano.*

6 *Sed ad universum senatum.*] Quò faciliùs Senatum populo suspectum redderet, tabellas supra sedem magistratus sub vesperam suspendit, in quibus scripserat se privatim ad neminem, sed ad senatum publicè missum; deinde tertiâ vigiliâ navem conscendit, *auctore Livio.*

7 *Legatos misêre.*] Publicum Sulpicium, P. Villium, et P. Ælium. Addunt Livius, Appianus, Zonar. et Valer, Max. Africanum, qui dum cum

rentur, et Annibalem aut Romanis mitigarent, [a]aut assiduo colloquio suspectum invisumque regi redderent. Itaque legati cùm [1]Ephesi convenissent ad Antiochum, mandata ei senatûs tradunt. Dum responsum expectant, omnibus diebus assidui circa Annibalem fuêre: dicentes *timidè eum patriâ recessisse, cùm pacem Romani, non tam cum republicâ ejus, quàm cum eo factam, summa fide custodiant: nec bella eum Romanorum magis odio, quàm patriæ amore gessisse, [b]cui ab optimo quoque etiam spiritus ipse debeatur. Has enim publicas inter populos, non privatas inter duces, bellandi causas esse.* Inde res gestas ejus laudare. Quorum sermone lætus, sæpiùs cupidiusque cum legatis colloquebatur, ignarus quòd familiaritate Romanâ odium sibi apud regem crearet. Quippe Antiochus, tam assiduo colloquio reconciliatam ejus cum Romanis gratiam existimans, nihil ad eum, sicuti solebat, referre; expertemque totius consilii, veluti hostem proditoremque suum, odisse cœpit. [c]Quæ res tantum apparatum belli, cessante imperatoriâ arte, corrupit. Senatûs mandata fuerant, ut [2]*contentus terminis Asiæ esset, ne ipsis ingrediendi Asiam necessitatem imponeret.* Quibus spretis, non accipiendum bellum statuit, sed inferendum.

Annibal vult bellu[m] inferre in Italiam.
A.M.386[.] Ol. 157. 2. Urb.C.562 Ant.C.189.

CAP. V. Dicitur, quum frequenter de bello consilium habu[i]sset, remoto Annibale, tandem eum vocari jussisset, non ut ex [s]ententiâ ejus aliquid ageret, sed ne per omnia eum sprevisse [vi]deretur; [3]omnibusque perrogatis [4]postremum interrogâsse: Quo ille animadverso, *intelligere se professus est, non quia egeat consilio, sed ad supplendum numerum sententiarum se vocatum:*

INTERPRETATIO.

a *Aut redderent illum suspectum regi, assiduè cum eo colloquendo.*

b *Cum optimus quisque debeat vitam fundere* pro patriâ.

c *Quod effecit, ne bellum tanto apparatu* illatum *benè succederet, quia deerat dux peritus artis* militaris.

NOTÆ.

Annibale colloquitur, ab eo quæsisse fertur, quem maximum imperatorem crederet. Annibal primas Alexandro Macedoni, secundas Pyrrho, tertias sibi tribuit. Tum subridens Scipio, Quidnam tu diceres, inquit, si me vicisses, Annibal? Cui subjecit ille, non primas Alexandro, sed mihi tribuerem. *Hæc refert Plutarchus.*

1 *Cùm Ephesi convenissent.*] Ægrotante Sulpicio, solus Villius Apameæ occurrit Antiocho, qui auditâ filii morte colloquia diremit, quæ tamen paulò pòst Ephesi renovata.

2 *Ut contentus terminis Asiæ.*] Ut Græcos omnes in Asiâ legibus suis vivere, et sui juris esse sineret. Quibus spretis, Rhodios, Byzantios, Cyzicenos Romanis fœdere jungi permisit: Ætolos verò et Ionas Asiæ regibus parere solitos, eodem jure esse voluit: quod cùm non probarent Legati, re infectâ, Romam redierunt, *teste Appiano.*

3 *Omnibus perrogatis.*] *Perrogare* est, omnes peragere sententias: quo verbo utuntur Livius et Tacitus, ubi *prærogare* male legitur.

4 *Postremum interrogâsse.*] Primus tamen sententiam rogatus est, *ex Appiano.*

tamen et odio Romanorum, et amore regis, apud quem solum tutum sibi exilium relictum sit, se viam gerendi belli edissèrturum. [a]Veniam deinde libertati præfatus, *nihil se aut consiliorum, aut cœptorum præsentium, probare ait: neque sedem belli Græciam sibi placere, cùm Italia uberior materia sit: quippe Romanos vinci non nisi armis suis posse; nec Italiam aliter, quàm Italicis viribus subigi: siquidem diversum cæteris mortalibus esse illud hominum et belli genus.* [b]*Aliis bellis plurimum momenti habere, priorem aliquam cepisse occasionem loci temporisque, agros diripuisse, urbes aliquas expugnâsse: cum Romano, seu occupaveris prior aliqua, seu viceris, tum etiam cum victo et jacente luctandum esse. Quamobrem, si quis eos in Italiâ lacessat, suis eos opibus, suis viribus, suis armis posse vincere, sicut ipse fecerit.* [c]*Sin verò, quis illis Italiâ velut fonte virium cesserit, perinde falli, ac si quis amnes non ab ipsis fontium primordiis derivare, sed concretis jam aquarum molibus avertere vel exsiccare velit. Hæc et secreto se censuisse, ultròque ministerium consilii sui obtulisse: et nunc præsentibus amicis ideò repetîsse, ut scirent omnes rationem cum Romanis gerendi belli; eosque foris invictos, domi fragiles esse. Nam* [1]*priùs illos urbe quàm imperio; priùs Italiâ quàm provinciis exui posse: quippe et à Gallis captos, et à se prope deletos esse: neque se unquam victum priùs, quàm terris eorum cesserit. Reverso Carthaginem, statim cum loco* [2]*fortunam belli mutatam.*

CAP. VI. Huic sententiæ obtrectatores amici regis erant; non utilitatem rei cogitantes, sed verentes, ne probato consilio ejus, primum apud regem locum gratiæ occuparet. Et Antiocho non tam consilium quàm auctor displicebat, ne gloria victoriæ Annibalis, non sua esset. Omnia igitur variis assentantium adulationibus corrumpebantur: nihil consilio, vel ratione agebatur. Rex ipse, [3]per hyemen in luxuriam lapsus, novis quo-

Antiochus terrestri navalique prælio vincitur.

INTERPRETATIO.

a *Petit à rege ut veniam sibi daret, si fortè liberiùs loqueretur.*

b *Valere plurimùm ad alia bella feliciter gerenda, si prior vel tempus vel locum commodum occupaveris, vastaveris agros, urbes aliquas expugnaveris; sed etiam si Romanos viceris, vel urbe ceperis, tùm etiam pugnandum esse cum iis* quos putabas *victos et jacentes.*

c *Si quis verò permiserit illos possidere Italiam,* unde sumebant *omnes vires; illum tam falli, quàm si vellet exsiccare vel avertere amnes,* non incipiendo ab iis locis, *in quibus fontes oriuntur,* sed ab iis, *in quibus simul juncti magnum fluvium efficiunt.*

NOTÆ.

1 *Priùs illos urbe quàm imperio.*] Sic apud Velleium dux Samnitium Pontius Telesinus dicebat, delendam esse Romam, adjiciens nunquam defuturos raptores alienæ libertatis lupos, nisi sylva, in quam refugere solerent, exscinderetur.

2 *Fortunam belli mutatam.*] Non procul ab Adrumeto decretorio certamine penitus devictus est Annibal fortitudine Scipionis, Lælii, et Masinissæ.

3 *Per hyemen in luxuriam lapsus.*] Antiochus enim occupatis Demetriade Chalcide, et aliis urbibus, quasi re benè gestâ, hyemem in deliciis Chalcide traduxit.

tidie nuptiis deditus erat. Contrà, Acilius Romanus consul, qui ad hoc bellum missus erat, copias, arma, cæteràque bello necessaria, summâ ope et industriâ parabat: civitates socias confirmabat, dubias illiciebat: nec alius exitus belli, quàm apparatus utriusque partis fuit. Itaque [1]primâ belli congressione, cùm cedentes suos rex cerneret, non laborantibus auxilium tulit; sed [2]fugientibus se ducem præbuit, castraque ditia victoribus reliquit. Deinde, cùm in Asiam, prædâ Romanis occupatis, fugiendo pervenisset, pœnitere neglecti consilii cœpit; revocatoque in amicitiam Annibale, omnia ex sententiâ ejus agere. Interim nunciatur, [3]Æmilium, Romanorum ducem, cum octoginta rostratis navibus in bellum navale à senatu missum, adventare: quæ res illi spem restituendæ fortunæ dedit. Itaque priusquam sociæ civitates ad hostes deficerent, [4]decernere navali prælio statuit, sperans cladem in Græciâ acceptam novâ posse victoriâ aboleri. Traditâ igitur Annibali classe, prælium committitur: sed [5]nec Asiani milites Romanis, neque naves eorum pares rostratis navibus fuêre: [6]minor tamen clades ducis solertiâ fuit. [a]Romam [7]nondum opinio victoriæ venerat, et idcircò in consulibus creandis suspensa civitas erat.

INTERPRETATIO.

a *Cives dubitabant quos Consules eligerent, quia nondum fama de victorâ relata Romam pervenerat.*

NOTÆ.

1 *Primâ belli congressione.*] Cùm omnia cedere Romanis videret Antiochus, relictâ Chalcide petit Thermopylas, unde accivit Ætolos, qui Juga montium occuparent, dum ipse fauces defenderet; ne Romanis pateret aditus, cum consul Acilius Glabrio hostes fortiter aggressus, in castra pepulit, unde expelli vix potuissent, nisi Portius Cato legatus consulis, Ætoles, qui juga obsederant, in fugam conjecisset.

2 *Fugientibus se ducem præbuit.*] In os ictus lapide Antiochus, excussisque dentibus, Elateam, tum Chalcidem, deinde Ephesum fugit; dum Acilius direptis illius castris, Eubœam, Heracleam ex Ætolis, aliasque Græciæ civitates, seu vi, seu metu, recepit.

3 *Æmelium.*] Regillum prætorem, qui recens multas naves ex Italia Livii Salinatoris classi junxerat.

4 *Decernere navali prælio.*] Contra Antiochum quinquies pugnatum est. 1. Attilius classis Romanæ præfectus Isidorum ducem ad Andrum superavit. 2. Livius Salinator Polyxenidam ad Phocæam. 3. Polyxenidas, simulatâ proditione, ad Samum Pisistratum Rhodiorum ducem. 4. Rhodii, classe reparatâ, Annibalem et Apollonium ad Eurymedontem Pamphyliæ fluvium. 5. Æmilius Eumenes, et Rhodii Polyxenidam ad Myonnesum magnâ clade vicerunt.

5 *Nec Asiani milites Romanis.*] Duo prælia confundit Justinus: nec enim in Romanos, sed in Rhodios ad Eurymedontem pugnavit Annibal, qui jam in cornu sinistro vicerat, dum, superato dextro cornu, ab universâ classe oppressus fugam capessivit: Polyxenidas verò ad Myonnesum cum Romanis et Rhodiis decertavit, hi naves 80, ille 92 habebat; sed Romani militum robore, Rhodii agilitate navium, et arte remigum, Asianos superabant.

6 *Minor tamen clades.*] 42 Naves amissæ, quarum 13 captæ, cæteræ vel infensæ vel demersæ, duæ Romanorum fractæ, una Rhodiorum capta.

7 *Nondum opinio victoriæ.*] Fallitur Justinus; eodem enim anno et Scipio consul in Græciam missus est, et Æmilius prætor classi præfectus est.

CAP. VII. Sed adversùs Annibalem ducem quis melior quàm [1]Africani frater crearetur, cùm vincere Pœnos opus Scipionum esset? Creatur igitur consul Lucius Scipio, [2]eique datur legatus frater Africanus, [a]ut intelligeret Antiochus, non majorem fiduciam se in Annibale victo, quàm Romanos in victore Scipione habere. [b]Trajicientibus in Asiam Scipionibus exercitum, [3]jam utrobique profligatum bellum nunciatum est, victùmque Antiochum terrestri, Annibalem navali bello invenêrunt. Primo igitur adventu eorum, [4]legatos, pacem petentes, ad eos Antiochus mittit, peculiare donum Africano [5]ferentes, ipsius [6]filium, quem rex parvo navigio trajicientem ceperat. Sed Africanus *privata beneficia à rebus publicis secreta esse dixit; aliaque esse patris officia, alia patriæ jura, quæ non liberis tantùm, verùm etiam vitæ ipsi præponantur.* [c]*Proinde gratum se munus accipere, privatoque impendio munificentiæ regis responsurum. Quod ad bellum pacemque pertineat, nihil neque gratiæ dari, neque de jure patriæ decidi posse, respondit.* Nam neque de redimendo filio unquam tractavit, nec senatum de eo agere permisit; sed, ut dignum majestate ejus erat, *armis recepturum filium* dixerat. Post hæc leges pacis dicuntur; *ut Asia Romanis cederet; contentus Syriæ regno esset; naves*

Antiochus pacis conditiones repudiat.

INTERPRETATIO.

a *Ut cognosceret Antiochus se non debere potiùs sperare victoriam à fortitudine Annibalis, quam Romanos à virtute Scipionis, qui illum vicerat.*

b *Dum Scipiones transportant exercitum in Asiam, ipsis nunciatum est* Antiochum *terrestri navalique prælio superatum fuisse.*

c *Respondit munus esse sibi gratum, quod filium remiserit, et se responsurum liberalitati regis privatis opibus: sed, quod spectaret ad bellum et pacem, nullam gratiam dare se posse* Antiocho, *quia* Roma *patria sua nil amittit de jure suo* ob munus privatum.

NOTÆ.

1 *Africani frater.*] L. Cornelius Scipio, quem rei militaris imperitum dicit Appianus; quod tamen verò simile non videtur, cùm tot annis, duce Africano fratre, in Hispaniâ et Africâ meruerit, *teste Livio.*

2 *Eique datur legatus frater.*] Creati consules fuêrunt Lælius, et L. Scipio, quorum alter Africani frater, alter amicus: Græciam uterque cupiebat, cùm frequenti Senatu dixit Africanus, se fratri suo legatum fore, si Græciam ipsi decrevissent.

3 *Jam utrobique.*] De terrestri victoriâ Romam allatum fuerat.

4 *Legatos pacem petentes.*] Heraclidem Byzantium, qui Antiochi nomine spondebat se nihil moturum in Græciâ, cessurum urbibus Asiæ, de quibus disceptatum fuerat, et impensarum mediam partem persoluturum.

5 *Ferentes ipsius filium.*] Non eo tempore Scipionis filium, sed paulò pòst remisit, dum Scipio Elæam delatus ægrotaret; quod tam gratum accidit Africano, ut auctor regi fuerit, ne in aciem priùs descenderet, quàm in castra se rediisse audiisset.

6 *Filium.*] Illum Pub. Æmilii filium facit Appianus, à Scipione adoptatum; sed malè, fuit enim Scipionis filius captus ab Antiocho, dum è Græciâ in Asiam trajecit, qui posteà Æmilii filium adoptavit.

universas, captivos et transfugas traderet; sumptumque omnem belli Romanis restitueret. Quæ cùm nunciata Antiocho essent, *nondum ita victum se esse* respondit, *ut spoliari se regno pateretur,* [a]*belliqu e ea irritamenta, non pacis blandimenta esse.*

Victus iterum Antiochus pacem petit et obtinet.
A.M 3864.
Ol. 147. 3.
Urb.C.563
Ant.C.188.

CAP. VIII. Igitur, cùm ab utrisque bellum pararetur, [1]ingressique Asiam Romani [2]Ilion venissent, mutua gratulatio Iliensium ac Romanorum fuit. Iliensibus *Æneam ceterosque cum eo duces à se profectos;* Romanis *se ab his procreatos* referentibus. Tantaque lætitia omnium fuit, quanta esse post longum tempus inter parentes et liberos solet. Juvabat Ilienses, nepotes suos, Occidente et Africâ domitâ, Asiam ut avitum regnum vindicare; *optabilem Trojæ ruinam fuisse* dicentes, *ut tam feliciter renasceretur.* [b]Contrà Romanos, avitos lares, et incunabula majorum, templaque ac deorum simulacra, inexplebile desiderium videndi tenebat. [3]Profectis ab Ilio Romanis, Eumenis rex [4]cum auxiliis occurrit: nec multò post [5]prælium cum Antiocho commissum. Cum [6]in dexteriore cornu pulsa legio Romana, majore dedecore, quàm periculo ad castra fugeret, [7]M. Æmilius tribunus militum ad tutelam castrorum relictus, *armari milites suos, et extra vallum progedi* jussit strictisque gladiis fugientibus minari, *morituros* dicens, *nisi in prælium revertantur; infestioraque sua quàm hostium castra inventuros.* Attonita tam ambiguo periculo legio, comitantibus commilitoni-

INTERPRETATIO.

a *Et hæc proponi à Romanis, ut bellum accenderetur, non ut pax fieret.*

b *Contra, Romani ardebant desiderio inexplebili videndi lares avitos, et incunabula majorum, templaque et statuas deorum.*

NOTÆ.

1 *Ingressi Asiam.*] Occupatâ Lysimachiâ, quam imprudenter deseruerat Antiochus, per Chersonesum et Hellespontum, Eumenis operâ, non obsistente Antiocho, trajecerant.

2 *Ilion venissent.*] Urbem Phrygiæ minoris, juxta montem Idam et oram litoralem.

3 *Profectis ab Ilio Romanis.*] Ad caput amnis Caïci tendit Scipio, Hermumque, non procul à Magnesiâ, juxta montem Sipylum transgressus est, ubi castra posuerat Antiochus.

4 *Cum Auxiliis occurrit.*] Eumenes copias jam diu cum Romanis junxerat.

5 *Prælium cum Antiocho commissum.*] Dum certamen Antiochus detrectat, convocati ad consilium à Domitio legato milites conclamant undique, duceret extemplo in hostem: quare aciem instruxit ut castra per fossas invaderet: tum Antiochus, ne suorum minueret animos, eductis copiis, pugnæ copiam fecit.

6 *In dexteriore cornu.*] Dum cornu sinistrum Eumenes, cum Cretensibus sagittariis, clamore et missilibus vertit in fugam, Antiochus in dextro Romanos in castra fugere compulit.

7 *M. Æmilius tribunus militum.*] Qui cum duobus millibus Thracum et Macedonum dum instanti regi acriter resisteret, Attalus Eumenis frater, fugato dextro cornu, tantam impressionem fecit, ut Antiochus novam è castris aciem existimans, converso equo, fugerit, primùm Sardos, tum Apameam, deinde, superato Tauro, in Syriam.

bus, qui fugere eos prohibuerant, in prælium revertitur, magnâque cæde editâ, initium victoriæ fuit. [1]Cæsa hostium quinquaginta millia, capta undecim, [a]Antiocho pacem petenti, [2]nihil ad superiores conditiones additum, [3]Africano prædicante, neque Romanis, si vincantur, animos minui; neque, si vincant, secundis rebus insolescere. Captas civitates [4]inter socios divisêre, Romanis [b]aptiorem gloriam, quàm possessiones voluptarias judicantes: quippe victoriæ gloriam Romano nomini vindicandam; opum luxuriam sociis relinquendam.

INTERPRETATIO.

a *Dum Antiochus pacem petit, nihil additum ad conditiones* quas Africanus *priùs proposuerat.*

b *Judicantes* reipublicæ *utilius esse* possidere *gloriam quàm regiones* aptas ad fovendas *voluptates:* efficiendum *enim* esse, ut *gloria ob victoriam* relatam *tribueretur Romanis; opes verò* quæ pariunt *luxuriam, sociis relinquerentur.*

NOTÆ.

1 *Cæsa hostium quinquaginta millia.*] Septuaginta peditum millia habebat Antiochus, *ex Appiano* quibus duodecim millia equitum addit Livius; Romanis triginta millia peditum, *ex Appiano,* sociis viginti duo millia peditum, equitatus minor tribus millibus fuit, *ex Livio:* quinquaginta millia peditum cæsa, equitum quatuor millia, mille et quingenti capti. Ex Romanis trecenti pedites, viginti quatuor equites, ex Eumenianis viginti quinque cecidêrunt. Romani milites, direptis castris clamabant, *Fuit rex Antiochus magnus.*

2 *Nihil ad superiores conditiones additum.*] Legatis respondit Africanus *Europâ abstinete, Asiâque omni, quæ cis Taurum est, discedite; pro impensis in bellum factis, quindecim millia talentorum Euboïcorum dabitis,* id est, 21 milliones Francorum. Deinde jussus est Antiochus 20 obsides tradere, et inter eos Annibalem et Theontam Ætolum: statutùmque est, ne ipsi, seu naves, seu elephantos, ultra statutum numerum habere liceret. Acceptis conditionibus pacis Antiochus benignè sibi à populo Romano factum dixisse fertur, quòd, magnâ curà liberatus, modicis regni terminis uteretur. Quæ pluribus narrant *Livius et Appianus.*

3 *Africano prædicante.*] Qui prælio non adfuerat, sed ab Elæâ, ubi primùm viæ pati laborem potuit, Sardeis venerat.

4 *Inter socios divisêre Romanis.*] Dum inde Eumenes ipse sibi, hincque Rhodiorum legati Rhodiis, quæ Antiocho erepta fuerunt, tribui poscerent; decrevit Senatus; ut Lycia et Caria, usque ad Meandrum, Rhodiis; civitates aliæ, quæ Attali vectigales fuissent, Eumeni cederent: quæ verò Antiocho paruissent priùs, sui juris essent, ut referunt *Livius et Polybius.*

LIBER XXXII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Ætoli libertate spoliantur. Bellum inter Messenios et Achæos, Philopœmen captus et veneno interemptus: unde Messeniorum clades.*
2. *Antiochus Syrus, dum sacrilegio sibi providere putat, interficitur. Senatus Romanus Philippo parcit, ob Demetrii filii virtutem; cui Perseus frater invidet, et Demetrium impiis artibus de medio tollit.*
3. *Philippi obitus: et belli apparatus adversùs Romanos. Gallis ad hujus belli societatem pertractis: de quorum migrationibus subjicitur narratio.*
4. *Bellum inter Prusiam et Eumenem, in quo Annibalis operâ Prusias superior evadit. Pace inter reges sancita, Romani Annibalem persequuntur. Is, hausto veneno, legationem morte prævenit. Adjunctum ejusdem Annibalis elogium.*

CAPUT I.

Ætoli libertate spoliantur. Bellum inter Messenios et Achæos. Mors Philopœmenis.

ÆTOLI, qui Antiochum in bella Romana impulerant, victò [a]eòdem, soli adversùs Romanos, et viribus impares, et omni [1]auxilio destituti, remansêrunt: Nec multò [2]pòst victi, libertatem, quam illibatam, adversùs dominationem Atheniensium et Spartanorum, inter tot Græciæ civitates soli retinuerant, [3]amisèrunt, [b]Quæ conditio tantò amarior illis, quantò se-

INTERPRETATIO.

a Antiochô *scilicet.* b *Quæ amissio libertatis attulit illis dolorem tantò majorem quantò diutiùs eam conservârant.*

NOTÆ.

1 *Auxilio destituti remanserunt.*] Legati ab Ætolis Romam de pace missi, dum beneficia in populum Romanum collata, et in bello Philippico fortitudinem suam pauld magnificentiùs quàm par esset, prædicant; continuò jussi sunt templo, eo die Româ, intra quindecim dies Italiâ excedere, iisque bellum decretum est, ut testatur Livius.

2 *Post victi.*] Cùm Ætolia Fulvio Consuli obvenisset, ipse, Ambraciâ obsidione cinctâ, Ætolorum conatus sæpè refutavit: quare, usi deprecatoribus Atheniensibus et Rhodiis, pacem iterùm petiêrunt.

3 *Amisêrunt.*] Conventum est, ut quingenta Euboïca talenta darent, captivi et perfugæ Romanis redderentur, ne aliquam urbem Ætoli sui juris facerent, quæ in amicitiam populi Romani venisset.

rior fuit, reputantibus tempora illa, quibus tantis Persarum opibus domesticis viribus restiterant; quibus Gallorum violentiam, Asiæ Italiæque terribilem, Delphico bello fregerant. Quæ gloriosa recordatio magis desiderium libertatis augebat. Dum hæc aguntur, medio tempore inter Messenios et Achæos de principatu primò [1]dissensio, [2]mox bellum ortum est. In eo [3]nobilis Achæorum Philopœmen imperator capitur; non quia pugnando vitæ pepercerit, sed, dum suos [4]in prælium revocat, in transitu fossæ equo præcipitatus, à multitudine hostium oppressus est, [5]quem jacentem Messenii, seu metu virtutis, seu verecundiâ dignitatis, interficere ausi non fuêrunt. [a]Itaque læti, velut in illo omne bellum confecissent, captivum per universam civitatem, in modum triumphi, circumduxêrunt, effuso obviàm populo, ac si suus, non hostium imperator, adventaret. Nec victorem Achæi avidiùs vidissent, quàm victum hostes vidêrunt. Igitur eundem in theatrum duci jussêrunt, ut omnes contuerentur quem potuisse capi incredibile singulis videbatur. Inde in carcerem deducto, verecundiâ magnitudinis ejus [6]venenum dedêrunt: quòd ille lætus, ac si vicisset, accepit; quæsito priùs, *an Lycortas præfectus Achæorum*, quem secundum à se esse scientiâ rei militaris sciebat, *incolumis effugisset?* [b]Quem ut accepit evasisse, *Non in totum* dicens *consultum malè Achæis*, expiravit. Nec multò pòst, reparato

A.M.3865. Ol. 147. 4. Urb.C.594 Ant.C.187.

A.M.3871. Ol. 149. 2. Urb.C.570 Ant.C.181.

INTERPRETATIO.

a *Quare, velut si omne bellum finitum esset per illius captivitatem, eum deduxêrunt per totam urbem.*

b *Ubi audivit illum fugisse è pugnâ* incolumem, *expiravit, dicens, res Achæorum non omninò male habere.*

NOTÆ.

1 *Dissensio.*] In Achæorum societatem recepti nuper Messenii ab eorum concilio desciverant, id agente Dinocrate homine improbo, et privatim infenso Pelopœmeni.

2 *Mox bellum ortum est.*] Dum Coronam, *ex Livio*, seu Colonidem, *ex Plutarcho*, Messeniæ urbem, Dinocrates occupare cogitat: Philopœmen annum agens septuagesimum, licèt febri laborans, Argis Megalapolim stadia ampliùs quadraginta distantem uno die contendit.

3 *Nobilis.*] Et victoriarum numero, et Prætoris dignitate; octavam enim id temporis Præturam gerebat.

4 *In prælium revocat.*] Fugato Dinocrate cùm Messenii 500 supervenissent veritus Philopœmen, ne circumveniretur, per loca impedita se recipiebat: sed, dum subinde in hostem irruit, fortè prolapsus equus ipsum effudit in terram, ubi capite ad saxum alliso, sine voce jacuit. *Ità narrat Plutarchus.*

5 *Quem jacentum.*] Vix apertis oculis caput sustulerat, cùm à Messeniis, manibus revinctis post terga, captivus adductus est.

6 *Venenum dedêrunt.*] Dum illum reposcunt Achæi, metuens Dinocrates, ne quâ fortè pactione redderetur, primis tenebris famulum cum veneno mittit in carcerem, ubi morbo jacebat Philopœmen, qui animadverso homine erexit se ad sedendum, acceptòque poculo, impavidus venenum bibit; *teste Plutarcho.*

bello, [1]Messenii vincuntur pœnasque interfecti Philopœmenis [2]pependêrunt.

Antiochus occiditur. Senatus Philippo parcit ob Demetrium, qui à Perseo occiditur. A.M.3866. Ol. 148. 1. Urb.C.565 Ant.C.186.

CAP. II. Intereà in Syriâ rex Antiochus, cùm gravi tributo pacis à Romanis victus oneratusque esset, seu inopiâ pecuniæ compulsus, seu avaritiâ solicitatus, [a]quia sperabat se, sub specie tributariæ necessitatis excusatiùs sacrilegia commissurum, adhibito exercitu, nocte [3]templum Dydymæi Jovis aggressus est. Quâ re proditâ, concursu [4]insularium, cum omni militiâ [5]interficitur. Romæ, cùm multæ Græciæ civitates, [6]questum injurias Philippi regis Macedonum venissent, et disceptatio in senatu inter Demetrium Philippi filium, quem pater ad satisfaciendum senatui miserat, et legatos civitatium esset; turbâ querelarum confusus adolescens, repentè obticuit. Tunc senatus verecundiâ ejus motus, quæ probata etiam anteà, cùm obses Romæ esset, omnibus fuerat, causam illi donavit: atque ita modestiâ sua Demetrius veniam patri, non jure defensionis, sed patrocinio pudoris obtinuit: quod ipsum decreto senatûs significatum est, ut appareret non tam absolutum regem, quàm [7]donatum filio patrem. [b]Quæ res Demetrio non gratiam legationis, sed odium obtrecta-

INTERPRETATIO.

a *Sperabat enim* populos *faciliùs excusaturos sacrilegia quæ committeret; quia cogebatur magna tributa pendere Romanis.*

b *Quod non conciliavit* Demetrio *amorem* patris *ob gratiam* ipsi obtentam in hac *legatione sed* illius *odium.*

NOTÆ.

1 *Messenii vincuntur.*] Lycortas Achæorum Prætor, vastatis Messeniorum finibus, tantis eos cladibus affecit, ut in eorum urbem, vel ab invitis, receptus fuerit.

2 *Pependêrunt.*] Dinocrates sibi ipsi manus intulit; Messeniorùmque primates à Lycortâ in vincula conjecti; Philopœmenis cineres cum funebri apparatu ad Achæos relati; urnam ferente Polybio Lycortæ filio, qui Romanam scripsit Historiam. Vult Orosius Philopœmenem occisum in Siciliâ, sed male: Messana quippe Siciliæ eum in fraudem induxit.

3 *Templum Dydymæi Jovis.*] Jovis Elymæi meliùs legeris. *Grævius.*

4 *Insularium.*] Id est, incolarum: insulares enim vocat Templi custodes et accolas; Templa enim deorum à Veteribus insulas dici certum est. Ex *off.*

5 *Interficitur.*] Dum Antiochus adversùs Elymæos pugnat cum omni exercitu deletus est, Hieronymo credimus; cui consentit Strabo; non tamen Jovis, sed Beli templum meminit; quod de Antiocho Magno Hieronymus, Scaliger de Epiphane memorat. Aurelius Victor Antiochum vult occisum à satellitibus, quos in convivio temulentus pulsaverat. Ejus mortem, ut incompertam, Livius et Appianus omisêrunt.

6 *Questum de injuriis Philippi.*] Dum Thessali, Eumenes et Rhodii per legatos in Senatu queruntur, quòd Philippus eorum urbes vel opprimeret, vel impositis præsidiis contra jus retineret; Senatus, missâ legatione, res ita composuit, ut Philippus iis urbibus cederet, quæ sui non essent juris; quòd cum ille præstare cunctaretur, civitatum legati instare acrius; quare missus à patre Demetrius, qui Romanorum leniret animos. *Hæc Polybius et Livius.*

7 *Donatum filio patrem.*] Decreto additum est; *Integra omnia Philippo esse cum Populo Romano, beneficio Demetrii filii.*

A.M.3871. Ol. 149. 2. Urb.C.570 Ant.C.181.

tionis comparavit. Nam et apud [1] fratrem Perseum æmulatio illi invidiam contraxit; [a] et apud patrem nota absolutionis causa offensæ fuit, indignante Philippo, plus momenti apud senatum personam filii, quàm auctoritatem patris, ac dignitatem regiæ majestatis habuisse. Igitur Perseus, perspectâ patris ægritudine, quotidie absentem Demetrium apud eum criminari; et primò invisum, pòst etiam suspectum reddere: nunc amicitiam Romanorum, [2] nunc proditionem ei patris objectare. Ad postremum, insidias sibi ab eo paratas confingit: ad cujus rei probationem immittit indices, [3] testes subornat, et facinus quod objicit, admittit. Quibus rebus compulso [4] ad parricidium patre, funestam omnem regiam facit.

A.M.3873. Ol. 149. 4. Urb.C.572. Ant.C.179.

Philippi obitus. Apparatus ad bellum. De Gallorum migrationibus.

A.M.3875. Ol. 150. 2. Urb.C.574 Ant.C.177.

CAP. III. Occiso Demetrio, sublatoque æmulo, non negligentior tantùm Perseus in Patrem, verùm etiam contumacior erat; nec hæredem regni, sed regem se gerebat. His rebus offensus Philippus, impatientiùs in dies mortem Demetrii dolebat: tunc et insidiis se [5] circumventum suspicari, [6] testes indicesque torquere: atque ita, cognitâ fraude, non minùs scelere Persei, quàm innoxiâ Demetrii morte cruciabatur; [7] peregissetque ultionem, nisi morte præventus fuisset. Nam brevi post tempore, morbo ex ægritudine animi contracto, [8] decessit, relicto magno belli apparatu adversùs Romanos, quò posteà

INTERPRETATIO.

a *Et absolutio, patri data* propter filium, *causa fuit cur offenderetur in eum.*

NOTÆ.

1 *Apud fratrem Perseum.*] Philippi ex legitima uxore Demetrius, ex pellice Perseus filius fuit, quam Plutarchus Gnatheniam Argivam saltatricem nominat, cujus fœtum uxor Philippi sibi supposuerat. Perseum natu minorem facit Pausanias; sed majorem probabiliùs dixerim, *ex Livio et Polybio.*

2 *Nunc proditionem.*] Quasi cum Romanorum auxilio Philippum è regno dejicere meditaretur.

3 *Testes subornat.*] Legatos suæ fraudis participes Romam misit, qui literas ante profectionem meditatas, quasi Titi Quintii nomine, Philippo attulêrunt, quibus ille veniam deprecabatur, si quid Demetrius, regni cupiditate prolapsus, secum in patrem egisset, se tamen impii consilii auctorem non fuisse.

4 *Ad parricidium patre.*] Allatis his literis, dum fugam Demetrius fratris iram metuens cogitat, illius amici in custodiam conjecti, necatique; ipse vinculis onustus, Heracleam missus est, ubi, exhausto in cœnâ veneno, patris crudelitatem incusans, injectis in caput tapetibus, suffocatur. *Hæc Livius et Orosius.*

5 *Circumventum suspicari.*] Aderat Philippo Antigonus, Antigoni tutoris ex fratre nepos, qui Perseum oderat pessimè, ex eo Philippus fictas nomine Quintii literas, aliaque Demetrio ascripta cognovit.

6 *Testes indicesque torquere.*] Comprehensus Philocles nescio quis literarum auctor, qui tormentorum metu rem omnem patefecit,

7 *Peregissetque ultionem.*] In Thraciâ sibi timens Perseus aberat; dum Philippus, urbes lustrans Macedoniæ, populis et præfectis commendat Antigonum, ut eum, ejecto Perseo, regem recipiant.

8 *Decessit.*] Demetriade Thessalonicam profectus venit Amphipolim, ubi

Perseus usus est. Nam et Gallos [1]Scordiscos ad belli societatem perpulerat: fecissetque Romanis grave bellum, nisi decessisset. Namque Galli bello adversùs Delphos infeliciter gesto, in quo majorem vim numinis, quàm hostium senserant, amisso Brenno duce, pars in Asiam, pars in Thraciam extorres fugerant. Inde per eadem vestigia quà venerant, antiquam patriam repetivêre. Ex his manus quædam in confluente [2]Danubii [3]et Savi consedit, *Scordiscosque* se appellari voluit. [4]Tectosagi

A.M.3948. Ol. 168. 3. Urb.C.647 Ant.C.104

autem, cùm in antiquam patriam [5]Tolosam venissent, comprehensique pestiferâ lue essent, non priùs sanitatem recuperavêre, quàm aruspicum responsis moniti, aurum argentumque bellis sacrilegiisque quæsitum, in Tolosensem lacum mergerent. Quod omne [6]magno post tempore [7]Cepio Romanus consul abstulit. [8]Fuere autem argenti pondo centum [a]decem millia, auri pondo quinquies decies [b]centum millia. Quod sacrilegium [9]causa excidii Cepioni [10]exercituique ejus posteà fuit. [c]Romanos quoque

INTERPRETATIO.

a *Quod facit Monetæ nostræ Brit. Milliones tres.*

b *Nostræ Monetæ Milliones LX.*

c *Et* paulò pòst *Cimbri bellum gesserunt in Romanos, quasi* vellent *punire* sacrilegium commissum *in* accipienda *pecuniâ diis sacrâ.*

NOTÆ.

gravi morbi implicitus, dum filii interempti species identidem occurreret, moritur.

1 *Scordiscos.*] Scordisci Strabone qui in Pannonia inferiore ad Istrum habitabant, quorum urbs Sirmium.

2 *Danubii.*] Qui ortus ex monte Abnobâ, prope Villingam Sueviæ oppidum, per Suevos, Vindelicos, Noricos Pannonios et Mysios in Mare Euxinum defertur: Istri nomen ad Axiopolim urbem Mysiæ sortitus.

3 *Savi.*] Qui ex monte Oerâ profluens, non procul à Vallaco, Carniolam à Croatia, Bosniâ, et Stiriâ dividit, et ad Taurunum in Danubium delabitur: *la Save.*

4 *Tectosagi.*] Tolistobogi, dicuntur à Floro, Galliæ populi, *ex Plinio et Strabo.* quorum civitas Tolosa. Tectosages tamen, ut placet Cæsari, in Germaniâ prope Hercyniam habitârunt. Antiqui Tectosages in Galliâ Narbonnesi, Garumnam versùs, ex quibus deductæ coloniæ; altera in Germaniam, juxta Hercyniam, ad Nicri fluvii ripas; altera in Galatiam, quorum urbs præcipua Ancyra fuit.

5 *Tolosam.*] Ad Garumnam fluvium, in Aquitaniæ et Galliæ Narbonensis confinio. A Trojano quodam fertur condita.

6 *Magno post tempore.*] 172 annis pòst.

7 *Cepio Romanus Consul.*] Rem aliter narrat Orosius, qui vult, aurum è Templo Apollinis à Cepione ablatum, missumque cum præsidiis Massiliam: sed paulò pòst Cepio, interfectis iis quibus commiserat, cuncta per scelus furatus est.

8 *Fuêre autem argenti pondo.*] Prior summa ad undecim coronatorum milliones ascendit; posterior verò sexdecim milliones et quingenta millia conficit: summam minuit Orosius, centum millia pondo auri, argenti centum decem millia, hoc est auri milliones decem, argenti millionem unum, et 210 coronotarum millia. Strabo verò ex Possidonio dicit sublata ad quindecies centum talentum millia. Unde manavit adagium, *Aurum Tolosanum.* De quo multa Budæus habet in Asse.

9 *Causa excidii Cepioni.*] Ob cladem metu perculsus populus imperium Cepioni abrogavit: ipseque Cepio, publicatis bonis, in vinculis obiit miserè, ejusque demortui corpus carnificis manibus laceratum. Affirmat tamen Strabo eum, quòd sacrilegas pecunias attigisset, ejectum è patria mortem miseram oppetiisse.

10 *Exercituique ejus.*] Cimbri, vic-

[1]Cimbrici belli tumultus, velut ultor sacræ pecuniæ, [c]insecutus est. Ex gente Tectosagorum non mediocris populus prædæ dulcedine Illyricum repetivit, [2]spoliatisque Istris, [3]in Pannoniâ consedit. Istrorum gentem fama est originem [4]à Colchis ducere, missis [5]ab Æetâ rege, [6]ad Argonautas [7]raptoresque filiæ persequendos; [a]qui, ut à Ponto intravêrunt Istrum, alveo Savi fluminis penitus invecti, vestigia Argonautarum insequentes, naves suas humeris per juga montium usque ad litus Adriatici maris transtulêrunt; cognito quòd Argonautæ idem propter magnitudinem navis priores fecissent: quos ut avectos Colchi non reperiunt, sive metu regis, sive tædio longæ navigationis, juxta [8]Aquileiam consedêre, [b]Istrique ex vocabulo amnis, [9]quo à mari concesserant, appellati. [10]Daci quoque soboles [11]Getarum sunt, qui cùm, Bœrebiste rege, adversùs

INTERPRETATIO.

a *Qui, postquàm* trangressi sunt, *Pontum Euxinum, Danubium intravêrunt.*

b *Nominati sunt Istri ex nomine fluvii, quo navigaverant,* postquàm egressi sunt *ex Ponto Euxino.*

NOTÆ.

tis Silano et Manilio Consulibus, Cepionem aggressi tantâ clade vicerunt, ut duo Consulis filii cæsi, Romanorum et sociorum octoginta millia: calonum verò et lixarum quadraginta trucidata, si Antiæ apud Livium credimus: sed aurum argentumque ab hostibus abjectum in flumen, discissa vestis, equi gurgitibus immersi, homines suspensi ex arboribus; adeò ut ex tantâ prædâ nihil omninò, et ex tanto exercitu vix milites decem superfuerint. *Quæ Plutarchus et Orosius referunt.*

1 *Cimbrici belli.*] Cimbri Teutonique Maris Germanici accolæ, relictâ patriâ, ad oram Galliæ Septentrionalem, trans Rhenum, consederant: sed eâ regione à pelago inundatâ, per Galliam errabundi, Galliæ partem incolendam, tanquam stipendium à Romanis petunt; sed ab iis contempti, junctis cum Tigurinis et Ambronibus copiis, Silanum, Millinium, Cepionem magnis affecerunt cladibus, *Ità Velleius, Tacitus et Florus.*

2 *Spoliatisque Istris.*] Ab Istro flumine nomen illis inditum, cujus ripas incolunt populi Italiæ extremi, Liburnis finitimi: Istriani verò in Mysiâ inferiori, nunc pars Bulgariæ.

3 *In Pannoniâ.*] Quæ inter Danubium et Savum sita: duplex fuit: superior, ubi Hungaria.

4 *A Colchis ducere.*] Qui prope Euxini maris litus habitabant, Iberis et Albanis contermini. *Mingrelie.*

5 *Ab Æeta.*] Qui solus filius, ex Persâ Oceani filiâ, fuisse perhibetur.

6 *Ad Argonautas.*] Qui Jasone duce in Argo navi Colchos profecti sunt, quò vellus aureum à Phrixo apud Æetam relictum diriperent.

7 *Raptoresque filiæ.*] Medeæ, quæ Poëtarum fabulis et propriis criminibus notissima.

8 *Aquileiam.*] Urbem Fori Julii primariam, Carnorum caput, ad Turri et Alsæ confluentiam.

9 *Quo à mari concesserant.*] Rectiùs dixeris, *quo à mari recesserant,* id est, quo amne à Mari Pontico recesserant: quare ab ipso Istro nomen traxêrunt.

10 *Daci quoque.*] Qui ultrà Istrum tunc habitabant, quem multis pòst seculis ab Aureliano victi transiêrunt. Duplex fuit Dacia: prima Ripensis Alpes inter et Danubium ad Austrum contenta: secunda, Mediterranea, quæ nunc Transylvania.

11 *Getarum.*] Daciæ populi, in Scythiæ confinio, ubi Moldavi: eos tamen in Mysiâ inferiori Æmi montis incolas facit Thucydides.

[1]Bastarnas malè pugnàssent, ad ultionem segnitiæ, capturi somnum capita loco pedum ponere jussu regis cogebantur; ministeriaque uxoribus, quæ ipsis anteà fieri solebant, facere. Neque hæc antè mutata sunt, quàm ignominiam bello acceptam virtute delerent.

Prusias Eumenem, Annibalis opera, vincit. Annibal veneno perit. A.M.3870. Ol.149.11. Urb.C.569 Ant.C.182.

CAP. IV. Igitur Perseus, cùm imperio [2]Philippi patris successisset, omnes has gentes adversùs Romanos in societatem belli [3]solicitabat. Interim inter Prusiam regem, ad quem Annibal, post pacem Antiocho à Romanis datam, profugerat, et Eumenem, bellum ortum est; quod Prusias, Annibalis fiduciâ rupto fœdere, prior intulit. Namque Annibal, cùm ab Antiocho Romani, inter cæteras conditiones pacis, deditionem ejus deposcerent, admonitus à rege, in fugam versus, Cretam defertur: Ibi, cùm diu quietam vitam egisset, invidiosumque se propter nimias opes videret, amphoras plumbo repletas in templo Dianæ, quasi fortunæ suæ præsidia, deponit: atque ideò nihil de illo solicitâ civitate, quoniam velut pignus opes ejus tenebat, ad Prusiam contendit, [4]auro suo in statuis, quas secum portabat, infuso, ne conspectæ opes vitæ nocerent. Dein, cùm Prusias terrestri bello ab Eumene victus esset, et prælium in mare transtulisset, Annibal novo commento auctor victoriæ fuit. Quippe omne serpentium genus in fictiles lagenas conjici jussit; medioque prælio in naves hostium mitti. Id primum Ponticis ridiculum visum, fictilibus dimicare, qui ferro nequeant. [a]Sed, ubi serpentibus repleri naves cœpere, ancipiti periculo circumventi hosti victoriam cessêre. Quæ ubi Romam nunciata sunt, [5]missi à senatu legati sunt, qui utrumque regem in pacem cogerent, Annibalemque deposcerent. Sed Annibal, re cognitâ, [6]sumpto veneno, legationem [7]morte prævenit. Insignis hic annus trium toto Orbe maximorum imperatorum

INTERPRETATIO.

a *Victoriam dederunt hostibus, territi duplici periculo,* et à serpentibus, et ab hostibus.

NOTÆ.

1 *Bastarnas.*] Qui Sarmatiæ Europææ populi, ubi nunc Podolia, Volhinia.

2 *Philippi patris successisset.*] Calligenes medicus ubi regem in extremis positum videt, Perseum monet per legatos, ut ad regnum invadendum properet: quo factum est ut ille ex improviso adveniens, hostibus oppressis, occisoque Antigono, regnum occupaverit.

3 *Solicitabat.*] Bastarnæ et Sordisci à Philippo invitati, in Traciam, superato Istro, jam pervenerant, cum iis de Philippi morte allatam est.

4 *Auro suo in statuis.*] Quæ omnia Plutarchus et Probus confirmant.

5 *Missi à senatu legati.*] Titus Quintius Flaminius, L. Scipio Asiaticus, et P. Scipio Nasica.

6 *Sumpto veneno.*] Quod sub annuli gemmâ occultaverat, testatur Plutarchus, Probus, et Zonaras, post Livium. Alii tamen taurinum sanguinem ebibisse, vel à servo compressâ gulâ, ejus jussu, suffocatum volunt.

7 *Morte prævenit.*] Prusias nec Romanis negare Annibalem ausus, nec hospi-

[1]mortibus fuit, Annibalis, et Philopœmenis, [2]et Scipionis Africani. [a]Ex quibus constat Annibalem, nec cum Italia Romano tonante bello contremuit, nec cum reversus Carthaginem summum imperium tenuit, aut cubantem cœnâsse, [3]aut plus quàm sextario vini indulsisse; pudicitiamque eum tantam inter tot captivas habuisse, ut in Africâ natum quivis negaret. Moderationis certè ejus fuit, ut, cùm diversarum gentium exercitus rexerit, neque insidiis suorum militum sit petitus unquam, neque fraude proditus, quum utrumque hostes sæpè tentâssent. A.M.3871. Ol. 149. 3. Urb.C.570 Ant.C.181.

INTERPRETATIO.

a *Ex illis ducibus Annibal, ut constat, nunquam cubans cœnavit, et nunquam bibit plus quam sextarium vini, neque cùm Italiam terrefecit, gerendo bellum in Romanos, sive cum reversus Carthaginem gessit summos magistratus.*

NOTÆ.

tis violare jura, permisit ut, si possent, eum comprehenderent. Continuò, occupato omni castelli aditu, licet omni ex parte priùs pateret exitus, puer, à januâ prospiciens plures armatos apparere, dixit Annibali, qui cum videret clausos omnes exitus, venenum sumpsit, natus annos septuaginta. *Ità Livius et Probus.*

1 *Mortibus fuit.*] Nonnulli tamen Africani mortem ad aliud tempus referunt.

2 *Scipionis Africani.*] Qui, acceptæ pecuniæ à petitis Tribunis accusatus in judicium festo habitu venit; sed, ubi magnas cum Tribunis contentiones fore prævidit, secessit Linternum, ubi aliquantò pòst moriens, eo loco sepeliri se jussit, ne sibi funus in ingratâ patriâ fieret, *Hæc Aurelius Victor.* Annos vixit quinquaginta quatuor *ex Plutarcho.* Sæpiùs vocatus in judicium ab inimicis, præsertim à Marco Catone, illo infensissimo, qui L. Scipionem damnari curavit, ut tradit Livius.

3 *Aut plus quam sextario.*] Eadem ferè de ipso narrant Polybius et Livius.

LIBER XXXIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Macedonum bellum. Persei et consulum Romanorum animus.*
2. *Pugna, in quâ Macedones fusi fugatique sunt. Perseus et filii capti in fugâ. Macedonia in provinciam redacta: et Ætoli oppressi.*

CAPUT I.

Bellum Macedonicum. A.M.3883. Ol. 152. 2. Urb.C.582. Ant.C.169.

MINORE quidem rerum motu Romani Macedonicum quam Punicum bellum gessêrunt; sed tantò clariùs, quantò nobilitate Macedones Pœnos antecessêrunt. Quippe cùm gloriâ Orientis domiti, tum et [1]auxiliis omnium regum juvabantur. Itaque Romani et [2]legiones plurès numero conscripsêrunt; et auxilia à [3]Masinissâ rege [4]Numidarum, cæterisque sociis omnibus accivêrunt: et Eumeni regi denunciatam, ut bellum summis viribus juvaret. [a]Perseo; præter Macedonicum [5]invictæ opinionis exercitum, decennis belli sumptus, à patre paratus, in thesauris et horreis erat: Quibus rebus inflatus, oblitus fortunæ paternæ, veterem Alexandri gloriam considerare suos jubebat. [6]Prima equitum congressio fuit, quâ victor Perseus suspensam omnium expectationem in favorem sui traxit, [7]misit tamen legatos ad Consulem, qui pacem peterent, quam patri suo Romani etiam victo dedissent, impensas belli lege victi suscepturus. Sed

INTERPRETATIO.

a *Perseus habebat et exercitum ex Macedonibus compositum, qui dicebantur, vinci non posse,* ob victorias olim relatas, *et sumptus sive in auro, sive in commeatibus, à patre paratos, ad bellum* gerendum *per decem annos.*

NOTÆ.

1 *Auxiliis omnium regum.*] Multùm discrepat à Justino Livius, ex quo certum est Eumenem Romanis adfuisse, Ariarathem neutri favisse; Antiochum et Ptolemæum intra se bellum gerentes, verbo, si re minùs, amicos fuisse Populi Romani; Prusiam Perseo, licèt uxoris fratri, nihil dedisse auxilii.

2 *Legiones plures.*] Plures cohortes Legionibus additæ, et in singulas ducenti equites distributi; sociorum exercitus millibus peditum sexdecim auctus.

3 *A Masinissâ.*] Gelæ Numidarum regis filius fuit, qui etiam tum adolescens Syphacem à Romanorum partibus stantem in Africâ; Scipionem ipsum in Hispaniâ semel vicit: sed ab eo paulò post victus, et ad amicitiam multis provocatus officiis, à Carthaginiensibus ad Romanos defecit; quibus plures victorias peperit, quàm clades hostis intulerat.

4 *Numidarum.*] Numidia duplex fuit: una mediterranea, in Lybiæ interioris et Mauritaniæ confinio; altera litoralis ad sinum Numidicum, Mauritaniæ Cæsariensi finitima. Numidarum originem multis persequitur Sallustius.

5 *Invictæ opinionis exercitum.*] Triginta novem peditum millia, equitum quatuor habebat: sextus enim et vigesimus annus agebatur, ex quo huic bello intentus Philippus suos levibus præliis in Thracas exercebat, *teste Livio.*

6 *Prima equitum congressio.*] Ad Sicurium, prope Ossam montem in Thessaliâ, Perseus substiterat, cùm non procul inde Consul castra posuit; tum Perseus, instructis copiis Romanos aggressus, Græcos primo impetu vertit in fugam, deinde Romanos equites; quorum 2500 occisi, 600 capti, et magna vis armorum ablata.

7 *Misit legatos.*] Dum Perseus Romanos persequitur, Evander Cretensis eum, ut subsistat, pacemque offerat, admonet; continuò Perseus receptum cani jussit, legatosque misit ad Consulem, qui, repudiatâ pace, Eumenis consilium sequutus ultrà Peneum noctu castra transtulit.

[1]consul Sulpicius non minus graves quàm victo leges dixit. Dum hæc aguntur, metu tam periculosi belli, Romani [2]Æmilium Paulum consulem creant, eique [3]extra ordinem Macedonicum bellum decernunt: qui, cùm ad exercitum venisset, [4]non magnam moram pugnæ fecit. Pridie quàm prælium consereretur, [5]luna nocte defecit: triste ad ostentum Perseo omnibus præsagientibus, finemque Macedonici regni portendi vaticinantibus.

CAP. II. In eâ pugnâ M. Cato, Catonis oratoris filius, dum inter consertissimos hostes insigniter dimicat, equo delapsus, pedestre prælium aggreditur. [a]Nam cadentem manipulus hostium cum horrido clamore, veluti jacentem obtruncaturus, circumsteterat: at ille, citiùs corpore collecto, magnas strages edidit. Quum ad unum opprimendum undique hostes convolarent, dum procerum quendam petit, gladius ei manu elapsus in mediam cohortem hostium decidit: ad quem recuperandum [6]umbone se protegens, [b]inspectante utroque exercitu, inter mucrones se hostium immersit; recollectoque gladio, multis

Victus Perses capitur: Macedonia in Provinciam redacta. Ætoli repressi. A.M.3886. Ol. 153. 1. Urb.C.585 Ant.C.166.

INTERPRETATIO.

a *Postquam cecidit, ingens caterva hostium cum magno clamore in eum irruit, ut* humi *jacentem occiderat: sed ille continuò surgens, multos hostes interfecit.*

b *Aspiciente utroque exercitu, se projecit in medios hostes.*

NOTÆ.

1 *Consul Sulpicius.*] Errat Justinus, nullus enim Sulpicii, præter ipsum, meminit: sed omnes Publium Licinium habent, qui illius anni cum Cassio Consul erat. *Ex Periz.*

2 *Æmilium.*] Non Licinio successit Æmilius, sed Hostilius: Hostilio Q. Martius, Martio verò Æmilius: qui omnes, præter Æmilium, nihil magni momenti gessêrunt in Macedoniâ. Æmilius, decimo septimo anno postquam Consul fuerat, iterum Consul creatus est ætatis anno sexagesimo.

3 *Extra ordinem.*] Solito tamen more Provinciam sortitus est illique Macedonia. Licinio Crasso collegæ Italia evenit.

4 *Non magnam morem.*] Dum Æmilius seu majores hostium copias, seu temporis incommoditatem metuens pugnam detrectat oblatam à Perseo; fortuna certamen contraxit. Inter castra flumen erat, in cujus ulteriorem ripam cùm jumentum elapsum à Romanis evasisset, hinc tres Romani illud secuti, inde duo Thraces ad se ex alveo trahere contendunt. Romani, occiso Thrace, jumentum ad stationem reducebant, cùm Thracos, qui ripæ erant præsidio, ut mortem socii ulciscerentur, fluvium transgressi, moxque totus exercitus in aciem processit, certamenque initum est, quod ad vesperam de industriâ ab Æmilio protractum, ut Sol hostium, non Romanorum oculos perstringeret. *Ità Plutarchus.*

5 *Luna nocte defecit.*] C. Sulpicius Gallus, Tribunus militum, qui postea Consul, Romanorum primus notavit eclipses, de iisque librum edidit, vocatos ad concionem milites, monuit Lunam nocte proximâ, ne quis id pro portento acciperet, ab horâ secundâ ad quartum defecturam esse: quo factum est ut, dum Romani æris crepitu lumen ejus de more revocarent, frequentesque flammas tædis facibusque ad cœlum porrigerent; contra Macedonas stupor invaserit, rumorque fuerit sensim per castra vulgatus, hoc regni occasum portendere. Quod Sulpicio Livius, Paulo Æmilio Plutarchus tribuit.

6 *Umbone.*] Vel ipsum scutum est, vel scuti pars media.

vulneribus exceptis, ad suos cum clamore hostium revertitur. [1]Hujus audaciam cæteri irritati [2]victoriam peperêre. Perseus [3]rex fuga cum decem millibus talentûm [4]Samothraciam defertur; quem [5]Cneus Octavius, ad persequendum missus à consule, cum duobus filiis, Alexandro et Philippo [6]cepit; captumque ad consulem duxit. Macedoniâ à Carano, qui primus in eà regnavit, usque Perseum [7]triginta reges habuit: quorum sub regno fuit quidem [8]annis noningentis et viginti tribus; [a]sed rerum non nisi [9]centum nonaginta duobus annis potita. Ita, cùm in ditionem Romanorum cessisset, magistratibus per singulas civitates constitutis, [10]libera facta est; legesque, quibus adhuc utitur, à Paulo accepit. Ætolorum universarum urbium senatus, cum conjugibus et liberis, qui dubiâ fide fuerant, Romam

INTERPRETATIO.

a *Sed per centum nonaginta et duo tantum annos dominata est, sive in Asiâ, sive in Græciâ.*

NOTÆ.

1 *Hujus audaciam.*] Constat ex Cicerone, Catonis filium in bello Persico militâsse. Veteres non minùs erant soliciti, ut armati quàm ut salvi exirent è prælio.

2 *Victoriam peperêre.*] Auctor victoriæ fuit Æmilius, qui, cùm inde Pelignos, malè à Phalange acceptos, jam inire fugam, hinc alios phalangem hastis horrentem declinare cerneret, paludamentum suum concidit, suisque continuò in phalangem, quâ patebat aditus, immissis, aditum aperuit victoriæ. Hostium cæsa millia viginti quinque, capta undecim; ex Romanus centum, ut Possidonio placet; octoginta, ut Nasicæ apud Plutarchum, occidêrunt. Pugna commissa est in Macedoniâ Pieriâ, non procul à Pydnâ, ad Æsona et Lycum amnes.

3 *Rex fuga, &c.*] Dum phalanx à Romanis cæditur, equitatus ferè integer fugit, princepsque fugæ, rex ipse primùm Pydnam, tum Pellam, deinde Amphipolim, cum quingentis Cretensibus pervenit.

4 *Samothraciam defertur.*] Perseus, coacto ad concionem Amphipoli populo, cum nec rex ipse, nec Evander, mœrore et lacrymis impeditus profare posset, *Multitudo, abite,* inquit, *ne pauci qui supersumus, propter vos pereamus.* Continuò rex, auro argentoque in lembos qui stabant in Strymone delatis, ad flumen descendit; unde Samothraciam Thraciæ adjacentem petiit.

5 *Cneus Octavius.*] Prætor, qui classi præerat.

6 *Cepit.*] Postquam Samothraciam appulit Octavius, Perseus fugam cogitans de mediâ nocte ad mare contendit: cùm verò jam navis è portu solvisset, vagatus in litore aliquandiu, prope obscurum angulum Templi delituit, et comitibus sociisque ad Romanos transeuntibus, ipse tandem cum Philippo filio tradere se Octavio coactus est.

7 *Triginta reges.*] Nonnulli apud Livium viginti; alii apud Eusebium triginta novem numerant.

8 *Annis noningentis.*] Justum numerum excedere videtur Justinus; si enim singulorum regum annos dinumeres, annos tantum 630, vel 636, vel 647 reperias. Si tamen numerum ineas à Carano, qui regnare cœpit circa annum 3200, usque ad cladem Persei, quæ contigit anno 3886, annos 686 invenies.

9 *Centum nonagintà duobus.*] Abinitio regni Philippi, à quo regnum Macedoniæ amplificatum, Perseus, in triumphum ductus ab Æmilio, Albam cum amicis missus est, ubi Æmilii beneficio liberâ usus custodia, vel vigiliâ, vel inediâ mortem sibi conscivit ut narrat Plutarchus. Diversa tamen habet Diodorus. Ejus filius Alexander in tornando et cælando auro egregius artifex fuit.

10 *Libera facta est.*] Paulus exiens

missus, ibique, ne in patriâ aliquid novaret, diu detentus, [a]ægreque, per multos annos legationibus civitatum senatu fatigato, in patriam quisque suam remissus est.

INTERPRETATIO.

a *Et quisque remissus est magnâ cum difficultate in suam patriam, postquam urbes per multos annos misissent ad Senatum frequentes legationes.*

NOTÆ.

Amphipoli, jussit Macedonas uti suis legibus, creare Magistratus annuos, tributum dimidium ejus, quod Regibus pependissent, pendere populo Romano, hoc est, centum talenta, *ex Plutarcho.* Macedoniaque in quatuor partes divisâ, capita regionum, ubi concilia fierent, assignavit, Amphipolem, Thessalonicen, Pellam, et Pelagoniam.

LIBER XXXIV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Romani in Achæos causas belli quærunt, et inveniunt. Cruenta Achæorum seditio*
2. *Bellum quo Achæi oppressi sunt et Corinthus eversa. Ptolemæus Ægypto pulsus petit à Romanis auxilium.*
3. *Populi ad Antiochum in gratiam Ptolemæi verè libera legatio. Antiocho mortuo, Demetrius frater Româ profugus regno potitur.*
4. *Prusias Rex Bithyniæ, regno et vitâ à filio spoliatur.*

CAPUT I.

POENIS ac Macedonibus subactis, Ætolorumque viribus principum captivitate debilitatis, soli adhuc ex Græciâ universâ Achæi nimis potentes tunc temporis Romanis videbantur, non propter singularum civitatum nimias opes, [a]sed propter conspirationem universarum. Namque Achæi, licet per civitates, veluti per membra divisi sint, unum tamen corpus et unum imperium habent; singularumque urbium pericula mutuis viribus propulsant. Quærentibus igitur Romanis causas belli, tempestivè fortuna querelas Spartanorum obtulit, quorum agros

Romani infensi Achæis.
Achæorum seditio.

A.M. 3906.
Ol. 158. 1.
Urb.C. 605
Ant.C. 146.

INTERPRETATIO.

a *Sed quia omnes urbes conjunctæ erant per mutuam societatem.*

Achæi [1]propter mutuum odium populabantur. Spartanis à senatu responsum est, [2]*legatos se ad inspiciendas res sociorum, et ad injuriam demendam in Græciam missuros:* sed legatis occulta mandata data sunt, ut corpus Achæorum dissolverent, [a]singulasque urbes proprii juris facerent, quò faciliùs ad obsequia cogerentur: et, si quæ urbes contumaces essent, frangerentur. Igitur legati, omnium civitatum principibus Corinthum evocatis, decretum senatûs recitant: quid consilii habeant, aperiunt. *Expedire omnibus* dicunt, [3]*ut singulæ civitates sua jura et suas leges habeant.* Quod ubi omnibus innotuit, velut in furorem versi, universum [4]peregrinum populum trucidant: [5]legatos quoque ipsos Romanorum violâssent, nisi, audito tumultu, trepidi fugissent.

Achæi oppressi. Corinthus eversa. Ptolemæus pulsus Ægypto.

CAP. II. Hæc ubi Romæ nunciata sunt, [6]statim senatus Mummio [7]consuli bellum Achaicum decernit: qui extemplò exercitu deportato, et omnibus strenuè provisis, pugnandi copiam hostibus fecit. Sed Achæi velut nihil negotii Romano bello suscepissent, ita apud eos neglecta omnia et soluta fuêre. Itaque [8]prædam, non prælium cogitantes, vehicula ad spolia hostium reportanda dux-

INTERPRETATIO.

a *Et facerent ut singulæ civitates, solutâ cum aliis societate, essent sui juris, ut faciliùs cogerentur ad obediendum* mandatis Senatûs.

NOTÆ.

1 *Propter mutuum odium.*] Quod Achæi Spartiatas vel invitos, legibus et mœnibus ademptis, in eorum societatem compulissent: quâ de re Spartiatæ querebantur apud Romanos.

2 *Legatos se, &c.*] Fannium Gabinium et Papyrium, quibus adjungit Polybius Scipionem Africanum, qui id temporis Romæ candidatus versabatur.

3 *Ut singulæ civitates.*] Spartam tantùm et Corinthum nominat Pausanias; Argos, Heracleam, Orchomenios, et Arcadas jungit Polybius; additque Florus civitates omnes, quæ sub ditione Philippi essent.

4 *Peregrinum populum trucidant.*] Lacedæmonii in vincula conjecti, cæteri pulsi ex urbe, dux belli electus, et Bœotii, qui grandi pecuniâ mulctati à Metello fuerant, ad arma concitati. *Ita Pausanias.*

5 *Legatos quoque Romanorum.*] Aliter belli causam narrat Polybius: cùm enim Philippo parerent Corinthii, ita Romanos despexêrunt, ut in eorum Legatos ausi sint cœnum projicere: dumque paulò post Romanorum Legati Achæos mitigare conarentur, qui ob violatos Legatos efferati bellum moliebantur, Corinthii moderationem Romanorum timiditatem esse rati, multa dixêrunt injuriosiùs.

6 *Statim Senatus Mummio, &c.*] Errat Justinus: primùm enim prorogato Prætori Metello, qui tunc regebat Macedoniam, Imperio; jussum est, ut in Achæos moveret, quos paulò pòst, licèt Bœotiis et Chalcidensibus junctos, ad Thermopylas superavit. Eorum Imperator, sive Diæus, ut placet Polybio, sive Critolaus, ut mavult Livius, mortem sibi veneno conscivit.

7 *Consuli.*] Mummius Consul creatus est cum Cornelio Lentulo.

8 *Prædam non prælium.*] Cum Diæus Crotolaï successor Romanos aliqua fudisset, aliique se continerent in castris, eos non maximè timendos dixerat.

êrunt, conjuges, liberosque suos, ad spectaculum certaminis, in montibus posuêrunt. Sed [1]prælio commisso ante oculos suorum cæsi, lugubre his spectaculum, et gravem luctûs memoriam reliquêrunt. [a]Conjuges quoque liberique eorum, de spectatoribus captivi facti, præda hostium fuêre. Urbs ipsa [2]Corinthus diruitur: populus omnis [3]sub coronâ venditur: [b]ut hoc exemplo cæteris civitatibus metus novarum rerum imponeretur. Dum hæc aguntur, [4]rex Syriæ Antiochus, Ptolemæo, majoris sororis suæ filio, [5]regi Ægypti, bellum infert, segni admodum, et quotidianâ luxuria ita marcenti, ut non solùm regiæ majestatis officiâ intermitteret, verùm etiam sensu hominis nimiâ saginâ careret. Pulsus igitur regno, ad fratrem minorem Ptolemæum Alexandriam confugit: [c]participatoque cum eo regno, legatos Romam ad senatum mittunt: auxilia petunt; fidem societatis implorant. Movêre senatum preces fratrum.

A.M.3908. Ol. 158. 3. Urb.C.607. Ant.C.144.

A.M.3884. Ol. 152. 3. Urb.C.583 Ant.C.168.

INTERPRETATIO.

a *Illorum conjuges et liberi, qui aspiciebant prælium, capti sunt ab hostibus, et pars prædæ fuerunt.*

b *Ut aliæ civitates, territæ hoc exemplo severitatis, non auderent bellum renovare.*

c *Illum admisit ad regni societatem, et deinde ambo Legatos misêrunt.*

NOTÆ.

1 *Prælio commisso.*] Ad Isthmum, *ex Floro et aliis*; vel ad Leucopetram, *ex Aurelio Victore*, in quo victus Diæus domum refugit, eâque incensâ, conjugem à se interfectam in ignem præcipitavit, ipseque hausto veneno interiit.

2 *Corinthus diruitur.*] Urbs à propugnatoribus destituta, tubâ præcinente deleta est, ut referunt Florus, Zonaras, et alii. Simulacra, tabulæ, vestes vel incensæ vel projectæ: permistis incendio plurimis statuis, æris, auri, argentique venæ fluxêre per vicos. Unde Polybius patriæ suæ deflens interitum, apud Strabonem vidisse se testatur tabulas in solum projectas, militesque super his tabulis ludentes, quas inter erant et Hercules, Deianiræ tunicâ excruciatus, et Bacchus, pictus ab Aristide, de quo illud, *Nihil ad Bacchum.* Plerique, quidquid æris toto orbe laudatum, incendio Corinthi superfuisse volunt.

3 *Sub coronâ venditur.*] Non ab ipso Mummio, sed ab illius patre, ut vult Zonaras, qui missus post victoriam legatus, omnes Græcos juris sui esse voluit, præter Corinthios, quorum agros dedit Sicyoniis, *ex Strabone.* Tantam paulò pòst Græcia felicitatem adepta est, ut vulgò seipsis dicerent, ni capti essent, se incolumes esse non potuisse.

4 *Rex Syriæ Antiochus.*] Antiochi magni filius, qui Romanis obses datus fuerat, vix à Seleuco fratre evocatus Athenas venerat, cùm auditâ illius morte, Romanorum jussu, ab Eumene et Attalo in regnum deductus est. A Syriis Epiphanes dictus est, sive per adulationem, quòd dum Heliodorus et Ægyptii regnum tentant invadere, ipse tanquam novum sidus illuxerit: vel per Antiphrasim; à Græcis enim *Epimanes* (hoc est, *furiosus*) vocatus est, *ex Appiano.*

5 *Regi Ægypti bellum infert.*] Non consentiunt de hoc bello inter se Historici; sed confundit omnia Justinus: Ex Scripturâ bis; ter ex aliis, Antiochus in Ægyptum bellum gessit. 1. Quo faciliùs Syriam, quam Ptolemæo Antiochus Magnus cum filiâ Cleopatrâ dederat, recuperaret Epiphanes; præ se tulit se nepotis Philometoris tutorem fore, eòque nomine Syriam occupavit, quam dum Regni tutores Euleus et Lenius repetunt, ipse bellum infert Ægypto; tum ut regni tutelam obtineret, tum ut pulsum à matre et

Romanorum ad Antiochum pro Ptolemæo legatio. Demetrius regno Syriæ potitur.
A.M.3885.
Ol. 152 4.
Urb.C.584
Ant.C.167.

CAP. III. Mittitur itaque legatus Popilius ad Antiochum, [a]qui *abstinere illum Ægypto, aut si jam incessisset, excedere* juberet. [1]Cùm in Ægypto eum invenisset, [2]osculumque ei rex obtulisset (nam coluerat inter cæteros Popilium Antiochus, cùm Romæ obses esset); [b]tunc Popilius *facessere interim privatam amicitiam* jubet *cùm mandata patriæ intercedant;* prolatoque senatûs decreto, et tradito, [c]cùm cunctari eum videret, consultationemque ad amicos referre; ibi [3]Popilius virgâ quam in manu gerebat, amplo circulo inclusum, amicos capere et *consulere* jubet: *nec priùs inde exire, quam responsum senatui daret, aut pacem, aut bellum cum Romanis habiturum.* Adeòque, hæc asperitas animum regis fregit, [4]ut pariturum se senatui responderet. Reversus in regnum [5]Antiochus decedit, [6]relicto parvulo admodùm filio, cui cùm [7]tutores dati à populo essent,

INTERPRETATIO.

[illegible] *Qui juberet ut non invaderet regnum* [illegible]*ypti, aut si jam* aliqua *occupâsset,* [illegible]*a restitueret* Ptolemæo.

b *Tunc Popilius dicit, se nullum habere rationem* veteris *amicitiæ, cùm prohibeant mandata patriæ.*

c *Cùm viderent eum cunctari, et velle amicos consulere* priùs quàm responderet.

NOTÆ.

fratre Philometorem restitueret; victisque navali prælio Ægyptiis, captisque multis urbibus, Memphim cepit, ubi Regem constituit Philometorem, qui deinde Antiochi fraudes subveritus, cum fratre Euergete pace compositâ, Alexandriæ recipitur. 2. Fratrum concordiâ graviter offensus Antiochus bellum in Philometorem movet; qui ad breve tempus obtinuit inducias. 3. Finitis induciis, jam Cypro et Pelusio potitus, Alexandriæ Antiochus imminebat, cùm Romanorum legati ipsi occurrerent. Ex his, quæ liquent ex Polybio et Livio, refutabis ea quæ de hoc bello tradit Justinus.

1 *Cùm in Ægypto.*] Eum ad Eleusinem pagum offendit, qui quatuor millibus passuum distat Alexandriâ.

2 *Osculumque.*] Dextram Popilio Antiochum porrexisse dicit Livius.

3 *Popilius virgâ.*] C. Popilius Lænas virgâ vitreâ circulum descripsi .

4 *Ut pariturum se.*] Tum Popilius Regi, tanquam amico benevolo, dextram porrexit; et die, quá Ægypto excederet, constitutâ, firmatâque inter fratres pace, navigavit, in Cyprum, unde victricem Antiochi classem dimisit.

5 *Antiochus decedit.*] Trajecto Euphrate, bellum Armenorum Regi Artaxiæ intulerat: quo victo, petiit Persepolim, ut Dianæ Templum, auro argentoque opulentissimum, diriperet. Eam urbem Elemaïdem vocant alii, Pererius Susam nominat in Elemaïde regione, ubi Euleus fluvius Susorum arcem circuit, et Dianæ Templum, *ex Plinio;* seu Veneris, *ex Appiano:* Sed inde cum dedecore ejectus, dum Babyloniam repeteret, auditis suorum à Judæis cladibus, mœrore amens et iracundiâ, gravum in morbum incidit: horrendisque viscerum doloribus, et vermibus consumpto corpore, dum frustrà scelerum veniam à Deo postularet, miserè periit in Tabe Persidis oppido, *teste Porphyrio.*

6 *Relicto parvulo filio.*] Novenni, qui ob patris virtutem Antiochus Eupator dictus est, quasi felix esset, cui talis pater contigisset.

7 *Tutores dati à populo.*] Cn. Octavius vir consularis, Sp. Lucretius, et Lælius Aurelius, quibus jussum est ut tectas noves comburerent, elephantum præscinderent nervos, opesque regias imminuerent quam maximè.

[1]patruus ejus Demetrius, qui obses Romæ erat, [2]cognità morte Antiochi fratris, senatum adiit, *obsidemque se vivo fratre venisse, quo mortuo, cujus obses sit, se ignorare.* [a]*Dimitti igitur se ad regnum petendum æquum esse, quod, sicuti* [3]*jure gentium majori fratri cesserit, ita nunc sibi, qui pupillum ætate antecedat, deberi.* A.M.3893. [b]Cùm se non dimitti animadverteret à senatu, tacito judicio, tutius apud pupillum quàm apud eum, regnum futurum arbitrante; specie venandi [4]ab urbe profectus, Ostiæ tacitus, cum fugæ [5]comitibus, navem conscendit. [6]Delatus in Syriam, secundo favore omnium excipitur: regnumque ei, [7]occiso pupillo [8]et tutoribus, traditur.

Ol. 154. 4.
Urb C.592
Ant.C.159.

CAP. IV. Eodem ferè tempore Prusias, rex Bithyniæ, consilium cepit interficiendi Nicomedis filii, dum consulere studet minoribus filiis, quos ex novercâ ejus susceperat, et

Prusias a filio occiditur.

INTERPRETATIO.

a *Æquum esse ut dimitteretur ad regnum petendum, quod tam debeatur sibi, qui sit major ætate pupillo, quàm* debebatur *fratri majori* Antiocho, *cui* illud *cesserat ex jure gentium.*

b *Cùm videret se non dimitti tu, qui judicabat securius esse Populi Romani, si pupillus potiùs Demetrius Rex esset.*

NOTÆ.

1 *Patruus ejus Demetrius.*] Turpiter lapsus est Justinus; nec enim patruus Eupatoris Demetrius fuit, sed cognatus, quippe qui Seleuci filius esset, ab eoque missus Romam, obsidis loco; Antiocho enim Magno duo filii contigerant; Seleucus et Antiochus; ille Demetrium, hic Eupatoren suscepit *Ità Josephus, Appianus, Eusebius.*

2 *Cognità morte.*] Jamdiu apud Senatum querebatur, æquum non esse jactitans ut obses pro liberis Antiochi, qui tunc regnabat, detineretur: sed tunc maximè in Senatu questus est, ubi sibi patriam Romam esse dixit; Senatorum filios instar fratrum, ipsosque Senatores loco patrum se habere, ut qui puer Romam venisset.

3 *Jure gentium.*] Bonam Demetrii causam pervertit Justinus: si enim ille Antiochi frater fuit; nihil juris habuit in Syriam; nec enim fratri frater, sed filius parenti succedere solet: Regnum tamen fuit Demetrii, quem scilicet omniâ Seleuci jura spectarent.

4 *Ab urbe profectus.*] Polybii consilium secutus, qui eum Nauclero fraudis inscio cum sociis obnixè commendavit.

5 *Comitibus.*] Octo erant socii, famuli quinque, pueri tres.

6 *Delatus in Syriam.*] Ubi in Lyciam appulit, scripsit ad Senatum se in Lysiam, ut Octavii necem ulcisceretur, non in Antiochum proficisci: inde Tripolim Syriæ venit, ubi, secundo omnium favore exceptus, Rex salutatur, ut tradit Zonaras.

7 *Occiso pupillo.*] Aliter Scriptura, aliter Zonaras id referunt. Tripoli et Apameâ potitus Demetrius, contendit Antiochiam, tanquam à Senatu missus, ut Regnum occuparet, ibique Eupatorem et Lysiam obviam progressos (Romanorum enim metu armis abstinuerant) interfecit. *Ita Zonaras.* Constat tamen ex Scripturâ, Lysiam et Eupatorem, cùm eos videre coràm nollet Demetrius ab exercitu interfectos.

8 *Et tutoribus traditur.*] Nec Lysiam intelligit, quem occiderat: nec Philippum, qui metu Lysiæ exulabat in Ægypto: sed Romanos Legatos, quorum ut amicitiam sibi conciliaret, Octavii mortem, qui à Leptine fuerat occisus, ultus est; et coronâ, quæ decies mille aureorum erat, Romam missa, Tiberii, amicorumque favore, Regnum obtinuit. *Hæc Polybius.*

Romæ habebat. Sed res adolescenti ab his, qui facinus susceperant, proditur: hortatique sunt, [a]*ut crudelitate patris provocatus, occupat insidias, et in auctorem retorqueat scelus*: nec difficilis persuasio fuit. Igitur, cùm accitus in patris regnum venisset, statim rex appellatur. Prusias regno spoliatus à filio, privatusque redditus, etiam à servis deseritur. Cùm in latebris ageret, non minori scelere quàm filium occidi jusserat, [1]à filio interficitur.

INTERPRETATIO.

a *Ut crudelitate patris exercitus præveniat insidias, idemque admittat scelus in patrem, quod ille volebat in ipsum admittere.*

NOTÆ.

1 *A filio interficitur.*] Strabo vult eum ab Attalo interfectum, alii à Silio, adjuvante Attalo.

LIBER XXXV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Demetrius, bella quærens, ab hostibus opprimitur, et in acie cadit.*
2. *Qui Demetrium everterat, ejusdem filio dat pœnas; prœlio victus et interfectus.*

CAPUT. I.

Demetrius in acie cadit contra Alexandrum.

DEMETRIUS, occupato Syriæ regno, [a]novitati suæ otium periculosum ratus, ampliare fines regni et opes augere, [1]finitimorum bellis statuit. [b]Itaque Ariarathi, regi Cappadociæ, propter fastiditas sororis nuptias infestus, fratrem ejus Orofernem, [2]per injuriam regno pulsum supplicem recepit, [c]datumque sibi honestum belli titulum gratulatus, restituere eum in regnum statuit. Sed Orofernes ingrato ani-

INTERPRETATIO.

a *Arbitratus otium periculosum sibi, qui Rex erat à paucis diebus.*

b *Quare offensus Ariarathi Regi Cappadociæ, qui noluerat in uxorem ducere illius sororem.*

c *Lætatus quòd data sibi esset honesta causa belli* contra eum gerendi.

INTERPRETATIO.

1 *Finitimorum bellis.*] Judæis bellum intulit, in quo Judas Macchabæus contra Bacchidem fortiter dimicans occubuit. Cætera sat nota ex sacris Literis.

2 *Per injuriam regno pulsum.*] De injuriâ nihil habet Polybius; sed Ariarathem artibus Demetrii expulsum memorat; quod paulò aliter narrat Zonaras: Ariarathes, inquit, ante sus-

mo, initâ cum Atheniensibus pactione [1]offensis tunc Demetrio, pellere ipsum regno, à quo restituebatur, consilium cepit. Quo cognito, Demetrius vitæ quidem ejus, [2]ne Ariarathes metu fraterni belli liberaretur, pepercit: ipsum autem comprehensum, vinctum [3]Seleuciæ [4]custodiri jubet. [a]Nec Antiochenses indicio territi, à defectione destitêrunt. Itaque adjuvantibus et Ptolemæo rege Ægypti, [5]et Attalo [6]rege Asiæ, et Ariarathe Cappadociæ, bello à Demetrio lacessiti, [7]subornant A.M.3903.
Balam quendam, [8]sortis extremæ juvenem, qui Syriæ reg- Ol. 157. 2.
num, velut paternum, armis repeteret: et ne quid contumeliæ Urb.C.602.
deesset, nomen ei *Alexandri* inditur, [9]genitusque ab Antiocho Ant.C.149.
rege dicitur. Tantum odium Demetrii apud omnes erat, ut

INTERPRETATIO.

a *Nec Antiochenses destitêrunt a defectione, etiam si scirent eam notam esse Demetrio.*

NOTÆ.

ceptum filium Orofernem adoptaverat, quem posteà nato legitimo filio, propter insidiarum suspicionem, expulit: sed ille, Ariarathe mortuo, in ejus filium insurrexit: Ariarathis filio opem tulit Eumenes, Oroferni Demetrius; nuptiarum verò Appianus, Polybius, et Zonaras nusquam meminêrunt.

1 *Offensis tunc Demetrio.*] Quòd, non procul ab Antiochiâ inclusus in regio castello, admitteret neminem, et vitam in otio et deliciis duceret, ut narrat Josephus.

2 *Ne Ariarathes.*] Qui à Senatu Romano, ad quem confugerat, jussus est una cum Oroferne regnare. *Ita Florus.* Testatur tamen Polybius Orofernem in Senatu vicisse, conjectis in Ariarathem falsis criminibus.

3 *Seleuciæ.*] Urbs est Asiæ multiplex, 1. Mesopotamiæ, ad Tigram, prope Ctesiphontem, *Mosul.* 2. Syriæ, Pieriæ cognomine, ad Orontis Ostia, *Soldin.* 3. Ciliciæ, Aspera nuncupata, ad Calycadnum fluvium, *Seleuca.* 4. Pisidiæ, in Pamphyliæ confinio, *Celesbria.* 5. Syriæ, ad Belum flumen.

4 *Custodiri jubet.*] In regnum restitutum Orofernem volunt Appianus et Zonaras: de custodia et proditione nihil habent.

5 *Et Attalo.*] Qui nuper Eumeni patri successerat.

6 *Rege Asiæ.*] Vel Asiæ minoris partem intelligit, cujus caput est Ephesus, quæ Asia propriè dicitur, cui imperabat Attalus; vel Asiam minorem: in quà, licet et Prusias Bithyniæ, et Ariarathes Cappadociæ præesset, aliæque essent liberæ civitates, Attalus tamen potentiâ præstabat cæteris.

7 *Subornant Balam.*] Alii *Propalam* alii *Pompanum* legunt; sed meliùs nonnulli *Balam.* Ipse enim à Josepho Alexander *Balas* nuncupatur.

8 *Sortis extremæ juvenem.*] Hunc incertæ stirpis Appianus et Florus, supposititium Sulpicius et Genebrardus; Scriptura verò, Josephus, et Eusebius, Antiochi Epiphanis filium appellant: Eusebius tamen nothum fuisse indicat, quippe qui ex Balâ concubinâ, unde *Balas* dictus est, natum esse affirmet. Malè Lyranus, et post eum Adrichomius, eum vocant filium Eupatoris, qui ante annum duodecimum occisus est à Demetrio.

9 *Genitusque ab Antiocho.*] Eum Romam adduxerat Bizantius, Antiochi magni olim apud Romanos Legatus, eumque in curiam cum Laodice sorore adduxit; nihil tamen eorum quæ diceret, placebat sanæ mentis hominibus; sed, cùm Senatus in alienis regnis bellum quàm pacem mallet, decretum est, ut Alexandro regnum, pace num armis repetere liceret. *Ita Polybius.*

æmulo ejus non vires regiæ tantùm, verùm etiam generis nobilitas consensu omnium tribueretur. Igitur Alexander admirabili rerum varietate [a]pristinarum sordium oblitus, totius fermè Orientis viribus succinctus, bellum Demetrio infert, [1]victumque vitâ pariter ac regno spoliat. Quanquam nec Demetrio animus in populsando bello defuit. Nam et [2]primo prælio hostem fugavit, et regibus bellum restituentibus, [3]multa millia in acie cecîdit. Ad postremum tamen invicto animo inter confertissimos fortissimè dimicans [4]cecidit.

Alexander à Demetrio vincitur et occiditur. CAP. II. Initio belli Demetrius [5]duos filios apud [6]Gnidium, hospitem suum, cum magno auri pondere commendaverat, ut belli periculis eximerentur, [b]et, si ita sors tulisset,
A.M.3908. paternæ ultioni servarentur. Ex his major Demetrius, annis
Ol. 158. 3. Urb.C.607 pubertatis egressus, auditâ Alexandri luxuriâ, quem insperatæ
Ant.C.144. opes et alienæ felicitatis ornamenta, velut captivum, inter scortorum greges desidem in regiâ tenebant, auxiliantibus [7]Cretensibus, securum ac nihil hostile metuentem aggreditur. [8]Antiochenses quoque, veterem patris offensam novis meritis correcturi, se ei tradunt: sed et milites paterni, favore

INTERPRETATIO.

a *Infert bellum Demetrio, oblitus originis suæ, quæ erat sordida, et adjutus viribus omnium ferè* Regum *Orientis.*

b *Et si in bello adverso periret, conservarentur ad vindicandam mortem patris.*

c *Et Antiochenses ipsi favent, ut deleant novis obsequiis crimen priùs admissum gerendo bellum in illius patrem.*

NOTÆ.

1 *Victûmque*] Justino consentiunt Scriptura, Polybius, et Josephus: Appiani tamen Iterpres eum Regno pulsum, et in exilio defunctum testatur.

2 *Primo prælio.*] Semel tantùm præliatum est, *ex Scripturâ et Josepho*, nisi fortè Justinus intelligat, sinistrum Demetrii cornu, quòd, fugatâ acie sibi oppositâ, hostium castra diripuit.

3 *Multa millia.*] Dum cornu, in quo pugnabat Demetrius loco cederet, ipse fortiter dimicans, reliquis fugientibus, hostium alios fugavit, alios occidit.

4 *Cecidit.*] Dum hostes persequitur, in cœnum profundum abreptus prolopso equo, ipse pedes, diu dimicavit; donec à multitudine multis vulneribus confectus occubuit. *Ita Josephus.*

5 *Duos filios.*] Demetrium Nicanorem, et Antiochum, quorum uterque posteà regnavit.

6 *Gnidium.*] Gnidus in Asiâ extremâ, Halicarnassum inter et Rhodum.

7 *Cretensibus.*] Mirum Cretenses, non Cnidenses dixisse; multis tamen mercenariis militibus à Lasthene Cretensi acceptis, Demetrius trajecit in Ciliciam, *teste Josepho.*

8 *Antiochenses quoque.*] Nullam Ptolemæi Philometoris mentionem facit Justinus, cujus tamen viribus Regnum et Alexandro sublatum esse, et collatum Demetrio, liquet ex Scriptura et Josepho. Cùm enim Alexander insidias per Ammonium ducem struxisset Ptolemæo, quòd multas urbes Syriæ, imposito præsidio, retineret, Ptolemæus, defectis insidiis, filiam Cleopatram, ereptam Alexandro, Demetrio tradidit, et Antiochiæ Rex Asiæ et Ægypti coronatus est: quod tamen paulò pòst cessit Demetrio, ut referunt Josephus et Zonaras.

juvenis accensi, [a]prioris sacramenti religionem novi regis superbiæ præferentes, signa ad Demetrium transferunt: atque ita Alexander, non minori impetu fortunæ destructus, quàm elatus, [1]primo prælio victus [2]interficitur; deditque pœnas et Demetrio, quem occiderat; et Antiocho, [b]cujus mentitus originem fuerat.

INTERPRETATIO.

a *Præferentes juramentum, quo se priùs dederant* Demetrio, *superbiæ* Alexandri *novi Regis*. b *Cujus filium falsò se dixerat.*

NOTÆ.

1 *Primo prælio victus.*] Delusus Ptolemæi fraudibus Alexander, postquam illum Antiochiæ audiit Regem coronatum, è Ciliciâ, ubi tum erat, movit in Syriam, signisque collatis, ad fluvium Ænoparam victus Alexander in Arabiam fugit. *Ita Scriptura, Josephus, et Diodorus.*

2 *Interficitur.*] A Zebdiele, *ex Scripturâ*; vel Zabele, *ex Josepho.* vel Diocle, *ex Diodoro*, Arabum principe, qui ad Ptolemæum illius caput deferri voluit: non tamen à Diocle, sed ab equitibus, quos secum duxerat, et Demetrius corruperat, vult occisum Diodorus. Ptolemæus etiam excussus equo, dum pugnat, in capite vulneratus, paulò pòst obiit. *Josephus, Strabo, et Florus.*

LIBER XXXVI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Demetrius junior bella importunè movet, et infeliciter persequitur. Turbæ in Syriâ, ubi Trypho ab Antiocho, Demetrii fratre, opprimitur. Antiochus Judæos subigit.*
2. *De Judæorum origine, incrementis, et gestis, Justini falsa sententia.*
3. *Judæorum opes. Mare mortuum. A quibus Judæi domiti sint.*
4. *Attali Asiæ regis delicta, mors, testamentum. Asia Romanorum fit propria: Divitias autem et vitia sua Romam transmittit.*

donum regem tulerint, [a]domesticisque imperiis usi Syriam magnis bellis infestaverint.

Judæorum origo. CAP. II. Namque [1]Judæis origo [2]Damascena, Syriæ nobilissima civitas: unde et [3]Assyriis regibus genus et reginæ [4]Semiramidi fuit. Nomen urbi [5]à Damasco rege inditum: in cujus honorem Syrii sepulchrum Arathis uxoris ejus [6]pro templo coluêre; [b]deamque exinde sanctissimæ religionis habent. Post Damascum [7]Azelus, mox Adores, et [8]Abraham et [9]Israel reges fuêre. Sed Israelem felix [10]decem filiorum proventus majoribus suis clariorem fecit. Itaque populum [11]in decem regna divisum filiis tradidit, omnesque [12]ex nomine Judæ, qui post divisionem decesserat, [13]*Judæos* appellavit:

INTERPRETATIO.

a *Et habentes* duces *proprios*, qui ipsis *imperarent, gesserint magna bella in Reges Syriæ.*

b *Et habent pro deâ, quam colunt religiosissime.*

NOTÆ.

1 *Judæis origo.*] De Judæorum origine ridicula sanè commenti sunt Historici Gentiles. E Damasco oriundos putavit Justinus, ex Ægypto Strabo, Tacitus è Cretâ, unde à monte Idâ Judæi nuncupati sunt, sed regnante Jove ejecti, primùm Libyæ, deinde Ægypti partem occupârunt. Alii, apud eundem, Æthiopum prolem alii Solymos Homeri carminibus celebratam gentem credidêrunt, à quibus Hierosolyma condita sit. Quæ, quàm falsa sint, quis non videt, cùm ex sacris Literis constet, Judæos ex Abrahamo Tharæ filio ducere originem? ille enim Dei jussu de Ur Chaldæorum egressus, in Haram Mesopotamiæ tum in Cananitidem venit.

2 *Damascena.*] Damascus Syriæ inferioris, sive Cœlosyriæ, urbs primaria, ab Hus filio Aram, qui Semi filius erat, condita: à quo populi Aramei, deinde à Græcis Syri dicti sunt, ut ait Josephus. Hæc tamen Hieronymus Damasco Eliezer tribuit: sed Damascum Hus condidit, restauravit Eliezer.

3 *Assyriis.*] Quibus non à Syris, sed ab Assur Semi filio nomen impositum, qui Assuriam, quæ posteà Ninive vocata est, condidit.

4 *Semiramidi.*] Quæ, si Diodoro credimus, patriâ fuit Ascalonita, filia deæ Derceto, ut libro 1. dictum est.

5 *A Damasco rege.*] Quis ille fuerit, vix quisquam potest conjicere. Hoc de nomine multi multa habent: sed nihil benè.

6 *Pro templo.*] Reponendum, *ex templo.* Hæc omnia corrupta Fabulis.

7 *Azelus mox Adores.*] Horum nominum nulla apud alios mentio.

8 *Abraham.*] Quod etiam refert Josephus ex Nicolao Damasceno, à quo Abraham è regione supra Babyloniam sitâ cum exercitu venisse Damascum proditur, et postquam ibi aliquot annos regnâsset, Cananitidem petiisse. Sed quis his fabulis fidem adhibeat, præcipuè cum Scriptura hujus regni non meminerit?

9 *Et Israel.*] Jacob intelligit, qui tamen non Abrahami filius, sed nepos ex Isaaco fuit.

10 *Decem filiorum.*] Duodecim veriùs numerat Scriptura.

11 *In decem regna.*] Duodecim. Tribus indicat.

12 *Ex nomine Judæ.*] Alludit ad postrema Jacobi morientes verba, quibus excluso Reuben, jus primogenituræ Judæ concessit illiusque Tribus futuram majestatem commendavit, ex quâ scilicet Christus erat nasciturus: *Non auferetur sceptrum de Juda, &c.*

13 *Judæos appellavit.*] Fallitur Justinus: non enim hoc tempore Hebræi

[1]colique ejus memoriam ab omnibus jussit, [2]cujus portio omnibus accesserat. [3]Minimus ætate inter fratres Joseph fuit: cujus excellens ingenium veriti fratres [4]clam interceptum peregrinis mercatoribus vendidêrunt. A quibus deportatus in Ægyptum, cùm magicas ibi artes solerti ingenio percepisset, brevi ipsi regi percarus fuit. [a]Nam et prodigiorum sagacissimus erat, et somniorum primus intelligentiam condidit; nihilque divini juris, humanique ei incognitum videbatur: adeò, ut etiam sterilitatem agrorum ante multos annos providerit: perîssetque omnis Ægyptus fame, nisi monitu ejus rex edicto servari per multos annos fruges jussisset; tantàque experimenta ejus fuêrunt, ut non ab homine, sed à Deo responsa dari viderentur. [5]Filius ejus Moses fuit, quem [6]præter paternæ scientiæ hæreditatem, etiam formæ pulchritudo commendabat. Sed Ægyptii, quum [7]scabiem et [8]vitiliginem *paterentur, responso moniti, eum cum ægris, ne pestis ad plures serperet, terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exulum factus, sacra Ægyptiorum [9]furto abstulit: quæ repetentes armis Ægyptii, domum redire

*Porriginem *Græv.*
A.M.2544.
A.C.1508.

INTERPRETATIO.

a *Nam et videbat sagacissimè* quid significarent *prodigia, et primus novit artem explicandi somnia.*

NOTÆ.

Judæorum nomen habuêre; sed post captivitatem Babylonicam, cùm regnare incepit Zorobabel ex Tribu Juda, quæ Babylonem cum stirpe regiâ abductâ fuerat.

1 *Colique ejus memoriam.*] Hoc est, illius Tribum aliis eminere voluit: dixit enim: *Juda, te laudabunt fratres tui, et adorabunt te filii patris tui.*

2 *Ejus portio.*] Nihil juris in agros aliis Tribubus assignatos habuit Tribus Juda, nec aliæ Tribus in illius portionem; singulis enim Tribubus sua portio data. Tribus porrò Juda inter Tribum Benjamin et desertum Pharan collocato.

3 *Minimus ætate.*] Non minimus fuit Joseph, sed Benjamin

4 *Clam interceptum.*] Historiam Josephi paucis persequitur Justinus, sed miscet fabulis, scientiamque divinandi à Deo concessam appellat artes magicas. Hanc historiam notam omnibus non opus est pluribus explicare.

5 *Filius ejus Moses fuit.*] Filii Josephi fuerunt Manasse et Ephraim. Moses verò Amrami filius, Levi pronopos, non Josephi.

6 *Præter paternæ scientiæ.*] Plinius et Apuleius Mosem *Magum* vocant, Strabo *virum oraculis deditum;* quales olim fuêrunt Minos, Amphiaraus, Orpheus, &c. Hunc Artapanus apud Eusebium, *Musæum* nominat, eodem nomine quo Musæum Poëtam, Orphei discipulum: Alexander verò Milesius, qui Syllæ temporibus floruit, docet apud Suidam, Hebræam mulierem, Moso cognomine, Legem Hebræorum scripsisse, depravato et sexu et nomine Moysis.

7 *Scabiem.*] Infinitas prope fabulas de Israelitarum exitu finxêrunt Ægyptii ut ex Manethone et Appione ostendit Josephus.

8 *Vitiliginem.*] Est lepra Arnobio, Senecæ fœda ex albo varietas, Græcis, λευκη.

9 *Furto abstulit.*] Ægyptiorum opes, tanquam pro laboribus mercedem debitam abstulit: unde Ægyptiorum legatis, qui sua bona repeterent, plus deberi sibi ab Ægyptiis respondit Moses, *apud Tertull.*

[1]tempestatibus compulsi sunt. Itaque Moses, Damascenâ antiquâ patriâ repetitâ, [2]montem Sinam *occupat; quo septem dierum jejunio, per deserta Arabiæ, cum populo suo fatigatus, cùm tandem venisset, [3]septimum diem, more gentis [4]*Sabbatum* appellatum, in omne ævum [5]jejunio sacravit: quoniam illa dies famem illis erroremque finierat. Et, quoniam metu contagionis pulsos se ab Ægypto meminerant, ne eâdem causâ invisi apud incolas forent, cavêrunt, ne [6]cum peregrinis communicarent: quod, ex causâ factum, paulatim in disciplinam religionèmque convertit. Post Mosen, etiam filius ejus Arvas, sacerdos sacris Ægyptiis, [7]mox rex creatur; semperque exinde his mos apud Judæos fuit, ut [8]eosdem, reges et sacedotes haberent; [a]quorum justitiâ religione permixtâ, incredibile quantum [9]coaluêre.

*Synae *Juntina.*

INTERPRETATIO.

a *Cumque eorum religio sit juncta cum maximâ justitiâ, incredibile quantam potestatem acquisierint.*

NOTÆ

1 *Tempestatibus*] Ægyptiorum cladem in Erythræo Mari connotat, ubi universus Pharaonis exercitus cum ipso Rege periit. In maris litore et profundo, quousque visus admittitur, extant curruum tractus, et rotarum cernuntur orbitæ, *ex Orosio:* quod fabulosum videtur. Multa hâc de re Manethon apud Josephum absurda comminiscitur.

2 *Montem Sinan.*] Sinan, alii deserti, alii montis nomen esse volunt. Paulus montem Sinan vocat; alii cum Josepho et Hieronymo, montem Sinai appellant, quasi diceretur mons deserti Sinai.

3 *Septimum diem.*] Non septem dies tantùm, sed annos quadraginta, populos per Arabiæ deserta vagatus est.

4 *Sabbatum.*] Jam ab initio mundi quieti sacra fuerat ista dies, quâ Deus ipse ab omni opere quievisset: præscriptum est enim in Exodo, *Memento ut diem Sabbati sanctifices;* licet Tertullianus, et post eum Vatablus, ante Legem Moysi datam, Veteres nec circumcisos, nec sabbatizantes fuisse velint. Ut fit, jussu Dei statuit Moses, ut quemadmodum post sex dies negotiosos, septimus quilibet ab omni opere erat vacuus; ita septimus annus quieti tribueretur, ita ut sex annis terram colerent, meterentque fruges; septimum verò haberent ab omni cultu satuque feriatum; qui tamen annus septimo tantùm anno post perdomitos Chananæos observari cœpit: quod verò ab autumno inciperet, inde popularis Judæorum annus cœpit exordium.

5 *Jejunio sacravit.*] Falsus est Justinus non minùs quàm Suetonius, qui jejunium servari Sabbatis tradidit; hâc enim die non jejunabant Judæi; nisi Sabbatum, non pro die hebdomadis septimo, sed pro totâ hebdomade sumatur; quo sensu Pharisæus Luc. 18. *Jejuno his in Sabbato.* E Gentilibus alii in honorem Saturni, alii in Bacchi memoriam id institutum credidêrunt, *teste Plutarcho.* De Mose multa perabsurda refert Tacitus.

6 *Cum Peregrinis, communicarent.*] Nefas erat apud Judæos iisdem cum Gentilibus, vel epulis adesse, vel cubilibus uti, vel eorum etiam imbui disciplinis.

7 *Mox rex creatur.*] Nullus id temporis Rex apud Judæos fuit; sed multis sæculis pòst, Saul Rex creatus est; Mosis verò filii fuerunt Gerson et Eliezer, ex Sephorâ geniti.

8 *Ut eosdem reges et sacerdotes.*] Id primùm fieri cæptum est ætate Macchabæorum, quâ Aristobulus summo Pontificatui junxit Principatum; quod tamen apud Gentiles fieri mos erat, ut dignitas major ex Sacerdotii sanctitate Regibus accederet. Sic Virgilius:

Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique sacerdos.

9 *Coaluêre.*] Meliùs fortè dixeris, *convaluêre.*

CAP. III. Opes genti ex vectigalibus [1]opobalsami crevêre, quod [2]in his tantùm regionibus gignitur. Est [3]namque vallis, quæ continuis montibus, velut muro quodam, ad instar castrorum clauditur. Spatium loci ducentûm jugerum, [4]arcum dicitur. In eâ valle sylva est, et ubertate et amœnitate insignis; [a]siquidem palmeto et opobalsameto distinguitur. Arbores opobalsami formam [5]similem piceis arboribus habent, nisi quòd sunt humiles magis, et in vinearum morem excoluntur. Hæ certo anni tempore balsamum sudant. [b]Sed non minor loci ejus [6]apricitatis quàm ubertatis admiratio est; quippe, cùm toto orbe regionis ejus ardentissimus sol sit, ibi tepidi aeris naturalis quædam ac perpetua apricitas inest. In eà regione lacus est Asphaltites, qui propter magnitudinem et aquæ immobilitatem,[7] *Mare mortuum* dicitur. Nam neque ventis movetur, resistente turbinibus bitumine [c]quoaqua omnis stagnatur; neque navigationibus patiens est, quoniam omnia vitâ carentia in profundum merguntur; nec

Judæorum opes. Mare mortuum.

INTERPRETATIO.

a *Quia dividitur in duas partes, quarum una palmas, altera balsama continet.*

b *Sed ille locus non minùs est admirabilis propter apricitatem, quàm propter ubertatem: quippe, cùm Sol sit ardentissimus totâ illâ regione ibi tepidus est aër naturalis, quia locus est opacus,* propter arbores quibus vestitur.

c *Quo aqua omnis induratur, neque* in eo lacu *possunt duci naves.*

NOTÆ.

1 *Opabalsami.*] Opabalsamum pro arbore, balsamum pro lacrymâ seu succo arboris posuit. Non ita tamen loquuntur Auctores plerique; nam opobalsamum est quasi ὀπος τȣ βαλσαμȣ.

2 *In his tantùm regionibus.*] Primis quidem temporibus id contigerit; posterioribus certè balsamum in Arabiâ Pausanias et Plinius, in Ægypto Claudianus, apud Sabæos Solinus nasci testantur: ubi enim Judæa Romani potiti sunt, propagata est admodùm hæc arboris species.

3 *Namque vallis.*] Duobus in hortis, altero jugerûm viginti, pauciorum altero, balsamum in Judæâ crescêre voluit, Plinius, Prope Jerichunta in valle felicem hunc campum ponit Strabo: at spatium dicit fuisse stadiorum centum hoc est trecentorum jugerûm; sed Plinius balsameti partem exiguam, Justinus et Strabo, vallis Jerichuntis magnitudinem intelligunt.

4 *Nemine arcus dicitur.*] Bene dixeris *Hiericus*, ex mente Strabonis. Salmasius in Solino hunc locum sic restituit: *Spatium loci ducentûm jugerûm Iericus dicitur:* vel quod theatrum Strabo, arcum Justinus appellat ob loci similitudinem.

5 *Similem piceis arboribus.*] Balsamum dicit Pausanias ad myrti magnitudinem accedere, sub cujus umbrâ innumeræ apricantur viperæ, quæ liquore ejus aluntur suavissimo. Si tamen Straboni credimus, arbor illa odorata est, fruticosa, cytiso, et terebintho persimilis. Succum ejus per corticem è trunco multis vulneribus expressum vasis ruscipiunt, qui tenaci lacti non absimilis est.

6 *Apricitatis.*] Is locus apricus dicitur, *ex Solino,* non qui Soli oppositus sit, ced qui Soli orienti obversus, tepido calori et temperato, non immodico pateat,

7 *Mare mortuum.*] Lacus est Asphaltites, ubi olim Sodomo et Gomorrha qui lacus nec pisces, nec assuetas aquis volucres, patitur, nullumque animalium corpus; unde fama, nihil in eo mergi. In eum Jordanes fluvius influit, et torrentes Arnon, Dibon, &c.

*Illutetur Græv.

materiam ullam sustinet, nisi quæ alumine *illinatur. [1]Primùm Xerxes, rex Persarum, Judæos domuit: posteà cùm ipsis Persis [2]in ditionem Alexandri Magni venêre, diuque in potestate Macedonici imperii subjecti Syriæ regno fuêre. [3]A Demetrio cùm descivissent, [4]amicitiâ Romanorum petitâ, primi omnium ex Orientalibus libertatem recepêrunt, [a]facilè tunc Romanis de alieno largientibus.

Mors Attali. Asia Romanorum fit propria.

CAP. IV. [b]Per eadem tempora, quibus in Syriâ regni mutatio inter novos reges alternabatur, in Asiâ [5]rex Attalus florentissimum ab [6]Eumene patruo acceptum regnum, cædibus amicorum, et cognatorum suppliciis fœdabat, nunc matrem anum, nunc Berenicen sponsam maleficiis eorum necatas confingens. Post hanc scelestam violentiæ rabiem, squalidam vestem sumit: [c]barbam capillùmque [7]in modum reorum summittit: non in publicum prodire, non populo se ostendere, non domi lætiora convivia inire, aut aliquod signum sani hominis habere, prorsus ut pœnas pendere Manibus interfectorum videretur. Omissâ deinde regni administratione, hortos fodiebat, gramina seminabat, et noxia innoxiis permiscebat, eaque omnia veneni succo infecta, velut peculiare munus amicis mittebat. Ab hoc studio, ærariæ artis fabricæ se tradit, cerisque fingendis, et ære fundendo procudendòque oblectabatur. Matri deinde sepulchrum facere instituit: cui operi intentus, morbum ex solis fervore con-

INTERPRETATIO.

a *Dum Romani facilè dant libertatam populis, qui subditi erant aliis Regibus.*

b *Dum fit in Syriâ mutatio regni, novis Regibus* pellentibus alios.

c *Nutrit longam barbam et longos capillos, ut solent rei.*

NOTÆ.

1 *Primùm Xerxes.*] Nunquam in eos bellum gessit Xerxes; Judæi enim à Cyri temporibus imperio Persico paruerant; et, ante Cyrum, Nabuchodonosori Regi Chaldæorum, à quo in servitutem abducti fuerant.

2 *In ditionem Alexandri Magni.*] Qui à Jaddo Pontifice exceptus in templo sacrificavit, Judæisque multa largitus est, professus in Macedoniâ se eâdem quâ Summus Pontifex sibi in occursum venerat, specie vidisse Deum, qui ad bellum Persicum eum hortaretur.

3 *A Demetrio.*] Seleuci filio, qui Soter dictus est, à quo tamen non penitus devicti Judæi; occisus quidem post multas victorias Judas; sed Jonathas illius frater debilitatæ patriæ vires suâ virtute confirmavit.

4 *Amicitiâ Romanorum.*] Judas Macchabæus, cùm victorias à Romanis de hostibus relatas audivisset, missis Legatis Romanorum amicitiam et societatem obtinuit: quod à Summis Pontificibus identidem deinceps renovatum testatur Josephus.

5 *Rex Attalus.*] Philometor dictus, quòd, magnam in matrem pietatem præ se ferens magnificum illi sepulchrum extruxerit.

6 *Eumene patruo.*] Attalus Eumenis et Stratonicæ filius fuit: sed Justinus Eumenem pro Attalo posuit, qui, fratre mortuo, pro nepote regnum annis viginti tutoris nomine moderatus est.

7 *In modum reorum.*] Moris enim erat, ut rei veste squalidâ uterentur, barbamque et capillum nutrirent.

traxit, et septimâ die decessit. Hujus testamento [1]hæres populus Rom. tunc instituitur. Sed erat ex Eumene [2]Aristonicus, non justo matrimonio, sed ex pellice Ephesiâ citharistæ cujusdam filiâ genitus, qui post mortem Attali velut paternum regnum Asiam invasit. Cùm multa secunda prælia [3]adversùs civitates, quæ metu Romanorum tradere ei se nolebant, fecisset; justusque rex jam videretur, Asia [4]Licinio Crasso consuli decernitur: qui intentior Attalicæ prædæ, quàm bello, quum extremo anni tempore inordinata acie prælium conseruisset, [5]victus pœnas inconsultæ avaritiæ [6]sanguine dedit. In hujus locum missus [7]Perpenna Consul, primâ congressione Aristonicum superatum in potestatem suam redegit; [a]Attalicasque gazas, hæreditarias populi Romani, navibus impositas [8]Romam deportavit. Quod ægrè ferens successor ejus [9]Marcus Aquillius Consul, ad eripiendum Aristonicum Perpennæ, [b]veluti sui potiùs triumphi munus esse deberet, festinatâ velocitate contendit. Sed contentionem consulum mors Perpennæ diremit. Sic Asia Romanorum facta cum opibus suis [10]vitia quoque Romam transmisit.

A.M.3920. Ol. 161. 3. Urb C.619 Ant.C.132.

INTERPRETATIO.

a *Detulit Romam gazas* et opes, *quarum hæredem Attalus fecerat populum Romanum.*

b *Quasi deberet suum potiùs quàm Perpennæ triumphum decorare.*

NOTÆ.

1 *Hæres populus Romanus.*] Ubi Eudemus Pergamenus tabulas testamenti, quibus populus Romanus hæres Regis scriptus erat, Romam attulit, Tiberius Gracchus Legem de pecuniâ in populum dividendâ tulit, quæ et auctori suo et multis aliis exitio fuit.

2 *Aristonicus.*] Quem *regii sanguinis ferocem juvenem* Florus, *mentitum regiæ stirpis originem*, dicit Velleius.

3 *Adversùs civitates.*] Myndum, Samum, Colophonem, Florus nominat.

4 *Licinio Crasso.*] Cui bonorum quinque præcipua contigerant, *ex Gellio*, quod esset ditissimus, nobilissimus, eloquentissimus, juris consultissimus, et Pontifex Maximus.

5 *Victus pœnas.*] Illi tamen aderant Nicomedes Bithynius, Mithridates Ponticus, Ariarathes Cappadox, et Pylamenes Paphlagon. *Ex Eutropio et Orosio.*

6 *Sanguine dedit.*] Romano exercitu fugato, Crassus ab hoste circumventus undique, virgam, quâ usus erat ad regendum equum, in Thracis cujusdam oculum impegit: quo vulnere ferocior Barbarus illius latus transegit ferro. Caput oblatum Aristonico, corpusque Smyrnæ sepultum. *Ita Eutropius.* Hæc tamen post Crassum ab hostibus captum accidisse refert Florus.

7 *Perpenna Consul.*] Perpenna à plerisque dicitur, qui auditâ Crassi clade, advolavit in Asiam, et Aristonicum recenti elatum victoriâ improviso bello adortus superavit, obsessumque Stratonicæ, quo fugerat, fame coëgit ad deditionem, ut tradit Orosius.

8 *Romam deportavit.*] Non Romam rediit Perpenna; nam apud Pergamum in Asiâ diem obiit; *ex Eutropio et Orosio:* Aristonicus vero jussu Senatus in carcere strangulatus est.

9 *Marcus Aquilius.*] Qui belli reliquias confecit, corruptis veneno fontibus; quod multum de victoriæ gloriâ detraxit.

10 *Vitia quoque, &c.*] *Syria prima nos victa corrupit; mox Asiatica Pergamen regis hæreditas*, inquit Florus. Hoc Attali, stemma fuit. Ducebat

NOTÆ.

originem ex Attalo filio Philæteris Tyanæi, qui custos erat gazæ Lysimachi, in oppido Pergameno, cujus filius ex Achæi filiâ Attalus primus Pergami rex fuit, Romanisque contra Philippum auxilium tulit. Huic Eumenes filius successit, qui juvit Romanos contra Antiochum Magnum, et Perseum; ejusque ex Stratonicâ filius Attalus Romanos dixit hæredes.

LIBER XXXVII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Massiliensium in Phocenses beneficentia. Tragœdiæ in Cappadocia et Ponto.*
2. *Mithridatis Ponti regis futura magnitudo prædicta, liberatio, occupationes.*
3. *Ejusdem res gestæ; et domi ab uxore periculum.*
4. *Otii detestatio. Exercitia militaria. Cappadociæ et Galatiæ occupatio, atque superbum Romanis responsum.*

CAPUT I.

Massiliensium in Phocenses beneficentia. Tragœdiæ in Cappadociâ.
A.M.3925. Ol. 162. 4. Urb.C.624 Ant.C.127.
*Phrygia major, *Bongarsio.*

[a]CAPTO Aristonico, Massilienses pro Phocensibus conditoribus suis, quorum urben senatus, et omne nomen, quòd et tunc, et anteà Antiochi bello infesta contra populum Romanum arma tulerant, deleri jusserat, legatos Romam deprecatum misêre, veniamque his à senatu obtinuêre. Post hæc regibus, qui adversùs Aristonicum auxilia tulerant, præmia persoluta: Mithridati Pontico [1]Syria *major: filiis Ariarathis regis Cappadociæ, qui eodem bello occiderat, [2]Lycaonia et Cilicia datæ; fideliorque populus Romanus in socii filios, quàm mater in liberos fuit: [b]quippe hinc parvulis auctum regnum, inde vita ademp-

INTERPRETATIO.

a *Capto Aristonico, Massilienses misêrunt Romam Legatos, ut precarentur pro Phocensibus conditoribus suis: quorum et urbem et nomen Senatus jusserat deleri, quòd tulerant arma infesta contra populum Romanum, et anteà pro Antiocho, et tunc* pro Aristonico.

b *Nam mater occîdit parvulos filios, quorum regnum* populus Romanus *auxerat.*

NOTÆ.

1 *Syria major.*] *Phrygia major* legendum est, ut patet ex sequentibus.

2 *Lycaonia.*] Asiæ minoris regio, inter Isauriam Armeniam minorem, et Ciliciam, à quâ monte Tauro dividitur.

ta. Namque Laodice, ex numero sex filiorum, quos virilis sexûs ex Ariarathe rege susceperat, timens ne non diutinam regni administrationem adultis quibusdam potiretur, quinque paricidiali veneno necavit: [a]unum parvulum, sceleri matris cognatorum custodia eripuit, qui post necem Laodices (nam propter crudelitatem eam populus extinxerat) solus regno potitus est. [1]Mithridates quoque repentinâ morte interceptus, filium, qui et ipse Mithridates dictus est, reliquit; cujus ea posteà magnitudo fuit, ut non sui tantum temporis, verum etiam superioris ætatis omnes reges majestate superaverit, bellaque cum Romanis per [2]XLVI annos varia victoriâ gesserit: cùm eum summi imperatores [3]Sylla, Lucullus, cæterique, in summâ Cneus Pompeius, [b]ita vicerint, ut major clariorque in restaurando bello resurgeret, damnisque suis terribilior redderetur. Denique ad postremum, non ut hostili, sed [4]voluntariâ morte, in avito regno, [5]Senex, hærede filio, decessit.

CAP. II. Hujus futuram magnitudinem etiam cœlestia ostenta prædixerant. Nam et eo quo genitus est anno, et eo quo regnare primùm cœpit, [6]stella cometes per [7]utrumque tempus [8]septuaginta diebus ita luxit, ut cœlum omne conflagrare videretur. Nam et magnitudine sui quartam partem cœli occupaverat; et

Mithridatis futura magnitudo. Occupationes

INTERPRETATIO.

a *Cognati custodiêrunt* diligenter clam *unum parvulum, ne mater eum etiam occideret.*

b *Ita eum superaverint, ut semper habuerit majores vires ad bellum reparandum.*

c *Stella, quæ dicitur Cometes, ita luxit diu et noctu per dies septuaginta.*

NOTÆ.

1 *Mithridates quoque.*] Cui Evergetes nomen fuit, ejus verò filius Eupator dictus est. *Ex Appiano et Dionysio.*

2 XLVI *annos.*] Quot annis hoc bellum duraverit, incertum: Plinius et Orosius triginta annos numerant. Florus et Eutropius quadraginta, Appianus quadraginta duo. Si tamen ratio temporis à cœpto bello ineatur, annos tantùm viginti novem reperias.

3 *Sylla Lucullus.*] De iis non nihil posteà dicetur: sed breviter hæc perstringit Justinus, quia notæ omnibus erant de Mithridate illorum ducum victoriæ.

4 *Voluntariâ morte.*] A Pharnace filio, qui ab exercitu fuerat Rex salutatus, insidiis appetitus Mithridates, venenum, quod arca gladium perpetuò ferebat, sumsit. Cùm verò ob quotidianam pharmacorum consuetudinem vis veneni nihil illi noceret; vel à Gallorum duce occidi se jussit, ut habet Florus; vel cum gladio se ictu non mortifero petiisset, à juvenibus, quos in filium miserat, gladiis confossus est.

5 *Senex.*] Annos octo vel novem suprà sexaginta vixit, *ex Appiano;* vel septuaginta duo, *ex Eutropio;* non nonaginta, duo, ut vult Justinus.

6 *Stella cometes.*] Dicitur Ovidio *stella comans,* Plinio et aliis *sidus crinitum:* est enim *cometa* vox adjectiva, quâ cùm Auctores absolutè utuntur, stellam subintelligunt.

7 *Utrumque tempus.*] Noctu scilicet et interdiu.

8 *Septuaginta diebus.*] Spatium quo cometæ cernuntur, brevissimum est dierum septem, longissimum octoginta, *ex Plinio.*

fulgore sui Solis nitorem vicerat; et, cùm oriretur occumberetque, [1]quatuor spatium horarum consumebat. Puer tutorum insidias passus est, qui eum [2]fero equo impositum, equitare jacularique cogebant: [a]qui conatus cùm eos fefellissent, supra ætatem regente equum Mithridate, veneno eum appetivêre. Quod metuens, antidota sæpius bibit, [b]et ita se adversùs insidias exquisitioribus remediis stagnavit, ut ne volens quidem senex [3]veneno mori potuerit. Timens deinde, ne inimici, quod veneno non poterant, ferro peragerent, venandi studium finxit, quo per septem annos neque urbis, neque ruris tecto usus est; sed per sylvas vagatus diversis montium regionibus pernoctabat, ignaris omnibus, quibus esset locis; assuetus feras cursu aut fugere, aut persequi, cùm quibusdam etiam viribus congredi. Quibus rebus, et insidias vitavit, [c]et corpus ad omnem patientiam duravit.

Mithridatis res gestæ.

CAP. II. Ad regni deinde administrationem cùm accessisset, statim non de regendo, sed de augendo regno cogitavit. Itaque Scythas invictos anteà, qui Sopyriona, Alexandri Magni ducem, cum triginta millibus armatorum deleverant; qui Cyrum Persarum regem cum ducentis millibus trucidaverant; qui [4]Philippum Macedonum regem fugaverant, ingenti felicitate [5]perdomuit. Auctus igitur viribus, Pontum quoque, ac deinceps
A.M.3960. Cappadociam occupavit. [d]Cùm de Asia tractaret, tacitus cum
Ol. 170. 3. Urb.C.659. quibusdam amicis è regno profectus, universam, nemine sciente,
Ant.C.92. pervagatus est, omniumque urbium situm ac regiones cognovit. Inde Bithyniam transcendit, et quasi dominus Asiæ, [e]opportuna quæque victoriæ suæ metatus est. Post hæc in regnum, cùm jam periisse crederetur, reversus est, invento parvulo filio, quem per absentiam ejus Laodice soror uxorque enixa fuerat. Sed

INTERPRETATIO.

a *Quæ omnia cum non nocuissent Mithridati, qui equum regebat meliùs quàm solent pueri, eum voluêrunt tollere veneno.*

b *Et ita se munivit remediis præstantissimis contra venenum.*

c *Et ita roboravit vires corporis, ut posset quoscumque labores pati.*

d *Cùm vellet subigere Asiam, clàm profectus est ex Regno cum quibusdam amicis.*

e *Et vidit quæ loca essent opportuna ad victoriam* de hostibus referendam.

NOTÆ.

1 *Quatuor spatium horarum.*] De ipsius caudâ illud intelligit, quæ in tantam longitudinem porrecta erat, ut quartam cœli partem occuparet.

2 *Fero equo.*] Ferus aliquandò adjectivè, nonnunquam substantivè, ponitur; equumque significat apud Virgilium.

3 *Veneno mori potuerit.*] Similem planè historiolam refert Galenus de *anu Atheniensi,* quæ cicutâ pro cibo uti solebat.

4 *Philippum Macedonum, &c.*] Sibi non consentit Justinus, qui victos à Philippo Scythas priùs memorat.

5 *Perdomuit.*] Refert Strabo Scythas à Mithridate ad Mæotidem paludem, indeque ad Colchos usque devictos fuisse.

inter gratulationem adventûs sui, et filii geniti, veneno periclitatus est: siquidem Laodice soror cùm periisse eum crederet, in concubitus amicorum projecta, quasi admissum facinus majore scelere tegere posset, venenum advenienti paravit. Quod cùm ex ancilla Mithridates cognovisset, facinus in auctores vindicavit.

CAP. IV. Hyeme deinde imminente*, non in convivio, sed in campo; non in [1]vacationibus, sed in exercitationibus; nec [2]inter sodales, sed inter æquales, aut equo, aut cursu, aut viribus contendebat. Exercitum quoque suum ad parem laboris patientiam quotidianâ exercitatione durabat: atque ita invictus ipse inexpugnabilem exercitum fecerat. Initâ deinde cum Nicomede societate, Paphlagoniam invadit, victamque cum socio dividit: Quam cùm teneri à regibus senatui nunciatum esset, legatos ad utrumque misit, *qui gentem restitui in pristinum statum* juberent. Mithridates, cùm se jam parem magnitudini Romanorum crederet, superbo responso *hæreditarium patri suo regnum obvenisse*, respondit: *mirarique se quòd quæ ei relata controversia non fuerit, sibi referatur.* Nec territus minis Galatiam quoque occupat. Nicomedes, quoniam se tueri jure non potuerat, *justo regi redditurum* respondit. Atque ita filium suum, mutato nomine, [3]Philæmenem Paphlagonum regum nomine appellat; et, quasi stirpi regiæ reddidisset regnum, falso nomine tenet. Sic ludibrio habiti legati, Romam revertuntur.

*Appetente, *MSS. Brit.*

Exercitia ejus militaria.

Cappadociæ invasio. A.M.3965. Ol. 171. 4. Urb.C.664 Ant.C.87.

NOTÆ.

1 *Vacationibus.*] Alii *advocationibus*, alii *vocationibus*, hoc est, invitationibus et conviviis legunt: sed Lipsius ad Tacitum *vocationibus* rectè dici contendit, quod sonat *vacationibus militarium operum.* Sic *vacationes munerum* vocat Tacitus.

2 *Inter sodales.*] Erat sodalitium, quod Græci ἑταιρείαν appellant: Cicero verò *sodalitates* vocat.

3 *Philiamenem.*] Pylæmenem nominat Orosius: quin etiam Homerus Pylæmenis cujusdam Paphlagonum Regis meminit, à quo Paphlagonia; olim Pylæmenia dicta est.

LIBER XXXVIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Mithridates regni sui auspicia paricidiis polluit; et callidis artibus Ariarathem Cappadocem trucidat.*
2. *Novæ Mithridatis et Nicomedis tragœdiæ, quas Senatus Romanus utcunque sedat.*

3. *Mithridates Tigranem in societatem belli adversùs Romanos trahit, et, Proconsulibus Romanis fusis, ingenti civitatum Asianarum favore excipitur.*
4. *Oratio Mithridates, in quâ rationes suas exponit, cur bellum sit Romanis inferendum.*
5. *Romanos, dum occupati essent, adoriundos esse censet, justum bellum illud ostendens.*
6. *Malas eorundem artes et originem detegit.*
7. *Stirpis suæ nobilitatem, suorumque libertatem, ac fortitudinem opponit, necnon belli facilitatem; liberalitate ac munificentiâ milites alliciens.*
8. *Ptolemæus Physcon in Ægypto multiplici scelere omnia turbat, et à suis pellitur.*
9. *Demetrii Syriæ regis, fortunæ ludibrii, casus varii.*
10. *Antiochus, Demetrii frater, Parthos bello aggressus, in acie à suis desertus occiditur.*

CAPUT I.

Mithridates Ariarathem trucidat. A.M.3965. Ol. 171. 4. Urb.C.664. Ant.C. 87.

MITHRIDATES paricidia à nece uxoris auspicatus, [a]sororis alterius Laodices filios, cujus virum Ariarathem, regem Cappadociæ, per Gordium insidiis occiderat, tollendos statuit: nihil actum morte patris existimans, si adolescentes paternum regnum, cujus ille cupiditate flagrabat, occupâssent. Igitur, dum in his cogitationibus versatur, interim Nicomedes, rex Bithyniæ, vacuam morte regis Cappadociam invadit. Quod cùm nunciatum Mithridati fuisset, per simulationem pietatis auxilia sorori ad expellendum Cappadociâ Nicomedem mittit. Sed jam [1]Laodice per pactionem se Nicomedi in matrimonium tradiderat. Quod ægrè ferens Mithridates præsidia Nicomedis Cappadociâ expellet; regnumque sororis filio restituit: egregium prorsus factum, ni subsequuta fraus esset. Siquidem interjectis mensibus, simulat se Gordium, quo ministro usus in Ariarathe interficiendo fuerat, restituere in patriam velle, sperans, si obsisteret adolescens, causas belli futuras: aut, si permitteret, per eundem, filium tolli posse, per quem interfecerat patrem. Quod ubi Ariarathes junior moliri

INTERPRETATIO.

a *Statuit occidere filios Laodices sororis suæ, cujus maritum Ariarathem Regem Cappadociæ curaverat necari insidiis per Gordium.*

NOTÆ.

1 *Laodice.*] Uxor fuit Ariarathis, qui Aristonicum bello occiderat; quare falsus est Justinus: nec enim Ariarathem illum occidi jussit Mithridates; vel Ariarathis mater et uxor Laodice nomen habuêrunt.

cognovit, graviter ferens interfectorem patris per avunculum potissimùm ab exilio revocari, ingentem exercitum contrahit. Igitur cùm in aciem eduxisset Mithridates peditum octoginta millia, equitum decem millia, [1]currus falcatos DC; nec Ariarathi, auxiliantibus finitimis regibus, minores copiæ essent, [2]incertum belli timens, consilia ad insidias transfert: solicitatoque juvene ad colloquium, cùm ferrum occultatum inter fascias gereret, scrutatori, ab Ariarathe [3]regio more misso, curiosiùs imum ventrem pertrectanti ait, *caveret ne aliud telum inveneret, quàm quæreret*. Atque ita risu protectis insidiis, sevocatum ab amicis, velut ad secretum sermonem, inspectante utroque exercitu, interficit: regnum Cappadociæ octo annorum filio, imposito *Ariarathis* nomine, additòque ei rectore Gordio, tradidit.

CAP. II. Sed Cappadoces, crudelitate ac libidine præfectorum vexati, à Mithridate deficiunt, fratremque regis, et ipsum Ariarathem nomine, ab Asiâ, ubi educabatur, revocant; cum quo Mithridates prælium renovat, victumque Cappadociæ regno expellit. Nec multò post adolescens, ex ægritudine collectâ infirmitate, decedit. Post hujus mortem Nicomedes timens, ne Mithridates accessione Cappadociæ, etiam Bithyniam finitimam invaderet, subornat puerum eximiæ pulchritudinis, quasi Ariarathes tres, non duos filios genuisset, qui à senatu Romano paternum regnum peteret. Uxorem quoque Laodicen Romam mittit, ad testimonium trium ex Ariarathe susceptorum filiorum. Quod ubi Mithridates cognovit, et ipse pari impudentiâ Gordium Romam mittit, qui senatui assereret *puerum, cui Cappadociæ regnum tradiderat, ex eo Ariarathe genitum, qui bello Aristonici auxilia Romanis ferens cecidisset*. [a]Sed senatus, studio regum intellecto aliena regna falsis nominibus furantium, et Mithridati Cappadociam, et Nicomedi, ad solatium ejus, Paphlagoniam ademit. [b]Ac ne contumulia regum foret, ademptum illis, quod daretur

Bellum inter Mithridatem et Nicomedem.

INTERPRETATIO.

a *Sed Senatus videns Reges illos usurpare regna aliorum sub nomine Principum, quos falsò fingebat* esse ex stirpe regia, *ademit et Cappadociam Mithridati, et Paphlagoniam Nicomedi, ut* Mithridates *id faciliùs ferret.*

b *Et ne Reges injuriam sibi illatam crederent, si darentur aliis regna, quæ illis adempta erant.*

NOTÆ.

1 *Curras falcatos.*] Quales fuerint hi currus, tradit Cicero: *Ex summo temone hastæ præfixæ ferro eminebant, Utrinque à jugo ternos direxerunt gladios, et inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum. Aliæ deinde falces summis rotarum orbibus hærebant et aliæ in terram demissæ, quidquid obvium, concitatis equis, amputaturæ.* Eadem ferè Livius et Diod.

2 *Incertum belli.*] Malim *incerta belli:* sic enim habet et Livius, *incerta casuum,* et Tacitus *incerta noctis.*

3 *Regio morte.*] Moris esse scrutari salutantes patet ex Plutarchi Timoleonte et Dione: quem morem Romæ primus usurpavit Augustus, dum Senatum legeret. *Ex Plutarcho.*

aliis, uterque populus libertate donatus est. Sed Cappadoces, munus libertatis abnuentes, [1]negant *vivere gentem sine rege posse.* Atque ita rex illis à senatu Ariobarzanes constituitur.

Mithridates Tigranem in Romanos excitat.

CAP. III. Erat eo tempore [2]Tigranes Rex Armeniæ, obses Parthis ante multum temporis datus, sed olim ab iisdem in regnum paternum remissus. Hunc Mithridates mirè ad societatem Romani belli, quod olim meditabatur, pellicere cupiebat. Nihil igitur de offensâ Romanorum sentientem, per Gordium impellit, ut Ariobarzani segni admodùm, bellum inferat; et, ne quis dolus subesse videretur, filiam suam ei Cleopatram in matrimonium tradit. Primo igitur adventu Tigranis, Ariobarzanes, sublatis rebus suis, Romam contendit. Atque ita [3]per Tigranem rursùs Cappadocia juris esse Mithridatis cœpit. Eodem tempore mortuo Nicomede, etiam filius ejus et ipse Nicomedes, regno [4]à Mithridate pellitur; qui cùm supplex Romam venisset, decernitur in senatu, ut uterque in regnum restituantur; in quod tum missi [5]Aquilius et Manlius Maltinus legati. His cognitis Mithridates [6]societatem cum Tigrane, bellum adversùs Romanos gesturus, jungit: pactique inter se sunt, ut urbes agrique Mithridati, homines verò et quæcunque auferri possent, Tigrani cederent. Post hæc Mithridatis intellecto, quantum bellum suscitaret, legatos ad [7]Cimbros, alios ad [8]Gallogræcos, et [9]Sarmatas,

*Aquilius et M. Acilius. *Th. Reinesius.*

NOTÆ.

1 *Negant vivere gentem sine rege posse.*] Mirati Romani gentem esse aliquam adeò libertatis oblitam, ut vel sponte oblatam respueret: quare iis concessum est, ut suis Regem, quem mallent, suffragiis eligerent. Idem ferè de Armeniis Tacitus, de Ægyptiis Herodotus memorat.

2 *Tigranes.*] Qui posteà quòd Mithridati faveret, à Lucullo victus est: et aliquantò post, depositâ ad Pompeii pedes coronâ, regnare quidem permissus in Armeniâ, sed Syria mulctatus, acceptâ à Romanis et clade et gratiâ, quàm rebus à se gestis, illustrior.

3 *Per Tigranem rursùs.*] Ariobarzanem à Mithridate pulsum, ejusque in locum constitutum Ariarathem tradit Appianus.

4 *A Mithridate pellitur.*] A Socrate fratre ejectum dicit Appianus.

5 *Aquilius*] Legati missi sunt Lælius, Cassius, et Manlius Aquilius.

6 *Societatem cum Tigrane.*] Non ita se res habuit, *ex Appiano.* Nicomedes in Bithyniâ Ariobarzanes in Cappadociâ à Romanis restituti, dum Legatorum jussu in ditionem Mithridatis irrupisset Nicomedes, omnia ad urbem Amastrim depopulatus. Hâc de re primum apud Legatos questus est Mithridates: tum cùm nihil proficeret, expulso Ariobarzane, Ariarathem filium suum Cappadociæ Regem constituit.

7 *Cimbros.*] *Cimmerios* legendum putat Freinshemius, qui in Sarmatis, inter Mæoticam paludem et Bosphorum, ab ipsis *Cimmerium* dictum, habitabant, *ex Ovid.* Vel circa Colchidem, prope Mare Caspium, *ex Plinio.*

8 *Gallogræcos.*] Ab iis, qui in Asiam transierant, Gallis oriundos.

9 *Sarmatas.*] Sarmatia triplex fuit. 1. Asiatica, inter paludem Mæotidem, Tanaim, Mare Caspium, et Rha fluvium extenditur; ubi nunc Muscoviæ pars, et Tartari Præcopenses. 2. Europæa, quæ à Tanai et palude Mæotide, ultra Borysthenem, ad Oceanum, Septentrionalem pertinebat, ubi nunc magna pars Poloniæ. 3. Germano-Sar-

[1]Basternasque, auxilium petitum mittit. [a]Nam omnes has gentes, Romanorum meditabundus bellum, variis beneficiorum muneribus jam antè illexerat. Ab Scythiâ quoque exercitum venire jubet, omnemque Orientem adversûs Romanos [2]armat. Non magno igitur labore [3]Aquilium et Maltinum, Asiano exercitu [4]instructos, vincit: quibus simul cum Nicomede pulsis, ingenti favore [5]civitatum excipitur: multùm ibi auri argentique, studio veterum regum, magnumque belli apparatum invenit: quibus instructus, debita civitatibus publica privataque remittit, [b]et vacationem quinquennii concedit. Tunc ad concionem milites vocat, eosque variis exhortationibus ad Romana bella, sive Asiana incitat. Quam orationem dignam duxi, cujus exemplum brevitati hujus operis insererem, quam obliquam Pompeius Trogus exposuit: [c]quoniam in Livio et in Sallustio reprehendit, quod conciones directas, pro sua oratione operi suo inferendo, historiæ modum excesserint. A.M. 3966. Ol. 173. 1. Urb.C.665. Ant.C.86.

CAP. IV. *Optandum sibi fuisse*, ait, *ut de eo liceret consulere bellumne sit cum Romanis, an pax habenda:* [d]*quin verò sit resistendum impugnantibus, nec eos quidem dubitare, qui spe victoriæ careant. Quippe adversùs latronem, si nequeant pro salute, pro ultione tamen suâ, omnes ferrum stringere. Cæterum, quia non id agitur, an liceat quiescere,* [e]*non tantùm animo hostiliter, sed etiam prælio congressis, consulendum, quâ ratione ac spe cœpta bella sustineant. Esse autem sibi victoriæ fiduciam, si sit illis animos:* Mithridatis Oratio.

INTERPRETATIO.

a *Nam dum meditatur bellum in Romanos, allexerat jam has omnes gentes ad suas partes multis officiis.*

b *Et permittit ut nullum tributum solverent per quinque annos.*

c *Quia arguit Livium et Sallustium, quòd peccârent contra leges historiæ, dum inseruêrunt in suis operibus orationes directas, cùm deberent esse obliquæ.*

d *Etiam eos, qui non sperant victoriam, non dubitare quin sit resistendum impugnantibus.*

e *Cùm non tantùm dissentiant animis, sed etiam jam prælia cum eis dederint.*

NOTÆ.

matia, quæ ab ortu Borysthenis ad Vistulam pertingebat, ubi nunc altera Poloniæ pars, et maxima.

1 *Bastarnas.*] Qui in Sarmatiâ Europæâ habitabant, ubi nunc Russia nigra et Volhinia, Peucinis et Alanis finitimi.

2 *Armat.*] Habebat in exercitu 250 peditum millia, 40 equitum, naves tectas 300, biremes 100, falcatos currus 130, ut numerat Appianus: Cassius verò et Aquilius quadraginta peditum, equitumque millia, quibus Nicomedes quinque peditum, sed equitum millia junxerat.

3 *Aquilium et Maltinum.*] Qui non expectatâ Senatûs de tanto bello sententiâ prælium contulerunt, in quo diu alternante victoriâ tandem victor evasit Mithridates strage incredibili à falcatis curribus editâ.

4 *Instructos vincit.*] Cassius Apameam cum exercitûs reliquiis, Pergamum Nicomedes, Aquilius Rhodum fugit, qui pauld pòst captus à Mithridate, vinctus in asino per urbes Asiæ circumvectus est, donec aurum liquatum in os infundi jussit Mithridates.

5 *Civitatum excipitur.*] Captivos omnes benignè habitos cum viatico domum remisit, ut pauld pòst Nicomedis ditione potitus est.

Romanosque vinci posse, cognitum non sibi magis, quàm ipsis militibus, qui et in [1]*Bithynia Aquilium, et Maltinum in Cappadociâ fuderint. At si quem aliena magis exempla, quàm sua experimenta moveant, audire se, à Pyrrho rege Epiri, non ampliùs quàm* [2]*quinque millibus Macedonum instructo, fusos tribus præliis Romanos. Audire Annibalem sexdecim annis Italiæ victorem immoratum: et quin ipsam caperat urbem, non Romanorum illi vires obstitisse, sed domesticæ æmulationis atque invidiæ studium. Audire populos Transalpinæ Galliæ Italiam ingressos, maximis eam plurimisque urbibus* [3]*possidere;* [a]*et latiùs aliquantò solum finium, quàm in Asiâ, quæ dicatur imbellis, eosdem Gallos occupâsse; nec victam solùm dici sibi Romam à Gallis, sed etiam captam, ita ut unius illis montis tantùm cacumen relinqueretur, nec bello hostem, sed pretio remotum: Gallorum autem nomen, quod semper Romanos terruit, in partem virium suarum, ipse numerat. Nam hos, qui Asiam incolunt, Gallos, ab illis, qui Italiam occupaverant, sedibus tantum distare: originem quidem ac virtutem, genusque pugnæ idem habere,* [b]*tantoque his sagaciora esse quàm illis ingenia, quantò longiori ac difficiliori spatio, per Illyricum Thraciâmque prodierint, pene operosiùs transitis eorum finibus, quàm ubi consedêre, possessis.* [c]*Jam ipsam Italiam audire se nunquam, ut Roma condita sit, satis illi pacatam, sed assiduè per omnes annos pro libertate alios, quosdam etiam pro jure imperii bellis continuis perseverâsse; et à multis civitatibus Italiæ deletos Romanorum exercitus ferro, à quibusdam novo contumeliæ more sub* [4]*jugum missos. Ac, ne veteribus immoremur exemplis, hoc ipso tempore universam Italiam* [5]*bello Marsico consurrexisse, non jam libertatem, sed consortium imperii civitatisque poscentem. Nec graviùs*

INTERPRETATIO.

a *Et eosdem Gallos occupâsse regionem majorem in Italiâ quàm in Asiâ, quæ non debet dici imbellis.*

b *Et illos habere ingenia tantò aliis sagaciora, quantò longiori et difficiliori itinere venerint in* Asiam *per Illyricum et Thraciam, cùm difficilius fuerit transire per illas Provincias, quàm possidere eas, in quibus habitant.*

c *Jam se didicisse Italiæ populos, ex quo Roma condita est, nunquam fuisse pacatos.*

NOTÆ.

1 *In Bithyniâ.*] Uno eodèmque prælio victos à Mithridate Romanos memorat Appianus: de Maltino verò nihil habet.

2 *Quinque millibus Macedonum.*] Multas habebat è Græciâ Pyrrhus auxiliares copias: nec tribus præliis Romanos vicit, ut suprà diximus.

3 *Possidere.*] Magnam Italiæ partem, cis Padum et ultra, armis Galli occupaverant; unde Gallia Cispadana et Transpadana. De Gallis et Annibale superiùs dictum est.

4 *Sub jugum missos.*] A Samnitibus ad Furcas Caudinas, ubi clauso inter saltum Romanorum exercitu cum Veturio Posthumiôque Consulibus, dux Samnitium Pontius Romanos armis exutos subjugum misit. *Ita Florus.*

5 *Bello Marsico.*] Cum plerique Italiæ populi laborum omnium se esse participes indignè ferrent, imperii verò societate, et communione horum excludi; Quintum Servilium Proconsulem, et Ponteium ejus Legatum, peremêrunt: unde orto bello

vicinæ Italiæ bello, quàm domesticis [1]*principum factionibus urbem premi, multoque periculosius accessisse Italico* [2]*civile bellum: simul et à Germaniâ* [3]*Cimbros, immensa millia ferorum atque immitium populorum, more procellæ,* [4]*inundâsse Italiam:* [a]*quorum tametsi singula bella sustinere Romani possent, universis tamen obruantur, ut ne vacaturos quidem bello suo putet.*

CAP. V. *Utendum igitur occasione, et* [b]*rapienda incrementa virium, ne, si illis occupatis quieverunt, mox adversùs vacuos et quietos majus negotium habeant. Non enim quæri, an capienda sint arma, sed utrùm suâ potiùs occasione an illorum? Nam bellum equidem jam tunc secum ab illis geri cæptum; cùm sibi pupillo majorem Phrygiam ademerint, quàm patri suo præmium lati adversùs Aristonicum auxilii concesserant, gentem quam et proavo suo Mithridati Seleucus Callinicus* [5]*in dotem dedisset. Quid, cùm Paphlagoniâ decedere se jussêrunt, non alterum illud genus belli fuisse? quæ non vi, non armis, sed adoptione testamenti, et regum domesticorum interitu, hæreditaria patri suo obvenisset:* [c]*cùm interea huic decretorum amaritudini parendo, non tamen eos mitiga-*

Romanos, dum essent occupati, adoriundos censet.

INTERPRETATIO.

a *Et si Romani possent resistere singulis hostibus,* necesse tamen esse, *ut ab omnibus simul bellum gerentibus ita obruantur, ut ne putet quidem eos contra se copias missuros.*

b *Et capiendam occasionem augendi vires, ne, bellum non gerant, dum Romani occupantur aliis bellis, difficilius sit illos vincere, cum nullum aliud bellum habebunt; non enim nunc quæri, an arma sint capienda; sed an* debeant incipere, *cùm sint parati; an* expectare donec *Romani primi* aggrediantur.

c *Non obtinuisse ne se in ipsum iniquiores in dies exhibeant, licet conatus fuerit eos mitigare, parendo injustis eorum decretis.*

NOTÆ.

cum iis multorum annorum spatio, vario eventu dimicatum est, sed tandem à Pompeio Strabone et Lucio Syllâ perdomiti sunt. Hoc bellum et Sociale dictum, et Marsicum, quòd à Marsis fuerit primò concitatum, ut tradunt Appianus, Florus et Plutarchus.

1 *Principum factionibus.*] Qui erant id temporis Marius, Metellus, Sylla, Cinna, Carbo, &c. quorum ambitio cruentis seditionibus patriam laceravit.

2 *Civile bellum.*] Quod mutuò Marii et Syllæ odio, et utrinque nimiâ gloriæ cupiditate excitatum, inauditâ partium in cives crudelitate, multisque virorum præstantissimorum cædibus, gestum est.

3 *Cimbros.*] Qui insulam incolebant inter mare Cimbricum et Balticum, prope Albis ostia, *Danemark,* vel Silandia, ubi Haphnia.

4 *Inundâsse Italiam.*] Cùm eorum terras inundâsset pelagus, nec à Senatu agrum in Hispaniâ, nec in Galliâ, nec in Italiâ impetrâsset, Silanum Cimbri et Teutones, Scaurum Cimbri, Cassium Cepionem, et Manilium Tigurini, totius exercitûs internecione delevêrunt; sed Teutones tandem et Ambrones ad Aquas Sextias à Mario victi sunt, cæsis millibus ducentis, captis septuaginta; Cimbri verò per Noricum irrumpentes in Italiam, ab eodem et Catulo Proconsule in Venetiâ ad Campum Raudium ad centum viginti millia trucidati, capti ad sexaginta millia; quibus cladibus territi Tigurini, in diversa lapsi, fugâ et latrociniis evanuêrunt. *Ita Florus, Plutarchus, et Orosius.*

5 *In dotem dedissent.*] Nam Mithridates illius proavus uxorem habuit Seleuci Callinici filiam.

rit, quin acerbius se indies gerant, non obtinuisse. Quod enim a se non præbitum illis obsequium? non Phrygiam, Paphlagoniamque dimissas? non Cappadocia filium eductum, quam jure gentium victor occupaverat? Raptum tamen sibi esse victoriæ jus ab illis, quorum nihil est nisi bello quæsitum. Non regem Bithyniæ Chreston, in quem senatus arma decreverat, a se in gratiam illorum occisum? tamen nihilominus imputari sibi, si qua Gordius aut Tigranes faciat: libertatem etiam in contumeliam sui a senatu ultro delatam Cappadociæ, quam reliquis gentibus abstulerunt: deinde populos Cappadocum pro libertate oblata Gordium regem orantes, ideo tantum quoniam amicus suus esset, non obtinuisse. Nicomedem præcepto illorum bellum sibi intulisse: [a]quia [1]ultum ierit se, ab ipsis ventum obviam, et nunc eam secum bellandi illis causam fore, quod non impune se Nicomedi lacerandum, saltatricis filio, præbuerit.

Malas eorum artes et originem detegit.

CAP. VI. *Quippe non delicta regum illos, sed vires ac majestatem insequi: neque in se uno; sed in aliis quoque omnibus hac semper arte grassatos. [b]Sic et avum suum Pharnacem, per cognationum arbitria, succedaneum regi Pergameno, Eumeni datum: sic rursus Eumenem, cujus classibus primum in Asiam fuere transvecti, cujus exercitu magis quam suo, et Magnum Antiochum et Gallos in Asia, et mox in Macedonia regem Perseum domuerant, et ipsum pro hoste habitum, eique [2]interdictum Italia; et quod cum ipso deforme sibi putaverant, cum filio ejus Aristonico bellum gessisse. Nullius apud eos majora, quam Masinissæ regis Numidarum haberi merita. Huic imputari [3]victum Annibalem, huic [4]captum Syphacem, huic [5]Carthaginem deletam: huic inter duos illos Africanos tertium servatorem urbis referri: tamen, [6]cum hujus*

INTERPRETATIO.

a *Quia ultus est injuriam sibi illatam, Romanos se opposuisse ipsi, et ideò accepisse causam belli in eum gerendi, quòd non permiserit Regnum suum vastari: à Nicomede filio saltatricis.*

b *Sic et Pharnacem avum suum, ex consensu omnium affinium nominatum successorem Eumeni Regi Pergameno.*

NOTÆ.

1 *Ultum ierit se.*] Sic Tacitus: *Injurias ultum iisse.* Sallustius verò, *Ultum ire injurias festinat.*

2 *Interdictum Italiâ*] Romanis suspectus Eumenes, quòd contra Perseum eos non juvisset, venerat in Italiam, quô crimen sibi objectum dilueret: sed Senatus, audito illius adventu, legem tulit, ne cuiquam Regi venire Romam liceret; missusque continuo ad eum Quæstor, à quò jussus est Italiâ excedere, ut refert Polybius.

3 *Victum Annibalem.*] Aderat enim validis cum copiis, cùm Scipio in Africâ vicit Annibalem.

4 *Captum Syphacem.*] Semel à Scipione victum Syphacem, Lælius et Masinissa iterùm victum cepêrunt.

5 *Carthaginem deletam.*] Cornelio Scipioni, dum deleret Carthaginem, adesse non potuit: quippe qui sub initium tertii belli Punici mortuus sit, anno vitæ 97. Quin etiam ipse Scipio, à Manilio Consule missus, extremum morientis spiritum excepit. *Ex Eutropio.*

6 *Cum hujus nepote.*] Bellum Jugurthæ indictum est, quòd Adherbalem

nepote bellum modo in Africa gestum adeo inexpiabile, [a]*ut ne victum quidem memoriæ avi donarent, quin carcerem ac* [1]*triumphi spectaculum experiretur.* [b]*Hanc illos regibus omnibus legem odiorum dixisse scilicet quia ipsi tales reges habuerint, quorum etiam nominibus* [2]*erubescant, aut* [3]*pastores* [4]*Aboriginum, aut* [5]*aruspices Sabinorum, aut* [6]*exules Corinthiorum, aut servos* [7]*vernasque Thuscorum, aut, quod honoratissimum nomen fuit inter hos,* [8]Superbos, *atque, ut ipsi ferunt, conditores suos* [9]*lupæ uberibus altos: sic omnem illum populum* [10]*luporum animos, inexplebiles sanguinis atque imperii, divitiarumque avidos ac jejunos habere.*

CAP. VII. [c]*Se autem, seu nobilitate illis comparetur, clariorem illa colluvie convenarum esse, qui paternos majores suos* [11]*a Cyro Da-* Stirpis suæ nobilitatem

INTERPRETATIO.

a *Ut non illi pepercerint victo, ob memoriam patris: sed eum et in carcere incluserint, et duxerint in triumphum, ut videretur* à populo.

b *Romanos decrevisse eodem modo tractare omnes Reges, quia habuerunt Reges tam improbos, ut ne audeant quidem eos nominare.*

c *Si verò nobilitas illorum cum suâ comparetur, se clariorem esse illis,* qui sint tantùm orti, *ex infimâ plebe multorum gentium.*

NOTÆ.

et Hiempsalem Micipsæ filios, Masinissæ nepotes, regno et vitâ spoliâsset. *Ita Sallustius.* Jugurtha vero Manastabalis, Masinissæ filii, ex concubina genitus fuit, et à Micipsâ cultu regio educatus.

1 *Triumphi spectaculum.*] Post secunda in Romanos Consules prælia, Jugurtha fractus à Metello, dein à Mario penitus debellatus est, et proditione Bocchi Mauritaniæ Regis, ad quem confugerat, Syllæ traditus, in victoris potestatem venit, illiusque cohonestato triumpho, in carcere necatus est. *Ita Sallustius, et Plutarchus.*

2 *Erubescant.*] Quanto odio regis nomen habuerint Romani, constat ex Livio.

3 *Pastores.*] Romulus enim et Remus et à pastore enutriti, et pastores ipsi fuerunt.

4 *Aboriginum.*] Quos alii ex Ægypto, alii ex Arcadiâ cum Oenotrio Lycaonis Arcadiæ Regis filio in Italiam venisse volunt. Hoc nomen illis inditum, quòd sine patribus geniti et quasi sine origine viderentur. Post adventum Æneæ, juncti cum Phrygibus Latini dicti sunt, Romamque unà cum Romulo condiderunt.

5 *Aruspices.*] Numa Pompilius, qui genere Sabinus, et Curibus oriundus, Romana sacra instituit.

6 *Exules Corinthiorum.*] Tarquinius Priscus Demerati Corinthii profugi filius fuit: Lucumo priùs dictus et à Tarquiniis, Hetrusco oppido, ubi cum patre hactenus habitaverat, Lucius Tarquinius vocatus est.

7 *Vernasque Thuscorum.*] Servius Tullius Orisiâ Corniculanâ captivâ natus, primùm Tarquinio Regi virtute commendatus, deinde regii stemmatis proceribus antepositus est.

8 *Superbos.*] Tarquinius Priscii Tarquinii nepos superbi, ob fastum et crudelitatem, nomen habuit, quòd cædibus in Senatores grassaretur.

9 *Lupæ uberibus.*] De Romulo et Remo agetur inferiùs.

10 *Luporum animos.*] Hinc Lupi Romani à Volscis Æquisque ducibus dicuntur apud Livium.

11 *A Cyro Darioque.*] Persarum Regibus, ut placet Appiano, traxit originem, fuitque decimus sextus à Dario Hystaspis filio, octavus ab illo Mithridate, qui paulò pòst Alexandri obitum defecit à Macedonibus et Pontici Regni conditor fuit.

suorumque fortitudinem commendat.

rioque conditoribus Persici regni, maternos à Magno Alexandro, ac [1]Nicanore Seleuco, conditoribus imperii Macedonici, referat: seu populus illorum conferatur, suo, earum se gentium esse, quæ non modò Romano imperio sint pares, sed Macedonico quoque obstiterint. [a]Nullam subjectarum sibi gentium expertam peregrina imperia: nullus unquam nisi domesticis regibus paruisse: Cappadociam velint, an Paphlagoniam recensere; rursus Pontum an Bithyniam; itemque Armeniam majorem minoremque: quarum gentium nullam neque Alexander ille, qui totam pacavit Asiam, nec quispiam successorum ejus, aut posterorum, attigisset. Scythias duos unquam ante se reges, non pacare, sed tantum intrare, [2]Darium et Philippum; ægrè inde fugam sibi expedisse, unde ipsum magnam partem adversùs Romanos virium haberet. [b]Multòque se timidiùs ac diffidentiùs bella Pontica ingressum, cùm ipse rudis ac tiro esset. Scythas præter arma, virtutemque animi, locorum quoque solitudinibus vel frigoribus instructos, per quæ denunciaretur ingens militiæ labor ac periculum. Inter quas difficultates ne spes quidem præmii foret, ex hoste vago, nec tantùm pecuniæ, sed etiam sedis, inope. Nunc se diversam belli conditionem ingredi. Nam neque cælo Asiæ esse temperatius aliud, nec solo fertilius, nec urbium multitudine amœnius; magnamque temporis partem, non ut militiam, sed ut festum diem acturos, [c]bello dubium facili magis an uberi: si modò aut proximas regni Attalici opes, aut veteres [3]Lydiæ, [4]Ioniæque audierint, quas non expugnatum eant, sed possessum: tantumque se avida expectet Asia, ut etiam vocibus vocet: [d]adeò illis odium Romanorum incussit rapacitas proconsulum, sectio publicanorum, calumniæ litium. Sequantur se modò fortiter, et colligant quid, se duce, possit efficere tantus exercitus, quem sine cujusquam militum auxilio, suâmet unius operâ, viderint Cappadociam cæso rege cepisse; qui solus mortalium Pontum omnem, Scythiamque pacaverit, quam nemo antè transire tuto atque adire potuerit.

INTERPRETATIO.

a *Omnes gentes quæ sibi subjectæ sunt, nunquam paruisse Regibus externis.*

b *Se bella Pontica cæpisse cum majori timore. et minori confidentiâ, cùm ipse nullo modo cognosceret* regiones *Scythiæ, quæ defensa erat, non modò armis et fortitudine incolarum, sed etiam solitudinibus locorum et frigoribus:*

c *Dubium* esse *an bellum illud sit facilius quam uberius.*

d *Rapacitas proconsulum, severitas publicanorum, et injustitiæ,* quæ fiunt *in* judicandis *litibus, adduxêrunt Romanos in tantum odium.*

NOTÆ.

1 *Nicanore Seleuco.*] Qui, condito Syriorum Regno in universâ Asia longè imperavit, et gloriosum Nicanoris nomen ob victorias retulit.

2 *Darium.*] Hystaspis filium, qui victus à Scythis inglorius recessit.

3 *Lydiæ.*] In quâ olim regnavit Crœsus, Regum omnium ætate suâ ditissimus.

4 *Ioniæ.*] Regio Asiæ minoris maritima, inter Æolidem et Cariam, urbes præcipuæ fuêrunt Ephesus, Miletus, Smyrna, Colophon, Erythræ, Clazomone.

Num justitiæ atque liberalitatis suæ nec ipsos milites, qui experiantur, testes refugere; et illa indicia habere, quòd solus regum omnium, non paterna solùm, [a]verùm etiam externa regna hæreditatibus propter munificentiam acquisita possideat, Colchos, Paphlagoniam, [1]Bosphorum.

CAP. VIII. Sic excitatis militibus, post annos tres et viginti sumpti regni, [2]in Romana bella descendit. At in Ægypto [3]mortuo rege Ptolemæo, ei qui [4]Cyrenis regnabat Ptolemæo, per legatos regnum et uxor Cleopatra regina, soror ipsius defertur. Lætus igitur [5]hoc solo Ptolemæus, quòd sine certamine fraternum regnum recepisset, [b]in quod subornari et à matre Cleopatrâ, et favore principum, fratris filium cognoverat: cæterùm infestus omnibus, statim ubi Alexandriam ingressus est, fautores pueri trucidari jussit. Ipsum quoque die nuptiarum, quibus matrem ejus in matrimonium recipiebat, inter apparatus epularum et solennia religionum, in complexu matris interficit; atque ita torum sororis, cæde filii ejus cruentus, ascendit. Post quod non mitior in populares, qui eum in regnum vocaverant, fuit. Siquidem peregrinis militibus licentiâ cædis datâ, omnia sanguine quotidie manabant: ipsam quoque sororem, filiâ ejus virgine per vim stupratâ, et in matrimonium adscitâ, repudiat. Quibus rebus territus populus, in diversa labitur, patriamque, metu mortis, exul relinquit. Solus igitur in tantâ urbe cum suis relictus Ptolemæus, cum regem se non hominum, sed vacuarum ædium videret, edicto peregrinos solicitat. Qui-

Ptolemæus Physcon ob scelera à suis pellitur.
A.M.3922.
Ol. 162. 1.
Urb.C.621
Ant.C.130.

INTERPRETATIO.

a *Sed possideat etiam externa regna, quorum hæres dictus est* à regibus, *ob munificentiam* illis à se *exhibitam.*

b *Quod etiam cognoscebat deferri filio fratris, et à matre Cleopatrâ, et principibus,* qui illi *favebant.*

NOTÆ.

1 *Bosphorum.*] Geminus est, Thracius, qui angustiâ maris efficitur inter Byzantium et Chalcedonem, *The Streights of Constantinople:* Cimmerius, angustiæ maris inter Chersonesum Tauricam in Europâ, et Sarmatium in Asiâ. *The Streights of Caffa,* à quo Bosphorani dicuntur.

2 *In Romana bella descendit.*] Mirum sanè quod Justinus multis loquentem Mithriditatem induxerit, ejusque gesta, dum esset juvenis, pluribus persequatur; nihilque omninò de præliis in Syllam, Lucullum, et Pompeium habeat. *Romanis enim tamdiu restitit, donec felicitate Syllæ, virtute Luculli, Pompeii, magnitudine, tribus ingentibus bellis subactus conmmeretur,* inquit Florus.

3 *Mortuo rege Ptolemæo.*] Philometore qui, dum contra Alexandrum Balam pugnaret, excussus equo, tribus pòst diebus obiit, ut ait Josephus.

4 *Cyrenis regnabat.*] Dum enim cum fratre de regno disceptaret, ipse Cyrenis, frater Alexandriæ regnare, à Romanis jussus est.

5 *Hoc solo Ptolemæus.*] A Josepho uno in loco Philometoris, in alio Epiphanis filius dicitur; eum Strabo Physconem nominat, hoc est, ventricosum; Epiphanius Philògum, id est, eruditum vel loquacem potiùs; sed ipse Euergetes dici voluit: ab Alexandrinis tamen Cacergetes, sive maleficus, vocatus est, ob crudelitatem et libidines. *Ex Athenæo.*

bus confluentibus, obvius legatis Romanorum, Scipioni Africano, et Spurio Mummio, et L. Metello, qui ad inspicienda sociorum regna veniebant, procedit. Sed quàm cruentus civibus, tam ridiculus Romanis fuit. Erat enim et vultu deformis, et staturâ brevis, et saginâ ventris non homini, sed belluæ similis. Quam fœditatem nimia subtilitas perlucidiæ vestis augebat, prorsus quasi astu inspicienda præberentur, quæ omni studio occultanda pudibundo viro erant. Post discessum deinde legatorum (quorum Africanus, dum inspicit urbem, spectaculo Alexandrinis fuit) jam etiam populo peregrino invisus, cum filio, quem ex sorore susceperat, et cum uxore, matris pellice, metu insidiarum, [1]tacitus in exilium proficiscitur: contractoque mercenario exercitu, bellum sorori pariter ac patriæ infert. Arcessitum maximum deinde à Cyrenis filium, ne eum Alexandrini contra se regem crearent, interficit. Tunc populus statuas et imagines ejus [2]detrahit. Quod factum studio sororis existimans, filium, quem ex eâ susceperat, interficit, corpusque in membra divisum, et in cistâ compositum, matri die natalis ejus inter epulas offerri curat. Quæ res non reginæ tantùm, verùm etiam universæ civitati, acerba et luctuosa fuit: [a]tantumque mœrorem festivissimo convivio intulit, ut regia omnis repentino luctu incenderetur. [b]Verso igitur studio principum ab epulis in exsequias, membra lacera populo ostendunt; et quid sperare de rege suo debeant, filii cæde demonstrant.

Demetrii casus varii A.M.3914. Ol. 160. 1. Urb.C.613 Ant.C.138.

CAP. IX. Finito luctu orbitatis, Cleopatra cùm urgeri se fraterno bello videret, auxilium [3]à Demetrio, rege Syriæ, per legatos petit: cujus ipsius varii et memorabiles casus fuêre. Namque Demetrius, ut suprà dictum est, cùm bellum Parthis intulisset, et multis congressionibus victor fuisset, repentè insidiis circumventus, amisso exercitu capitur. Cui Arsaces Parthorum rex magno et regio animo, misso in Hyrcaniam, non cultum tantùm regium præstitit; sed et filiam in matrimonium dedit regnumque Syriæ, quod per absentiam ejus Trypho occupaverat, restituturum promittit. Post hujus mortem desperato reditu, non ferens captivitatem Demetrius, privatam, etsi opulentam, vitam pertæsus, tacitus in regnum fugam meditatur. Hor-

INTERPRETATIO.

a *Et attulit tantum dolorem omnibus, qui convivium festivum celebrabant, ut regia omnis resonaret luctu repentino.*

b *Quare omnes Principes, relictis epulis, parant exsequias* pueri occisi.

NOTÆ.

1 *Tacitus in exilium.*] Illius regia à populo incensa fuerat.

2 *Detrahit.*] Hoc est, è loco superiore dejecit: sublimes enim imagines dedicare solebant.

3 *A Demetrio.*] Qui redux è Parthiâ regnum Syriæ recuperaverat.

tator illi et comes Callimander amicus erat; qui post captivitatem ejus à Syriâ [1]per Arabiæ deserta, ducibus pecuniâ comparatis, Parthico habitu Babylonem pervenerat. Sed fugientem Phraates, qui Arsaci successerat, equitum celeritate, per compendiosos tramites occupatum retrahit. Ut est deductus ad regem, Callimandro quidem non tantùm venia, verùm etiam præmium fidei datum: Demetrium autem et graviter càstigatum ad conjugem in Hyrcaniam remittit, arctioribusque custodiis observari jubet. Interjecto deinde tempore, [a]cùm fidem illi etiam suscepti liberi facerent, eodem amico comite repetita fuga est: sed pari infelicitate prope fines regni sui deprehenditur; ac denuò perductus ad regem, ut invisus à conspectu summovetur. [b]Tunc quoque uxori et liberis donatus, in [2]Hyrcaniam, pœnalem sibi civitatem, remittitur, [3]talisque aureis ad exprobationem puerilis levitatis donatur. Sed hanc Parthorùm tam mitem in Demetrium clementiam non misericordia gentis faciebat, nec respectus cognationis; sed quòd Syriæ regnum affectabant, usuri Demetrio adversùs Antiochum fratrem, prout res, vel tempus, vel fortuna belli exegisset.

A.M.3921. Ol. 161. 4. Urb.C.620. Ant.C.131.

CAP. X. His auditis, [4]Antiochus occupandum bellum ratus, exercitum, quem multis [5]finitimorum bellis induraverat, adversùs Parthos ducit. Sed luxuriæ non minor apparatus quàm militia fuit: quippe [6]lxxx millia armatorum sequuta sunt ccc millia lixarum; ex quibus coquorum, pistorum, scenicorumque major numerus fuit. Argenti certè aurique tantùm, [c]ut etiam gregarii milites caligas auro figerent, proculcarentque materiam cujus amore populi ferro dimicant. Culinarum quoque argentea instru-

Antiochus Demetrii frater à Persis in acie occiditur.

A.M.3923. Ol. 162. 2. Urb.C.622 Ant.C.129.

INTERPRETATIO.

a *Cùm Rex magis ipsi fideret, ob susceptos ex sorore liberos.*

b *Pepercit illi* Rex *ob uxorem et liberos, et remisit in Hyrcaniam, in quâ semper captivus fuerat.*

c *Ut etiam gregarii milites haberent caligas auro tectas.*

NOTÆ.

1 *Per Arabiæ deserta.*] Peccat graviter Justinus, nec enim potuit ab Hyrcaniâ per Arabiam venire Babylonem.

2 *Hyrcaniam, pœnalem sibi civitatem.*] Non civitas, sed Provincia fuit vastissima.

3 *Talis aureis.*] Puerilis talorum ludus fuit, qui quaternis fiebat talis; quorum unusquisque casus habebat quatuor, non senos; dyas namque et pentas hic deerant, hoc est, binarius et quinarius numeri otiosi erant; sed positus ipse, sive ratio lapsus vicem obtinebat numeri. A talorum ludo ludus diversus erat tesserarius.

4 *Antiochus.*] Sidetes, de quo supra.

5 *Finitimorum.*] Judæorum, quibuscum tandem initâ pace Joannes illius gentis princeps Demetrio cum copiis adfuit, quòdque vicisset Hyrcanos hâc in expeditione, Hyrcanus ipse dictus est.

6 Lxxx *millia.*] Armatorum centum millia, ducenta calonum et lixarum scortis et histrionibus immixta numerat Orosius.

menta fuêre, prorsùs quasi ad epulas, non ab bella pergerent. Advenienti Antiocho multi Orientales reges occurrêre, tradentes se, regnaque sua, cum execratione superbiæ Parthicæ. Nec mora congressioni fuit. Antiochus [1]tribus præliis victor, cùm Babyloniam occupâsset, magnus haberi cœpit. Itaque omnibus ad eum populis deficientibus, nihil Parthis reliqui præter patrios fines fuit. Tunc Phraates Demetrium in Syriam ad occupandum regnum cum Parthico præsidio mittit, ut eo pacto Antiochus ad sua tuenda à Parthiâ revocaretur. Interim, quoniam viribus non poterat, insidiis Antiochum ubique tentabat. Propter multitudinem hominum, exercitum suum Antiochus per civitates in hyberna diviserat: quæ res ei exitii causa fuit. [a]Nam cùm gravari se copiarum præbitione, et injuriis militum, civitates viderent, ad Parthos deficiunt; et die statutâ omnes apud se divisum exercitum per insidias, ne invicem ferre auxilia possent, aggrediuntur. Quæ cùm nunciata Antiocho essent, auxilium proximis laturus, cum eâ manu, quæ secum hyemabat, progreditur. In itinere obvium regem Parthorum habuit, adversùs quem fortiùs, quàm exercitus ejus, dimicavit. Ad postremum tamen, cùm virtute hostes vincerent, metu suorum desertus, [2]occiditur: cui Phraates exsequias regio more fecit, filiamque Demetrii, quem secum Antiochus adduxerat, captus amore virginis, uxorem duxit. Pœnitere deinde dimissi Demetrii cœpit: ad quem retrahendum cùm turmas equitum festinatò misisset, [b]Demetrium hoc ipsum metuentem jam in regno missi invenêrunt: frustraque omnia conati, ad regem suum reversi sunt.

INTERPRETATIO.

a *Nam cùm viderent urbes se gravari ob injurias à militibus illatas, et quia cogêbantur dare supplementa copiis.*

b *Et missi à Rege invenêrunt in Syriâ Demetrium hoc timentem.*

NOTÆ.

1 *Tribus præliis victor.*] Josephus ex Nicolao Damasceno vult ab eo tropæum ad Lycum amnem erectum fuisse, quòd non procul inde Indatem Parthorum ducem superâsset; sed unius tantùm, non trinæ victoriæ meminit, cumque paulò pòst ab Arsace victum testatur.

2 *Occiditur.*] Aliter ab aliis illius cædes traditur. Ab Arsace victus sibi manus intulit, si Appiano credimus. Ab Arsace interfectus est, ut placet Eusebio. Rebus malè gestis, è prærupto loco se dedisse præcipitem vult Ælianus. A quibus diversa refert Scriptura: cùm enim vellet Naneam deam, id est, Venerem, uxorem ducere, idque pollicerentur sacerdotes; in Templum, ut dotem sponsæ acciperet, cum paucis admissus, à sacerdotibus occisus est, et in frusta discerptus. Quem locum alii de Antiocho Magno, alii de Antiocho Epiphane, Rupertus tamen, Sigonius, Serrarius, de Antiocho Sidete intelligunt.

LIBER XXXIX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Demetrius, interfecto fratre Antiocho, dum Ægyptum tentat, Syriam amittit, et tandem cruento fato tollitur.*
2. *Alexander ex ignobili rex factus, dum fortunam suam non reverenter habet, fœdè perit interfectus à Grypo, qui matrem et fratrem exstinguit.*
3. *Cleopatra, regina mater, in Ægypto gravissimas turbas concitat, unde horrendæ lanienæ ex mulierum irâ, quarum interitus describitur.*
4. *Peculiares tragœdiæ, quas Cleopatra inter suos excitat. Tandem illa à filio Alexandro occupata interficitur.*
5. *Alexander in exilium agitur, revocato Ptolemæo Notho. Romanis ad Orientalia regna excurrentibus, Syria et Ægyptus vexatur.*

CAPUT I.

ANTIOCHO in Parthiâ cum exercitu deleto, frater ejus Demetrius, obsidione Parthorum liberatus, ac restitutus in regnum, cùm omnis Syria in luctu propter amissum exercitum esset, quasi Parthica ipsius ac fratris bella, quibus alter captus, alter occisus erat, prosperè cessissent, ita Ægypto bellum inferre statuit; regnum Ægypti [1]Cleopatra socru, pretium auxilii adversùs fratrem suum, pollicente. Sed dum aliena affectat, ut assolet fieri, propria per defectionem Syriæ amisit. Siquidem Antiochenses primi, [2]duce Tryphone, exsecrantes superbiam regis, quæ, conversatione Parthicæ crudelitatis, intolerabilis facta erat, mox Apamenii, cæteræque civitates exemplum sequutæ, per absentiam regis à Demetrio defecêre. Ptolemæus quoque rex Ægypti, bello ab eodem petitus, cùm cognovisset Cleopatram sororem suam opibus Ægypti navibus impositis, ad filiam

Demetrius amisso regno miserè perit.
A.M.3924.
Ol. 162. 3.
Urb.C.623
Ant.C.128.

NOTÆ.

1 *Cleopatrâ sacru.*] Cleopatra uxor Demetrii, Philometoris filia fuit; Cleopatra verò Ægyptia, soror ejusdem Philometoris, eademque uxor quæ hoc etiam tempore uxor erat et soror Euergetis.

2 *Duce Tryphone.*] Non ille, de quo Scriptura meminit, qui sex abhinc annis jam obierat: vel Tryphonis et Demetrii tempora, quod verius putem, confundit Justinus.

et Demetrium generum [1]in Syriam profugisse, immittit juvenem quendam Ægyptium, Protarchi negotiatoris filium, qui regnum Syriæ armis peteret, compositâ fabulâ, quasi per adoptionem Antiochi regis receptus in familiam regiam esset, nec Syriis quemlibet regem aspernantibus, ne Demetrii paterentur superbiam, [2]nomen juvini Alexandri imponitur, auxiliaque ab Ægypto ingentia mittuntur. Intereà corpus Antiochi interfecti a rege Parthorum, in loculo argenteo ad sepulturam in Syriam remissum pervenit; quod, [a]cum ingenti studio civitatum et regis Alexandri, ad firmandam fabulæ fidem, excipitur. Quæ res illi magnum favorem popularium conciliavit, omnibus non fictas in eo, sed veras lacrymas existimantibus. Demetrius autem victus ab Alexandro, cùm undique circumstantibus malis premeretur, ad postremum etiam [3]ab uxore [4]filiisque deseritur. Relictus igitur cum paucis servulis, cùm Tyrum, religione templi se defensurus, petîsset, navi egrediens præfecti jussu [5]interficitur. Alter ex filiis Seleucus, quoniam sine matris auctoritate diadema sumpsisset, [6]ab eâdem interficitur; alter, cui, propter nasi magnitudinem, [7]cognomen Grypo fuit, rex à matre hactenus [8]constituitur, [b]ut nomen regis penes filium, vis autem omnis imperii penes matrem esset.

A.M 3925. Ol. 162. 4. Urb.C.624 Ant.C.127.

A.M.3927. Ol. 163. 2. Urb.C.626 Ant.C.125.

Alexander à Grypo interfectus.

CAP. II. Sed Alexander, occupato Syriæ regno, tumens successu rerum, spernere jam etiam ipsum Ptolemæum, à quo fuerat

INTERPRETATIO.

a *Quod urbes eum ingenti amore excipiunt, et Alexander* testatur magnum dolorem, *ut magis crederetur* ab omnibus *fabula,* quâ dicebatur esse ab eo adoptatus.

b *Ut filius nomen Regis haberet, mater verò omnem auctoritatem regiam.*

NOTÆ.

1 *In Syriam profugisse.*] Auditâ populorum defectione Demetrius ex Ægypto in Syriam rediit, eumque Cleopatra orbata præsidio, à Ptolemæi crudelitate sibi metuens, secuta est.

2 *Nomen juveni Alexandri.*] Alexander Zobina dictus est ab Eusebio et Appiano, et omissus à Josepho.

3 *Ab uxore filiisque deseritur.*] Commisso prælio, victus Demetrius ad uxorem Cleopatram, quæ tunc Ptolemaidi versabatur, fugerat: sed ab eâ repulsus Tyrum delatus est.

4 *Filiisque.*] Duos quidem liberos è Cleopatrâ susceperat, Seleucum et Antiochum Grypum; sed id temporis Antiochus Athenis erudiebatur, *ex Appiano.*

5 *Interficitur.*] Ab inimicis captum, diuque ab iis miserè vexatum fuisse tradit Josephus: Appianus tamen et Livius volunt eum uxoris jussu interfectum, ob æmulationem Rhodogunes Arsacis filiæ.

6 *Ab eâdem interficitur.*] Eum, sagittâ propriâ manu emissâ, confixit Cleopatra, sive metuens, ne patris necem ulcisceretur, sive eodem furore gerens omnia, inquit Appianus.

7 *Cognomen Grypo fuit.*] Vel propter magnitudinem, vel propter aduncitatem nasi; Gripus enim et Gryphus genus est avis edunco naso, in morem aquilæ; unde Xenophom Cyrum γϱυπον appellat, quòd naso esset aquilino; quales Persis erant in honore, quòd Cyrus talis extitisset.

8 *Constituitur.*] Eum Athenis, quò studiorum causâ miserat, arcervisit.

subornatus in regnum, superbâ insolentiâ cœpit. Itaque Ptolemæus reconciliatâ sororis gratiâ, destruere Alexandri regnum, quod odio Demetrii, viribus suis acquisiêrat, summis opibus instituit. Mittit igitur ingentia Grypo auxilia, et [1]filiam Tryphænam Grypo nupturam, ut populos in auxilium nepotis, non societate tantùm belli, verùm et affinitate suâ solicitaret. Nec res frustrà fuit: nam, cùm omnes Grypum instructum Ægypti viribus viderent, paulatim ad Alexandro deficere cœpêre. Fit denique inter reges prælium, quo victus Alexander Antiochiam profugit: ibi inops pecuniæ, cùm stipendia militibus deessent, in [a]templo Jovis solidum ex auro Victoriæ signum tolli jubet, facetis jocis sacrilegium circumscribens: nam *Victoriam commodatam sibi Jove esse* dicebat. Interjectis deinde diebus, cùm ipsius [2]Jovis aureum simulacrum infiniti ponderis tacite evelli jussisset, deprehensusque in sacrilegio, concursu multitudinis esset in fugam versus; magnâ vi tempestatis oppressus, ac desertus à suis, à latronibus capitur; perductusque ad Grypum, [3]interficitur. Grypus porrò, recuperato patrio regno, externisque periculis liberatus, insidiis matris appetitur: quæ cum cupiditate dominationis, prodito marito Demetrio, et altero filio interfecto, hujus quoque victoriâ inferiorem dignitatem suam factam doleret, venienti ab exercitatione poculum veneni obtulit. [b]Sed Grypus, prædictis jam ante insidiis, veluti pietate cum matre certaret, bibere ipsam jubet; abnuenti instat. Postremùm prolato indice eam arguit, *solam defensionem sceleris superesse* affirmans *si bibat quod filio obtulit.* [c]Sic victa regina scelere in se verso, veneno, quod alii paraverat, [4]extinguitur. Partâ igitur regni securitate, Grypus octo annis quietem et ipse habuit, et regno præstitit. Nâtus deinde illi est æmulus regni, [5]frater ipsius Cyzicenus, [6]eâdem matre genitus, sed ex Antiocho patruo susceptus, quem cùm veneno tollere voluisset, ut maturiùs armis cum eo de regno contenderet, [7]excitavit.

A.M.3929. Ol. 163. 4. Urb.C.628. Ant.C.123.

A.M.3936. Ol. 165. 3. Urb.C.635. Ant.C.116.

INTERPRETATIO.

a *Jubet auferri ex templo Jovis ejus simulachrum conflatum ex solido auro.*

b *Sed Grypus, detectis jam insidiis, jubet ipsam bibere, et urget* ad bibendum, *dum illa abnuit, quasi certaret pietate cum matre.*

c *Sic Regina interiit coacta sumere venenum, quod per scelus filio paraverat.*

NOTÆ.

1 *Filiam Triphænam.*[Alii Gryphinam nominant.

2 *Jovis auream.*] Id crimen Antiocho Cyziceno tribuit Arnobius.

3 *Interficitur.*] In prælio cæsum occubuisse vult Josephus.

4 *Extinguitur.*] Idem, sed breviùs, narrat Appianus.

5 *Frater ipsius Cyzicenus.*] Antiochus, cui Cyziceni nomen fuit, qui Cyzici fuerat educatus.

6 *Eâdem matre genitus.*] Cleopatrâ, quæ quater nupserat, primùm Alexandro Balæ, tum Demetrio Nicanori, deinde Antiocho Sideti, denique iterum Demetrio Nicanori.

7 *Excitavit.*] Belli causam Josephus in Cyzicenum rejicit; refert enim eum, dum Grypus in Judæos bellum parat, apud Cyzicum copias collegisse.

Cleopatra Ægyptum turbat: unde multæ cædes. A.M.3937. Ol. 165. 4. Urb.C.636 Ant.C.115.

CAP. III. Inter has regni Syriæ paricidiales discordias moritur rex Ægypti Ptolemæus, regno Ægypti uxori et [1]alteri ex filiis, quem illa legisset, relicto, videlicet quasi quietior Ægypti status, quàm Syriæ regnum esset, quum mater, altero ex filiis electo, alterum hostem esset habitura. Igitur cùm pronior in minorem filium esset, à populo compellitur majorem eligere: cui priusquàm regnum daret, uxorem ademit; compulsumque repudiare carissimam sibi sororem Cleopatram, minorem sororem Selenen ducere jubet, [a]non materno inter filias judicio, cùm alteri maritum eriperet, alteri daret. Sed Cleopatra non tam à viro repudiata, quàm à matre divortio viri dimissa, Cyziceno in Syria nubit; eique, ne nudum uxoris nomen afferret, [b]exercitum Cypri *solicitatum, velut dotalem, [2]ad maritum deducit. Par igitur viribus fratris Cyzicenus prælium committit, ac victus in fugam vertitur, Antiochiamque venit. Tunc Antiochiam Grypus, in quâ erat Cyziceni uxor Cleopatra, obsidere cœpit: quâ captâ, [3]Tryphæna uxor Grypi nihil antiquius quam [4]sororem Cleopatram requiri duxit: non ut captivæ opem ferret, sed ne effugere captivitatis mala posset, quæ sui æmulatione in hoc potissimùm regnum invaserit, hostique sororis nubendo hostem se ejus effecerit. [d]Tum peregrinos exercitus in certamina fratrum adductos, tum repudiatam à fratre contra matris voluntatem, extra Ægyptum nuptam accusat. Contrà Grypus orare, *ne tam fœdum facinus facere cogatur: à nullo unquam majorum suorum inter tot domestica, tot externa bella, post victoriam in feminas sævitum, quas sexus ipse, et periculis bellorum et sævitiæ victorum eximat: in hâc vero, præter commune bellantium fas, accedere necessitudinem sanguinis: quippe ipsius quæ tam cruente sæviat, sororem equidem germanam esse, suam verò consobrinam: liberorum deinde communium materteram.* His tot necessitudini-

*Grypi, *Græv.*

A.M 3939. Ol. 166. 2. Urb.C.638 Ant.C.113.

INTERPRETATIO.

a *Non ferens* æquum *judicium inter filias, ut mater debet, cum uni eriperet, maritum, ut illum daret alteri.*

b *Adducit ad maritum sibi conciliatum exercitum,* qui erat *in Cypro, tanquam dotem* pro matrimonio.

c *Quia ferens ipsi invidiam invaserit regnum Syriæ, et reddiderit se hostem sorori nubendo ipsius hosti.*

d *Tum eam accusat quid adduxerit exercitus externos,* ut bellum excitaret *inter fratres; tum quòd repudiata fuerit à fratre, et nupserit Cyziceno extra Ægyptum, contra matris voluntatem.*

NOTÆ.

1 *Alteri ex filiis.*] Duos habebat filios, Ptolemæum Lathyrum majorem natu, qui à Josepho Physon et Sotor dicitur, et Alexandrum, natu minorem. Lathyros genus est leguminis, quod cicerculam vocant; quomodo Ciceronis à cicere.

2 *Ad maritum deducit.*] Eadem ferê Appianus et Josephus.

3 *Tryphæna uxor.*] Solus Justinus hanc habet historiam.

4 *Sororem.*] Ambæ enim Ptolemæi Euergetis erant filiæ.

bus sanguinis adjicit superstitionem templi, quò abdita profugerit *tantoque religiosiùs colendos sibi deos, quò magis his propitiis ac faventibus vicisset:* [a]*tum neque occisâ illâ se virium quicquam Cyziceno dempturum, nec servaturum redditâ.* Sed quanto Grypus abnuit, tantò soror muliebri pertinaciâ accenditur, rata non misericordiæ hæc verba, sed amoris esse. Itaque vocatis ipsa militibus, mittit qui sororem confoderent: qui ut in templum intravêrunt, cùm evellere eam non possent, manus amplexantis deæ A.M.3940.
simulacrum præcidêrunt. [b]Tunc Cleopatra exsecratione pari- Ol. 166. 3. Urb.C.639
cidarum, mandata violatis numinibus ultione sui, decedit. Nec Ant.C.112.
multò pòst repetitâ prælii congressione, [1]victor Cyzicenus uxorem Grypi Trypeænam, quæ paulò antè sororem interfecerat, capit; [c]ejusque supplisio uxoris Manibus parentavit.

CAP. IV. At in Ægypto Cleopatra cùm gravaretur socio *Cleopatra*
regni, filio Ptolemæo, populum in eum incitat; abductâque ei *à filio in-*
Selene uxore, eò indigniùs, quod ex Selene jam duos filios ha- *terficitur.* A.M.3948.
bebat, exulare cogit, arcessito minore filio Alexandro, et rege in Ol. 168. 3.
locum fratris constituto: nec filium regno expulisse contenta, Urb.C.647
[2]bello Cypri exulantem persequitur. Unde pulso, interficit du- Ant.C.104.
cem exercitûs sui, quod vivum eum è manibus dimisisset: [d]quanquàm Ptolemæus verecundiâ materni belli, [3]non viribus minor ab insulâ recessisset. Igitur Alexander territus hâc matris crudelitate, et ipse eam reliquit, periculoso regno securam ac tutam vitam anteponens. Cleopatra verò timens, ne major filius Ptolemæus ab Cyziceno ad recuperandam Ægyptum auxiliis juvaretur, ingentia [4]Grypo auxilia, et Selenen

INTERPRETATIO.

a *Tum neque Cyzicenum amissurum aliquid ex suis viribus,* etiam *si occidatur; nec servaturum* diutius vires suas, *si reddatur.*

b *Tunc Cleopatra interfecta est, exe-crationes faciens in parricidas, et precata deos ab ipsis violatos, ut ulciscerentur suam mortem.*

c *Et illam interfici jussit, ut mortem uxoris suæ vindicaret.*

d *Quamvis Ptolemæus abiisset ex* Cypro *insula, quia nolebat bellum gerere in matrem* licèt non esset *inferior viribus.*

NOTÆ.

1 *Victor Cyzicenus.*] Hic Cyziceni regnum incipit Eusebius: sed post multos annos Josephus rejicit quòd Antiochus in mediâ Syriæ parte regnaret, bellumque interdum repararet: qui tandem ab Heracleone per insidias occisus est. *Hæc Josephus.*

2 *Bello Cypri exulantem.*] Reginæ duces erant Belcias et Ananias, Judæi, filii Oniæ, qui Templum Hierosolymitano simile in Heliopolitana præfecturâ construxerat. *Ex Strabone et Josepho.*

3 *Non viribus minor.*] Non enim hostium metu fugit, sed Ptolemæi densibus cum militum triginta millibus auxilio venit: è quibus tamen, post obsidionem ab Alexandro solutam, repudiatus est: quare et eorum obsedit urbem, et Judæis, qui illis aderant, crudele bellum gessit.

4 *Grypo auxilia.*] Ipsa cum Alexandro filio venit in Syriam ubi Ptolemaïde post difficilem obsidionem potita est.

A.M.3964. Ol. 172. 3. Urb.C.663 Ant.C.88. uxorem nupturam hosti prioris mariti, mittit, Alexandrumque filium per legatos in regnum revocat: cui cùm occultis insidiis exitium machinaretur, occupata ab eodem interficitur, [a]spiritumque non fato, sed parricidio dedit: digna prorsùs hâc mortis infamiâ, quæ etiam matrem toro expulit, [b]et duas filias viduas alterno fratrum matrimonio fecit; et filio alteri in exilium acto bellum intulit, alteri erepto regno exitium per insidias machinata est.

Alexandro in exilium pulso, revocatur Ptolemæus. CAP. V. Sed nec Alexandro cædes tam nefanda inulta fuit. Nam ubi primùm compertum est, scelere filii matrem interfectam, concursu populi [1]in exilium agitur, revocatoque Ptolemæo regnum redditur: qui neque cum matre bellum gerere voluisset, nec à fratre armis repetere quod prior possedisset. A.M.3965. Ol. 172. 4. Urb.C.664. Ant.C.87. Dum hæc aguntur, [2]frater ejus ex pellice susceptus, cui pater Cyrenarum regnum testamento reliquerat, hærede populo Romano instituto, decedit. Jam enim fortuna Romana porrigere se ad Orientalia regna, non contenta Italiæ terminis, cœperat. Itaque et ea pars Libyæ [3]provincia facta est: [4]posteà Creta [5]Ciliciaque piratico bello perdomitæ, in formam provinciæ rediguntur. Quo facto, et Syriæ et Ægypti regna, Romana vicinitate arctata, quæ incrementa de finitimis bellis quærere solebant, adempto vagandi arbitrio, vires suas in perniciem mutuam convertêrunt: adeò ut assiduis præliis consumpti, in contemptum finitimorum venerint, prædæque Arabum genti, imbelli anteà, fuerint. Quorum

INTERPRETATIO.

a *Et finiit vitam non morte naturali, sed paricidio.*

b *Et fecit duas filias viduas, cogens fratres ducere alteram sororem in uxorem, priori repudiatâ.*

c *Quo facto, regna Ægypti et Syriæ inclusa* regionibus *vicinis,* quæ pertinebant *ad Romanos, verterunt vires suas in mutuam perniciem,* cùm *non auderent ultra hos terminos arma ferre, licet antea solerent dilatare suos limites, bellum gerendo contra finitimos* populos.

NOTÆ.

1 *In exilium agitur.*] Eodem, quo pulsus est, anno à Charea Naxarcho occisus interiit: Romæ jactatum est, populum Romanum hæredem ab eo institutum, missique Tyrum Legati, qui pecuniam ibi depositam repeterent; non ille tamen, sed filius ejus Alexander, Romanos dixit hæredes.

2 *Frater ejus.*] Ptolemæus, cui cognomen Appionis fuit.

3 *Provincia facta est.*] Eas civitates liberas esse Senatus jusserat; sed cùm ibi tyranni insurrexissent, ut ait Sigonius, hæc pars Libyæ in provinciam redacta est. *Ita Ammianus et Eutropius.*

4 *Postea Creta.*] Dum Pompeius piratas in Ciliciâ persequitur; in Cretâ, altero piratarum fonte, Metellus rebelles vicit, tutamque insulam subegit, invito Pompeio, qui Cretensibus favebat: unde Cretici nomen, decusque triumphi, Metellus retulit.

5 *Ciliciàque.*] Provincia facta est, ubi Pompeius piratas, qui solicitati à Mithridate maria omnia infestâbant, perdomuit; illi enim Ciliciam regionem asperam, latebrisque opportunam, belli sedem præcipuam delegerant: undè vulgò Cilices dicti sunt. Hoc bellum à Quinto Servilio cœptum est, qui expugnato Isauro arce Ciliciæ, Isaurici cognomen reportavit.

rex [1]Erotimus, fiduciâ septingentorum filiorum, quos ex pellicibus susceperat, divisis exercitibus, nunc Ægyptum, nunc Syriam infestabat: magnumque nomen Arabum, viribus finitimorum exsanguibus fecerat.

NOTÆ.

1 *Erotimus.*] Ab aliis Aretas dicitur, qui à Damascenis in odium Ptolemæi, Tigranis tempore evocatus, Cœlosyriam occupavit; et Alexandrum superavit Judæorum ducem, ut narrat Josephus.

LIBER XL.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Syri Tigranem Armenium regem sibi deligunt.*
2. *Victo Tigrane, Antiochus, Cyziceni filius, creatur rex Syriæ, quæ posteà in provinciæ formam redigitur.*

CAPUT I.

MUTUIS [1]fratrum odiis, et [2]mox filiorum inimicitiis succedentibus, cùm inexpiabili bello, et reges, et regnum Syriæ consumptum esset ad externa populus auxilia concurrit, [a]peregrinosque sibi reges circumspicere cœpit. Itaque cùm pars Mithridatem Ponticum, pars Ptolemæum ab Ægypto arcessendum censeret; occurreretque, quòd Mithridates implicitus bello Romano esset, Ptolemæus quoque semper hostis fuisset Syriæ; omnes in Tigranem regem Armeniæ consensêre, instruc-

Syri Tigranem sibi Regem deligunt. A.M.3971. Ol. 174. 2. Urb.C.679 Ant.C.81.

INTERPRETATIO.

a *Cœpit considerare quem Regem* sibi eligeret ex iis, qui *externis* populis *imperabant.*

NOTÆ.

1 *Fratrum odiis.*] Antiochi, Grypi et Antiochi Cyziceni.

2 *Mox filiorum inimicitiis.*] Hæc paulò longiùs explicare operæ pretium est. Antiochus Grypus quinque filios moriens reliquerat, Seleucum, Antiochum, Philippum, Demetrium, Eucærum et Antiochum Dionysium; quorum natu major Seleucus Cyzicenum prælio victum interfecit. Illi Antiochus, qui Pius sive Eusebes dictus est, quòd patris mortem ultus fuerit, vel Selenen illius uxorem duxerit, successit; qui bello Seleucum è Syriâ Mopsuestiam Ciliciæ fugere coëgit, ubi à civibus cùm majora tributa exigeret, combustus est, *ex Appiano.* Seleuci frater Antiocho Pio bellum cùm intulisset, ab eo et victus et occisus est, *ex Josepho.* Eo mortuo, ejus fratres, hinc Philippus Syriæ parte occupatâ, inde Demetrius Damasci viri-

tum præter domesticas vires, et Parthicâ societate, et [1]Mithridatis affinitate. Igitur accitus in regnum Syriæ, per XVIII annos [2]tranquillissimo regno potitus est: neque bello alium lacessere, neque lacessitus inferre alii bellum necesse habuit.

Antiochus Rex Syriæ creatur, quæ à Pompeio in provinciæ formam redigitur.

A.M.3984. Ol. 177. 3. Urb.C.692. Ant.C.68.

A.M.3988. Ol. 178. 3. Urb.C.687 Ant.C.64.

CAP. II. Sed sicut ab hostibus tuta Syria fuit, ita terræ motu vastata est, quo centum septuaginta millia hominum, et multæ urbes periêrunt. Quod prodigium mutationem rerum portendere aruspices respondêrunt. Igitur [3]Tigrane à Lucullo victo, rex Syriæ Antiochus, Cyziceni filius, ab eodem Lucullo appellatur. Sed quod Lucullus dederat, posteà [4]ademit Pompeius: [a]qui poscenti regnum respondit, *ne volenti quidem Syriæ, nedum recusanti, daturum se regem, qui* XVIII *annos, quibus Tigranes Syriam tenuit, in angulo Ciliciæ latuerit: victo autem eodem Tigrane à Romanis, alieni operis præmia postulet. Igitur ut habenti regnum non ademerit; ita, quo cesserit Tigrani, non daturum quod tueri nesciat: ne rursus Syriam Judæorum et Arabum latrociniis infestam reddat.* Atque ita Syriam in provinciæ formam redegit: paulatimque Oriens Romanorum, discordiâ consanguineorum regum, factus est.

INTERPRETATIO.

a *Qui respondit* Antiocho *petenti Regnum, se non daturum Regem Syriæ recusanti,* cùm non daturus esset *etiam si illud posceret.*

NOTÆ.

bus Lathyri fretus, se Regem dixêrunt; unaque junctis viribus cum Antiocho Pio, tam acriter dimicârunt, ut in prælio ille occubuerit, ut habet Josephus. Dum verò Demetrius Philippum fratrem paulò pòst Berœæ obsidet, obsessus ipse ab Arabibus et Parthis, captus est, et ad Regem Mithridatem deductus, ab eo magno in honore habitus est. Deinde Antiochus Dionysius, Damasco occupatâ, occisus est ab Areta Arabum rege. Fratribus superstes Philippus, Syriæ vix paucis annis præfuerat, cum Antiochus Asiaticus, Pii filius, illi bellum intulit: quare à Syris, tot motibus defessis, regnum ad Tigranem delatum est anno à Seleuco 228.

1 *Mithridatis affinitate.*] Fliam enim Mithridatis in uxorem duxerat.

2 *Tranquilissimo regno.*] Aretas tamen Judæi Syriam excursionibus maximè infestârent.

3 *Tigrane à Lucullo.*] Tigranes habebat peditum 250, equitum 50 millia: Lucullus vero militum undecim tantum millia, ut tradit Appianus, cui consentit Plutarchus. Prælio propter Tigranocertam, quam Lucullus obsidebat, commisso, Tigranes peditum centum millia, omnesque ferè equites, Lucullus quinque tantum milites amisit; præterquam centum qui vulnerati fuêrunt, *ex Plutarcho:* triginta tantùm hostium millia cæsa fuisse tradit Orosius.

4 *Ademit Pompeius.*] Qui Luculli successor prælio nocturno trans Euphratem, quem Romanorum primus transiit, Mithridatem penitus debellavit, captisque Artaxatis Tigranem ad pedes supplicem in Armenia regnare permisit, et Syriam, expulso Asiatico, provinciam esse jussit anno à Nicanore, 247.

LIBER XLI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Parthorum origo, nominis obscuritas, successus, imperium.*
2. *Regni Parthici administratio. Parthorum sermo, vestes, arma, exercitus, prœliandi mos.*
3. *Mores domestici, sepultura, religio, ingenium, virtutes, et vitia.*
4. *Parthorum regum res gestæ paucis describuntur.*
5. *Arsacis sapientissimi Parthorum regis vita et mors placida.*
6. *Bactriani regni status sub Eucratide, qui à filio opprimitur. Parthorum bellici successus.*

CAPUT. I.

Parthorum origo et imperium. A.M.3809. Ol. 133. 4. Urb.C.508 Ant.C.243.

PARTHI, penes quos, velut [1]divisione Orbis cum Romanis factâ, nunc Orientis imperium est, Scytharum exules fuêre. Hoc etiam ipsorum vocabulo manifestatur. Nam Scythico sermone Parthi exules dicuntur. Hi et Assyriorum et Medorum temporibus inter Orientis populos obscurissimi fuêre. Posteà quoque cûm imperium Orientis à Medis ad Persas translatum est, veluti vulgus sine nomine, præda victorum fuêre. [a]Postremò Macedonibus triumphato Oriente serviêrunt: ut cûivis mirum videatur, ad tantam eos felicitatem per [b]virtutem provectos, ut imperent gentibus, sub quarum imperio veluti servile vulgus fuêre. A Romanis, quoque, [2]trinis bellis, per maximos duces florentissimis temporibus lacessiti, soli ex omnibus gentibus non pares solùm, verùm etiam [3]victores fuêre: quanquam plus gloriæ sit, inter Assyria et Medica Persicaque, memorata olim regna, et opulentissimum mille urbium Bactrianum imperium emergere potuisse, quàm longinqua bella vicisse: prætereà

INTERPRETATIO.

a *Denique serviêrunt Macedonibus,* postquam *de* populis *Orientis triumphârant.*

b Per virtutem *desunt quibusdam Editionib.*

NOTÆ.

1 *Divisione Orbis.*[Eos Romanorum potentiæ prope pares dicit Strabo.

2 *Trinis bellis, per maximos duces.*] M. Crassum et Antiochum: quis tertius accesserit non video, nisi fortè vel Ventidium, vel Corbulonem intelligat.

3 *Victores fuêre.*] Ab iis Crassus ipse cum filio totoque exercitu deletus: Antonius verò coactus fugâ consulere sibi: sed deinde à Ventidio et Corbulone superati sunt.

cùm gravibus Scythicis, et vicinalibus bellis assiduè vexati, variis periculorum certaminibus urgerentur. Hi domesticis seditionibus Scythiâ pulsi, solitudines inter Hyrcaniam, et [1]Dahas, et Arios, et Spartanos, et Margianos, furtim occupavêre. [a]Fines deinde, non [2]intercedentibus primò finitimis, posteà etiam prohibentibus, in tantùm protulêre, ut non immensa tantùm jam ac [3]profunda camporum, verùm etiam prærupta collium montiumque ardua occupaverint. Ex quo fit, ut Parthiæ pleraque finium aut æstus, aut frigoris magnitudo, possideat: quippe cùm montes nix, et campos æstus infestet.

Parthorum arma: præliandi ratio.

CAP. II. Administratio gentis post defectionem Macedonici imperii, sub regibus fuit. [b]Proximus majestati regum, populorum ordo est: ex hoc duces in bello, ex hoc rectores in pace habent. Sermo his inter Scythicum Medicumque medius, et ex utrisque mixtus; [c]Vestis olim sui moris; posteaquàm accessêre opes, [4]ut Medis perlucida ac fluida. Armorum patrius ac Scythicus mos. Exercitum, non ut aliæ gentes liberorum, sed majorem partem servitiorum habent: [d]quorum vulgus, nulli manumittendi potestate permissâ, ac per hoc omnibus servis nascentibus, indies crescit. Hos pari ac liberos suos curâ habent: et equitare et [5]sagittare magnâ industriâ docent. Locupletissimus ut quisque est ita plures in bello equites regi suo præbet. Denique Antonio bellum Parthis inferenti, cum quinquaginta millia equitum occurrerent, soli cccc liberi fuêre. Cominùs in acie præliari, aut obsessas [6]expugnare urbes nesciunt. Pugnant autem procurrentibus equis, aut terga dantibus; sæpe etiam [7]fugam simu-

INTERPRETATIO.

a *Deinde tam latè extendêrunt suos terminos, finitimis populis primò non se opponentibus, sed posteà prohibentibus, ut occupaverint non tantum campos immensos et* valles *profundas, sed etiam præruptos et arduos colles.*

b *Post regiam dignitatem ordo illustrior est populorum.*

c *Habebat olim vestitum sibi proprium* et singularem *sed postquam potentes facti sunt, induti sunt vestibus perlucidis et fluctuantibus,* ut solebant *Medi.*

d *Quorum numerus in dies crescit, cùm nullus possit dare libertatem: et ideò omnes servi nascuntur: eos tamen tantâ cura educant, quantâ* solent *pueros* instituere.

NOTÆ.

1 *Dahas, et Arjos, et Spartanos, et Margianos.*] Qui inter Hyrcaniam ad Bactrianam, ab Ariâ ad Mare Caspium pertinebant.

2 *Intercedentibus.*] Id est, *vetantibus,* vox tribunitia: *Intercedimus verbo; prohibemus manu et opere.*

3 *Profunda camporum.*] Ita Florus: *In diversa terrarum.*

4 *Ut Medis perlucida.*] Medicam vestem, confectam serico Procopius testatur, purpuream Xenophon.

5 *Sagittare.*] Hoc etiam verbo utitur Curtius.

6 *Expugnare urbes.*] Idem habet Lucanus:

Haud fossas implere valent, Parthoque sequente,
Murus erit quodcumque potest obstare sagittæ.

7 *Fugam simulant.*] Id omnes fere de Parthis referunt: idem de Ætolis

lant, [a]ut incautiores adversùm vulnera insequentes habeant. Signum in his prælio non tuba, sed [1]tympano datur. Nec pugnare diu possunt: [b]cæterùm intolerandi forent, si quantus his impetus est, vis tanta et perseverentia esset. Plerùmque in ipso ardore certaminis prælia deserunt, ac paulo post, pugnam ex fugâ repetunt, ut, cùm maxime vicisse te putes, tunc tibi discrimen subeundum sit. Munimentum ipsis equisque, [2]loricæ plumatæ sunt, quæ [3]utrumque toto corpore tegunt. Auri argentique nullus nisi in armis usus.

CAP. III. Uxores dulcedine variæ libidinis singuli plures habent: nec ulla delicta adultero graviùs vindicant. Quamobrem feminis non convivia tantùm virorum, verùm etiam conspectum interdicunt. Carne non nisi [4]venatibus quæsitâ vescuntur. Equis omni tempore vectantur: illis bella, illis convivia, illis publica ac privata officia obeunt: super illos ire, consistere, mercari, colloqui. Hoc denique discrimen inter servos liberosque est, quod servi pedibus, liberi non nisi equis incedunt. [c][5]Sepultura vulgo, aut avium, aut canum laniatus est. Nuda demùm ossa terrâ obruunt. In superstitionibus atque curâ deorum, præcipua omnibus veneratio est. Ingenia genti tumida, seditiosa, fraudulenta, procacia: quippe violentiam viris, mansuetudinem mulieribus assignant. Semper aut in externos, aut

Parthorum mores et religio.

INTERPRETATIO.

a *Ut facilius vulnerent hostes insequentes, dum minus sibi cavent.*

b *Cæterùm nemo posset eos vincere, si tantam haberent perseverantiam* in præliis *quantum* habent *impetum.*

c *Non* corpora *sepeliunt, sed relinquunt canibus et avibus.*

NOTÆ.

Thucydides, de Persis Zenophon, de Thesialis Curtius, de Cattis Tacitus, Scythis Plato.

1 *Tympano datur.*] Instrumentum est ex unâ parte planum clausum membranâ, inter vacuum, quod baculo pulsatur.

2 *Loricæ plumatæ sunt.*] Hoc est, ex laminis ferreis in modum plumæ factis consertæ: alii squamam vocant; unde squamatæ loricæ: nec enim differunt plumæ et squamæ specie modòque contextus. Utramque similitudinem junxit Virgilius:

—agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.

3 *Utrùmque toto corpore.*] Equi etiam ferro usque ad augulas tegebantur: ideò Claudianus:

—credas simulacra moveri
Ferrea, cognatoque viros spirare metallo:
Par vestitus equis.

Erant hæc potiùs equorum impedimenta, quàm munimenta.

4 *Venatibus.*] Venatione Parthi delectabantur maximè, quâ non nisi maximis in luctibus abstinerent; adeoque Vononem Romæ enutritum sprevêrunt, quod rarius venaretur.

5 *Sepultura.*] Hic mos à Persis ad Parthos defluxit, quibus idem tribuit Herodotus. Immaturà morte sublatis os oculosque lacte oblinebant, tum impositos equo corvis eâ opinione exponebant, ut si prius oculus dexter laceraretur à corvis beatus; si sinister contrâ, infelix haberetur. Senes in montana deductos fame necare moris erat: quod etiam de Caspiis narrat Strabo.

in domesticos motus inquieti: naturâ taciti: ad faciendum, quàm ad dicendum, promptiores: proindè secunda adversaque silentio tegunt. Principibus metu, non pudore parent. In libidinem projecti, in cibum parci. [1]Fides dictis promissisque nulla, nisi quatenus expedit.

Parthorum Regum res gestæ.

CAP. IV. Post mortem Alexandri Magni, cùm inter successores ejus Orientis regna dividerentur, nullo Macedonum dignante Parthorum imperium, [2]Stagnori externo socio traditur. Hi, postea deductis Macedonibus in bellum civile, cum cæteris superioris Asiæ populis Eumenem sequuti sunt: quo victo, ad Antigonum transiêre. Post hunc à Nicanore Seleuco, ac mox ab Antiocho et successoribus ejus possessi: à cujus [3]pronepote Seleuco primùm defecêre, primo Punico bello, [4]L. Manlio Bulsone, M. Attilio Regulo, [5]consulibus. [a]Hujus defectionis impunitatem illis duorum fratrum Regum, Seleuci et [6]Antiochi, [7]discordia dedit: qui, dum sibi invicem eripere regnum volunt, persequi defectores omisêrunt. Eodem tempore etiam Theodotus, mille urbium Bactrianarum præfectus, defecit, regemque se appellari jussit: quod exemplum sequuti totius Orientis populi à Macedonibus defecêre. Erat eo tempore Arsaces, vir, sicut

INTERPRETATIO.

a *Discordia, quæ erat inter duos fratres, Antiochum et Seleucum, impediit ne puniretur illa defectio.*

NOTÆ.

1 *Fides dictis, &c.*] Ita Lysander apud Plutarchum, veritatem nihilò meliorem esse mendacio, sed utriusque dignitatem usu definiri.

2 *Stagnori.*] Legendum est *Statanori*, cui tamen priùs Arii et Drancæ subditi, Parthi vero Nicanori, licet Phrataferni subjectos velit Diodorus.

3 *Pronepote Seleuci.*] Peccat Justinus; defecêrunt enim à Seleuco Callinico, Antiochi Soteris nepote, non pronepote, quippe qui Antiochi dei filius fuerit.

4 *Manlio Bulsone.*] Meliùs dixeris *Vulsone*, qui collega fuit Caii Attilii, non Marci Attilii, quem Pœni diris cruciatibus laceratum jam Anteà occiderant.

5 *Consulibus.*] Non illis Consulibus hoc contigit, qui quadriennio antè Consulatum gerebant, quàm regnaret Callinicus, sub quo tamen rebellavit Arsaces; sicut Justinus ipse fatetur, aliique ferè omnes consentiunt Historici.

6 *Antiochi.*] Qui *Hierax* dictus est de quo suprà.

7 *Discordia dedit.*] Dum Callinicus, si plerisque Auctorum credimus, de regno cum fratre Hierace contendit, partem illi maximam eripuit Arsaces. Appianus tamen id contigisse refert, dum Ptolemæus Euergetes, sororis Berenices mortem ulturus, in Syriâ bellum gereret: sed aliter tamen rem narrat Georgius Monachus. *Arsaces,* inquit, *et Tiridates, qui genus à Persarum regibus ducebant, Bactrianorum erant Satrapæ, dum Persidi præesset Agathocles Macedo; qui cùm amaret Tiridatem, eique, ut vim inferret faciliùs, strueret insidias, spe frustratus, ab ipso Tiridate, fratris Arsaces auxilio interfectus est: simulque Arsaces Persarum occupato imperio annis duobus regnavit; eoque occiso, frater ejus Tiridates annis 37.*. In duobus tamen manifestè peccat Georgius, quod et Persas pro Parthis nominet, et annos tantum duos tribuat Arsaci.

[1]incertæ originis, ita virtutis expertæ. [a]Hic solitus latrociniâ et rapto vivere, acceptâ opinione, Seleucum [2]à Gallis in Asia victum, solutus regis metu, cum prædonum manu Parthos ingressus, præfectum eorum [3]Andragoram oppressit; sublatoque eo, imperium gentis invasit. Non magno deinde pòst tempore Hyrcanorum quoque regnum occupavit: atque ita duarum civitatum imperio præditus, grandem exercitum parat, metu Seleuci et [4]Theodoti Bactrianorum regis. Sed citò, morte Theodoti, metu liberatus; cum filio ejus et ipso Theodoto fœdus ac pacem fecit: nec multò pòst, cum Seleuco rege, ad defectores persequendos veniente, [5]congressus, victor fuit: quem diem Parthi exinde solennem, velut initium libertatis, observant. A.M.3809. Ol. 133. 4. Urb.C.508. Ant.C.243.

CAP. V. Revocato deinde Seleuco novis motibus in Asiam, [b]dato laxamento, regnum Parthicum format, militem legit, castella munit, civitates firmat: urbem quoque [6]nomine Daram, in monte Zapaortenon condit: cujus loci ea conditio est, ut neque munitius quicquam esse, neque amœnius possit. Ita enim et præruptis rupibus undique cingitur, ut tutela loci nullis defensoribus egeat: et soli circumjacentis tanta ubertas est, ut propriis opibus expleatur. Jam fontium ac sylvarum ea copia est, ut et aquarum abundantiâ irrigetur, et venationum voluptatibus exornetur. Sic Arsaces, quæsito simul constitutoque regno, non minùs memorabilis Parthis, quàm Persis Cyrus, Macedonibus Alexander, Romanis Romulus, maturâ senectute decedit. Cujus memoriæ hunc honorem Parthi tribuêrunt, ut omnes exinde reges suos *Arsacis* nomine nuncupent. Hujus filius et successor regni, Arsaces et ipse [7]nomine, [8]adversùs Antiochum Seleuci filium, centum millibus peditum, et viginti millibus equitum in- *Arsacis vita et mors.*

INTERPRETATIO.

a *Hic solitus vivere latrociniis et rapinis, cùm audiisset Seleucum victum in Asiâ à Gallis fuisse, jam Regem non timens, ingressus est Parthiam cum prædonibus.*

b *Factâ* per aliquod tempus *à bello intermissione, constituit Regnum Parthorum.*

NOTÆ.

1 *Incertæ originis.*] Hunc Scytham facit Strabo, Persam alii, eùmque vel à Cyro vel ab Artaxerxe duxisse originem volunt.

2 *A Gallis.*] Acri enim cum Gallis prælio commisso, Seleucus et victoriam et victoris nomen retulit.

3 *Andragoram.*] Idem est cum Agathocle Georgii Monachi.

4 *Theodoti Bactrianorum Regis.*] Qui eâdem ætate Bactrianis præfectus novum Regnum condidit, quòd tamen paucis pòst annis in Parthorum ditionem concessit.

5 *Congressus.*] In eo fortè prælio, dum victores fugit Callinicus, equo præcipitatus periit.

6 *Nomine Daram.*] Ad pylas Caspias, ab aliis Asca; ab aliis Arsacia, vel Europus, vel Agragas, vel Dura dicitur.

7 *Nomine.*] Ut Ægyptiorum Reges Ptolemæi, Atheniensium Cecropidæ, ita Parthorum Arsacidæ nuncupati sunt.

8 *Adversùs Antiochum.*] Antiochum Magnum intelligit, qui expulsum Mediâ Arsacen ad Hyrcaniam usque persecutus est.

structum, mirâ virtute pugnavit: ad postremum [1]in societatem ejus assumptus est. Tertius Parthis rex Priapatius fuit, sed et ipse Arsaces dictus. Nam, sicut supra dictum est, omnes reges suos hoc nomine, sicuti Romani Cæsares Agustosque, cognominavêre. Hic, actis in regno quindecim annis, decessit, relictis duobus filiis, Mithridate et Phraate: quorum major Phraates, more gentis, hæres regni Mardos, validam gentem, bello domuit; nec multò pòst decessit, multis filiis relictis; quibus præteritis, fratri potissimùm Mithridati, insignis virtutis viro, reliquit imperium; plus regio, quàm patrio deberi nomini ratus; potiùsque patriæ, quàm liberis consulendum.

Eucratidis res gestæ. Parthorum successus. A.M.3870. Ol. 149. 1. Urb.C.569 Ant.C.182.

CAP. VII. Eodem fermè tempore, sicuti in Parthis Mithridates, ita in Bactris Eucratides, magni uterque viri regna ineunt. [a]Sed Parthorum fortuna felicior, ad summum, hoc duce, imperii fastigium eos perduxit. Bactriani autem per varia bella jactati, non regnum tantùm, verùm etiam libertatem amisêrunt, siquidem Sogdianorum et [2]Drangaritanorum Indorumque bellis fatigati, [b]ad postremum ab invalidioribus Parthis, velut exsangues, oppressi sunt. Multa tamen Eucratides bella magnâ virtute gessit, quibus attritus, cùm obsidionem [3]Demetrii regis Indorum pateretur, cum CCC militibus, LX millia hostium assiduis eruptionibus vicit. Quinto itaque mense liberatus, Indiam in potestatem redegit: unde cùm se reciperet, à filio, quem socium regni fecerat, in itinere interficitur: qui non dissimulato paricidio, velut hostem, non patrem interfecisset, et per sangûinem ejus currum egit, et corpus abjici insepultum jussit. Dum hæc apud Bactros geruntur, interim inter Parthos et Medos bellum oritur. Cùm varius utriusque populi casus fuisset, ad postremum victoria penes Parthos fuit. His viribus auctus Mithridates, Mediæ Bacasin præponit: ipse in Hyrcaniam proficiscitur. Unde reversus, bellum cum [4]Elymæorum rege gessit: quo victo, hanc quoque gentem regno adjecit; imperiumque Parthorum à monte Caucaso, multis populis in ditionem redactis, usque ad flumen Euphratem protulit. Atque ita adversâ valetudine correptus, non minor Arsace proavo, gloriosâ senectute decedit.

INTERPRETATIO.

a *Sed virtus tanti Regis, fortunâ favente, evexit Parthos ad summam imperii potestatem.*

b *Denique Parthi* magis ac magis indies *invalescentes oppresserunt illos fractos bellis.*

NOTÆ.

1 *In societatem ejus.*] Pax enim inter eos eâ lege inita est, ut Arsaces, unà cum Antiocho, bellum gereret in Euthydemum Bactrianorum Regem, qui tamen multa post prælia pacem concessit.

2 *Drangaritanorum.*] Scribe *Drangianorum;* sed potius ex Grævio *Arachotorum.*

3 *Demetrii.*] Qui Euthydemi Bactrianorum Regis, de quo suprà, filius fuit.

4 *Elymæorum.*] Quos Julius Pollux inter Hyrcaniam et Bactrianaum collocat; Tacitus circa Armeniam, circa Susianam Strabo. Sunt populi Persidis, non procul à Persepoli.

LIBER XLII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Mithridatis, Parthorum regis, filius et successor Phraates à militibus interficitur.*
2. *Post Aartabanum Mithridates, cognomine Magnus, regnat, qui bellum infert Armeniæ; de cujus origine et primis regibus disserit Justinus.*
3. *Jasonis et Armenii Armeniæ conditoris elogia. Tigris fluvii origo.*
4. *Mithridati ejecto Orodes successit, qui paricidiis et cladibus domi et foris exagitatur.*
5. *Phraatis, filii Orodis, horrenda paricidia et varia fortuna. Augustus ab eo captivos Romanos et signa militaria repetit.*

CAPUT I.

[1]POST necem Mithridatis, Parthorum regis, Phraates filius ejus rex constituitur: qui cùm inferre bellum, in ultionem tentati ab Antiocho Parthici regni, Syriæ statuisset, Scytharum motibus ad sua defendenda revocatur. Namque Scythæ in auxilium Parthorum adversùs Antiochum Syriæ regem mercede sollicitati, cùm confecto jam bello supervenissent, [a]et calumniâ tardiùs lati auxilii mercede frauderentur; dolentes tantum iis itineris frustrà emensum, [b]quum *vel stipendium pro vexatione vel alium hostem dari sibi* poscerent, superbo responso offensi, fines Parthorum vastare cœperunt. Igitur Phraates cùm adversùs eos proficisceretur, ad tutelam regni reliquit Himerum quendam, pueritiæ sibi flore conciliatum; qui tyrannicâ crudelitate, oblitus et vitæ præteritæ et vicarii officii, Babylonios, multasque alias civitates importunè vexavit. Ipse autem

Phraates Mithridatis filius, à militibus interficitur.

INTERPRETATIO.

a *Privarentur* promissâ *mercede*, quia Parthi *querebantur quòd tardiùs* ipsis *tulissent auxilium.*

b *Quum peterent stipendium pro labore* tolerato in itinere, *vel alium sibi dari hostem*, Antiocho jam victo.

NOTÆ.

1 *Post necem.*] Nex vix unquam de morte naturali dicitur: Mithridatem tamen fato decessisse dixit lib. superiori.

Phraates exercitum Græcorum, [1]quem bello Antiochi captum superbè crudeliterque tractaverat, in bellum secum ducit: immemor prorsus, quòd hostiles eorum animos nec captivitas minuerat, et insuper injuriam indignitas exacerbaverat. Itaque cùm inclinatam Parthorum aciem vidissent, arma ad hostes transtulêre, [a]et diu cupitam captivitatis ultionem exercitûs Parthici, et ipsius Phraatis regis cruentâ cæde, exsequuti sunt.

Mithridates Magnus bellum infert Armeniæ, cujus origo describitur.

CAP. II. In hujus locum Artabanus, patruus ejus, rex substituitur. Scythæ autem contenti victoriâ, depopulatâ Parthiâ, in patriam revertuntur: sed Artabanus bello [2]Thogariis illato, in brachio vulneratus, statim decedit. Huic Mithridates filius succedit; cui res gestæ Magni cognomen dedêre; quippe claritatem parentum, æmulatione virtutis accensus, animi magnitudine

A.M.3947. supergreditur. Multa igitur bella cum finitimis magnâ virtute
Ol. 168. 2. gessit; multosque populos Parthico regno addidit. Sed et cum
Urb.C.646 Scythis prosperè aliquoties dimicavit, ultorque injuriæ parentum
Ant.C.105. fuit. Ad postremum [3]Ortoadisti Armeniorum regi bellum intulit. Sed quoniam in Armeniam transitum facimus, origo ejus paulò altiùs repetenda est. Neque enim silentio præteriri tantùm regnum fas est, cùm fines ejus post Parthiam omnium regnorum magnitudinem superent. Siquidem Armenia à Cappadociâ usque mare Caspium [4]undecies centum millia patet, sed in latitudinem millia passuum septingenta porrigitur. Condita est autem [5]ab

A.M.2772. Armenio, [6]Jasonis Thessali comite: [b]quem cùm perditum prop-
A.C.1280. ter insignem periculosamque regno suo virtutem [7]Pelias rex cuperet, denunciata militiâ, in Colchos eum [8]abire jubet; [9]pellem-

INTERPRETATIO.

a *Et Quod diu cupiebant, vindicavêrunt injurias sibi illatas in captivitate, et cæde exercitûs Parthici, et morte ipsius Regis Phraatis.*

b *Cùm Rex Pelias illum vellet perdere, quod metuebat suo regno ob illius virtutem et audaciam.*

NOTÆ.

1 *Quem bello Antiochi.*] Sidetes, qui, victo Tryphone, Parthis bellum intulit, eosque tribus præliis fregit: sed paulò pòst, dum ejus milites imprudentiùs vagantur, à Parthis oppressus periit.

2 *Thogariis.*] Plinius Tacnarios Scythicum genus esse testatur.

3 *Artoadisti.*] Artavasdis Armeniæ Regis meminêrunt et Strabo et Plutarch.

4 *Undecies centum millia.*] Graviter peccat Justinus, cùm plus multò quàm par sit, tribuat Armeniæ.

5 *Ab Armenio.*] Armeniorum pater fuit, Us, vel Ul, Arami filius, et Semi pronepos, si Hieronymo credimus.

6 *Jasonis Thessali.*] Æsonis ex Alcimede filius fuit, quem moriens pater fratri Peliæ cui regnum adulto Jasoni reddendum tradiderat, commendavit; sed Peliæ diffidens Alcimede, eum tradidit Chironi alendum. *Valerius Max. et Apollonius.*

7 *Pelias.*] Neptuni ex Tyro Salmonei Regis filiâ genitus, Æsonis frater. *Ovidius.*

8 *Abire jubet.*] Cùm jam adultus Jason Regnum Thessaliæ repeteret, illius expeditionis suscipiendæ Pelias illi auctor fuit.

9 *Pellemque arietis memorabilem.*]

que arietis memorabilem gentibus reportare: sperans interitum viri, aut ex periculis tam longæ navigationis, aut ex bello tam profundæ barbariæ. Igitur Jason divulgatâ opinione tam gloriosæ expeditionis, cùm ad eum certatim principes juventutis totiûs fermè Orbis concurreret, exercitum [1]fortissimorum virorum, qui [2]*Argonautæ* cognominati sunt, comparavit: quem cùm [3]magnis rebus gestis incolumem reduxisset, rursus à [4]Peliæ filiis Thessaliâ pulsus, magnâ vi cum ingenti multitudine, quæ ad famam virtutis ejus ex omnibus gentibus quotidie confluebat, [a]comite [5]Medeâ uxore, quam repudiatum, miseratione exilii rursum receperat, et [6]Medio privigno, [7]ab Ægeo rege Atheniensium genito, Colchos repetivit, [8]socerumque Æetam regno pulsum restituit.

CAP. III. Magna deinde bella cum finitimis gessit: [b]captasque civitates partim regno soceri, ad abolendam superioris mili- *Jasonis et Armenii elogia.*

INTERPRETATIO.

a *Repetit Colchos cum Medio privigno, filio Ægei Regis Atheniensium, et cum uxore Medeâ, quam priùs repudiatam iterùm receperat, motus misericordiâ propter ipsius exilium.*

b *Et unam partem civitatum quas ceperat, dedit populis quos secum adduxerat; alterum adjunxit Regno soceri, ut deleret memoriam injuriæ,* quam ipsi intulerat *in priori bello, cùm et abduxerat Medeam ejus filiam, et interfecerat Ægialum ejus filium.*

NOTÆ.

Phryxus Athamantis et Nepheles filius, cùm sibi ab Ino novercâ metueret, conscenso aurei velleris ariete, quem vel à matre, vel à patre acceperat, Pontum eâ parte, quâ angustior, transfretavit, unà cum Helle sorore, quæ metu, dum transnatat, in fluctus demersa, Hellesponto nomen dedit, Phryxus verò, in Colchos delatus, ad Aeëtam, Regem pervenit, ubi, ariete vel Jovi vel Marti immolato, in Templo suspendit vellus aureum. Aries inter sidera locatus est.

1 *Fortissimorum virorum.*] 52 vel 56 numerantur, quorum præcipui Castor, Pollux, Hercules, Peleus, Telamon, Argus, Mopsus, Typhys, &c.

2 *Argonautæ.*] Nomen sortiti ab eâ, quâ vecti sunt, navi; cui hoc nomen inditum est, vel ob velocitatem, vel propter architectum, vel denique quòd deferret Argivos. Quòd esset ex Dodonææ sylvæ arboribus fabricata, ideò vocalis à Poëtis fingitur.

3 *Magnis rebus gestis.*] Quo vellus aureum raperet faciliùs, Medeæ usus operâ, draconem priùs sopitum occidit, ejusque dentes commisit sulcis.

4 *A Peliæ filiis.*] Quòd Jason à Peliæ filiis Thessalia pulsus fuerit, unaque cum Medeâ ubique victor peragrârit Asiam, præter Justinum, qui scripserit legi neminem.

5 *Medeâ.*] Aeëtæ Colchorum Regis filia, Poëtarum et Tragœdiis et Fabulis notissimâ, Nonnolli tamen non veneficam fuisse volunt; sed prudentem feminam, quæ effeminatos homines ad sanitatem traduxerit, eosque in locis calidis variis exercuerit laboribus: unde locus datus fabulis.

6 *Medio privigno.*] Dum Jason amore Creusæ flagrâret, Medea ab eo repudiata nupsit Ægeo, ex quo suscepit Medium.

7 *Ægeo.*] Neptuni filius erat, Rex Atheniensium, Thesei pater, quem cùm in Cretâ periisse crederet, in mare se dedit præcipitem, quod ab ipso Ægæum dictum est. Nota omnibus fabula.

8 *Socerum.*] Aeëtes ex Persâ Oceani filia Solis etiam filius extitit.

tiæ injuriam, quâ et filiam ejus Medeam abduxerat, et filium [1]Ægialium interfecerat, adjunxit; partim populis, quos secum adduxerat, assignavit. Primusque humanorum post [2]Herculem et [3]Liberum, qui reges Orientis fuisse traduntur, eam cœli plagam domuisse dicitur. Populis quibusdam [4]Frudium et Amphistratum aurigas [5]Castoris et Pollucis, duces assignavit. [6]Cum Albanis fœdus percussit: qui Herculem ex Italiâ ab Albano monte, cùm, [7]Geryone extincto, armenta ejus per Italiam duceret, secuti dicuntur; quique memores Italicæ originis, exercitum Cn. Pompeii bello Mithridatico *fratres* salutavêre. Itaque Jasoni totus fermè Oriens, ut conditori, divinos honores templaque constituit: quæ Parmenio, dux Alexandri Magni, past multos annos dirui jussit, ne cujusquam nomen in Oriente venerabilius quàm Alexandri esset. Post mortem Jasonis, [8]Medius æmulus virtutis ejus in honorem matris, Medeam urbem condidit; regnumque ex nomine suo Medorum constituit, sub cujus majestate Orientis posteà imperium fuit. Albanis vicinæ Amazones sunt; quarum reginam Thalestrem concubitum Alexandri petiisse, multi auctores prodidêre. Armenius quoque et Thessalus, unus de numero ducum Jasonis, recollectâ multitudine, quæ amisso Jasone rege passim vagabatur, Armeniam condidit; à cujus montibus Tigris fluvius modicis primò incrementis nascitur: interjecto deinde aliquanto spatio, sub terras mergitur; atque ita post quinque et viginti millia pas-

4 Recam.

NOTÆ.

1 *Ægialum.*] Ab omnibus ferè aliis Absyrtus dicitur.

2 *Herculem.*] Tres numerat Diodorus, sex Arnobius, et Varro duo supra quadraginta, quorum celeberrimus, licet novissimus, Thebanus fuit, Amphitryonis, vel Jovis fictitii, ex Alcmenâ filius; cujus labores ab omnibus decantatos quis nesciat? Ejus historia ex rebus à Samsone gestis expressa est; uterque enim leonem vicit; uterque evertit columnas, hic domi, ille Hispaniæ; turpis utriusque apud mulieres servitus, istius apud Dalilam, illius apud Omphalem, &c.

3 *Liberum.*] Hujus nominis fuêrunt etiam plurimi, *ex Diodoro;* quorum tertius cæteros rerum gestarum gloriâ superavit, qui ex Jove et Semele Thebis genitus.

4 *Frudium.*] Hoc nomine nullus fuit: sed Rhecas et Amphistratus, latronum duces à quibus, quod aurigæ Castoris et Pollucis fuissent, Heniochia nomen habuit.

5 *Castoris et Pollucis.*] Fratres gemini Lædæ ex Jove filii, qui et Tyndaridæ dicti sunt; Pollux immortalis, mortalis Castor natus est; hic enim à Tyndaro, ille à Jove genitus: sed Castore mortuo, Pollux à Jove petiit, suam ut immortalitatem cum fratre portitus, alternâ morte moreretur; quod illi concessum est.

6 *Cum Albanis.*] Alba ab Ascanio Æneæ filio condita: nunc ei adjacet Albanum urbs, quæ ex ejus ruderibus crevit, *Albano.*

7 *Geryone extincto.*] Tricorporeum finxit fabula: tres tamen fuerunt, eodem nomine, fratres, qui, cùm uterentur maximâ inter se amicitiâ, ab unâ mente regi putabantur. *Hesiod.*

8 *Medius.*] Medos tamen ex Ludo Semi filio ortos refert Chronicon Alexandrinum.

suum grande jam flumen [1]in regione Sophene emergit, ac sic in [2]paludes Euphratis recipitur.

CAP. IV. Igitur Mithridates rex Parthorum, post bellum Armeniæ, propter crudelitatem à senatu Parthico, regno pellitur. Frater ejus [3]Orodes, cùm regnum vacans occupâsset, Babyloniam, quò Mithridates confugerat, diu obsidet; et fame coactos, in deditionem oppidanos compellit. Mithridates autem, fiduciâ cognationis, ultrò se in potestatem Orodis tradit. [a]Sed Orodes, plus hostem quàm fratrem cogitans, in conspectu suo trucidari eum jussit: et post hæc bellum cum Romanis gessit, [4]Crassùmque imperatorem cum filio et omni exercitu Romano delevit. Hujus filius [5]Pacorus, missus ad persequendas Romani belli reliquias, magnis rebus in Syriâ gestis, in Parthiam patri suspectus revocatur: quo absente, exercitus Parthorum relictus in Syriâ, [6]à Cassio quæstore Crassi, cum omnibus ducibus trucidatur. His ita gestis, non magno post tempore, Romanis inter Cæsarem Pompeiumque [7]civile bellum oritur: [b]in quo Parthi Pompeianarum partium fuêre, et propter amicitiam cum Pompeio, bello Mithridatico, junctam, et propter Crassi necem, cujus filium in partibus Cæsaris esse audierant; quem ultorem patris, victore

Orodes Mithridatis successor parricidiis, et cladibus agitatur.

A.M.4001. Ol. 181. 4. Urb.C.700. Ant.C.51.

INTERPRETATIO.

a *Sed Orodes magis cogitans* illum esse *hostem sibi, quàm* suum *fratrem.*

b *In quo Parthi stetêrunt à partibus Pompei, propter amicitiam junctam cùm Pompeio,* cùm bellum gereret *in Mithridatem.*

NOTÆ.

1 *In regione Sophene.*] Regio Armeniæ majoris, in Mesopotamiæ confinio, ubi Tigris.

2 *Paludes Euphratis.*] Fluvius Asiæ, qui ortus in Armeniâ majori, eam à minori, et Syriam Arabiamque à Mesopotamiâ separat; deinde, infra Seleuciam junctus, cum Tigri in sinum Persicum se exonerat.

3 *Orodes.*] Quem Hyrodem vocat Plutarchus; ab eo Mithridatem expulsum dicit Appianus.

4 *Crassumque imperatorem.*] Crassus, obtentâ Syriâ, spe prædæ Parthis bellum intulit; sed, secutus Arabem nescio quem, in loca æqualia vastamque planitiem cùm exercitum imprudens deduxisset, à Surenâ Parthorum duce lacessitus, et filium et multos è suis amisit; cumque, fugentibus identidem Parthis, nulla pugnandi copia fieret, ipse Carras cum reliquo exercitu fugit; sed paulò pòst in Parthorum manus incidit, à quibus occisus est; caputque abscissum missum Regi qui aurum in oris rictum infundi jussit, *ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum cadaver auro ureretur,* inquit Florus.

5 *Pacorus.*] Regionem omnem, quæ ad Euphratem usque pertinet, recepit; fluvioque transmisso, irrupit in Syriam.

6 *A Cassio quæstore.*] C. Cassius Longinus, cùm in Syriam post cladem Crassi Carris profugisset, res prosperè gessit in Parthos.

7 *Civile bellum oritur.*] Quod nec superiorem Cæsar, nec parem Pompeius ferre possit; Pompeianis id agentibus, ut expleto tempore provinciâ Cæsar exercituque cederet; Cæsarianis verò, ut in idem præstaret Pompeius, annitentibus.

Cæsare, futurum non dubitabant. Itaque [1]victis partibus Pompeianis, et [2]Cassio et Bruto auxilia [3]adversùs Augustùm et Antonium misêre: et [4]post belli finem rursum Pacoro duce, initâ [5]cum Labieno societate, [6]Syriam et Asiam vastavêre; castraque Ventidii, qui post Cassium, absente Pacoro, [7]exercitum Parthicum fuderat, magnâ mole aggrediuntur. Sed ille, [8]simulato timore, diu continuit se, et insultare Parthos aliquantisper passus est. Ad postremum in securos lætosque partem legionum emisit: quarum impetu fusi Parthi, in diversa abiêre.

A.M.4015. Ol. 184. 2. Urb.C.714 Ant.C.37. [a]Pacorus cùm fugientes suos abduxisse secum legiones Romanas putaret, castra Ventidii, veluti sine defensoribus, aggreditur. Tum [9]Ventidius, reliquâ parte legionum emissâ, universam Parthorum manum cum rege ipso Pacoro interfecit: nec

INTERPRETATIO.

a *Cùm Pacorus putaret legiones Romanas abductas longiùs, dum persequuntur suos fugientes.*

NOTÆ.

1 *Victis partibus Pompeianis.*] Ter Pompeianos vicit Cæsar: semel in Thessaliâ ad Pharsalum; iterùm in Africâ, ad Thapsum prope Leptim; tertiò in Hispaniâ, ad Mundam Bœticæ oppidum. In primâ pugnâ Pompeius victus, in alterâ Scipio et Juba, in tertia Pompei filii. Sed hæc omnibus nota.

2 *Cassio et Bruto.*] Confosso pugionibus in Curiâ Cæsare, ille Syriam, hic Macedoniam obtinuerat, quòd à Reipublicæ partibus contra Antonium uterque staret.

3 *Adversùs Augustum et Antonium.*] Penès quos id temporis summa rerum potestas erat; quique, ut mortem Cæsaris ulciscerentur, et Senatores proscripsêrunt plurimos, Cassiumque et Brutum armis persecuti sunt.

4 *Post belli finem.*] De summâ rerum certatum est ad Philippos, sive Macedoniæ, sive Thessaliæ, ubi et Cassius ab Antonio, et Octavius à Bruto victus est; ut Cassius, Brutianæ ignarus victoriæ, sibi conscivit mortem; Brutusque, commisso iterùm prælio superatus, à servo occidi se jussit.

5 *Cum Labieno.*] Filio Titi Labieni qui et in bello Gallico Legatus Cæsaris fuerat, et in prælio ad Mundam, contra ipsum Cæsarem fortiter dimicans, cecidit. Ante pugnam Philippensem ejus filium ad Orodem Cassius miserat, ut inde evocaret auxilia; sed Labienus, auditâ Cassii Brutique clade, Parthis, ut bellum Romanis inferrent, auctor extitit.

6 *Syriam et Asiam.*] Pacorus Apameâ et Antiochiâ captis, omni Ciliciâ Syriâque. præter Tyrum, potitus, in Judæâ Regem constituit Antigonum.

7 *Exercitum Parthicum.*] Labienum, dum Pacorus in Syriam properat, in fugam egit, et ad Taurum montem persecutus est.

8 *Simulato timore.*] Ventidius, equitatus Parthici metu, in loco edito castraposuerat, quæ dum imprudentiùs aggrediuntur Parthi, ab irruentibus undique Romanis in fugam versi, Labienus in castris obsessus, et paulò post, dum noctu fugam cogitat, à Liberto captus, multa millia Parthiorum cæsa, ipseque Pacorus occisus: *ex Velleio, Appiano, et Plutarcho.* Quod tamen in altero prælio contigit.

9 *Ventidius.*] Loco humili natus, quem mater bello Sociáli à Pompeio Strabone capta, ante currum imperatoris triumphantis in sinu tulit. Grandior factus, victum sibi ægrè quæsivit, comparandis mulis et vehiculis magistratibus. In isto quæstu notus esse cœpit Cæsari, cum quo in Gallias profectus in illius amicitiam et in ordinem amplissimum pervenit. Cum Antonio deinde proscriptus est; sed cònjunctis partibus Pontifex, deinde Consul creatur: quod Populus Romanus

ullo bello Parthi unquam majus vulnus accepêrunt. Hæc cùm in Parthiâ nunciata essent, Orodes pater Pacori, qui paulò ante vastatam Syriam occupatam Asiam à Parthis audierat, victoremque Pacorum Romanorum gloriabatur, repentè filii morte, et exercitûs clade auditâ, ex dolore in furorem vertitur. Multis diebus non alloqui quemquam, non cibum sumere, non vocem mittere, ita ut etiam mutus factus videretur. Post multos deinde dies, ubi dolor vocem laxaverat, nihil aliud quàm Pacorum vocabat: Pacorus illi videri, Pacorus audiri videbatur; cum illo loqui, cum illo consistere: interdum quasi amissum flebiliter dolebat. Post longum deinde luctum, alia solicitudo miserandum senem invadit, quem ex numero xxx filiorum in locum Pacori regem destinet. Multæ pellices, ex quibus generata tanta juventus erat, pro suis quæque solicitæ, animum senis obsidebant. Sed fatum Parthiæ fecit, in quâ jam quasi solenne est, reges parricidas habere, ut sceleratissimus omnium, et ipse Phraates nomine, rex statueretur.

Phraatis Orodis filii paricidia. Augustus signa militaria ab eo repetit.

CAP. V. Itaque statim, quasi nollet mori, [1]patrem interfecit: fratres quoque xxx trucidat: sed nec in filiis cessant parricidia. Nam cùm infestos sibi optimates propter assidua scelera videret, ne esset qui nominari rex posset, adultum filium interfici jubet. Huic Antonius, propter auxilium adversùs se et Cæsarem latum, bellum [2]cum sexdecim validissimis legionibus intulit: sed graviter [3]multis præliis vexatus, à Parthia refugit. Quâ victoriâ insolentior Phraates redditus, [a]cùm multa crudeliter consuleret, in exilium à populo suo pellitur. Itaque cùm magno tempore finitimas civitates, ad postremum Scythas precibus

A.M.4017. Ol. 185. Urb.C.716 Ant.C.35.

INTERPRETATIO.

a *Ejicitur in exilium à populo, cum crudelitatem suam in multis exhibuisset.*

NOTÆ.

tam indignè tulit, ut vulgò per vias urbis versiculi scriberentur:

Concurrite omnes Augures Aruspices:
Portentum inusitatum conflatum est recens:
Nam mulos qui fricabat, factus est Consul.

1 *Patrem interfecit.*] Laboranti intercuti morbo aconitum miscuit: quod cùm per alvum vis morbi dejecisset, ita ut Rex paulò se haberet meliùs, jacentem in lecto præfocari jussit. *Ita Appianus.*

2 *Cum sexdecim validissimis legionibus.*] Romanorum et sociorum habebat 60 millia Gallorum 10, Armeniorum 11, aliarum gentium 30: præterea Hispanorum equitatum: quibus copiis Bactros et Indos terruit, si Appiano credimus.

3 *Multis præliis vexatus.*] Dum Præaspa Mediæ Metropolim obsidet, Statianus cum millibus decim à Parthis oppressus est: deinde, inito certamine, cùm nec victus nec victor discessisset, frustrà tentatâ pace, Armeniam repetit inglorius, dum Phraates inter viginti septem dierum inter noctu diuque, octodecim præliis eum fatigat. Antonius tamen, quod vivus è Parthiâ rediisset, victorem prædicare se non erubuit, ut referunt *Dion, Plutarchus, et Appianus.*

fatigasset, Scytharum maximo auxilio in regnum restituitur. Hoc absente, regem Parthi Tiridatem quendam constituerant; qui, audito adventu Scytharum, cum magnâ amicorum manu ad Cæsarem, [1]in Hispaniam bellum tunc temporis gerentem, profugit, obsidem Cæsari minimum filium Phraatis ferens, quem negligentiùs custoditum rapuerat. Quo cognito, Phraates legatos statim ad Cæsarem admittit, *servum suum Tiridatem et filium, remitti sibi postulat.* Cæsar et legatione Phraatis auditâ, et Tiridatis postulatis cognitis (nam et ipse restitui in regnum desiderabat, [a]*juris Romanorum futuram Parthiam* affirmans *si ejus regnum muneris eorum fuisset) neque Tiridatem dediturum se Parthis* dixit, *neque adversùs Parthos Tiridati auxilia daturum,* Ne tamen per omnia nihil à Cæsare obtentum videretur, Phraati filium sine pretio remisit; et Tiridati, quoad manere apud Romanos vellet, opulentum sumptum præberi jussit. Post hæc [2]finito Hispaniensi bello, cùm in Syriam ad componendum Orientis statum venisset, magnum metum Phraati incussit, ne bellum Parthiæ vellet inferre. Itaque totâ Parthiâ [3]captivi et Crassiano sive Antonii exercitu recollecti, signaque cum his militaria Augusto remissa. Sed et [4]filii nepotesque Phraatis obsides Augusto dati: plusque Cæsar magnitudine nominis sui fecit, quàm armis alius imperator facere potuisset.

A.M.4034. Ol. 190. 1. Urb.C.733 Ant.C.18.

INTERPRETATIO.

a *Dicens Parthiam Romanis aliquo modo subjectam fore, si ipsum restituissent in regnum.*

NOTÆ.

1 *In Hispaniam bellum.*] Hispania ferè tota Romanis parebat, præter Cantabros et Astures, qui etiam tum domari cùm non potuissent, Cæsar ipse eò profectus est.

2 *Finito Hispaniensi bello.*] Annis duobus, quorum primo Cantabros, altero Astures penitus devicit, non tam suâ, quàm legatorum, Agrippæ, Antistii et Furvii fortitudine: res enim, sicut Antonius, per legatos feliciùs quàm per se ipsum conficere solebat. *Cassiodorus Orosius, et Florus.*

3 *Captivi ex Crassiano.*] Qui vel in Parthiâ præ pudore remanere, vel mortem sibi inferre, quàm redire in patriam, maluerant.

4 *Filii nepotesque.*] Phraates, vocato in colloquium Tito, qui tum Syriæ præerat, quatuor filios legitimos ei tradidit obsides. *Ita Florus et Strabo.*

LIBER XLIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Romanii imperii initia. Urbis origo. Primi Italiæ cultores et Reges.*
2. *Rhea Numitoris filia Romum et Romulum parit, qui mirâ quâdam ratione educati emergunt.*
3. *Roma condita, senatus constitutus, raptæ Sabinæ, vicini subacti. Phocenses Tarquinii temporibus Massiliam condunt, Liguribus invidentibus.*
4. *Varia Massiliensium fortuna, et felices successus.*
5. *Massiliensium bella, et fœdera. Eorundem benevolentia et munificentia in Romanos.*

CAPUT I.

PARTHICIS, Orientalibusque, ac totius propemodùm Orbis rebus expeditis, ad initia Romanæ urbis Trogus, velut post longam peregrinationem, domum revertitur; ingrati civis officium existimans, si cùm omnium gentium res gestas illustraverit, de solâ patriâ taceat. Breviter igitur initia Romani imperii perstringit: ut nec modum propositi operis excedat, nec utique originem Urbis, quæ est caput totius Orbis, silentio prætermittat. Italiæ cultores primi [1]Aborigines fuêre, [2]quorum rex Saturnus tantæ justitiæ fuisse traditur, [a]ut neque servierit sub illo quisquam, neque quicquam privatæ rei habue-

Romani imperii initia. Primi Italiæ Reges.

INTERPRETATIO.

a *Ut illius tempore nullus fuerit servus, et nullus habuerit bona sibi propria.*

NOTÆ.

1 *Aborigines.*] Hoc est, Αὐτόχθονες. Αὐτοχθων idem Græce sonat quòd Latinè *Aborigo et indigena:* quod nomen huic genti inditum, quòd in regione suâ genuinâ fuerit, quasi absque origine, et veluti è terrâ nati essent. Quare Aborigines putat Stephanus populos Italiæ fuisse antiquissimos: alii tamen errones quosdam fuisse volunt, et multis é regionibus convenas iis in locis junctos, quasi ab erronibus, *Aberrigines* vel *Aborigines* dicerentur. Non desunt tamen qui malint eos, vel à Chamaseno Ægyptiorum Saturno, vel ab Œnotrio, Lycaonis Arcadiæ Regis filio, in Italiam abductos.

2 *Quorum Rex Saturnus.*] Oceani ac Tethyos filius, qui cùm ex oraculo didicisset fore, ut à filiis Regno pelleretur, ideoque Jovi strueret insi-

rit; sed omnia communia, et indivisa omnibus fuerint, veluti cunctis patrimonium esset. Ob cujus exempli memoriam cautum est ut [1]Saturnalibus, exæquato omnium jure, passim in conviviis servi cum dominis recumbant. Itaque Italia, regis nomine, *Saturnia* appellata est: et mons, in quo habitabat, *Saturnius:* in quo nunc, veluti à Jove pulso sedibus suis Saturno, [2]Capitolium est. Post hunc tertio loco regnâsse [3]Faunum ferunt, sub quo [4]Evander, ab Arcadiæ urbe [5]Pallanteo, in Italiam cum mediocri turbâ popularium venit: cui Faunus et agros, et montem, quem ille posteà [6]*Palatium* appellavit, benignè assignavit. In hujus radicibus templum Lycæo, quem Græci [7]*Pana*, Romani [8]*Lupercum* appellant, constituit: ipsum Dei simulacrum nudum caprinâ pelle amictum est, quo habitu nunc Romæ [9]Lupercalibus [10]decurritur. Fauno fuit uxor nomine

NOTÆ.

dias; ab eo Cretâ ejectus, in Italiam profugit, Unde pars Italiæ, quòd ibi apud Janum latitâsset, Latium dicta est. Cùm agri colendi rationem Janum docuisset, in regni portionem ab eo receptus est; amboque tam unanimi consensu regebant populos, ut eorum ætas aurea fuerit nuncupata.

1 *Saturnalibus.*] Saturni Feriæ mense Decembri celebrari solebant, die decimo quarto: Cecrops omnium primus, ut Macrobius probat ex Philochoro, Saturno, et Opi, tanquam frugum repertoribus, aram statuit in Atticâ, et instituit ut patres-familias unà cum servis frugibus vescerentur. Qui festi dies dicebantur κρονια quibus nefas erat gerere bellum et punire quemquam: servos domini excipiebant conviviis; quidvis liberè loqui mancipiis licebat; pileos, libertatis signum, gestare, et calceis ingenuorum indui. Sunt tamen qui velint Saturnalia deducta ex Scenopegiis Judæorum, quæ mense Thisri septem dierum spatio collectis frugibus celebrari mos erat: quo tempore servis simul cum liberis epulari sub tentoriis, et feriari licebat. *Ex Levitico.*

2 *Capitolium est.*] Arx Romæ munitissimà in Saturnio monte, quam Tarquinius Superbus condidit, cui nomen datum ab hominis capite ibi reperto, dum fundamenta jacerentur. Mons Tarpeïus prius dictus, à Tarpeïa vestali virgine, quæ hoc in loco fuerat Sabinorum scutis obruta.

3 *Faunum.*] Pici filium, qui à Saturno genitus. A Fauno orta Poëtæ finxèrunt numina rustica, quos Faunos et Sylvanos appellârunt.

4 *Evander.*] Rex Arcadiæ, Carmentis Fatidicæ filius, cùm patrem imprudens occidisset, pulsus Arcadiâ venit in Italiam, ubi conditum in monte Palatino oppidum à Pallante proavo dixit Pallanteum.

5 *Pollanteo.*] Cui nomen impositum à Pallante uno filiorum Lycaonis. *Ex Hesiodo.*

9 *Palatium.*] Mira inter Auctores hoc de nomine varietas. A Pallantæ Arcadiæ urbe deductum vult Livius: à Palatiâ Latini uxore Varro: Solinus, vel à Pale Pastorum deâ, vel à Pallante Evandri filio: alii denique ab Arcadibus, quòd palantes, hoc est, vagantes, illuc appulerint.

7 *Pana.*] Cujus filius Pan fuerit, incertum est: sed à Poëtis et pastorum et naturæ totius deus fingitur. In Arcadiâ, maximè verò in Lyceo et Mænalo montibus, colebatur.

8 *Lupercum.*] Sacerdotes hujus sacrificii Luperci dicti sunt.

9 *Lupercalibus.*] Alia alii de Lupercalibus tradunt Auctores. Ab Evandro ex Arcadiâ in Italiam translata vulunt Dyonisius, Livius, et Plutarchus. Valerius Max. instituta primùm tradit à Romulo et Remo, propter factam sibi ab avo Numitore ur-

[1]Fatua, quæ assiduè divino spiritu impleta, velut per furorem, futura præcinebat: unde adhuc, qui inspirari solent, *fatuari* dicuntur. Ex filiâ Fauni et Hercule, qui eodem tempore extincto Geryone, armenta victoriæ præmia per Italiam ducebat, stupro conceptus [2]Latinus procreatur. Quo tenente regnum, [3] Æneas ab Ilio, [4] Trojâ à Græcis expugnatâ, A.M.2871. [6]in Italiam venit: statimque bello exceptus, cum in aciem A.C.1181. exercitum eduxisset, ad colloquium vocatus, tantam admirationem sui Latino præbuit ut et in societatem regni reciperetur, et, Laviniâ in matrimonium ei datâ gener assisceretur. [a]Post hæc commune utrique bellum adversùs

INTERPRETATIO.

a *Post hæc Latinus et Æneas bellum simul gerunt contra Turnum Regem Rutulorum, propter negatas Turno nuptias cum Laviniâ,* quæ ipsi promissæ fuerant.

NOTÆ.

bis in monte Palatino condendæ potestatem. Ovidius verò refert à Romanis ideò celebrata ob beneficium à Lupâ Romanis præstitum in educandis infantibus Romulo et Remo: Templumque ad Ficum ruminalem ab iis extructum testatur, quòd Lupercal vocatum est. Alii tamen Lupercalia à lupis arcendis dicta maluêrunt, quod celebrato in Panis honorem, qui Lycæus dictus est, hoc sacrificio, à pecoribus et stabulis lupi arcerentur. Luperci immolabant canem, vel in gratiam lupæ, à quâ nutritus Romulus, vel in Panis honorem, cui canis propter greges amicus esset. Si tamen Servio credimus Luperca spelunca est sub monte Palatino, in quâ capro litabatur.

10 *Decurritur.*] Mos erat ut Luperci rem divinam nudi agerent, et per vicos urbis cursitantes, pellibus in scuticas dissectis, obvias quasque mulieres verberarent, palmas uterosque ferientes, ut fœcundæ magis redderentur.

1 *Fatua.*] Sic dicta, quòd sicut Faunus viris, ita ipsa mulieribus fata caneret. Ea pudicitiâ fuisse fertur, ut nullum unquam virum, præter maritum, aspexerit: unde Romæ sacris bonæ Deæ (eo enim nomine Romæ colebatur) adesse viris vertitum.

2 *Latinus.*] Fauni et Maricæ Nymphæ filium facit Virgilius, Hesiodus verò Ulyssis et Circes. Rex Laurenti fuit, et Laviniæ ex Amatâ pater.

3 *Æneas.*] Anchisæ et Veneris filius, Virgilii versibus nobilitatus.

4 *Trojâ.*] A Græcis expugnatâ, çùm in Phrygiam appulisset Dardanus Jovis ex Electrâ filius, Bateam Teucri filiam uxorem duxit, urbemque sibi cognominem condidit: illi Ericthonius filius successit, pater Troïs, ex quo natus est Ilus, qui genuit Laomedontem, Priami parentem. Hæc civitas à variis Regibus varia nomina sortita est: dicta enim à Dardano Dardania, Troja à Troe. et ab Ilo Ilium.

5 *A Græcis expugnata.*] Decem annorum obsidio fuit. quæ causa belli, quis exitus, docuit vel fabula vel Historia. Urbs tandem capta anno ante primam Olympiadem 408, proditione Antenoris et Æneæ, à quibus vel Scea porta aperta Græcis, ut vult Dares; vel equus ligneus refertus milite in urbem inductus.

6 *In Italiam venit.*] Ab Agamemnone datâ copiâ Antenori et Æneæ, ut Trojæ reliquias incolerent: cùm verò Polyxenam pro felici reditu jugulandam Æneas apud se occulâsset, eum è Phrygis discedere jussit Agamemnon, ut placet Dareti: Dictys tamen Cretensis Æneam ab Antenore, quòd vicinos populos in eum concitaret, expulsum memorat.

[1]Turnum [2]Rutulorum regem, propter fraudatas Laviniæ nuptias fuit: in quo et Turnus et Latinus interiêrunt igitur cùm Æneas, jure victoriæ, utroque populo potiretur, urbem ex nomine uxoris *Lavinia* condidit. Bellum deinde [3]adversùs Mezentium regem Etruscorum gessit, in quo cum ipse [4]occidisset, in locum ejus Ascanius filius successit; qui [5]Lavinio relicto, [6]Albam Longam condidit, quæ trecentis annis caput regni fuit.

Rhea Remum et Romulum parit. A.M.3284. Ol. 2. 3. Ant.C.768

CAP. II. [7]Post multos deinde urbis hujus reges, ad postremum [8]Numitor et Amulius regno potiti sunt. Sed Amulius cùm ætate priorem Numitorem oppressisset, [9]filiam ejus Rheam in perpetuam virginitatem, ne quis vindex regni sexûs virilis ex gente Numitoris oriretur, demersit: [a]additâ injuriâ specie honoris, ut non damnata, sed sacerdos electa videretur. Igitur clausa [10]in luco Marti sacro, [b][11]duos pueros, incertum stupro, an ex Marte conceptos, enixa est. [12]Quo cognito, Amulius multiplicato metu proventu duorum, pueros

INTERPRETATIO.

a *Tegens injuriam ipsi illatam specie honoris.*
b *Peperit duos pueros, sed incertum illos conceperit ex stupro, an ex Marte.*

NOTÆ.

1 *Turnum.*] Principem inter Italos fortissimum, quem Æneæ æmulum versibus suis Virgilius celebravit.

2 *Rutulorum.*] Populi Latii, quorum Ardea caput fuit: de quibus sæpè Virgilius meminit.

3 *Adversùs Mezentium.*] Non victum à Mezentio, sed victorem Æneam describit Virgilius, verumque seriem invertit, cùm et Mezentium adfuisse Turno, eumque, unà cum Lauso filio, Æneæ manu cecidisse testetur.

4 *Occidisset.*] In pugnâ ad amnem Numicum. *Ex Dionysio.*

5 *Lavinio.*] Urbs olim fuit Latii, inter Ostiam et Velitras, non procul à mari sita, ab Æneâ condita.

6 *Albam Longam.*] In Latio: Alba dicta est, à sue alba quam ibi reperit Æneas: Longa verò, à longo tractu. Eam Tullus Hostilius evertit.

7 *Post multos deinde reges.*] Ab Æneâ decimus tertius numeratur, quos recensere non opus est.

8 *Numitor et Amulius.*] Procas Sylvius duos filios æquis partibus hæredes moriens instituit: tum Amulius regnum patrisque opes partitus, ex unâ parte regnum, in alterâ Sylvii patrimonium cum posuisset, Numitori, qui natu major erat, optionem dedit: qui cùm regno privata bona prætulisset, regnum obtinuit Amulius. *Hæc Dion. Halicarn.* qui tamen paulò pòst vi expulsum ab Amulio Numitorem testatur: quòd multò magis cum aliis Historicis congruit.

9 *Filiam ejus Rheam.*] Primò Ægestum Numitoris filium, dum venatur, occidit: tum Rheam Vestæ Sacerdotem fieri jussit, cùm id sibi à Vestâ in somniis imperatum fingeret.

10 *In luco Marti sacro.*] Rheæ, dum sacrorum causâ puram aquam Martis luco petiit, stuprum in fano obtulit nescio quis, sive è Procis quidem fuit, ut volunt nonnulli; sive Amulius ipse, omnibus faciei notis, quantum fieri poterat, obscuratis, ut malunt alii; sive denique numen ipsum, cujus id fanum erat, se puellæ ac speciæ humanà obtulerit, ut multis fabulantur.

11 *Duos pueros.*] Romulum et Remum.

12 *Quo cognito.*] Martis monitu infirmitatem causata, quò tutior esset, à sacris abstinuit: sed Amulius, rem ex rumore suspicatus, custodes parturienti dedit. *Ita Dionysius.*

[1]exponi jubet; et puellam [2]vinculis onerat, ex quorum injuriâ decessit. Sed Fortuna origini Romanæ prospiciens, [3]pueros lupæ alendos obtulit: quæ, amissis catulis, distenta ubera exinanire cupiens, nutricem se infantibus præbuit. Quum sæpiùs ad parvulos, veluti ad catulos, reverteretur, rem Faustulus pastor animadvertit, subtractosque feræ, inter greges pecorum agresti vitâ [4]nutrivit. [a]Martios pueros fuisse, sive quòd in luco Martis enixi sunt, sive quòd à lupâ, quæ in tutelâ Martis est, nutriti, velut manifestis argumentis, creditum. Nomina pueris alteri *Remo* alteri *Romulo* fuêre. Adultis inter pastores, de virtute quotidiana certamina, et vires et pernicitàtem auxêre. Igitur cùm latrones à rapinâ pecorum industrie frequenterque summoverent, [5]Remus ab iisdem latronibus captus, [b]veluti ipse fecisset, quod in aliis prohibebat, regi offertur; crimini datur, quasi greges Numitoris infestare solitus esset. [c]Tunc à rege Numitori in ultionem traditur. Sed Numitor adolescentiâ juvenis permotus, et in suspicionem expositi nepotis adductus, cùm eum nunc lineamentorum filiæ similitudo, nunc ætas expositionis temporibus congruens, anxium tenerent, repentè [6]Faustulus cum Romulo supervenit: à quo, cognitâ origine puerorum, factâ conspiratione, et adolescentes in ultionem maternæ necis, et Numitor in vindictam [7]erepti regni armantur.

INTERPRETATIO.

a *Creditum est illos pueros aliquo modo pertinerê ad Martem quasi manifestis argumentis, sive quòd nati essent loco sacro Marti, sive quòd educati à lupâ, quæ est in tutela Martis.*

b *Regi offertur quasi ipse esset latro, dum latrones persequebatur.*

c *Tunc traditur Numitori, ut pœnas ab eo sumeret.*

NOTÆ.

1 *Exponi jubet.*] Priùs re ad Judices ab Amulio delatâ, ab iis jussum est, ut liberi in Tiberim projicerentur, et Rhea virgis cæsa necaretur.

2 *Vinculis onerat.*] Necatam scripsit Licinius Macer, sed Livius vitam ei servatam tradit precibus filii Amuli, et in carcerem conjectam, unde occiso Amulio liberata fuit.

3 *Pueros lupæ alendos obtulit.*] Cùm Tiberis imbrium copiâ latè restagnâsset, ministri Regis, cum per aquam ultrà progredi non liceret, ad Palantii montis radices, vimineum, in quo erant infantes, alveum deposuêrunt, qui undâ se recipiente, impactus saxo effudit infantes, quibus, dum vagiuntur in luto, lupa mammas præbuit, distentis à recenti partu uberibus. *Hæc Livius, et Dion, &c.*

4 *Nutrivit.*] Nutriendos dedit uxori Accæ Laurentiæ, quæ recens filium mortuum ediderat, *ex Dionysio.* Sunt tamen qui Laurentiam lupam inter pastores dictam putent: unde nata fabula ut placet Livio.

5 *Remus ab iisdem latronibus.*] Rem aliter narrant Dionysius et Livius. Ortâ *inquit*, inter Amuli et Numitoris pastores rixâ, victa pars Numitoris ad dolos conversa, absente Romule, Remum insidiis intercipit: eumque de vi illatâ apud Amulium criminatur.

6 *Faustulus.*] Qui, ubi Romulum, quisnam esset illius pater, edocuit; eum, ut fratrem liberaret, hortatus est.

7 *Erepti regni armantur.*] Metu etiam periculi; re enim audita Amulius, qui fratres ad se ducerent, milites miserat.

Res à Romulo gest[illegible] Phoc[illegible] Mas[illegible] condunt.
A.M.3302.
Ol. 7. 1.
Urb. C. 1.
Ant.C.750.

CAP. III. [1]Occìso Amulio, regnum Numitori restituitur, et [2]urbs Romana ab adolescentibus [3]conditur. [4]Tunc et senatus centum seniorum, qui *Patres* dicti sunt, constituitur: tunc et vicinis connubia pastorum dedignantibus, [5]virgines Sabinæ rapiuntur; [6]finitimisque populis armis subjectis, primum Italiæ, et mox Orbis imperium quæsitum. Per ea adhuc tempora reges [7]hastas pro diademate habebant, quas Græci *sceptra* dixêre. Nam et ab origine rerum, pro diis immortalibus veteres hastas [8]coluêre: ob cujus religionis memoriam, adhuc deorum simulacris

NOTÆ.

1 *Occiso Amulio.*] A juvenibus patratum id refert Livius: sed testatur Dionysius *ex Fabio Pictore,* Numitorem illis se præbuisse ducem, primòque imperii oppressis custodibus, Amulium nullo negotio obtruncatum.

2 *Urbs Romana.*] Licèt omnes fere Romulum hujus urbis conditorem faciant non desunt tamen qui id tribuant aliis · conditam dicit Sallustius ab Æneâ; Solinus, post captam Trojam, ab Achivis, suadente Româ captivarum nobilissimâ, à quâ nomen accepit. Hanc tamen non captivam, sed Ascanii filiam, et Æneæ neptem fuisse dicit Agathocles.

3 *Conditur.*] Numitor ut et nepotibus propriam ditionem tribueret, et Amulii fautores removeret, agros, pecuniam, arma, mancipia, aliaque ejusmodi, eis, quo novam conderent urbem, concessit; familiasque nobiles quinquaginta, faventes Amulio cum magnâ populi parte eo conferre se jussit. Sic Roma ædificari cœpta est Festis Paliliis in honorem Pales deæ pastorum; qui dies urbis natalis habitus est. Ut tamen civium cresceret numerus urbs tanquam asylum jussu Romuli omnibus aperta, quo sceleratorum ingens manus undique confluxit: unde multum roboris illi fuit additum.

4 *Tunc et senatus.*] Primùm populum in tres Tribus, singulas in Curias decem, Curias in decem Decurias tribuit; singulis singulos præfecit duces, Tribunos Tribubus, Curiis Curiones Decuriones Decuriis: deinde populum omnem duas in partes divisit; unam divitum, qui patricii dicerentur; alteram tenuiorum, qui plebeii; ut illi pauperibus patroni, isti optimatum clientes essent; illi gererent magistratus, isti agros colerent: posteà per singulas Tribus et Curias centum senes ex Patriciis legit, qui et Senatores et Patres conscripti, vel ob ætates vel ob dignitatem dicti sunt: denique per singulas Curias ex primariis familiis electos trecentos circa se habuit, quos vocavit Celeres: quod tamen, cum Sabinis pace initâ, contigit quata pars una Ramnensium à Romulo, altera Tatiensium à Tatio Sabinorum Regé, tertia Lucerum à Lucumone Etrusco, qui contra Samnites auxilio venerat nuncupata est. *Hæc Livius.*

5 *Virgines Sabinæ rapiuntur.*] Romulus Neptuno equestri diem festum cum indixisset, quo varia cùm equorum, tum hominum certamina celebrarentur; ingens ex vicinis urbibus, sed præcipuè ex Sabinis hominum multitudo Romam confluxit: tum jubet Romulus, ut quisque juvenum intactam servet virginem, quàm sibi sors obtulisset; quod cùm ita factum esset, virginibus non dissentientibus, comperto 683 puellarum numero, eis totidem cœlibes viros delégit, quibus eas ritu patrio in matrimonium dedit. *Ita Gellius, Dionysius, et Livius.*

6 *Finitimis populis.*] Ortum ex virginum raptu in vicinos bellum, ipsarum interventu eâ lege compositum est, ut Tatius et Romulus Romæ simul imperarent. Tatio sex annis pòst interfecto, solus Romulus regnavit; Fidenatibusque et Veientibus superatis ad Capreæ paludem, dum concionem haberet, repentè subortâ tempestate nusquam comparuit; à Patribus, ut multorum est opinio, discerptus anno regni 38.

7 *Hastas.*] Id Homerus passim testatur in Iliade.

8 *Coluêre.*] Chæronenses, ut refert

hastæ addantur. [1]Temporibus [2]Tarquinii regis, ex Asia [3]Phocensium juventus, ostio Tiberis invecta, amicitiam cum Romanis junxit: inde ultimos Galliæ sinus navibus profecta, [4]Massiliam inter Ligures et feras gentes Gallorum condidit; magnasque res, sive dum armis se adversùs Gallicam feritatem tuentur, sive dum ultrò lacessunt, à quibus fuerant antè lacessiti, gessêrunt. [a]Namque Phocenses exiguitate ac [5]macie terræ coacti, studiosiùs mare quàm terras exercuêre: piscando, mercando, plerumque etiam latrocinio maris, quod illis temporibus [6]gloriæ habebatur, vitam tolerabant. Itaque in ultimam Oceani oram procedere ausi, in sinum Gallicum ostio [7]Rhodani amnis

A.M. 3520.
[illegible] 3.
Urb. C. 219.
Ant. C. 532.

INTERPRETATIO.

a *Nam Phocenses, ob sterilitatem soli in quo habitabant, maluêrunt opes quærere navigando, quàm terram colendo.*

NOTÆ.

Pausanias, sceptrum à Vulcano Jove fabricatum, quod hastam vocabant, pro deo coluêrunt.

1 *Temporibus.*] Regum, quos omisit Justinus, res gestas non abs re erit paucis perstringere, 1. Numa Pompilius Romana sacra constituit, annum duobus auxit mensibus: clauso Jani templo, otium suis perpetuum fecit. 2. A Tullo Hostilio Alba excisa, ejusque cives Romam translati, et Metius Suffetius in diversa distractus, Tullus ipse de cœlo tactus cum familiâ periit. 3. Ab Anco Martio Latini sæpè victi, in colle Aventino collocati, munitum Janiculum, Tiberis sublicio ponte junctus, Ostiaque condita. 4. Tarquinius Priscus populos Thusciæ duodecim subegit, à quibus fasces, trabeam, curules, prætextam, et id genus alia mutuatus est: ædemque Jovis Capitolini inchoavit. 5. Servius Tullius censum primo, à se institutum quinto quoque anno fieri jussit, multisque præclarè gestis, Tarquinii et filiæ Tulliæ parricidio miserè periit. 6. Tarquinius superbus cædibus in Senatores grassatus est, Latinas ferias instituit, perfecit Templum Capitolini Jovis, tandemque, ob stuprum Lucretiæ, à filio illatum, absens, dum Ardeam obsidet, dignitate dejectus est.

2 *Tarquinii.*] Intelligit Tarquinium Priscum, quo regnante id contigit.

3 *Phocensium.*] Meliùs legeris *Phocænsim;* Phocis enim et Phocæa multum differunt. Illa in Græcâ cujus metropolis Delphi; hæc in Asia, prima Ioniæ civitas et deducta à Phocide colonia. Ex Herodoto refert Ammianus Marcellinus Phocæenses, quò Harpali, seu potiùs Harpagi, à Cyro Asiæ præfecti crudelitatem fugerent, Italiam petiisse, aliosque in Lucaniâ Veliam, alios id Galliâ Massiliam condidisse; sed id temporis nec Cyrus natus erat, nec Harpagus.

4 *Massiliam.*] A Phocensibus plerique conditam scribunt; Plutarchus tamen Massaliam mercatorem nescio quem illius conditorem fuisse memorat; Eustathius verò vult illi nomen impositum ex occursu piscatoris navem religantis; *μααςυν* Æolicè est *religare,* et *αλιευς piscator.*

5 *Macie terræ coacti.*] Phocæenses confundit cum Phocensibus; istorum enim regio sterilis erat, arida, et montium jugis obsita; illorum verò fertilis, rerumque omnium abundans.

6 *Gloriæ habebatur.*] Furari enim, nec apud Græcos, *ex Thucydide,* nec apud Germanos, *ex Cæsare,* probro fuit.

7 *Rhodani.*] Fluvius est Galliæ Narbonensis maximus, qui ex Adulâ monte oritur, qui postquam Lemano lacu egressus est, et Viennam, Valentiam, Avenionem, et Arelatum alluit, in Mare Mediterraneum se exonerat. *The Rhone.*

devenere. Cujus loci amœnitate capti, reversi domum referentes quæ viderant, plures solicitavêre. Duces classis [1]Simos et Protis fuêre, Itaque regem [2]Segobrigiorum [2]Nannum nomine, in cujus finibus urbem condere gestiebant, amicitiam petentes conveniunt. Fortè eo die rex occupatus in apparatu nuptiarum Gyptis filiæ erat: [a]quam, more gentis, electo inter epulas genero, nuptum tradere ille parabat. Itaque cum ad nuptias invitati omnes proci essent, vocantur etiam Græci hospites ad convivium. Introducta deinde virgo, cum juberetur à patre *aquam porrigere ei quem virum eligeret*, tunc omissis omnibus, ad Græcos conversa, aquam Proti porrigit: qui factus ex hospite gener, locum condendæ urbis à socero accepit. Condita igitur Massilia est propè ostia Rhodani amnis, in remoto sinu, veluti in angulo maris. Sed Ligures, incrementis urbis invidentes, Græcos assiduis bellis fatigabant. Qui pericula propulsando in tantum enituêrunt, ut, victis hostibus, in captis agris multas colonias constituerent.

Varia Massiliensium fortuna.

CAP. IV. [b]Ab his igitur Galli, et [3]usum vitæ cultioris, depositá et mansuefactâ barbariâ, et agrorum cultus et urbes mœnibus cingere didicêrunt. Tunc et legibus non armis vivere, tunc et vitem putare, tunc olivam serere consuevêrunt: adeoque magnus et hominibus et rebus impositus est nitor, ut non Græcia in Galliam emigrâsse, sed Gallia in Græciam translata videretur. Mortuo rege Nanno Segobrigiorum, à quo locus acceptus condendæ urbis fuerat, cùm regno filius ejus Comanus successisset, affirmat Ligur quidam, *quandoque Massiliam exitio finitimis populis futuram, opprimendamque in ipso ortu, ne mox validior ipsum obruerit*. Subnectit et hanc fabulum: *Canem aliquando partu gravidam locum à pastore precario petiisse, in quo pareret: quo obtento, iterato petisse ut sibi educare eodem in loco catulos liceret:* [c]*ad postremum, adultis catulis, fultam domestico præsi-*

INTERPRETATIO.

a *Quam parabat tradere*, ex *more gentis illi uxorem* illi quem ipsa *elegisset inter epulas.*

b *Ab illis Galli, depositâ nativâ ferocitate, didicêrunt et agere vitam magis cultam, et agros colere, et cingere urbes mœnibus.*

c *Denique sibi usurpâsse proprietatam loci*, postquam *magni* fuerunt *catuli à* quibus *defendi posset*, tanquam *à præsidio domestico.*

NOTÆ.

1 *Simos et Protis.*] Nomina mutat Athenæus: quem Justinus Protin, ille Euxenum, quem Justinus Nannum, ille Nanum: Gyptim, Bettan, sive Aritoxenam appellat. Euxeni verò filium facit Protin, à quo posteri Prociadæ dicti sunt; Plutarchus tamen Justino consentit.

2 *Segobrigiorum.*] Segobrigenses Plinius in Celtiberiâ collocat, et Segobrigam Strabo *in* Galliâ Narbonensi.

3 *Usum vitæ cultioris.*] Massiliensium comitas et urbanitas passim laudatur à Cicerone, Strabone, et Tacito.

dio propietatem loci sibi vindicâsse. Non aliter Massilienses, qui nunc inquilini videantur, quandoque dominos regionum futuros. His incitatus rex insidias Massiliensibus extruit. Itaque solenni [1]Floraliorum die multos fortes ac strenuos hospitii jure in urbem misit; plures in scirpiis latentes, frondibusque supertectos induci vehiculis jubet: et ipse cum exercitu in proximis montibus delitescit: ut quùm nocte à prædictis apertæ portæ forent, tempestivè ad insidias adesset; urbemque somno ac vino sepultam armis invaderet. Sed has insidias mulier quædam, regis cognata, prodidit, quæ adulterare cum Græco adolescente solita, in amplexu juvenis, miserata formam ejus, insidias aperit, *periculumque declinare* jubet. Ille rem statim ad magistratus defert: atque ita patefactis insidiis, cuncti Ligures comprehenduntur, latentesque de scirpiis protrahuntur. Quibus omnibus interfectis, insidianti regi insidiæ tenduntur. Cæsa sunt cum ipso rege hostium septem millia. Exinde Massilienses festis diebus portas claudere, vigilias agere, stationem in muris observare, peregrinos recognoscere, curs habere, ac veluti bellum habeant, sic urbem pacis temporibus custodire. Adeò illic benè instituta, non temporum necessitate, sed rectè faciendi consuetudine, servantur.

CAP. V. Post hæc magna illis cum Liguribus, magna cum Gallis, fuêre bella: quæ res et urbis gloriam auxit, et virtutem Græcorum, multiplicatâ victoriâ, celebrem inter finitimos reddidit, Carthaginiensium quoque exercitus, cùm bellum captis piscatorum navibus ortum esset, sæpè fudêrunt, pacemque victis dedêrunt: cum Hispanis amicitiam junxerunt: cum Romanis propè ab initio conditæ urbis fœdus summâ fide custodierunt, auxiliisque, in omnibus bellis, industriè socios juvêrunt. [a]Quæ res illis et virium fiduciam auxit, et pacem ab hostibus præstitit. Cùm igitur Massilia famâ rerum gestarum, et abundantiâ opum et virium gloriâ virente floreret, repentè finitimi populi ad nomen Massiliensium delendum, veluti ad commune exstinguendum incendium, concurrunt. Dux consensu omnium Catumandus regulus eligitur, qui cum magno exercitu lectissimorum

Massiliensium bella et fœdera.

INTERPRETATIO.

a *Quâ re factum est, ut magis fiderent in suis viribus* propter auxilium Romanorum *et obtinerent pacem ab hostibus.*

NOTÆ.

1 *Floraliorum die.*] Hoc festum cùm apud Græcos, tum apud Romanos, celebratum est. Nympha, Chloris nomine, si fabulæ credimus, Zephyro in matrimonio collocata, dotis loco id muneris à marito accepit, ut florum omnium potestatem haberet. Fuit etiam Romæ meretrix, quæ cùm magnas opes, corporis quæstu, sibi comparâsset; Populum Romanum eâ lege scripsit hæredem, ut dies ejus natalis ludorum editione celebraretur: tamen, ut rei pudendæ aliqua dignitas adderetur, deam fuisse finxêrunt, cujus in honorem hos ludos omni cum lascivià celebrarent.

virorum urbem hostium obsideret, [a]per quietem specie torvæ mulieris, quæ se deam dicebat, exterritus, ultrò pacem Massiliensibus fecit; petitoque ut intrare illi urbem, et deos eorum adorare liceret, cùm in arcem Minervæ venisset, conspecto in porticibus simulacro deæ, quam per quietem viderat, repentè exclamat, *Illam esse quæ se nocte exterruisset; illam, quæ recedere ab obsidione jussisset.* Gratulatusque Massiliensibus, [b]quòd animadverteret eos ad curam deorum immortalium pertinere, torque aureo donatâ deâ, in perpetuum amicitiam cum Massiliensibus junxit. Partâ pace, securitate fundatâ, revertentes à Delphis Massiliensium legati, quo missi munera Apollini tulerant, audiêrunt urbem Romanam à Gallis captam, incensamque. Quam rem domi nunciatam publico funere Massilienses prosequuti sunt: aurumque et argentum publicum privatumque contulêrunt, ad explendum pondus Gallis, à quibus redemptam pacem cognoverant. Ob quod meritum, et [1]immunitas illis decreta, et locus spectaculorum [2]in senatu datus, et fœdus æquo jure percussum. In postremo libro, Trogus majores suos à [3]Vocontiis originem ducere; avum suum Trogum Pompeium, [4]Sertoriano bello, civitatem à Cn. Pompeio percepîsse dicit: patruum Mithridatico bello turmas equitum sub eodem Pompeio duxisse, patrem quoque sub Caio Cæsare militâsse, epistolarumque et [5]legationum, simul et [6]annuli curam habuisse.

INTERPRETATIO.

a *Concessit pacem, terrefactus per somnum figurâ mulieris iratæ, quæ se dicebat deam.*

b *Quòd videret deos immortales curare eorum salutem.*

NOTÆ.

1 *Immunitas.*] A tributis et vectigalibus; multùm enim interest civitatem inter et immunitatem: unde Suetonius in Augusto: *Civitatem negavit immunitatem obtulit.* Romani imperatores Massiliam ab omni tributo liberam semper conservârunt.

2 *In senatu datus.*] Hoc est, in Orchestrâ, seu in loco ad theatri radices scenæ proximo, ex quo spectabant Senatores. Ita Suetonius, *spectare in equite*, id est, in equestribus subselliis: Et Tertullianus, *arceri senatu et equite*, hoc est, honesterioribus theatri locis.

3 *Vocontiis.*] Galliæ Narbonensis populis, quæ gens Romanis fœderata.

4 *Sertoriano bello.*] Quod Sertorius, ex Marianis partibus, contra Syllanos in Hispaniâ diu mirâ fortitudine et felicitate gessit, in convivio tandem Pompeii jussu necatus.

5 *Legationem.*] Legationes suscipere sub posterioribus principibus munus fuit Magistri officiorum.

6 *Annuli curam.*] Id muneris Agrippæ et Mecœnati ab Augusto, et Muciano à Vespasiano, commissum. *Ex Dione.*

LIBER XLIV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Hispaniæ nomen, situs, fertilitas, amnes, claustra, forma, salubritas.*
2. *Hispaniorum mores: primus dux Variatus.*
3. *Equarum Lusitanicarum fabula. Gallæciorum origo, divitiæ, et miranda.*
4. *Habidis, Gallæciæ et finitimorum regionum principis, historia, seu fabulosa narratio, et prudens administratio. Geryonis, qui triplex fabulis dictus, regnum.*
5. *Garthaginiensium imperium. Præclari eorundem duces violenta morte pereunt. Hispanos domat Cæsar Augustus.*

CAPUT I.

HISPANIA sicuti Europæ terminos claudit, ita et hujus operis finis futura est. Hanc veteres [1]ab Ibero amne primùm Iberiam, postea [2]ab Hispano Hispaniam cognominavêrunt. Hæc, inter Africam et Galliam posita, Oceani freto, et [3]Pyrenæis montibus clauditur. [4]Sicut minor utraque terra, ita utraque fertilior. Nam neque, ut Africa, violento solo torretur, neque, ut Gallia, assiduis ventis fatigatur; sed media inter utramque, hinc temperato calore, inde felicibus et tempestivis imbribus in omnia frugum genera fœcunda est; adeò ut non

Hispaniæ nomen, situs, amnes, &c.

NOTÆ.

1 *Ab Ibero.*] Nonnulli tamen ab Ibero Herculis filio, et Celti fratre nomen accepisse volunt. Iberus ex montibus Asturorum et Cantabrorum gemino fonte profluens, ubi Castellæ, Navartæ, et Arragoniæ partem attigit, inter Catalauniam et Valentiæ regnum, prope Dortusam, pelago excipitur.

3 *Ab Hispano.*] Filio Hispali, qui ab Oro Hercule post Geryonum cædem his In locis relictus, Hispalim condidit. Si tamen Plutarcho credimus, Dionysius Semele natus, hâc regione subactâ, ad res gerendas, è sociis unum, cui nomen Pan erat, reliquit, à quo hæc Provincia primùm Pania, deinde unius literæ adjectione, Spania, denique Hispania dicta est.

3 *Pyrenæis montibus.*] Qui, ab Oceano ad Mare Mediterraneum extensi, Hispaniam à Galliâ dividunt, à portu Veneris in orâ Maris Mediterranei, ad fanum Sancti Sebastiani, in litore Maris Cantabrici, diversa pro ratione locorum sortiuntur nomina.

4 *Sicut minor utraque.*] Hispania latiùs patet, quàm Gallia, quæ Regi Christianissimo paret: minùs tamen quàm ea, quæ Romanis olim subdita erat.

ipsis tantùm incolis, verùm etiam Italiæ, urbique Romanæ cunctarum rerum abundantiam sufficiat. Hinc enim non frumenti tantùm magna copia est, verùm et vini, mellis, oleique: nec ferri solùm materia præcipua est, sed et equorum pernices greges: nec summæ tantùm terræ laudanda bona, verùm et abstrusorum metallorum felices divitiæ. Jam lini, spartique vis ingens: minii certè nulla [1]feracior terra. In hâc cursus amnium non torrentes rapidique, ut noceant, [a]sed lenes, et vineis campisque irrigui, æstuariisque Oceani affatim piscosi, plerique etiam divites auro, quod in [2]paludibus vehunt. Uno tantum Pyrenæi montis dorso adhæret Galliæ: reliquis partibus undique in orbem mari cingitur. Forma terræ prope quadrata, [b]nisi quòd arctantibus freti litoribus in Pyrenæum coit. Porrò Pyrenæi montis [3]spatium sexcenta millia passuum efficit. Salubritas cœli per omnem Hispaniam æqualis, quia aëris spiritus nullâ paludum gravi nebulâ inficitur. [c]Huc accedunt et marinæ auræ undique versùs assidui flatus, quibus omnem provinciam penetrantibus, eventilato terrestri spiritu, præcipua hominibus sanitas redditur.

Hispaniorum mores. Primus dux Viriatus.

CAP. II. Corpora hominum ad inediam, laboremque; animi ad mortem parati. Dura omnibus et adstricta parsimonia. Bellum quam otium malunt: si extraneus deest, domi hostem quærunt: [d]sæpè tormentis pro silentio rerum creditarum immortui; adeò illis fortior taciturnitatis cura, quàm vitæ. Celebratur etiam bello Punico servi illius patientia, qui ultus dominum inter tormenta risu exultavit, serenâque lætitia crudelitatem torquentium vicit. Velocitas genti pernix; inquies animus; plurimis militares equi, et arma, sanguine ipsorum cariora. Nullus in festos dies epularum apparatus. [4]Aqua calidâ lavari, post secundum bellum Punicum, à Romanis, didicêre. In tantâ

INTERPRETATIO.

a *Sed fluentes leniter irrigant campos et vineas, et abundant piscibus propter æstum Oceani,* qui in illos influit.

b *Nisi quòd coarctari videtur à Pyrenæo, cogentibus litoribus maris.*

c *Huc accedit ventus flans assiduè ex pelago, qui, pervadens omnem Provinciam, reddit sanitatem firmam hominibus, dum dissipat vapores ortos è terrâ.*

d *Sæpe mortui sunt in tormentis, ne vulgarent secreta, quæ ipsis credita fuerant.*

NOTÆ.

1 *Feracior terra.*] Multùm nostrâ ætate degeneravit, pars enim illius maxima sterilis est.

2 *In paludibus vehunt.*] Legendum *quod in balucibus vehunt:* baluces enim dicuntur minuta auri ramenta, et tenuis auri calculus.

3 *Spatium sexcenta millia passuum.*] Quæ sunt stadia 4800: Justino nec Strabo nec Diodorus congruit: ille enim 2400 stadia, hic 3000 à Pampelonâ ad oram usque Oceani numerat.

4 *Aqua calida.*] Sic Britannos, quò jugo patientiores redderent Romani, aquâ calidâ lavari docuêrunt. *Ex Tacito.*

seculorum serie nullus illis dux magnus, [1]præter Viriatum, fuit: qui [2]annis decem Romanos variâ victoria fatigavit, (adeò feris propiora, quàm hominibus, ingenia gerunt) quem ipsum non judicio populi electum, sed ut cavendi scientem, declinandorumque periculorum peritum, secuti sunt. Cujus ea virtus, continentiaque fuit, ut cùm [3]consulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus gestis non armorum, non vestis cultum, non denique victum mutaverit: sed in eo habitu, quo primùm bellare cœpit, perseveraverit; ut quivis gregarius miles ipso imperatore opulentior videretur.

A.M.3906. Ol. 158. 1. Urb.C.605 Ant.C.146.

CAP. III. In Lusitanis, juxta fluvium [4]Tagum, vento equas fœtus concipere multi auctores prodidêre: quæ fabulæ ex equorum fœcunditate, et gregum multitudine natæ sunt: qui tanti in [5]Gallæciâ et Lusitaniâ, [6]ac tam pernices visuntur, ut non immeritò vento ipso concepti videantur. Gallæci autem Græcam sibi originem afferunt. Siquidem post finem Trojani belli, [7]Teucrum morte [8]Ajacis fratris invisum patri [9]Telamoni, cùm non reciperetur in regnum, Cyprum concessisse, atque ibi urbem nomine antiquæ patriæ [10]Salaminam condidisse. Inde acceptâ opinione paternæ mortis, patriam repetisse. Sed quùm ab Eurysace, Ajacis filio, accessu prohiberetur, Hispaniæ litoribus appulsum, loca, ubi nunc est [11]Carthago nova occupâsse:

Equarum Lusitanicarum fabula. Gallæciorum origo.

A.M.2875. A.C.1177.

NOTÆ.

1 *Præter Viriatum.*] Natione Lusitanus fuit, loco natus humili, et pascendis gregibus puer operam dederat; et rei militaris peritus, cujus rudimenta in publicis itineribus obsidendis cum latronum manu posuerat: unde multis ad eum confluentibus, et milites in signa turmasque distribuit, et Romanos justo prope exercitu aggressus est.

2 *Annis decem.*] Quatuordecim habent Florus, Orosius, et alii.

3 *Consulares exercitus.*] Vettilium, Plaucium, Claudium, Nigidium, Prætores vicit: à Quinto Fabio Æmiliano, Scipionis fratre, victus est; cum Metello, vario Marte pugnavit; à suis tandem in strato dormiens noctu, Servilii jussu, oppressus est.

4 *Tagum.*] Fluvius Hispaniæ celeberrimus, qui ortus in Castella novâ, non procul ab Arragoniâ, Toletam in Castellâ nova, Ulyssiponem in Lusitaniâ præterlabitur, et occiduo miscetur Oceano.

5 *Gallæcia.*] Pars est Hispaniæ maxima in Occasum extenta: terminos habet ex unâ parte Oceanum Atlanticum: ex aliâ Portugalliam, Asturias et Regnum Leonis.

6 *Lusitania.*] Quæ Durio flumine à Tarraconensi Provinciâ, Anâ fluvio à Bœtica discreta erat id temporis, et ab Oceano ad Castellam novam pertinebat.

7 *Teucrum.*] Qui è bello Trojano rediens, ideò Salamine fuerat expulsus, quòd Ajacis ab Ulysse insidiis circumventi mortem non ultus fuisset.

8 *Ajacis.*] Græcorum, uno excepto Achille, fortissimus fuit, qui in furorem versus, præ nimio dolore, quòd Achillis arma non retulisset, se gladio transfodit.

9 *Telamoni.*] Æaci filius erat, Rex Salaminis, unus ex Argonautis, ab Hercule, quòd primus Trojæ muros conscendisset, donatus Hesione, ex quâ natus est Teucer.

10 *Salaminam condidisse.*] Coronia primùm dicta est, *ex Eusebio:* deinde Constantia, *ex Stephano:* nunc *Famagosta.*

11 *Carthago nova.*] Quæ in Hispaniâ Tarraconensi ad oram maris.

inde [1]Gallæciam transîsse: et positis sedibus genti nomen dedisse. Gallæciæ autem portio, [2]Amphilochi dicuntur. Regio cùm æris ac plumbi uberrima, tum et minio, quod etiam vicino flumini nomen dedit. Auro quoque ditissima, adeò etiam aratro frequenter glebas aureas exscindant. In hujus gentis finibus sacer mons est, quem ferro violari nefas habetur: [a]sed, si quando fulgure terra proscissa est, quæ in his locis assidua res est, detectum aurum, velut Dei munus colligere permittitur. Feminæ res domesticas, agrorumque culturas, administrant: ipsi armis, et rapinis serviunt. Præcipua his quidem ferri materia, sed aqua ipso ferro violentior: quippe temperamento ejus, ferrum acrius redditur: nec ullum apud eos telum probatur, quod non aut [3]Bilbili fluvio, aut [4]Chalybe tingatur. Unde etiam *Chalybes* fluvii hujus finitimi appellati; ferroque cæteris præstare dicuntur.

Habidis et Geryonis historia.

CAP. IV. Saltus verò [5]Tartesiorum in quibus [6]Titanas bellum adversùs deos gessisse proditur, incoluêre [7]Curetes: quorum rex vetustissimus Gargoris, mellis colligendi usum primus invenit. Huic cùm ex filiæ stupro *nepos provenisset, pudore flagitii variis generibus mortis extingui parvulum voluit: sed per omnes casus fortunâ quâdam servatus ad postremum ad regnum tot periculorum miseratione pervenit. Primùm omnium cùm eum exponi jussisset, et post dies ad corpus expositi requirendum misisset, inventus est vario ferarum lacte nutritus,

*Incestu, ex MSS Græv.

INTERPRETATIO.

a *Sed si fulgur cadens in terram eam scindat, quòd sæpè accidit, permittitur colligere aurum detectum, quasi esset Dei munus.*

NOTÆ.

1 *Gallæciam transîsse.*] Prope litus urbem Hellenem construxit, ubi nunc Pontevedra visitur.

2 *Amphilochi.*] Urbem etiam condidit, quem de socii nomine dixit Amphilochiam; Romani verò Aquas Solidas: ad Minium fluvium sita fuit, in Hispaniâ Tarraconensi.

3 *Bilbili fluvio.*] Hispaniæ Tarraconensis fluvius, qui in Salonem influit, ferri temperaturæ aptissimus, Unde Martialis:

Videbis altam, Liciniane, Bilbilim,
Equis et armis nobilem.

Fuit etiam Bilbilis civitas ibi condita, quâ Bilbilis fluvius in Salonem labitur.

4 *Chalybe.*] Fluvius etiam Hispaniæ, ferro temperando idoneus.

3 *Tartesiorum.*] Cœlo salubri maximâque aëris temperie eos frui testatur Cicero: unde longævi dicti sunt ex Strabone: populi Hispaniæ Bœticæ, secundum maris litus, ad fretum Gaditanum.

6 *Titanas.*] Filios Titanis, qui Saturni frater natu major, ad quem licèt Regnum pertineret, illud tamen Saturno, cui mater Vesta, sororque, paulò plùs favebant, eâ lege cessit, ne quam sobolem masculam Saturnus educaret: quare cùm audiisset servatum Opis dolo Jovem cum fratribus, bellum Saturno indixit, eùmque detinuit in carcere, donec eum liberavit Jupiter, victis Titanibus.

7 *Curetes.*] Cynetes meliùs dixeris, Curetes enim fuêrunt populi Cretæ et Ætoliæ: Cures verò fuit urbs Sabinorum, Numæ Pompilii patria.

[a]Deinde relatum domum, tramite angusto, per quem armenta commeare consueverant, projici jubet: crudelis prorsus qui proculcari nepotem, quàm simplici morte interfici maluit. Ibi quoque cùm inviolatus esset, nec alimentis egeret, canibus primò jejunis, et multorum dierum abstinentiâ cruciatis, mox etiam suibus objecit. Itaque cùm non solùm non noceretur, verùm etiam quarundam uberibus aleretur; ad ultimum in Oceanum abjici jussit. [b]Tum planè manifesto quodam numine inter furentes æstus, et reciprocantes undas, velut nave, non fluctu, veheretur, leni salo in litore exponitur: nec multò pòst cerva affuit, quæ ubera parvulo offerret. Inde denique conversatione nutricis eximia puero pernicitas fuit; interque cervorum greges diù montes saltusque haud inferior velocitate peragravit. Ad postremum laqueo captus, regi dono datus est. Tunc et lineamentorum similitudine, et notis corporis, quæ inustæ parvulo fuerant, nepos agnitus. Admiratione deinde tot casuum, periculorumque, ab eodem successor regni destinatur. Nomen illi impositum *Habidis*, qui ut regnum accepit, tantæ magnitudinis fuit, ut non frustrà deorum majestate tot periculis ereptus videretur: quippe barbarum populum legibus junxit; et boves primus aratro domari, [c]frumentaque sulco quærere docuit; et ex agresti cibo mitiora vesci, odio eorum quæ ipse passus fuerat, homines coëgit. Hujus casus fabulosi viderentur, nisi et Romanorum conditores lupâ nutriti, et Cyrus rex Persarum cane alitus proderetur. Ab hoc ministeria servilia populo interdicta, et plebs in septem urbes divisa. Mortuo Habide, regnum per multa secula à successoribus ejus retentum est. In aliâ parte Hispaniæ, et quæ ex
insulis constat, regnum [1]penes Geryonem fuit. [d]In hâc tanta A M 2832.
pabuli lætitia est, ut nisi abstinentiâ interpellata sagina fuerit, An.C.1220
pecora rumpantur. Inde denique armenta Geryonis, quæ illis temporibus solæ opes habebantur, tantæ famæ fuêre, [2]ut Herculem ex Asiâ prædæ magnitudine illexerint. Porrò Geryonem

INTERPRETATIO.

a *Postquam domum relatus est, jubet eum projici in tramite angusto; per quem armenta solebant transire.*

b *Tum* apparuit *manifestè, quod illum dii defenderent. Nam quasi veheretur, non fluctu sed nave, inter æstus furentes et undam agitatam, exponitur in molli salo litoris.*

c *Docuit colligere frumenta terram colendo; odio habens ea quæ passus fuerat, coëgit homines manducare cibos mitiores, non agrestes,* ut solebant.

d *In hâc parte tanta copia est pabuli, ut pecora pereant, nimiâ pinguedine,* nisi cavetur *ne* nimiùm *saginentur, ea removendo interdum* à pabulo.

NOTÆ.

1 *Penes Geryonem.*] Non eodem, quo Habis tempore, sed multò antè regnavit Geryon.

2 *Ut Herculem ex Asiâ.*] Geryonis historia multis infecta fabulis explicari commodè sic poterit. Cùm in Hispaniam Geryon appulisset, primùm incolas ingenio rudes, et per

ipsum non triplicis naturæ, ut fabulis proditur, fuisse ferunt; sed tres fratres tantæ concordiæ extitisse, ut uno animo omnes regi viderentur: nec bellum Herculi suâ sponte intulisse; sed cùm armenta sua rapi vidissent, amissa bello repetisse.

Carthaginiensium imperium. Eorum duces violenta morte pereunt. Augustus Hispanos domat.

CAP. V. Post regna deinde Hispaniæ, primi Carthaginienses imperium provinciæ occupavêre. Nam cùm [2]Gaditani à Tyro, unde et Carthaginiensibus origo est, sacra Herculis, per quietem jussi, in Hispaniam transtulissent, urbemque ibi condidissent, [a]invidentibus incrementis novæ urbis finitimis Hispaniæ populis, ac propterea Gaditanos bello lacessentibus, auxilium consanguineis Carthaginienses misêre. Ibi felici expeditione et Gaditanos ab injuriâ [3]vindicavêrunt, et majorem partem provinciæ imperio suo adjecêrunt. Posteà quoque hortantibus primæ expeditionis auspiciis, [4]Hamilcarem imperatorem cum magnâ manu ad occupandam provinciam misêre: qui magnis rebus gestis, dum fortunam [5]inconsultiùs sequitur, in insidias deductus, occiditur. In hujus locum gener ipsius Hasdrubal mittitur:

INTERPRETATIO.

a *Dum finitimi Hispaniæ populi conantur impedire incrementa novæ urbis, et ideo bellum gerunt in Gaditanos, Carthaginienses misêrunt auxilium consanguineis.*

NOTÆ.

agros, ferarum more, dissipatos legibus devinxit, tum omnium primus hâc in regione occupavit tyrannidem. Florebat id temporis maxime Osiris, primus rex Ægypti, *ex Diodoro:* qui Dionysius Ægyptius dictus est. Ille, domito terrarum orbe venit in Hispaniam, prælioque cum Geryone commisso ad fretum Gaditanum Geryonem occidit. Deinde Geryonis filii aucti opibus, per Typhonem Osiris fratrem, corruptum muneribus, Osirim occidi curârunt: quare Orus, et ipse Hercules Lybius nuncupatus, cædem paternam morte Typhonis ultus, peragrato terrarum orbe in Geryones movit; qui cùm se locis munitis tenerent, Orus, ut innoxio sanguini parceretur, cum singulis separatim congressus, omnes occidit.

1 *Non triplicis naturæ.*] Vult Servius Geryonem dictum trimembrem, quia tribus præfuit insulis, quæ Hispania adjacent; Balearicis majori, minorique et Ebusæ.

2 *Gaditani.*] Paulò post Carthaginem conditam, Phœnices, qui jam sæpiùs, mercium causâ, in Hispaniam venerant, insulam Gades occupârunt; quò verò faciliùs in continentem ipsis transmittere liceret, admonitos se finxêrunt in somniis, ut Herculis sacra tranferrent in Hispaniam: quare condendi Templi obtentâ facultate, oppidulum, ubi nunc Medina Sidonia cernitur, construxêrunt; quò cùm ingens hominum multitudo allecta, cæremoniarum apparatu, commigraret, ad urbis magnitudinem excrevit. *Ita Strabo.*

3 *Vindicavêrunt.*] Jam Balearicas insulas, et Ebusam, Maherbel eorum imperator subegerat.

4 *Hamilcarem.*] Cujus virtute finis bello Lybico impositus, sæpiùsque cum Romanis felicitur dimicatum est; cognomen illi Barca fuit.

5 *Inconsultius sequitur.*] Alii aliter ejus mortem referunt. In mediâ hostium acie fortiter dimicans occubuit. *ex Orossio,* dum Helicem urbem obsidet. Ab Orissone Rege, qui suppetias illi ferre simulabat, in fugam versus periit in flumine, *ex Diodoro.* Equis ob currus facibus plenos perterrefactis, in pugna cecidit, *ex Zonara.*

qui et ipse [1]à servo Hispani cujusdam, ulciscente domini injustam necem, interfectus. [2]Major utroque Annibal imperator, Hamilcaris filius, succedit. Siquidem utriusque res gestas supergressus, universam Hispaniam domuit: inde Romanis illato bello, Italiam per annos sexdecim [3]variis cladibus fatigavit: cùm intereà Romani missis in Hispaniam [4]Scipionibus primò Pœnos provinciâ expulêrunt: posteà cùm ipsis Hispanis gravia bella gessêrunt. Nec priùs, perdomitâ provinciâ jugum Hispani accipere potuêrunt, quàm [5]Cæsar Augustus, perdomito Orbe, victricia ad eos arma transtulit, populumque barbarum ac ferum, legibus ad cultiorem usum traductum, in formam provinciæ redegit.

NOTÆ.

1 *A servo.*] Multis rebus præclarè gestis, à Gallo quodam in hospitio noctu necatus est, ut habent Polybius et Livius. Alii tamen ab Hispano occisum volunt, qui, domini mortem ulturus, Asdrubalem sacris operantem ad aras obtruncavit: comprehensus deinde haud alio, quàm si evasisset, vultu fuit: tormentis quoque dum laceraretur, eo fuit Oris habitu, ut ridentis speciem præberet. *Ita Livius.*

2 *Major utroque.*] Subactâ intra flumen Iberum Hispaniâ totâ et captâ Sagunto amicâ Romanorum civitate, bello Punico secundo initium dedit.

3 *Variis cladibus.*] Consules plurimos vicit, P. Cornelium ad Ticinum, Sempronium ad Trebiam, C. Flaminium ad Thrasymenum lacum, ad Cannas denique Terentium Varronem et Paulum, donec Fabius Maximus cunctando rem, ut cumque restituit.

4 *Scipionibus.*] Cneo et Publio, quos duo belli Fulmina vocant Auctores, à quibus ad Illiturgum Asdrubal, Mago, et Amilcar victi, cæsàque uno die Carthaginiensium sexcenta millia; deinde Hanno ad Indibile superatus, iterùm Mago, et Asdrubal, primùm ad Illiturgum tum ad Mundam, denique ad Auringem, fugati: sed tandem Publius Scipio à Magone, Asdrubale et Masinissâ ad Indibile victus, et occisus est; et paulò pòst Cneus, auditâ fratris morte, et ipse victus, in prælio cecidit. At Publius Cornelius Scipio, Cnei filius, captâ novâ Carthagine, et Asdrubale devicto, in Africam, Hispaniâ subactâ, bellum transportavit.

5 *Cæsar Augustus.*] De bello ab Augusto Cæsare in Hispaniâ gesto suprà meminimus.

FINIS.

INDEX

POENE

OMNIUM VERBORUM,

QUÆ IN JUSTINO LEGUNTUR,

Prior Numerus paginam, alter verò, vel alii sequentes, paginæ lineam vel lineas (aut circiter) significant.

INDEX VERBORUM.

INDEX VERBORUM.

INDEX VERBORUM.

INDEX VERBORUM.

A a a

F.

G.

INDEX VERBORUM.

INDEX VERBORUM.

N.

INDEX VERBORUM.

T.

V.

FINIS

Lemuis Denuis Me posseet ..... vita

AG

